Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/daskapital0000karl_q5t7

KARL MARX

DAS KAPITAL

דאס קאפיטאל

קריטיק פון דער פאָליטישער עקאָנאָמיע

פון

קאַרל מאַרקס

ערשטער באַנד

איבערזעצט נאָך ק. קאַוטסקי'ס דייטשע פאָלקסאויסגאַבע

פון דר. י. א. מעריסאָן.

ארויסגעגעבען פון דער

קראָפּאָטקין ליטעראטור געזעלשאפט.

ניו יאָרק, 1918.

802

אינהאַלט

פערטער אָבטייל

די פּראָדוקציאָן פון רעלאַטיווען מעהרווערטה.

זייט

צעהנטער קאַפּיטעל: דער בעגריף פון רעלאַטיווען מעהר־ווערטה — — — — — — — — — — — — 485

עלפטער קאַפּיטעל: קאָאָפּעראַציע — — — — — — — — — — — 500

צוועלפטער קאַפּיטעל: די טיילונג פון דער ארבייט און די מאַנופאַקטור — — — — — — — — — — — — — 523

1. טאָפּעלטער אורשפּרונג פון דער מאַנופאַקטור — — 523
2. דער טייל־ארבייטער און זיין ווערקצייג — — — — — 527
3. דיביידע גרונד־פאָרמען פון דער מאַנופאַקטור — — 532
4. צוטיילונג פון דער ארבייט אין דער מאַנופאַקטור און צוטיילונג פון דער ארבייט אין דער געזעלשאַפט 546
5. דער קאַפּיטאַליסטישער כאַראַקטער פון דער מאַנו־פאַקטור — — — — — — — — — — — — — 560

דרייצעהנטער קאַפּיטעל: מאַשינעריע און גרויס־אינדוסטריע 576

1. ענטוויקלונג פון מאַשינעריע — — — — — — — — — 576
2. ז׳ער ווערטה, וואָס די מאַשינעריע גיט איבער דעם פּראָדוקט — — — — — — — — — — — — 600
3. די נעהענסטע ווירקונגען אויפ׳ן ארבייטער פון דער מאַשינענמעסיגער פּראָדוקציאָן — — — — — — 613

א) פרויען־ און קינדער־ארבייט. ב) פערלענגערונג פון דעם ארבייטס־טאָג. ג) אינטענסיפיקאַ־ציע פון דער ארבייט.

4. די פאַבריק — — — — — — — — — — — — — 654

פערטער אָבטייל.

די פּראָדוקציאָן פון רעלאַטיווען מעהרווערטה.

זייט

5. קאמף צווישען ארבייטער און מאשין — — — — — — — — 668
6. די טעאָריע פון קאמפענסאציע — — — — — — — — — 684
7. אָבשטויסונג און צוציהונג פון ארבייטער מיט דער
ענטוויקלונג פון מאשינען־סיסטעם — — — — — 700
8. רעוואָלוציאָנירונג פון מאנופאקטור, האנדווערק און
הויז־ארבייט דורך דער גרויס־אינדוסטריע — — 720
9. פאבריק־געזעצגעבונג — — — — — — — — — — 753
10. גרויס־אינדוסטריע און אגריקולטור — — — — — — 789

פינפטער אָבטייל

די פראָדוקציאָן פון אבסאָלוטען און רעלאטיווען מעהר־ווערטה.

פערצעהנטער קאפיטעל: אבסאָלוטער און רעלאטיווער מעהר־
ווערטה — — — — — — — — — — — — — — — 795
פופצעהנטער קאפיטעל: ענדערונג אין דער גרויס פונ'ם פרייז
פון דער ארבייט־קראפט און פון מעהרווערטה — 812
זעכצעהנטער קאפיטעל: פערשיידענע פאָרמולען פון דער
ראטע פון מעהרווערטה — — — — — — — — 831

זעקסטער אָבטייל

דער ארבייט־לוין.

זיבעצעהנטער קאפיטעל: פערוואנדלונג פון דעם ווערטה פון
דער ארבייט־קראפט אין ארבייט־לוין — — — 838
אָכטצעהנטער קאפיטעל: דער צייט־לוין — — — — — — — 851
ניינצעהנטער קאפיטעל: דער שטיק־לוין — — — — — — 864
צוואנציגטער קאפיטעל: נאציאָנאלע פערשיידענהייטען פון
פון די ארבייט־לוינען — — — — — — — — 878

צעהנטער קאַפּיטעל.

דער בעגריף פון רעלאַטיווען מעהרווערטה.

דעם טייל פונ'ם ארבייטס־טאָג, וועלכער פּראָדוצירט בלויז אַן עקוויוואַלענט פאַר דעם ווערטה פון דער ארבייטס־קראַפט, וואָס קאַפּיטאַל צאָהלט אָב, האָבען מיר ביזאהער גערעכענט אַלס אַ קאָנ־סטאַנטע גרויס; און דאָס איז ער טאַקע אונטער געוויסע בעדינ־גונגען פון דער פּראָדוקציאָן, אויף אַ געגעבענער עקאָנאָמישער ענט־וויקלונג־שטופע פון דער געזעלשאַפט. מיר האָבען געזעהן, אַז דער ארבייטער האָט געקאָנט ארבייטען אריבער די דאָזיגע נויטווענדיגע ארבייט־צייט נאָך 2, 3, 4, 6 א.אַז.וו. שטונדען. פון דער גרויס פון דער דאָזיגער פערלענגערונג זיינען אָבגעהאַנגען די ראַטע פון מעהר־ווערטה און די גרויס פונ'ם ארבייטס־טאָג. הגם די נויטווענדיגע ארבייט־צייט איז געווען אַ קאָנסטאַנטע, האָבען מיר געזעהן, אַז דער גאַנצער ארבייטס־טאָג איז פונדעסטוועגען געווען פערענדער־ליך. מיר ווילען איצט זיך משער זיין אַן ארבייטס־טאָג, וואָס זיין גרויס און זיין איינטיילונג אין נויטווענדיגע ארבייט און מעהר ארבייט, איז בעשטימט. די ליניע א ג |———א———|—ב—|ג שטעלט צום ביישפּיעל פאָר אַ 12 שטונדיגען ארבייטס־טאָג: דער טייל א ב שטעלט פאָר 10 שטונדען נויטווענדיגע ארבייט, און דער טייל ב ג — 2 שטונדען מעהר־ארבייט. ווי אַזוי קאָן פערגרעסערט ווערן די פּראָדוקציאָן פון מעהרווערטה, ד. ה. ווי קאָן פערלענגערט ווערן די מעהר־ארבייט, אָהן קיין ווייטערדיגער פערלענגערונג, אָדער אונאָבהענגיק פון יעדער ווייטערדיגער פערלענגערונג, פון די פונקטען א ג?

טראָץ די בעשטימטע גרעניצען פון דעם ארבייטס־טאָג א ג, לאָזט זיך פונדעסטוועגען דער טייל ב ג פערלענגערן; אויב ניט אויסציהענדיג איהם אריבער זיין ענד־פונקט ג, וועלכער איז אין דערזעלביגער צייט דער ענד־פונקט פון דעם ארבייטס־טאָג א ג, איז

בענס־מיטלען איז בעשטימט דער ווערטה פון זיין ארבייט־קראפט [1], מיט דעם ווערטה פון זיין ארבייט־קראפט איז בעשטימט די גרויס פון זיין נויטווענדיגער ארבייט־צייט. די גרויס פון דער מעהר־ארבייט אבער בעקומט זיך, אראבערעכענדיג די נויטווענדיגע ארבייט־צייט פון דעם גאנצען ארבייטס־טאג. 10 שטונדען ארונטערגענומען פון 12, בלייבט 2, און עס זעהט זיך ניט, ווי אזוי די מעהר־ארבייט קאן, אונטער די געגעבענע בעדינגונגען, פרעלענגערט ווערן אריבער אט די 2 שטונדען. געווים קאן דער קאפיטאליסט צאהלען דעם ארבייטער אנשטאט 5 שילינג נישט מעהר ווי 4 שילינג 6 פענס, אדער נאך וועניגער. כדי צו רעפראדוצירן אט דעם ווערטה פון 4 שילינג 6 פענס, וואלטען זיין גענוג 9 ארבייט־שטונדען. ממילא בלייבט פון דעם 12 שטונדיגען ארבייטס־טאג 3 שטונדען מעהר־ארבייט אנשטאט 2, און דער מעהרווערטה גופא שטייגט פון 1 שילינג אויף 1 שילינג 6 פענס. דער דאזיגער רעזולטאט אבער וואלט זיך בעקומען נאר דורך אן אראבדריקען פון דעם ארבייטער'ס לוין אונטער דעם ווערטה פון זיין ארבייט־קראפט. מיט די 4 שילינג 6 פענס, וועלכע ער פראדוצירט אין 9 שטונדען, קאן ער קריגען אריבער $\frac{1}{10}$ וועניגער לעבענס־מיטלען ווי פריהער, און אויף דעם אופן קומט פאר א פערמינדערונג פון דער רעפראדוקציאן פון זיין ארבייט־קראפט.

[1] דער ווערטה פון דעם טעגליכען דורכשניט־לוין איז בעשטימט דורך דאס, וואס דער ארבייטער ברויכט, „כדי צו לעבען, צו ארבייטען און זיך פארטצופלאנצען." (Wm. Petty, Political Anatomy of Ireland", 1672, p. 46.) „דער פרייז פון דער ארבייט ווערט שטענדיג בעשטימט דורך דעם פרייז פון די לעבענסמיטלען." דער ארבייטער בעקומט ניט דעם געהעריגען לוין, „וויבאלד . . . זיין ארבייט־לוין קלעקט ניט אויסצוהאלטען א פאמיליע, לויט דעם נידעריגען שטאנד, ווי עס איז אפט דעם ארבייטער'ס מזל." (J. Vanderlint, "Money Answers All Things", London 1734, p. 15.) „דעם איינפאכען ארבייטער, וועלכער פערמאגט ניט מעהר ווי זיינע הענד און זיין אומנות, בלייבט נאר צו פערקויפען זיין ארבייט צו אנדערע.... ביי יעדען סארט ארבייט מוז דעריבער קומען דערצו, און פאקטיש קומט עס טאקע דערצו, אז דעם ארבייטער'ס לוין איז בעשרענקט אויף דעם פונקט, וואס איז אונבעדינגט נויטווענדיג פאר זיין חיונה." (טורגא, „רעפלעקסיאן סיר לא פארמאסיאן ע לא דיסטריביסיאן דע רישעז" ווערקע, ב. 1, ז. 10.) „דער פרייז פון די לעבענסמיטלען מאכט פאקטיש אויס די פראדוקציאנס־קאסטען פון דער ארבייט." (Mathus, "Inquiry into etc.", Londn 1815, p. 48.)

דורך דעם, וואס מען וועט אוועקרוקען זיין אנפאנג־פונקט ב אין דער אנטקעגען־געזעצטער ריכטונג, צום א צו. לאמיר אננעהמען, אז ב׳ ב אין דער ליניע 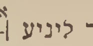 איז גלייך צו א העלפט פון ב ג, ד. ה. איז גלייך צו איין ארבייט־שטונדע. ווען, אלזא, דער פונקט ב, אין דעם 12 שטונדיגען ארבייטס־טאג א ג, ווערט אוועקגערוקט צו ב׳, ציהט זיך אויס ב ג אין ב׳ ג, די מעהר־ארבייט וואקסט אויף א העלפט, פון 2 אויף 3 שטונדען, אבוואויל דער ארבייטס־טאג בעשטעהט נאך אלץ ווי פריהער נישט מעהר ווי פון 12 שטונדען. עס איז אבער קלאר, אז אט די אויסציהונג פון דער מעהר־ארבייט פון ב ג אויף ב׳ ג, פון 2 אויף 3 שטונדען, איז אונמעגליך, סיידען די נויטווענדיגע ארבייט זאל אין דערזעלביגער צייט צונויפגעצויגען ווערן פון א ב אויף א ב׳, פון 10 אויף 9 שטונדען. מיט דער פערלענגערונג פון דער מעהר־ארבייט וואלט געגאנגען א פערקירצונג פון דער נויטווענדיגער ארבייט; אדער א טייל פון דער ארבייט־צייט, וואס דער ארבייטער האט ביזאהער פאקטיש פערברויכט פאר זיך אליין, וואלט זיך פערוואנדעלט אין ארבייט־צייט פאר דעם קאפיטאליסט. וואס עס וואלט זיך געהאט פערענדערט, וואלט ניט געווען די לענג פון דעם ארבייטס־טאג, נאר זיין איינטיילונג אין נויטווענדיגע ארבייט און מעהר־ארבייט.

פון דער אנדער זייט ווידער איז קלאר, אז מיט א בעשטימטער גרויס פון׳ם ארבייטס־טאג און מיט א בעשטימטען ווערטה פון דער ארבייט־קראפט, איז די גרויס פון דער מעהר־ארבייט גופא א בע־שטימטע. דער ווערטה פון דער ארבייט־קראפט, ד.ה. די ארבייט־צייט, וואס פאדערט זיך פאר איהר פראדוקציאן, בעשטימט די אר־בייט־צייט, וואס איז נויטווענדיג צו רעפראדוצירן איהר ווערטה. אויב איין ארבייט־שטונדע ווערט פארגעשטעלט אין א גאלד־סומע פון ½ שילינג, אדער 6 פענס, און אויב דער טאג־ווערטה פון דער ארבייט־קראפט בעטרעפט 5 שילינג, מוז דער ארבייטער ארבייטען 10 שטונדען א טאג, כדי אומצוקעהרן דעם טאג־ווערטה פון זיין ארבייט־קראפט, וואס קאפיטאל צאהלט איהם, אדער כדי צו פראַ־דוצירן אן עקוויוואלענט פאר דעם ווערטה פון זיינע נויטווענדיגע טעגליכע לעבענס־מיטלען. מיט דעם ווערטה פון די דאזיגע לע־

אַריינטרעטען אַ רעוואָלוציע אין די פּראָדוקציאָנס־בעדינגונגען פון זיין אַרבייט; ד.ה. אין דעם אופן פון זיין פּראָדוקציאָן און ממילא אין דעם אַרבייט־פּראָצעס גופא. אונטער אַ פערגרעסערונג פון דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט פערשטעהען מיר דאָ בכלל אַ פערענדערונג אין דעם אַרבייט־פּראָצעס, דורך וועלכער עס ווערט פערקירצט די אַרבייט־צייט, וואָס איז געזעלשאַפטליך נויטיג צו פּראָדוצירן אַ סחורה; אַ קלענערער סכום אַרבייט, הייסט עס, בעקומט די קראַפט צו פּראָדוצירן אַ גרעסערן סכום געברויך־ווערטהען [3]. בעת מיר האָבען פריהער געװערט וועגען דער פּראָדוקציאָן פון מעהר־ווערטה אין דער ביזאהער בעטראַכטעטער פאָרם, [וואָס נעהמט זיך פון אַ פּשוט'ער פערלענגערונג פונ'ם אַרבייטס־טאָג], האָבען מיר משער געווען דעם פּראָדוקציאָנס־אופן אַלס אַ בעשטימט־געגעבענעם; ווען אָבער די פּראָדוקציאָן פון מעהרווערטה מוז קומען דורך אַ פערוואַנדלונג פון דער נויטווענדיגער אַרבייט אין מעהר־אַרבייט, איז שוין בשום אופן ניט גענוג, אַז דער קאַפּיטאַל זאָל איבערנעהמען דעם אַרבייט־פּראָצעס אין זיין היסטאָריש־איבערגעליפערטער אָדער עקזיסטירענדער געשטאַלט און פערלענגערן נאָר זיין דויער. ער מוז רעוואָלוציאָנירן די טעכנישע און געזעלשאַפטליכע בעדינגונגען פון דעם אַרבייט־פּראָצעס, ער מוז, הייסט עס, רעוואָלוציאָנירן דעם פּראָדוקציאָנס־אופן גופא, כדי צו הויבען די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, כדי דורך דער הויבונג פון דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט צו וואַרפען דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט, און כדי אויף דעם אופן צו פערקירצען דעם טייל פון אַרבייטס־טאָג, וואָס איז נויטווענדיג צו רעפּראָדוצירן דעם דאָזיגען ווערטה.

דעם מעהרווערטה, וואָס ווערט פּראָדוצירט דורך אַ פערלענגע־

---

[3] „ווען די אומנות ווערט פערפאָלקאָמט—און דאָס מיינט ניט אַנדערש, ווי אַז עס זיינען אויסגעפונען געוואָרן נייע מעטאָדען, וועלכע מאַכען מעגליך צו שאַפען אַ פּראָדוקט מיט וועניגער אַרבייטס־קרעפטען, אָדער (וואָס עס בעטייט דיזעלבינע זאַך) אין אַ קירצערער צייט.“ (גאַליאַני, „העללאַ מאָנעטאַ“, באַנד 8 פון קוסטאָדי'ס זאַמלונג, מילאַן 1801, ז. 159.) „די איינשפּאָרונג אין פּראָדוקציאָנס־קאָסטען איז מעהר גאָרנישט ווי די איינשפּאָרונג פון דער סומע אַרבייט, וואָס געהט אַוועק אויף דער פּראָדוקציאָן.“ (זיסמאָנדי, „עטיודען“ עטצ., ב. 1, ז. 22.)

די מעהר־ארבייט וואלט אין דעם פאל פערלענגערט געוואָרן נאָר דורכדעם, וואָס זי וואָלט אריבערגעטראָטען איהרע נאָרמאלע גרעניצען, איהרע לענדער וואָלטען אויסגעשפּרייט געוואָרן נאָר דורכדעם, וואָס זי וואָלט ווי אַן אוזורפּאַטאָר אָבגעריסען אַ טייל פון די לענדער פון דער נויטווענדיגער ארבייט־צייט. טראָץ דער וויכטיגער ראָליע, וואָס אָט די מעטאָדע שפּיעלט אין דער ווירקליכער בעוועגונג פון דעם ארבייטס־לוין, איז זי אָבער דאָ אויסגעשלאָסען דורך דער השערה, אַז די סחורות — און ממילא אויך די ארבייט־קראפט — ווערן געקויפט און פערקויפט לויט זייער פולען ווערטה. איז דאָס איינמאָל אָנגענומען, קאָן די ארבייט־צייט, וואָס איז נויטווענדיג צו פּראָדוצירן די ארבייט־קראפט אָדער צו רעפּראָדוצירן איהר ווערטה, ניט ווערן קלענער, ווייל דער לוין פון דעם ארבייטער איז געפאלען אונטער דעם ווערטה פון זיין ארבייט־קראפט, נאָר ווען דער דאָזיגער ווערטה גופא איז געפאלען. ביי אַ געגעבענער לענג פון דעם ארבייטס־טאָג מוז די פערלענגערונג פון דער מעהר־ארבייט זיך נעהמען פון דער פערקירצונג פון דער נויטווענדיגער ארבייט־צייט, ניט פערקעהרט—די פערקירצונג פון דער נויטווענדיגער ארבייט־צייט פון דער פערלענגערונג פון דער מעהר־ארבייט. אין אונזער ביישפּיעל מוז דער ווערטה פון דער ארבייט־קראפט ווירקליך פאלען אויף 1/10 כדי די נויטווענדיגע ארבייט־צייט זאָל פערקלענערט ווערן אויף 1/10 ד. ה. פון 10 אויף 9 שטונדען, און די מעהר־ארבייט זאָל זיך דעריבער פערלענגערן פון 2 שטונדען אויף 3.

אַזאַ ארונטערפאל אין דעם ווערטה פון דער ארבייט־קראפט שליסט אָבער איין דעם תנאי, אַז דיזעלבע סומע לעבענס־מיטלען, וואָס איז פריהער פּראָדוצירט געוואָרן אין 10 שטונדען, ווערט איצט פּראָדוצירט אין 9 שטונדען. דאָס איז ווידער אונמעגליך אָהן אַ פערגרעסערונג פון דער פּראָדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט. מיט די געגעבענע מיטלען קאָן אַ שוסטער צום ביישפּיעל מאכען אַ פּאָר שטיוועל אין אַן ארבייטס־טאָג פון 12 שטונדען. כדי ער זאָל קאָנען אין דערזעלביגער צייט מאכען 2 פּאָר שטיוועל, מוז זיך די פּראָדוקטיוויטעט פון זיין ארבייט פערטאָפּלען; און זי קאָן זיך ניט פערטאָפּלען, סיידען עס ענדערן זיך זיינע ארבייטס־מיטלען אָדער זיין ארבייטס־מעטאָדע, אָדער ביידע צוזאמען. עס מוז, הייסט עס,

בלויז דעם ארבייטער'ס הוצאה אויף דעם איין ארטיקעל העמדער. דער סך־הכל פון די נויטווענדיגע לעבענס־מיטלען בעשטעהט אָבער ניט פון איין ארטיקעל, נאָר פון פערשיידענע סחורות, וועלכע זיינען לויטער פּראָדוקטען פון בעזונדערע אינדוסטריען, און דער ווערטה פון יעדער איינער פון אזוינע סחורות מאכט שטענדיג אויס א גלייך־טיילענדען (אליקוואָטען) חלק פון'ם ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט. דער דאָזיגער ווערטה פערקלענערט זיך מיט דער פערקלענערונג פון דער ארבייט־צייט, וואָס איז נויטווענדיג איהם צו רעפּראָדוצירן, און די פערקלענערונג אינגאנצען גענומען איז גלייך צו דער סומע פערקירצונגען פון ארבייט־צייט אין די דאָזיגע אלע בעזונדערע פּראָדוקציאָנס־צווייגען. אָט דעם אלגעמיינעם רעזולטאַט בעהאנדלען מיר דאָ אזוי ווי ער וואָלט געווען דער דירעקטער רעזולטאַט און דער דירעקטער צוועק אין יעדען איינצעלנעם פאַל. ווען אַן איינצעלנער קאַפּיטאַליסט מאכט צ.ב.ש. העמדער זאָלען ווערן וועלוועלער, דורך א פערגרעסערונג פון דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער ארבייט, שוועבט ניט בשום אופן פאַר איהם נויטינערווייז דער צוועק ארונטערצו־וואַרפען דעם ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט און ממילא די נויטווענדיגע ארבייט־צייט. עס איז נאָר אויף וויפיעל ער האָט שליסליך א חלק אין אָט דעם רעזולטאַט, אויף אזוויפיעל העלפט ער אין דער העכערונג פון דער אלגעמיינער ראַטע פונ'ם מעהרווערטה.[3] מען מוז אונטערשיידען די אלגעמיינע און נויטווענדיגע טענדענצען פון קאַפּיטאַל פון די פאָרמען, אין וועלכע זיי ערשיינען.

ווי אזוי די אימאַנענטע געזעצען פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן ערשיינען אין דער אויסערליכער בעוועגונג פון די קאַפּיטאַלען, ווי אזוי זיי זעצען זיך דורך אלס צוואַנג־געזעצען פון דער קאָנקורענץ, און ווי אזוי זיי קומען פאָלגליך אלס טרייבענדע מאָטי־

[3] „ווען דער פאַבריקאַנט פערטאָפּעלט זיינע פּראָדוקטען דורך א פערבעסערונג פון דער מאַשינעריע... געווינט ער (שליסליך) בלויז, אויף ווי ווייט ער איז דורכדעם אימשטאַנד דעם ארבייטער וועלוועלער צו קליידען... און אויף דעם אופן לאָזען אויספאַלען אויף דעם ארבייטער א קלענערן חלק פון דער גאַנצער הכנסה." (Ramsay: "An Essay on the Distribution of Wealth", London 1821, p. 168, 169.)

רונג פון דעם ארבייטס־טאג, רופ איך אן אבסאלוטער מעהרווערטה; פערקעהרט, דעם מעהרווערטה, וואס נעהמט זיך פון א פערקירצונג פון דער נויטווענדיגער ארבייט־צייט און פון דער געהעריגער פערענדערונג פון דער גרויס־שייכות צווישען דיביידע בעשטאנדטיילען פון׳ם ארבייטס־טאג, רופ איך אן דער רעלאטיווער מעהרווערטה.

כדי צו קאנען ארונטערווארפען דעם ווערטה פון דער ארבייט־קראפט, מוז די פערגרעסערונג פון דער פראדוקטיוו־קראפט אנגרייפען אזוינע אינדוסטריע־צווייגען, וואס זייערע פראדוקטען בעשטימען דעם ווערטה פון דער ארבייט־קראפט. ד.ה. ענטוועדער אזוינע, וואס געהערן צו דעם קלאס פון די נגעווענהייטסמעסיגע לעבענסמיטלען, אדער וואס קאנען פערנעהמען זייער פלאץ. דער ווערטה פון א סחורה ווערט אבער ניט בעשטימט דורך דעם סכום ארבייט, וועלכער גיט איהר די לעצטע פארם, נאר פונקט אזוי גוט דורך דער סומע ארבייט, וואס ליעגט אין איהרע פראדוקציאנס־מיטלען. צום ביישפיעל, דער ווערטה פון א שטיוועל ווערט ניט בעשטימט נאר דורך דער שוסטער־ארבייט, נאר אויך דורך דעם ווערטה פון לעדער, פעך, דראטווע א.אז.וו. די פערגרעסערונג פון דער פראדוקטיוו־קראפט און די געהעריגע פערביליגערונג פון די סחורות אין יענע אינדוסטריען, וועלכע ליפערן די מאטעריעלע עלעמענטען פון דעם קאנסטאנטען קאפיטאל — די ארבייטס־מיטלען און דעם ארבייטס־מאטעריאל — אויף צו שאפען די נויטיגע לעבענס־מיטלען, ווארפען דעריבער ארונטער פונקט אזויפיעל דעם ווערטה פון דער ארבייט־קראפט. פערקעהרט ווידער, אין די פראדוקציאנס־צווייגען, וועלכע ליפערן ניט קיין נויטווענדיגע לעבענס־מיטלען און אויך ניט קיין פראדוקציאנס־מיטלען זיי צו שאפען, ברענגט די פערגרעסערונג פון דער פראדוקטיוו־קראפט קיין ענדערונג ניט אין דעם ווערטה פון דער ארבייט־קראפט.

די וועלוועלער־געווארענע סחורה ווארפט נאטירליך ארונטער דעם ווערטה פון דער ארבייט־קראפט נאר אין דעם ערך, אויף וויפיעל זי געהט אריין אין דער רעפראדוקציאן פון דער ארבייט־קראפט. העמדער צ.ב.ש. זיינען א נויטווענדיגער לעבענס־מיטעל, אבער נאר איינער צווישען פיעלע אנדערע. זייער ביליגערקייט פערקלענערט

פראָדוקט פאַלט דעריבער אויס נישט מעהר ווי נאָך 1⁄24 אָנשטאָט 1⁄12 פון דעם גאַנצען ווערטה — 3 פענס ;,אַנשטאָט 6 פענס ; אָדער וואָס איז אַלץ איינס : עס ווערט איצט צוגעגעבען צו די פּראָדוק־ציאָנס־מיטלען, בעת זיי ווערן פערוואַנדעלט אין דעם פּראָדוקט, בע־רעכענענדיג יעדען שטיק, נישט מעהר ווי א האַלבע ארבייט־שטונ־דע, אָנשטאָט וואָס פריהער איז צוגעגעבען געוואָרן א גאַנצע אַר־בייט־שטונדע. דער אינדיווידועלער ווערטה פון אָט דער סחורה שטעהט איצט אונטער איהר געזעלשאַפטליכען ווערטה, ד.ה. זי קאָסט וועניגער אַרבייט־צייט איידער די גרויסע מאַסע פון דעמ־זעלבינגען אַרטיקעל, וואָס ווערט פּראָדוצירט אונטער די געזעל־שאַפטליכע דורכשניטס־בעדינגונגען. יעדער שטיק קאָסט אין דורכשניט 1 שילינג, אָדער ער שטעלט מיט זיך פאָר 2 שטונדען פון געזעלשאַפטליכער אַרבייט ; מיט דעם פערענדערטען פּראָדוקציאָנס־אופן קאָסט ער נאָר 9 פענס, אָדער ענטהאַלט נאָר 1½ אַרבייט־שטונדען.

דער ווירקליכער ווערטה פון א סחורה אָבער איז ניט איהר אינדיווידועלער, נאָר איהר געזעלשאַפטליכער ווערטה ; ד.ה. ער מעסט זיך ניט דורך דער אַרבייט־צייט, וואָס די סחורה קאָסט פאַק־טיש דעם פּראָדוצירער אין יעדען איינצעלנעם פאַל, נאָר דורך דער אַרבייט־צייט, וואָס פאָדערט זיך געזעלשאַפטליך פאַר איהר פּראָ־דוקציאָן. אויב דער קאַפּיטאַליסט, וועלכער ווענדעט אָן די נייע מעטאָדע, פערקויפט זיין סחורה לויט איהר געזעלשאַפטליכען ווערטה פון 1 שילינג, פערקויפט ער זי דעריבער מיט 3 פענס אַרי־בער איהר אינדיווידועלען ווערטה, און רעאַליזירט אויף דעם אופן אַן עקסטרא־מעהרווערטה פון 3 פענס. פון דער אַנדער זייט אָבער שטעלט זיך איצט פאַר איהם דער אַרבייטס־טאָג פאָר אין 24 שטיק סחורה, אָנשטאָט וואָס פריהער אין 12. כדי אַלזאָ צו פערקויפען דעם פּראָדוקט פון איין אַרבייט־טאָג, מוז ער האָבען א טאָפּעלטען אָבזאַץ, אָדער א צווייפאַכיג גרעסערן מאַרק. ווען די אומשטענדען בלייבען זאָנסט דיזעלביגע, קאָנען זיינע סחורות עראָבערן א גרע־סערן פּלאַץ אויפ׳ן מאַרק, נאָר דורך א פערקלענערונג פון זייערע פּרייזען. ער וועט זיי דעריבער פערקויפען אַריבער זייער אינדיווי־דועלען ווערטה אָבער אונטער זייער געזעלשאַפטליכען ווערטה, מיר

ווען צום בעוואוסטזיין פון דעם אינדיווידועלען קאפיטאליסט — איז איצט נים די צייט צו בעטראכטען. אָבער אזויפיעל איז לכתחילה קלאר, אז א וויסענשאפטליכער אנאליז פון דער קאָנקורענץ איז נאָר דאן מעגליך, ווען מען האָט בעגריפען די אינערליכע נאטור פון קאַ־פיטאל: פונקט ווי די שיינבארע בעוועגונג פון די הימעלשע קער־פער איז פערשטענדליך נאָר פאר דעם, וואָס איז בעקאנט מיט זייער ווירקליכער בעוועגונג, וועלכע מען קאָן ניט תופס זיין מיט די חושים. פונדעסטוועגען, כדי צו פערשטעהן די פּראָדוקציאָן פון רעלאטיווען מעהרווערטה, און בלויז אויפ׳ן יסוד פון די רעזולטאַ־טען, וואָס מיר האָבען שוין בעקומען, קאָן מען בעמערקען דאָס פאָל־גענדע:

אויב אן ארבייטס־שטונדע ווייזט זיך ארוים אין א גאָלד־סומע פון 6 פענס אָדער א האלבען שילינג, ווערט אין א צוועלף־שטונדיגען ארבייטס־טאָג געשאפען א ווערטה פון 6 שילינג. אָנגענומען, אז מיט דער געגעבענער פּראָדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט ווערן פערפערטיגט אין די דאָזיגע 12 ארבייט־שטונדען 12 שטיקער סחורה. דער ווערטה פון די פערנוצטע פּראָדוקציאָנס־מיטלען, רויה־מאטע־ריאל א.אז.וו., לאָמיר זאָגען, איז 6 פענס. אונטער אָט די אומ־שטענדען קאָסט די איינצעלנע סחורה 1 שילינג — 6 פענס פאר דעם ווערטה פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען, און 6 פענס פאר דעם נייעם ווערטה, וואָס איז צוגעגעבען געוואָרן אין איהר בעארבייטונג. איצט וועלען מיר אָננעהמען, אז עס איז געלונגען א וועלכען עס איז קאַ־פיטאליסט צו פערטאָפּלען די פּראָדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט און פאָלגליך צו פּראָדוצירן 24 אָנשטאָט 12 שטיקער פון דעם דאָזי־גען מין סחורה אין דעמזעלביגען צוועלף־שטונדיגען ארבייטס־טאָג. אויב דער ווערטה פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען איז נים פערענדערט געוואָרן, פאלט איצט דער ווערטה פון דער איינצעלנער סחורה ביז 9 פענס: 6 פענס פאר דעם ווערטה פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען און 3 פענס פאר דעם נייעם ווערטה, וואָס איז צוגעגעבען געוואָרן דורך דער לעצטער ארבייט. טראָץ דער פערטאָפּעלטער פּראָדוק־טיוו־קראפט שאפט דער ארבייטס־טאָג נאָך אלץ א נייעם ווערטה פון נישט מעהר ווי 6 שילינג, וועלכער אָבער ווערט איצט פערטיילט אויף נאָך אמאָל אזויפיעל פּראָדוקטען. אויף יעדען איינצעלנעם

פּראָדוקט פון 6 שטיקער, און די מעהר־אַרבייט אין 3⅗ שטיקער. די פּראָפּאָרציע פון דער נויטווענדיגער אַרבייט צו דער מעהר־אַרבייט, וואָס האָט אונטער די געזעלשאַפטליכע דורכשניט־בעדינגונגען בעטראָפען 5 צו 1, בעטרעפט איצט נאָר 5 צו 3.

דערזעלבער רעזולטאַט בעקומט זיך אויך אויף דעם אופן: דער ווערטה פון די פּראָדוקטען פון אַ צוועלף־שטונדיגען אַרבייטס־טאָג איז 20 שילינג. דערפון געהערן 12 שילינג דעם ווערטה פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען, וועלכער ערשיינט נאָר ווידער. בלייבען, הייסט עס, 8 שילינג אַלס אַ געלד־אויסדרוק פון דעם ווערטה, אין וועלכען עס שטעלט זיך פּאָר דער אַרבייטס־טאָג. אָט דער געלד־אויסדרוק איז העכער איידער דער געלד־אויסדרוק פון דער געזעלשאַפטליכער דורכשניט־אַרבייט פון דעמזעלבען סאָרט, אין וועלכען 12 שטונדען דריקען זיך נאָר אויס אין 6 שילינג. די אַרבייט פון דער אויס־נאַהמסווייזער פּראָדוקטיוויטעט ווירקט ווי אַ פערשטאַרקטע (פּאָ־טענציערטע) אַרבייט, זי שאַפט אין דעמזעלביגען צייט־משך העכערע ווערטהען איידער די געזעלשאַפטליכע דורכשניט־אַרבייט פון דעמזעלביגען סאָרט. אונזער קאַפּיטאַליסט אָבער צאָהלט נאָך אַלץ ווי פריהער נישטמעהר ווי 5 שילינג פּאַר דעם טאָג־ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט. דער אַרבייטער דאַרף דעריבער אַרבייטען איצטער נאָר 7½ שטונדען, אָנשטאָט ווי פריהער 10, כדי צו רעפּראָדוצירן דעם דאָזיגען ווערטה. זיין מעהר־אַרבייט וואַקסט פאָלגליך אויף 2½ שטונדען, און דער מעהרווערטה, וואָס ער פּראָדוצירט, — פון 1 שילינג אויף 3. דער קאַפּיטאַליסט, וועלכער ווענדט אָן דעם פערבעסערטען פּראָדוקציאָנס־אופן, נעהמט דעריבער צו פּאַר זיך אַ גרעסערן טייל פון דעם אַרבייטס־טאָג אַלס מעהר־אַרבייט, איידער די איבעריגע קאַפּיטאַליסטען אין דעמזעלביגען געשעפט. ער טהוט אינדיווידועל, וואָס דער קאַפּיטאַל בכלל טהוט אין דער פּראָדוקציאָן פון׳ם רעלאַטיווען מעהרווערטה. פון דער אַנדער זייט אָבער פערשווינדט דער דאָזיגער עקסטראַ־מעהרווערטה, אַזויבאַלד ווי דער נייער פּראָדוקציאָנס־אופן ווערט פעראַלגעמיינערט, און עס פערשווינדט דערמיט דער חלוק צווישען דעם אינדיווידועלען ווערטה פון די וועלוועלער־פּראָדוצירטע סחורות און זייער געזעלשאַפטליכען ווערטה. דאָס אייגענע געזעץ פון ווערטה־בעשטימונג דורך דער

וועלען זאָגען פאַר 10 פענס א שטיק. אָט אזוי שלאָגט ער נאָך אלץ ארויס אַן עקסטרא־מעהרווערטה פון 1 פעני אויף יעדען איינצעל־נעם שטיק. אָט די פערגרעסערונג פון מעהרווערטה ווערט מקוים פאַר איהם, סיי זיין סחורה געהערט אָדער זי געהערט ניט צו דעם קלאַס נויטווענדיגע לעבענסמיטלען, וועלכער האָט א בעשטימענ־דען איינפלוס אויף דעם אלגעמיינעם ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט. אָבגעזעהן פון אָט דעם לעצטערן אומשטאַנד, עקזיסטירט, הייסט עס, פאַר יעדען איינצעלנעם קאַפּיטאַליסט דער מאָטיוו וועל־וועלער צו מאַכען די סחורה דורך א פערגרעסערטער פראָדוקטיוו־קראַפט פון דער ארבייט.

פונדעסטוועגען אפילו אין אָט דעם פאַל נעהמט זיך די געהע־בערטע פראָדוקציאָן פון מעהרווערטה פון דער פערקירצונג פון דער נויטווענדיגער ארבייט־צייט און דער פערלענגערונג פון דער מעהר־ארבייט, וואָס קומט דערמיט. [3*] די נויטווענדיגע ארבייט־צייט האָט בעטראָפען 10 שטונדען, אָדער דער טאָג־ווערטה פון דער אר־בייט־קראַפט 5 שילינג; די מעהר־ארבייט האָט בעטראָפען 2 שטונ־דען, און דער טעגליך־פּראָדוצירטער מעהרווערטה איז דעריבער גע־ווען 1 שילינג. אונזער קאַפּיטאַליסט אָבער פּראָדוצירט איצטער 24 שטיק, וועלכע ער פערקויפט מיט 10 פענס א שטיק, אָדער צו־זאַמען פאַר 20 שילינג. אַזוי ווי דער ווערטה פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען איז גלייך 12 שילינג, פעהרען 14⅖ שטיק סחורה אום נאָר דעם אויסגעלעגטען קאָנסטאַנטען קאַפּיטאַל. דער צוועלף־שטונדי־גער ארבייטס־טאָג ווערט פאָרגעשטעלט אין די איבעריגע 9⅗ שטי־קער. אַזוי ווי דער פּרייז פון דער ארבייט־קראַפט איז גלייך 5 שי־לינג, ווערט די נויטווענדיגע ארבייט־צייט פאָרגעשטעלט אין דעם

[3*] „דער פּראָפיט העננגט ניט אב פון דער מאַכט, וואָס איינער האָט צו זאָגען איבער דעם פּראָדוקט פון דעם אַנדערנ'ס ארבייט, נאָר פון דער מאַכט איבער דער ארבייט גופא. אויב ער איז אימשטאַנד צו פערקויפען זיין סחורה טייערער, בעת דער לויז פון זיינע ארבייטער בלייבט ניט פערענדערט, האָט ער דערפון גאַנץ קלאָר א פאָרטייל.... א קלענערער טייל פון דאָס, וואָס ער פּראָדוצירט, איז גענוג צו ברענגען די ארבייט אין בעוועגונג, און פאָלגליך בלייבט א גרעסערער טייל פאַר איהם אליין." ("Outlines of Political Economy", London 1832, p. 49, 50.)

דער ווערטה פון די טעגליכע לעבענס־מיטלען, און פאלגליך פאלט דער טאג־ווערטה פון דער ארבייט־קראפט פון 5 שילינג אויף 3 שילינג, דאן וואקסט דער מעהרווערטה פון 1 שילינג אויף 3 שילינג. כדי צו רעפראדוצירן דעם ווערטה פון דער ארבייט־קראפט זיינען פריהער געוועזן נויטיג 10 ארבייט־שטונדען, און איצט זיינען ניט מעהר נויטיג ווי 6 ארבייט־שטונדען. 4 ארבייט־שטונדען זיינען פריי געווארן און קאנען צוגעלעגט ווערן צום געביט פון דער מעהר־ארבייט. עס איז דעריבער דער אימאנענטער טריעב און די בע־שטענדיגע טענדענץ פון קאפיטאל צו פערגרעסערן די פראדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט, כדי וועלוועלער צו מאכען די סחורה און דורכדעם וועלוועלער מאכען דעם ארבייטער אליין.[5]

דער אבסאלוטער ווערטה פון דער סחורה איז אן און פאר זיך גלייכגילטיג פאר דעם קאפיטאליסט, וועלכער פראדוצירט זי. איהם אינטערעסירט נאר דער מעהרווערטה, וואס שטעקט אין איהר און וואס קאן רעאליזירט ווערן אין דעם פערקויף. די רעאליזירונג פון דעם מעהרווערטה שליסט במילא איין דעם אומקעהר פון דעם אויס־געלעגטען ווערטה. איז אזוי ווי דער רעלאטיווער מעהרווערטה וואקסט אין א דירעקטער פראפארציע צו דער ענטוויקלונג פון דער פראדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט, בעת דער ווערטה פון די סחורות פאלט אין א פערקעהרטער פראפארציע צו דערזעלביגער

---

[5] „אין וואס פאר א פראפארציע דעם ארבייטער'ס הוצאות זאלען ניט פער־קלענערט ווערן, אין דערזעלביגער פראפארציע ווערט פערקלענערט זיין לויז, אויב עס ווערן אבגעשאפט אין דערזעלביגער צייט די בשרענקונגען אויף דער אינדוסטריע.“ ("Considerations concerning taking off the Bounty on Corn Exported etc., London 1752, p. 7) „די אינטערעסען פון דער אינדוסטריע און האנדעל פאדערן, אז קארן און אלע לעבענס־מיטלען זאלען זיין אזוי בילינג ווי מעגליך; ווארים יעדע זאך וואס מאכט זיי טייער, מאכט אויך טייער דעם ארבייטס־לוין.... אין אלע לענדער, וואו די אינדוסטריע איז ניט בעשרענקט, מוז דער פרייז פון די לעבענסמיטלען בעאיינפלוסען דעם פרייז פון דער ארבייט. דער דאזיגער פרייז וועט אלעמאל פאלען, ווען די לעבענסמיטלען ווערן ביליגער.“ (דארט גופא, ז. 3.) „די שכירות פאלען אין דעמזעלביגען ערך, אין וועלכען די פראדוקטיוו־קרעפטען שטייגען. די מאשין פערבילינגט גאנץ געוויס די לעבענסמיטלען, זי פערבילינגט אבער אין דערזעלביגער צייט אויך די ארבייטער.“ ("A Prize Essay on the Comparative Merits of Competition and Cooperation", London 1834 ,p. 27.)

ארבייט־צייט, וואס לאזט זיך פיהלען דעם קאפיטאליסט מיט דער נייער מעטאדע, אינדעם, וואס ער מוז פערקויפען זיין סחורה אונטער איהר געזעלשאפטליכען ווערטה, טרייבט זיינע קאנקורענטען, אלס צוואנג־געזעץ פון דער קאנקורענץ, איינצופיהרן דעם נייען פראדוקציאנס־אופן.[4] די אלגעמיינע ראטע פון מעהרווערטה ווערט, הייסט עס, סוף־כל־סוף געענדערט פון דעם גאנצען פראצעס, נאר ווען די פערגרעסערונג פון דער פראדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט האט אנגעגריפען אזוינע פראדוקציאנס־צווייגען, און ממילא וועלוועלער געמאכט אזוינע סחורות, וועלכע געהען אריין אין דעם קרייז פון די נויטווענדיגע לעבענס־מיטלען און שטעלען דעריבער צוזאמען עלעמענטען פון דעם ווערטה פון דער ארבייטס־קראפט.

דער ווערטה פון סחורות שטעהט אין א פערקעהרטער פראפארציע צו דער פראדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט. און אזוי שטעהט אויך דער ווערטה פון דער ארבייט־קראפט, ווייל זי ווערט בעשטימט דורך דעם ווערטה פון די סחורות. פערקעהרט, דער רעלאטיווער מעהרווערטה שטעהט אין א דירעקטער פראפארציע צו דער פראדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט. ער שטייגט ווען די פראדוקטיוו־קראפט שטייגט, און פאלט ווען זי פאלט. אנגענומען, אז דער געלד־ווערטה בלייבט דערזעלביגער, פראדוצירט א געזעלשאפטליכער דורכשניט־ארבייטסטאג פון 12 שטונדען אלעמאל דעמזעלביגען ווערטה־פראדוקט, 6 שילינג צום ביישפיעל, קיין חלוק ניט ווי אזוי די ווערטה־סומע ווערט פערטיילט צווישען דעם עקוויוואלענט פאר'ן ווערטה פון דער ארבייט־קראפט און דעם מעהרווערטה. אויב אבער מחמת דער פערגרעסערטער פראדוקטיוו־קראפט פאלט

[4] „ווען מיין נאכבאר, שאפענדיג א סך מיט ווייניג ארבייט, קאן דעריבער פערקויפען ביליג, מוז איך נעפינען א מיטעל צו פערקויפען פונקט אזוי ביליג ווי ער. אט אזוי צווינגט יעדע ערפינדונג, יעדע מעטאדע און יעדע מאשין, וואס מאכט מעגליך אויסצופיהרן אן ארבייט מיט ווייניגער הענד, און ממילא ביליגער, אז די אנדערע זאלען אנווענדען ענטוועדער דיזעלביגע ערפינדונג, מעטאדע אדער מאשין, אדער זיי זאלען ערפינדען עפעס עהנליכעס, כדי זיי זאלען אלע בלייבען אין דערזעלביגער לאגע און קיינער זאל ניט זיין אימשטאנד צו פערקויפען ביליגער איידער זיין נעקסטער.“ ("The Advantages of the East India Trade to England", London 1720, p. 67.)

צייט, וואָס איז נויטיג פאַר דער פּראָדוקציאָן פון אַ בעשטימטען סכום סחורות. דאָס, וואָס דער אַרבייטער פּראָדוצירט דורך דער פערגרעסערטער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון זיין אַרבייט צעהן מאָל מעהר סחורה צ.ב.ש. אין איין שטונדע איידער ער האָט פריהער פּראָדוצירט, שטערט לגמרי ניט איהם צו לאָזען אַרבייטען ווי פריהער 12 שטונדען אַ טאָג און צו פּראָדוצירן אין די 12 שטונדען 1200 שטיקער, אַנשטאָט די פריהערדיגע 120 שטיקער. יאָ, זיין אַרבייטס־טאָג קאָן נאָך אין דערזעלביגער צייט פערלענגערט ווערן, אַזוי אַז ער פּראָדוצירט איצט אין 14 שטונדען 1400 שטיקער א.אז. וו. מען קאָן דעריבער לעזען ביי עקאָנאָמיסטען פון דעם מין אַ שטייגער ווי מאַקולאָק, אורע, סיניאָר און ווי זיי אַלע הייסען דאַרטען, אויף איין זייט, אַז דער אַרבייטער איז שולדיג אַ דאַנק דעם קאַפּיטאַל פאַר דער ענטוויקלונג פון די פּראָדוקטיוו־קרעפטען, ווייל זי פערקירצט די נויטווענדיגע אַרבייט־צייט; און אויף דער נעקסטער זייט, אַז ער מוז אַרויסווייזען זיין דאַנקבאַרקייט דערמיט, וואָס ער וועט ווייטער אַרבייטען 15 שטונדען אַנשטאָט 10. די ענטוויקלונג פון דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, אין די גרענעצען פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן, בעצוועקט צו פערקירצען דעם טייל פון דעם אַרבייטס־טאָג, וואָס דער אַרבייטער מוז אַרבייטען פאַר זיך אַליין, כדי טאַקע דורכדעם צו פערלענגערן דעם אַנדער טייל פונ׳ם אַרבייטס־טאָג, וועלכען ער קאָן אַרבייטען אומזיסט פאַר דעם קאַפּיטאַליסט. אויף ווי ווייט דער דאָזיגער רעזולטאַט קאָן דערגרייכט ווערן אפילו אָהן אַ פערבילינגערונג פון די סחורות, וועט זיך אַרויסצייגען אין די בעזונדערע פּראָדוקציאָנס־מעטאָדען פון דעם רעלאַטיוון מעהרווערטה, וועלכע מיר וועלען איצט זיך נעהמען אונטערזוכען.

ענטוויקלונג; און אַזוי ווי דערזעלביגער אידענטישער פּראָצעס מאַכט ביליגער די סחורות און פערגרעסערט דעם מעהרווערטה, וואָס ליעגט אין זיי—ווערט דערמיט געלעזט דאָס רעטעניש, פאַר־וואָס דער קאַפּיטאַליסט, וועמעס איינציגער עסק איז נאָר צו פּראָ־דוצירען טוישווערטהען, שטרעבט נאָכאַנאַנד ארונטער צו־וואַרפען דעם טוישווערטה פון סחורות. דאָס איז אַ ווידערשפּרוך, מיט וועלכען קעניי, איינער פון די גרינדער פון דער פּאָליטישער עקאָ־נאָמיע, האָט פערשאַפט יסורים זיינע געגנער, און אויף וועלכען זיי זיינען איהם שולדיג געבליבען אָן ענטפער. „איהר גיט צו, — זאָגט קעניי — אַז וואָס מעהר קאָסטען און טייערע ארבייט מען קאָן איינ־שפּאָרען אין דער פאַבריקאַציע פון אינדוסטריעלע פּראָדוקטען, ניט ברענגענדיג קיין שאָדען דער פּראָדוקציאָן, אַלץ פאָרטיילהאַפטער איז די דאָזיגע איינשפּאָרונג, ווייל זי פערקלענערט דעם פּרייז פון דעם פאַרטיגען אַרטיקעל. און פונדעסטוועגען גלויבט איהר טראָץ דעם, אַז די שאַפונג פון רייכטום, וועלכער נעהמט זיך פון דער אַר־בייט פון די אינדוסטריעלע ארבייטער, בעשטעהט אין דער פער־גרעסערונג פון דעם טויש־ווערטה פון זייערע פאַרטיגע פּראָדוק־טען“.[6]

די איינשפּאָרונג אין אַרבייט דורך דער ענטוויקלונג פון דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט[7] בעצוועקט אַלזאָ אין דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן לגמרי ניט די פערקירצונג פונ'ם אַרבייטס־טאָג. זי בעצוועקט נאָר די פערקירצונג פון דער אַרבייט־

[6] קעניי, „דיאַלאָג סור לע קאָמערס ע סור לע טראַוואָ דעז ארטיזאַן“, פּאַריז 1846, ז. 188, 189.

[7] „די דאַזיגע ספּעקולאַנטען, וועלכע זוכען אַזוי שטאַרק איינצושפּאַרען די אַרבייט פון די אַרבייטער, פאַר וועלכער זיי מוזען בעצאַהלען.“ (זש. נ. בידראַ, „די מאַנאָפּאָל קי ז'עטאַבלי דאַן לעז ארט אינדיסטריעל ע לע קאָמערס“, פּאַריז 1828, ז. 31.) „דער אונטערנעהמער וועט שטענדיג טהאָן אַלעס מעגליכע, כדי איינצושפּאַרן צייט און אַרבייט.“ (דוגאַלד סטואַרט, ווארקס, עד. ביי סער וו. האַמילטאָן, עדינבורג 1855, ב. III „לעקטשורס אָן פּאָליטיקאַל עקאָנאָמי“, ז. 318.) „זייער גאַנצע אויפמערקזאַמקייט ווערט כמעט אויסשליסליך אָבגעגעבען אויף דעם צו פערגרעסערן אַט די קראַפט.“ (ר. דזשאָנס, „טעקסט בוק אָוו לעקטשורס אָן דהי פּאָליטיקאַל עקאָנאָמי אָוו ניישאָנס“, הערטפאָרד, 1852, לעקטשור III

פערט זיך אין 6 שילינג, וועלען 1200 אזעלכע ארבייטס־טעג זיך פערקערפערן אין 6 שילינג גע'כפל'ט אויף 1200 — אין 7200 שילינג. אין איין פאל האבען זיך 12 מאל 1200, ד.ה. 14,400 ארבייט־שטונדען פערקערפערט אין די פראדוקטען, אין דעם אנדער פאל בלויז 12 שטונדען. אין דער פראדוקציאן פון ווערטה רעכענט זיך אלע־מאל דער רבים נאר אלס אזויפיעל איינצעלנע. פאר דער ווערטה־פראדוקציאן מאכט, הייסט עס, קיין אונטערשייד ניט, צי 1200 ארבייטער פראדוצירן בעזונדערע, צי זיי זיינען פעראייניגט אונטער דער קאמאנדע פון דעמזעלביגען קאפיטאל.

פונדעסטוועגען קומט אין געוויסע גרעניצען דאך פאר א מאדיפיקאציע [א שנוי]. די ארבייט, וועלכע איז פערקערפערט אין ווערטה, איז ארבייט פון א געזעלשאפטליכער דורכשניטס־קוואליטעט; הייסט עס, דער אויסדרוק פון א דורכשניטליכער ארבייט־קראפט. א דורכשניטס־גרויס עקזיסטירט אבער אלעמאל נאר אלס דורכשניט פון א סך פערשיידענע איינצעלנע גרויסען פון דעמזעלביגען סארט. אין יעדען אינדוסטריע־צווייג אונטערשיידט זיך דער איינצעלנער ארבייטער, ראובן אדער שמעון, מעהר אדער וועניגער פון דעם דורכשניטס־ארבייטער. אט די אינדיווידועלע חלוקים, וועלכע הייסען אין דער מאטעמאטיק „טעותן", סלוק'ן איינע די אנדערע און פערשווינדען, וויבאלד מען נעהמט א גרעסערע צאהל ארבייטער צוזאמען. דער בעריהמטער סאפיסט און היפאקריט עדמונד בוירק וויל דרינגען פון זיינע פראקטישע ערפאהרונגען אלס פערמער, אז אפילו „אין אזא קליינע ראטע" ווי 5 פארם־ארבייטער פערשווינדט יעדער אינדיווידועלער אונטערשייד פון דער ארבייט; און פאלגליך, אז די ערשטע בעסטע 5 דערוואקסענע ענגלישע פארם־ארבייטער גענומען צוזאמען, וועלען אין דערזעלבער צייט אויפטאן פונקט אזויפיעל ארבייט, ווי יעדע אנדערע 5 ענגלישע פארם־ארבייטער.[8] ווי די מעשה זאל ניט זיין, עס איז אבער קלאר, אז דער

[8] „בלי ספק בעשטעהט א גרויסער אונטערשייד צווישען דעם ווערטה פון די ארבייטען פון פערשיידענע מענשען. זיי אונטערשיידען זיך אין קראפט, געשיקליכקייט און אויפמערקזאמקייט. מיינע אייגענע גענויע בעאבאכטונגען האבען מיך אבער איבערצייגט, אז יעדע איין גרופע פון 5 מענער פון א בעשטימטען עלטער לייסטעט פונקט אזויפיעל ארבייט, ווי יעדע אנדערע מעגליכע גרופע פון

עלפטער קאַפּיטעל.

קאָאָפּעראַציע.

די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן פאַנגט זיך ווירקליך אָן, ווי מיר האָבען געזעהן, נאָר דאַן, ווען דערזעלביגער אינדיווידועלער קאַפּיטאַל בעשעפטיגט אין איין צייט אַ גרעסערע צאָהל ארבייטער; ווען דער ארבייט־פּראָצעס, הייסט עס, ווערט אָנגעפיהרט אויף אַ ברייטערן מאַסשטאַב, און ליפערט אַ גרעסערע צאָהל פּראָדוקטען. דאָס צוזאַמען־ווירקען פון אַ גרעסערער צאָהל ארבייטער אין דער־זעלביגער צייט, אין דעמזעלביגען פּלאַץ (אָדער, אויב איהר ווילט עס בעסער אָנרופען: אויף דעמזעלביגען ארבייטס־פעלד), כדי צו פּראָדוצירן דעמזעלביגען סאָרט סחורה, אונטער דער קאָמאַנדע פון דעמזעלביגען קאַפּיטאַליסט, מאַכט אוים היסטאָריש און לאָגיש דעם אָנפאַנג־פּונקט פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן. בנוגע דעם פּראָדוקציאָנס־אופן גופא אונטערשיידעט זיך צ.ב.ש. די מאַנופאַק־טור אין איהרע ערשטע שטופען כמעט מיט קיין אַנדער זאַך ניט פון דער האַנדווערק־אינדוסטריע פון די גילדען (צעכען), אַ חוץ דורך דער גרעסערער צאָהל אַרבייטער, וואָס זיינען גלייכצייטיג בע־שעפטיגט פון דעמזעלביגען קאַפּיטאַל. דעם צעך־מייסטער׳ס ווערק־שטאַט איז נאָר פערגרעסערט געוואָרן.

דער אונטערשייד, הייסט עס, איז אין אָנהויב נאָר קוואַנטי־טאַטיוו. מיר האָבען געזעהן, אַז די מאַסע פונ׳ם מעהרווערטה, וואָס אַ בעשטימטער קאַפּיטאַל פּראָדוצירט, איז גלייך צו דעם מעהר־ווערטה, וואָס אַן איינצעלנער אַרבייטער ברענגט, גע׳כפל׳ט מיט דער צאָהל פון די גלייכצייטיג־בעשעפטיגטע אַרבייטער. די דאָ־זיגע צאָהל פאַר זיך ענדערט גאָרנישט אין פּרט פון דער ראַטע פון מעהרווערטה אָדער פון דעם גראַד־עקספּלואַטאַציע פון דער אַרבייט־קראַפט; און וואָס איז נוגע דער פּראָדוקציאָן פון דעם סחורה־ווערטה בכלל, איז פאַר איהר יעדע קוואַליטאַטיווע פערענדערונג פון דעם אַרבייט־פּראָצעס גאַנץ עגאַל. דאָס פאָלגט פון דער נאַטור פונ׳ם ווערטה. אויב אַ צוועלף־שטונדיגער אַרבייטס־טאָג פערקער־

ווען איין ארבייטער וואלט פערברויכט בעדייטענד מעהר צייט אויף דער פראָדוקציאָן פון אַ סחורה איידער עס איז געזעלשאַפטליך נויטווענדיג, וואלט די ארבייט־צייט, וואָס איז נויטווענדיג פאַר איהם אינדיווידועל, בעדייטענד אָבגעטראָטען פון דער געזעלשאַפט־ליך־נויטווענדיגער ארבייט־צייט אָדער פון דער דורכשניטס־ארבייט־צייט, און בכן וואָלט זיין אַרבייט ניט געגאָלטען אַלס דורכשניטס־אַרבייט, און זיין ארבייט־קראַפט וואָלט זיך ניט גערעכענט אַלס דורכשניטליכע אַרבייט־קראַפט. זי וואָלט זיך אָדער גאָרניט פער־קויפט, אָדער נאָר אונטער דעם דורכשניט־ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט. עס ווערט דעריבער לכתחילה אָנגענומען אַ בעשטיממטער מינימום פון ארבייטס־טיכטיגקייט, און מיר ווען שפּעטער זעהן, אַז די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן געפינט די מיטלען ווי צו מעסטען דעם דאָזיגען מינימום. טראָץ דעם אָבער טרעט אָט דער מינימום אָב פון דעם דורכשניט, הגם פון דער אַנדער זייט, מוז דער קאַפּיטאַליסט צאָהלען דעם דורכשניטס־ווערטה פון דער אַר־בייט־קראַפט. פון די 6 קליינע באַסעס וואָלט דעריבער איינער ארויסגעשלאָגען מעהר איידער די אַלגעמיינע ראַטע פון מעהר־ווערטה, דער אַנדערער—וועניגער. פאַר דער געזעלשאַפט וואָלטען זיך די אונגלייכהייטען געגענזייטיג אויסגעגליכט, אָבער ניט פאַר דעם איינצעלנעם באַס. דאָס געזעץ פון פערווערטונג [פון שאַפען מעהרווערטה] רעאַליזירט זיך דעריבער פאָלשטענדיג פאַר דעם איינ־צעלנעם פּראָדוצירער ערשט דאַן, ווען ער פּראָדוצירט אַלס קאַפּי־טאַליסט, ווען ער בעשעפטיגט פיעל אַרבייטער אין איין צייט; פאָלגליך, ווען ער ברענגט אין בעוועגונג פון אָנהויב אָן **געזעל־שאַפטליכע ארבייט**.*

די גלייכצייטיגע בעשעפטיגונג פון אַ גרעסערער צאָהל ארביי־טער ברענגט אריין אַ רעוואָלוציע אין די מאַטעריעלע בעדינגונגען

---

* הערר פּראָפעסאָר ראָשער האָט געמאַכט אַן ענטדעקונג, אַז איין נייטערקע, וועלכע די פּראָפעסאָרשע בעשעפטיגט 2 טעג, טהוט אויף מעהר ארבייט איידער 2 נייטערקעס, וועלכע די פּראָפעסאָרשע בעשעפטיגט אין איין טאָג. דער הערר פּראָפעסאָר זאָל ווייטער ניט מאַכען זיינע בעאָבאַכטונגען איבער דעם קאַ־פּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס אין דעם קינדער־צימער, און ניט אונטער אַזוינע אומשטענדען וואו עס פעהלט די הויפּט־פּערזאָן—דער קאַפּיטאַליסט.

קאָלעקטיוו־אַרבייטסטאָג פון אַ גרעסערער צאָהל גלייכצייטיג־בעשעפטיגטע אַרבייטער, דיווידירט דורך דער צאָהל פון די דאָזיגע אַרבייטער, איז אַן און פאַר זיך איין טאָג געזעלשאַפטליכע דורכשניטס־אַרבייט. לאָמיר אָננעהמען צ.ב.ש. אַז דער אַרבייטס־טאָג פון אַן איינצעלנעם אַרבייטער איז 12 שטונדען. אַזוי מאַכט אויס דער אַרבייטס־טאָג פון 12 גלייכצייטיג־בעשעפטיגטע אַרבייטער אַ קאָלעקטיוו־אַרבייטסטאָג פון 144 שטונדען; און הגם די אַרבייט פון יעדען איינעם פון דעם טוצען קאָן זיך מעהר אָדער וועניגער אונטערשיידען פון דער געזעלשאַפטליכער דורכשניטס־אַרבייט, יע־דער איינער פון זיי, הייסט עס, קאָן פערברויכען מעהר אָדער וועניגער צייט אויף דעמזעלביגען שטיק אַרבייט, פונדעסטוועגען אַזוי ווי יעדען איינצעלנעמס אַרבייטס־טאָג איז 1/12 פון דעם קאָ־לעקטיוו־אַרבייטסטאָג פון 144 שטונדען, בעזיצט ער די געזעל־שאַפטליכע דורכשניטס־קוואַליטעט. פאַר דעם קאַפּיטאַליסט אָבער, וועלכער בעשעפטיגט די 12 מענשען, עקזיסטירט דער אַרבייטס־טאָג אַלס אַ קאָלעקטיוו־אַרבייטסטאָג פון די אַלע 12. דער אַרבייטס־טאָג פון יעדען איינעצעלנעם עקזיסטירט ווי אַן אַליקוואָטער טייל פון דעם קאָלעקטיוו־אַרבייטסטאָג, קיין חלוק ניט צי די 12 אַרבייטען איינע די אַנדערע צום האַנד, צי דער גאַנצער צוזאַמענהאַנג פון זייערע אַרבייטען בעשטעהט נאָר דעריין, וואָס זיי אַרבייטען פאַר דעמזעלביגען קאַפּיטאַליסט. וואָלטען, פערקעהרט די 12 אַרבייטער געווען בעשעפטיגט פּאָרווייז פון 6 קליינע באָסעס, וואָלט עס נאָר געווען אַ צופאַל, אויב יעדער איינצעלנער באָס וואָלט פּראָדוצירט דעמזעלבען ווערטה און רעאַליזירט דורכדעם די אַלגעמיינע ראַטע פון מעהרווערטה. עס וואָלטען פאָרגעקומען אינדיווידועלע חלוקים.

דעמזעלבען אָרט. דאָס בעטייט, אַז צווישען אַזעלכע 5 מענער האָט איינער אַלע אייגענשאַפטען פון אַ גוטען אַרבייטער, איינער—די אייגענשאַפטען פון אַ שלעכ־טען אַרבייטער, בעת די איבעריגע 3 שטעהען אין מיטען און פּאַסען זיך צו מעהר אָדער וועניגער צו דעם ערשטען און דעם לעצטען. אין אַזאַ קליינע ראַטע פון 5 אַרבייטער, געפינט זיך שוין אַלזאָ דער ריכטיגער דורכשניט פון דער אַרבייט־לייסטונג פון אירגענד וועלכע 5 מענשען." (ע. בוירק, "Thoughts and Details on Scarcity" לאָנדאָן 1800, ז. 16) זעה קעטלע וועגען דעם דורכשניטס־אינ־דיווידיאום.

דוקציאָנס־מיטלען שטאַמט נאָר פון זייער געמיינשאַפטליכען פער־ברויך אין דעם ארבייטס־פּראָצעס פון פיעלע ארבייטער אינאיינעם. און זיי קריגען אָט דעם כאַראַקטער פון בעדינגונגען פון געזעל־שאַפטליכער ארבייט, אָדער פון געזעלשאַפטליכע בעדינגונגען פון דער ארבייט—אין אונטערשייד פון די צושפּליטערטע און רעלאַטיוו קאָסט־שפּיעליגע פּראָדוקציאָנס־מיטלען פון פעראיינצעלטע זעלב־שטענדיגע ארבייטער אָדער קליינע באַסעס—אפילו ווען די מעה־רערע ארבייטער ארבייטען נאָר צוזאַמען זייט ביי זייט, ניט האַנד אין האַנד. איין טייל פון די ארבייטס־מיטלען בעקומט אָט דעם געזעלשאַפטליכען כאַראַקטער, נאָך איידער דער ארבייט־פּראָצעס אליין בעקומט אזא כאַראַקטער.

די עקאָנאָמיע פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען מוז בכלל בע־טראַכט ווערן פון א טאָפּעלטען שטאַנדפּונקט. איין מאָל, אויף וויפיעל זי מאַכט וועלוועלער די סחורות און וואַרפט דורכדעם אַרונטער דעם ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט. נאָך א מאָל, אויף וויפיעל זי פערענדערט די פּראָפּאָרציע פון דעם מעהרווערטה צו דעם סך הכל פון אויסגעלעגטען קאַפּיטאַל, ד.ה. צו דער ווערטה־סומע פון זיינע קאָנסטאַנטע און וואַריאַבלע בעשטאַנד־טיילען. דער לעצטער פּונקט וועט דערקלערט ווערן אין דעם ערשטען אָבטייל פון דעם דריטען בוך פון דעם ווערק, וואו מיר וועלען שוין בע־טראַכטען, צוליעב דעם צוזאַמענהאַנג, אויך אייניגע פּרטים, וועלכע געהערען גאָר דאָ. דער גאַנג פון דעם אַנאַליז צווינגט אזוי צו צערייסען דעם ענין — א צעררייסונג, וואָס שטימט גראָד מיט דעם גייסט פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן. אזוי ווי דאָ טרעטען די ארבייטס־בעדינגונגען ארויס זעלבשטענדיג אנקעגען דעם ארבייטער, קומט אויך זייער עקאָנאָמיע פאָר ווי א ספּע־ציעלע אָפּעראַציע, וועלכע געהט איהם גאָרנישט אָן, און האָט דע־ריבער ניט קיין פערבינדונג מיט די מעטאָדען, וואָס פערגרעסערן זיין פערזענליכע פּראָדוקטיוויטעט.

די פאָרם פון דער ארבייט פון פיעלע ארבייטער, וועלכע אר־בייטען אין דעמזעלביגען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, אָדער אין פער־שיידענע, אָבער צוזאַמענהענגענדע פּראָדוקציאָנס־פּראָצעסן, פּלאַנ־

פון דעם ארבייט־פּראָצעס, אפילו ווען דער ארבייטס־אופן בלייבט דערזעלביגער. די געביידען, אין וועלכע פיעלע ארבייטען צוזאמען, דער לאַגער פאר רויה־מאטעריאל און דערגלייכען, די כלים, אינסטרו־מענטען, אפּאראטען א.אז.וו., וועלכע פיעלע געברויכען גלייכצייטיג אָדער בייטענדיג זיך איינע נאָך די אַנדערע; קורץ, איין טייל פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען ווערט איצט פערברויכט אין דעם אר־בייט־פּראָצעס געמיינשאפטליך. דער טויש־ווערטה פון סחורות, ממילא אויך פון פּראָדוקציאָנס־מיטלען, פון איין זייט בעטראכט, ווערט ניט געהעכערט דורך וועלכער עס איז גרעסערער אויסנוצונג פון זייער געברויך־ווערטה. פון דער אַנדער זייט, ווערט גרעסער דער מאָסשטאב פון די געמיינשאפטליך־געברויכטע פּראָדוקציאָנס־מיטלען. א צימער, אין וועלכען עס ארבייטען 20 וועבער מיט זייערע 20 וועבשטוהלען, מוז פערנעהמען א גרעסערן פּלאַץ איידער א צימער פון איין אונאָבהענגיקען וועבער מיט צוויי געזעלען. אָבער די פּראָדוקציאָן פון איין ווערקשטאט פאר 20 פּערזאָן קאָסט װעניגער ארבייט, איידער די פּראָדוקציאָן פון 10 ווערקשטאטען פאר יעדע צוויי פּערזאָנען; דער ווערטה פון מאסענווייז־קאָנצענט־רירטע און געמיינזאַמע פּראָדוקציאָנס־מיטלען וואקסט ניט אויף דעם אופן בכלל פּראָפּאָרציאָנעל צו דעם אומפאנג און דער נוץ־ווירקונג פון די דאָזיגע מיטלען. געמיינשאפטליך־פערנוצטע פּראָ־דוקציאָנס־מיטלען גיבען אָב א קלענערן ווערטה־חלק דעם איינ־צעלנעם פּראָדוקט, טיילווייז דערפאר, ווייל דער גאנצער ווערטה, וואָס זיי גיבען אָב, פערטיילט זיך גלייכצייטיג אויף א גרעסערער מאסע פּראָדוקטען, און טיילווייז דערפאר, ווייל הגם זיי טרעטען אריין אין פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס מיט אַן אבסאָלוט גרעסערן ווערטה אין פערגלייך צו פעראיינצעלטע פּראָדוקציאָנס־מיטלען, איז אָבער זייער ווערטה רעלאטיוו א קלענערער, ווען מען בעטראכט זייער ווירקונג־קרייז. דורכדעם פאלט ארונטער איין ווערטה־חלק פון דעם קאָנסטאנטען קאפּיטאל, פאָלגליך פאלט אויך, פּראָפּאָר־ציאָנעל צו זיין גרויס, דער גאנצער (געזאמט־) ווערטה פון דער סחורה. די ווירקונג איז דיזעלביגע, ווי ווען די פּראָדוקציאָנס־מיטלען פון דער סחורה וואָלטען וועלוועלער פּראָדוצירט געוואָרן. אָט די עקאָנאָמיע [איינשפּאָרונג] אין דעם געברויך פון די פּראָ־

אַ חוץ דער נייער קראַפט־פּאָטענץ, וואָס וואַקסט אויס פון דער פערשמעלצונג פון פיעלע קרעפטען אין איין קאָלעקטיוו־קראַפט, בעשאַפט ביי די מייסטע פּראָדוקטיווע ארבייטען בלויז דער גע־זעלשאַפטליכער קאָנטאַקט אליין אַ וועט־אייפער און אַ בעזונדערע סטימולירונג פון די לעבענס־גייסטער (Animal Spirits), וועלכע פערגרעסערן די אינדיווידועלע לייסטונגס־פעהיגקייט פון די איינ־צעלנע ארבייטער. אַ טוצען פערזאָנען צוזאַמען אין אַ גלייכציי־טיגען ארבייטס־טאָג פון 144 שטונדען וועלען דעריבער ארויסגעבען אַ פיעל־גרעסערן קאָלעקטיוו־פּראָדוקט, איידער 12 פעראייינצעלטע ארבייטער, פון וועלכע יעדער איינער ארבייט 12 שטונדען, אָדער מעהר איידער 1 ארבייטער, וועלכער ארבייט 12 טעג נאָכאַנאַנד.[12] דאָס נעהמט זיך דערפון, וואָס דער מענש איז פון דער נאַטור, אויב ניט אַ פּאָליטישע חיה, ווי אַריסטאָטעל מיינט, איז יעדענ־פאַלס אַ געזעלשאַפטליכע חיה.[13]

הגם אַ סך מענשען טהוען דיזעלביגע ארבייט אָדער דעמזעל־ביגען סאָרט ארבייט גלייכצייטיג און איינע די אנדערע צום האַנד,

[12] „עס ליעגט אויך אַ פארטייל (ווען דיזעלבע צאהל ארבייטער זיינען בע־שעפטיגט פון איין פערמער אויף 300 אקער לאנד, אנשטאט פון 10 פערמער אויף יעדע 30 אקער) אין דער פראפארציע פון די דיענער, וועלכען נאר פראקטישע מענשען וועלען לייכט פערשטעהן. עס איז נאטירליך צו זאגען, אז 1 צו 4 פערהאלט זיך דאסזעלביגע ווי 3 צו 12. דאס גילט אבער ניט אין דער פראקטיקע. ווארים אין שניט־צייט, ווי אין פיעלע אנדערע ארבייטען, וואו עס איז נויטיג צו טהאן זאכען אין איילעניש, ווערט די ארבייט בעסער און שנעלער אויסגעפיהרט דורכדעם וואס פיעלע ארבייט־קרעפטען ווערן צוזאמענגעבראכט אינאיינעם. אזוי צ.ב.ש. וועלען אין שניט־צייט שאפען 2 פוהר־לייט, 2 אנלאדער, 2 ווארפער, 2 שארער און די איבעריגע ביי דער קופה אדער אין שייער, טאפעלט אזויפיעל ווי דיזעלביגע צאהל ארבייטס־קרעפטען וואלטען אויפגעטאן, ווען זיי וואלטען געווען פערטיילט אין פערשיידענע ארבייטס־גרופען אויף פערשיידענע פערמען.“ (An Enquiry into the Connection between the Present Price of Provisions and the Size of Farms." By a Farmer. London 1773, p. 7, 8.)

[13] אריסטאטעל׳ס דעפיניציע איז אייגענטליך, אז דער מענש איז פון דער נאטור א שטאדט־בירגער. זי איז פונקט אזוי כאראקטעריסטיש פאר דעם קלא־סישען אלטערטום ווי פראנקלין׳ס דעפיניציע, אז דער מענש איז פון דער נאטור א ווערקצייג־מאכער איז כאראקטעריסטיש פאר דעם יאנקיטום.

מעסיג איינע נעבען די אַנדערע און איינע מיט די אַנדערע, הייסט קאָאָפּעראַציע.[10]

אַזוי ווי די אָנגריף־קראַפט פון אַ סקאַדראָן קאַוואַלעריע אָדער די ווידערשטאַנד־קראַפט פון אַ רעגימענט אינפאַנטעריע איז גרינדליך פערשיידען פון דער סומע אָנגריף־ אָדער ווידערשטאַנד־קרעפטען, וואָס יעדער קאַוואַלעריסט אָדער אינפאַנטעריסט קאָן ענטוויקלען אינדיווידועל, אַזוי איז אויך די מעכאַנישע קראַפט־סומע פון פער־איינצעלטע אַרבייטער פערשיידען פון דער געזעלשאַפטליכער קראַפט־(פּאָטענץ), וואָס ענטוויקעלט זיך, ווען אַ סך הענד ווירקען גלייכצייטיג צוזאַמען אין דערזעלביגער ניט־צוטיילטער אָפּעראַציע, ווי צום ביישפּיעל, בעת מען דאַרף אויפהויבען אַ משא, דרעהען די ראָד פון אַ הויב־אַפּאַראַט, אָדער אָבראַמען אַ ווידערשטאַנד פון וועג.[11] די ווירקונג פון דער קאָמבינירטער אַרבייט וואָלט ענט־וועדער גאָר ניט געקאָנט דורכגעפיהרט ווערן פון דער פעראיינצעל־טער אַרבייט, אָדער נאָר אין אַ פיעל־לענגערער צייט, אָדער בלויז אויף אַ גאַנץ קליינעם מאָסשטאַב. עס האַנדעלט זיך דאָ ניט נאָר וועגען אַ פערגרעסערונג פון דער אינדיווידועלער פּראָדוקטיוו־קראַפט דורך דער קאָאָפּעראַציע, נאָר וועגען דער בעשאַפונג פון אַ פּראָדוקטיוו־קראַפט, וועלכע מוז זיין אַן און פאַר זיך אַ מאַסען־קראַפט.[11*]

---

[10] „קאָנקור דע פאָרס — צוזאַמענווירקונג פון קרעפטען". (דע טראַסי: „טרעטע' דע לאַ וואָלאָנטע' דע סע ז'עפעט". פּאַריז, 1826, ז. 78.)

[11] „עס זיינען פאַראַן פיעלע אַרבייטען פון אַזאַ איינפאַכען סאָרט, אַז עס קאָן ניט געמאַלט זיין ביי זיי קיין טיילונג פון דער אַרבייט, און דאַך קאָנען זיי בעזאָרגט ווערן דורך אַ צוזאַמענווירקען פון אַ סך פאַר הענד. צום ביישפּיעל אַרויפהויבען אַ גרויסען באַלקען אויף אַ וואַגען... קורץ, יעדע אַרבייט, וועלכע קאָן ניט אויסגעפיהרט ווערן, סיידען אַ סך פאַר הענד אונטערשטיצען איינע די אַנ־דערע גענענזייטיג און אין דערזעלבער צייט." (E. G. Wakefield, "A View of the Art of Colonization", London, 1849, p. 168)

[11*] בעת 1 מאַן איז איבערהויפּט ניט אימשטאַנד אויפצוהויבען אַ מאַסע פון אַ טאָן, און 10 מאַן מוזען זיך שטאַרק אָנשטרענגען דאָס אויפצו־הויבען, קאָנען עס 100 אויפהויבען, ווען יעדערער לעגט בלויז צו אַ פינגער". (John Bellers, "Proposals for raising a College of Industry", London 1696, p. 21.)

איינצעלטע ארבייטער, וועלכע מוזען אטאקירן זייער ארבייט איינזייטיגער. דאָס איז דערפאר, ווייל דער קאָמבינירטער ארבייטער אָדער דער קאָלעקטיוו־ארבייטער האָט אויגען און הענד פון פאָרנט און פון הינטען, און בעזיצט אין א געוויסען גראד אן אל־געגענווארט [ד.ה. ער איז איבעראל פול אין דערזעלביגער צייט]. די פערשיידענע רוים־טיילען פונ'ם פראָדוקט ווערן פארטיג אין דערזעלביגער צייט.

מיר האָבען בעטאָנט [אין די אויבערשטע ביישפיעלען], אז די פיעלע ארבייטער, וועלכע ערגענצען איינע די אנדערע, טהוען די־זעלביגע אָדער גלייכארטיגע ארבייט, ווייל אָט די איינפאכסטע פאָרם פון געמיינשאפטליכער ארבייט שפיעלט א גרויסע ראָליע אפילו אין דער העכסט־ענטוויקעלטער געשטאלט פון דער קאָאָפּעראציע. אויב דער ארבייט־פראָצעס איז א קאָמפּליצירטער, גיט שוין די צאָהל צוזאמענארבייטענדע אליין די מעגליכקייט צו פערטיילען די פערשיידענע אָפּעראציעס צווישען די פערשיידענע הענד, פאָלגליך אָבצוטאָן זיי אין דערזעלביגער צייט און דורכדעם צו פערקירצען די ארבייט־צייט, וואָס איז נויטיג צו פערענדיגען דעם קאָלעקטיוו־פּראָדוקט.[16]

אין א סך פּראָדוקציאָנס־צווייגען קומען פאָר קריטישע מאָמענטען, ד.ה. אזוינע צייטען, וואָס ווערן בעשטימט דורך דער נאטור פון ארבייט־פּראָצעס גופא, אין וועלכע בעשטימטע ארבייט־רעזולטאטען מוזען דערגרייכט ווערן. צום ביישפּיעל, ווען מען דארף שערן א סטאדע שעפּסען, אָדער מען דארף שניידען און אויפקלייבען א פעלד ווייץ, הענגט אָב די קוואנטיטעט און קוואליטעט פונ'ם

---

[16] „ווען עס האנדעלט זיך וועגען דער דורכפיהרונג פון א קאמפּליצירטער ארבייט, מוזען דאן געמאכט ווערן מעהרערע ארבייטען אין איין צייט. איינער פיהרט דורך איין ארבייט בעת דער אנדערער טהוט אב אין דערזעלביגער צייט אנאנדער ארבייט, און אלע צוזאמען העלפען דורכפיהרן א זאך, וועלכע אן איינצעלנער וואלט ניט אימשטאנד געווען צו דערגרייכען. איינער שטעהט ביים רודער, דער אנדערער ביי דעם הינטערשטען טייל שיף, א דריטערווארפט דעם נעץ, אדער דעם הארפון, מיט וואס ער שטעכט דעם פיש, און אויף דעם אופן האט דער פיש־פאנג אן ערפאלג, וועלכער וואלט אונמעגליך געווען אהן אט דעם צוזאמענווירקען." (דע טראסי: „טרעטע דע לא וואלאנטע ע דע סע ז עפעט", פאריז, 1826, ז. 78).

פונדעסטוועגען קאָן די אינדיווידועלע ארבייט פון יעדען איינעם פאַרשטעלען, אַלס טייל פון דער גאַנצער ארבייט, פערשיידענע פאַזען פון דעם אַרבייט־פּראָצעס גופא, דורך וועלכע דער אַרבייט־געגענשטאַנד לויפט דורך ראַשיגער, צוליעב דער דאָזיגער קאָאָפּעראַציע. צום ביישפּיעל, ווען מויערער שטעלען זיך אויס אין אַ רייה, כדי ארויפצוברענגען די בוי־שטיינער פון פוס פון דער ריסטאָוואַניע ביז צום שפּיץ, טהוט יעדערער פון זיי דיזעלביגע זאַך, פונדעסטוועגען מאַכען אויס די איינצעלנע טהאַטען צוזאַמענהענגענדע טיילען פון איין קאָלעקטיוו־אַרבייט; זיי זיינען בעזונדערע פאַזען, וועלכע יעדער בוי־שטיין מוז דורכגעהן אין דעם אַרבייט־פּראָצעס, און די בוי־שטיינער ווערן דורך איהם ראַשיגער ארויפגעטראָגען פון די 24 הענד פון דעם קאָלעקטיוו־אַרבייטער, איידער זיי וואָלטען געקאָנט ארויפגעבראַכט ווערן, ווען יעדער אַרבייטער בעזונדער וואָלט נאָכאַנאַנד געגאַנגען ארויף און אַראָב דעם לייטער.[14] דער אַרבייט־געגענשטאַנד לויפט דורך דעמזעלביגען מהלך אין אַ קירצערער צייט. אויף אַנאַנדער אופן קומט פאָר אַ קאָמבינאַציע פון דער אַרבייט, ווען מען נעהמט זיך פאַר אַ בנין, צום ביישפּיעל, אין דערזעלביגער צייט פון פערשיידענע זייטען; הגם די קאָאָפּערירענדע מויערער טהוען דאָ אויך דיזעלביגע אָדער גלייכאַרטיגע אַרבייט. דער קאָמבינירטער אַרבייטס־טאָג פון 144 שטונדען, וועלכער אַטאַקירט דעם אַרבייט־געגענשטאַנד פון פיעל זייטען אין רוים, ברענגט ארויס דעם קאָלעקטיוו־פּראָדוקט ראַשיגער, איידער דער 12־שטונדיגער אַרבייטס־טאָג פון מעהר אָדער ווייניגער פער־

---

[14] „מען מוז אויך בעמערקען, אז אט די טיילווייזע צוטיילונג פון דער ארבייט קאָן אויך פארקומען אפילו דארט, וואו אלע ארבייטער זיינען בעשעפטיגט מיט דערזעלביגער ארבייט. מויערער צ.ב.ש., וועלכע דערלאַנגען ציגעל פון האנד צו האנד ביז דער העכערער ריסטאוואניע, טהוען אלע דיזעלביגע ארבייט, און דאָך קומט צווישען זיי פאָר אַ סארט צוטיילונג פון דער ארבייט, וועלכע בעשטעהט דעריין, וואס יעדערער פון זיי ברענגט דעם ציגעל אַ געוויסע שטרעקע ווייטער און אלע צוזאמען לאָזען איהם גרייכען זיין ציעל פיעל שנעלער איידער עס וואָלט פאסירט, ווען יעדערער פון זיי וואָלט פאַר זיך ארויפגעטראַגען אַ ציגעל אויף דער העכערער ריסטאוואניע.“ (פ. סקארבעק: „טהעאָריע דע רישעז סאָסיאַל“, 2טע אויסגאבע, פאריז 1840, ב. 1, ז. 97 און 98.)

פון איין זייט דערלאזט די קאאפעראציע, אז די ארבייט זאל אנגעפיהרט ווערן אויף אן אויסגעשפרייטען שטח; זי ווערט דעריבער א נויטווענדיגקייט פאר געוויסע ארבייט־פראצעסען שוין צוליעב דעם שטח־צוזאמענהאנג פונ׳ם ארבייט־געגענשטאנד אליין, ווי צ.ב.ש. ביי דרענאזש־ארבייט, וואסער־דאמען, אירריגאציע, בויען קאנאלען, גאסען, אייזענבאהנען א.אז.וו. פון דער אנדער זייט גיט זי די מעגליכקייט, פערהעלטניסמעסיג צו דעם פערגרעסערטען ערך פון דער פראדוקציאן, פאר א רוימליכער פערשמעלערונג פון דעם פראדוקציאנס־געביט. אט די בעשרענקונג פון דעם שטח־פערנעהם פון דער ארבייט אין דערזעלביגער צייט בעת איהר ווירקונג־ספערע ווערט אויסגעברייטערט, וואס דורכדעם ווערט איינגעשפארט א מאסע איבעריגע קאסטען, נעהמט זיך פון דער קאנגלאמעראציע [צוזאמענדרענגונג] פון די ארבייטער, פון דעם צונויפדריקען פון פערשיידענע ארבייט־פראצעסען און פון דער קאנצענטראציע פון די פראדוקציאנס־מיטלען.[18]

פערגליכען מיט דערזעלביגער סומע פעראיינצעלטע אינדיווידועלע ארבייטס־טעג, פראדוצירט דער קאמבינירטער ארבייטס־טאג גרעסערע מאסען געברויך־ווערטהען און פערקלענערט ממילא די ארבייט־צייט, וואס איז נויטיג פאר דער פראדוקציאן פון א בע־

נאכדעם ווי עס איז אליין געפאלען און איז, פערשטעהט זיך, פערשמירט און טיילווייז פערפוילט געווארן. אזוי אז צוליעב דעם, וואס עס פעהלען ארבייטער אין דער ריכטיגער צייט, מוז דער פלאנצער אויסשטעהן דעם פערלוסט פון א גרויסען טייל פון דעם געראַטעניש, אויף וועלכען ענגלאנד קוקט אויס מיט ביידע אויגען. (בענגאל הורקארו: „ביזאנטהלי אווערלאנד, סומארי און ניוס, 22טען יולי, 1618).

[18] „אין דעם פארטשריט פון באדען־קולטיווירונג ווערט דער גאנצער קאפיטאל און די גאנצע ארבייט, וואס זיינען פריהער געווען אויסגעשפרייט אויף 500 אקער און אפשר נאך מעהר, איצט פערווענדט אויף דער גרינדליכער בעארבייטונג פון 100 אקער." הגם „דער שטח האט זיך פערקלענערט לגבי דעם אנגעווענדטען בעטרעף פון קאפיטאל און ארבייט, מאכט ער דאך אויס א ברייטערע פראדוקציאנס־ספערע אין פערגלייך צו דער ספערע, וועלכע איז פריהער בעזעצט און בעארבייט געווארן פון א איינצעלנעם, אונאבהענגיקען פראדוצירער."
(R. Jones, "An Enquiry on the Distribution of Wealth", Part I On Rent, London 1831, p. 191, 199.)

פּראָדוקט פון דעם, וואָס די אַרבייט ווערט אין אַ געוויסער צייט אָנגעפאַנגען און אין אַ געוויסער צייט געענדיגט. דער צייט־משך, וואָס דער פּראָצעס דאַרף פערנעהמען, איז דאָ אַזוי פאָרגעשריבען, ווי אַ שטייגער ביי דעם פּראָצעס פון פאַנגען הערינג. דער איינ־צעלנער קאָן פון איין טאָג אויסשניידען נאָר איין אַרבייטס־טאָג, לאָמיר זאָגען פון 12 שטונדען, אָבער די צוזאַמענווירקונג, קאָאָפּע־ראַציע, פון 100 מענשען צום ביישפּיעל, ברייטערט אויס אַ 12־שטונדיגען טאָג אין אָן אַרבייטס־טאָג פון 1200 שטונדען. די קורצ־קייט פון דעם צייט־טערמין, אין וועלכען די אַרבייט דאַרף אָבגעטאָן ווערן, ווערט פערגיטיגט דורך דער גרויס פון דער אַרבייט־מאַסע, וועלכע ווערט אַריינגעוואָרפען אין דעם ענטשיידענעם מאָמענט אויף דעם פּראָדוקציאָנס־פעלד.[16] די רעכטצייטיגע ווירקונג הענגט דאָ אָב פון דער גלייכצייטיגער אָנווענדונג פון פיעלע קאָמבינירטע אַרבייטס־טעג; דער אומפאַנג פון דעם ניצליכען עפעקט הענגט אָב פון דער צאָהל אַרבייטער, וועלכע איז שטענדיג אַ קלענערע, איידער די צאָהל, וואָס וואָלט געקאָנט פּועל'ן דיזעלביגע ווירקונג אין דעמ־זעלביגען צייט־משך, אַרבייטענדיג אינדיווידועל. דערפאַר, ווייל אָט די קאָאָפּעראַציע פעהלט אין דעם מערב־טייל פון די פעראייניגטע שטאַאטען און אין די געגענדען פון מזרח־אינדיע, וואו די ענגלישע הערשאַפט האָט צערשטערט די אַלטע געמיינשאַפטליכע בעל־הבית'ישקייט, ווערט יעהרליך פערוויסטעט אַזויפיעל תבואה אין דעם ערשטען לאַנד און אַזויפיעל באַוועל אין דעם אַנדערן.[17]

---

[16] „וואָס די אַרבייט (אין דער אַגריקולטור) ווערט אָבגעטאָן אין דעם ענט־שיידענעם מאָמענט, האָט אַזויפיעל אַ גרעסערע וויכטיגקייט.“ (An Enquiry etc., p. 9.) „עס איז ניטאָ קיין וויכטיגערער פאַקטאָר אין דער אַגריקולטור, ווי דער פאַקטאָר פון צייט.“ (ליעביג: „איבער טהעאָריע אונד פּראַקסיס אין דער לאַנדווירטהשאַפט“, 1856, ז. 23.)

[17] „די נעקסטע צרה, וועלכע כמעט קיינער וואָלט ניט דערוואַרט אַנצוטרעפען אין אַ לאַנד, וואָס עקספּאָרטירט מעהר אַרבייט איידער יעדעס אַנדער לאַנד אין דער וועלט, מיט דער אויסנאַהם אפשר פון כינאַ און ענגלאַנד—איז די אונמעג־ליכקייט צונויפצוקריגען אַ גענינגענדע צאָהל אַרבייטער אָראָבצונעהמען די באַוועל פון פעלד. דער רעזולטאַט איז, אַז גרויסע מאַסען פון דעם געוויקס בלייבען מיט אָבגעריסען בעת אַנאַנדער טייל ווערט ערשט אויפגעקליבען פון דער ערד,

אויב ארבייטער בכלל קאָנען ניט ווירקען דירעקט צוזאמען, סיידען זיי זיינען צוזאמען—זייער צוזאמענקלייבען זיך אויף א בעשטימטען שטח, הייסט עס, איז א תנאי פון זייער קאָאָפעראציע—קאָנען לוין־ארבייטער ניט קאָאָפערירן סיידען דערזעלביגער קאפּיטאָל, דערזעלביגער קאפּיטאליסט, בעשעפטיגט זיי אין דערזעלביגער צייט; סיידען הייסט עס, ער קויפט זייערע ארבייט־קרעפטען אין דערזעלביגער צייט. דער סך־הכל פון דעם ווערטה פון די דאָזיגע ארבייט־קרעפטען, אָדער די לוין־סומע פון די ארבייטער פאר דעם טאָג, דער וואָך א.אז.וו. מוז דעריבער זיין פעראייניגט ביים קאפּיטאָליסט אין קעשענע, איידער די ארבייט־קרעפטען גופא ווערן פעראייניגט אין דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס. צאָהלען 300 ארבייטער אויף איין מאָל, ווען נאָר אפילו פאר איין טאָג, פאָדערט א גרעסערן קאפּיטאל־אויסלעג, איידער צאָהלען א קליינע צאָהל ארבייטער וואָך פאר וואָך אין משך פון א גאנצען יאָהר. די צאָהל פון די קאָאָפערירענדע ארבייטער, אָדער די פּראָגרעסיווע פערגרעסערונג פון דער קאָאָפּעראציע, הענגט, הייסט עס, קודם אָב פון דער גרויס פונ׳ם קאפּיטאל, וואָס דער איינצעלנער קאפּיטאליסט קאָן אויסלעגען ביים איינקויפען די ארבייט־קראפט; דאָס הייסט, עס הענגט אָב פון דעם ערך, אויף וויפיעל א וועלכער עס איז קאפּיטאליסט האָט צו זאָגען איבער די לעבענסמיטלען פון פיעלע ארבייטער.

און אזוי ווי מיט דעם וואריאבלען קאפּיטאל, אזוי שטעהט אויך די זאך מיט דעם קאָנסטאנטען קאפּיטאל. דער אויסלעג אויף רויה־מאטעריאל, צום ביישפּיעל, איז 30 מאָל גרעסער פאר איין קאפּי־

אריבער די סומע, וועלכע וואלט צוגעקומען דורך א פשוט'ן חבור אויפ'ן גרונד פון דער דאזיגער פערמעהרונג.... אין די מעכאנישע מלאכות, אזוי גוט ווי אין די ארבייטען פון דער וויסענשאפט, קאן איין מענש פאקטיש מעהר לייסטען אין איין טאג, איידער א פעראיינצעלטער אינדיווידום אין זיין גאנצען לעבען. דער זאץ פון די מאטעמאטיקער, אז דאס גאנצע איז גלייך צו דער סומע פון זיינע טיילען, איז ניט מעהר ריכטיג, ווען מען ווענדט איהם אן אויף אונזער געגענשטאנד. בנוגע צו דער ארבייט, צו אט דעם גרויסען שטיץ־זייל פון דער מענשהייט'ס קיום, קאן מען זאגען, אז דער פראדוקט פון פעראייניגטע אנ־שטרענגונגען שטייגט בעדייטענד אריבער אלץ וואס די אנשטרענגונג פון פער־איינצעלטע יחידים האט ווען עס איז געקאנט ארויסברענגען." (Ph. Saddler, The Law of Population, London, 1850.)

שטימטען נוץ־עפעקט [ניצליכען פּראָדוקט], סיי ער [דער קאָמבי־נירטער ארבייטס־טאָג] בעקומט אין אַ געגעבענעם פאַל די דאָזיגע פערגרעסערטע פּראָדוקטיוו־קראַפט, ווייל ער פערשטאַרקט די מע־כאַנישע קראַפט־פּאָטענץ פון דער ארבייט, אָדער ווייל ער שפּרייט אויס זיין ווירקונג־ספערע אויף אַ גרעסערן שטח, אָדער ווייל ער פערשמעלערט דאָס פּראָדוקציאָנס־פעלד פערהעלטניסמעסיג צו דעם פערגרעסערטען ערך פון דער פּראָדוקציאָן, אָדער ווייל ער ברענגט אין בעוועגונג, אין קריטישע מאָמענטען, פיעל ארבייט אין ווייניג צייט, אָדער ווייל ער סטימולירט דעם וועט־אייפער פון די איינ־צעלנע און שפּאַנט זייערע לעבענס־גייסטער, אָדער ווייל ער דריקט ארויף דעם שטעמפּעל פון אָנגעהאַלטענקייט און פיעלזייטיגקייט אויף די גלייכאַרטיגע ארבייטען פון אַ גרויסער צאָהל ארבייטער, אָדער ווייל ער טהוט אָב פערשיידענע אָפּעראַציעס אין דערזעלביגער צייט, אָדער ווייל ער עקאָנאָמיזירט די פּראָדוקציאָנס־מיטלען דורך זייער געמיינשאַפטליכען געברויך, אָדער ווייל ער גיט דער אינדיווידועלער ארבייט דעם כאַראַקטער פון געזעלשאַפטליכער דורכשניטס־ארבייט—אונטער אַלע אומשטענדען איז די ספּעציפישע פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דעם קאָמבינירטען ארבייטס־טאָג די געזעל־שאַפטליכע פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער ארבייט, אָדער די פּראָדוק־טיוו־קראַפט פון געזעלשאַפטליכער ארבייט. זי נעהמט זיך פון דער קאָאָפּעראַציע גופא. ווען דער ארבייטער ווירקט פּלאַנמעסיג צו־זאַמען מיט אַנדערע, וואַרפט ער אָראָב זיינע אינדיווידועלע שראַנ־קען און ענטוויקעלט די כחות פון זיין מין.[19]

---

[19] „די קראַפט פון דעם איינצעלנעם איז זעהר קליין, אבער די פעראייניגונג פון אַט די קליינע קרעפטען מאַכט אויס אַ קאָלעקטיוו־קראַפט, וועלכע איז גרעסער ווי די סומע פון אַלע טייל־קרעפטען. פאַלגליך קאַן בלויז די פעראייניגונג פון די קרעפטען אליין פערמינערן די צייט־דויער און פערגרעסערן דעם געביט, אויף וועלכען איהר ארבייט ווירקט.“ (ג. ר. קארלי, נאָטע צו פּ. ווערריִ: „מעדיטאַ־ציאָני סוללא עקאָנאָמיאַ פּאָליטיקאַ“ (צוערשט געדרוקט 1773) אין דער אויסגאַבע פון די איטאַליענישע עקאָנאָמען פון קוסטאָדי, פּאַרטע מאָדערנאַ, ב. XV ז. 196.) —הוספה צו דער פראַנצויזישער אויסגאַבע: „די געמיינשאַפטליכע ארבייט דער־גרייכט רעזולטאַטען, וועלכע די ארבייט פון דעם איינצעלנעם וואָלט קיינמאָל ניט געקאָנט ארויסברענגען. אין דעם ערך, אין וועלכען די מענשהייט וואַקסט אין צאָהל, יאָגען די פּראָדוקטען פון דער פעראייניגטער ארבייט־פלייסיגקייט פיעל

יעדע דירעקט־געזעלשאפטליכע אָדער געמיינשאפטליכע ארבייט אויף א גרעסערן מאסשטאב מוז מעהר אָדער וועניגער האָבען א דירעקציע, וואָס ברענגט הארמאָניע אין די אינדיווידועלע טהעטיג־קייטען און פיהרט דורך די אַלגעמיינע פונקציעס, וואָס נעהמען זיך פון דער בעוועגונג פון גאַנצען פראָדוקטיווען קערפער, אין אונטער־שייד פון דער בעוועגונג פון זיינע זעלבשטענדיגע אָרגאַנען. אַן איינצעלנער פיעדעל־שפּיעלער דיריזשירט זיך אַליין, אַן אָרקעסטער מוז האָבען א מוזיק־דירעקטאָר. אָט די פונקציע פון אָנפיהרן, אויפפאסען און פערמיטלען ווערט די פונקציע פון קאפיטאל, אזוי באלד ווי די ארבייט, וואָס שטעהט אונטער איהם, ווערט קאָאָפּע־ראטיוו. אַלס א ספּעציפישע פונקציע פון קאפיטאל בעקומט די פונקציע פון אָנפיהרונג ספּעציפישע כאראקטער־צייכענס.

קודם איז דער טרייב־מאָטיוו און דער בעשטימענדער צוועק פון דעם קאפיטאליסטישען פראָדוקציאָנס־פּראָצעס א וואָס־גרעסערע זעלבסט־פערווערטהונג פון קאפיטאל,[20] דאָס הייסט אזא גרויסע פּראָדוקציאָן פון מעהרווערטה ווי מעגליך, פאָלגליך אזא גרויסע ווי מעגליך עקספּלואטאציע פון דער ארבייט־קראפט דורך דעם קא־פּיטאליסט. צוזאמען מיט דעם וואוקס פון דער מאסע פון די גלייכצייטיג־בעשעפטיגטע ארבייטער וואקסט זייער ווידערשטאנד [צו דער הערשאפט פון קאפיטאל], און דערמיט אויך נויטיגערווייז דער דרוק פון קאפיטאל גובר צו זיין דעם ראָזיגען ווידערשטאנד. די אָנפיהרונג פון דעם קאפיטאליסט איז ניט נאָר א ספּעציעלע פונקציע, וועלכע נעהמט זיך פון דער נאטור פון דעם געזעלשאפט־ליכען ארבייט־פּראָצעס און געהערט בעזונדערס צו דעם ראָזיגען פּראָצעס, נאָר זי איז אין דערזעלביגער צייט א פונקציע פון דער עקספּלואטאציע פון א געזעלשאפטליכען ארבייט־פּראָצעס און איז דעריבער אָבהענגיק (בעדינגט) פון דעם אונפערמיידליכען געגענ־זאץ צווישען דעם עקספּלואטאטאָר און דעם רויה־מאטעריאל פון זיין עקספּלואטאציע. אזוי אויך וואקסט מיט דעם אומפאנג פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען, וועלכע שטעהען קעגענאיבער דעם לוין־

---

[20] „פּראָפּיט מאכען... איז דער איינציגער צוועק פון געשעפט.“ (Vanderlint, "Money answers all things", 1734, p. 11.)

טאַליסט, וועלכער בעשעפטיגט 300 אַרבייטער, איידער פאַר יעדען פון 30 קאַפּיטאַליסטען, וועלכע בעשעפטיגען צו 10 אַרבייטער יע־דערער. דער ווערטה־אומפאַנג און די מאַטעריאַל־מאַסע פון די געמיינשאַפטליך־בענוצטע אַרבייטס־מיטלען וואַקסען טאַקע באמת ניט אין דעמזעלביגען גראַד, ווי די בעשעפטיגטע צאָהל אַרבייטער, אָבער דאָך וואַקסען זיי אין אַ היבשען ערך. די קאָנצענטראַציע פון גרעסערע מאַסען פּראָדוקציאָנס־מיטלען אין די הענד פון איינ־צעלנע קאַפּיטאַליסטען איז, הייסט עס, אַ מאַטעריעלער תנאי פאַר דער קאָאָפּעראַציע פון לוין־אַרבייטער; און דער אומפאַנג פון דער קאָאָפּעראַציע, אָדער די פּראָגרעסיווע פערגרעסערונג פון דער פּראָ־דוקציאָן הענגט אָב פון דעם אומפאַנג פון דער דאָזיגער קאָנצענט־ראַציע.

פריהער האָבען מיר געזעהן, אַז אַ געוויסער מינימום אינדיווי־דועלער קאַפּיטאַל איז נויטיג, כדי די צאָהל גלייכצייטיג־עקספּלואַ־טירטע אַרבייטער, און פאָלגליך די מאַסע פון דעם פּראָדוצירטען מעהרווערטה, זאָל זיין אימשטאַנד צו בעפרייען דעם אַרבייטגעבער אַליין פון צו טהאָן האַנד־אַרבייט, צו מאַכען אַ קאַפּיטאַליסט פון אַ קליינעם באָס, און אויף דעם אופן פאָרמעל איינפיהרען די קאַ־פּיטאַל־שייכות. איצטער זעהען מיר, אַז אַ געוויסער מינימום איז אַ מאַטעריעלער תנאי פאַר דער פערוואַנדלונג פון אַ סך צערשפּלי־טערטע און איינע פון די אַנדערע אונאָבהענגיקע אינדיווידועלע אַרבייט־פּראָצעסען אין איין קאָמבינירטען געזעלשאַפטליכען אַר־בייט־פּראָצעס.

אַזוי אויך האָט זיך די קאָמאַנדע פון קאַפּיטאַל איבער דער אַרבייט פריהער אַרויסגעוויזען נאָר ווי אַ פאָרמעלער פועל יוצא דערפון, וואָס דער אַרבייטער, אַנשטאָט צו אַרבייטען פאַר זיך, אַרבייט פאַר דעם קאַפּיטאַליסט און פאָלגליך אונטער איהם. מיט דער קאָאָפּעראַציע פון פיעלע לוין־אַרבייטער ענטוויקעלט זיך די קאָמאַנדע פון קאַפּיטאַל צו אַ נויטווענדיגקייט פאַר דער אויספיה־רונג פון דעם אַרבייט־פּראָצעס גופא, צו אַ ווירקליכען פּראָדוק־ציאָנס־בעדינגג. דער בעפעהל פון דעם קאַפּיטאַליסט אויפ'ן פּראָ־דוקציאָנס־פעלד ווערט איצט אַזוי נויטיג (אונענטבעהרליך) ווי דער בעפעהל פון'ם גענעראַל אויפ'ן שלאַכטפעלד.

דער האנד־ארבייט אזוי באלד ווי זיין קאפיטאל דערגרייכט יענעם מינימום, מיט וואָס די אייגענטליכע קאפיטאליסטישע פּראָדוקציאָן פאנגט זיך אָן, אזוי טרעט ער איצט אָב די פונקציע פון דירעקטער און שטענדיגער אויפפאסונג אויף די איינצעלנע ארבייטער און אויף ארבייטער־גרופּען צו א בעזונדער סאָרט לוין־ארבייטער. אָן ארבייטער־מאסע, וואָס ארבייט צוזאמען אונטער דער קאָמאנדע פון דעמזעלביגען קאפּיטאל, מוז האָבען, פּונקט ווי א מיליטערישע ארמעע, אינדוסטריעלע אויבער־אָפיציערען (דירי־גענטען, מענעדזשערס) און אונטער־אָפיציערען (ארבייט־אויפזע־הער, פאָרמאַן), וועלכע קאָמאנדירען בעת דעם ארבייט־פּראָצעס אין נאָמען פון קאפּיטאל. די ארבייט פון דער אויבער־אויפזיכט פער־פעסטיגט זיך און ווערט זייער אויסשליסליכע פונקציע. פערגלייכענדיג דעם פּראָדוקציאָנס־אופן פון אונאָבהענגיקע פויערים אָדער זעלבשטענדיגע בעלי מלאכות מיט דער פּלאנטאציע־ווירטשאפט, וואָס איז געבויט אויף שקלאווערייּ, רעכענט דער פּאָליטישער עקאָנאָם די דאָזיגע ארבייט פון אויבער־אויפזיכט צו די ניט־ווירט־שאפטליכע קאָסטען פון דער פּראָדוקציאָן.[21*] פערקעהרט, בעטראכ־טענדיג דעם קאפּיטאליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, אידענטיפיצירט ער די פונקציע פון אָנפיהרונג, אויף ווי ווייט זי נעהמט זיך פון דער נאטור פון דעם געמיינשאפטליכען ארבייט־פּראָצעס, מיט דער־זעלביגער פונקציע, אויף ווי ווייט זי הענגט אָב פון דעם קאפּיטא־ליסטישען און פאָלגליך פון דעם אנטאגאָניסטישען כאראקטער פון דעם דאָזיגען פּראָצעס.[22] דער קאפּיטאליסט איז ניט דערפאר א

[21*] נאכדעם ווי פּראָפעסאר קיירנס האט פארגעשטעלט די „סופעראינטענ־דענטס און לייבאר" אלס א הויפּט־כאראקטער פון דער שקלאווען־פּראָדוקציאן אין די דרום־שטאאטען פון נארד־אמעריקא, זאגט ער ווייטער: „דער פויערשער איי־גענטימער פון די צפון־שטאאטען, געניסענדיג דעם גאנצען פּראָדוקט פון זיין באָדען, בעדארף ניט האבען קיין אנדער סטימול ארויסצורופען זיין אנשטרענגונג. די אויפפאסונג איז דא אינגאנצען איבערפליסיג." (Cairnes, "The Slave Power", London 1862, p. 48, 49.)

[22] סער דזשיימס סטוארט—א מאן, וואָס צייכענט זיך בכלל אויס מיט זיין אָפענעם אויג פאר די כאראקטעריסטיש־געזעלשאפטליכע חלוקים צווישען די פער־שיידענע פּראָדוקציאָנס־אופנים—בעמערקט: „גרויסע אונטערנעהמונגען אין דער מאנופאקטור פערניכטען די פּריוואט־מלאכות דעריבער, ווייל זיי דערנעהנטערן

אַרבייטער ווי פּרעמדעס אייגענטום, די נויטווענדיגקייט פון האָבען אַ קאָנטראָל איבער זייער געהעריגער פערווענדונג.[21] די קאָאָפּעראַ־ציע פון די לוין־אַרבייטער איז אַ חוץ דעם בלויז אַ רעזולטאַט פון דעם קאַפּיטאַל, וואָס בעשעפטיגט זיי גלייכצייטיג. דער צוזאַמענ־האַנג פון זייערע פונקציעס און זייער איינהייט אַלס פּראָדוקטיווער קאָלעקטיוו־קערפּער ליגען אויסער זיי, נאָר אין דעם קאַפּיטאַל, וואָס ברענגט זיי צוזאַמען און האַלט זיי צוזאַמען. דער צוזאַמענ־האַנג פון זייערע אַרבייטען שטעלט זיך פאַר זיי דעריבער אַרוים אידעעל ווי אַ פּלאַן, פּראַקטיש אָבער ווי אַן אויטאָריטעט פון דעם קאַפּיטאַליסט, ווי אַ מאַכט פון אַ פּרעמדען ווילען, וועלכער אונטער־וואַרפט זייער טהעטיגקייט צו זיינע צוועקען.

אויב אַלזאָ די קאַפּיטאַליסטישע אָנפיהרונג איז לויט דעם אינ־האַלט נאָך צווייפאַכיג, מחמת דער צווייפאַכיגקייט פון דעם פּראָ־דוקציאָנס־פּראָצעס, וואָס דאַרף אָנגעפיהרט ווערן גופא—וועלכער איז פון איין זייט אַ געזעלשאַפטליכער אַרבייט־פּראָצעס צו שאַפען אַ פּראָדוקט, און פון דער אַנדער זייט אַ פערווערטונגס־פּראָצעס פון קאַפּיטאַל—איז ער אָבער לויט דער פאָרם נאָך דעספּאָטיש. מיט דער ענטוויקלונג פון דער קאָאָפּעראַציע אויף אַ גרעסערן מאָסשטאַב, ענטוויקעלט דער דאָזיגער דעספּאָטיזם זיינע אייגענטימליכע פאָר־מען. אַזוי ווי אין אָנפאַנג ווערט דער קאַפּיטאַליסט בעפרייט פון

---

[21] אַן ענגליש פיליסטער־בלאַט, דער „ספּעקטאַטאָר“ פון 3טען יוני 1866, בעריכטעט אַז נאָכדעם ווי עס איז איינגעפיהרט געוואָרן אַ מין שותפות צווישען קאַפּיטאַליסט און אַרבייטער אין דער געזעלשאַפט פאַר דער דראָהט־פאַבריקאַציע אין מאַנטשעסטער, איז „דער ערשטער רעזולטאַט געוועזן אַ שנעלע פערמינדערונג פון דער פערשווענדונג פון מאַטעריאַל; וואָרים די אַרבייטער האָבען ניט גע־קאָנט איינזעהן, פאַר וואָס זיי זאָלען פערשווענדען זייער אייגענטום מעהר איידער וועלכע עס איז אַנדערע אונטערנעהמער; און מאַטעריאַל־פערשווענדונג איז נאָך שלעכטע חובות דער קוואַל פון דעם ערגסטען פערלוסט אין דער פאַבריקאַציע.“ דאָסזעלבע בלאַט געפינט, אַז דער הויפּט חסרון פון דעם ראָטשדייל גענאָסענ־שאַפטליכען (קאָאָפּעראַטיווען) עקספּערימענט איז, וואָס „זיי האָבען בעוויזען, אַז אַרבייטער־גענאָסענשאַפטען קאָנען פיהרן קראָמען, פאַבריקען און כמעט אַלע פאָרמען פון אינדוסטריע מיט ערפאָלג, און זיי האָבען זעהר פיעל פערבעסערט די לאַגע פון די אַרבייטער, אָבער! אָבער זיי האָבען אויף דעם אופן ניט גע־לאָזט קיין אָפענעם פּלאַץ פאַר קאַפּיטאַליסטען.“ ווי שרעקליך!

ריבער די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דעם קאַפּיטאַל. די געזעלשאַפט־ליכע פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט ענטוויקעלט זיך אומ־ענטגעלטליך, ווי באַלד נאָר די אַרבייטער ווערן געשטעלט אונטער בעשטימטע בעדינגונגען, און דער קאַפּיטאַל איז דאָס דער, וועלכער שטעלט זיי אונטער די דאָזיגע בעדינגונגען. אַזוי ווי די געזעל־שאַפטליכע פּראָדוקטיוו־אַרבייט פון דער אַרבייט קאָסט דעם קאַ־פּיטאַל גאָרנישט, און אַזוי ווי, פון דער אַנדער זייט, זי ווערט ניט ענטוויקעלט פון דעם אַרבייטער איידער זי געהערט דעם קאַפּיטאַל, קומט זי פאָר ווי אַ פּראָדוקטיוו־קראַפט, וואָס דער קאַפּיטאַל בע־זיצט פון דער נאַטור אויס, ווי זי וואָלט געווען זיינע אַ אימאַנענטע פּראָדוקטיוו־קראַפט.

די קאָלאָסאַלע ווירקונגען פון דער איינפאַכער קאָאָפּעראַציע ציינט זיך אַרויס אין די ריעזען־ווערק פון די אַלטע אַזיאַטען, עגיפּ־טיאַנער, עטרוסקען א.אז.וו. „עס האָט פּאַסירט אין די פערגאַנ־גענע צייטען, אַז אָט די אַזיאַטישע מלוכות, נאָכדעם ווי זיי האָבען געדעקט זייערע ציוויל־ און מיליטער־אויסגאַבען, האָבען נאָך פער־מאָגט איבעריגע מיטלען, וועלכע זיי האָבען געקאָנט פערווענדען אויף צו בויען פּרעכטיגע און ניצליכע ווערק. זייער געוועלטיגונג איבער די הענד און אָרעמס פון כמעט דער גאַנצער בעפעלקערונג, וואָס איז ניט געווען בעשעפטיגט מיט ערד־אַרבייט, און די אויס־שליסליכע מאַכט פון דעם קעניג און די פּריסטער איבער דעם דאָ־זיגען איבערפלוס, האָט זיי געגעבען די מיטלען צו שאַפען יענע מעכטיגע מאָנומענטען, מיט וועלכע זיי האָבען אָנגעפילט דאָס לאַנד.... אויף אַריבערפיהרן די קאָלאָסאַלע סטאַטוען און די אונגעהויערע מאַטעריאַל־מאַסען, וואָס רופט אַרויס פערוואונדערונג, איז פערשווענדעריש געברויכט געוואָרן כמעט ניט מעהר ווי מענש־ליכע אַרבייט אַליין. די צאָהל אַרבייטער און די קאָנצענטראַציע פון זייער אַרבייט איז גענוג געווען דערויף. אַזוי זעהען מיר ווי מעכטיגע קאָראַל־ריפען פון דער טיעפעניש פון׳ם ים שטייגען אַרויף ווי אינזלען און פעסטעס לאַנד, אָבוואויל יעדער אינדיווידועלער אָבלעגער (דעפּאָזיטאָר) איז אַ קליינע, שוואַכע און ניכטסווירדיגע בריאה. די ניט־אַגריקולטורעלע אַרבייטער פון אַן אַזיאַטישער מאָ־נאַרכיע האָבען זעהר ווייניג בייצוטראָגען צו דעם ווערק אַ חוץ

קאַפּיטאַליסט, ווייל ער איז אַן אינדוסטריעלער אַנפיהרער, נאָר ער ווערט אַן אינדוסטריעלער קאָמאַנדיער, ווייל ער איז אַ קאַפּיטאַליסט. דער אויבער־בעפעהל אין דער אינדוסטריע ווערט אַן אַטריבוט [אַן אייגענשאַפט] פון קאַפּיטאַל, פּונקט ווי אין דער פעאָדאַלער צייט איז דער אויבער־בעפעהל אין קריעג און אין געריכט געוועזן אַן אַטריבוט פון דעם גרונד־אייגענטום.[22*]

דער אַרבייטער איז דער אייגענטימער פון זיין אַרבייט־קראַפט כל זמן ער דינגט זיך אַלס פערקויפער פון דער דאָזיגער אַרבייט־קראַפט מיט דעם קאַפּיטאַליסט; און ער קאָן נאָר פערקויפען וואָס ער בעזיצט—זיין אינדיווידועלע, פעראייינצעלטע אַרבייט־קראַפט. די דאָזיגע שייכות ווערט בשום אופן ניט פערענדערט דורכדעם וואָס דער קאַפּיטאַליסט קויפט 100 אַרבייט־קרעפטען אנשטאַט איינער, אָדער וואָס ער שליסט קאָנטראַקטען מיט 100 איינע פון די אַנדערע אונאָבהענגיקע אַרבייטער, אנשטאָט מיט איין אייינצעלנעם. ער קאָן די 100 אַרבייטער בעשעפטיגען, ניט לאָזענדיג זיי קאָאָפּערירען [אַרבייטען צוזאַמען]. דער קאַפּיטאַליסט צאָהלט דעריבער דעם ווערטה פון 100 זעלבשטענדיגע אַרבייט־קרעפטען, ער צאָהלט אָבער ניט פאַר דער קאָמבינירטער אַרבייט־קראַפט פון די הונדערט. אַלס אונאָבהענגיקע פּערזאָנען זיינען די אַרבייטער פעראייינצעלטע, וועלכע טרעטען אריין אין איין שייכות צו דעם זעלביגען קאַפּיטאַל, אָבער ניט איינע צו די אַנדערע. זייער קאָאָפּעראַציע פאַנגט זיך ערשט אָן אין דעם אַרבייט־פּראָצעס, אָבער אין דעם אַרבייט־פּראָצעס האָבען זיי שוין אויפגעהערט צו געהערן צו זיך אַליין. אריינטרעטענדיג אין איהם, זיינען זיי געוואָרן פערקערפּערט אין דעם קאַפּיטאַל. אַלס קאָאָפּערירענדע, אַלס גליעדער פון אַ ווערק־טהעטיגען אָרגאַניזם, זיינען זיי אַליין נישט מעהר ווי אַ בעזונדער עקזיסטענץ־אופן פון קאַפּיטאַל. די פּראָדוקטיוו־קראַפט, וואָס דער אַרבייטער ענטוויקעלט אַלס געזעלשאַפטליכער אַרבייטער, איז דע־

זיך צו דער איינפאַכקייט פון דער שקלאַווען־ווירטשאַפט. (Principles of Pol. Economy, London 1767, Vol. I, p. 167, 168.)

[22*] אויגוסט קאָנט און זיין שוהלע וואָלטען דעריבער געקאָנט בעווייזען אויפ'ן זעלביגען אופן די אייביגע נויטווענדיגקייט פון פעאָדאַל־הערען, ווי זיי האָבען עס בעוויזען בנוגע די קאַפּיטאַל־הערען.

וויקעלט זי זיך אין געגענזאַץ צו דער פּויערשער ווירטשאַפט און צו דער אומאָבהענגיקער האַנטווערקעריי, סיי פון דער צעך־פאָרם, סיי נים.[24] לגבי זיי קומט די קאַפּיטאַליסטישע קאָאָפּעראַציע ניט פאָר ווי אַ בעזונדערע היסטאָרישע פאָרם פון קאָאָפּעראַציע, נאָר די קאָאָפּעראַציע גופא קומט פאָר ווי אַ היסטאָרישע פאָרם, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס און אונטערשיידט איהם ספּעציפיש.

אַזוי ווי די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, וואָס האָט זיך ענטוויקעלט דורך דער קאָאָפּעראַציע, ערשיינט אַלס פּראָדוקטיוו־קראַפט פון קאַפּיטאַל, אַזוי ערשיינט אויך די קאָאָפּעראַציע גופא ווי אַ ספּעציפישע פאָרם פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, אין געגענזאַץ צו דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס פון פעראיינצעלטע, אומאָבהענגיקע אַרבייטער אָדער אפילו פון קליינע באַסעס. דאָס איז די ערשטע ענדערונג, וועלכע דער ווירקליכער אַרבייט־פּראָצעס מאַכט דורך, מחמת זיין אונטערוואָרפענקייט צום קאַפּיטאַל. אָט די ענדערונג קומט פאָר סטיכיש. איהר פאָראויסזעצונג—די גלייכצייטיגע בעשעפטיגונג פון אַ גרעסערער צאָהל לוין־אַרבייטער אין דעמזעלבען אַרבייט־פּראָצעס—מאַכט אויס דעם אָנפאַנג־פּונקט פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן. דער דאָזיגער פּונקט קומט צוזאַמען מיט דער עקזיסטענץ פון קאַפּיטאַל גופא. אויב אַלזאָ דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן שטעלט זיך פאָר פון איין זייט אַלס אַ היסטאָרישע נויטווענדיגקייט פאַר דער פערוואַנדלונג פון דעם אַרבייט־פּראָצעס אין אַ געזעלשאַפטליכען פּראָצעס, אַזוי שטעלט זיך פאָר אָט די געזעלשאַפטליכע פאָרם פון דעם אַרבייט־פּראָצעס פון דער

[24] די קליינע פּויערים־ווירטשאַפט און די אומאָבהענגיקע האַנט־ווערקעריי, וועלכע האָבען טיילווייז אויסגעמאַכט דעם באַזיס פון דעם פעאָדאַלען פּראָדוקציאָנס־אופן, און זיינען טיילווייז ערשיענען נעבען דעם קאַפּיטאַליסטישען בעטריעב, נאָכדעם ווי דער פעאָדאַליזם האָט זיך אויפגעלייזט, בילדען צוגלייך די עקאָנאָמישע גרונדלאַגע פון דער קלאַסישער געזעלשאַפט אין איהר בעסטער צייט—נאָכדעם ווי דאָס אורשפּרינגליך־אָריענטאַלישע געמיינשאַפטליך־אייגענטום האָט זיך אויפגעלייזט און איידער די שקלאַווערייַ האָט זיך אויף אַן ערנסטען אופן בעמעכטיגט איבער דער פּראָדוקציאָן.

זייערע אינדיווידועלע קערפּערליכע בעמיהונגען ; אָבער זייער צאָהל איז זייער קראַפט, און די מאַכט פון דירעקטירן די דאָזיגע מאַסען האָט געגעבען דעם אורשפּרונג פון יענע ריעזען־ווערק. די קאָנצענטראַציע פון די מלוכה־הכנסות אין איין האַנד אָדער אין עטליכע הענד, פון וועלכע די ארבייטער האָבען געלעבט, האָט אַזוינע אונטערנעהמונגען געמאַכט מעגליך.“ [23] די דאָזיגע מאַכט פון די אַזיאַטישע און עגיפּטישע קעניגע אָדער עטרוסקישע טעאָקראַטען א.אז.וו. איז אין דער מאָדערנער געזעלשאַפט אריבערגעגאַנגען צו דעם קאַפּיטאַליסט, סיי ער טרעט ארויס אַלס פּעראיינצעלטער קאַפּיטאַליסט, אָדער ווי אין די אַקציען־געזעלשאַפטען—אַלס קאָמבינירטער קאַפּיטאַליסט.

די קאָאָפּעראַציע אין דעם ארבייט־פּראָצעס, ווי מיר געפינען זי אַלס פאַרהערשענדע אויף די ערשטע שטופען פון דער מענשליכער קולטור—ביי די יעגער־פעלקער, אָדער אַ שטייגער אין דער אַגריקולטור פון די אינדישע געמיינדען—איז געבויט פון איין זייט אויף דעם געמיינשאַפטליכען אייגענטום פון די פּראָדוקציאָנס־בעדינגונגען, און פון דער אַנדער זייט אויף דעם, וואָס דער בעזונדערער אינדיווידום האָט זיך נאָך ניט לויז־געריסען פון דעם נאָפּעלשנור פון שטאַם אָדער פון דער קהלה, פּונקט ווי דער ביען־אינדיווידום איז ניט אָבגעריסען פון ביענשטאָק. די ביידע אומשטענדען אונטערשיידען די דאָזיגע קאָאָפּעראַציע פון דער קאַפּיטאַליסטישער קאָאָפּעראַציע. די ספּאָראַדישע [פּעראיינצעלטע] אַנווענדונג פון דער קאָאָפּעראַציע אויף אַ גרויסען מאָסשטאַב אין דער אַלטער וועלט, אין מיטעלאַלטער און אין די מאָדערנע קאָלאָניעס, רוהט אויף אַ דירעקטער שייכות פון הערשאַפט און קנעכטשאַפט, דאָס רוב אויף שקלאַוועריי. די קאַפּיטאַליסטישע פאָרם, פערקעהרט, זעצט לכתחילה פאָראויס אַ פרייען לוין־ארבייטער, וועלכער פערקויפט זיין ארבייט־קראַפט דעם קאַפּיטאַל. היסטאָריש אָבער ענט־

[23] ר. דזשאָנס, „טעקסטבוק און לעקטשורס“, 1852, ז. 77 און 78. די אַלט־אַסירישע, עגיפּטישע און אַנדערע זאַמלונגען אין לאָנדאָן און אַנדערע אייראָפּעאישע הויפּט־שטעדט מאַכען אונז פאַר אויגען־עדות פון יענע קאָאָפּעראַטיווע ארבייט־פּראָצעסען.

צוועלפטער קאַפּיטעל.

די טיילונג פון דער ארבייט און די מאנופאקטור.

1. טאָפּעלטער אורשפּרונג פון דער מאַנופאַקטור.

די קאָאָפּעראַציע, וואָס איז געבויט אויף דער טיילונג פון דער ארבייט, בעקומט איהר קלאַסישע געשטאַלט אין דער מאַנופאַקטור. אַלס כאַראַקטעריסטישע פאָרם פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוק־ציאָנס־פּראָצעס הערשט זי אין פערלויף פון דער אייגענטליכער מאַ־נופאַקטור־פעריאָדע, וועלכע געווערט פון מיטען פון 16טען י.ה. ביז צום לעצטען דריטעל פון 18טען יאָהרהונדערט.

די מאַנופאַקטור וואַקסט אַרויס אויף אַ טאָפּעלטען אופן:

אין איין פאַל פעראייניגען זיך אין איין ווערקשטאַט, אונטער דער קאָמאַנדע פון דעמזעלביגען קאַפּיטאַליסט, ארבייטער פון פער־שיידענארטיגע, זעלבשטענדיגע מלאכות, וואָס דורך זייערע הענד מוז אַ פּראָדוקט דורכגעהן ביז ער ווערט אינגאַנצען פאַרטיג. צום ביישפּיעל אַ קאַרעטע איז געווען דער פּראָדוקט פון די ארבייטען פון אַ גרויסער צאָהל אונאָבהענגיקע האַנדווערקער, ווי שטעלע־מאַ־כער, זאָטלער, שניידער, שלאָסער, גאַרטעל־מאַכער, דרעקסלער, פּאָזאַמענטירער, גלעזער, מאַלער, לאַקירער, בעגולדער א.אז.וו. די קאַרעטען־מאַנופאַקטור פעראייניגט אָט די אַלע פערשיידענע האַנד־ווערקער אין איין אַרבייט־הויז, וואו זיי אַרבייטען גלייכצייטיג איינע די אַנדערע צום האַנד. געווים קאָן מען אַ קאַרעטע ניט בעגולדען איידער זי איז געמאַכט. ווען אָבער אַ סך קאַרעטען ווערן גע־מאַכט אין איין צייט, קאָן איין טייל שטענדיג ווערן פערגולט, בעת אַנאַנדער טייל מאַכט דורך אַ פריהערדיגע שטופע פון דעם פּראָדוק־ציאָנס־פּראָצעס. דערווייל שטעהען מיר נאָך אויפ׳ן באָדען פון דער איינפאַכער קאָאָפּעראַציע, וועלכע געפינט גרייט איהר מאַטע־ריאַל אין מענשען און זאַכען. אָבער באַלד טרעט אריין אַ גרינד־ליכע ענדערונג. דער שניידער, שלאָסער, גאַרטעל־מאַכער א.אז.וו., וועלכער איז בעשעפטיגט נאָר ביים מאַכען קאַרעטען, פערלירט ביסלעכווייז די געוועהנהייט און דערמיט אויך די פעהיגקייט צו

אנדער זייט, ווי א מעטאָדע, וואָס קאפיטאל ווענדט אָן, כדי, פער־גרעסערענדיג זיין פּראָדוקטיוו־קראַפט, צו עקספּלואטירן איהם מיט מעהר פּראָפיט.

אין איהר איינפאכער געשטאלט, וואָס מיר האָבען בעטראכט ביז אהער, קומט די קאָאָפּעראציע פאָר צוזאמען מיט דער פּראָדוק־ציאָן אויף א גרעסערן מאָסשטאב, זי מאכט אָבער ניט אויס קיין פעסטע, כאראקטעריסטישע פאָרם פון א בעזונדערער ענטוויקלונגס־עפּאָכע פון דעם קאפּיטאליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן. העכסטענס ווייזט זי זיך אויס, אזוי ווי זי וואָלט זיך דערנעהענטערט צו אזא פאָרם אין די האנדווערק־מעסיגע אָנפאנגען פון דער מאנופאקטור [25] און אין יענעם סאָרט פון גרויסער אגריקולטור, וועלכע פּאסט זיך צו דער מאנופאקטור־פּעריאָדע, און אונטערשיידט זיך פון דער פויערשער ווירטשאפט נאָר דורך דער צאָהל פון די גלייכצייטיג בעשעפטיגטע ארבייטער און דורך דעם אומפאנג פון די קאָנצענט־רירטע פּראָדוקציאָנס־מיטלען. די איינפאכע קאָאָפּעראציע איז שטענדיג נאָך אלץ די פאָרהערשענדע פאָרם פון אזעלכע פּראָדוק־ציאָנס־צווייגען, אין וועלכע קאפּיטאל אָפּערירט אויף א גרויסען מאָסשטאב, און די טיילונג פון דער ארבייט אָדער מאשינעריע שפּיעלט נאָך ניט קיין בעדייטענדע ראָליע.

די קאָאָפּעראציע פערבלייבט די גרונד־פאָרם פון דעם קאפּיטא־ליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, אָבוואויל אין איהר איינפאכער גע־שטאלט ערשיינט זי אליין נאָר ווי א בעזונדערער פאָרם נעבען איהרע ווייטער־ענטוויקעלטע פאָרמען.

---

[25] „איז ניט די פערייניגונג פון געשיקליכקייט, פלייסיגקייט און וועט־אייפער פון פיעלע ביי דערזעלביגער ארבייט די מעטאָדע ווי צו טרייבען פאָר־ווערטס די ארבייט? און איז דען געווען מעגליך פאר ענגלאנד צו ברענגען אויף אנאנדער אופן איהר וואָל־מאנופאקטור ביז צו אזא פאָלקאָמענהייט?“ (בערקלי, „דהי קוועריסט“, לאָנדאָן 1750, ז. 56, § 521.)

בוכשטאבען, אָדער נאָדלען, ווערן בעשעפטיגט פון דעמזעלביגען קאפּיטאַל גלייכצייטיג אין דעמזעלביגען ווערקשטאַט. דאָס איז קאָאָפּעראַציע אין דער איינפאַכסטער פאָרם. יעדערער פון אַט די בעלי מלאכות (אפשר מיט איינעם אָדער צוויי געזעלען) מאַכט די גאַנצע סחורה און פיהרט אויף דעם אופן כסדר דורך די פער־שיידענע אָפּעראַציעס, וואָס פאָדערן זיך פאַר איהר פּראָדוקציאָן. ער ארבייט זיך ווייטער אויף זיין אַלטען האַנדווערק־מעסיגען אופן. אויסערליכע אומשטענדען אָבער ברענגען באַלד מיט אויסצונוצען די קאָנצענטראַציע פון די אַרבייטער אין דעמזעלביגען פּלאַץ און די גלייכצייטיגקייט פון זייער אַרבייט אויף אַן אַנדער אופן. עס קומט צום ביישפּיעל פאָר, אַז מען דאַרף ליפערן אַ גרעסערע סומע פאַר־טיגער סחורה צו אַ בעשטימטען דאַטום. די אַרבייט ווערט דערי־בער פאַנאַנדערגעטיילט. אנשטאַט צו לאָזען דעמזעלביגען בעל־מלאכה אָבטאָן די פערשיידענע אָפּעראַציעס כסדר איינע נאָך די אַנדערע, ווערן זיי אָבגעטיילט איינע פון די אַנדערע, איזאָלירט, און אוועקגעשטעלט רוימליך איינע נעבען די אַנדערע; יעדע פון די דאָזיגע אָפּעראַציעס ווערט איבערגעגעבען צו אַנאַנדער בעל־מלאכה און אַלע צוזאַמען ווערן אויסגעפיהרט גלייכצייטיג פון די קאָאָפּערירענדע אַרבייטער. אָט די צופעליגע פערטיילונג ווידער־האָלט זיך, ציינט אַרויס איהרע ספּעציעלע מעלות און ווערט בּיס־לעכווייז פערהאַרטעוועט אין אַ סיסטעמאַטישער טיילונג פון דער אַרבייט. פון אַ אינדיווידועלען פּראָדוקט פון אַיין זעלבשטענדיגען בעל מלאכה, וועלכער טהוט פיעלערליי זאַכען, פערוואַנדעלט זיך די סחורה אין אַ געזעלשאַפטליכען פּראָדוקט פון אַ חברותא פון בעלי מלאכות, וואָס יעדער איינער פון זיי טהוט נאָכאַנאַנד איינע און דיזעלביגע טייל־מלאכה. דיזעלביגע אָפּעראַציעס, וועלכע ביי דעם דייטשען פּאַפּיער־מאַכער, וואָס האָט געהערט צו אַ צעך, זיינען געפלאָסען איינע אין די אַנדערע ווי כסדר'דיגע אַרבייטען פון איין בעל מלאכה, ווערן פערזעלבשטענדיגט אין דער האָלענדער פּאַפּיער־מאַנופאַקטור אַלס טייל־אָפּעראַציעס, וואָס קומען פאָר איינע נעבען די אַנדערע פון אַ סך קאָאָפּערירענדע אַרבייטער. דער צעכאָווער נאָדעל־מאַכער פון ניורענבערג איז געווען דער גרונד־עלעמענט פון דער ענגלישער נאָדעל־מאַנופאַקטור. בעת אָבער יענער איין נאָ־

בעטרייבען זיין אַלטע מלאכה אין איהר גאַנצען פערנעהם. פון
דער אַנדער זייט ווידער בעקומט איצט זיין פעראייניזייטיגטע
אַרבייט די צוועקמעסיגע פאָרם פאר אָט דעם ענגערן ווירקונגס־
קרייז. אין אָנפאַנג האָט זיך די קארעטען־מאַנופאַקטור ארויסגע־
וויזען ווי אַ קאָמבינאַציע פון זעלבשטענדיגע מלאכות. ביסלעכ־
ווייז ווערט זי אַ פאַנאַנדערטיילונג פון דער קארעטען־פּראָדוקציאָן
אויף איהרע פערשיידענע אָבגעטיילטע אָפּעראַציעס, וואָס יעדע
איין אָפּעראַציע קריסטאַליזירט זיך אויס אַלס אַן אויסשליסליכע
פונקציע פון איין ארבייטער, און אַלע צוזאַמען ווערן אויפגעטאָן פון
אַ פעראיין פון די דאָזיגע טייל־ארבייטער. אַזוי איז אויך ענט־
שטאַנען די טוך־מאַנופאַקטור און אַ גאַנצע רייהע אַנדערע מאַנו־
פאַקטורען דורך דער קאָמבינאַציע פון פערשיידענע מלאכות, אונ־
טער דער קאָמאַנדע פון דעמזעלביגען קאַפּיטאַל.[26]

די מאַנופאַקטור ענטשטעהט אָבער אויך אויף דעם אַנטקעגענ־
געזעצטען וועג. אַ סך האַנדווערקער, וועלכע טהוען דיזעלביגע
אָדער גלייכאַרטיגע ארבייט, צום ביישפּיעל מאַכען פּאַפּיער, אָדער

---

[26] כדי צו געבען אַ מעהר מאָדערנעם ביישפּיעל פון אָט דעם בילדונגס־אופן
פון די מאַנופאַקטור, וועלען מיר ברענגען די פאָלגענדע ציטאַטע: די זיידענ־
שפּינעריי און וועבעריי פון ליאָן און נים „איז גאַנץ פּאַטריאַרכאַליש. זי בע־
שעפטיגט אַ סך פרויען און קינדער, זי מאַטערט זיי אָבער ניט אויס און שעדיגט
ניט זייער געזונד. זי לאָזט זיי בלייבען אין זייערע שעהנע טהאָלען פון דראָם,
וואַר, איזער, וואָקליוז, צו האָדעווען די זייד־ווערים און אָבוויקלען די קאָקאָנס;
זי נעהמט קיינמאָל ניט אָן דעם כאַראַקטער פון אַן אייגענטליכער פאַבריק. בע־
טראַכט מען זי גענויער... ציינט דאָ דער פּרינציפּ פון צוטיילונג פון דער
ארבייט אַ בעזונדערע אייגענאַרטיגקייט. עס זיינען פאַראַן אַ סך וויקלער, זייד־
דענפעדים־מאַכער, פאַרבער, אויפציהער פון די לענג־פעדים און אויך וועבער;
זיי זיינען אָבער ניט פעראייניגט אין דעמזעלביגען ווערקשטאַט און זיינען ניט
אָבהענגיק פון דעמזעלביגען מייסטער. זיי זיינען אַלע זעלבשטענדיג.“ (אַ.
בלאַנקי, „קור ד'עקאָנאָמיע אינדוסטריעל“, פּאַריז 1838, ז. 79.) זינט בלאַנקי
האָט דאָס געשריבען זיינען די פערשיידענע אונאָבהענגיקע ארבייטער טיילווייז
פעראייניגט געוואָרן אין פאַבריקען. [„און זינט מאַרקס האָט דאָס געשריבען—
בעמערקט דערצו ענגעלס, אין דער פערטער אויפלאַגע—האָט דער קראַפט־וועב־
שטוהל זיך אריינגעקליבען אין די דאָזיגע פאַבריקען און האָט שנעל ארויסגע־
שטופּט דעם האַנד־וועבשטוהל. דער קרעפעלדער זייד־אינדוסטריע דערוואַרט אויף
דערזעלבינער שיקזאַל.“]

קייט, שנעלקייט און זיכערקייט, מיט וועלכע דער איינצעל־ארביי־
טער געברויכט זיינע געצייג. דער באזיס בלייבט אלץ די האנד־
ווערקעריי. אַט דער ענגער טעכנישער באזיס שליסט ווירקליך אויס
אַ וויסענשאַפטליכען אַנאַליז פון דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, היות
ווי יעדער טייל־פּראָצעס, וואָס דער פּראָדוקט מאַכט דורך, מוז
קאָנען דורכגעפיהרט ווערן ווי אַ האַנדווערק־מעסיגע טייל־אַרבייט.
פּונקט דערפאַר, ווייל די האַנדווערק־מעסיגע געשיקטקייט בלייבט
אויף דעם אופן די גרונדלאַגע פון דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס,
ווערט יעדער אַרבייטער צוגעפּאַסט אויסשליסליך צו איין טייל־
פונקציע, און זיין אַרבייט־קראַפט ווערט פערוואַנדעלט אויף זיין
גאַנצען לעבען אין אַן אָרגאַן פון דער דאָזיגער טייל־פונקציע. ענד־
ליך איז די צוטיילונג פון דער אַרבייט נאָר אַ בעזונדער סאָרט
קאָאָפּעראַציע, און אייניגע פון זיינע מעלות נעהמען זיך פון דעם
אַלגעמיינעם עצם פון דער קאָאָפּעראַציע, ניט פון אַט דער בעזונדער
פאָרם איהרער.

2. דער טייל־אַרבייטער און זיין ווערקצייג.

בעטראַכטען מיר נעהענטער די פּרטים, זעהען מיר קודם כל
קלאָר, אַז ווען אַן אַרבייטער פיהרט דורך, זיין גאַנצען לעבען לאַנג,
איין און דיזעלביגע איינפאַכע אָפּעראַציע, ווערט זיין גאַנצער קער־
פּער פערוואַנדעלט אין אַן אויטאָמאַטישען, איינזייטיגען אָרגאַן פון
דער דאָזיגער אָפּעראַציע, און פאָלגליך פערברויכט ער אויף איהר
ווייניגער צייט איידער דער האַנדווערקער, וועלכער פיהרט דורך
אַ גאַנצע רייה אָפּעראַציעס כסדר. דער קאָמבינירטער קאָלעקטיוו־
אַרבייטער, וועלכער שטעלט צוזאַמען דעם לעבעדיגען מעכאַניזם
פון דער מאַנופאַקטור, בעשטעהט אָבער פון לויטער אַזעלכע איינ־
זייטיגע טייל־אַרבייטער. דעריבער ווערט דאָ, אין פערגלייך מיט
דער זעלבשטענדיגער האַנדווערקעריי, מעהר פּראָדוצירט אין ווייני־
גער צייט, אָדער די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט ווערט פער־
גרעסערט.[27] עס פערפאָלקאָמט זיך אויך די מעטאָדע פון דער טייל־

---

[27] „וואס מעהר די אַרבייט איז אַ פיעל־פאַכיגעז מאנופאַקטור־צווייג ווערט צוטיילט און איבערגעגעבען צו פערשיידענע טייל־אַרבייטער, אלץ מעהר ווערט

דעל־מאכער האט אבגעטאן א רייה פון אפשר 20 אפעראציעס איינע נאך די אנדערע, טהוען דא אב באלד 20 נאדעל־מאכער איינע נעבען די אנדערע, א יעדער נאר איינע פון די 20 אפעראציעס, וועלכע ווערן דורך לענגערע ערפאהרונגען נאך פיעל ווייטער צושפאלטען, אבגעזונדערט און פערזעלבשטענדיגט אלס אויסשליסליכע פונקציעס פון איינצעלנע ארבייטער.

דער אופן ווי אזוי די מאנופאקטור ענטשטעהט, ווי אזוי זי וואקסט ארויס פון דעם האנדווערק, איז אלזא צווייפאכיג. פון איין זייט וואקסט זי ארויס פון דער פעראייניגונג פון פערשיידענ־ארטיגע זעלבשטענדיגע מלאכות, וועלכע ווערן בערויבט פון זייער זעלבשטענדיגקייט און אזויפיעל פעראיינזייטיגט, ביז זיי זיינען ניט מעהר ווי טייל־אפעראציעס, וואס ערגענצען איינע די אנדערע אין דעם פראדוקציאנס־פראצעס פון איין און דערזעלביגער סחורה. פון דער אנדער זייט ענטשטעהט זי פון דער קאאפעראציע פון גלייכ־ארטיגע בעלי מלאכות; זי צעברעקעלט דיזעלביגע אינדיווידועלע מלאכה אויף איהרע פערשיידענע בעזונדערע אפעראציעס, און זונ־דערט זיי אב און פערזעלבשטענדיגט זיי ביז צו דעם פונקט, וואו יעדע פון די דאזיגע אפעראציעס ווערט די אויסשליסליכע פונקציע פון א בעזונדער ארבייטער. פון איין זייט, הייסט עס, פיהרט די מאנופאקטור איין אדער ענטוויקעלט ווייטער די צוטיילונג פון דער ארבייט אין א פראדוקציאנס־פראצעס; פון דער אנדער זייט קאמ־בינירט זי מלאכות, וועלכע זיינען פריהער געווען אבגעזונדערט. וואס אבער איהר ספעציעלער אנפאנג־פונקט זאל ניט זיין, איהר ענדליכע געשטאלט איז אלעמאל דיזעלביגע—א פראדוקציאנס־מע־כאניזם, וואס זיינע ארגאנען זיינען מענשען.

כדי ריכטיג צו פערשטעהן די צוטיילונג פון דער ארבייט אין דער מאנופאקטור, מוז מען דער עיקר בעגרייפען די פאלגענדע פונקטען. קודם כל פאלט דא לגמרי צוזאמען די צוגליעדערונג פון דעם פראדוקציאנס־פראצעס אויף זיינע בעזונדערע פאזען מיט דער פאנאנדערטיילונג פון איין בעל־מלאכה'שער טהעטיגקייט אויף איהרע פערשיידענע טייל־אפעראציעס. סיי די אפעראציע איז א צונויפגעזעצטע אדער אן איינפאכע, האט זי דעם כאראקטער פון א האנדווערק און איז דעריבער אבהענגיק פון דער קראפט, געשיקט־

אַנדערע צייג פון קאָראָמאַנדעל אין פּרט פון זייערע גלענצענדע און דויערהאַפטיגע פאַרבען זיינען קיינמאָל ניט איבערטראָפען געוואָרן. און פונדעסטוועגען ווערן זיי פּראָדוצירט אָהן קאַפּיטאַל, מאַשינעריע, צוטיילונג דער אַרבייט אָדער וועלכען עס איז פון די אַנדערע מיטלען, וואָס גיבען אַזויפיעל פאָרטיילען צו דער פאַבריקאַציע אין איירָאפּא. דער וועבער איז אַ פעראיינצעלטער אינדיווידום, וועלכער פערפערטיגט דאָס געוועב ווען ער קריגט אַ בעשטעלונג פון אַ קונד, און אַרבייט אויף אַ וועבשטוהל פון דער איינפאַכסטער קאָנסטרוקציע, וועלכער בעשטעהט אָפטמאָל פון עטליכע פּראָסטצונויפגעשטעלטע הילצערנע שטאַנגען. ער האָט אפילו ניט קיין אַפּאַראַט אַרויפצוציהען די גרונד־פעדים, דער וועבשטוהל מוז דעריבער בלייבען אויסגעשטרעקט אין זיין גאַנצער לענג, און ער ווערט אַזוי אומגעלומפּערט גרויס, אַז עס איז ניטאָ פּאַר איהם גענוג פּלאַץ אין דעם פאַבריקאַנט'ס שטיבעל, און ער מוז דעריבער טהאָן זיין אַרבייט אויף דער פרייער לופט, און די אַרבייט ווערט אונטערבראָכען פון יעדער פערענדערונג אין וועטער." [80]

ד.ה. אַ דירעקטע קאָאָפּעראַציע פון טייל־אַרבייטער אונטער דער

גראַד פון פאָלקאַמענהייט, וואָרים עס איז דאָס איינציגע לאַנד, וואו די בעלי מלאכות טאָרן זיך ניט מישען אין די געשעפטען פון די אַנדערע בירגערקלאַסען, נאָר מוזען זיך אָבגעבען בלויז מיט דעם בערוף, וועלכער געהערט צו זיי בירושה לויט'ן געזעץ... ביי אַנדערע פעלקער געפינט מען, אַז די בעלי מלאכות פערטיילען זייער אויפמערקזאַמקייט אויף צופיעל פערשיידענע זאַכען.... אַט נעהמען זיי זיך צו אַגריקולטור און אַט לאָזען זיי זיך אריין אין האַנדעל־געשעפטען, אָדער זיי בעשעפטיגען זיך מיט צוויי אָדער דריי מלאכות אויף אַמאָל. אין די פרייע לענדער לויפען זיי דאָס רוב אין די פאָלקס־פערזאַמלונגען.... אין עגיפּטען, פערקעהרט, ווערט יעדער בעל מלאכה שטרענג בעשטראָפט, אויב ער מישט זיך אין רעגירונג־געשעפטען אָדער פערנעהמט זיך מיט עטליכע מלאכות אין איין צייט. אויף דעם אופן קאָן קיין זאַך ניט שטערן זייער פלייסיגקייט אין דער אַרבייט.... אויסערדעם, אַזוי ווי זיי האָבען בירושה פון זייערע עלטער־זיידעס פיעלע רעגעלען, זוכען זיי מיט גרויס חשק אויסצוגעפינען נאָך נייע, וועלכע קאָנען זיי ברענגען נוצען." (דיאָדאָרוס סיקולוס: „היסטאָרישע ביבליאָטהעק", ב. I, קאַפּיטעל 74.)

[80] "Historical and Descriptive Account of British India etc.", by Murray etc., Vol. II, p. 449. דער אינדישער וועבשטוהל איז נעבויט אין דער הויך, אַזוי אַז די גרונד־פעדים ווערן אָנגעציגען ווערטיקאַל.

שליסליכע פונקציע פון איין פערזאָן. שטענדיג ווידערהאָלען דאָס־זעלביגע בעשרענקטע טהועכץ און קאָנצענטרירן אויף דעם די גאַנצע אויפמערקזאַמקייט—לערנט על פּי ערפאַהרונג צו גרייכען די גע־ווינשטע ווירקונג מיט דער קלענסטער פערשווענדונג פון קראַפט. און אזוי ווי פערשיידענע דורות־אַרבייטער לעבען אַלעמאָל גלייכ־צייטיג צוזאַמען און ווירקען צוזאַמען אין דיזעלביגע מאַנופאַקטורען, ווערן באַלד די אָט אזוי געוואונענע טעכנישע פעהיגקייטען פער־פעסטיגט, אָנגעקליבען און איבערגעגעבען פון איינע צו די אנדערע.[28]

די מאַנופאַקטור פּראָדוצירט אין פאַקט די ווירטואָזיטעט [די מייסטערשאַפט] פון דעם טייל־אַרבייטער, דורכדעם וואָס זי רעפּראָ־דוצירט אינעווייניג אין ווערקשטאַט, און טרייבט סיסטעמאַטיש ביז צו אַן עקסטרעם, די נאַטירליכע אָבזונדערונג פון מלאכות, וועלכע זי געפינט שוין פון פריהער אין דער געזעלשאַפט. פון דער אנדער זייט ווידער, דאָס וואָס זי פערוואַנדעלט די טייל־אַרבייט אין אַ מענשענ׳ס לעבענס־בערוף, פּאַסט זיך צו דער טענדענץ (טריעב) פון די פריהערדיגע געזעלשאַפטען אריבערצוטראָגען די מלאכות בירושה, צו פערשטיינערן זיי אין אָבגעזונדערטע שטאַנדען (קאַסטע) אָדער פערהאַרטעווען זיי אין צעכען, אין פאַל ווען בעשטימטע היס־טאָרישע בעדינגונגען רופען ארויס אַ פערענדערליכקייט פון די אינ־דיווידומען, וועלכע געהט להיפך צו דער טבע פון אָבגעזונדערטע שטאַנדען. שטאַנדען (קאַסטען) און צעכען ענטשטעהען פון דעמ־זעלביגען נאַטור־געזעץ, וואָס רעגולירט די דיפערענצירונג פון פלאַנ־צען און טיערען אין מינים און אונטער־מינים—מיט דעם אונטער־שייד נאָר, וואָס די ערבליכקייט פון די שטאַנדען אָדער די אויס־שליסליכקייט פון די צעכען ווערט אויף אַ געוויסער ענטוויקלונג־שטופע דעקרעטירט אַלס אַ געזעלשאַפטליכעס געזעץ.[29] פערגולדער, און נאָך פיעלע אונטער־אָבטיילונגען, ווי צ.ב.ש. די

זי דורכדעם נויטיגערווייז פערבעסערט און פערשנעלערט, און פערבונדען מיט ווייניגער פערלוסט פון צייט און ארבייט." ("The Advantages of the East India Trade", London 1720, p. 71.)

[28] „לייכטע ארבייט איז געערבטע פעהיגקייט", (Ph. Hodgskin, "Popular Political Economy", London 1827, p. 48.)

[29] „אויך די מלאכות האָבען... אין עגיפּטען נעגרייכט דעם געהעריגען

אָפּעראַציעס פון איין אַרבייט־פּראָצעס ווערן אָבגעריסען איינע פון די אַנדערע, און יעדע טייל־אָפּעראַציע בעקומט אין די הענד פון דעם טייל־אַרבייטער די מעגליכסט־פּאַסענדסטע און פאַלגליך איי־גענאַרטיגע פאָרם, ווערן נויטווענדיג געוויסע פערענדערונגען אין די ווערקצייג, וועלכע האָבען פריהער געדיענט פאַר פערשיידענע צוועקען. די ריכטונג, אין וועלכער זיי ענדערן זייער פאָרם, ווייזט זיך אַרויס דורך דער ערפאַהרונג פון די בעזונדערע שוועריגקייטען, וואָס די ניט־פערענדערטע פאָרם פערשאַפט. די דיפערענצירונג פון די אַרבייט־אינסטרומענטען, דורך וועלכער אינסטרומענטען פון דעמ־זעלבען סאָרט בעקומען בעזונדערע פעסטע פאָרמען פאַר יעדער בע־זונדערער אָנווענדונג; און די ספּעציאַליזירונג פון די אינסטרו־מענטען, דורך וועלכער יעדער ספּעציעלער אינסטרומענט קאָן ווירקען אין זיין גאַנצען אומפאַנג נאָר אין די הענד פון אַ ספּעציפישען טייל־אַרבייטער—כאַראַקטעריזירן די מאַנופאַקטור. אין בירמינג־האַם אַליין פּראָדוצירט מען אַן ערך 500 פערשיידענע סאָרטען האַמערן, פון וועלכע יעדערער דיענט ניט נאָר פאַר אַ בעזונדערן פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, נאָר עטליכע סאָרטען דיענען אָפט נאָר פאַר פערשיידענע אָפּעראַציעס פון דעמזעלביגען פּראָצעס. די מאַ־נופאַקטור־פּעריאָדע פעראיינפאַכט, פערבעסערט און פערמעהרט די אַרבייט־געצייג, צופּאַסענדיג זיי צו די אויסשליסליכע ספּעציעלע פונקציעס פון דעם טייל־אַרבייטער.[31] זי שאַפט דערמיט אין דער־זעלביגער צייט איינע פון די מאַטעריעלע תנאים פון דער מאַשי־נעריע, וועלכע בעשטעהט פון אַ קאָמבינאַציע פון איינפאַכע אינ־סטרומענטען.

דער טייל־אַרבייטער און זיין אינסטרומענט מאַכען אויס די איינפאַכע עלעמענטען פון דער מאַנופאַקטור. מיר וועלען איצט בעטראַכטען איהר געשטאַלט אינגאַנצען גענומען.

[31] דאַרווין, אין זיין עפּאָכע־מאַכענדען ווערק וועגן „די ענטשטעהונג פון די מינים“, בעמערקט בנוגע די נאַטירליכע אָרגאַנען פון פלאַנצען און חיות: „כל זמן איין און דערזעלביגער אָרגאַן מוז אָבטאָן פערשיידענע אַרבייטען, קאָן מען אפשר געפינען אַ גרונד פאַר זיין פערענדערליכקייט דעריין, וואָס די נאַטירליכע אויסוועהלונג האַלט אויף אָדער אונטערדריקט יעדע קליינע פאָרם־ענדערונג פון

עס איז נאר די בעזונדערע פעהיגקייט, וואס האט זיך אנגע־קליבען פון דור צו דור און וואס איז איבערגעגאנגען בירושה פון פאטער צום זוהן, אזוי ווי עס גיט דעם הינדוס, אזוי ווי עס גיט דער שפין, זיין מייסטערשאפט אין דער ארבייט. פונדעסטוועגען אבער איז דעם הינדו־וועבער'ס ארבייט זעהר קאמפליצירט אין פערגלייך מיט דער מעהרצאהל מאנופאקטור־ארבייטער.

א האנדווערקער, וועלכער פיהרט דורך כסדר די טייל־פראצע־סען אין דער פראדוקציאן פון א גאנצען ארטיקעל, מוז אפט ארי־בערגעהן פון איין פלאץ אויף דעם אנדערן און אפט בייטען די אינסטרומענטען. דער איבערגאנג פון איין אפעראציע צו דער אנ־דערער אונטערברעכט דעם פלוס פון זיין ארבייט און מאכט, אזוי צו זאגען, לעכער אין זיין ארבייטס־טאג. די דאזיגע לעכער ווערן שמעלער, אזוי באלד ווי ער טהוט דעם גאנצען טאג איין און די־זעלבע ארבייט אהן אונטערברעכונג, אדער זיי פערשווינדען אין דעם ערך, וואס דאס בייטעניש פון זיינע אפעראציעס ווערט קלענער. די פערגרעסערטע פראדוקטיוויטעט קומט אין דעם פאל ענטוועדער פון דער מעהר־אויסגעגעבענער ארבייט־קראפט אין א געוויסער צייט; ד.ה. פון דער גרעסערער אינטענסיוויטעט פון דער ארבייט, אדער פון דער פערקלענערונג פון דעם אונפראדוקטיווען פערברויך פון ארבייט־קראפט. די איבעריגע פערוועגדונג פון קראפט, וואס יעדער איבערגאנג פון רוה אין בעוועגונג מאכט נויטיג, ווערט פער־ברויכט לענגער אנצוהאלטען די איינמאל־דערגרייכטע נארמאל־גע־שווינדקייט. פון דער אנדער זייט ווידער, צערשטערט די אנגע־האלטענע איינפארמיגע ארבייט די אינטעסיוויטעט און די שוואונג־קראפט פון די לעבענס־גייסטער, וועלכע געפינען אין דעם איבער־בייט פון דער טהעטיגקייט גופא זייער ערהאלונג און זייער רייץ.

די פראדוקטיוויטעט פון דער ארבייט הענגט אב ניט נאר פון דעם ארבייטער'ס טיכטיגקייט, נאר אויך פון דער פאלקאמענהייט פון זיינע ווערקצייג. דערזעלביגער סארט געצייג, ווי אינסטרו־מענטען צום שניידען, בויערן, שטופען, קלאפען א.ד.ג. ווערן גע־ברויכט אין פערשיידענע ארבייט־פראצעסען, און דערזעלביגער אינ־סטרומענט קאן אויך דיענען אויף פערשיידענע צוועקען אין דעמ־זעלביגען ארבייט־פראצעס. אזוי באלד אבער ווי די פערשיידענע

רעדער־מאכער (מעשענע און שטאָהלענע זיינען וויעדער אָבגעזונ־דערט), טריעב־מאכער, צייגער ווערק־מאכער, „אשעוועיר דע פּי־ניאָן" (בעפעסטיגט די רעדער אויף די אַקסען, פּאָלירט די פּאַ־צעטען), צאַפּען־מאכער, „פּלאַנטעור דע פיניסאַזש" (זעצט אריין פערשיידענע רעדער און אַקסען אין די ווערק), „פיניסעור דע באַ־רילע" (שניידט איין צייהן אין די רעדער, מאַכט די לעבער ריכטיג אין גרויס א.אז.וו.), העמונג־מאכער, און ביי דער צילינדער־העמונג, צילינדער־מאכער, שטייג־ראָד מאכער, פּערפּענדיקעל־מאכער, ראַ־קעטען־מאכער (אַ ווערק וואָס רעגולירט די אוהר), „פּלאַנטעור ד'עשאַפּמאַן" (דער ריכטיגער העמונג־מאכער); דאַן דער „רע־פּאַסעור דע באַרילע" (דער וואָס מאַכט דאָס פעדער־קעסטעל אינ־גאַנצען פערטיג), שטאָהל־פּאָלירער, רעדער־פּאָלירער, שרויפען־פּאָ־לירער, ציפער־מאָלער, ציפערבלאַט־מאַכער (דער וואָס שמעלצט דאָס עמאַל אויפ'ן קופּער), „פאַבריקאַן דע פּענדאַן" (דער וואָס מאַכט בלויז דאָס רינגעל פון די קופּערטען(, „פיניסעור דע שאַר־ניער" (דער וואָס שטעקט אריין דעם מעשענעם שטיפט אין דער מיט פון קופּערט א.אז.וו.), „פּעזעור דע סעקרעט" (דער וואָס מאַכט די פּרוזשינקע, וואָס לאָזט אויפשפּרינגען דאָס דעקעל) גראַווירער, ציזלער, פּאָלירער פון די קופּערטען א.אז.וו. א.אז.וו.; און ענדליך דער „רעפּאַסוער", וועלכער שטעלט צוזאַמען דעם גאַנצען זייגער און גיט איהם ארויס אַ געהענדיגען. בלויז ווענינע טיילען פון זייגער געהען דורך פערשיידענע הענד, און די אַלע „מעמבראַ דיזיעקטאַ" [צעוואָרפענע גליעדער] ווערן ערשט צונויפגעזאַמעלט אין די הענד פון דעם, וואָס פערבינדט זיי ענדליך אין איין מעכאַנישעם גאַנצעס.

אַזוי ווי די שייכות צווישען דעם פאַרטיגען פּראָדוקט און זיינע פערשיידענאַרטיגע עלעמענטען איז אַן אויסערליכע, איז דעריבער דאָ, אַזוי גוט ווי ביי עהנליכע פאַרטיגע פּראָדוקטען, אַ צופעליגע זאַך, צי די טייל־ארבייטער זיינען קאָמבינירט אין דעמזעלביגען ווערקשטאַט, צי נים. די טייל־ארבייטען קאָנען אפילו וויעדער בעטריבען ווערן אַלס מלאכות, וואָס זיינען אונאָבהענגיק איינע פון די אנדערע, ווי אין דעם קאַנטאָן וואאזט אין ניושאַטעל, בעת אין זשענעווא צ.ב.ש. געפינען זיך גרויסע זייגער־מאַנופאַקטורען, „די מוסלין פון דאַקקאַ אין פּרט פון פיינקייט, די קאַטונען און

3. די ביידע גרונד־פאָרמען פון דער מאַנופאַקטור—העטעראָגענע מאַנופאַקטור און אָרגאַנישע מאַנופאַקטור.

די אָרגאַניזאַציע פון דער מאַנופאַקטור האָט צוויי גרונד־פאָרמען, וועלכע מאַכען אויס צוויי בעצם־פערשיידענע סאָרטען, טראָץ דעם וואָס זיי ווערן אָפטמאָל צונויפגעמישט. זיי שפּיעלען אויך גאַנץ פערשיידענע ראָליען אפילו אין דער שפּעטערדיגער פערוואַנדלונג פון דער מאַנופאַקטור אין גרויס־אינדוסטריע, וואָס ווערט בעטריבען דורך מאַשינעריע. אָט דער טאָפּעלדיגער כאַראַקטער נעהמט זיך פון דער נאַטור פון דעם פּראָדוקט גופא. דער פּראָדוקט ווערט פאָרמירט ענטוועדער דורך אַ בלויז־מעכאַנישע צוזאַמענשטעלונג פון זעלבשטענדיגע טייל־פּראָדוקטען, אָדער ער בעקומט זיין פאַרטיגע געשטאַלט דורך אַ כסדר'דיגער סעריע פון צוזאַמענגעבונדענע פּראָצעסען און מאַניפּולאַציעס.

אַ לאָקאָמאָטיוו, צום ביישפּיעל, בעשטעהט פון מעהר ווי 5000 זעלבשטענדיגע טיילען. ער קאָן אָבער ניט דיענען אַלס ביישפּיעל פון דעם ערשטען סאָרט פון דער אייגענטליכער מאַנופאַקטור, ווייל ער איז אַ בנין פון דער גרויס־אינדוסטריע. אַ זייגער אָבער קאָן יאָ, און וויליאַם פּעטטי האָט עס שוין בענוצט צו אילוסטרירן די מאַנופאַקטור־מעסיגע צוטיילונג פון דער אַרבייט. פון אַ אינדיווידועלען ווערק פון אַ נירענבורגער בעל מלאכה איז דער זייגער פערוואַנדעלט געוואָרן אין אַ געזעלשאַפטליכען פּראָדוקט פון אַ גרויסער צאָהל טייל־אַרבייטער. אַזוי האָבען מיר רויה־ווערק מאַכער, אוהר־פעדער מאַכער, ציפערבלאַט־מאַכער, ספּיראַל־פעדער מאַכער, די וואָס מאַכען לעכער אין שטיין און רובינען־הויבשטענגלעך, וויזער־מאַכער, קופּערטען־מאַכער, שרויפען־מאַכער, אַרבייט, נאָכדעם ווי זי ווערט פערזעלבשטענדיגט אַלס די אויס־

אזא ארגאן ווענגיער זארנפול, איידער ווען דערזעלבינער ארגאן וואלט געווען בעשטימט נאר פאר איין ספעציעלען צוועק אליין. אזוי צום ביישפיעל, מעסערס, וועלכע זיינען געמאכט צו קאנען שניידען אלערליי סארטען זאכען, קאנען בכלל זיין פון איין פארם; אבער א אינסטרומענט, וואס איז בעשטימט בלויז פאר איין סארט געברויך, מוז האבען אנאנדער פארם פאר יעדען אנדער סארט געברויך.”

דער צווייטער סאָרט מאַנופאַקטור, איהר פאָלקאָמענע פאָרם, פּראָדוצירט אַרטיקלען, וועלכע מאַכען דורך צוזאַמענגעבונדענע ענטוויקלונגס־פאַזען אין אַ געוויסען סדר פון שטופען־פּראָצעסען, ווי צום ביישפּיעל דער דראָהט אין דער מאַנופאַקטור פון נאָדלען, וועלכער געהט דורך די הענד פון 72 און אפילו 92 בעזונדערע טייל־ארביימער.

אין דעם ערך, וואָס אַזאַ מאַנופאַקטור פעראייניגט מלאכות, וועלכע זיינען לכתחילה געווען צערשפּרייטע, פערקלענערט זי דעם שטח, וואָס האָט אָבגעטיילט די בעזונדערע פּראָדוקציאָנס־פאַזען פון דעם פאַרטיגען אַרטיקעל. די צייט, וואָס עס נעהמט פאר זיין איבערגעהן פון איין שטופע אויף אַנאַנדערער, ווערט פערקירצט; אַזוי אויך ווערט פערקירצט די ארבייט, וואָס געהט אַוועק אויף דעם דאָזיגען איבערגאַנג.[34] אין פערגלייך צו דעם האַנדווערק ווערט אויף דעם אופן געוואונען פּראָדוקטיוו־קראַפט, און דער געווינס נעהמט זיך פון דעם אַלגעמיינען קאָאָפּעראַטיווען כאַראַקטער פון דער מאַנופאַקטור. פון דער אַנדער זייט פאָדערט די צוטיילונג פון דער ארבייט, וואָס איז דער אייגענטימליכער פּרינציפּ פון דער מאַנופאַקטור, אַן אָבזונדערונג פון די פערשיידענע פּראָדוקציאָנס־פאַזען, וועלכע ווערן אונאָבהענגיק איינע פון די אַנדערע אַלס אַזויפיעל האַנדווערקמעסיגע טייל־ארבייטען. איינפיהרן און אויפהאַלטען דעם צוזאַמענהאַנג צווישען די אָבגעזונדערטע פונקציאָנען מאַכט נויטיג אַ שטענדיגען איבערטראָגען דעם פּראָדוקט פון איין האַנד אין דער אַנדערער, פון איין פּראָצעס אין דעם אַנדערן. פון דעם שטאַנדפּונקט פון דער גרויס־אינדוסטריע שטעלט דאָס פאָר אַ כאַראַקטעריסטישע און צו־טייערע בעשרענקטקייט, וואָס ליעגט בטבע אין דעם פּרינציפּ פון דער מאַנופאַקטור.[35]

טעראַנגענער מאַנופאַקטור, קאָן מען זעהר גענוי שטודירן די אויבען־דערמאַהנטע דיפערענצירונג און ספּעציאַליזירונג פון די ארבייט־אינסטרומענטען, וואָס נעהמט זיך פון דער צוברעקלונג פון דער האַנדווערקמעסיגער טהעטיגקייט.

[34] „וואו די מענשען זיינען אַזוי נאָהענט צוזאַמען, מוז די איבערפיהרונגס־ארבייט זיין קלענער." ("The Advantages of the East India Trade", London 1720, p. 106.)

[35] „די אָבזונדערונג פון די פערשיידענע פּראָדוקציאָנס־שטופען, וואָס קומט

קאָמאַנדע פון איין קאַפּיטאַליסט. אפילו אין דעם לעצטען פאַל ווערן ציפער־בלאַט, פּרוזשינעס און קופּערטען זעלטען פערפערטיגט אין דער מאַנופאַקטור גופא. די קאָמבינירטע מאַנופאַקטור־מעסיגע פאַבריקאַציע איז דאָ פּראָפּיטליך נאָר אונטער אויסנאַהמסווייזע פערהעלטענישען, ווייל די קאָנקורענץ צווישען די אַרבייטער, וועלכע ווילען בעסער אַרבייטען צו הויז, איז אַם גרעסטען, אויך ווייל די צוברעקלונג פון דער פּראָדוקציאָן אין אַ מאַסע העטעראָגענע (ניט גלייכאַרטיגע) פּראָצעסען גיט אַ גאַנץ קליינע מעגליכקייט צו פערווענדען די אַרבייט־מיטלען געמיינשאַפטליך, און ביי אַ צוברעקעלטער פאַבריקאַציע שפּאָרט דער קאַפּיטאַליסט איין דעם אויסלעג אויף אַרבייטס־געביידען א.אַז.וו.[32] די לאַגע אָבער פון אָט די טייל־אַרבייטער, וועלכע אַרבייטען צו הויז, אָבער פאַר אַ קאַפּיטאַליסט (אַ פאַבריקאַנט, עטאַבליסעור), איז גאָר אינגאַנצען פערשיידען פון דער לאַגע פון דעם זעלבשטענדיגען בעל מלאכה, וועלכער אַרבייט פאַר זיינע אייגענע קונדען.[33]

---

[32] זשענעווא האַט אין יאַהר 1854 פּראַדוצירט 80,000 זייגערס, וואַס איז צומאַל ניט קיין פינפטעל פון דער אוהרען־פּראַדוקציאָן פון דעם קאַנטאָן ניושאַטעל. שאָ דע פאָנד, אַ שטאַדט וועלכע קאָן בעטראַכט ווערן ווי איין גרויסע אוהרען־מאַנופאַקטור, גיט אַליין אַרויס יעהרליך נאָך אַמאָל אַזויפיעל ווי זשענעווא. פון 1850 ביז 1861 האַט זשענעווא אַרויסגעגעבען 750,000 זייגערס. זעה „רעפּאַרט פראָם זשענעווא אָן דהי וואַטש־טרייד" און „רעפּאַרטס ביי הער מעדזשעסטי'ס סעקרעטעריעס אָוו עמבאַסי עטצ.", נומער 6, 1863. אויב דאָס וואָס פעהלט אַ צוזאַמענהאַנג אין די פּראַצעסען, אויף וועלכע די פּראָדוקציאָן פון בלויז צו־נויפגעשטעלטע פּראָדוקטען איז צוברעקעלט, מאַכט אָן און פאַר זיך זעהר שווער די פערוואַנדלונג פון אַזעלכע מאַנופאַקטורען אין דעם מאַשינען־בעטריעב פון דער גרויס־אינדוסטריע, קומען צו, אין דעם פאַל פון דער זייגער־פּראָדוקציאָן, נאָך צוויי אַנדערע שטערונגען—די קליינקייט און עדעלקייט פון איהרע עלע־מענטען, און איהר כאַראַקטער פון אַ לוקסוס־אַרטיקעל. דערפון נעהמט זיך איהר פערשיידענאַרטיגקייט. אַזוי מוז אין די בעסטע לאָנדאָנער פירמען צום ביישפּיעל ווערן דורכ'ן גאַנצען יאַהר געמאַכט קוים אַ טוצען זייגערס, וועלכע זעהען אויס עהנליך איינע צו די אַנדערע. די אוהרען־פאַבריק פון וואַטשעראָן און קאָנסטאַנ־טין, וועלכע ווענדעט אָן מאַשינעריע מיט ערפאָלג, ברענגט טאַקע אַרויס העכ־סטענס פון דריי ביז פיער סאָרטען, וואָס זיינען פערשיידען לויט זייער גרויס און פאָרם.

[33] אין דער אוהר־מאַכעריי, דעם דאָזיגען קלאַסישען ביישפּיעל פון דער הע־

טער אדער איין גרופע ארבייטער דעם רויה־מאטעריאל פאר דעם אנדער ארבייטער אדער פאר דער אנדער גרופע. דער רעזולטאט פון איינעמס ארבייט איז דער אנהויב־פונקט פאר דעם אנדערענס ארבייט. איין ארבייטער בעשעפטיגט דעריבער דירעקט דעם אנדערן. די ארבייט־צייט, וואס איז נויטווענדיג צו בעקומען די בעצוועקטע נוץ־ווירקונג אין יעדען טייל־פראצעס, ווערט פעסטגעשטעלט דורך דער ערפאהרונג, און דער מעכאניזם פון דער מאנופאקטור אינגאנצען גענומען איז געבויט אויף דער השערה, אז אין א געוויסער ארבייט־צייט וועט זיך בעקומען א געוויסער רעזולטאט. די פערשיידענע ארבייט־פראצעסען, וואס ערגענצען איינע די אנדערע, קאנען אנגעהן אהן הפסקות, אין דערעזולביגער צייט און איינע נעבען די אנדערע אין רוים נאר אונטער דער דאזיגער השערה. עס איז קלאר, אז אט די דירעקטע אבהענגיקייט פון די ארבייטען, און ממילא פון די ארבייטער איינע פון די אנדערע, צווינגט יעדען איינצעלנעם צו פערווענדען ניט מעהר ווי די נויטיגע צייט פאר זיין אויפגאבע, און אזוי אויף דעם אופן בעקומט זיך א גאנץ אנדערע אנגעהאלטענקייט, גלייכפארמיגקייט, רעגעלמעסיגקייט, ארדנונג [37] און אפילו אויך א אינטענסיוויטעט פון דער ארבייט, איידער אין דער אונאבהענגיקער האנדווערקעריי, אדער אפילו אין דער איינפאכער קאאפעראציע. אז אויף א סחורה ווערט פערווענדעט נאר אזויפיעל געזעלשאפטליך־נויטווענדיגע ארבייט־צייט וויפיעל עס פאדערט זיך

צייט, דורכדעם וואס זי צעווארפט די ארבייט אין איהרע פערשיידענע צווייגען, וועלכע קאנען אויסגעפיהרט ווערן אלע אין איין צייט.... אנפיהרענדיג מיטאמאל די אלע פערשיידענע פראצעסען, וועלכע אן איינצעלנער ארבייטער וואלט געמוזט טהאן בעזונדער איינעם נאך דעם אנדערן, ווערט מעגליך צו פראדוצירן צ.ב.ש. א גרויסע מאסע נאדלען אין דערזעלבינער צייט, וואס מען וואלט געקאנט אבשניידען אדער צושלייפען בלויז איין איינציגע נאדעל.“ Dugald Stewart: Works, edited by Sir W. Hamilton, Edinburgh 1855, Vol. III, "Lectures on Political Economy", p. 319.)

[37] „וואס גרעסער די פערשיידענארטיגקייט פון די ארבייטער, וועלכע זיינען בעשעפטיגט אין א מאנופאקטור... אלץ גרעסער איז די ארדנונג און רעגעלמעסיגקייט פון יעדער ארבייט; זי ווערט געטאן נויטיגערווייז אין א קירצערער צייט, עס מוז אוועקגעהן ווייניגער ארבייט.“ ("The Advantages of the East India Trade", London 1720, p. 68.)

ווען מיר בעטראכטען א בעשטימטע סומע רויה־מאטעריאל, די קאדער צום ביישפיעל אין דער פאפיער־מאנופאקטור, אדער די דראהט אין דער נאדעל־מאנופאקטור, זעהען מיר אז ער געהט דורך כסדר, אין די הענד פון די טייל־ארבייטער, א גאנצע רייה פראדוקציאנס־שטופען, ביז ער בעקומט זיין ענדליכע געשטאלט. בעטראכט מען פערקעהרט דעם ווערקשטאט אלס א גאנצען מע־כאניזם, געפינען מיר דעם רויה־מאטעריאל אין דערעזלבינער צייט אין אלע זיינע פראדוקציאנס־שטופען אויף איינמאל. דער קאלעק־טיוו־ארבייטער, וועלכער איז צוזאמענגעשטעלט פון די קאמבינירטע טייל־ארבייטער, ציהט מיט איין טייל פון זיינע מיט־אינסטרומענ־טען בעוואפענטע הענד דעם דראהט, בעת מיט אנדערע הענד און געצייג גלייכט ער איהם אין דערעזלביגער צייט אויס, מיט נאך אנ־דערע הענד שניידט ער איהם, מאכט איהם שפיציג א.אז.וו. די פערשיידענע שטופען־פראצעסען זיינען פערוואנדעלט געווארן פון א נאכאנאנדיגען סדר אין צייט אין א נעבענאנאנדיגען סדר אין רוים. פאלגליך ווערט מעהר פארטיגע סחורה ארויסגעגעבען אין דעמעזלביגען צייט־רוים.[36] די דאזיגע גלייכצייטיגקייט נעהמט זיך, טאקע אמת, פון דער אלגעמיינער קאאפעראטיווער פארם פון דעם גאנצען פראצעס, אבער די מאנופאקטור געפינט ניט נאר די בע־דינגונגען פאר דער קאאפעראציע שוין פארטיגע, נאר זי שאפט זיי טיילווייז ערשט דורכדעם, וואס זי צוברעקעלט די האנדווערקמע־סיגע טהעטיגקייט. פון דער אנדער זייט גרייכט זי אט די געזעל־שאפטליכע ארגאניזאציע פון דעם ארבייט־פראצעס נאר דורכדעם, וואס זי שמידט צו איין און דעמעזלביגען ארבייטער צו איין און דעמזעלביגען טייל ארבייט.

אזוי ווי יעדער טייל־פראדוקט פון יעדען טייל־ארבייטער איז אין דערזעלביגער צייט נישט מעהר ווי א בעזונדערע ענטוויקלונג־שטופע פון דעמזעלביגען פארטיגען פראדוקט, גרייט צו איין ארביי־

פון דער בעשעפטיגונג פון האנד־ארבייט, פערגרעסערט די פראדוקציאנס־קאסטען אוננגעוועהנליך פיעל. דער פערלוסט קומט הויפטזעכליך פון דעם, וואס איין פראצעס אזוי דערווייטערט פון דעם אנדערן." ("The Industry of Nations", London 1855, Part II, p. 200.)

[36] „זי (די צוטיילונג פון דער ארבייט) ברענגט אויף סיט אן עקאנאמיע אין

רונג ענטוויקעלט זי אַ קוואַנטיטאַטיווען רעגעל און אַ פּראָפּאָרציאָ־
נאַליטעט פון דעם געזעלשאַפטליכען אַרבייט־פּראָצעס.

ווען די פאַסענדסטע פּראָפּאָרציע איז איינמאָל פעסטגעשטעלט
געוואָרן על פּי ערפאַהרונג פאַר דער צאָהל טייל־אַרבייטער אין די
פערשיידענע גרופּען, וואָס פּראָדוצירן אויף אַ בעשטימטען מאָס־
שטאַב, קאָן מען אויסברייטערן דעם דאָזיגען מאָסשטאַב נאָר ווען
מען בעשעפטיגט אַ גע'כפל'טע צאָהל (Multiple) פון יעדער בע־
זונדערער אַרבייטער גרופּע.[39] צו דעם קומט נאָך צו, וואָס דער־
זעלביגער אינדיווידום קאָן פּונקט אַזוי גוט דורכפיהרן געוויסע אַר־
בייטען אויף אַ גרעסערן מאָסשטאַב ווי אויף אַ קלענערן; למשל
די אַרבייט פון אויבער־אויפזיכט, די אַרבייט פון איבערטראָגען די
טייל־פּראָדוקטען פון איין פּראָדוקציאָן־שטופּע אויף אַנאַנדערער,
א.אַז.וו. די פערזעלבשטענדיגונג פון אָט די פונקציעס אָדער דאָס
אויסטיילען זיי צו ספּעציעלע אַרבייטער ווערט פּאָרטיילהאַפטיג
ערשט דעמאָלט, ווען עס ווערט פערגרעסערט די צאָהל פון די
בעשעפטיגטע אַרבייטער; אָבער אָט די פערגרעסערונג מוז גלייך
אָנגרייפען אַלע גרופּען פּראָפּאָרציאָנעל.

די איינצעלנע גרופּע, אַ צאָהל אַרבייטער, וועלכע פיהרט דורך
דיעזעלביגע טייל־פונקציע, בעשטעהט פון גלייכאַרטיגע עלעמענטען
און מאַכט אויס אַ בעזונדערן אָרגאַן פון דעם צוזאַמענגעשטעלטען
מעכאַניזם. אין פערשיידענע מאַנופאַקטורען אָבער איז די בעזונ־
דערע גרופּע גופא אַ געגליעדערטער אַרבייטס־קערפּער, בעת דער
גאַנצער מעכאַניזם ווערט צוזאַמענגעשטעלט דורך דער ווידערהאָ־
לונג אָדער כפל'ונג פון די דאָזיגע פּראָדוקטיווע עלעמענטאַר־אָרגאַ־

[39] „ווען עס ווערט פעסטגעשטעלט, לויט דעם ספּעציעלען כאַראַקטער פון די פּראָדוקטען פון יעדער מאַנופאַקטור, די צאָהל פּראָצעסען, אין וועלכע עס איז העכסט פּאָרטיילהאַפט זי איינצוטיילען, ווי אויך די צאָהל אַרבייטער, וואָס זאָל בעשעפטיגט ווערן, דאַן וועלען אַלע אַנדערע מאַנופאַקטורען, וועלכע בעשעפטיגען ניט אַ דירעקטען כפל מספר פון דער דאָזיגער צאָהל, פאַבריצירן דעם אַרטיקעל מיט גרעסערע קאָסטען.... דאָס איז איינע פון די אורזאַכען פון דער קאָלאָ־סאַלער אויסברייטונג פון די אינדוסטריעלע אונטערנעהמונגען.“ (Ch. Babbage, 'On the Economy of Machinery", London 1832, ch. XXI p. 172-3.)

זי צו פראָדוצירן, ווייזט זיך אַרויס בכלל אין דער סחורה־פראָדוקציאָן ווי אַן אויסערליכער צוואַנג פון דער קאָנקורענץ, וואָרים אויבערפלעכליך גערעדט, מוז דאָך יעדער איינצעלנער פראָדוצירער פערקויפען די סחורה פאַר איהר מאַרק־פּרייז. אין דער מאַנופאַקטור אָבער ווערט די ליפערונג פון אַ בעשטימטען סכום פראָדוקטען אין אַ בעשטימטער אַרבייט־צייט אַ טעכנישעס געזעץ פון דעם פראָדוקציאָנס־פּראָצעס גופא.[38]

פערשיידענע אָפּעראַציעס פערנעהמען אָבער איינינע מעהר, איינינע וועניגער צייט, און גיבען דעריבער אַרויס אין אַ גלייכער צייט־פעריאָדע אונגלייכע סומען פון טייל־פראָדוקטען. אויב אַלזאָ דערזעלביגער אַרבייטער מוז טאָג איין, טאָג אויס שטענדיג דורכפיהרן דיזעלביגע אָפּעראַציע, דאַן מוזען בעשעפטיגט ווערן לפי ערך פערשיידענע צאָהלען אַרבייטער פאַר די פערשיידענע אָפּעראַציעס; אַזוי צום ביישפּיעל אין אַ בוכשטאַבען־מאַנופאַקטור וועלען זיין 4 גיעסער און 2 אָבברעכער אויף 1 שלייפער, וואו דער גיעסער גיעסט אויס 2000 בוכשטאַבען אין אַ שטונדע, דער אָבברעכער ברעכט אָב 4000 און דער שלייפער רייבט אָב 8000. דאָ האָבען מיר ווידער דעם פּרינציפּ פון קאָאָפּעראַציע אין זיין איינפאַכסטער פאָרם—די בעשעפטיגונג אין דערזעלביגער צייט פון פיעלע אַרבייטער, וועלכע טהוען דיזעלביגע זאַך—ער קומט אָבער איצטער פאַר ווי אַן אויסדרוק פון אַן אָרגאַנישער שייכות. די מאַנופאַקטורמעסיגע צוטיילונג פון דער אַרבייט פעראיינפאַכט און פערמעהרט אויף דעם אופן ניט נאָר די קוואַליטאַטיוו־פערשיידענע אָרגאַנען פון דעם געזעלשאַפטליכען קאָלעקטיוו־אַרבייטער, נאָר זי שאַפט אויך אַ מאַטעמאַטיש־פעסטע שייכות פאַר דעם קוואַנטיטאַטיווען אומפאַנג פון די דאָזיגע אָרגאַנען—דאָס הייסט פאַר דער רעלאַטיווער אַרבייטער־צאָהל אָדער רעלאַטיווער גרויס פון די אַרבייטער־גרופּען אין יעדער בעזונדער פונקציע. צוזאַמען מיט דער קוואַליטאַטיווער צוגליעדע־

[38] פונדעסטוועגען דערגרייכט דער מאַנופאַקטור־סיסטעם דעם דאָזיגען רעזולטאַט אין פיעלע צווייגען נאָר אויף אַ ניט־פאָלקאָמענעם אופן, ווייל ער ווייס ניט ווי אַזוי צו קאָנטראָלירן מיט זיכערקייט די אַלגעמיינע כעמישע און פיזישע בעדינגונגען פון דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס.

אַזאַ גלאָז־אויוועז מיט זיינע פון 4 ביז 6 גרופּען שטעלט צוזאַמען אַ גלאָז־הוטע, און אַ גלאָז־מאַנופאַקטור פאַסט אום אַ מערצאָהל פון אַזעלכע הוטען, אינאיינעם מיט די אַפּאַראַטען און אַרבייטער פאַר די צוגרייטענדע און לעצטע פּראָדוקציאָנס־פאַזען.

ענדליך, אַזוי ווי די מאַנופאַקטור נעהמט זיך פון דער קאָמבינאַציע פון פערשיידענע האַנדווערקען, אַזוי קאָן זי זיך אויך ענטוויקלען אין אַ קאָמבינאַציע פון פערשיידענע מאַנופאַקטורען. די גרעסערע ענגלישע גלאָז־הוטען, צום ביישפּיעל, פאַבריצירן אַליין זייערע ליימענע שמעלץ־טיגלען, ווייל דאָס געלינגען אָדער ניט־געלינגען פון דעם פּראָדוקט הענגט אין גרונד גענומען אָב פון דער קוואַליטע פון די טיגלען. די מאַנופאַקטור פון איין פּראָדוקציאָנס־מיטעל ווערט דאָ פערבונדען מיט דער מאַנופאַקטור פון דעם פּראָדוקט. פערקהערט ווידער, קאָן די מאַנופאַקטור פונ'ם פּראָדוקט פערבונדען ווערן מיט אַנדערע מאַנופאַקטורען, אין וועלכע דער פּראָדוקט גופא דיענט ווידער אַלס רויה־מאַטעריאַל, אָדער ווערט שפּעטער צונויפגעשטעלט אינאיינעם מיט זייערע פּראָדוקטען. אַזוי געפינט מען צום ביישפּיעל די מאַנופאַקטור פון פלינט־גלאָז קאָמבינירט מיט דער גלאָז־שלייפעריי און דער מעש־גיסעריי—די לעצטע פאַר דער מעטאַלענער איינפאַסונג פון פערשיידענערליי גלאָז־אַרטיקלען. די פערשיידענע קאָמבינירטע מאַנופאַקטורען מאַכען דאַן אויס מעהר אָדער ווייניגער רוימליך אָבגעזונדערטע אָבטיילונגען פון איין אַלגעמיינער מאַנופאַקטור, צוגלייך אָבער מיט איינע פון די אַנדערע אונאָבהענגיקע פּראָדוקציאָנס־פּראָצעסען, און יעדערער מיט זיין אייגענער צוטיילונג פון דער אַרבייט. טראָץ די פיעלע פאָרטיילען, וואָס די קאָמבינירטע מאַנופאַקטור גיט, געווינט זי ניט קיין ווירקליכע טעכנישע איינהייט אויף איהר אייגענער גרונדלאַגע. די דאָזיגע איינהייט ענטשטעהט ערשט ווען די מאַנופאַקטור ווערט פערוואַנדעלט אין די מאַשינענמעסיגע פּראָדוקטען.

די מאַנופאַקטור־פּעריאָדע, וועלכע האָט גלייך פאָרמולירט די פערקלענערונג פון דער נויטווענדיגער אַרבייט־צייט פאַר דער סחורה־פּראָדוקציאָן אַלס איהר בעוואוסטזיניגען פּרינציפּ,[41] האָט פון צייט

[41] דאָס קאָן מען זעהן צווישען אַנדערע פון וו. פּעטטי, דזשאָהן בעללערס,

ניזמען. לאָמיר נעהמען צום ביישפּיעל די מאַנופאַקטור פון גלאָז־פלעשער. זי פאַלט פאַנאַנדער אין דריי גרינדליך־פערשיידענע פאַזען. ערשטענס די פּאָרברייטענדע פאַזע, די צוגרייטונג פון דעם גלאָז־צונויפזאַץ, די צונויפמישונג פון זאמד, קאַלך א.אַז.וו. און די שמעלצונג פון אָט דעם געמיש אין אַ פליסיגער גלאָז־מאַסע.[40] ביי אָט דער ערשטער פאַזע זיינען בעשעפטיגט פערשיידענע טייל־אַר־בייטער, און אַזוי אויך אין דער שלוס־פאַזע, וואָס בעשטעהט אין ארויסנעהמען די פלעשער פון די טריקען־אויוועגס, סאָרטירן זיי, פּערפאַקען א.אַז.וו. צווישען דיביידע פאַזען שטעהט אין מיטען די אייגענטליכע ארבייט פון מאַכען גלאָז אָדער די בעאַרבייטונג פון דער פליסיגער גלאָז־מאַסע. ביי דער עפענונג פון איין אויוועז ארבייט אַ גרופּע, וועלכע הייסט אין ענגלאַנד „דהי האָול [די לאָך], און בעשטעהט פון איין „באָטל מייקער" אָדער פינישער" [פלעשער־מאַכער אָדער צוריכטער], איין „בלאָוער" [בלאָזער], איין „גאַדהע־רער" [זאמלער], איין „פּוטטער־אָפּ" אָדער „וועהעטטער אָף" [אויפ־שטעלער אָדער אָבשלייפער] און איין „טייקער אין" [אויפנעהמער]. אָט די 5 טייל־ארבייטער שטעלען צוזאַמען אַזויפיעל ספּעציעלע אָרגאַנען פון איין־איינציגען ארבייטס־קערפּער, וועלכער קאָן נאָר פונקציאָנירן אַלס איינהייט, ד.ה. נאָר דורך דער דירעקטער קאָ־אָפּעראַציע פון די פינף. פעהלט איין גליעד פון דעם פינף־טייליגען קערפּער, איז דער גאַנצער קערפּער פּאַראַליזירט. דערזעלביגער גלאָז־אויוועז האָט אָבער מעהרערע עפענונגען, אין ענגלאַנד צ.ב.ש. פון 4 ביז 6 עפענונגען, און יעדע איינע ענטהאַלט אַ ליימענעם שמעלץ־טיגעל מיט פליסיגען גלאָז, און בעשעפטיגט אַן אייגענע פינף־גליעדערדיגע ארבייטער־גרופּע. די גליעדערונג פון יעדער איינ־צעלנער גרופּע איז דאָ דירעקט געבויט אויף דער צוטיילונג פון דער ארבייט, בעת דער באַנד צווישען די פערשיידענע גלייכאַר־טיגע גרופּען איז אַן איינפאַכע קאָאָפּעראַציע, וועלכע פערברויכט איינעם פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען—אין דעם פאַל, דעם גלאָז־אויוועז—מעהר עקאָנאָמיש דורך דעם געמיינשאַפטליכען קאָנזום.

---

[40] אין ענגלאַנד איז דער שמעלץ־אויוועז אָבגעזונדערט פון דעם גלאָז־אויוועז, וואו דאָס גלאָז ווערט פּאַרבעררייטעט; אין בעלגיען צ.ב.ש. דיענט דערזעלבינער אויוועז פאַרביידע פּראָצעסען.

די מאשינעריע, וואס איז ספעציעל כאראקטעריסטיש פאר דער מאנופאקטור־פעריאדע, בלייבט דער קאלעקטיוו־ארבייטער גופא, וועלכער איז צוזאמענגעשטעלט פון פיעלע טייל־ארבייטער. די פערשיידענע אפעראציעס, וועלכע דער פראדוצירער פון א סחורה פיהרט כסדר דורך, און וועלכע גיסען זיך צוזאמען אין איין גאנצעס אין דעם פראצעס פון זיין ארבייט, נעהמען איהם אין אנשפרוך אויף פערשיידענע אופנים. אין איין אפעראציע מוז ער ענטוויקלען מעהר קראפט, אין דער אנדערער מעהר געניטקייט, אין דער דריטער מעהר גייסטיגע אויפמערקזאמקייט א.אז.וו.; און דערזעלביגער אינדיווידום בעזיצט ניט אט די אלע אייגענשאפטען אין א גלייכען גראד. נאכדעם ווי די פערשיידענע אפעראציעס ווערן אבגעזונדערט, פערזעלבשטענדיגט און איזאלירט, ווערן די ארבייטער איינגעטיילט, קלאסיפיצירט און גרופירט לויט זייערע מעהר־אויסגעשפראכענע אייגענשאפטען. אויב זייערע נאטירליכע בעזאנדערהייטען זיינען פון איין זייט די גרונדלאגע, אויף וועלכער די צוטיילונג פון דער ארבייט איז געבויט, ענטוויקעלט פון דער אנדער זייט די מאנופאקטור, ווען זי איז איינמאל איינגעפיהרט, ארבייט־קרעפטען, וועלכע טויגען פון דער נאטור אויס נאר אויף איינזייטיגע בעזונדערע פונקציעס. דער קאלעקטיוו־ארבייטער בעזיצט איצט אלע פראדוקטיווע אייגענשאפטען אין א גלייך־הויכען גראד און פערברויכט זיי צוגלייך אויף א העכסט עקאנאמישען אופן, דערמיט וואס ער בעשעפטיגט אלע זיינע ארגאנען, וועלכע זיינען אינדיווידואליזירט אין בעזונדערע ארבייטער אדער ארבייטער־גרופען, אויסשליסליך ביי זייערע ספעציפישע פונקציעס.[45] די איינזייטיגקייט

וויטער־ענטוויקעלטער עפאכע—אורע'ס פאלעמיק. אדאם סמיטה פערוועקסעלט אויך די דיפערענצירונג פון די אינסטרומענטען, אין וועלכע די טייל־ארבייטער פון דער מאנופאקטור האבען גענומען א טהעטיגען אנטייל, מיט דער ערפינדונג פון מאשינעריע. ניט די מאנופאקטור־ארבייטער, נאר די געלעהרטע, די האנד־ווערקער און אפילו די פויערים (ברינדלעי) א.אז.וו. שפיעלען א ראליע ביי דער ערפינדונג פון דער מאשין.

[45] צוטיילענדיג די ארבייט אין פערשיידענע פראצעסען, וואס פאדערן פערשיידענע גראדען פעהיגקייט אדער כחות, קאן דער מאנופאקטור־הערר זיך פערשאפען גענוי וויפיעל ער דארף פון ביידען, ווי עס איז נויטיג פאר יעדעי

צו צייט אויך ענטוויקעלט דעם געברויך פון מאַשינען, ספּעציעל פאַר געוויסע איינפאַכע ערשטע פּראָצעסען, וואָס מוזען דורכגעפיהרט ווערן אין גרויסע מאַסען און מיט אַ גרויסער קראַפט־פערווענדונג. אַזוי צום ביישפּיעל האָט מען אין דער פאַפּיער־מאַנופאַקטור באַלד אָנגעהויבען צו מאָהלען די קאָדער אין פּאַפּיער־מיהלען.[42] די אורשפּרינגליכסטע פאָרם פון אַלע מאַשינעריען האָט די רוימישע אימפּעריע אונז איבערגעליפערט אין דער וואַסער־מיהל.[43] די האַנדווערק־פּעריאָדע האָט אונז איבערגעלאָזט די גרויסע ערפינדונגען פון דעם קאָמפּאַס, פון שיס־פּולווער, פון דער בוכ־דרוקעריי און דעם אויטאָמאַטישען זייגער. בכלל אָבער האָט די מאַשינעריע בלויז געשפּיעלט יענע נעבען־ראָליע, וועלכע אַדאַם סמיטה האָט איהר צוגעשריבען—נעבען דער צוטיילונג פון דער אַרבייט.[44] די ספּאָראַדישע [וואָס קומט פאָר בלויז ווען־ניט־ווען] אָנווענדונג פון מאַשינעריע אין דעם 17טען י.ה. איז געווען פון גרויסער וויכטיגקייט, ווייל זי האָט געגעבען די גרויסע מאַטעמאַטיקער פון יענער צייט פּראַקטישע פּונקטען און רייץ־מיטלען פאַר דער בעשאַפונג פון דער מאָדערנער מעכאַניק.

אנדריו יאררענטאן, „דהי אדוואנטאדזשעס און דהי איסט אינדיע טרייד“, און דזש. וואנדערלינט.

[42] ארום דעם סוף 16טען יאהרהונדערט האט זיך פראנקרייך נאך בעדיענט מיט שטופּעס און זיעפּען צו שטויסען און וואשען די ערץ־מעטאלען.

[43] די גאנצע ענטוויקלונג־געשיכטע פון דער מאשינעריע קאן מען נאכפאלגען אין דער געשיכטע פון די תבואה־מיהלען. אין ענגלאנד הייסט די פאבריק נאך אלץ „מילל“ [א מיהל]. אין דייטשע טעכנאלאגישע שריפטען פון דעם ערשטען צעהנדליג פון 19טען י.ה. געפינט מען נאך דעם אויסדרוק מיהל ניט נאר פאר אלע מאשינעריען, וואס ווערן געטריבען מיט נאטור־קרעפטען, נאר אפילו פאר אלע מאנופאקטורען, וועלכע בענוצען מאשינענארטיגע אפאראטען.

[44] ווי מען וועט קאנען גענויער זעהן אין דעם פערטען בוך פון אט דעם ווערק, האט אדאם סמיטה ניט ארויסגעבראכט קיין איינציגען נייעם זאץ וועגען דער צוטיילונג פון דער ארבייט. וואס עס כאראקטעריזירט איהם אבער אלס דעם צוזאמענפאסענדען פאליטישען עקאנאם פון דער מאנופאקטור־פעריאדע, איז דאס געוויכט, וואס ער לעגט אויף דער צוטיילונג פון דער ארבייט. די אונטערגעארדנעטע ראליע, וואס ער שרייבט צו צו דער מאשינעריע, האט אין אנפאנג פון דער גרויס־אינדוסטריע ארויסגערופען לאדערדייל'ס פאלעמיק, און אין א

ציאָנס־פּראָצעס פּאָדערט אָבער געוויסע איינפאַכע מאַניפּולאַציעס, וואָס יעדער מענש, ווי ער שטעהט און געהט, קאָן זיי מאַכען. אויך אָט די ווערן איצט לויזגעריסען פון זייער פליסיגען צוזאַמענהאַנג מיט די מעהר אינהאַלטרייכע מאָמענטען פון טהעטיגקייט און ווערן פערהאַרטעוועט אין אויסשליסליכע פונקציעס.

די מאַנופאַקטור ברענגט דעריבער אַרויס אין יעדען האַנדווערק, וואָס זי פערכאַפּט, אַ קלאַס אַזוי־גערופענע אונגעלערנטע (Unskilled) אַרבייטער, וועלכען די האַנדווערק־אינדוסטריע האָט שטרענג אויסגעשלאָסען. אויב זי ענטוויקעלט אַ דורכאויס פערקרייזיטיגטע ספּעציאַליטעט אויפ'ן חשבון פון דער פעהיגקייט צו אַרבייט־פאָלקאָמענהייט בכלל, הויבט זי שוין אויך אָן צו מאַכען פאַר אַ בעזונדער ספּעציאַליטעט דעם מאַנגעל אין וועלכער עס איז ענטוויקלונג. נעבען דער היעראַרכישער גראַדאַציע טרעט אַרויס די איינפאַכע צושיידונג פון די אַרבייטער אין געלערנטע און ניט־געלערנטע. פאַר די לעצטע פאַלען אינגאַנצען אַרונטער די קאָסטען פון אויסלערנען זיך די מלאכה, פאַר די ערשטע זיינען די קאָסטען, צוליעב דער פעראיינפאַכונג פון זייער אויפגאַבע, פיעל נידעריגער אין פערגלייך מיט דעם האַנדוועקער. איןביידע פעלען זינקט אַרונטער דער ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט.[49] אַן אויסנאַהם צו דעם כלל קומט פאָר, אין דעם ערך וואָס די צעברעקלונג פון דעם

איידער די פריהערדיגע עקאָנאָמען, וועלכע האָבען ניט אַזאַ פּאָלעמישען אינטערעס אין דער זאַך ווי ער, און בעסער אפילו ווי זיינע צייט־גענאָסען, ווי צום ביישפּיעל באַבבאַדזש, וועלכער שטעהט אפילו העכער פאַר איהם אַלס מאַטעמאַטיקער און מעכאַניקער, אָבער פאַסט אויף פונדערסטווענגען די גרויס־אינדוסטריע איינגענטליך נאָר פון דעם שטאַנדפּונקט פון דער מאַנופאַקטור. אורע בעמערקט: „די צופּאַסונג (אַנאייגנונג) פון די אַרבייטער צו יעדער בעזונדער אָפּעראַציע מאַכט אויס דעם עצם פון דער אַרבייט־צוטיילונג.“ פון דער אַנדער זייט בעצייכענט ער די דאָזיגע צוטיילונג אַלס „אַ צופּאַסונג פון די אַרבייטען צו די פערשיידענע אינדיווידועלע פעהיגקייטען“ און כאַראַקטעריזירט ענדליך דעם גאַנצען מאַנופאַקטור־סיסטעם ווי „אַ סיסטעם פון טיילונג אָדער גראַדאַציע פון דער אַרבייט לויט דעם ראַנג פון דער געשיקטליכקייט“ אַלס „אַ צוטיילונג פון דער אַרבייט לויט די פערשיידענע גראַדען פון פעהיגקייט“ א.אַז.וו. (Ure, "Philosophy of Manufacture", p. 19-23.)

[49] „אַזוי ווי יעדער האַנדווערקער... האָט געקרינען די מעגליכקייט צו

און אפילו די אונפאַלקאָמענהייט פון דעם טייל־אַרבייטער ווערן פאַלקאָמענהייטען, ווען ער איז א גליעד פון דעם קאָלעקטיוו־אַר־בייטער."[46] די געוועוהייט אויסצופיהרן א איינזייטיגע פונקציע פערוואַנדעלט איהם אין אן אָרגאַן, וואָס ווירקט מיט א אינסטינק־טיווער זיכערקייט, בעת זיין צוזאַמענהאַנג מיט דעם גאַנצען מע־כאַניזם צווינגט איהם צו אַרבייטען מיט דער רעגעלמעסיגקייט פון א טייל פון א מאַשין.[47]

אַזוי ווי די פערשיידענע פונקציעס פון דעם קאָלעקטיוו־אַר־בייטער זיינען אי איינפאַכע, אי צוזאַמענגעזעצטע, נידריגערע און העכערע, דאַרפען זיינע אָרגאַנען, די אינדיווידועלע אַרבייטס־קרעפ־טען, האָבען זעהר פערשיידענע שטופען פון אויסבילדונג, און בע־זיצען דעריבער זעהר פערשיידענע ווערטהען. די מאַנופאַקטור ענט־וויקעלט אויף דעם אופן א היעראַרכיע פון די אַרבייט־קרעפטען, צו וועלכער עס איז צוגעפּאַסט א שטופען־לייטער פון אַרבייטס־לוינען. אויב פון איין זייט פּאַסט זיך צו דער אינדיווידועלער אַר־בייטער און ווערט צוגעבונדען זיין גאַנצען לעבען צו אַן איינזיי־טיגער פונקציע, ווערן פונקט אַזוי פון דער אַנדער זייט די פער־שיידענע אַרבייט־אָפּעראַציעס פון יענער היעראַרכיע צוגעפּאַסט צו די נאַטירליכע און ערוואָרבענע פעהיגקייטען.[48] יעדער פּראָדוק־

פּראַצעס; בעת אבער ווען די גאַנצע אַרבייט ווערט געטאָן פון איין אַרבייטער, מוז אַזאַ אַרבייטער בעזיצען גענוג פעהיגקייט „פאַר די פיינסטע אָפּעראַציעס און גענוג כח פאַר די שווערסטע." (Ch. Babbage, "On the Economy of Machinery", London 1832, ch. XIX.)

[46] צום ביישפּיעל אַן אבנאָרמאַלע ענטוויקלונג פון געוויסע מוסקולען, אויס־געקרימטע ביינער א.אַז.וו.

[47] אויף דער פראַגע פון דעם אונטערזוכונג־קאָמיסאַר, ווי אַזוי עס ווערט אויפגעהאַלטען די אַרבייטזאַמקייט פון די יונגע פערזאָנען, האָט גאַנץ ריכטיג געענטפערט הערר וויליאם מאַרשאַל, דער הויפּט־אויפזעהער פון א גלאָז־מאַנופאַק־טור: „זיי קאָנען ניט פערנאַכלעסיגען די אַרבייט אפילו ווען זיי זאָלען וועלען; הויבען זיי איינמאָל אָן, מוזען זיי שוין ווייטער געהן; זיי זיינען מעהר גאָר־נישט ווי טיילען פון א מאַשין." ("Children's Employment Commission", 4th Report, 1865, p. 247.)

[48] דר. אורע אין זיין פערהערליכונג פון דער גרויס־אינדוסטריע ברענגט שאַרפער אַרויס די איינענטימליכע כאַראַקטער־שטריכען פון דער מאַנופאַקטור

סיאָנען, וואָס קומט דערמיט, ענטוויקעלט זיך, פונקט ווי די צו־
טיילונג פון דער ארבייט אין דער מאנופאקטור, פון אנטקעגענגע־
זעצטע אָנהויב־פונקטען. אין א פאמיליע,[*60] און נאָך א ווייטערער
ענטוויקלונג, אין דעם שטאַם, ענטשטעהט א נאַטורמעסיגע צוטיי־
לונג פון דער ארבייט צוליעב די חלוקים אין געשלעכט און עלטער—
געבויט, הייסט עס, אויף א ריין־פיזיאָלאָגישער גרונדלאַגע, וועלכע
ברייטערט אויס איהר מאַטעריאַל מיט דער אויסשפרייטונג פון גע־
מיינשאפטליכען לעבען, מיט דעם וואוקס פון דער בעפעלקערונג און
ספּעציעל מיט די קאָנפליקטען צווישען די פערשיידענע שטאַמען און
מיט דער אונטערויאָכונג פון איין שטאַם דורך דעם אנדערן. פון דער
אנדער זייט, ווי איך האָב שוין פריהער בעמערקט, וואַקסט ארויס
דער פּראָדוקטען־אויסטויש ביי די פונקטען, וואו פערשיידענע פאַ־
מיליען, שטאַמען און געמיינדען קומען אין בעריהרונג איינע מיט די
אנדערע; וואָרים אין אָנפאַנג פון דער ציוויליזאַציע טרעטען ארויס
זעלבשטענדיג איינע געגען די אנדערע ניט קיין פּריוואַט־פּערזאָנען,

פערשיידענארטיגע פּראָפעסיאָנען, ביז צו אזא צוטיילונג, וואו מעהרערע ארביי־
טער צוטיילען צווישען זיך די ארבייט אויף איין און דעמזעלבען פּראָדוקט, ווי
אין דער מאַנופאַקטור.“ (סטאָרך, „קור ד'עקאָנאָמיע פּאָליטיק“, פּאַריזער אויס־
גאַבע, ב. 1, ז. 173.) „מיר געפינען ביי די פעלקער, וועלכע האָבען שוין גע־
גרייכט א געוויסען גראַד פון ציוויליזאַציע, דריי סאָרטען פון ארבייט־צוטיילונג:
די ערשטע, וועלכע מיר רופען אַן די צוטיילונג פון דער ארבייט אין אַלגעמיינעם,
פיהרט צו דער איינטיילונג פון די פּראָדוצירער אין לאַנד־ווירטהען, אינדוסט־
ריעלע און סוחרים; זי בעציהט זיך אויף די דריי הויפּט־צווייגען פון דער נאַ־
ציאָנאַלער ארבייט; דער צווייטער סאָרט, וועלכען מען קאָן אָנרופען די צו־
טיילונג פון דער ארבייט אין בעזונדערן, איז די צוטיילונג פון יעדער פּראָדוק־
ציאָנס־גאַטונג אין מינים.... דער דריטער סאָרט, וועלכען מען דאַרף בעציי־
כענען אַלס די צוטיילונג פון דער ארבייט אין דעם ענגערן זין, איז די צוטיילונג,
וואָס קומט פאָר אין די איינצעלנע מלאכות און פּראָפעסיאָנען... וועלכע פער־
נעהמען א פּלאַץ אין די מעהרסטע מאַנופאַקטורען און ווערקשטאַטען.“ (סקאַרבעק,
„טעאָריע דע רישען סאָסיאַל“, 2טע אויפלאַגע, פּאַריז 1840, ב. 1, ז. 84 און 85.)

[*60] אין א נאָטע צו דער דריטער אויפלאַגע בעמערקט אויף דעם ענגעלס
ווי פאָלגט: „שפּעטיגערע זעהר גרינדליכע שטודיען וועגען דעם פּרימיטיווען
מענשליכען צושטאַנד האָבען געפיהרט דעם פּערפאַסער צו דעם שלוס, אַז ניט די
פאַמיליע האָט זיך אורשפּרינגליך ענטוויקעלט אין דעם שטאַם, נאָר פערקעהרט,
דער שטאַם איז געווען די פּרימיטיווע, פון־זיך ענטוויקעלטע פאָרם פון מענש־

אַרבייט־פּראָצעס רופט אַרויס נייע צוזאַמענפּאַסענדע פונקציעס, וועלכע זיינען גאָר ניט פאָרגעקומען אין דער האַנדווערק־אינדוסט־ריע, אָדער ניט אין דעמזעלבען אומפאַנג. די רעלאַטיווע פערקלע־נערונג פון׳ם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט, וועלכע נעהמט זיך פון דעם, וואָס די קאָסטען אויסצולערנען זיך די אַרבייט פאַלט אַרונטער אָדער ווערט פערמינערט, שליסט דירעקט איין אַ העכערע פערוווערטונג פון קאַפּיטאַל, וואָרים אַלץ, וואָס עס פערקירצט די נויטווענדיגע צייט אויף צו רעפּראָדוצירן די אַרבייט־קראַפט, פער־ברייטערט דעם געביט פון דער מעהר־אַרבייט.

4. צוטיילונג פון דער אַרבייט אין דער מאַנופאַקטור און צוטיילונג פון דער אַרבייט אין דער געזעלשאַפט.

מיר האָבען צוערשט בעטראַכט דעם אורשפּרונג פון דער מאַנו־פאַקטור, דערנאָך איהרע איינפאַכע עלעמענטען, דעם טייל־אַרביי־טער און זיין ווערקצייג, און ענדליך איהר מעכאַניזם אינגאַנצען גענומען. איצט וועלען מיר קורץ בעריהרען די שייכות צווישען דער מאַנופאַקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער אַרבייט און דער געזעל־שאַפטליכער צוטיילונג פון דער אַרבייט, וועלכע שטעלט צוזאַמען די אַלגעמיינע גרונדלאַגע פון יעדער סחורה־פּראָדוקציאָן.

ווען מען זאָל האָבען אין אויג נאָר די אַרבייט אַליין, קאָן מען בעצייכענען די אָבזונדערונג פון דער געזעלשאַפטליכער פּראָדוקציאָן אין איהרע גרויסע גאַטונגען, ווי אַגריקולטור, אינדוסטריע א.אז.וו., אַלס צוטיילונג פון דער אַרבייט א י ן א ל ג ע מ י י נ ע ם, די אָבזונדערונג פון אָט די פּראָדוקציאָנס־גאַטונגען און מינים און אונטער־מינים אַלס צוטיילונג פון דער אַרבייט א י ן ב ע ז ו נ־ד ע ר ן, און די צוטיילונג פון דער אַרבייט אינערהאַלב אַ ווערק־שטאַט אַלס צוטיילונג פון דער אַרבייט א י ן א י י נ צ ע ל נ ע ם.[50]

די צוטיילונג פון דער אַרבייט אין דער געזעלשאַפט און די בע־שרענקונג פון די איינצעלנע צו בעזונדערע ספערען פון פּראָפע־

פערפאַלקאָמען זיך דורך איבונג אין איין ספעציעלען פונקט, איז ער געוואָרן אַ ביליגערער אַרבייטער." (אורע, ד. נ., ז. 19.)

[50] „די צוטיילונג פון דער אַרבייט הויבט אָן מיט דער אָבזונדערונג פון די

דונג פון שטאדט און לאנד.[51] מען קאן זאגען, אז די גאנצע עקאָ־נאָמישע געשיכטע פון דער געזעלשאפט איז צוזאמענגעפאסט אין דער בעוועגונג פון אָט דעם געגענזאץ; מיר וועלען אָבער דאָ זיך לענגער ניט אָבשטעלען אויף דעם פונקט.

פונקט ווי א געוויסע צאָהל פון גלייכצייטיג־בעשעפטיגטע אר־בייטער איז דער מאטעריעלער תנאי פאר דער צוטיילונג פון דער ארבייט אין דער מאנופאקטור, אזוי איז די גרויס פון דער בעפעל־קערונג און איהר געדיכטקייט, וואָס האָט דיזעלביגע בעדייטונג ווי די צונויפגעדרענגטקייט פון די ארבייטער אין דעמזעלבען ווערק־שטאט, א נויטיגער בעדינג פאר דער צוטיילונג פון דער ארבייט אין דער געזעלשאפט.[52] די דאָזיגע געדיכטקייט איז אָבער א רע־לאטיווע זאך. א פערהעלטניסמעסיג שיטער בעפעלקערטעס לאנד, וואָס האָט ענטוויקעלטע פערקעהר־מיטלען, בעזיצט א געדיכטערע בעפעלקערונג, איידער א מעהר־בעפעלקערט לאנד מיט ניט־ענטווי־קעלטע פערקעהר־מיטלען; און אין דעם זין זיינען צום ביישפיעל די צפון־שטאאטען פון אַמעריקא געדיכטער בעפעלקערט איידער אינדיע.[53]

---

[51] אם בעסטען האט אט דעם פונקט בעהאנדעלט סער דזשיימס סטוארט. ווי ווענינ בעקאנט זיין ווערק, וואס איז ערשיענען 10 יאהר פאר אדאם סמיטה'ס „וועלטה און ניישאנס", איז היינטיגען טאג, קאן מען זעהן צווישען אנדערעס דערפון, וואס מאלטוס'עם בעוואונדערער ווייסען אפילו ניט, אז אין דער ער־שטער אויסגאבע פון זיין שריפט איבער דעם „בעפעלקערונגס־געזעץ" האט מאל־טוס, א חוץ דעם ריין־דעקלאמאטארישען טייל, כמעט מעהר נישט געטאן ווי איבערגעשריבען סטוארט'ן, און אין א קלענערן טייל אויף די גלחים וואליים און טאונסענד.

[52] „א בעשטימטע געדיכטקייט פון דער בעפעלקערונג פאדערט זיך פונקט אזוי גוט פאר דעם געזעלשאפטליכען פערקעהר, ווי אויף פאר יענער פעראייני־גונג פון קרעפטען, דורך וועלכער די פראדוקטיוויטעט פון דער ארבייט ווערט פערגרעסערט." (דזשיימס מילל, עלעמענטס און פאליטיקאל עקאנאמי", לאנדאן 1821, ז. 50.) „מיט דער פערגרעסערונג פון דער צאהל ארבייטער שטייגט די פראדוקטיוו־קראפט פון דער געזעלשאפט לפי ערך פון דער דאזיגער פערגרע־סערונג, מולטיפליצירט מיט דעם ערפאלג פון דער ארבייט־צוטיילונג." (Th. Hodgskin, Popular Political Economy", p. 120.)

[53] מחמת דער גרויסער נאכפראגע אויף באוועל זינט דעם יאהר 1861, האט

נאָר פאַמיליען ,שטאַמען א.אז.וו. פערשיידענע געמיינדען געפינען אין זייער נאַטירליכער אומגעבונג פערשיידענע פּראָדוקציאָנס־מיטלען און פערשיידענע לעבענס־מיטלען. זייער אופן פון פּראָדוקציאָן, ווי זייער אַרט לעבען און זייערע פּראָדוקטען, זיינען דעריבער פערשיידען. אָט די נאַטירליכע פערשיידענהייט איז עס, וואָס רופט אַרויס, בעת די געמיינדען קומען אין געגענזייטיגער בעריהרונג, דעם אויסטויש פון זייערע פּראָדוקטען, און ממילא די שטופּענוויזע פערוואַנדלונג פון די דאָזיגע פּראָדוקטען אין סחורות. דער אויסטויש בעשאַפט ניט דעם אונטערשייד צווישען די פּראָדוקציאָנס־ספערען, נאָר ער ברענגט דאָס פערשיידענע אין אַ שייכות איינע צו די אַנדערע און פערוואַנדעלט זיי אויף דעם אופן אין מעהר אָדער ווע־ניגער איינע פון די אַנדערע אָבהענגיקע צווייגען פון איין געזעלשאַפטליכער קאָלעקטיוו־פּראָדוקציאָן. די געזעלשאַפטליכע צוטיילונג פון דער אַרבייט ענטשטעהט דאָ דורך דעם אויסטויש צווישען פּראָדוקציאָנס־ספערען, וועלכע זיינען לכתחילה פערשיידענע און אונאָבהענגיקע איינע פון די אַנדערע. דאָרט, וואו די פיזיאָלאָגישע צוטיילונג פון דער אַרבייט איז דער אָנהויב־פּונקט, רייסען זיך אָב די בעזונדערע אָרגאַנען פון אַ דירעקט־צוזאַמענגעהעריגען גאַנצען, צעברעקלען זיך—דעם הויפּט־שטויס צו אָט דעם פּראָצעס פון צעברעקלונג גיט דער סחורה־אויסטויש מיט פרעמדע געמיינדען—און פערזעלבשטענדיגען זיך ביז צו דעם פּונקט, וואו די פערשיידענע אַרבייטען בעקומען ווידער אַ צוזאַמענבונד דורך דעם אויסטויש פון די פּראָדוקטען אַלס סחורות. אין איין פאַל ווערן די פריהער־זעלבשטענדיגע אונזעלבשטענדיג, אין דעם אַנדער פאַל קומט פאָר אַ פערזעלבשטענדיגונג פון די פריהער־אונזעלבשטענדיגע.

די גרונדלאַגע פון יעדער ענטוויקעלטער צוטיילונג פון דער אַרבייט, וואָס קומט דורך דעם סחורה־אויסטויש, איז די צושיי־

ליכען צוזאַמענלעבען, געבויט אויפ'ן יסוד פון בלוט־פערוואַנדשאַפט, און נאָר ווען די שטאַם־בענדער האָבען זיך גענומען אויפלעזען, האָבען די פיעלפאַכיג פערשיידענע פאָרמען פון דער פאַמיליע זיך אָנגעהויבען צו ענטוויקלען.“

דענע פארמען, וואס דערזעלבינער רויה־שטאף קאן בעקומען. אזוי איז שוין אין דער ערשטער העלפט פון 18טען י.ה. געוועבט געווארן אין פראנקרייך אליין איבער 100 פערשיידענארטיגע זיידען־צייג, און אין אוויניאן צ.ב.ש. איז געווען א געזעץ, אז „יעדער לעהרלינג מוז זיך אינגאנצען אבגעבען צו איין סארט פאבריקאציע און טאר זיך ניט לערנען צו מאכען מעהרערע סארטען צייג אין דערזעלביגער צייט.“ די טעריטאריעלע צוטיילונג פון דער ארבייט, וואס בעשרענקט ספעציעלע פראדוקציאנס־צווייגען צו ספעציעלע בעצירקען פון לאנד, בעקומט א נייעם אנשטויס דורך דער מאנופאקטור־סיסטעם, וועלכער עקספלואטירט אלע ספעציעלע אומשטענדען.[55] דער קאלאניאל־סיסטעם און די אויסברייטערונג פונ׳ם וועלט־מארק, וואס געהען אריין אין דעם קרייז פון די אלגעמיינע עקזיסטענץ־בעדינגונגען פון דער מאנופאקטור־פעריאדע, שטעלען־צו א רייכען מאטעריאל פאר דער צוטיילונג פון דער ארבייט אינער־האלב פון דער געזעלשאפט. דא איז ניט דער ארט צו בעווייזען ווייטער, ווי אזוי די צוטיילונג פון דער ארבייט כאפט ארום ניט נאר די עקאנאמישע, נאר אויך יעדע אנדערע געזעלשאפטליכע ספערע, און לעגט אומעטום אוועק דעם יסוד פאר דער אויסבילדונג פון דעם פאך־סיסטעם, פון ספעציאליטעטען, און פון א צערברעקלונג פונ׳ם מענשען, וואס האט געמאכט, אז א. פערגוסאן, אדאם סמיטה׳ס לעהרער, זאל שוין אויסשרייען: „מיר שאפען א נאציאן פון העלאטען און האבען ניט מעהר קיין פרייע בירגער.“[56]

ניט קוקענדיג אבער אויף די צאהלרייכע אנאלאגיען און צוזאמענהאנגען צווישען דער צוטיילונג פון דער ארבייט אין תוך פון דער געזעלשאפט און דער צוטיילונג אינעווייניג אין ווערק־

---

[55] „איז ניט ענגלאנד׳ס וואלענס־מאנופאקטור אבגעזונדערט אין פערשיידענע טיילען אדער צווייגען, וועלכע זיינען געבונדען צו ספעציעלע געגענדען, וואו זיי קאנען אויסשליסליך אדער הויפטזעכליך פראדוצירט ווערן—פיינע טוך אין סאמערסעטשיר, גראבע אין יארקשיר, טאפעל־ברייטע אין עקסעטער, סרעפפס אין נאריטש, האלב־וואלענצייג אין קענדאל, דעקען אין וויטני א.אז.וו.?“ (Berkley, "The Querist", 1750, § 520.)

[56] (A. Ferguson, "History of Civil Society", Edinburgh 1776, part IV, sec. II, p. 285.)

אַזוי ווי די פּראָדוקציאָן און צירקולאַציע פון סחורות זיינען
דער אַלגעמיינער תּנאי קודם פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוק־
ציאָנס־אופן, פאָדערט די מאַנופאַקטורמעסיגע צוטיילונג פון דער
ארבייט אַ ביז אַ געוויסען ענטוויקלונגס־גראַד שוין צייטיג־געוואָ־
רענע צוטיילונג פון דער ארבייט אין תּוך פון דער געזעלשאַפט.
פערקעהרט וויעדער, די מאַנופאַקטורמעסיגע צוטיילונג פון דער אר־
בייט ענטוויקעלט און פערפיעלפאַכט צוריקווירקענדיג די געזעל־
שאַפטליכע צוטיילונג פון דער ארבייט. צוזאַמען מיט דער דיפע־
רענצירונג פון די ארבייט־אינסטרומענטען, דיפערענצירען זיך אַלץ
מעהר און מעהר די אינדוסטריען, וועלכע פּראָדוצירען די דאָזיגע
אינסטרומענטען.[54] ווען דער מאַנופאַקטור־סיסטעם נעהמט אריין
אַ אינדוסטריע, וועלכע איז ביזאהער אָנגעפיהרט געוואָרען אַלס
הויפּט־ אָדער נעבען־אינדוסטריע אין צוזאַמענהאַנג מיט אַנדערע,
און דורך דיזעלביגע פּראָדוצירער, קומט גלייך פאָר אַ פאַנאַנדער־
טיילונג צווישען זיי און אַ געגענזייטיגע פערזעלבשטענדיגונג פון
יעדערער. ווען ער נעהמט אריין איין בעזונדערע פּראָדוקציאָן־
שטופע פון אַ סחורה, ווערען די אַנדערע שטופען פון איהר פּראָדוק־
ציאָן פערוואַנדעלט אין פערשיידענע אונאָבהענגיקע אינדוסטריען.
עס איז שוין אָנגעדייטעט געוואָרן, אַז וואו דער פאַרטיגער פּראָדוקט
איז בלויז אַ מעכאַנישע צונויפשטעלונג פון טייל־פּראָדוקטען, קאָנען
די טייל־ארבייטען וויעדער ווערן זעלבשטענדיגע מלאכות. כּדי
פאָלקאָמענער דורכצופיהרן די צוטיילונג פון דער ארבייט אין אַ
מאַנופאַקטור, ווערט דערזעלביגער פּראָדוקציאָנס־צווייג צושפּאָלטען
אין פערשיידענע, טיילווייז גאַנץ נייע מאַנופאַקטורען—לויט דער
פערשיידענהייט פון זיינע רויה־שטאָפען, אָדער לויט די פערשיי־

זיך אין איינינע צאָהלרייך בעפעלקערטע געגענדען פון אַסט־אינדיע פערנרעסערט
די באַוועל־פּראָדוקציאָן אויפ'ן חשבון פון דער רייז־פּראָדוקציאָן. אין פיעלע
ערטער האָט דעריבער אויסגעבראָכען אַ הונגער, ווייל צוליעב דעם דוחק אין
פערקעהר־מיטלען און פאַלגליך דעם דוחק אין אַ פיזישען צוזאַמענהאַנג, האָט דער
רייז־דורכפאַל אין איין געגענד ניט געקאָנט אויסגעגליכען ווערן דורך דעם אריינ־
פיהר פון אַנדערע געגענדען.

[54] אַזוי האָט די פאַבריקאַציע פון דעם וועבער־שיפעל שוין אין משך פון
17טען י.ה. געבילדעט אַ בעזונדערן אינדוסטריע־צווייג אין האָלאַנד.

זייערע פראָדוקטען עקזיסטירן אַלס סחורות. וואָס כאַראַקטערי־זירט, פערקעהרט, דער מאַנופאַקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער אַרבייט? דאָס, וואָס דער טייל־אַרבייטער פּראָדוצירט ניט קיין סחורות? [58] דער געמיינשאַפטליכער פּראָדוקט פון די טייל־אַר־בייטער ווערט ערשט אַ סחורה.[58*] די צוטיילונג פון דער אַרבייט אין תוך פון דער געזעלשאַפט ווערט צו שטאַנד געבראַכט דורך דעם קויף און פערקויף פון די פּראָדוקטען פון פערשיידענע אַרבייט־צווייגען, בעת דער צוזאַמענהאַנג פון די טייל־אַרבייטען אין דער מאַנופאַקטור קומט צו שטאַנד דורך דעם פערקויף פון פערשיידענע אַרבייט־קרעפטען צו דעמזעלביגען קאַפּיטאַליסט, וועלכער פערטהוט זיי ווי אַ קאָמבינירטע אַרבייט־קראַפט. די מאַנופאַקטורמעסיגע צוטיילונג פון דער אַרבייט איז משער אַ פריהערדיגע קאָנצענט־ראַציע פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען אין די הענד פון איין קאַפּי־טאַליסט; די געזעלשאַפטליכע צוטיילונג פון דער אַרבייט—אַ צו־שפּליטערונג פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען צווישען פיעלע איינע פון די אַנדערע אונאָבהענגיקע סחורה־פּראָדוצירער. בעת דאָס איי־זערנע געזעץ פון דער לפי ערך־צאָהל אָדער פּראָפּאָרציאָנאַליטעט בינדט אין דער מאַנופאַקטור בעשטימטע אַרבייטער־מאַסען צו בע־

וויטער, ווי צאהללאזע און פערשיידענארטיגע אינדוסטריען טראגען ביי זייער חלק צו בעפריעדיגען די בעדערפענישען פון א פראסטען ארבייטער, איז קא־פיערט כמעט ווארט פאר ווארט פון ב. דע מאנדעוויל׳ס בעמערקונגען צו זיין בוך „פאבל און דהי ביז“ (די ערשטע אויסגאבע אהן די בעמערקונגען אין 1706, מיט די בעמערקונגען אין 1714).

[58] „עס איז שוין מעהר נארנישט דא, וואס מיר זאלען קאנען אנרופען דער נאטירליכער לוין פאר דער ארבייט פון דעם איינצעלנעם. יעדער ארבייטער פראדוצירט נאר א טייל פון עפעס א גאנצעס, און אזוי ווי יעדער טייל פאר זיך אליין האט ניט קיין ווערטה און קיין נוצען, איז נאר נישטא וואס דער ארבייטער זאל קאנען אנכאפען און זאגען: דאס איז דער פראדוקט פון מיין ארבייט, דאס וויל איך האלטען פאר זיך.“ ("Labor Dependent Against the Claims of Capital", London 1825, p. 25.) דער פערפאסער פון אט דער אויס־געצייכענטער שריפט איז דער פריהער־ציטירטער Thomas Hodgkins.

[58*] נאטע צו דער צווייטער אויסגאבע. ווענען אט דעם אונטערשייד צווישען געזעלשאפטליכער און מאנופאקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער ארבייט האבען

שטאַט, זיינען זיי ביידע פערשיידען ניט נאָר אין גראַד, נאָר אויך
אין עצם. אָם קלאָרסטען דוכט זיך, אַז די אַנאַלאָגיע לאָזט זיך
ניט אָבפּרעגען, דאָרט וואו אַ אינעווענינסטער [אונזיכטבאַרער]
באַנד כאַפּט אַרום פערשיידענע געשעפט־צווייגען. דער פיה־ציכ־
טער צום ביישפּיעל פּראָדוצירט פעל, דער גאַרבער פערוואַנדעלט
די פעל אין לעדער, דער שוסטער מאַכט פון די לעדער שטיוועל.
יעדערער פּראָדוצירט דאָ אַ שטופען־פּראָדוקט, און די לעצטע פאַר־
טיגע געשטאַלט איז דער קאָמבינירטער פּראָדוקט פון זייערע בע־
זונדערע אַרבייטען. צו דעם קומען נאָך צו די פערשיידענע אַרבייט־
צווייגען, וועלכע שטעלען־צו די פּראָדוקציאָנס־מיטלען פאַר דעם
פיה־ציכטער, גאַרבער און שוסטער. מען קאָן, אַלזאָ, זיך פאָר־
שטעלען, צוזאַמען מיט אַדאַם סמיטה, אַז אָט די געזעלשאַפטליכע
צוטיילונג פון דער אַרבייט אונטערשיידט זיך פון דער מאַנופאַקטור־
מעסיגער צוטיילונג פון דער אַרבייט בלויז סוביעקטיוו, ד.ה. בלויז
פאַר דעם בעאָבאַכטער, וועלכער קאָן אין דער מאַנופאַקטור זעהן
מיט איין קוק די פיעלפאַכיגע טייל־אַרבייטען צוזאַמען אין איין
פּלאַץ, בעת אין דער געזעלשאַפט איז דער צוזאַמענהאַנג פאַרשטעלט,
צוליעב דעם וואָס די אַרבייט איז צעוואָרפען איבער גרויסע שטח'ן
און צוליעב דער גרויסער צאָהל אַרבייטער, וואָס זיינען בעשעפ־
טיגט אין יעדען בעזונדערן צווייג.[57] וואָס אָבער שטעלט צוזאַמען
דעם צוזאַמענהאַנג צווישען די אומאָבהענגיקע אַרבייטען פון דעם
פיה־ציכטער, דעם גאַרבער און דעם שוסטער? דער פאַקט, וואָס

[57] אין די איינענטליכע מאַנופאַקטורען, זאָגט ער, זעהט זיך אַז די צוטיילונג
פון דער אַרבייט גרעסער, ווייל „די, וואָס זיינען בעשעפטיגט אין יעדען פער־
שיידענעם אַרבייט־צווייג, געפינען זיך אָפט אין דעמזעלבינגען ווערקשטאַט צו־
זאַמען און אַ בעאָבאַכטער קאָן זיי אַלעמען זעהן מיט איין בליק. אין די גרויסע
מאַנופאַקטורען (!) אָבער, וועלכע מוזען בעפריעדיגען די גרינדליכע בעדערפע־
נישען פון דער גרויסער מאַסע פון פאָלק, בעשעפטיגט יעדער איינצעלנער אַרבייט־
צווייג אַזאַ גרויסע צאָהל אַרבייטער, אַז עס איז אונמעגליך זיי אַלעמען צונויפ־
צוברענגען אין איין אַרבייט־הויז. . . . די צוטיילונג איז ווייט ניט אַזוי קענטיג.“
(אַדאַם סמיטה, „וועלטה אוו ניישאַנס, בוך 1, קאַפּיטעל 1.) דער בעריהמטער
פּאַראַגראַף אין דעמזעלבינגען קאַפּיטעל, וועלכער פאַנגט זיך אַן מיט די ווערטער:
„בעטראַכט די בעקוועמליכקייטען פון דעם געוועהנליכסטען בעל מלאכה אָדער
טאָג־אַרבייטער אין אַ ציוויליזירטען און בליהענדען לאַנד“ א.אַז.וו. און מאַלט

אקציע אנטקעגען דער שטענדיגער צערשטערונג פון דעם גלייכגע־וויכט. די נארמע, וואס ווערט דורכגעפיהרט ביי דער צוטיילונג פון דער ארבייט אינעווענינ אין ווערקשטאט א פריארי [לכתחילה] און פלאנמעסיג, ווירקט ביי דער צוטיילונג פון דער ארבייט אין תוך פון דער געזעלשאפט נאר א פאסטעריארי [לאחר המעשה], ווי א אינערליכע, שטומע נאטור־נויטווענדיגקייט, וואס איז גובר דעם רעגעללאזען קאפריז פון די פראדוצירער, און לאזט זיך געוואהר ווערן אין די בארא‏מעטרישע שוואנקונגען פון די מארק־פרייזען. די מאנופאקטורמעסיגע צוטיילונג פון דער ארבייט איז משער די אונ־בעדינגטע אויטאריטעט פון דעם קאפיטאליסט איבער מענשען, וועלכע זיינען נישט מעהר ווי גליעדער פון איין גאנצען מעכאניזם, וואס געהערט צו איהם; די געזעלשאפטליכע צוטיילונג פון דער ארבייט שטעלט אוועק איינע אנטקעגען די אנדערע אונאבהענגיקע סחורה־פראדוצירער, וועלכע אנדערקענען ניט קיין אנדער אויטא־ריטעט א חוץ פון דער קאנקורענץ, פון דעם צוואנג, וואס דער דרוק פון זייערע געגענזייטיגע אינטערעסען איבט אויף זיי אויס—פונקט ווי דער בעלום אמניום קאנטרא אמנעס [דער קאמף פון אלע אנטקעגען אלע] אין דער טהיערען־וועלט האלט אויף מעהר אדער ווייניגער די עקזיסטענץ־בעדינגונגען פון אלע מינים. דאסזעלביגע בירגערליכע בעוואוסטזיין, וואס פייערט די מאנופאק־טורמעסיגע צוטיילונג פון דער ארבייט—די לעבענסלענגליכע געבונ־דענקייט פון דעם ארבייטער צו איין טייל מלאכה און די אונבע־דינגטע אונטערווארפענקייט פון דעם טייל־ארבייטער אונטער דעם קאפיטאל—אלס אן ארגאניזאציע פון דער ארבייט, וועלכע פער־גרעסערט איהר פראדוקטיוו־קראפט, בראנדמארקט פונקט אזוי שריי־עריש יעדען בעוואוסטזיניגען געזעלשאפטליכען קאנטראל און יעדע רעגולירונג פון דעם געזעלשאפטליכען פראדוקציאנס־פראצעס אלס אן אנגריף אויף די הייליגע אייגענטום־רעכטען, אויף דער פרייהייט און דער זיך־אליין־בעשטימענדע „געניאליטעט“ פון דעם אינדיווי־דועלען קאפיטאליסט. עס איז זעהר כאראקטעריסטיש, אז די בע־גייסטערטע אפאלאגעטען פון דעם פאבריק־סיסטעם געפינען ניט קיין ערגערע זאך צו זאגען אנטקעגען יעדער אלגעמיינער ארגאני־

שטימטע פונקציעס, איז די פערטיילונג פון די סחורה־פראדוצירער און זייערע פראדוקציאנס־מיטלען צווישען די פערשיידענע געזעלשאפטליכע ארבייט־צווייגען א מעשה פון צופאל און קאפריז. אמת, די פערשיידענע פראדוקציאנס־ספערען זוכען שטענדיג זיך צו האלטען אין גלייכגעוויכט, ווארים פון איין זייט מוז יעדער סחורה־פראדוצירער פראדוצירן א געברויך־ווערטה, ד.ה. ער מוז בעפריעדיגען א בעזונדערע געזעלשאפטליכע בעדערפעניש, און אזוי ווי דער אומפאנג פון די דאזיגע בעדערפענישען איז קוואנטיטאטיוו פערשיידען, געפינט זיך א אינערליכער באנד, וואס קעטעלט צוזאמען די פערשיידענע מאסען בעדערפענישען אין איין פון־זיך־ענטוויקעלטען סיסטעם; פון דער אנדער זייט בעשטימט דאס געזעץ פון דעם ווערטה פון סחורות וויפיעל די געזעלשאפט קאן אויסגעבען פון דער גאנצער ארבייט־צייט, וואס שטעהט אין איהר רשות, אויף דער פראדוקציאן פון יעדען מין סחורה בעזונדער. אָבער אט די שטענדיגע טענדענץ פון די פערשיידענע פראדוקציאן־ספערען זיך צו האלטען אין א גלייכגעוויכט, פערווירקליכט זיך נאר אלס רע־

די יאנקים געקרינגען א פראקטישע אילוסטראציע. איינע פון די נייע שטייערן, וואס זיי האבען אויסגעקלערט אין וואשינגטאן אין דער צייט פון'ם בירגער־קריעג, איז געווען אן ארויפלעג פון 6 פראצענט אויף אלע „אינדוסטריעלע פראדוקטען". פראגע: וואס איז א אינדוסטריעלער פראדוקט? דער ענטפער פון'ם געזעצ־געבער: א זאך איז פראדוצירט, „ווען זי איז געמאכט" (when it is made) און זי איז געמאכט, ווען זי איז פארטיג פאר'ן פערקויף. לאמיר נעהמען איין ביישפיעל פון פיעלע. די פאבריקען אין ניו יארק און פילאדעלפיא פלעגען פריהער „מאכען" רעגענשירמס מיט אלע זאכען, וואס געהערט צו זיי. אזוי ווי אבער רעגענשירמס זיינען א „מיקסטום קאמפאזיטום" [א צוזאמענשטעלונג] פון פערשיידענארטיגע טיילען, זיינען די דאזיגע טיילען ביסלעכווייז געווארען די פראדוקטען פון בעזונדערע אינדוסטריען, וואס ווערן אנגעפיהרט אונאבהענגיג און אין פערשיידענע פלעצער. זייערע טייל־פראדוקטען געהען איצט אריין ווי זעלבשטענדיגע סחורות אין דער מאנופאקטור פון רעגענשירמס, וועלכע שטעלט זיי נאר צונויף אין איין גאנצען ארטיקעל. די יאנקים האבען אזוינע פראדוקטען א נאמען געגעבען „אסעמבלד ארטיקלס" [געזאמעלטע ארטיקלען], וואס זיי האבען ווירקליך פערדיענט אלס זאמעלפלעצער פון שטייערן. דער רעגענשירם האט אויף דעם אופן „פערזאמעלט" ערשטענס 6 פראצענט שטייער אויף דעם פרייז פון יעדען פון זיינע עלעמענטען, און דאן ווידער אום 6 פראצענט אויף זיין אייגענעם טאטאלען פרייז.

אונאָבהענגיק פון דער צוטיילונג פון דער ארבייט, וואָס ווערט דורכגעפיהרט אין דער אינדישער געזעלשאפט אלס גאנצעס דורך דעם אויסטויש פון סחורות. נאָר דער עודף (איבערשוס) פון די פּראָדוקטען פערוואנדעלט זיך אין סחורה, און א טייל אפילו פון דעם אויך ערשט אין די הענד פונ'ם שטאאט, וועלכער קריגט אריין א בעשטימטען סכום, פון אייביגע צייטען, אלס נאטוראל־רענט. פערשיידענע טיילען פון אינדיע האָבען פערשיידענע פאָרמען פון געמיינדען. אין דער איינפאכסטער פאָרם בעארבייט די געמיינדע די ערד געמיינשאפטליך און פערטיילט די פּראָדוקטען צווישען איהרע מיטגליעדער; אין דערזעלביגער צייט פערנעהמט זיך יעדע פאמיליע בעזונדער מיט שפינען, וועבען א.ד.ג. אלס הויזליכע זייטיגע מלאכות. נעבען דער מאסע, וואָס איז בעשעפטיגט מיט דעמזעלבען סאָרט ארבייט, געפינען מיר: דעם „ראש הקהל“, וועלכער איז ריכטער, פּאָליצמייסטער און שטייערען־קלייבער אין איין פּערזאָן; דעם בוכהאלטער, וועלכער פערצייכענט און פיהרט די חשבונות פון דער ערד־ארבייט און אלץ, וואָס איז נוגע דערצו; א דריטען בעאמטען, וועלכער פערפאָלגט די פערברעכער, בעשיצט פרעמדע רייזענדע און בעגלייט זיי פון איין דאָרף ביז דעם אנדערן; דעם גרעניץ־מאַן, וועלכער בעוואכט די גרעניצען פון דער געמיינדע אנטקעגען די שכנ'ישע געמיינדען; דעם וואסער־אויפזעהער, וועלכער טיילט אוים דאָס וואסער פון די געמיינשאפטליכע רעזערוואוארען פאר די צוועקען פון איריגאציע; דעם בראהמאַן, וועלכער ערפילט די פונקציעס פון דעם רעליגיעזען קולט; דעם לעהרער, וועלכער לערנט די קינדער פון דער געמיינדע שרייבען און לעזען אין זאמד; דעם לוח־בראהמאַן, וועלכער צייגט אָן אלס אסטראָלאָג די צייטען פאר זעען, שניידען און די גוטע און שלעכטע שטונדען פאר אלע ספעציעלע ערד־ארבייטען; א שמיעד און א סטאָליער, וועלכע מאכען און פעררעכטען אלע ווערק־צייג וואָס געהערן צום אקער־בוי; דעם טעפּער, וועלכער מאכט אלע כלים פאר'ן גאנצען דאָרף; דעם צירולניק; דעם וואשער, וואָס רייניגט די קליידער; דעם זילבער־שמיעד, און אין געוויסע פעלען דעם פּאָעט, וועלכער פערנעהמט אין איינינע געמיינדען דעם פּלאַץ פונ'ם זילבער־שמיעד און אין אנדערע דעם פּלאַץ פונ'ם לעהרער. אט דער טוצען פּער־

זאַציע פון דער געזעלשאַפטליכער אַרבייט, ווי נאָר, אַז זי וועט די גאַנצע געזעלשאַפט פערוואַנדלען אין אַ פאַבריק.

אויב די אַנאַרכיע פון דער געזעלשאַפטליכער און די דעספּאָטיע פון דער מאַנופאַקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער אַרבייט זיינען אַ תנאי איינע פאַר דער אַנדערער אין דער געזעלשאַפט פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, שטעלען פערקעהרט פאַר די פריהערדיגע געזעלשאַפט־פאָרמען, אין וועלכע די אָבזונדערונג פון די מלאכות האָט זיך נאַטירליכערהייט ענטוויקעלט, דערנאָך קריס־טאַליזירט און לסוף זיך געזעצליך בעפעסטיגט, פון איין זייט דאָס בילד פון אַ פּלאַן־ און אויטאָריטעט־מעסיגער אָרגאַניזאַציע פון דער געזעלשאַפטליכער אַרבייט, בעת פון דער אַנדער זייט שליסען זיי די צוטיילונג פון דער אַרבייט אין דעם ווערקשטאַט גאָר אינגאַנצען אויס, אָדער זיי ענטוויקלען זי נאָר אויף אַ קאַרליקשען מאָסשטאַב, אָדער נאָר ספּאָראַדיש און צופעליג.[69]

יענע אור־אַלטע, קליינע אינדישע געמיינדען צום ביישפּיעל, וועלכע עקזיסטירן נאָך טיילווייז עד היום, זיינען געבויט אויף דעם געמיינשאַפטליכען בעזיץ פון גרונד און באָדען, אויף אַ דירעקטער פערבינדונג פון אַגריקולטור מיט האַנדווערק און אויף אַ פעסטער צוטיילונג פון דער אַרבייט, וועלכע דיענט אַלס פאַרטיגער פּלאַן און אופן פון אַרבייט פאַר יעדער ניי־געגרינדעטער געמיינדע. יעדע געמיינדע, וועלכע פערנעהמט אַ שטח פון 100 ביז אייניגע טויזענד אַקער, שטעלט צוזאַמען אַ גאַנצעס, וואָס פּראָדוצירט אַלץ וואָס עס האָט נויטיג פאַר זיך. די הויפּט מאַסע פון די פּראָדוקטען ווערט פּראָדוצירט פאַר דעם דירעקטען אייגענעם געברויך פון דער גע־מיינדע, ניט אַלס סחורה, און דעריבער איז די פּראָדוקציאָן גופא

[69] „מען קאַן עס אוועקשטעלען ווי אַן אַלגעמיינעם כלל: וואָס װעניגער די אויטאָריטעט געוועלטיגט איבער דער צוטיילונג פון דער אַרבייט אין דער גע־זעלשאַפט, אַלץ מעהר ענטוויקעלט זיך די צוטיילונג פון דער אַרבייט אינעווענינג אין ווערקשטאַט, און אַלץ מעהר איז זי אונטערוואַרפען אונטער דער אויטאָריטעט פון אַן איינצעלנעם. עס קומט אויף דעם אופן אויס, אַז די אויטאָריטעט אין ווערקשטאַט און די אויטאָריטעט אין דער געזעלשאַפט שטעהען איינע צו דער אַנדערער בנוגע דער אַרבייט־צוטיילונג אין אַ פערקעהרטער פּראָפּאָרציע.“ (קאַרל מאַרקס, „דאָס עלענד דער פילאָסאָפיע“, 2טע אויפלאַגע, שטוטגאַרט 1892, ז. 120.)

פאקט וואס שטעלט פאר אזא אויפפאלענדען קאנטראסט צו דער שטענדיגער אויפלעזונג און ווידער־אויפבויאונג פון די אזיאטישע שטאאטען און צו דער אונאויפהערליכער ענדערונג פון דינאסטיען. די סטרוקטור פון די עקאנאמישע גרונד־עלעמענטען פון דער געזעלשאפט בלייבט אומבעריהרט פון די שטורם־וואלקענס פון פאליטישען הימעל.

די צעך־געזעצען, ווי עס איז שוין פריהער בעמערקט געווארן, האבען פלאנמעסיג געשטערט די פערוואנדלונג פון דעם צעך־מייסטער אין א קאפיטאליסט דורך דער שטרענגסטער בעשרענקונג פון דער צאהל געזעלען, וואס ער האט געמעגט בעשעפטיגען. אזוי אויך האט ער נאר געקאנט בעשעפטיגען געזעלען אין דעם אויסשליסליכען האנדווערק, פון וואס ער איז אליין געווען דער מייסטער. דער צעך האט אייפערזיכטיג בעקעמפט יעדעס אריינדרינגען פון דעם סוחר׳ישען קאפיטאל—די איינציגע פרייע פארם פון קאפיטאל, מיט וועלכער ער איז געקומען אין בעריהרונג. דער סוחר האט געקאנט קויפען אלע סחורות, נאר ניט די ארבייט אלס סחורה. מען האט איהם געלאזט עקזיסטירן נאר אלס אויפקויפער פון די האנדווערק־פראדוקטען. ווען אויסערליכע אומשטענדען האבען ארויסגערופען א ווייטערדיגע צוטיילונג פון דער ארבייט, האבען זיך די בעשטעהענדע צעכען צושפאלטען אין אונטער־מינים, אדער נייע צעכען האבען זיך געגרינדעט נעבען די אלטע, אבער אהן א צוזאמענפאסונג פון די פערשיידענע האנדווערקען אין איין ווערקשטאט. וויפיעל די אבזונדערונג, איזאלירונג און די אויסבילדונג פון די מלאכות פון דער צעך־ארגאניזאציע זאל ניט האבען בייגעטראגען צו די מאטעריעלע עקזיסטענץ־בעדינגונגען פון דער מאנופאקטור־פעריאדע, האט זי אבער אויסגעשלאסען די מאנופאקטורמעסיגע צוטיילונג פון דער ארבייט. בכלל גענומען איז דער ארבייטער און זיינע פראדוקציאנס־מיטלען געבליבען פערבונדען איינע מיט די אנדערע, ווי דער שנעק מיט זיין ביידעל, און פאלגליך האט געפעהלט די ערשטע

צו וועלכען הערשער איז די הענד ער פאלט אריין. די ווירטשאפט אינעווייניג אין דארף בלייבט אומפערענדערט.״ (Th. Stamford Raffles, late lieut. Gov. of Jāva; "The History of Java", London 1817, Vol. II, p. 285.)

זאנען ווערט אויסגעהאלטען אויף די קאסטען פון דער גאנצער געמיינדע. וואקסט די בעפעלקערונג, בויט זיך אויף א נייע געמיינדע אויף א ניט־בעארבייטען באדען נאך דעם מושטער פון דער אלטער. דער געמיינדע־מעכאניזם ציינט ארויס א פלאנמעסיגע צוטיילונג פון דער ארבייט, אבער א מאנופאקטורמעסיגע צוטיילונג איז דא אונמעגליך, היות ווי דער מארק פאר די ארבייטען פון דעם שמיעד, דעם סטאליער א.אז.וו. בלייבט אומפערענדערט, נאר עס קאן העכסטענס פארקומען, לויט דעם אונטערשייד אין דער גרויס פון די דערפער, אנשטאט איין שמיעד, אדער איין טעפער א.אז.וו., צוויי אדער דריי זייערע.[60] דאס געזעץ, וואס רעגולירט די צוטיילונג פון דער געמיינדע־ארבייט, ווירקט דא מיט דער אונווידערשטעהליכער אויטאריטעט פון א נאטור־געזעץ, בעת יעדער בעזונדערער האנדווערקער, ווי דער שמיעד א.אז.וו. פיהרט אויס אין זיין ווערקשטאט אלע אפעראציעס, וואס געהערן צו זיין פאך, אויף א טראדיציאנעלען אופן, אבער זעלבשטענדיג און אהן אנדערקענונג פון וועלכער עס איז אויטאריטעט. דער איינפאכער פראדוקטיווער ארגאניזם פון אט די זיך אליין אויפהאלטענדע געמיינדען, וועלכע רעפראדוצירן זיך שטענדיג אין דערזעלביגער פארם, און בויען זיך ווידער אויף, ווען זיי ווערן צושטערט, אויף דעמזעלביגען ארט און מיט דיזעלביגע נעמען,[61] גיבען דעם שליסעל צו דעם סעקרעט פון דער אונפערענדערליכקייט פון די אזיאטישע געזעלשאפטען—א

---

[60] Lieut. Col. Mark Wilks, Historical Sketches of the South of India, לאנדאן, 1810-17, ב. 1, ז. 118-20. א גוטע צוזאמענשטעלונג פון דעם אינדישען געמיינדען־סיסטעם קאן מען געפינען אין דזשארדזש קאמפבעל'ס „מאדערן אינדיא“, לאנדאן 1852.

[61] „אין אט די איינפאכע פארמען... האבען די איינוואוינער פון לאנד געלעבט פון אייביג אן. די גרעניצען פון די דארף־געביטען זיינען נאר זעלטען געווען געענדערט געווארן, און הגם די דערפער זיינען נאכאנאנד צושעדיגט און אפילו פערניכטעט געווארן דורך מלחמות, הונגער און מגפות, האבען זיך פונדעסטוועגען די נעמען, די גרעניצען, די אינטערעסען און אפילו די פאמיליען אויפגעהאלטען דורך פיעלע דורות. די איינוואוינער קימערן זיך ניט וועגען דעם צוזאמענברוך און דער צוטיילונג פון מלוכות; כל זמן דער דארף בלייבט ניט צוטיילט, אהרט זיי ניט צו וועלכער מאכט דער דארף געהט איבער אדער

הענד פון דעם אייגצעלנעם קאפיטאליסט, אָדער די אַלץ־גרעסערע פערוואנדלונג פון די געזעלשאפטליכע לעבענס־מיטלען און פּראָדוק־ציאָנס־מיטלען אין קאפיטאל, איז דעריבער א געזעץ, וואָס וואקסט ארויס פון דעם טעכנישען כאראקטער פון דער מאנופאקטור.[62]

אַזוי ווי אין דער איינפאכער קאָאפּעראציע אַזוי איז אין דער מאנופאקטור דער פונקציאָנירענדער ארבייטס־קערפּער אַן עקזיס־טענץ־פאָרם פון קאפּיטאל. דער געזעלשאפטליכער פּראָדוקציאָנס־מעכאניזם, וואָס איז צוזאמענגעשטעלט פון פיעלע אינדיווידועלע טייל־ארבייטער, געהערט צו דעם קאפּיטאליסט. די פּראָדוקטיוו־קראפט, וואָס נעהמט זיך פון דער קאָמבינאציע פון די ארבייטען, ערשיינט דעריבער אַלס פּראָדוקטיוו־קראפט פון קאפּיטאל. די ריכ־טיגע מאנופאקטור אונטערווארפט ניט נאָר דעם פריהער־זעלבשטענ־דיגען ארבייטער אונטער דער קאָמאַנדע און דער דיסציפּלין פון קאַ־פּיטאל, נאָר ער שאפט א חוץ דעם א היעראַרכישע שטופען־איינ־טיילונג צווישען די ארבייטער גופא. בעת די איינפאכע קאָאפּע־ראציע לאָזט איבער דעם אופן פון דער ארבייט פון די אייגצעלנע בכלל אומפערענדערט, רעוואָלוציאָנירט איהם די מאנופאקטור פון גרונד אויס און פערכאפּט די אינדיווידועלע ארבייט־קראפט מיט די וואָרצלען. זי מאכט פון דעם ארבייטער א משונה׳דיגען קאַליקע, קולטיווירענדיג קינסטליך איין ספּעציעלע פעהיגקייט זיינע, דורך

---

[62] „עס איז ניט גענוג, אז דער קאפּיטאל (ריכטיגער געזאגט, די נויטיגע לעבענס־מיטלען און פּראדוקציאנס־מיטלען), וואָס פאדערט זיך פאר די אונטער־אבטיילונגען פון די האנדווערקען, זאל זיך געפינען גרייט אין דער געזעלשאפט; עס איז נויטיג אויסערדעם, ער זאל זיך אנקלייבען אין גענוג־גרויסע סומען אין די הענד פון די אונטערנעהמער, כדי זיי זאלען קאנען פיהרן די ארבייט אויף א גרויסען מאסשטאב.... וואס מעהר די צוטיילונג ווערט פערגרעסערט, אלץ מעהר פאדערט די שטענדיגע בעשעפטיגונג פון א בעשטימטער צאהל ארבייטער א גרעסערן אויסלעג פון קאפּיטאל אויף ווערקצייג, רויה־שטאפען א.אז.וו.“ (סטארק, „קור ד׳עקאנאמיע פאליטיק“, ב. 1, ז. 250-1) „די קאנצענטראציע פון די פּראדוקציאנס־מיטלען און די צוטיילונג פון דער ארבייט קאנען פונקט אזוי ניט אבגעזונדערט ווערן איינע פון די אנדערע, ווי אויפ׳ן פּאליטישען געביעט די צענטראליזאציע פון די עפענטליכע מעכטע און די צוטיילונג פון די פּריוואט־אינטערעסען.“ (קארל מארקס, „דאס עלענד דער פילאסאפיע“, שטוטגארט 1892, ז. 123-4).

גרונדלאַגע פון דער מאַנופאַקטור: די פערזעלבשטענדיגונג פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען אַלס קאַפּיטאַל אנטקעגענאיבער דעם אַר־בייטער.

בעת די צוטיילונג פון דער אַרבייט אין דער געזעלשאַפט בכלל— סיי זי קומט פאָר דורך דער פערמיטלונג פון דעם סחורה־אויסטויש, סיי אָהן איהם—געהערט צו אַלערליי פערשיידענע עקאָנאָמישע גע־זעלשאַפט־פאָרמאַציעס, איז די מאַנופאַקטורמעסיגע צוטיילונג פון דער אַרבייט אַ גאַנץ ספּעציפישע בעשאַפונג פון דעם קאַפּיטאַליס־טישען פּראָדוקציאָנס־אופן.

5. דער קאַפּיטאַליסטישער כאַראַקטער פון דער מאַנופאַקטור.

אַ גרעסערע צאָהל אַרבייטער אונטער דער קאָמאַנדע פון איין און דעמזעלביגען קאַפּיטאַל איז דער נאַטירליכער אָנהויב־פּונקט, ווי פון דער קאָאָפּעראַציע בכלל, אַזוי אויך פון דער מאַנופאַקטור. די מאַ־נופאַקטורמעסיגע צוטיילונג פון דער אַרבייט אָבער מאַכט די פער־גרעסערונג פון דער צאָהל בעשעפטיגטע אַרבייטער פאַר אַ טעכ־נישער נויטווענדיגקייט. דעם מינימום אַרבייטער, וואָס אַ קאַפּי־טאַליסט מוז בעשעפטיגען, ווערט איהם איצט פאָרגעשריבען דורך דער איינגעפיהרטער צוטיילונג פון דער אַרבייט. פון דער אַנדער זייט הענגען אָב די נוצען פון אַ ווייטערדיגער צוטיילונג פון דער ווייטערדיגער פערגרעסערונג פון די צאָהל אַרבייטער, וועלכע קאָן אויסגעפיהרט ווערן נאָר אויף אַזאַ אופן, אַז די פערגרעסערונג זאָל פאָרגענומען ווערן אין בעשטימטע פּראָפּאָרציעס ביי די אַלע פער־שיידענע גרופּען פון דער אינדוסטריע מיט איין קלאַפּ. אָבער מיט דעם וואַריאַבלען טייל פון קאַפּיטאַל מוז אויך וואַקסען דער קאָנ־סטאַנטער טייל, צוזאַמען מיט דעם אומפאַנג פון די געמיינשאַפט־ליכע פּראָדוקציאָנס־בעדינגונגען, ווי די געביידען, אויוועגס א.אז.וו., מוז אויך ספּעציעל וואַקסען און נאָך פיעל ראַשיגער איידער די אַרבייטער־צאָהל, דער רויה־מאַטעריאַל. די מאַסע רויה־מאַטעריאַל, וואָס ווערט פערצעהרט אין אַ בעשטימטער צייט דורך אַ בעשטימ־טען סכום אַרבייט, פערגרעסערט זיך אין דערזעלביגער פּראָפּאָרציע ווי די פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט, וואָס ווערט גרעסער מחמת איהר צוטיילונג. די וואַקסענדע מינימאַל־סומע קאַפּיטאַל אין די

דעם אויסגעוועהלטען פאַלק אויפ'ן שטערן איז געשטאַנען געשריבען, אַז ער איז יעהאָוואַ'ס אייגענטום, אַזוי דריקט אַרויף די צוטיילונג פון דער אַרבייט אַ שטעמפּעל אויף דעם מאַנופאַקטור־אַרבייטער, וואָס בראַנדמאַרקט איהם אַלס אייגענטום פון קאַפּיטאַל.

די אַלע קענטעניסען, אורטייל־קראַפט און ווילען, וועלכע דער זעלבשטענדיגער פּויער אָדער בעל מלאכה ענטוויקעלט אין זיך, ווען אפילו נאָר אויף אַ קליינעם מאָסשטאַב — אַ שטייגער ווי דער ווילדער איבט אויס די גאַנצע קונסט פון מלחמה אַלס פּערזענליכע כיטרע־קייט — פאָדערן זיך איצט נאָר פאַר דעם ווערקשטאַט אַלס אַ גאַנצעס. די גייסטיגע פּאָטענצען [טרייב־קרפעטען] פון דער פּראָדוקציאָן פערברייטערן זייער מאָסשטאַב אין איין זייט, ווייל זיי פערשווינדען אין פיעלע זייטען. וואָס די טייל־אַרבייטער פערלירען, קאָנצענטרירט זיך זיי אַנטקעגען אין דעם קאַפּיטאַל.[66] עס איז אַ פּראָדוקט פון דער מאַנופאַקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער אַרבייט, וואָס די גייסטיגע פּאָטענצען פון דעם מאַטעריעלען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס ווערן אַוועקגעשטעלט אַנטקעגען די אַרבייטער ווי אַ פרעמד אייגענ־טום און אַ מאַכט, וואָס בעהערשט זיי. אָט דער צושיידונג־פּראָצעס פאַנגט זיך אָן אין דער איינפאַכער קאָאָפּעראַציע, וואו דער קאַפּי־טאַליסט פערטרעט לגבי דעם איינצעלנעם אַרבייטער די איינהייט און דעם ווילען פון דעם געזעלשאַפטליכען אַרבייטס־קערפּער. ער ענטוויקעלט זיך אין דער מאַנופאַקטור, וועלכע זעצט אַרונטער דעם אַרבייטער צו דער מדרגה פון אַ טייל־אַרבייטער. ער ווערט פאָל־שטענדיג אין דער גרויס־אינדוסטריע, וועלכע זאָנדערט אָב די ווי־סענשאַפט אַלס אַ זעלבשטענדיגע פּראָדוקציאָנס־קראַפט פון דער אַרבייט און שטעלט זי אין דיענסט פון קאַפּיטאַל.[67] ..

[66] א. פערגוסאַן, „היסטאָרי אָוו סיוויל סאָסייעטי", ז. 281: „דער ערשטער [דער מייסטער אין דער פאַבריק, דער לייטענדער שטאַאטסמאַן, דער גענעראַל] האַט געקאַנט האַבען געוואונען, וואָס דער אַנדערער [דער אַרבייטער, דער ני־דעריגער בעאַמטער, דער סאָלדאַט] האַט פערלאָרען."

[67] „דער מאַן וואָס בעזיצט וויסען און דער פּראָדוקטיווער אַרבייטער זיינען ווייט אָבגעשיידט איינער פון דעם אַנדערן, און די וויסענשאַפט, אַנשטאַט צו פערמעהרן אין דעם אַרבייטער'ס הענד זיינע איינענע פּראָדוקטיוו־קרעפטען פאַר איהם אַליין, האַט זיך כמעט אומעטום אַוועקגעשטעלט אַנטקעגען איהם. . . . די

דעם וואָס זי אונטערדריקט אין איהם א וועלט פון פּראָדוקטיווע אנלאגען און טריעבען: אזוי ווי אין די לא־פּלאטא שטאאטען, וואו זיי דער'הרג'ענען א גאנצע חיה, נאָר כדי ארויסצוקריגען פון איהר דאָס חלב און די פעל. ניט נאָר ווערן די בעזונדערע טייל־ארבייטען פערטיילט צווישען די פערשיידענע אינדיווידומען, נאָר דער אינ־דיווידום גופא ווערט צוטיילט, ער ווערט פערוואנדעלט אין אַן אויטאָמאַטישען טרייב־ווערק פון איין טייל־ארבייט,[63] און אזוי ווערט פערווירקליכט די אונזיניגע פאבעל פון מעניוס אַגריפּפּאַ, וועלכע שטעלט פאָר דעם מענשען בלויז ווי א שטיקעל פון זיין אייגענעם קערפּער.[64] אויב דער ארבייטער האָט לכתחילה פער־קויפט זיין ארבייט־קראַפט צו דעם קאַפּיטאַל, דעריבער ווייל עס האָבען איהם געפעהלט די מאַטעריעלע מיטלען פאַר דער פּראָדוק־ציאָן פון א סחורה, זאָגט זיך איצט אָב זיין אינדיווידועלע ארבייט־קראַפט פון איהר דיענסט, וויבאלד זי ווערט ניט פערקויפט צום קאַפּיטאַל. זי פונקציאָנירט נאָר אין א צוזאַמענהאַנג מיט אַנדערעס, וואָס עקזיסטירט ערשט נאָכדעם ווי זי ווערט פערקויפט—אין ווערק־שטאַט פון דעם קאַפּיטאַליסט. דער מאַנופאַקטור־ארבייטער, וואָס איז אונפעהיג געוואָרן פון דער נאַטור צו מאַכען עטוואָס זעלב־שטענדיגעס, ענטוויקעלט נאָך א פּראָדוקטיווע טהעטיגקייט בלויז ווי א ווײַדעל פון דעם קאַפּיטאַליסט'ס ווערקשטאַט.[65] אַזוי ווי ביי

---

[63] דונאַלד סטואַרט רופט אַז די מאַנופאַקטור־ארבייטער „לעבעדיגע אויטאָ־מאַטען... וועלכע זיינען בעשעפטיגט אין די קלענערע טיילען פון דער ארבייט" (אין דעם אויבען־ציטירטען ווערק, ז. 318).

[64] ביי די קאָראַלען איז טאַקע יעדער אינדיווידום פאַקטיש דער אָרגאַן פאַר דער גאַנצער גרופּע; ער ברענגט אָבער די נאַהרונג־שטאָפען צו דער גאַנצער גרופּע, אנשטאַט וואָס דער רוימישער פּאַטריציער נעהמט די נאַהרונג־שטאָפען פון איהר אַוועק.

[65] „דער ארבייטער, וואָס בעהערשט זיין מלאכה אינגאַנצען, קאָן אומעטום זיך פערנעהמען מיט א פּראָדוקטיווער טהעטיגקייט און פערדיענען זיין חיונה; דער אַנדערער (דער מאַנופאַקטור־ארבייטער) איז ניט מעהר ווי א נאָכשלעפּער, און אָבגעזונדערט פון זיינע ארבייט־ברידער טויג ער צו גאָרנישט און האָט ניט קיין זעלבשטענדיגקייט: ער איז דעריבער געצוואונגען אַנצונעהמען די קאָנדיציעס, וועלכע זיין בעל הבית שלאָגט איהם פאָר". (סטאָרך, „קור ל'עקאָנאָמיע פּאָליטיק". פּעטערבורגער אויסגאַבע 1815, ב. 1, ז. 204).

אנדערע בעשעפטיגונגען א חוץ אין דער ארבייט, צו וועלכער ער איז צוגעוועהנט געוואָרן. זיין געניטקייט אין זיין אייגענער ספע־ציעלער מלאכה, קומט אויף דעם אופן אויס, ווערט ערוואָרבען אויפ'ן חשבון פון זיינע אינטעלעקטועלע, סאָציאַלע און קריעגערישע אייגענשאַפטען. אָבער דאָס איז דער צושטאנד אין יעדער אינ־דוסטריעלער און ציוויליזירטער געזעלשאַפט, אין וועלכען די אָרימע ארבייטער, דאָס הייסט די גרויסע מאַסע פון פאָלק, מוז נויטיגער־ווייז אריינפאַלען." [70] כדי צו פערהינדערן די דאָזיגע פאָלשטענ־דיגע פערדאַרבונג פון דער פאָלקסמאַסע, וואָס נעהמט זיך פון דער צוטיילונג פון דער ארבייט, רעקאָמענדירט אַדאַם סמיטה פאָלקס־בילדונג אויפ'ן חשבון פונ'ם שטאַאט, הגם נאָר פאָרזיכטיג און אין האָמעאָפּאַטישע דאָזען. זיין פראַנצויזישער איבערזעצער און קאָ־מענטאַטאָר, ג. גאַרניע, וועלכער האָט זיך גאַנץ נאַטירליך ארויפ־געארבייט צו ווערן א סענאַטאָר אין דער ערשטער פראַנצויזישער אימפעריע, פּאָלעמיזירט קאָנזעקווענט אַנטקעגען דעם. פאָלקס־בילדונג, טענה'ט ער, געהט להיפך צו די ערשטע געזעצען פון דער צוטיילונג פון דער ארבייט און דערמיט „וואָלט מען צערשטערט אונזער גאַנצען געזעלשאַפט־סיסטעם." „ווי אַלע אנדערע צוטיי־לונגען פון דער ארבייט", זאָגט ער, „איז די צוטיילונג צווישען האַנד־ארבייט און קאָפ־ארבייט [71] מעהר אויסגעשפּראָכען און ענט־

[70] אדאם סמיטה, „וועלטה אוו ניישאנס", בוך V, קאפיטעל I, ארטיקעל II ווי א תלמיד פון א. פערגוסאן, וועלכער האט בעוויזען די שעדליכע פאלגען פון דער צוטיילונג פון דער ארבייט, איז אדאם סמיטה געווען וועגען דעם פונקט גאנץ קלאר. אין דער איינלייטונג צו זיין ווערק, וואו ער בעריהמט די צוטיי־לונג פון דער ארבייט, וואס פאסט צום פלאן פון זיין ווערק, דערמאנט ער זי נאר פערביינגעהענדיג אלס א קוואל פון די געזעלשאפטליכע אונגלייכהייטען. ערשט אין 5טען בוך, וואו ער רעדט וועגען דעם שטאאט'ס הכנסות, רעפראדוצירט ער פערגוסאנ'ען. אין מיין „מיזער דע לא פילאסאפיע" האב איך ערקלערט ווי־פיעל עס איז נויטיג די היסטארישע שייכות צווישען פערגוסאן, אדאם סמיטה, לעמאנטעי און סעי בנוגע זייער קריטיק אויף דער צוטיילונג פון דער ארבייט, און האב דארט אויך צוערשט קלאר געשטעלט די צוטיילונג פון דער ארבייט אלס א ספעציפישע פארם פון דעם קאפיטאליסטישען אופן פון פראדוקציאן. (ז. 122. אין דער דייטשער אויסגאבע—ז. 112.)

[71] פערגוסאן האט שוין געזאגט, אין זיין „היסטארי אוו סיוויל סאסייעטי",

אין דער מאַנופאַקטור קומט דעם קאָלעקטיוו־ארבייטער'ס, און ממילא קאַפּיטאַל'ס, בערייכערונג אין געזעלשאַפטליכער פּראָדוקטיוו־קראַפט דורך דעם ארבייטער'ס פעראָרימונג אין אינדיווידועלע פּראָדוקטיוו־קרעפטען. „די אונוויסענהייט איז די מוטער פון דער אינדוסטריע, אַזוי גוט ווי פון דעם אַבערגלויבען. דאָס נאָכדענקען און די איינבילדונגס־קראַפט זיינען עלול זיך טועה צו זיין; אָבער די געוואוינהייט צו בעוועגען אַ פוס אָדער אַ האַנד העננט ניט אָב פון קיינעם פון די ביידע. מאַנופאַקטורען געדייהען פאָלגליך אַם מייסטען, וואו מען געברויכט דעם שכל אַם ווענינסטען, און וואו דער ווערקשטאַט קאָן בעטראַכט ווערן ווי אַ מאַשין, וואָס איהרע טיילען זיינען מענשען."[68] עס איז אַ פאַקט, אַז איינינע פאַבריקאַנטען, אין מיטען פון 18טען י.ה., האָבען פאָרגעצויגען צו בעשעפטיגען פאַר געוויסע איינפאַכע אָפּעראַציעס, וועלכע זיינען געוועזען פאַבריק־סעקרעטען, האַלבע אידיאָטען.[69]

„דער פערשטאַנד פון די גרעסטע מעהרצאָהל מענשען", זאָגט אַדאַם סמיטה, „ענטוויקעלט זיך נויטיגערווייז דורך זייערע אַלטעגליכע בעשעפטיגונגען. אַ מענש, וועלכער פערברענגט זיין גאַנץ לעבען אין טהאָן איינינע איינפאַכע ארבייטען... האָט ניט קיין געלעגענהייט אויסצואיבען זיין פערשטאַנד.... ער ווערט געוועהנליך אַזוי דום און אונוויסענד, ווי עס איז נאָר מעגליך פאַר אַ מענשליכע בעשעפעניש צו ווערן." נאָכדעם ווי ער בעשרייבט די שטומפזיניגקייט פון דעם טייל־ארבייטער, זאָגט ער ווייטער: „די איינפאָרמיגקייט פון זיין ענטשטאַנענעם לעבען פערדאַרבט בטבע דעם מוטה פון זיין גייסט.... עס פערדאַרבט אפילו די טהעטיגקייט פון זיין קערפּער און מאַכט איהם אונפעהיג אָנצוווענדען זיינע כחות מיט ענערגיע און אויסדויער אין וועלכע עס איז

וויסענשאַפט ווערט אַן אינסטרומענט, וואָס לאָזט זיך אַבטיילען פון דער ארבייט און זיך שטעלען אַנטקעגען איהר." (W. Thompson, "An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth", London 1824, p. 274.)

[68] א. פערגוסאָן ד. ג. ז. 280.

[69] (J. D. Tuckett, "A History of the Past and Present State of the Labouring Population", London 1864, Vol. I, p. 149.)

„פאַנאַנדערטיילען אַ מענשען, הייסט איהם הינריכטען, ווען ער פערדיענט דעם טויט־אורטייל; עס הייסט איהם מערדערן, ווען ער פערדיענט ניט דעם טויט־אורטייל. די פאַנאַנדערטיילונג פון דער אַרבייט איז דער מאָרד פון אַ פאָלק.“ [74]

די קאָאָפּעראַציע אָדער די מאַנופאַקטור, וואָס איז געבויט אויף דער צוטיילונג פון דער אַרבייט, פאַנגט זיך לכתחילה אָן ווי אַ נאַטירליכער [ספּאָנטאַנער] געבוי. אַזוי באַלד ווי זי געווינט ווי־פיעל־ניט־איז פעסטקייט און אַ ברייטערן קיום, ווערט זי די בע־וואוסטזיניגע, פּלאַנמעסיגע און סיסטעמאַטישע פאָרם פון דעם קאַ־פּיטאַליסטישען אופן פון פּראָדוקציאָן. די געשיכטע פון דער ריכ־טיגער מאַנופאַקטור ציינט, ווי איהר אייגענטימליכע צוטיילונג פון דער אַרבייט קריעגט איהרע ריכטיג־צוגעפּאַסטע פאָרמען צוערשט דורך ערפאַהרונג, הינטערן רוקען, אַזוי צו זאָגען, פון די האַנד־לענדע פּערזאָנען, דערנאָך אָבער שטרעבט זי, אַזוי ווי די צעך־מלאכות, פעסטצוהאַלטען די איינמאָל־געפונענע פאָרם, ווי אַ מין טראַדיציע, און אין איינצעלנע פעלען האַלט זי זיי טאַקע פעסט יאָהר־הונדערטען לאַנג. ענדערט זיך אָט די פאָרם, איז דאָס, אַ חוץ אין נעבענזאַכען, אַלעמאָל נאָר אַלס פאָלגע פון אַ רעוואָלוציע אין די אַרבייט־אינסטרומענטען. די מאָדערנע מאַנופאַקטור—איך רעד דאָ ניט וועגען דער גרויס־אינדוסטריע, וואָס איז געבויט אויף מאַשי־נעריע—געפינט איהרע גליעדער ענטוועדער שוין פאַרטיגע, ווי צום ביישפּיעל די קליידער־מאַנופאַקטור אין די גרויסע שטעדט, וואו זי זיי ענטשטעהט, און ווען אפילו זיי זיינען צעוואָרפען, דאַרף זי זיי נאָר צונויפזאַמלען; אָדער דער פּרינציפּ פון צוטיילונג ליעגט אָפען פון אויבען־אויף, און די פערשיידענע אָפּעראַציעס פון דער האַנד־ווערקמעסיגער פּראָדוקציאָן (ווי צ.ב.ש. אין דער בוכבינדעריי) דאַרף נאָר צוגעטיילט ווערן צו אויסשליסליך בעזונדערע אַרבייטער. אין

וויכטיג זיינען די אָפיציעלע „רעפּאָרטס אָן פּובליק העלטה“. זעה אויך עדוואַרד רייך מ.ד. „איבער די ענטאַרטונג דעם מענשען“, ערלאַנגען 1868.

[74] ד. אורקהאַרט, „פאַמיליאַר וואָירדס“, לאָנדאָן 1855. העגעל האָט געהאַט זעהר אַפּיקורס׳ישע מיינונגען וועגען דער צוטיילונג פון דער אַרבייט. „אונטער געבילדעטע מענשען קאָן מען קודם פערשטעהן אַזעלכע, וועלכע קאָנען מאַכען אַלעס, וואָס אַנדערע קאָנען טהאָן“, זאָגט ער אין זיין רעכטספּילאָזאָפיע.

שיידען אין דערזעלבער מאָס, וואָס די געזעלשאַפט (ער ווענדט ריכ־טיג אָן אָט דעם אויסדרוק פאַר קאַפּיטאַל, גרונד־אייגענטום און זייער שטאַאט) ווערט רייכער. אָט די צוטיילונג פון דער אַרבייט, פּונקט ווי יעדע אַנדערע, איז אַ ווירקונג פון דעם פאָרגאַנגענעם פּאָרטשריט און אַן אורזאַך פון דעם צוקינפטיגען פּאָרטשריט... זאָל די רעגיערונג אַרבייטען אַנטקעגען דער דאָזיגער צוטיילונג פון דער אַר־בייט און אָבהאַלטען איהר נאַטירליכען גאַנג? זאָל זי דען אויס־געבען אַ טייל פון דעם שטאַאט'ס הכנסה אויף דעם פערזוך צונויפ־צומישען און פעראייניגען צוויי קלאַסען אַרבייט, וועלכע שטרעבען צו זיין צוטיילט און אָבגעזונדערט?"[72] אַ געוויסע גייסטיגע און קערפּערליכע פערקריפּלונג איז אונפערמיידליך אפילו ביי דער צו־טיילונג פון דער אַרבייט אין דער געזעלשאַפט בכלל. אַזוי ווי אָבער די מאַנופאַקטור־פּעריאָדע טרייבט די דאָזיגע צושפּאַלטונג פון די אַרבייט־צווייגען פיעל ווייטער, און אַזוי ווי פון דער אַנדער זייט גרייפט זי אָן, ערשט מיט איהר אייגענטימליכער צוטיילונג, דעם אינדיווידום אין זיין ריכטיגען לעבענס־וואָרצעל, דעריבער איז זי טאַקע די ערשטע וואָס גיט דעם מאַטעריאַל און דעם ערשטען שטויס צו אַ אינדוסטריעלער פּאַטהאָלאָגיע.[73]

ז. 281: „אפילו דאַס דענקען גופא קאַן נאָך ווערן אין אַט דער צייט פון דער אַרבייט־צוטיילונג אַ ספּעציעלע פּראָפעסיאָן."

[72] ג. גאַרניע, באַנד V פון זיין איבערזעצונג, ז. 25.

[73] ראַמאַזיני, פּראָפעסאָר פון פּראַקטישער מעדיצין אין פּאַדוא, האַט פער־עפענטליכט אין 1713 זיין ווערק „דע מאָרבים אַרטיפיקום" [אַרבייטער קראַנק־הייטען], וואָס איז איבערזעצט געוואָרן אין פראַנצויזיש אין 1781 און איז ווידער אָבגעדרוקט געוואָרן אין דער ענציקלאָפּעדיע דע סיענס מעדיקאַל אין 1841. די פּעריאָדע פון דער גרויס־אינדוסטריע האַט זיין קאַטאַלאָג פון אַרביי־טער־קראַנקהייטען נאַטירליך זעהר פערגרעסערט. זעה צווישען אַנדערע „היזשיען פיזיק ע מאָראַל דע ל'אוּוריע עטצ." פון דר. א. ל. פּאַנטערעל, פּאַריז 1858, און „די קראַנקהייטען, וועלכע פערשיעדענען שטאַנדען, אַלטערן אונד געשלעכטערן אייגענטהימליך זינד", 6 בענדער, אולם 1860. אין יאַהר 1854 האַט די „סאָסייעטי אָוו אַרטס" בעשטימט אַ אונטערזוכונגס־קאָמיסיע איבער אינדוסטריעלער פּאַ־טהאָלאָגיע. דעם ליסט פון דאָקומענטען, וואָס די קאָמיסיע האַט געזאַמעלט, געפינט מען אין דעם קאַטאַלאָג פון „טוויקענהאַם עקאָנאָמיק מיוזעאום". זעהר

ריבער זי ווייזט זיך ארויס פון איין זייט ווי א היסטאָרישער פּראָגרעס און א נויטווענדיגער ענטוויקלונגס־מאָמענט אין דעם עקאָנאָמישען פּאָרמירונג־פּראָצעס פון דער געזעלשאַפט, קומט זי פאָר פון דער אנדער זייט ווי א מיטעל פון ציוויליזירטער און ראפינירטער עקספּלואַטאַציע.

די פּאָליטישע עקאָנאָמיע, וועלכע איז ארויסגעקומען אלס זעלבשטענדיגע וויסענשאַפט ערשט אין דער מאַנופאַקטור־פּעריאָדע, בעטראַכט די געזעלשאַפטליכע צוטיילונג פון דער ארבייט נאָר פון דעם שטאַנדפּונקט פון דער מאַנופאַקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער ארבייט[76]—ווי א מיטעל צו פּראָדוצירן מעהר סחורה מיט דעמזעלבען סכום ארבייט, פאָלגליך וועלוועלער צו מאַכען די סחורות און פערשנעלערן די אָנזאַמלונג פון קאַפּיטאַל. אין שטרענגסטען געגענזאַץ צו אָט דער בעטאָנונג אויף דער קוואַנטיטעט און דעם טוישווערטה, האלטען זיך די שריפטשטעלער פון דעם קלאַסישען אלטערטום אויסשליסליך אָן דער קוואַליטעט און דעם געברויךווערטה.[77] אַלס א פאָלגע פון דער פאַנאַנדערשיידונג פון די געזעל־

---

[76] די עלטערע שרייבער, ווי פּעטטי, דער אנאָנימער פערפאַסער פון „אדוואַנטיידזשעס אוו דהי איסט אינדיע טרייד" א.אז.וו. האָבען טיעפער איידער סמיטה איינגעזעהן דעם קאַפּיטאַליסטישען כאַראַקטער פון דער מאַנופאַקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער ארבייט.

[77] צווישען די מאָדערנע מאַכען אַ אויסנאַהם איינינע שרייבער פון 18טען י.ה., וועלכע בנוגע דער צוטיילונג פון דער ארבייט רעדען נאָר כמעט נאָך די אַלטע, דהינו באַקקאַריאַ און דזשיימס האַררים. באַקקאַריאַ זאָגט: „די אייגענע ערפאַהרונג בעווייזט יעדען איינעם, אַז דער וואָס גיט אָב זיין פעהינקייט און זיין פערשטאַנד אלעמאַל פאַר דעמזעלבינגען סאָרט ארבייטען און פּראָדוקטען, דערגרייכט דערביי אַ לייכטערן, אַ רייכערן און אַ בעסערן ערפאָלג, איידער ווען יעדערער מוז שאַפען פאַר זיך אַליין, וואָס ער האָט נויטיג. אויף אָט דעם אופן טיילען זיך די מענשען איין צום נוצען פון כלל ווי פון איינצעלנעם, אין פערשיידענע קלאַסען און פּראָפעסיאָנען." (צעזאַרע באַקקאַריאַ, „עלעמענטי די עקאָנאָמיאַ פּובליקאַ", באַנד XI ז. 28.) דזשיימס האַררים, שפּעטער אירל אוו מאַלמסבורי, בעריהמט דורך די „דייאַריס" [טאָגע־ביכער] וועגען זיין געזאַנדשאַפט אין פּעטערבורג, זאָגט אַליין אין אַ נאָטע צו זיין „דיאַלאָג קאָנסערנינג האַפּפּינעס", לאָנדאָן 1741 און שפּעטער ווייעדער אָבגעדרוקט אין „טהרי טריטייזעס עטצ.", דריטע אויפלאַגע, לאָנדאָן 1772, ווי פאָלגט: „די גאַנצע אַרגומענטאַציע

אַזוינע פעלען נעהמט ניט קיין וואָך ערפאַהרונג אויסצוגעפינען די פּראָפּאָרציע צווישען דער צאָהל הענד, וואָס איז נויטיג פאַר יעדער פונקציע.[75]

די מאַנופאַקטורמעסיגע צוטיילונג פון דער אַרבייט שאַפט דורך דער צוגליערערונג פון דער האַנדווערקמעסיגער טהעטיגקייט, דורך דער ספּעציאַליזירונג פון די אַרבייט־אינסטרומענטען, דער פאַר־מירונג פון טייל־אַרבייטער און זייער גרופּירונג און פעראייניגונג אין איין גאַנצען מעכאַניזם, אַ קוואַליטאַטיווע שטופען־איינטיילונג און אַ קוואַנטיטאַטיווע פּראָפּאָרציאָנאַליטעט אין די געזעלשאַפט־ליכע פּראָדוקציאָנס־פּראָצעסען; זי בעשאַפט פאָלגליך אַ בעשטימ־טע אָרגאַניזאַציע פון געזעלשאַפטליכער אַרבייט און ענטוויקעלט צוגלייך דערמיט אַ נייע, געזעלשאַפטליכע פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט. אַלס אַ ספּעציפיש־קאַפּיטאַליסטישע פאָרם פון גע־זעלשאַפטליכען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס—און אונטער די געגעבענע אומשטענדען (די פאָרגעפונענע גרונדלאַגען) האָט זי ניט געקאָנט זיך אַנדערש ענטוויקלען ווי אין דער קאַפּיטאַליסטישער פאָרם—איז זי נאָר אַ ספּעציעלע מעטאָדע ווי אַזוי צו שאַפען רעלאַטיווען מעהר־ווערטה, אָדער ווי אַזוי צו פערגרעסערן אויף׳ן חשבון פון די אַר־בייטער די זעלבסט־פערווערטונג פון קאַפּיטאַל, וואָס ווערט גע־וועהנליך אָנגערופען געזעלשאַפטליכער רייכטום, „וועלטה אוו ניי־שאָנס“ א.אז.וו. זי ענטוויקעלט די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט ניט נאָר פאַר דעם קאַפּיטאַליסט, אַנשטאַט פאַר דעם אַרבייטער, נאָר זי פועל׳ט עס דורך דער פערקריפּלונג פון דעם אינדיווידועלען אַרבייטער. זי שאַפט נייע בעדינגונגען פאַר דער הערשאַפט פון קאַפּיטאַל איבער דער אַרבייט. אויב דע־

---

[75] דער געמיטליכער גלויבען אין דעם ערפינדונגס־זשעניע, וואָס דער איינ־צעלנער קאַפּיטאַליסט האָט לכתחילה אויסגעאיבט אין דער צוטיילונג פון דער אַרבייט, געפינט זיך נאָך נאָר ביי דייטשע פּראָפעסאָרען, ווי ביי הערר ראָשער צום ביישפּיעל, וועלכער ווידמעט אַלס דאַנק דעם קאַפּיטאַליסט, פון וועמעס יופּי־טער־קאָפּ די צוטיילונג פון דער אַרבייט איז אַרויסגעשפּרונגען אַ פּאַרטיגע, „אַלערליי אַרבייט־שכירות“. די גרעסערע אָדער קלענערע אַנווענדונג פון דער צוטיילונג פון דער אַרבייט הענגט אָב פון דער לענג פון זיין בייטעל, ניט פון דער גרויס פון זיין זשעניע.

טיילונג פון דער ארבייט אלס א גרונדלאגע פאר דער געזעלשאפט־ליכער שיידונג פון די קלאסען, ווי ביי קזענאפאן,[81] וועלכער קומט שוין נעהענטער צו מיט זיין כאראקטעריסטיש־בירגערליכען אינ־סטינקט צו דער צוטיילונג פון דער ארבייט אין א ווערקשטאט. פלאטא'ס רעפובליק, אויף ווי וויט די צוטיילונג פון דער ארבייט

פעהיגקייטען פון די אינדיווידומען. זיין הויפט־פונקט איז, אז דער ארבייטער מוז זיך צופאסען צו דעם ווערק, ניט דאס ווערק צו דעם ארבייטער—דאס לעצטע איז אבער אונפערמיידליך, ווען דער ארבייטער בעשעפטיגט זיך מיט עטליכע פראפעסיאנען אויף אמאל, ד.ה. ווען ער פיהרט אן איינע אדער די אנדערע אלס א זייטיגע ארבייט. „דאס ווערק, וואס דארף געטאן ווערן, טאר ניט ווארטען אויף דער אויפגעלעגטקייט פון דעם, וואס דארף עס טהאן; אדרבא, עס איז נויטיג, ער זאל זיך נעהמען פאר דאס, וואס ער האט צו טהאן, מיט פלייס און גיט נאר אזוי פערבייגעהענדיג.“—„אודאי“—„ווארים אלעס ווערט געשאפען רייכער און שעהנער און מיט ווייניגער מיה, ווען יעדערער טהוט נאר איין זאך, אקוראט ווי עס פאסט זיך צו זיינע פעהיגקייטען, און אין דער ריכטיגער צייט, ניט ווערענדיג געשטערט דורך אנדערע ארבייטען.“ („רעספובליקא“, בוך 2, קאפיטעל 12.) טהוצידידעס זאגט עהנליכעס (ד. ג. אבשניט 142): „די מלאכה פון טרייבען שיפען אויפ'ן ים איז פונקט אזא קונסט ווי וועלכע עס איז אנדער מלאכה און מען קאן זיך דערמיט ניט פערנעהמען נאר אגב אורחא, אלס א זייטיגע ארבייט; אדרבא פערקעהרט, זי פערליידט ניט קיין אנדער ארבייט נעבען איהר.“ ווען די ארבייט, זאגט פלאטא, מוז ווארטען אויף דעם ארבייטער, קאן אפט דורכגעלאזט ווערן דער קריטישער צייט־פונקט פון דער פראדוקציאן און דער פראדוקט וועט ווערן פערדארבען, „די ריכטיגע צייט פאר דער ארבייט ווערט פערזוימט.“ דיזעלביגע פלאטאנישע אידעע געפינט מען וויעדער אין דעם פראטעסט, וואס די ענגלישע בלייכערייען־בעזיצער האבען דערלאנגט אנטקעגען דעם פונקט אין פאבריק־אקט, וועלכער האט פעסטגעשטעלט א בעשטימטע שטונדע צום עסען פאר אלע ארבייטער גלייך. זייער געשעפט קאן זיך ניט צו־פאסען צו דער בעקוועמליכקייט פון די ארבייטער, ווארים קיינע פון די פערשיידענע אפעראציעס, ווי וואשען, בלייכען, מאנגלען, פרעסען און פארבען קאן ניט אבגע־שטעלט ווערן אין א בעשטימטען אוינענבליק אהן א געפאהר פון היזק.... ווען מען זאל ארויפצווינגען דיזעלבע עס־שטונדע פאר אלע ארבייטער, קאנען ווערטה־פולע שטיקער ווערן פערדארבען צוליעב דער ניט־פאלשטענדינער בעארבייטונג.“ וואוהין וועט דער פלאטאניזם נאך פיהרן?

[81] קזענאפאן דערצעהלט, אז עס איז ניט נאר א כבוד צו בעקומען שפייז פון דעם פערסישען קעניג'ס טיש, נאר אז די דאזיגע שפייזען זיינען אויך א סך געשמאקער איידער אנדערע. „און דאס איז גאר קיין חדוש ניט, ווארים אזוי ווי די איבעריגע קונסטען זיינען ספעציעל פערפאלקאמט אין די גרויסע שטעדט,

שאַפטליכע פּראָדוקציאָנס־צווייגען ווערן די סחורות בעסער געמאַכט, די פערשיידענע נייגונגען און טאַלאַנטען פון די מענשען וועהלען זיך אויס די פּאַסענדע ווירקונג־ספערען,[78] און אָהן [אַ געוויסער] בעשרענקונג קאָן מען אין ערגעץ ניט אויפטאָן עפּעס וויכטיגעס.[79] פאָלגליך ווערןביידע, אי דער פּראָדוקט, אי דער פּראָדוצירער פערבעסערט דורך דער צוטיילונג פון דער אַרבייט. אויב עס ווערט אויך ביי געלעגענהייט דערמאָנט דער וואוקס פון דער סומע פון די פּראָדוקטען, איז עס נאָר בנוגע דער גרעסערער שפע פון געברויך־ווערטהען. עס ווערטה אַ וואָרט ניט דערמאָנט וועגען טוישווערטהע אָדער וועגען וועלוועלער מאַכען די סחורות. אָט דער שטאַנדפּונקט הערשט פונקט אַזויפיעל ביי פּלאַטאָ,[80] וועלכער בעהאַנדעלט די צו־

צו בעווייזען, אז די געזעלשאַפט איז עטוואַס נאַטירליכעס (ד.ה. דורך דער צו־טיילונג פון די בעשעפטיגונגען) איז גענומען פון דעם צווייטען בוך פון פלאַטאַ׳ס „רעפּובליק“.

[78] אזוי געפינט מען אין דער אדיסעע, 14טער געזאַנג, פערז 228: „דען איינעם געפעלט די ארבייט, דעם אנדערן יענע“, און ארכילאַכוס אין סעקסטוס עמפּיריקוס זאגט: „יעדער דערפרעהט זיין הארץ מיט אנאַנדער ארבייט.“

[79] „ער האט פערשטאַנען פיעלע ווערק, האט זיי אבער אַלעמען שלעכט פער־שטאַנען“ [דערצעהלט זיך וועגען דעם קאָמישען שוטה מארגיטעס, איז אַ געדיכט, וואס ווערט צוגעשריבען צו האָמער]. — דער אטהענער האט זיך אַלס סחורה־פראַדוצירער געפיהלט העכער איידער דער ספּארטאַנער, ווייל יענער האט אין קריעג טאַקע געהאט גענוג מענשען, אבער ניט גענוג געלד, ווי טהוצידידעס לאַזט זאגען פעריקלעס אין דער רעדע, אין וועלכער ער רייצט אויף די אטהענער צו דעם פּעלאָפּאָנעזישען קריעג: „די, וועלכע פראַדוצירן פאר דעם אייגענעם גע־ברויך, זיינען בערייטוויליגער צו פיהרן דעם קריעג מיט זייערע לייבער איידער מיט זייער געלד.“ (טהוצידידעס, „געשיכטע דעם פּעלאָפּאָנעזישען קריעג“, בוך 1, אבשניט 141.) פונדעסטוועגען איז אויך אין דער מאַטעריעלער פּראַדוקציאָן איהר אידעאַל געבליבען די „אוטארקסיא [די מלאכה, וואס פּראַדוצירט אליין גענוגענד פאר דעם אייגענעם קאָנזום], וועלכע געהט להיפך צו דער צוטיילונג פון דער ארבייט, „דען דורך דער צוטיילונג ווערט געזיכערט דער וואוילשטאַנד, דורך די אוטארקסיא ווערט אבער אויך די זעלבשטענדיגקייט געזיכערט.“ דערביי מוז מען דערמאָנען, אז אין דער צייט פון דעם נידערפאַל פון די 30 טיראַנען זיינען נאָך ניט געווען קיין פינף טויזענד אטהענער אָהן גרונד־אייגענטהום.

[80] פּלאַטאָ ענטוויקעלט די צוטיילונג פון דער ארבייט אין דער געמיינדע פון דער פיעלזייטיגקייט פון די בעדערפעניסען און דער איינזייטיגקייט פון די

אין דער צייט פון דער ריכטיגער מאנופאקטור־פעריאָדע, ד.ה. די פעריאָדע, אין וועלכער די מאנופאקטור איז די הערשענדע פאָרם פון דעם קאפיטאליסטישען פראָדוקציאָנס־אופן, בעגעגענט די פולע אויספיהרונג פון איהרע אייגענע טענדענצען פיעלזייטיגע שטער־רונגען. הגם די מאנופאקטור שאפט, ווי מיר האָבען געזעהן, אן איינפאכע שיידונג צווישען געלערנטע און ניט־געלערנטע ארבייטער, צוגלייך מיט זייער היעראַרכישער צוגליעדערונג אין קלאסען, בלייבט פונדעסטוועגען די צאָהל פון די ניט־געלערנטע ארבייטער זעהר בע־שרענקט, צוליעב דעם אריבערוועגענדען איינפלוס פון די געלערנטע ארבייטער. הגם זי פאסט־צו די טייל־אָפעראציעס צו דעם פער־שיידענעם גראַד רייפקייט, כח און ענטוויקלונג פון איהרע לעבע־דיגע ארבייט־אָרגאנען, און פיהרט פאָלגליך צו דער פראָדוקטיווער עקספּלואטאציע פון ווייבער און קינדער, דאָך שלאָגט זיך אָב אָט די טענדענץ בכלל אָן די געוועהנהייטען און דעם ווידערשטאנד פון די מענער־ארבייטער. הגם די צעברעקלונג פון דער האנדווערק־מעסיגער טהעטיגקייט מאכט קלענער די בילדונג־קאָסטען און ממילא דעם ווערטה פון די ארבייטער, דאָך בלייבט נויטיג פאר די שווע־רערע טייל־ארבייטען א לענגערע לערן־צייט, און אפילו דאָרט וואו זי איז איבערפליסיג, ווערט זי אייפערזיכטיג אויפגעהאלטען פון די ארבייטער. מיר געפינען צום ביישפּיעל אין ענגלאנד די געזעצען וועגען לעהרלינגע, מיט זייער זיבען־יאָהריגער לערן־צייט, אין פולער קראפט ביז צום סוף פון דער מאנופאקטור פעריאָדע, און ערשט די גרויס־אינדוסטריע האָט זיי בטל געמאכט. אַזוי ווי די האנד־ווערק־פעהינקייט בלייבט אלץ די גרונדלאגע פון דער מאנופאקטור, און דער גאנצער מעכאניזם, וואָס פונקציאָנירט אין איהר, האָט ניט קיין אָביעקטיווען געשטעל־ווערק אונאָבהענגיק פון די ארבייטער גופא, איז קאפיטאל שטענדיג געצוואונגען זיך צו ראנגלען מיט דער ווידערשפעניגקייט פון די ארבייטער. „די שוואכקייט פון דער מענשליכער נאטור“, שרייבט אוים פריינד אורע, „איז אזוי גרויס, אז וואָס געשיקטער דער ארבייטער איז, אלץ אייגענוויליגער איז ער, אלץ ווייניגער לאָזט ער זיך דיענען, און פאָלגליך ברענגט ער דעם

ווערט אין איהר ענטוויקעלט אלס דער בויענדער פרינציפ פון שטאאט, איז נאר די אטהענישע אידעאליזירונג פון דעם עגיפּטי־שען קאסטע־סיסטעם; אויך פאר אנדערע פון זיינע צייט־גענאסען האט עגיפּטען געדיענט אלס אינדוסטריעלעם מוסטער־לאנד, צום ביישפּיעל פאר איזאקראטעס.[82] און די בעדייטונג האט נאך אנגע־האלטען אפילו פאר די גריעכען פון דער צייט פון דער רוימישער אימפּעריע.[83]

אזוי ווערן אויך די קעניגליכע שפּייזען גאנץ ספּעציעל צוגעגרייט. ווארים אין די קליינע שטעדט מאכט דערזעלביגער מענש בעטען, טירען, אן אקער, א טיש; אפט בויט ער נאך א חוץ דעם הייזער, און איז צופריעדען ווען ער געפינט גענוג אזוינע ארבייט צו ציהען דערפון זיין חיונה. עס איז פּשוט אונמעגליך, אז א מענש, וואס מאכט אזויפיעל זאכען, זאל אלעס קאנען מאכען גוט. אין די גרויסע שטעדט אבער, וואו יעדער איינצעלנער געפינט א סך קויפער, איז איין האנדווערק גענוג צו געבען חיונה דעם בעל מלאכה. יא, אפטמאל דארף מען דערויף ניט אפילו קיין גאנצע מלאכה, נאר איינער מאכט מענער־שיך און דער אנדערער פרויען־שיך. אפטמאל לעבט איינער בלויז פון נעהען די שיך און דער אנדערער פון צושניידען זיי; איינער שניידט בלויז צו קליידער און דער אנדערער שטעלט נאר צונויף די שטיקער. עס איז נויטיג, אז אפילו דער וואס טהוט די איינ־פאכסטע ארבייט, זאל זי מאכען אויפ'ן בעסטען אופן. אזוי שטעהט עס אויך מיט דער קונסט פון קאכען." (קזענאפאן, „קיראפעדיע", בוך VIII קאפיטעל 2) דא ווערט אויסשליסליך געהאלטען אין אויג די גוטסקייט פון דעם געברויך־ווערטה, אבוואויל קזענאפאן ווייס שוין, אז די גראדאציעס פון דער צוטיילונג פון דער ארבייט הענגען אב פון דעם אומפאנג פון מארק.

[82] „ער (בוזירים) האט אלעמען איינגעטיילט אין בעזונדערע קאסטען... האט בעפוילען, אז דיזעלבע מענשען זאלען שטענדיג האבען דיזעלבינע בעשעפ־טיגונגען, ווייל ער האט געוואוסט, אז די וועלכע בייטען זייערע בעשעפטיגונגען, לערנען זיך גרינדליך ניט אויס קיינע; די אבער, וועלכע בלייבען ביי דיזעלבינע בעשעפטיגונגען, קאנען יעדע איינע דורכפיהרען אויפ'ן פאלקאמענסטען אופן. באמת וועלען מיר טאקע געפינען, אז בנוגע די קונסטען און די האנדווערקען האבען זיי אריבערגעיאגט זייערע קאנקורענטען מעהר ווי א מייסטער דעם פארטאטש; און בנוגע די איינריכטונגען, דורך וועלכע זיי האלטען אויף די קעניג־ערשאפט און די איבעריגע שטאאטס־אינסטיטוציעס זיינען זיי אזוי פארטרעפ־ליך, אז די העכסט בעריהמטע פילאזאפען, וועלכע נעהמען זיך אונטער צו רעדען וועגען דעם, לויבען די קאנסטיטוציע פון דעם עגיפּטישען שטאאט העכער איבער אלע." ((איזאקראטעס „בוזירים", קאפיטעל 8.)

[83] פערגלייך דיאדארוס סיקולוס.

ספּעציעל די קאָמפּליצירטע מעכאַנישע אַפּאַראַטען, וועלכע זיינען שוין דאַן אָנגעווענדעט געוואָרן. „אַזאַ ווערקשטאַט“, זאָגט אורע, „האָט פאָרגעשטעלט אַ בילד פון דער צוטיילונג פון דער אַרבייט אין איהרע פיעלפאַכיגע גראַדאַציעס. דער בויערער, דער דלאָט, דער דרעקסעל־באַנק האָבען געהאַט זייערע אייגענע אַרבייטער, היעראַרכיש איינגעטיילט לויט דעם גראַד פון זייער פעהיגקייט.“ אָט דער פּראָדוקט פון דער מאַנופאַקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער אַרבייט האָט פּראָדוצירט פון זיין זייט—מאַשינען. זיי האָבען אָבגעשאַפט די האַנדווערקמעסיגע טהעטיגקייט אַלס דעם רעגולירענדען פּרינציפּ פון דער געזעלשאַפטליכער פּראָדוקציאָן. דערמיט ווערט אָבגעשאַפט פון איין זייט דער טעכנישער גרונד פאַר דעם אַרבייטער'ס לעבענסלענגליכע צוגעבונדענקייט צו איין טייל־פונקציע. פון דער אַנדער זייט פאַלען אַוועק די בעגרענצונגען, וואָס דערזעלביגער פּרינציפּ האָט נאָך געהאַט אַרויפגעלעגט אויף דער הערשאַפט פון קאַפּיטאַל.

גאנצען מעכאניזם שווערע שאָדען דורך זיינע קאפריזען.״ [84] דורך דער גאנצער מאנופאקטור־פעריאָדע לאָזט זיך דעריבער הערן די קלאגע װעגען דעם װאָס עס פעהלט דיסציפּלין צווישען די ארביי־טער.[85] און װאָלטען מיר אפילו ניט געהאט די עדות פון די שרייבער פון יענער עפּאָכע, װאָלטען די איינפאכע פאקטען, אז פון דעם 16טען י.ה. ביז דעם אָנפאנג פון דער גרויס־אינדוסטריע איז דעם קאפּיטאל ניט געלונגען צו קריגען די מאכט איבער דער גאנצער צייט פון די מאנופאקטור־ארבייטער, אז די מאנופאקטורען האָבען א קורץ לעבען און לויט דער איינוואנדערונג אָדער אויסוואנדערונג פון די ארבייטער פערלאָזען זיי זייער פּלאץ אין איין לאנד און בע־זעצען זיך אין אנאנדער לאנד—אָט די פאקטען רעדען מעהר װי גאנצע ביבליאָטעקען. „אָרדנונג מוז אויף איין אופן אָדער אנ־אנדערן איינגעפיהרט װערן״, שרייט אויס אין יאָהר 1770 דער אָפט־ציטירטער פערפאסער פון דעם עססעי "On Trade and Commerce." אָרדנונג קלינגט צוריק אָב 66 יאָהר שפּעטער פון דר. אנדריו אורע'ס מויל. „אָרדנונג״ האָט געפעהלט אין דער מאנופאקטור, װאָס איז געװען געבויט אויף דער „סכאָלאסטישער דאָגמע פון צוטיילונג פון דער ארבייט״, און „אַרקרייט האָט געשאפען די אָרדנונג.״

אין דערזעלביגער צייט האָט די מאנופאקטור ניט געהאט בכח ארומצוכאפּען די פּראָדוקציאָן אין איהר גאנצען אומפאנג, אָדער צו רעוואָלוציאָנירן זי ביז'ן גרונד. זי האָט זיך דערהויבען אלס עקאָנאָמישעס קונסט־װערק אויף דעם ברייטען באזיס פון די שטאָד־טישע מלאכות און די דאָרפישע הויז־אינדוסטריען. איהר אייגענע ענגע טעכנישע גרונדלאגע איז אויף א געוויסען ענטוויקלונגס־גראד געשטאנען אין ווידערשפּרוך מיט די פּראָדוקציאָן־בעדערפעניסען, װאָס זיינען פון איהר אליין געשאפען געװאָרן.

איינע פון איהרע פאָלשטענדיגסטע בעשאפונגען איז געװען דער װערקשטאט אויף צו פּראָדוצירן די ארבייט־אינסטרומענטען גופא,

---

[84] (Ure, "Philosophy of Manufacture", p. 20)

[85] דאס איז מעהר דער פאל איז ענגלאנד, װי אין פראנקרייך, און מעהר אין פראנקרייך איידער אין האללאנד.

מאַטעמאַטיקער און מעכאַניקער—און מען געפינט דאָס אייגענע ווידערהאָלט דאָ און דאָרט פון ענגלישע עקאָנאָמען—רופען אָן אַ ווערקצייג אַן איינפאַכע מאַשין, און אַ מאַשין—אַ צונויפגעשטעלטען ווערקצייג. זיי זעהען דאָ ניט קיין אונטערשייד אין עצם, און רופען אָן אַפילו די איינפאַכע מעכאַנישע קרעפטען (פּאָטענצען), ווי למשל דעם הויב־שטאַנג, די משופּע׳דיגע פלעכע, דעם שרויף, די קלין א.אז.וו.—מאַשינען.[87] אין דער אמת׳ן בעשטעהט טאַקע יעדע מאַשין פון די דאָזיגע איינפאַכע קרעפטען, ווי פערשטעלט און קאָמבינירט זיי זאָלען ניט זיין. פון אַ עקאָנאָמישען שטאַנדפּונקט אָבער טויג ניט די ערקלערונג, ווארים עס פעהלט איהר דער היסטאָרישער עלעמענט. פון דער אַנדער זייט זוכט מען דעם אונטערשייד צווישען ווערקצייג און מאַשין אין דעריין, וואָס ביי דעם ווערקצייג איז דער מענש די בעוועגונג־קראַפט, און ביי דער מאַשין—אַנאַנדער נאַטור־קראַפט, ניט קיין מענשליכע, דהיינו אַ חיה, וואַסער, ווינד א.אַז.וו.[88] לויט דער דערקלערונג וואָלט אויסגעקומען, אַז אַ פלוג, געשלעפּט פון אָקסען—וואָס געהערט צו די פערשיידענסטע פּראָדוקציאָנס־עפּאָכען—איז אַ מאַשין, און קלאַססענס „סירקולאַר לום“ [אַ רונד־וועבשטוהל], וואָס ווערט בעוועגט דורך די הענד פון אַן איינציגען אַרביימער און מאַכט 96,000 אויגלעך אין אַ מינוט, איז נישט מעהר ווי אַ ווערקצייג. נאָך מעהר, דערזעלביגער וועבשטוהל וואָלט געווען אַ ווערקצייג, ווען מען בעוועגט איהם מיט׳ן האַנד, און אַ מאַשין, ווען מען בעוועגט איהם מיט דאַמף. און אַזוי ווי די אָנווענדונג פון דער קראַפט פון חיות איז איינע פון די עלטסטע ערפינדונגען פון דער מענשהייט, הייסט עס פאַקטיש, אַז די מאַשין־פּראָדוקציאָן

---

[87] זעה צום ביישפּיעל האַטטאָן: „קאָרס אוו מאַטהעמאַטיקס“.

[88] לויט דעם שטאַנדפּונקט לאָזט זיך אָוועקשטעלען אַ שאַרפע גרעניץ צווישען אַ ווערקצייג און אַ מאַשין. גראַב־אייזענס, האַמערס, דלאָטען א.אַז.וו., סיסטעמען פון הויב־שטאַנגען און שרויפען, פאַר וועלכע דער מענש איז די בעוועגונג־קראַפט, ווי קינסטליך זיי זאָלען ניט זיין... דאָס אַלעס פאַלט אונטער דעם בעגריף פון ווערקצייג; בעת אַ פלוג, וואָס ווערט בעוועגט פון טהיער־קראַפט, ווינד־מיהלען א.ד.ג. מוזען צוגערעכענט ווערן צו מאַשינען.“ (ווילהעלם שולץ, „די בעוועגונג דער פּראָדוקציאָן“, ציריך 1843, ז. 38.) אַ שריפט, וואָס איז אין געוויסע פּרטים לויבענסווערטה.

דרייצעהנטער קאַפּיטעל.

מאַשינעריע און גרויס־אינדוסטריע.

1. ענטוויקלונג פון מאַשינעריע.

דזשאָהן סטוארט מילל זאָגט אין זיינע „פּרינציפּען פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע“: „עס איז נאָך א פראגע, צי די אַלע מע־כאַנישע ערפינדונגען, וואָס זיינען ביז איצט געמאכט געוואָרן, האָבען פערלייכטערט די טעגליכע ארבייט פון א וועלכען עס איז מענשען.“ [86] דאָס איז אָבער בשום אופן גאָרניט דער צוועק פון דער מאַשינעריע, וואָס ווערט קאַפּיטאַליסטיש אָנגעווענדעט. די מאַשינעריע, ווי יעדע אנדערע ענטוויקלונג פון דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער ארבייט, דאַרף נאָר וועלוועלער מאַכען די סחורות און פערקירצען דעם טייל פון ארבייטס־טאָג, וואָס דער ארבייטער געברויכט פאַר זיך אליין, כדי צו פערלענגערן דעם אנדער טייל פון זיין ארבייטס־טאָג, וועלכען ער גיט אוועק אומזיסט דעם קאַפּיטאַ־ליסט. זי איז א מיטעל פאַר דער פּראָדוקציאָן פון מעהרווערטה.

די רעוואָלוציע אין דעם אופן פון פּראָדוקציאָן הויבט זיך אָן אין דער מאַנופאַקטור מיט דער ארבייטס־קראַפט, אין דער גרויס־אינדוסטריע—מיט דעם ארבייטס־מיטעל. מען מוז דעריבער קודם אונטערזוכען, דורך וואָס ווערט דער ארבייטס־מיטעל פערוואַנדעלט פון א ווערקצייג אין א מאַשין, אָדער מיט וואָס אונ־טערשיידט זיך די מאַשין פון א האַנדווערק־אינסטרומענט. אונז איז אָבער דאָ נוגע נאָר די גרויסע, אַלגעמיינע כאַראַקטער־שטריכען; וואָרים די עפּאָכען אין דער געשיכטע פון דער געזעלשאַפט טיילען זיך פונקט אזוי ווייניג אָב דורך אַבסטראַקט־שטרענגע גרעניץ־לי־ניען, ווי די עפּאָכען פון דער ערד־געשיכטע.

---

[86] מילל האָט געזאָלט זאָגען: „פון א וועלכען עס איז מענשען, וואָס לעבט ניט פון דעם אנדערען׳ס ארבייט“, וואָרים עס איז קיין ספק ניט, אז די מאַשי־נעריע האָט זעהר פערמעהרט די צאָהל פון די רייכע לעדיג־געהער.

אָנשטוים פון אַ פאַרטיגער נאַטור־קראַפט פון דרויסען, ווי דער וואַסער־ראָד פונ׳ם וואַסער־פאַל, דער ווינד־פליגעל פון דעם ווינד א.אַז.וו. דער טראַנסמיסיאָן־מעכאַניזם, וואָס איז צונויפגעשטעלט פון שוואונג־רעדער, טרייב־וואַלען, צייהן־רעדער, דרעה־רעדער, טרייב־רימענס, שטריק, בענדער, צווישענגעשיר און אַלערליי סאָרטען אויסשטאַטונגען, רעגולירט די בעוועגונג, ענדערט, וואו עס איז נויטיג, איהר פאָרם, צום ביישפּיעל פון אַ ווערטיקאַלער אין אַ קרייז־פאָרמיגער בעוועגונג, פערטיילט און טראָגט אַריבער די בעוועגונג אויף דער ווערקצייג־מאַשינעריע. די'ביידע טיילען פון דעם מעכאַניזם דיענען נאָר איבערצוגעבען די בעוועגונג צו דער ווערקצייג־מאַשין, דורך וועלכער זי כאַפּט אָן דעם אַרבייט־געגענשטאַנד און פערענדערט איהם צוועקמעסיג. אָט דער טייל פון דער מאַשינעריע, די ווערקצייג־מאַשין, איז עס, פון וואַנען די אינדוסטריעלע רעוואָלוציע פון 18טען י.ה. הויבט זיך אָן. די ווערקצייג־מאַשין מאַכט נאָך אויס דעם אָנהויב־פּונקט יעדען טאָג פון דאָס ניי, אַזוי אָפט ווי אַ האַנדווערק־ אָדער מאַנופאַקטור־פּראָדוקציאָן געהט אַריבער אין אַ מאַשינען־פּראָדוקציאָן.

בעטראַכט מען גענויער די ווערקצייג־מאַשין אָדער די אייגענטליכע אַרבייט־מאַשין, דערזעהט מען בכלל ווידער, ווען אפילו אָפט אין אַ פערענדערטער פאָרם, די אַפּאַראַטען און ווערקצייג, מיט וועלכע דער האַנדווערקער אָדער מאַנופאַקטור־אַרבייטער אַרבייט, אָבער אנשטאַט דעם מענשענ׳ס ווערקצייג זיינען זיי איצט ווערקצייג פון אַ מעכאַניזם אָדער מעכאַנישע ווערקצייג. אָדער די גאַנצע מאַשין איז אַ מעהר אָדער וועניגער פערענדערטע מעכאַנישע אויסגאַבע פון דעם אַלטען האַנדווערק־אינסטרומענט, ווי מען זעהט עס

ליגיעזע נעבעל־פאַרשטעלונגען, איידער פערקעהרט, צו ענטוויקלען פון די יעדעסמאַליגע ווירקליכע לעבענס־פערהעלטנישען איהרע פערהימעלטע פאָרמען. די לעצטע איז די איינציג מאַטעריאַליסטישע און פאָלגליך וויסענשאַפטליכע מעטאָדע. די חסרונות פון דעם אבסטראַקט־נאַטורוויסענשאַפטליכען מאַטעריאַליזם, וועלכער שליסט אויס דעם געשיכטליכען פּראָצעס, קאָן מען שוין זעהן פון די אבסטראַקטע און אידעאַלאָגישע פאָרשטעלונגען פון זיינע וואָרט־פיהרער, וויבאַלד נאָר זיי וואַגען אַרויסצוטרעטען ווייטער איידער זייער ספּעציאַליטעט.

איז פֿאָרגעקומען פריהער איידער די האַנד־פּראָדוקציאָן. בעת דזשאהן וויאַט האָט אין יאָהר 1735 געלאָזט הערן וועגען זיין שפּין־מאַשין און דערמיט אָנגעזאָגט די אינדוסטריעלע רעוואָלוציע פון 18טען יאָהרהונדערט, האָט ער אַ וואָרט ניט דערמאָנט, אַז אַן עזעל טרייבט די מאַשין, דאָך איז די ראָליע אָנגעקומען דעם עזעל. „אַ מאַשין אויף צו שפּינען אָהן פינגער“ האָט עס געהייסען אין זיין פּראָגראַם.[89]

יעדע ענטוויקעלטע מאַשינעריע בעשטעהט פון דריי בעצם־פערשיידענע טיילען: פון דער בעוועגונג־מאַשין, דעם טראַנסמי־סיאָן־ [איבערטראָגונג]־ מעכאַניזם און ענדליך פון דער ווערקצייג־מאַשין אָדער אַרבייט־מאַשין. די בעוועגונג־מאַשין דיענט אַלס טרייב־קראַפט פון דעם גאַנצען מעכאַניזם. זי שאַפט איהר איי־גענע בעוועגונג־קראַפט, ווי למשל די דאַמף־מאַשין, די הייסע־לופט מאַשין, עלעקטראָ־מאַגנעטישע מאַשין א.אַז.וו., אָדער זי קריגט דעם

[89] שוין פאַר איהם זיינען אַנגעווענדט געוואָרן מאַשינען צום שפּינען, וועןן אפילו גאָר ניט קיין פאַלקאָמענע — צוערשט וואהרשיינליך אין איטאַליען. אַ קריי־טישע געשיכטע פון דער טעכנאָלאָגיע וואָלט איבערהויפּט בעוויזען, ווי וועניג וועלכע עס איז ערפינדונג פון 18טען י.ה. איז די אַרבייט פון איין איינציגען מענשען. ביז אַהער איז נאָך אַזאַ ווערק ניטאָ. דאַרווין האָט אונז פעראינטע־רעסירט אין דער געשיכטע פון דער נאַטור־טעכנאָלאָגיע, דאָס הייסט אין דער אויסבילדונג פון די אָרגאַנען פון פלאַנצען און טהיערען, וועלכע דיענען אַלס פּראָדוקציאָנס־אינסטרומענטען צו דערהאַלטען דאָס לעבען פון די דאָזיגע פלאַנצען און טהיערען. פערדיענט אפשר ניט די געשיכטע פון דער אויסבילדונג פון די פּראָדוקטיווע אָרגאַנען פון דעם געזעלשאַפט־מענשען, וועלכע זיינען דער מאַטע־ריעלער באַזיס פון יעדער געזעלשאַפטליכער אָרגאַניזאַציע, אויך אַזאַ אויפמערק־זאַמקייט? און וואָלט דען ניט געווען לייכטער צו שאַפען אַזאַ געשיכטע, היות די מענשען־געשיכטע, ווי וויקאָ זאָגט, אונטערשיידט זיך דערמיט פון דער נאַטור־געשיכטע, וואָס די ערשטע האָבען מיר געמאַכט און די אַנדערע ניט? די טעכ־נאָלאָגיע דעקט אויף דעם מענשען'ס אַקטיווע בעציהונג צו דער נאַטור, דעם די־רעקטען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס פון זיין לעבען, און דערמיט אויך פון זיינע געזעלשאַפטליכע לעבענס־פערהעלטענישען און פון די גייסטיגע בעגריפען, וואָס קומען אַרויס פון זיי. אפילו יעדע רעליגיאָנס־געשיכטע, וועלכע נעהמט ניט אין אַנבעטראַכט אַט דעם מאַטעריעלען באַזיס, איז אונ־קריטיש. עס איז פאַקטיש פיעל לייכטער אַרויסצוגעפינען דורך אַנאַליז דאָס ערדישע קערענדיל פון די רע־

זעצען איין שפינער ביי צוויי שפין־רעדער, ער זאָל, הייסט עס, ארבייטען אין דערזעלביגער צייט מיטביידע הענד אוןביידע פיס. דאָס איז אָבער געווען צופיעל אָנשטרענגענד. שפּעטער האָט מען ערפונדען א טרעט־שפינראָד מיט צוויי שפינדלען, אָבער די שפּין־קינסטלער, וואָס זאָלען קאָנען שפּינען צוויי פעדים מיט אמאָל, זיינען געווען כמעט אזוי זעלטען ווי מענשען מיט צוויי קעפּ. פּער־קעהרט, די „דזשעני" שפּינט לכתחילה מיט 12 ביז 18 שפינדלען, די זאָקען־שטריק מאַשין שטריקט מיט פיעלע טויזענדער שפּיזלען אויף אמאָל א.אז.וו. די צאָהל ווערקציינ, מיט וועלכער דיזעלביגע ווערקצייג־מאַשין ארבייט אין דערזעלביגער צייט, איז פון אָנהויב אָן בעפרייט פון דער אָרגאַנישער גרעניץ, וואָס בעשרענקט די האנד־געצייג פון אַן ארבייטער.

ביי פיעלע האנדווערקצייג קאָן מען זעהן בחוש דעם חילוק צווישען דעם מענשען אַלס פשוט׳ע טרייב־קראַפט און אַלס אר־בייטער, וועלכער טהוט־אויף די אייגענטליכע האנד־ארבייט. צום ביישפּיעל ביים שפין־ראָד ווירקט דער פוס נאָר אַלס טרייב־קראַפט, בעת די האנד, וואָס אַרבייט מיט׳ן שפּינדעל און צופּט און דרעהט, טהוט די ריכטיגע שפּין־ארבייט. די אינדוסטריעלע רעוואָלוציע האָט צוערשט אָנגעגריפען גראָד אָט דעם לעצטען טייל פון׳ם האנד־ווערק־אינסטרומענט, און האָט איבערגעלאָזט פאר׳ן מענשען, א חוץ דער נייער ארבייט אויפצופּאסען די מאַשין מיט׳ן אויג און פער־ריכטען איהרע פעהלערן מיט׳ן האנד, די ריין־מעכאַנישע ראָלע פון א טרייב־קראַפט. פערקעהרט ווייעדער, די ווערקצייג, ביי וועלכע דער מענש ווירקט לכתחילה נאָר אַלס פשוט׳ע טרייב־קראַפט, דהינו ביים דרעהען דאָס הענטעל פון א מיהל,[92] ביים פּומפּען, ביים בע־וועגען ארויף און אראָב די אָרעמס פון א בלאָז־זאַק, ביים שטויסען אין א שטופּע א.אז.וו.—רופען טאַקע אַרוים צוערשט די אָנווענדונג

---

[92] משה פון מצרים האט געזאגט: „דו זאלסט ניט פערצוימען דאס מויל פון'ם אקס בעת ער דרעשט." די קריסטליך־גערמאנישע פילאנטראפען אבער פלעגען ארויפלעגען א גרויסע הילצערנע ברעט אויפ'ן האלז פון דעם לייבאייגענעם, וועלכען זיי האבען בענוצט אלס טרייבקראפט צום מאהלען, כדי ער זאל ניט קאנען ברענגען קיין מעהל מיט'ן האנד צום מויל.

אין דעם מעכאַנישען וועבשטוהל; [90] אָדער די אַקטיווע אָרגאַנען, וואָס זיינען אַריינגעפּאַסט געוואָרן אין געשטעל פון דער אַרבייט־מאַשין, זיינען אַלטע בעקאַנטע, ווי למשל די שפּינדלען אין דער שפּין־מאַשין, די שפּיזלען אין דער זאָקען־שטריק־מאַשין, זעג־קלינגען אין דער זעג־מאַשין, מעסערס אין דער האַק־מאַשין א.אז.וו. דער אונטערשייד צווישען אָט די ווערקצייג און דעם עצם קערפּער פון דער אַרבייטס־מאַשין הויבט זיך אָן פון זייער געבורט. זיי ווערן נאָך אַלץ גרעסטענטיילס פּראָדוצירט האַנדווערקמעסיג אָדער מאַנו־פאַקטורמעסיג, און דערנאָך ערשט זעצט מען זיי אַריין אין דער אַרבייטס־מאַשין, וואָס ווערט פּראָדוצירט מאַשינענמעסיג.[91] די ווערקצייג־מאַשין איז, הייסט עס, אַ מעכאַניזם, וואָס טהוט־אויף מיט זיינע ווערקצייג, נאָכדעם ווי ער בעקומט די געהעריגע בעווע־גונג, דיזעלביגע אַרבייט, וועלכע דער אַרבייטער האָט פריהער אויפ־געטאָן מיט עהנליכע ווערקצייג. צי די טרייב־קראַפט נעהמט זיך פון דעם מענשען, צי ווידער פון אַ מאַשין, מאַכט אין עצם פון דער זאַך קיין חלוק ניט. ווען דער אייגענטליכער ווערקצייג ווערט אַריבערגעטראָגען פון דעם מענשען אויף אַ מעכאַניזם, ווערט עס אַ מאַשין אנשטאַט אַן איינפאַכער ווערקצייג. דער אונטערשייד וואַרפט זיך גלייך אין אויג, אפילו ווען דער מענש אַליין בלייבט נאָך אַלץ דער ערשטער מאָטאָר [די ערשטע טרייב־קראַפט]. די צאָהל אַרבייט־אינסטרומענטען, מיט וועלכע אַ מענש קאָן גלייכ־צייטיג אַרבייטען, איז בעשרענקט דורך דער צאָהל פון זיינע נאַ־טירליכע פּראָדוקציאָנס־אינסטרומענטען, פון זיינע אייגענע קער־פּערליכע אָרגאַנען. מען האָט אין דייטשלאַנד געפּרובט צוערשט

---

[90] ספּעציעל אין דער אורשפּרינגליכער פאָרם פון דעם מעכאַנישען וועבשטוהל דערקענט מען מיט'ן ערשטען בליק ווידער דעם אַלטען וועבשטוהל. גרינדליך פער־ענדערט קומט ער נאָר פאָר אין זיין מאָדערנער פאָרם.

[91] ערשט אומגעפעהר פון דעם יאָהר 1850 אָן ווערט אין ענגלאַנד פאַבריצירט מאַשינענמעסיג אַלץ אַ גרעסערער טייל פון די ווערקצייג פון אַרבייטס־מאַשינען, הגם ניט פון דיזעלביגע פאַבריקאַנטען, וועלכע מאַכען די מאַשינען גופא. מאַשינען צו פאַבריצירן אַזעלכע מעכאַנישע ווערקצייג זיינען צום ביישפּיעל „די אויטאָ־מאַטיק באָבין מייקינג ענדזשין", „קאַרד סעטינג ענדזשין", מאַשינען צו מאַכען די וועב־שיפלעך, מאַשינען צו שמיעדען די „מיול און טהראָסל"־שפּינדלען.

דאמף־מאשין. אַזוי באַלד ווי דער מענש ווירקט בלויז אַלס טרייב־קראַפט אויף אַ ווערקצייג־מאַשין, אנשטאט צו ווירקען מיט דעם ווערקצייג אויף דעם אַרבייט־געגענשטאנד, קאָן ווינד, וואסער אָדער דאמף א.ד.ג. פערנעהמען זיין פּלאַץ, און עס איז נישט מעהר ווי אַ צופאַל, וואָס די טרייב־קראַפט נעהמט אָן די פאָרם פון מענשליכע מוסקולען. דאָס שליסט נאַטירליך ניט אויס, אַז אַזאַ אומבייט וועט פאָדערען גרויסע טעכנישע ענדערונגען אין דעם מעכאַניזם, וועלכער איז לכתחילה געווען געבויט נאָר פאַר מענשליכער טרייב־קראַפט. היינטיגע צייטען ווערן געבויט אַלע מאַשינען, וועלכע דארפען נאָך ערשט דורכברעכען פאַר זיך אַ וועג, ווי נעה־מאַשינען, מאַשינען צו באַקען ברויט א.ד.ג., אויב זייער כאַראַקטער שליסט נאָר ניט אויס פון אָנהויב אָן זייער געברויך אויף אַ קליינעם מאָסשטאַב, פאַר מענשליכער און ריין־מעכאַנישער טרייב־קראַפט צוגלייך.

די מאַשין, פון וועלכער די אינדוסטריעלע רעוואָלוציע פאַנגט זיך אָן, פערבייט דעם אַרבייטער, וואָס אַרבייט מיט אַן איינצעלנעם ווערקצייג, אויף אַ מעכאַניזם, וואָס אָפּערירט מיט אַ סך פון דיזעלביגע אָדער עהנליכע ווערקצייג אויף אַמאָל, און וועלכער ווערט בעוועגט פון אַן איינציגער טרייב־קראַפט, פון וואָס פאַר אַ פאָרם זי זאָל ניט זיין.[95] דאָ האָבען מיר די מאַשין, אָבער דערווייל נאָך אַלס איינפאַכער עלעמענט פון דער מאַשינענמעסיגער פּראָדוקציאָן.

די פערגרעסערונג פון דעם אומפאַנג פון דער אַרבייט־מאַשין און פון דער צאָהל ווערקצייג, מיט וועלכע זי אַרבייט אין איין צייט, פאָדערט אַ מעהר־מאַסיווען בעוועגונג־מעכאַניזם, און כדי בייצוקומען זיין אייגענעם ווידערשטאַנד, פאָדערט אַזאַ מעכאַניזם אַ שטאַרקערע טרייב־קראַפט איידער דעם מענשען'ס — שוין ניט צו רעדען, וואָס דער מענש איז זעהר ניט קיין פאָלקאָמענער מיטעל צו פּראָדוצירן אַ גלייכפאָרמיגע און ניט־אונטערבראָכענע בעוועגונג. אָנגענומען אַז דער מענש ווירקט איצט נאָר אַלס איינפאַכע טרייב־קראַפט, ד.ה. אַז די ווערקצייג־מאַשין האָט פערנומען דעם פּלאַץ פון

---

[95] „די פערראייניגונג פון אט די אַלע איינפאַכע אינסטרומענטען, און געבראַכט אין בעוועגונג דורך אַן איינציגען מאָטאָר, שטעלט צוזאַמען אַ מאַשין.“
(Babbge, “On the Economy of Machinery”, London 1832)

פון חיות, וואַסער, ווינד [93] אַלס טרייב־קראַפט. זיי דערהויבען זיך צו דער מדרגה פון מאַשינען טיילווייז אין דער מאַנופאַקטור־פּעריאָדע און אין איינצעלנע פעלען נאָך אַ לאַנגע צייט פריהער, אָבער זיי רעוואָלוציאָנירן ניט דעם פּראָדוקציאָנס־אופן. אַז זיי זיינען שוין כמעט מאַשינען אפילו אין זייער האַנדווערקמעסיגער פאָרם, ציינט זיך אַרויס אין דער פּעריאָדע פון דער גרויס־אינדוסטריע. די פּומפּען צום ביישפּיעל, מיט וועלכע די האָללענדער האָבען אויס־געפּומפּט די האַרלעם־אָזערע, אין 1836־37, זיינען געווען געבויט אויף׳ן פּרינציפּ פון געוועהנליכע פּומפּען, נאָר זייערע קאָלבען זיינען געטריבען געוואָרן פון ריעזיגע דאַמף־מאַשינען, אנשטאַט פון מענשליכע הענד. דעם שמיעד׳ס געוועהנליכער און זעהר ניט פּאָל־קאָמענער בלאָז־זאַק ווערט צייטענווייז נאָך איצט אין ענגלאַנד פערוואַנדעלט אין אַ מעכאַנישע לופט־פּומפּ דורכדעם וואָס מען פערבינדעט זיינע אָרעמס מיט אַ דאַמף־מאַשין. אפילו די דאַמף־מאַשין גופא, ווי זי איז ערפונדען געוואָרן צום סוף פון 17טען י.ה., אין משך פון דער מאַנופאַקטור־פּעריאָדע, און איז פערבליבען ביז די 80־יגער יאָהרען פון 18טען י.ה.,[94] האָט ניט אַרויסגערופען קיין אינדוסטריעלע רעוואָלוציע. גיכער פערקעהרט, די בעשאַפונג פון ווערקצייג־מאַשינען, האָט נויטיג געמאַכט די רעוואָלוציאָנירטע

[93] טיילווייז דער דוחק אין נאַטירליכע וואַסערפאַלען, טיילווייז דער קאַמף אנטקעגען אַן איבערפלוס פון וואַסער אין אַנדערע פאַרמען, האָבען געצוואונגען די האָללענדער צו בענוצען דעם ווינד אַלס טרייב־קראַפט. די ווינד־מיהל גופא האָבען זיי בעקומען פון דייטשלאַנד, וואו די דאָזיגע ערפינדונג האָט אַרויסגע־רופען אַ שטילען קאַמף צווישען דעם אַדעל, די גלחים און דעם קייזער מכח דעם, צו וועמען פון די דריי „געהערט" דער ווינד. די לופט ברענגט פערשקלאַפונג (מאַכט אייגען) פלעגט מען זאָגען אין דייטשלאַנד, אָבער דער ווינד האָט האָללאַנד פריי געמאַכט. דאָ האָט ער געמאַכט צום קנעכט ניט דעם האָללענדער, נאָר דעם גרונד און באָדען לטובת דעם האָללענדער. שוין אין 1836 זיינען אין האָללאַנד בענוצט געוואָרן 12,000 ווינד־מיהלען פון 6000 פערד־קראַפט, כדי צו פערהיטען צוויי־דריטעל פון׳ם לאַנד פון ווערן צוריק פערוואַנדעלט אין זומפּען.

[94] זי איז, טאַקע אמת, שוין זעהר פיעל פערבעסערט געוואָרן דורך וואַט׳ס ערשטע, אַזוי־גערופענע איינפאַך־ווירקענדע דאַמף־מאַשין, זי איז אָבער אין דער פאָרם געבליבען נישט מעהר ווי אַ הויב־מאַשין פאַר וואַסער און פאַר דער זאַלץ־לעזונג פון די זאַלץ־מינען.

דערפון, וואס דער אויסדרוק פערד־קראפט ווערט נאך ביז אויף היינטיגען טאג געברויכט אלס א מאס פון מעכאנישער קראפט. דער ווינד איז צו־פערענדערליך און לאזט זיך ניט קאנטראלירן, און די אנווענדונג פון וואסער־קראפט איז אויסער דעם געווען מעהר ווי אלץ פערשפרייט אין ענגלאנד, דעם געבורטס־ארט פון דער גרויס־אינדוסטריע. שוין אין דער צייט פון דער מאנופאקטור־פעריאדע. מען האט נאך אין 17טען י.ה. פרובירט טרייבען צוויי „לויפער" [בעוועגטע מיהלשטיינער] און אזוי אויך צוויי גענג מיהלשטיינער מיט איין וואסער־ראד. דער פערגרעסערטער אומפאנג אבער פון דעם טראנסמיסיאן־מעכאניזם איז געקומען אין צוזאמענשטויס מיט דער שוין ניט מעהר גענוגענדער וואסער־קראפט, און דאס איז געווען איינער פון די אומשטענדען, וואס האט געפיהרט צו א גענויערער אונטערזוכונג פון די רייבונגס־געזעצען. אזוי אויך האט די ניט־גלייכפארמיגע ווירקונג פון דער בעוועגונג־קראפט, אין די מיהלען, וועלכע זיינען געטריבען געווארן דורך שטופען און שלעפען א הויב־שטאנג, געפיהרט צו דער טעאריע און אנווענדונג פון דעם שוואונג־ראד,[97] וועלכער האט שפעטער געשפיעלט אזא וויכטיגע ראליע אין דער גרויס־אינדוסטריע. ארקראיט׳ס טראסל־שפינעריי איז לכתחילה געטריבען געווארן מיט וואסער. דער געברויך פון וואסער־קראפט אלס די הויפט טרייב־קראפט איז אבער אויך געווען פערבונדען מיט פיעל שוועריגקייטען. מען קאן איהר קראפט ניט פערגרעסערען ווי־פיעל מען וויל און מען קאן ניט העלפען, ווען עס איז ניט גענוג; צייטענווייז איז זי גאר ניטא, און האט איבערהויפט א ריין־לאקאלען כאראקטער.[98] ערשט מיט וואטט׳ס צווייטער, אזוי גערופענער טאפעלט־ווירקענדער דאמף־מאשין, איז ערפונדען געווארן אן ערשטער מאטאר, וועלכער שאפט אליין זיין בעוועגונג־קראפט פון דער פערצעהרונג פון קויהלען און וואסער, און וואס זיין לייסטונג־קראפט שטעהט אינגאנצען אונטער דעם מענשענ׳ס קאנטראל. זייענדיג בעוועגליך און א מיטעל פון בעוועגונג, שטאדטיש און ניט

---

[97] פאול האלבער 1625, דע קאוס 1618.

[98] די מאדערנע ערפינדונג פון טורבינען בעפרייט די אינדוסטריעלע אויס־נוצונג פון וואסער־קראפט פון פיעלע פריהערדיגע בעשרענקונגען.

זיין ווערקצייג, קאָנען איצט נאַטור־קרעפטען פערנעהמען זיין פּלאַץ אויך אַלס טרייב־קראַפּט. פון אַלע גרויסע טרייב־קרעפטען, וואָס זיינען אַריבערגענומען געוואָרן פון דער מאַנופאַקטור־פּעריאָדע, איז די פערד־קראַפט געווען די ערגסטע, טיילווייז ווייל אַ פערד האָט אַן אייגענעם קאָפּ, און טיילווייז ווייל ער קאָסט טייער, און דער אומפאַנג, וואו מען קאָן איהם בענוצען אין די פאַבריקען, איז אַ בעגרעניצטער.[96] פונדעסטוועגען איז דער פערד זעהר פיעל גע־ברויכט געוואָרן אין די קינדער־יאָהרען פון דער גרויס־אינדוסטריע, ווי מען קאָן עס זעהן, אַ חוץ פון דעם פאַקט, וואָס די שרייבער איבער אַגריקולטור פון יענער צייט האָבען געקלאָגט אויף דעם, שוין

---

[96] דזשאהן ס. מאָרטאָן האָט אין יאַנואַר 1861 געלעזען אַ פּאָרטראַג אין דער „סאָסייעטי אוו אַרטס“ איבער „די קרעפטען, וואָס ווערען אַנגעווענדעט אין דער אַגריקולטור“. ער זאָגט דאָרט צווישען אַנדערעס: „יעדע פערבעסערונג, וואָס ברענגט מיט אַ איינפאָרמיגקייט פון׳ם באָדען, מאַכט מען זאָל קאָנען אַנווענדען די דאַמף־מאַשין פאַר דער ריין־מעכאַנישער קראַפט.... פערד־קראַפט ווערט נויטיג, וואו קרומע אַבצוימונגען און אַנדערע הינדערנישען שטערען די גלייכ־פאָרמיגע בעוועגונג. די דאָזיגע הינדערנישען פערשווינדען וואָס פון טאָג. פאַר אָפּעראַציעס, וועלכע פאָדערען אַ גרעסערע אויסאיבונג פון׳ם ווילען און ווע־ניגער ווירקליכע קראַפט, איז די קראַפט, וועלכע קאָן יעדע מינוט געלענקט ווערען דורך דעם מענשליכען גייסט, ד.ה. די מענשליכע קראַפט, די איינציגע, וואָס קאָן אַנגעווענדעט ווערען.“ העהר מאָרטאָן רעדוצירט דאַן די דאַמף־קראַפט, פערד־קראַפט, און מענשען־קראַפט צו דער געוועהנליכער מאָס־איינהייט פון דאַמף־מאַשינען—די קראַפט, וואָס איז נויטיג אויפצוהויבען 33 טויזענד פונט איין פוס הויך אין אַ מינוט,—און בערעכענט, אַז 1 פערד־קראַפט פון אַ דאַמף־מאַשין קאָסט 3 פענס אַ שטונדע און פון אַ פערד 3½ פענס אַ שטונדע. ווייטער, אויב מען וויל האַלטען אַ פערד אין אַ פאָלקאָם געזונדען צושטאַנד, טאָר מען איהם ניט לאָזען אַרבייטען מעהר ווי 8 שטונדען אַ טאָג. דורך דאַמף־קראַפט קאָן מען איינשפּאָרען אויף בעאַרבייטען לאַנד ווענינגסטענס 3 פון יעדע 7 פערד דעם גאַנצען יאָהר, און די קאָסטען זאָלען ניט זיין גרעסער וויפיעל די אָבגעשפּאָרטע פערד וואָלטען געקאָסט אין יענע 3—4 מאָנאַט אַליין, ווען זיי וואָלטען ריכטיג געאַרבייט. ענדליך, די דאַמף־קראַפט אין די אַגריקולטור־אָפּעראַציעס, וואו זי קאָן אַנגעווענדעט ווערען, פערבעסערט אין פערגלייך מיט פערד־קראַפט די קוואַליטעט פון דער אַרבייט. אויפצוטאָן די אַרבייט פון אַ דאַמף־מאַשין וואָלט געפאָדערט די אַרבייט פון 66 מענשען, וואָס וואָלט געקאָסט צוזאַמען 15 שילינג אַ שטונדע; אויפטאָן די אַרבייט פון אַ פערד וואָלט זיך געפאָדערט 32 מענשען און עס וואָלט געקאָסט צוזאַמען 8 שילינג אַ שטונדע.

די בעשרענקונגען פון מענשליכער קראַפט. דערמיט זינקט אַרונטער די איינצעלנע ווערקצייג־מאַשין, וועלכע מיר האָבען ביז אָהער בעטראַכט, צו דער מדרגה פון בלויז איין עלעמענט אין דער מאַשינען־מעסיגער פּראָדוקציאָן. איין בעוועגונג־מאַשין האָט איצט געקאָנט טרייבען אין דערזעלביגער צייט מעהרערע ארבייט־מאַשינען. מיט דער גרעסערער צאָהל ארבייט־מאַשינען ווערט אויך גרעסער די בעוועגונג־מאַשין, וואָס טרייבט זיי אַלעמען אין איין צייט. און דער טראַנסמיסיאָן־מעכאַניזם ווערט אַ ווייט־אויסגעברייטערטער אַפּאַראַט.

איצט דאַרף מען אונטערשיידען צוויי זאַכען: די קאָאָפּעראַציע פון פיעלע גלייכאַרטיגע מאַשינען און דעם מאַשינען־סיסטעם.

אין איין פאַל ווערט דער גאַנצער פּראָדוקט געמאַכט פון דערזעלביגער ארבייט־מאַשין. זי פיהרט דורך אַלע פערשיידענע אָפּעראַציעס, וועלכע אַ האַנדוועקער פיהרט דורך מיט זיין ווערקצייג, צ.ב.ש. דער וועבער מיט זיין וועבשטוהל, אָדער וואָס מעהרערע האַנדווערקער פיהרן דורך מיט פערשיידענע ווערקצייג, סיי זעלבשטענדיג, סיי איינע נאָך די אנדערע אַלס גליעדער פון אַ מאַנופאַקטור.[100] צום ביישפּיעל אין דער מאָדערנער מאַנופאַקטור פון קאָנווערטען פאַלדעט איין ארבייטער דאָס פּאַפּיער מיט דעם פאַלדבריינדעל, אַן אנדערער לעגט אַרויף די גומי, אַ דריטער קעהרט אויס דעם לאַץ, אויף וועלכען עס ווערט אַרויפגעדרוקט דער מאָנאָגראַם, אַ פערטער פּרעסט איין דעם מאָנאָגראַם א.אז.וו. און ביי יעדען פון

[100] פון דעם שטאַנדפּונקט פון דער מאַנופאַקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער ארבייט איז וועבעריי גאָר ניט קיין איינפאַכע, נאָר אדרבא אַ גאַנץ־קאָמפּליצירטע האַנדווערק־מעסיגע ארבייט, און בכן איז דער מעכאַנישער וועבשטוהל אַ מאַשין, וואָס טהוט אויף זעהר פיעלפאַכיגע ארבייט. עס איז איבערהויפּט אַ פאַלשע פאָרשטעלונג, אַז די מאָדערנע מאַשינעריע האָט אין אָנפאַנג אָוועקגענומען די אָפּעראַציעס, וועלכע די מאַנופאַקטורמעסיגע צוטיילונג פון דער ארבייט האָט פעראיינפאַכט. שפּינען און וועבען זיינען אין דער מאַנופאַקטור־פּעריאָדע צוטיילט געוואָרן אין נייע מינים ארבייט, און זייערע ווערקצייג זיינען אויסגעבעסערט און פערענדערט געוואָרן, אבער דער ארבייט־פּראָצעס גופא איז אויף קיין אופן ניט צוטיילט געוואָרן און איז געבליבען האַנדווערקמעסיג. ניט די ארבייט, נאָר דער ארבייטס־מיטעל דיענט אַלס אָנהויב־פּונקט פאַר דער מאַשין.

ווי דער וואסער־ראָד דאָרפיש, מאכט ער מעגליך די קאָנצענטראציע פון דער פּראָדוקציאָן אין שטעדט, אנשטאָט צו פערשפּרייטען זי איבער'ן לאנד, ווי דער וואסער־ראָד.[99] ענדליך, קאָן מען איהם טעכ־נאָלאָגיש אָנווענדען אומעטום און דער פּלאץ וואו איהם אויפצושטע־לען הענגט פערהעלטניסמעסיג ווייניג אָב פון לאָקאלע אומשטענדען. וואטט'ס גרויסע גאונות צייגט זיך ארויס אין דער ערקלערונג צו דעם פּאטענט, וואָס ער האָט ארויסגעגעבען אין אַפּריל 1784, וואו ער בעשרייבט זיין דאמף־מאשין ניט אַלס אַן ערפינדונג פאר ספּע־ציעלע צוועקען, נאָר אַלס אַן אַלגעמיין־ווירקענדע קראפט פון דער גרויס־אינדוסטריע. איינינגע אָנווענדונגען, אויף וועלכע ער צייגט דאָרט אָן, ווי צום ביישפּיעל דער דאמף־האמער, זיינען ערשט איינ־געפיהרט געוואָרן מעהר ווי א האלב יאָהרהונדערט שפּעטער. פונ־דעסטוועגען איז ער ניט געווען זיכער, צי מען וועט קאָנען אָנווענדען די דאמף־מאשין אויף צו פיהרן שיפען איבער'ן ים. זיינע נאָכ־פאָלגער, באולטאָן און וואטט, האָבען אויסגעשטעלט אין 1851, אויף דער לאָנדאָנער אינדוסטריע־אויסשטעלונג, די קאָלאָסאלע דאמף־מאשין פאר אָקעאנען־דאמפּערס.

ערשט נאָכדעם ווי די ווערקצייג זיינען געוואָרן די געצייג פון א מעכאנישען אפּאראט, פון דער ווערקצייג־מאשין, אנשטאָט ווערק־צייג פון דעם מענשליכען אָרגאניזם, האָט אויך די בעוועגונג־מאשין בעקומען א זעלבשטענדיגע פאָרם, וואָס איז אינגאנצען בעפרייט פון

[99] „אין דער ערשטער צייט פון דער טעקסטיל־מאנופאקטור איז דער ארט פון דער פאבריק אבגעהאנגען פון דער עקזיסטענץ פון א וואסער־שטראָם, וואס האָט א גענוג־שטארקען פאל צו קאָנען טרייבען א וואסער־ראָד. און הגם דער איינפיהר פון וואסער־מיהלען איז געווען דער אנהויב פון דעם פאנאנדערפאל פון דעם הויז־ליכען אינדוסטריע־סיסטעם, זיינען פונדעסטוועגען די פאבריקען, וועלכע האָבען געמוזט געבויט ווערן ביי וואסערן און אָפטמאָל גאנץ ווייט איינע פון די אנ־דערע, געווען גיכער א טייל פון א דאָרפישען סיסטעם איידער פון א שטאָדטישען. ערשט ווען דאמף־קראפט האָט פערביטען די וואסער־קראפט, האָבען די פאבריקען זיך אנגעקליבען אין די שטעדט און אין אזעלכע ערטער, וואו עס זיינען געווען גענוג קויהלען און וואסער צו מאכען דאמף. די דאמף־מאשין איז די מוטער פון פאבריק־שטעדט." (A. Redgrave, Report of Insp. of Fact., 30th April 1866, p. 36.)

איהם פערצווייגען זיך פאַר יעדער איינצעלנער ווערקצייג־מאַשין. פונקט אַזוי ווי פיעלע ווערקצייג זיינען די אָרגאַנען פון איין אַרבייט־מאַשין, אַזוי שטעלען איצט פיעלע אַרבייט־מאַשינען צונויף די גלייכאַרטיגע אָרגאַנען פון דעמזעלביגען בעוועגונג־מעכאַניזם.

דער אייגענטליכער מאַשינען־סיסטעם אָבער פערנעהמט דעם פּלאַץ פון דער איינצעלנער זעלבשטענדיגער מאַשין ערשט דאָרט, וואו דער געגענשטאַנד פון דער אַרבייט מאַכט דורך אַ צוזאַמענהענגענדע רייהע פון פערשיידענע שטופען־פּראָצעסען, וועלכע ווערען אויסגעפיהרט פון אַ קייט פון פערשיידענאַרטיגע ווערקצייג־מאַשינען, וואָס דערגענצען אָבער איינע די אַנדערע. דאָ ווייזט זיך ווידער אַרויס די קאָאָפּעראַציע דורך צוטיילונג פון דער אַרבייט, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר דער מאַנופאַקטור, אָבער איצט אַלס אַ קאָמבינאַציע פון טייל־אַרבייט־מאַשינען [אַנשטאָט טייל־אַרבייטער]. די ספּעציפישע ווערקצייג פון די פערשיידענע טייל־אַרבייטער, אין דער וואָל־מאַנופאַקטור למשל פון די, וואָס קלאַפּען, קעמען, שערן, שפּינען די וואָל א.אַז.וו., פערוואַנדלען זיך איצט אין די ווערקצייג פון ספּעציפיצירטע אַרבייט־מאַשינען, און יעדע מאַשין איז אַ בעזונדער אָרגאַן פאַר אַ בעזונדער פונקציע אין דעם סיסטעם פון דעם קאָמבינירטען ווערקצייג־מעכאַניזם. אין יענע צווייגען, וואו דער מאַשין־סיסטעם ווערט צוערשט איינגעפיהרט, גיט די מאַנופאַקטור אַליין אין אַלגעמיין דעם נאַטירליכען באַזיס פאַר דער צוטיילונג און ממילא פאַר דער אָרגאַניזאַציע פון דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס.[101] באַלד אָבער האָט זיך אַרויסגעצייגט אַ וויכטי־

[101] איידער די עפּאָכע פון דער גרויס־אינדוסטריע איז די וואָל־מאַנופאַקטור געוועזען ענגלאַנד'ס הויפּט־מאַנופאַקטור. די מעהרסטע עקספּערימענטען זיינען דעריבער געמאַכט געוואָרן אין איהר, אין פערלויף פון דער ערשטער העלפט פון 18טען י.ה. די ערפאַהרונגען, וואָס זיינען געמאַכט געוואָרן ביי וואָל איז צוניץ געקומען ביי באַוועל, וואָס פאָדערט ווייניגער מיה אין צוגרייטען זי פאַר מעכאַנישער אויסאַרבייטונג; פּערקעהרט, שפּעטער האָט זיך די מעכאַנישע וואָל־אינדוסטריע ענטוויקעלט אויף'ן באַזיס פון דער מעכאַנישער באַוועל־שפּינערייי און וועבעריי. איינציגע עלעמענטען פון דער וואָל־מאַנופאַקטור, ווי צום ביישפּיעל דאָס קאַמען פון דער וואָל, זיינען ערשט אין די לעצטע עטליכע צעהנדליג יאָהר פער־

די דאַזיגע טייל־ארבייטען מוז יעדער איינצעלנער קאָנווערט אריבערגעהן פון איין האנד צו אנאנדערער. איין איינציגע קאָנווערטען־מאַשין טהוט אָב די אַלע אָפּעראַציעס מיט איין קלאַפּ און מאַכט 3000 אָדער מעהר קאָנווערטען אין א שטונדע. אַן אַמעריקאַנער מאַשין אויף צו מאַכען פּאַפּיער־זעקלעך, וואָס איז געוועזן אויסגעשטעלט אויף דער לאָנדאָנער אינדוסטריע־אויסשטעלונג פון 1862, האָט געשניטען דאָס פּאַפּיער, געקלעבט, געפאַלדעט און פאַרטיג געמאַכט 300 שטיק אין א מינוט. דער גאַנצער פּראָצעס, וועלכער איז אין דער מאַנופאַקטור צוטיילט און דורכגעפיהרט אין א סדר, איין טייל נאָך דעם אנדערן, ווערט דאָ אָבגעטאָן פון איין ארבייט־מאַשין, וועלכע ווירקט דורך א קאָמבינאַציע פון פערשיידענע ווערקצייג.

אין דער פאַבריק, דאָס הייסט אין דעם ווערקשטאַט, וואָס איז געבוים אויף מאַשינען־ארבייט, בעווייזט זיך די איינפאַכע קאָאָפּעראַציע יעדעס מאָל ווידער. און, ווען מיר לאָזען אוים דעם ארבייטער פון בעטראַכט, זעהט מען טאַקע, ווי די קאָאָפּעראַציע ווייזט זיך קודם ארוים, ווי א צונויפדרענגונג אין שטח פון גלייכאַרטיגע און גלייכצייטיג־צוזאַמענווירקענדע ארבייט־מאַשינען. דאָס איז איהר אויסשליסליכע פאָרם דאָרט, וואו יעדער פּראָדוקט געהט ארוים א פאַרטיגער פון יעדער ארבייט־מאַשין, סיי די דאַזיגע מאַשין איז נאָר א מעכאַנישע ווידערגעבורט פון א קאָמפּליצירטען האַנד־ווערקצייג, סיי זי איז א קאָמבינאַציע פון פערשיידענאַרטיגע איינפאַכע אינסטרומענטען, פון וועלכע יעדער איינער האָט זיך זיין בעזונדערע פונקציע. אַזוי ווערט צוזאַמענגעשטעלט א וועב־פאַבריק, דורכדעם וואָס פיעלע מעכאַנישע וועבשטוהלען ווערן צונויפגעבראַכט איינע נעבען די אַנדערע אין איין געביידע, און א נעה־פאַבריק דורכדעם וואָס פיעלע נעה־מאַשינען ווערן אויפגעשטעלט איינע נעבען די אַנדערע אין דערזעלביגער ארבייטס־געביידע. אָבער דאָ עקזיסטירט א טעכנישע איינהייט, דערמיט וואָס די פיעלע גלייכאַרטיגע ארבייטס־מאַשינען בעקומען זייער אָנטרייב אין דערזעלביגער צייט און אין דערזעלביגער מאָס פון דעם האַרץ־קלאַפּען פון דעם געמיינשאַפטליכען ערשטען מאָטאָר, וואָס ווערט צו זיי אריבערגעטראָגען דורך דעם טראַנסמיסיאָן־מעכאַניזם, וועלכער איז טיילווייז אויך א געמיינשאַפטליכער פאַר זיי אַלעמען, ווייל נאָר בעזונדערע אויסלויפער פון

שטופען פון זיין פאַבריקאַציע און געפינט זיך אויך שטענדיג אין א איבערגאַנג פון איין פּראָדוקציאָן־פאַזע אין דער אַנדערער. אַזוי ווי די דירעקטע קאָאָפּעראַציע פון די טייל־אַרבייטער אין דער מאַנו־פאַקטור שאַפט בעשטימטע פּראָפּאָרציעס צווישען די בעזונדערע אַרבייטער־גרופּען, אַזוי ווערט אויך געשאַפען אין דעם אָרגאַניזירטען מאַשינען־סיסטעם, וואו איין טייל־מאַשין ווערט געהאַלטען בעשעפ־טיגט דורך דער אַנדערער, אַ בעשטימטע פּראָפּאָרציע צווישען זייער צאָהל, זייער אומפאַנג און זייער געשווינדקייט. די קאָמבינירטע אַרבייטס־מאַשין, וועלכע איז איצט אַן אָרגאַניזירטער סיסטעם פון פערשיידענאַרטיגע איינצעלנע אַרבייט־מאַשינען און פון גרופּען פון אַזוינע מאַשינען, איז אַלץ מעהר פאָלקאָמען, וואָס מעהר אָנהאַל־טענד איהר גאַנצער פּראָצעס איז, ד.ה. מיט וואָס וועניגער אונטער־ברעכונג דער רויה־מאַטעריאַל געהט איבער פון זיין ערשטער ביז זיין לעצטער פאַזע; וואָס מעהר, הייסט עס, דער איבערגאַנג פון איין פּראָדוקציאָן־פאַזע אין דער אַנדערער ווערט צושטאַנד געבראַכט פון דעם מעכאַניזם אַליין, אַנשטאָט פון אַ מענשליכער האַנד. אויב אין דער מאַנופאַקטור איז די איזאָלירונג פון יעדען טייל־פּראָצעס אַ פּרינציפּ, וואָס איז אַרויסגערופען געוואָרן פון דער צוטיילונג פון דער אַרבייט גופא, הערשט אין דער ענטוויקעלטער פאַבריק פער־קעהרט די קאָנטינואיטעט [דער ניט־אונטערבראָכענער צוזאַמענ־האַנג] פון די בעזונדערע פּראָצעסען.

אַ סיסטעם פון מאַשינעריע, סיי ער האַלט זיך בלויז אויף דער קאָאָפּעראַציע פון גלייכאַרטיגע מאַשינען, ווי אין דער וועבעריי, סיי אויף אַ קאָמבינאַציע פון פערשיידענאַרטיגע מאַשינען, ווי אין דער שפּינעריי—וויבאַלד די מאַשינעריע ווערט געטריבען פון אַן ערשטען מאָטאָר, וואָס בעוועגט זיך אַליין, איז זי אַן און פאַר זיך אַ גרויסער אויטאָמאַט. אָבער אפילו ווען דער גאַנצער סיסטעם ווערט גע־טריבען פון אַ דאַמפף־מאַשין צ.ב.ש., קאָנען פונדעסטוועגען איינ־צעלנע ווערקצייג־מאַשינען פאָדערן די הילף פון אַן אַרבייטער פאַר געוויסע בעוועגונגען, (דהינו אריינצוטאָן דעם „מיול" איידער דער „סעלף־אַקטינג מיול" איז ערפונדען געוואָרן, און ווי עס פאָדערט זיך נאָך איצטער ביי פיין־שפּינעריי), אָדער בעשטימטע טיילען פון דער מאַשין מוזען ווי אַ ווערקצייג געלענקט ווערן פון דעם אַרביי־

גער אונטערשייד. אין דער מאַנופאַקטור מוזען ארבייטער, איינציג־ווייז אָדער אין גרופּען, אויספיהרן יעדען בעזונדערן טייל־פּראָצעס מיט זייערע האַנד־ווערקצייג. אויב דער ארבייטער מוז זיך צופּאַסען צום פּראָצעס, איז אָבער פון פריהער דער פּראָצעס אויך צוגעפּאַסט געוואָרן צום ארבייטער. אָט דער סוביעקטיווער פּרינציפּ פון דער ארבייט־צוטיילונג פאַלט אָב אין דער מאַשינען־ארטיגער פּראָדוקציאָן. דאָ ווערט דער גאַנצער פּראָצעס בעטראַכט אָביעקטיוו, פאַר זיך אַליין; די פאַזען, וואָס שטעלען איהם צונויף, ווערן צוגליעדערט, און דאָס פּראָבלעם, ווי אַזוי אויסצופיהרן יעדען טייל־פּראָצעס און ווי אַזוי די פערשיידענע טייל־פּראָצעסען צו פערבינדען, ווערט געלעזט דורך דער טעכנישער אָנווענדונג פון דער מעכאַניק, כעמיע א.אז.וו.[102] עס פערשטעהט זיך, דאָ מוז אויך אַזוי ווי פריהער די טעאָרעטישע לעזונג פערפאָלקאָמט ווערן דורך דער אָנגעזאַמעלטער פּראַקטישער ערפאַהרונג אויף אַ גרויסען מאָסשטאַב. יעדע טייל־מאַשין גיט איבער איהר רויה־מאַטעריאַל דער מאַשין, וואָס קומט נאָך איהר, און אַזוי ווי זיי ארבייטען אַלע אין איין צייט, מאַכט דער פּראָדוקט שטענדיג דורך די פערשיידענע

קערפּערט געוואָרן אין דעם פאַבריק־סיסטעם. „די אָנווענדונג פון מעכאַנישער קראַפט פאַר דעם פּראָצעס פון קעמען וואָל... וואָס קומט פאַר אין אַ גרויסען ערך זינט די קאָם־מאַשין, דערהויפּט ליסטער׳ס, איז איינגעפיהרט געוואָרן, האָט בלי ספק מיטגעבראַכט די ארבייטלאָזינקייט פון אַ גרויסער צאָהל ארבייטער. פריהער פלעגט מען קעמען די וואָל מיט די הענד, און מעהרסטענטיילס ביי דעם וואָל־קעמער אין שטוב. איצט ווערט זי כמעט אינגאַנצען געקעמט אין דער פאַבריק, און די האַנד־ארבייט איז געוואָרן איבערפליסיג, מיט דער אויסנאָהם פון אייניגע ספּעציעלע סאָרטען ארבייט, וואו מען וויל בעסער האָבען האַנד־געקעמטע וואָל. אַ סך האַנד־קעמער האָבען געפונען ארבייט אין די פאַבריקען; אָבער דער פּראָדוקט פון דעם האַנד־קעמער איז אַזוי קליין אין פערגלייך מיט דעם פּראָדוקט פון דער מאַשין, אַז אַ זעהר גרויסע צאָהל קעמער זיינען געבליבען אָהן ארבייט.“ (“Report of Insp. of Fact. for 31st October, 1856”, p. 16.)

[102] „דער פּרינציפּ פון פאַבריק־סיסטעם בעשטעהט דעריין, וואָס די צוגליעדערונג פון דעם ארבייט־פּראָצעס אויף זיינע גרינדליכע בעשטאַנד־טיילען פערנעהמט דעם פּלאַץ פון דער פערטיילונג אָדער שטופען־אָבטיילונג פון דער ארבייט צווישען די אייגענע האַנדווערקער.“ (Ure, “Philosophy of Manufacture”, p. 20.)

איינציגער מאַשין טרעט דאָ אַרויס אַ מעכאַנישער מאָנסטער, וואָס פילט אָן מיט זיין קערפּער גאַנצע פאַבריק־געביידען, און וואָס זיין טייפעלשע קראַפט, וועלכע ליעגט אין אָנהויב בעהאַלטען אין דער כמעט־פייערליך געמאָסטענער בעוועגונג פון זיינע ריעזען־גליעדער, רייסט זיך דורך אין דעם פיעבערהאַפטען, משוגע׳נעם ווירבעלטאַנץ פון זיינע צאָהללאָזע אייגענטליכע אַרבייטס־אָרגאַנען.

עס זיינען געווען „מיולס“ [שפּין־מאַשינען], דאַמף־מאַשינען א.אַז.וו. נאָך איידער עס זיינען געווען אַרבייטער, וואָס זייער אויסשליסליכע בעשעפטיגונג איז געווען צו מאַכען דאַמף־מאַשינען, „מיולס“ א.אַז.וו.: פּונקט אַזוי ווי דער מענש האָט געטראָגען קליידער איידער עס זיינען נאָך געווען שניידער. די ערפינדונגען אָבער פון וואָוקאַנסאָן, אַרקרייט, וואַטט א. אַ. זיינען נאָר דעריבער געווען דורכפיהרבאַר, ווייל יענע ערפינדער האָבען געהאַט פאַר זיך אַ היבשע צאָהל געשיקטע מעכאַנישע אַרבייטער, וועלכע זיינען איבערגעליפערט געוואָרן פאַרטיגע פון דער מאַנופאַקטור־פּעריאָדע. אַ טייל פון די דאָזיגע אַרבייטער איז בעשטאַנען פון זעלבשטענדיגע האַנדווערקער פון פערשיידענע פאַכען, אַן אַנדער טייל איז געווען גרופּירט אין די מאַנופאַקטורען, וואו די צוטיילונג פון דער אַרבייט, ווי עס איז פריהער דערמאָנט געוואָרן, האָט געהערשט מיט ספּעציעלער שטרענגקייט. וואָס ווייטער די ערפינדונגען האָבען זיך פערמעהרט, און וואָס מעהר די נאָכפראַגע אויף די ניי־ערפונדענע מאַשינען איז געוואַקסען, אַלץ מעהר האָט זיך ענטוויקעלט פון איין זייט די אָבזונדערונג פון דער מאַשינען־פאַבריקאַציע אין פיעלערליי זעלבשטענדיגע צווייגען, און פון דער אַנדער זייט די צוטיילונג פון דער אַרבייט אינעווייניג אין די מאַשינענבויענדע פאַבריקען. מיר דערזעהען דאָ, הייסט עס, אין דער מאַנופאַקטור די דירעקטע טעכנישע גרונדלאַגע פון דער גרויס־אינדוסטריע. די מאַנופאַקטור האָט געשאַפען די מאַשינעריע, דורך וועלכע די גרויס־אינדוסטריע האָט אין די ספערען, וואו זי איז צוערשט איינגעדרונגען, געמאַכט אַ סוף פון דער האַנדווערק־ און מאַנופאַקטורמעסיגער פּראָדוקציאָן. די מאַשין־פּראָדוקציאָן האָט זיך, הייסט עס, אַליין אויפגעהויבען אויף אַ מאַטעריעלען באַזיס, וואָס איז ניט געווען אָנגעמאָסטען פאַר איהר. ווען זי האָט געגרייכט אַ געוויסען ענטוויקלונג־גראַד,

טער, כדי די מאַשין זאָל קאָנען טהאָן איהר ארבייט, ווי עס איז געוועזען דער פאַל ביים בויען מאַשינען איידער דער „סליידרעסט“ (אַזאַ דרעה־אַפּאַראַט) איז פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ זעלבשטענדיגען אויטאָמאַט [„סעלף־אַקטער“]. אַזוי באַלד ווי די אַרבייטס־מאַשין מאַכט אַלע בעוועגונגען, וואָס זיינען נויטיג צו בעאַרבייטען דעם רויה־שטאָף, אָהן מענשליכער מיט־הילף, און דאַרף נאָר האָבען מענשליכע אויפפּאַסונג, האָבען מיר אַן אויטאָמאַטישען סיסטעם פון מאַשינעריע, וועלכער קאָן שטענדיג אויסגעבעסערט ווערען אין זיינע פּרטים. אַזוי זיינען צום ביישפּיעל דער אַפּאַראַט, וואָס שטעלט אָב די שפּין־מאַשין ווי נאָר עס צורייסט זיך איין איינ־ציגער פאָדים, און „דער סעלף־אַקטינג סטאָפּ“, וועלכער שטעלט אָב דעם פערבעסערטען דאַמף־וועבשטוהל, ווי נאָר דער איינשלאָג־פאָדים געהט אויס פון דער שפּול פון וועבער־שיפעל — גאַנץ מאָ־דערנע ערפינדונגען. אַלס אַ ביישפּיעל פון דער קאָנטינואיטעט [ניט־אונטערבראָכענקייט] פון דער פּראָדוקציאָן, אַזוי גוט ווי פון דער דורכפיהרונג פון דעם אויטאָמאַטישען פּרינציפּ, קאָן דיענען די מאָדערנע פּאַפּיער־פאַבריק. אין דער פּאַפּיער־פּראָדוקציאָן קאָן מען איבערהויפּט שטודירען אין אַלע פּרטים דעם אונטערשייד פון פערשיידענע פּראָדוקציאָנס־אופנים, אויף׳ן גרונד פון פערשיידענע פּראָדוקציאָנס־מיטלען, ווי אויך דעם צוזאַמענהאַנג פון די גע־זעלשאַפטליכע פּראָדוקציאָנס־פערהעלטנישען מיט די דאָזיגע פּראָדוקציאָנס־אופנים; וואָרים די עלטערע דייטשע פּאַפּיער־מאַ־כעריי גיט אונז אַ מושטער פון דער האַנדווערק־פּראָדוקציאָן, האָל־לאַנד אין 17טען און פראַנקרייך אין 18טען י.ה. גיבען אַ מושטער פון דער אייגענטליכער מאַנופאַקטור, און די מאָדערנע ענגלאַנד — אַ מושטער פון דער אויטאָמאַטישער פאַבריקאַציע אין דעם דאָזיגען צווייג; אויסערדעם געפינען זיך אין כינאַ און אינדיען נאָך צוויי פערשיידענע אַלט־אַזיאַטישע פאָרמען פון דערזעלביגער אינ־דוסטריע.

די מאַשין־פּראָדוקציאָן בעקומט איהר העכסט ענטוויקעלטע גע־שטאַלט, ווען זי ווערט אַן אָרגאַניזירטער סיסטעם פון אַרבייטס־מאַשינען, וועלכע קריגען זייער בעוועגונג נאָר דורך דער טראַנס־מיסיאָן־מאַשינעריע פון אַ צענטראַלען אויטאָמאַט. אנשטאָט אַן

אלץ מעהר אבגעריסען פון דעם האנדווערקמעסיגען מושטער, וועל־כער האט אין אנהויב בעהערשט איהר געבוי, און האט אנגענומען א פרייע געשטאלט, וואס איהר מעכאנישע אויפגאבע אליין האט בעשטימט; די אויסבילדונג פון דעם אויטאמאטישען סיסטעם און די אלץ מעהר אונפערמיידליך געווארענע אנווענדונג פון א מאטע־ריאל, וואס איז שווערער גובר צו זיין, דהינו אייזען אנשטאט האלץ [103]—די לעזונג פון אט די אלע נאטירליך־אויסגעוואקסענע פראבלעמען האט זיך אומעטום אנגעשטויסען אויף די פערזענליכע גרעניצען, וועלכע דער קאמבינירטער ארבייטער־פערסאנאל אין דער מאנופאקטור האט אויך נאר דורכגעבראכען ביז א געוויסען גראד, אבער ניט אין עצם. אזוינע מאשינען צום ביישפיעל, ווי די מאַ־דערנע דרוק־פרעסען, דער מאדערנער דאמף־וועבשטוהל און די מאַ־דערנע קארדיער־מאשין [צו קעמען וואל] האבען ניט געקאנט גע־שאפען ווערן פון דער מאנופאקטור.

די רעוואלוציאנירונג פון דעם פראדוקציאנס־אופן אין איין ספערע פון דער אינדוסטריע ברענגט מיט איהר רעוואלוציאנירונג אין דער אנדערער. קודם איז דאס ריכטיג פאר אזוינע אינדוסטריע־צווייגען, וועלכע זיינען אפילו איזאלירט, דורך דער געזעלשאפט־ליכער צוטיילונג פון דער ארבייט, אזוי אז יעדער צווייג פראדוצירט

[103] דער מעכאנישער וועבשטוהל איז זיין ערשטער פארם בעשטעהט הויפט־זעכליך פון האלץ, דער פערבעסערטער, דער מאדערנער, בעשטעהט פון אייזען. אויף וויפיעל די אלטע פארם פון דעם פראדוקציאנס־מיטעל האט אין אנפאנג בעהערשט זיין נייע פארם בעווייזט צווישען אנדערע די אויבערפלעכליכע פער־גלייכונג פון דעם מאדערנעם דאמף־וועבשטוהל מיט דעם אלטען, די מאדערנע בלאז־אפאראטען אין די אייזענגיסערייען מיט דער ערשטער אונבעהאלפענער מע־כאנישער וויעדערגעבורט פון דעם געוועהנליכען בלאז־זאק; מעהר אויפפאלענד ווי אלץ אבער איז אפשר דער לאקאמאטיוו, וואס מען האט פרובירט בויען איידער די היינטיגע לאקאמאטיווען זיינען ערפונדען געווארן, וועלכער האט בפועל ממש געהאט צוויי פיס, וואס האבען זיך געהויבען איינער נאכ'ן אנדערן, ווי ביי א פערד. ערשט מיט דער ווייטערדיגער ענטוויקלונג פון דער מעכאניק און דורך דער אנגעקליבענער פראקטישער ערפאהרונג ווערט די פארם איננאנצען בעשטימט דורך דעם מעכאנישען פרינציפ און פאלגליך אינגאנצען בעפרייט פון דער גע'ירשנ'טער קערפער־פארם פון דעם ווערקצייג, וועלכער האט זיך איצט ענטוויקעלט אין א מאשין.

האָט זי געמוזט אַליין רעוואָלוציאָנירן דעם דאָזיגען באַזיס, וועלכען זי האָט צוערשט געפונען אַ פאַרטיגען און דערנאָך ווייטער אויס־געאַרבייט אויף דער אַלטער פאָרם און האָט געמוזט שאַפען אַ נייעם באַזיס, וואָס זאָל זיין צוגעפּאַסט צו איהר אייגענעם פּראָדוקציאָנס־אופן. אַזוי ווי די איינצעלנע מאַשין בלייבט אַ קאַרליק אַזוי לאַנג ווי זי ווערט נאָר בעוועגט דורך מענשען; אַזוי ווי דער מאַשינען־סיסטעם האָט זיך ניט געקאָנט פריי ענטוויקלען איידער די דאַמף־מאַשין האָט פערנומען דעם פּלאַץ פון די פריהערדיגע טרייב־קרעפ־טען—חיות, ווינד און אפילו וואַסער—, פּונקט אַזוי איז די גרויס־אינדוסטריע געווען געלעהמט אין איהר גאַנצער ענטוויקלונג, כל זמן איהר כאַראַקטעריסטישער פּראָדוקציאָנס־מיטעל, די מאַשין גופא, האָט געמוזט פערדאַנקען איהר עקזיסטענץ דער פּערזענלי־כער קראַפט און פּערזענליכער געשיקטקייט, ד.ה. האָט געמוזט אָב־העננגען פון דער ענטוויקלונג פון די מוסקולען, פון דער שאַרפקייט פונ'ם בליק און פון דער מייסטערהאַפטער האַנד, מיט וועלכע דער טייל־אַרבייטער אין דער מאַנופאַקטור און דער האַנדווערקער אוי־סער דער מאַנופאַקטור האָבען דירעקטירט זייער קאַרליק־אינסטרו־מענט. אַ חוץ דער טייערקייט פון מאַשינען, וואָס זיינען געמאַכט געוואָרן אויף אַזאַ אופן—אַן אומשטאַנד, וואָס בעהערשט דעם קאַ־פּיטאַליסט אַלס בעוואוסטזיניגער מאָטיוו—איז די אויסשפּרייטונג פון דער מאַשינענמעסיג שוין־אָנגעפיהרטער אינדוסטריע און דאָס אַריינדרינגען פון מאַשינעריע אין נייע פּראָדוקציאָנס־צווייגען גע־בליבען דירעקט אָבהענגיק פון דעם וואוקס פון אַן אַרבייטער־קאַטע־גאָריע, וועלכע צוליעב דעם האַלב־קינסטלערישען כאַראַקטער פון איהר בעשעפטיגונג, האָט זיך געקאָנט פערמעהרן נאָר ביסלעכווייז און ניט מיט איין שפּרונג. די גרויס־אינדוסטריע איז אָבער אויף אַ געוויסער שטופע פון איהר ענטוויקלונג אויך טעכניש געקומען אין ווידערשפּרוך מיט איהר האַנדווערק־ און מאַנופאַקטורמעסיגער אונטערלאַגע. דער פערגרעסערטער אומפאַנג פון די בעוועגונג־מאַשינען, פון דעם טראַנסמיסיאָן־מעכאַניזם און פון די ווערקצייג־מאַשינען; די גרעסערע קאָמפּליקאַציעס, פיעלפאַכיגקייט און שטרענגערע רעגעלמעסיגקייט פון זייערע בעשטאַנד־טיילען, וועלכע זיינען געוואַקסען אין דעם ערך, וואָס די ווערקצייג־מאַשין האָט זיך

גרויס־אינדוסטריע מיט איהר פיעבערהאפטיגער געשווינדקייט פון פראָדוקציאָן, איהר גרויסען מאָסשטאב, איהר נאָכאנאנדיגען ווארפען קאפיטאלען און ארבייטער־מאסען פון איין פראָדוקציאָן־ספערע אין דער אנדערער און מיט איהרע ניי־געשאפענע פערבינדונגען אויפ׳ן וועלט־מארק. שוין ניט צו רעדען וועגען דער גרויסער איבערקעהרעניש אין דעם בויען פון זעגעל־שיפען, האָט זיך דער פערקעהר און טראנספאָרט ביסלעכווייז צוגעפאסט צו דעם פראָדוקציאָנס־אופן פון דער גרויס־אינדוסטריע דורך א סיסטעם פון טייך־דאמף־שיפען, אייזענבאהנען, אָקעאנישע דאמף־שיפען און טעלעגראפען. אָבער די שרעקליכע אייזען־מאסען, וואָס מען האָט איצט געמוזט שמיעדען, שווייסען, שניידען, בויערן און פאָרמירן, האָבען פון זייער זייט געפאָדערט ריעזיגע מאשינען, וועלכע דער מאנופאקטור־מעסיגער מאשינען־בוי האָט ניט געקאָנט שאפען.

די גרויס־אינדוסטריע, הייסט עס, האָט געמוזט בעהערשען איהר כאראקטעריסטישען פראָדוקציאָנס־מיטעל, די מאשין גופא, און פראָדוצירן מאשינען דורך מאשינען. ערשט יעמאָלט האָט זי זיך געשאפען א פאסיגען טעכנישען באזיס און האָט זיך געשטעלט אויף איהרע אייגענע פיס. וואָס מעהר די מאשין־פראָדוקציאָן איז געוואקסען אין די ערשטע צעהנדליגע יאָהרען פון 19טען י.ה., אלץ מעהר האָט די מאשינעריע ביסלעכווייז פאקטיש בעהערשט די פאבריקאציע פון די ווערקצייג־מאשינען. דאָך האָבען ערשט אין דעם לעצטען צעהנדליג יאָהרען [פאר 1867] די אונגעהויערע בויאונג פון אייזענבאהנען און אָקעאנישע דאמף־שיפען ארויסגערופען אין לעבען די ציקלאָפישע [ריעזיגע] מאשינען, וואָס ווערן בענוצט צו בויען די ערשטע מאָטאָרען.

דער וויכטיגסטער פראָדוקציאָנס־תנאי פאר דער פאבריקאציע פון מאשינען דורך מאשינען איז געווען צו האָבען אזא בעוועגונג־מאשין, וואָס זאָל זיין פעהיג צו לייסטען יעדע סומע קראפט און דאָך זיין אין דערזעלביגער צייט גאנץ־קאָנטראָלירבאר. די דאמף־מאשין האָט שוין כמעט דעם בעדינג ערפילט. עס האָט זיך אָבער אין דערזעלביגער צייט אויך געפאָדערט צו פראָדוצירן מאשינען־מעסיג די נויטיגע שטרענג־געאָמעטרישע פאָרמען פאר די איינצעלנע טיילען פון א מאשין, ווי ליניען, פלאכען, קרייזען, צי־

אַ זעלבשטענדיגע סחורה, אָבער פונדעסטוועגען זיינען זיי צונויפ־געקעטעלט איינע מיט די אַנדערע אַלס פאַזען פון איין קאָלעקטיוו־פּראָצעס. די מאַשין־שפּינעריי האָט אַזוי געמאַכט נויטיג די מאַשין־וועבעריי, און ביידע צוזאַמען האָבען געמאַכט נויטיג די מעכאַניש־כעמישע רעוואָלוציע אין דער בלייכעריי, דרוקעריי און פאַרבעריי. פון דער אַנדער זייט האָט אַזוי אויך די רעוואָלוציע אין דער באַוועל־שפּינעריי אַרויסגערופען די ערפינדונג פון דעם „דזשין"—אַ מאַשין אָבצוטיילען די באַוועל־פעדים פון די זאַמען—וועלכע האָט ערשט מעגליך געמאַכט דעם נויטיגען גרויסען מאָס־שטאַב פון דער באַוועל־פּראָדוקציאָן.[104] די רעוואָלוציע אין דעם פּראָדוקציאָנס־אופן פון דער אינדוסטריע און אַגריקולטור האָט אָבער אויך ספּעציעל נויטיג געמאַכט אַ רעוואָלוציע אין די אַלגעמיינע בעדינגונגען פון דעם געזעלשאַפטליכען פּראָדוקציאָנס פּראָצעס, ד.ה. אין די פערקעהר־ און טראַנספּאָרט־מיטלען. די פערקעהר־ און טראַנספּאָרט־מיטלען פון אַ געזעלשאַפט, וואָס איהר „פּיוואָט" אָדער העננ־שטיפט, צו געברויכען פוריע'ס אַן אויסדרוק,[104*] איז געווען איהר קליינע אַגריקולטור, איהר הויזליכע נעבען־אינדוסטריע און שטאָדטישער האַנדווערק, האָבען דורכאויס מעהר ניט געקאָנט פער־ענטפערן די פּראָדוקציאָנס־בעדערפעניששען פון דער מאַנופאַקטור־פעריאָדע מיט איהר ברייטערער צוטיילונג פון דער געזעלשאַפטלי־כער אַרבייט, מיט איהר קאָנצענטראַציע פון אַרבייטס־מיטלען און אַרבייטער, און מיט איהרע קאָלאָניאַלע מערק: פאָלגליך זיינען זיי טאַקע אויך רעוואָלוציאָנירט געוואָרן. אַזוי זיינען די טראַנספּאָרט־און פערקעהר־מיטלען, וואָס זיינען געקומען פון דער מאַנופאַקטור־פעריאָדע, באַלד געוואָרן אַן אונדערטרעגליכע שטערונג פאַר דער

---

[104] דעם יאַנקי'ס עלי וויטני'ס „קאָטאָן דזשין" איז ביז דער גאַר לעצטער צייט ווייניגער געענדערט געוואָרן אין אַ וויכטיגען טייל איידער וועלכע עס איז אַנדערע מאַשינען פון 18טען י.ה. ערשט אין די 50־גער יאָהרען האָט אַנאַנדער אַמעריקאַנער, עמערי פון אַלבאַני, נ. י., איבערגעבויט וויטני'ס מאַשין דורך אַ איינפאַכער אָבער ווירקזאַמער פערבעסערונג.

[104*] פוריע האָט אָנגערופען דעם וויכטיגען צייכען פון יעדער פעריאָדע אין דער געשיכטע פון דער מענשהייט איהר „פּיוואָט" אָדער העננ־שטיפט, אַרום וועלכען אַלעס דרעהט זיך.

דערס פון די גרויסע דאמף־מאשינען און די הידראולישע פרעסען. די מעכאנישע דרעקסעל־באנק איז די ציקלאָפּישע ווידערגעבורט פון דער געוועהנליכער פוס־דרעקסעל־באנק; די הובעל־מאשין איז אן אייזערנער סטאָליער, וואָס ארבייט מיט דיזעלבע ווערקצייג אין אייזען, ווי דער סטאָליער אין האָלץ; דער ווערקצייג, וואָס שניידט די האָלץ־בעלאגען (פורניר־ווערק), אויף די לאָנדאָנער שיף־ווערפען, איז א ריעזענארטיגער גאָל־מעסער; דער ווערקצייג פון דער שער־מאשין, וואָס שניידט אייזען ווי דעם שניידער׳ס שער שניידט גע־וואנט, איז א מאָנסטער־שער, און דער דאמף־האמער ארבייט מיט א געוועהנליכען האמער־קאָפּ, נאָר פון אזא געוויכט, אז „טהאָר" אליין וואָלט איהם ניט געקאָנט אויפהויבען.[106] איינער פון די דאָ־זיגע דאמף־האמערס צום ביישפּיעל, וועלכע זיינען נאסמיטה׳ס אַן ערפינדונג, וועגט אריבער 6 טאָן און לאָזט זיך ארונטער מיט א ווערטיקאלען פאל פון 7 פוס אויף אַן אמבאָס פון 36 טאָן געוויכט. שפּיעלענדיג צוקלאפּט ער א גראניט־בלאָק אויף שטויב, און קאָן אויך ניט וועניגער לייכט אריינשלאָגען א נאָגעל אין ווייכען האָלץ מיט גאנץ זאכטע קלעפּ איינע נאָך די אנדערע.[107]

אַלס מאשינעריע בעקומט דער ארבייטס־מיטעל אזא מאטע־ריעלע עקזיסטענץ־פאָרם, וועלכע מאכט נויטיג, אז די קראפט פון מענשען זאָל פערביטען ווערן אויף נאטור־קרעפטען און די ער־פאהרונגסמעסיגע רוטין אויף בעוואוסטזיניגער אָנווענדונג פון נא־טור־וויסענשאפט. אין דער מאנופאקטור איז די אָרגאניזירונג פון דעם געזעלשאפטליכען ארבייט־פּראָצעס א ריין סוביעקטיווע [פּער־זענליכע], א קאָמבינאציע פון טייל־ארבייטער; אין דעם מאשינען־סיסטעם בעזיצט די גרויס־אינדוסטריע א גאנץ אָביעקטיווען [זאכ־ליכען] פּראָדוקציאָנס־אָרגאניזם, וועלכען דער ארבייטער געפינט

---

[106] איינע פון די דאָזינע מאשינען איז לאָנדאָן, וואָס שמידט וואָלען פאר אזוינע רעדער, טראָגט דעם נאָמען „טהאָר". [טהאָר איז אַן אַלט־גערמאנישער גאָט פון שטורם, וועלכער איז בעוואָפענט מיט א שרעקליכען דונערהאמער. K.] די מאשין שמידט א וואָל פון 16½ טאָן געוויכט מיט דערזעלביגער לייכטיגקייט, ווי דער שמיעד א פאָדקעווע.

[107] די מאשינען, וואָס ארבייטען אין האָלץ און קאָנען אָנגעווענדט ווערן אויך אויף א קליינעם מאסשטאב, זיינען מעהרסטענטיילס אמעריקאנישע ערפינדונגען.

לינדערס, קאנוסען און קוגלען. אט דעם פראבלעם האט געלעזט הענרי מאודסלעי, אין דעם ערשטען צעהנדליג יאהר פון דעם 19טען י.ה. דורך דער ערפינדונג פון דעם „סלייד־רעסט“ [דער דרעה־באנק־שליטען], וועלכער איז באלד געמאכט געווארן אויטאמאטיש, און פון דער דרעקסעל־באנק, פאר וועלכער ער איז צוערשט בע־שטימט געווארן, איז ער אין א מאדיפיצירטער פארם אריבערגע־טראגען געווארן אויף אנדערע קאנסטרוקציאן־מאשינען. דער דא־זיגער מעכאנישער הילף־מיטעל האט פערנומען דעם פלאץ ניט פון א וועלכען עס איז ספעציעלען ווערקצייג, נאר פון דער מענשליכער האנד גופא, און ער קאן ארויסברענגען א בעשטימטע פארם צוהאל־טענדיג, אנפאסענדיג און אנשטעלענדיג דעם שארף פון א שנייד־אינסטרומענט א.ד.ג. אנטקעגען אדער אריבער דעם ארבייטס־מא־טעריאל, למשל אייזען. אזוי איז עס געלונגען די געאמעטרישע פארמען פון איינצעלנע מאשינען־טיילען „צו פראדוצירן מיט אזא גראד פון לייכטקייט, גענויקייט און שנעלקייט, וואס קיין אנגעזא־מעלטע ערפאהרונג פון דער האנד פון דעם העכסט־געשיקטען אר־בייטער, וואלט ניט געקאנט דערגרייכען.“ [105]

בעטראכטען מיר דעם טייל מאשינעריע, וואס ווערט אנגע־ווענדט צום מאשינען־בוי, וועלכער איז די אייגענטליכע ווערקצייג־מאשין, ערשיינט פאר אונז ווידער דער האנדווערקמעסיגער אינ־סטרומענט, נאר אין א ריעזיגען אומפאנג. דערווירקענדער טייל פון דער בויער־מאשין, צום ביישפיעל, איז אן אוינגעהויערער בוי־ערער, וועלכער ווערט געטריבען דורך א דאמף־מאשין; און, פערקעהרט, אהן איהם וואלט מען ניט געקאנט פראדוצירן די צילינ־

---

[105] “The Industry of Nations”, London 1855, Part II, p. 239. דארט מאקע ווערט בעמערקט: „אט דער צושטעל צו דער דרעה־באנק קאן זיך אויסדרוכטען איז גאר איינפאך און אויסערליך ניט וויכטיג; מיר גלויבען אבער, אז מען בעהויפטעט ניט צו־פיעל, ווען מען זאגט, אז זיין איינפלוס אויף דער פערבעסערונג און פערברייטערונג פון דעם געברויך פון דער מאשין איז געווען פונקט אזוי גרויס ווי דער איינפלוס פון די פערבעסערונגען, וועלכע וואטט אליין האט געמאכט אין דער דאמף־מאשין. די איינפיהרונג פון דעם צושטעל האט גלייך מיטגעבראכט א פערפאלקאמונג און פערבילינונג פון אלע מאשינען, און האט אנגערעגט צו ווייטערע ערפינדונגען און פערבעסערונגען.“

אָבער כדי אויסצונוצען די דאָזיגע גזועצען פאַר טעלעגראַפיע, מוז מען האָבען קאָסטשפּיעליגע און קאָמפּליצירטע אַפּאַראַטען. דער ווערקצייג, ווי מיר האָבען געזעהן, ווערט ניט ארויסגעשטופּט דורך דער מאַשין. פון אַ קאַרליק־ווערקצייג פון דעם מענשליכען אָרגאַ־ניזם, ציהט ער זיך אויס אין אומפאַנג און אין צאָהל ביז ער ווערט אַ ווערקצייג פון אַ מעכאַניזם, וואָס איז געשאַפען פון אַ מענשען. אַנשטאָט מיט אַ האַנד־ווערקצייג, לאָזט קאַפּיטאַל דעם ארבייטער איצט ארבייטען מיט אַ מאַשין, וועלכע פיהרט אַליין איהרע ווערק־צייג. אויב עס איז דעריבער קלאָר מיט'ן ערשטען בליק, אַז אריינ־נעהמענדיג אונגעהויערע נאַטור־קרעפטען און די נאַטור־וויסענ־שאַפט אין דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, מוז די גרויס־אינדוסטריע ניט אין אַן ערך פערגרעסערן די פּראָדוקטיוויטעט פון דער ארבייט, איז עס גאָר ניט אַזוי קלאָר, אַז זי בעצאָהלט ניט פאַר אָט דער געהעכערטער פּראָדוקטיוו־קראַפט אויף דער אַנדער זייט מיט אַ פערגרעסערטער אויסגאַבע פון ארבייט. די מאַשינעריע, אַזוי ווי יעדער אַנדערער בעשטאַנד־טייל פון דעם קאָנסטאַנטען קאַפּיטאַל, שאַפט ניט קיין [נייען] ווערטה, נאָר זי גיט אָב איהר אייגענעם ווערטה צו דעם פּראָדוקט, וואָס ווערט פון איהר געשאַפען. אַזוי ווייט ווי זי האָט ווערטה און פאָלגליך טראָגט אריבער דעם ווערטה אויפ'ן פּראָדוקט, אויף אַזוי פיעל איז זי אַ ווערטה־בעשטאַנדטייל פון דעם פּראָדוקט. אַנשטאָט וועלוועלער צו מאַכען דעם פּראָדוקט, מאַכט זי איהם טייערער פּראָפּאָרציאָנעל צו איהר אייגענעם ווערטה. און עס איז ליכט איינצוזעהן, אַז די מאַשין און די סיסטעמאַטיש־ענטוויקעלטע מאַשינעריע—דער כאַראַקטעריסטישער ארבייטס־מי־טעל פון דער גרויס־אינדוסטריע—פערגרעסערט דעם ווערטה ניט

זיך די „פרעמדע“ וויסענשאַפט פונקט ווי די פרעמדע ארבייט. „קאַפּיטאַליס־טישע“ אַנאייגענונג און „פּערזענליכע“ אַנאייגענונג, סיי פון וויסענשאַפט, סיי פון מאַטעריעלען רייכטום, זיינען אָבער גאָר אינגאַנצען פערשיידענע זאַכען, וועלכע האָבען איינע מיט די אַנדערע גאָרנישט צו טהאָן. דר. אורע אַליין בעקלאָגט די גראָבע אונבעקאַנטשאַפט פון זיינע ליעבע, מאַשינען־עקספּלואַטירענדע פאַבּרי־קאַנטען מיט דער מעכאַניק, און ליעביג וויים צו דערצעהלען וועגען דער שרעק־ליכער אונוויסענהייט פון די ענגלישע כעמישע פאַבּריקאַנטען אין דער כעמיע.

פאַר זיך אַלס אַ פאַרטיגע, מאַטעריעלע פּראָדוקציאָנס־בעדינגונג. אין דער איינפאַכער קאָאָפּעראַציע און אפילו אין דער קאָאָפּעראַציע, וואָס איז געבויט אויף צוטיילונג פון דער אַרבייט, קומט נאָך אַלץ פאָר, אַז דאָס, וואָס דער פעראייגצעלטער אַרבייטער ווערט אַרויס־געשטופּט דורך דעם פערגעזעלשאַפטעטען, איז מעהר אָדער וועניגער צופעליג. די מאַשינעריע, מיט איניגע אויסנאַהמען, וועלכע וועלען שפּעטער דערמאָנט ווערן, פונקציאָנירט נאָר אין די הענד פון די־רעקט־פערגעזעלשאַפטעטער אָדער געמיינזאַמער אַרבייט. דער קאָ־אָפּעראַטיווער כאַראַקטער פון דעם אַרבייטס־פּראָצעס ווערט איצט אַ טעכנישע נויטווענדיגקייט, וואָס ווערט דיקטירט פון דער נאַטור פון דעם אַרבייטס־מיטעל גופא.

2. דער ווערטה, וואָס די מאַשינעריע גיט איבער דעם פּראָדוקט.

מיר האָבען געזעהן, אַז די פּראָדוקטיוו־קרעפטען, וואָס ענט־שטעהען פון קאָאָפּעראַציע און צוטיילונג פון דער אַרבייט, קאָסטען דעם קאַפּיטאַל גאָרנישט. זיי זיינען נאַטור־קרעפטען פון געזעל־שאַפטליכער אַרבייט. די נאַטור־קרעפטען, ווי דאַמף, וואַסער א.אז.וו., וועלכע ווערען צוגעפּאַסט צו פּראָדוקטיווע פּראָצעסען, קאָסטען אויך גאָרנישט. אָבער אַזוי ווי דער מענש מוז האָבען לונגען כדי צו אָטהעמען, אַזוי מוז ער אויך האָבען עפּעס וואָס איז „געבויט פון אַ מענשליכער האַנד“, כדי די נאַטור־קרעפטען פּראָ־דוקטיוו צו פערברויכען. מען מוז האָבען אַ וואַסער־ראָד, כדי אויס־צונוצען די בעוועגונגס־קראַפט פון וואַסער, אַ דאַמף־מאַשין, כדי אויסצונוצען די עלאַסטיציטעט פון דאַמף. מיט דער וויסענשאַפט איז אויך דאָס אייגענע, ווי מיט די נאַטור־קרעפטען. האָט מען איינמאָל ענטדעקט דאָס געזעץ וועגען דער אָבווייכונג פון אַ מאַגנעט־נאָדעל אין דעם ווירקונג־קרייז פון אַן עלעקטרישען שטראָם, אָדער וועגען דער מאַגנעטיזירונג פון אייזען דורך אַן עלעקטרישען שטראָם, קאָסט עס שוין מעהר קיין פּרוטה ניט.[108]

[108] די וויסענשאַפט קאָסט דעם קאַפּיטאַליסט איבערהויפּט „גאָרנישט“, פונ־דעסטוועגען שטערט עס איהם ניט זי אויסצונוצען. קאַפּיטאַל נעהמט אַריין אין

אומפאַנג פון דעם ווערקצייג, אויף אַזויפיל גרעסער איז דער אומפאַנג פון איהר ניט־בעצאָהלטער דיענסט אין פערגלייך מיט דער ניט־בעצאָהלטער דיענסט פון דעם ווערקצייג. אין דער גרויס־אינדוסטריע לערנט ערשט דער מענש צו לאָזען דעם פּראָדוקט פון זיין פערגאַנגענער, שוין פערקערפּערטער אַרבייט ווירקען אויף אַ גרויסען מאַסשטאַב אומזאָנסט, גלייך ווי אַ נאַטור־קראַפט.[109]

עס האָט זיך אַרויסבעוויזען, ווען מיר האָבען בעטראַכט די קאָאָפּעראַציע און מאַנופאַקטור, אַז געוויסע אַלגעמיינע פּראָדוקציאָנס־בעדינגונגען, ווי געביידען א.אז.וו., ווערן עקאָנאָמיזירט דורך דעם געמיינשאַפטליכען געברויך, אין פערגלייך מיט די צושפּליטערטע פּראָדוקציאָנס־בעדינגונגען פון פעראיינצעלטע אַרבייטער, און פאָלגליך פערטייערן זיי ווייניגער דעם פּראָדוקט. אין דער [פּראָדוקציאָן דורך] מאַשינעריע פערברויכען ניט נאָר אַ סך ווערקצייג דעם קערפּער פון איין אַרבייטס־מאַשין, נאָר אַ סך אַרבייטס־מאַשינען פערברויכען דיזעלבינע בעוועגונג־מאַשין צוזאַמען מיט איין טייל פון דעם טראַנסמיסיאָן־מעכאַניזם.

ווען דער חלוק צווישען דעם ווערטה פון דער מאַשינעריע און דעם ווערטה־טייל, וואָס ווערט אַריבערגעטראָגען אויף איהר טעגליכען פּראָדוקט, איז אַ בעשטימטער, דאַן הענגט אָב דער גראַד,

[109] ריקאַרדאָ שענקט מאַנכעסמאָל אַזויפיל אויפערקזאַמקייט אויף אָט דער ווירקונג פון מאַשינען, (וועלכע ער האָט איבעריגענס פּונקט אַזוי ווייניג ענטוויקעלט ווי דעם אַלגעמיינעם אונטערשייד צווישען אַרבייט־פּראָצעס און ווערטה־בילדונג־פּראָצעס), אַז ער פערגעסט אָפטמאָל דעם ווערטה־בעשטאַנדטייל, וואָס מאַשינען גיבען אָב צו דעם פּראָדוקט און מישט זיי גאָר אינגאַנצען צוזאַמען מיט די נאַטורקרעפטען. אַזוי זאָגט ער צום ביישפּיעל: „אדאם סמיטה אונטערשעצט אין ערגעץ ניט די דיענסטען, וואָס די קרעפטען פון דער נאַטור און פון מענשען לייסטען אונז, אָבער ער אונטערשיידט גאַנץ ריכטיג די נאַטור פון דעם ווערטה וואָס זיי זיינען מוסיף צו די אַרטיקלען.... אַזוי ווי זיי טהוען זייער אַרבייט אומזיסט, איז די הילף, וואָס זיי גיבען אונז גאָרניט מוסיף צו דעם טוישווערטה.“ (ריקאַרדאָ, „פּרינסיפּלס און פּאָליטיקאַל עקאָנאָמיע“, 3טע אויפלאַגע, לאָנדאָן 1821, ז. 336-7.) ריקאַרדאָ׳ס בעמערקונג איז, פערשטעהט זיך, ריכטיג אַנטקעגען זש. ב. סעי, וועלכער רעדט זיך איין, אַז די מאַשינען לייסטען דאָס דאָזיגע „דיענסט“ פון שאַפען ווערטה, וואָס עס מאַכט אויס אַ טייל פון דעם „פּראָפיט“.

אין אַן ערך פיעל, אין פערגלייך צו די אַרבייטס־מיטלען פון דער האַנדווערק־ און מאַנופאַקטור־פּראָדוקציאָן.

קודם מוז מען בעמערקען, אַז די מאַשינעריע געהט שטענדיג אינגאַנצען אַריין אין דעם פּראָצעס פון דער אַרבייט און אַלעמאָל נאָר טיילווייז אין דעם פּראָצעס פון פערוועלטונג. זי גיט קיינמאָל ניט צו מעהר ווערטה, איידער זי פערלירט דורכשניטליך דורך איהר אָבניצונג. עס קומט, הייסט עס, פאָר אַ גרויסער חלוק צווישען דעם ווערטה פון דער מאַשין און דעם ווערטה־טייל, וואָס ווערט פּעריאָדיש אַריבערגעטראָגען פון איהר אויף דעם פּראָדוקט. וואָס גרעסער די פּעריאָדע, אין משך פון וועלכער דיזעלביגע מאַשינעריע דיענט נאָכאַנאַנד אין דעמזעלביגען אַרבייט־פּראָצעס, אַלץ גרעסער איז יענער חלוק. געוויס האָבען מיר געזעהן, אַז יעדער אייגענטליכער אַרבייטס־מיטעל אָדער פּראָדוקציאָנס־אינסטרומענט געהט אַלעמאָל אינגאַנצען אַריין אין דעם אַרבייטס־פּראָצעס און שטענדיג נאָר שטיקלעכווייז, פּראָפּאָרציאָנעל צו זיין טעגליכער דורכשניטס־אָבניצונג, אין דעם פערוועלטונגס־פּראָצעס. אָט דער חלוק אָבער צווישען בענוצונג און אָבניצונג איז פיעל גרעסער ביי דער מאַשינעריע איידער ביי דעם ווערקצייג, ערשטענס ווייל זי, די מאַשינעריע, מחמת זי איז געבויט פון אַ מעהר דויערהאַפטיגען מאַטעריאַל, לעבט לענגער; צווייטענס ווייל איהר געברויך, וואָס ווערט רעגולירט דורך שטרענג־וויסענשאַפטליכע געזעצען, מאַכט מעגליך אַ גרעסערע שפּאָרזאַמקייט אין דעם אויסגעבען פון איהרע בעשטאַנד־טיילען און אין די מיטלען, וואָס זי פערצעהרט; און ענדליך ווייל איהר פּראָדוקציאָנס־פעלד איז ניט אין ערך גרעסער איידער דאָס פּראָדוקציאָנס־פעלד פון דעם ווערקצייג. ציהען מיר אַרונטער פון ביידען, פון דער מאַשינעריע און פון ווערקצייג, זייערע טעגליכע דורכשניט־קאָסטען אָדער דעם טייל ווערטה, וואָס זיי זיינען מוסיף צו דעם פּראָדוקט דורך זייער דורכשניטליכער טעגליכער אָבניצונג און דורך דעם פערברויך פון הילף־שטאָפען ווי אויל, קויהלען א.אז.וו., קומט אויס, אַז זיי אַרבייטען אומזיסט, נאָר ווי נאַטור־קרעפטען, וואָס זיינען בנמצא אָהן דער הילף פון מענשליכער אַרבייט. אויף וויפיעל דער פּראָדוקטיווער ווירקונגס־אומפאַנג פון דער מאַשינעריע איז גרעסער איידער דער ווירקונגס־

מיול־שפּינדלען מיט זייערע ביי־כלים, אָדער 200 טראסל־שפּינדלען, אָדער 15 וועב־שטוהלען פאַר 40 צאָליגע טוך, מיט די איינריכטונגען ארויפצוציהען די קייטען, דעם אויפזאַץ א.אז.וו.". די טעגליכע קאָסטען פון אַ דאַמף־פערד־קראַפט און די אָבניצונג פון דער מאַ־שינעריע, וואָס זי בעוועגט, דאַרפען פערטיילט ווערן אין ערשטען פאַל אויף 450 מיול־שפּינדלען, אין צווייטען פאַל אויף 200 טראסל־שפּינדלען, אין דריטען—אויף 15 מעכאַנישע וועבשטוהלען, אַזוי אַז עס קומט אויס, אַז אויף איין אונץ פעדים אָדער אויף איין על טוך ווערט אַריבערגעטראָגען זעהר אַ קליינער ווערטה־טייל. דאָס־זעלביגע איז אויך אין דעם פריהערדיגען ביישפּיעל מיט דעם דאַמף־האַמער. אַזוי ווי זיין טעגליכע אָבניצונג, זיין קויהלען־פערברויך א.אז.וו. פערטיילען זיך אויף די שרעקליך־גרויסע אייזען־מאַסען, וואָס ער שלאָגט אויס יעדען טאָג, קומט אָן אויף יעדען צענטנער אייזען בלויז זעהר אַ קליינער ווערטה־טייל, ער וואָלט אָבער געוועזען זעהר אַ גרויסער טייל, ווען דער ריעזיגער אינסטרומענט וואָלט אַריינגעשלאָגען קליינע נעגעל.

ווען דער ווירקונג־קרייז פון אַן ארבייטס־מאַשין, ד.ה. די צאָהל פון איהרע ווערקצייג, אָדער זייער אומפאַנג, אויב עס רעדט זיך וועגען קראַפט, איז אַ בעשטימטער, דאַן וועט די פּראָדוקטען־מאַסע אָבהענגען פון דער געשווינדקייט, מיט וועלכער זי ארבייט, ווי צ.ב.ש. פון דער געשווינדקייט, מיט וועלכער די שפּינדעל דרעהט זיך, אָדער פון דער צאָהל קלעפּ, וואָס דער האַמער דערלאַנגט אין אַ מינוט. אייניגע פון יענע קאָלאָסאַלע האַמערס גיבען 70 קלעפּ אין אַ מינוט, ריידער'ס פּאַטענטירטע שמיעד־מאַשין, וועלכע גע־ברויכט קלענערע דאַמף־האַמערס צו שמיעדען שפּינדלען, גיט 700 קלעפּ אין אַ מינוט.

ווען די פּראָפּאָרציע, אין וועלכער די מאַשינעריע טראָגט אַרי־בער ווערטה אויף דעם פּראָדוקט, איז אַ בעשטימטע, וועט די גרויס

די עפעקטיווע דאַגעגען איז די קראַפט, וואָס די מאַשין גיט ווירקליך ארויס נאָכדעם, ווי זי האָט בייגעקומען די אינערליכע רייבונגען און אנדערע הינ־דערנישען. — K.

אין וועלכען דער דאזיגער ווערטה־טייל מאכט דעם פראדוקט טייערער, קודם פון דעם אומפאנג פונ׳ם פראדוקט, אזוי צו זאגען פון זיין אויבערפלעך. הערר בעינס פון בלאקבורן האט אבגעשאצט, (אין א פארלעזונג, פערעפענטליכט אין 1858) אז „יעדע רעאלע מעכאנישע פערד־קראפט [109*] טרייבט 450 „סעלף־אקטינג“

[109*] אין א נאטע צו דער דריטער אויסגאבע דערקלערט ענגעלס די בעדייטונג פון די ווערטער „רעאלע פערד־קראפט“ ווי פאלגט: „א פערד־קראפט איז גלייך צו דער קראפט פון 33 טויזענד פוס־פונט אין א מינוט, ד.ה. צו דער קראפט, וועלכע הויבט אויף 33 טויזענד פונט אין א מינוט אויף 1 פוס (ענגלישע מאס) הויך, אדער 1 פונט אויף 33 טויזענד פוס הויך. דאס איז, וואס דער אויסדרוק פערד־קראפט מיינט אויבען אין טעקסט. אין דער געוועהנליכער געשעפט־שפראך און אויך אין ציטאטען אין איינינע שטעלען פון אט דעם ווערק ווערט אבער געמאכט אן אונטערשייד צווישען „נאמינעלע“ און „קאמערציעלע“ אדער „אינדיצירטע“ פערד־קרעפטען פון דערזעלביגער מאשין. די אלטע אדער נאמינעלע פערד־קראפט ווערט גערעכענט אויסשליסליך נאכ׳ן קאלבען־הויב און דיאמעטער פון צילינדער, און לאזט אינגאנצען אויס פון בעטראכט דעם דאמף־דרוק און די קאלבען־געשווינדקייט. דאס הייסט, זי זאגט פאקטיש: אט די דאמף־מאשין האט צ.ב.ש. 50 פערד־קראפט, ווען זי ווערט געטריבען מיט דעמזעלביגען שוואכען דאמף־דרוק און מיט דערזעלביגער לייכטער קאלבען־געשווינדקייט, ווי אין די צייטען פון באולטאן און וואטט. די לעצטעביידע פאקטארען זיינען אבער פון יעמאלט אן אונגעהויער פיעל געוואקסען. כדי אויסצומעסטען די מעכאנישע קראפט, וועלכע ווערט היינט ווירקליך ארויסגעגעבען פון א מאשין, האט מען ערפונדען דעם אינדיקאטאר, וועלכער צייגט אן דעם דאמף־דרוק. די קאלבען־געשווינדקייט לאזט זיך לייכט פעסטשטעלען. אזוי איז די מאס פון דער „אינדיצירטער“ אדער „קאמערציעלער“ פערד־קראפט פון א מאשין א מאטעמאטישע פארמולע, וועלכע נעהמט אין אנבעטראכט דעם דיאמעטער פון צילינדער, די הויך פון דעם קאלבען־הויב, די קאלבען־געשווינדקייט און דעם דאמף־דרוק און דערזעלביגער צייט, און צייגט דערמיט אז וויפיעל מאל 33 טויזענד פוס־פונט אין א מינוט די מאשין גיט ווירקליך ארויס. א נאמינעלע פערד־קראפט קאן דעריבער ארויסגעבען 3, 4 און אפילו 5 אינדיצירטע אדער ווירקליכע פערד־קראפט. דאס אלעס כדי צו דערקלערן פערשיידענע שפעטיגערע ציטאטען.“— ענגעלס געברויכט דא די ענגלישע מאס־רעכענונגען. אין די לענדער וואו מען געברויכט די מעטער־מאס רעכענט זיך א פערד־קראפט די קראפט, וועלכע הויבט אויף 75 קילאגראם 1 מעטער הויך אין א סעקונדע. די אינדיצירטע פערד־קראפט ווערט אונטערשיידט ניט נאר פון דער נאמינעלער, נאר אויך פון דער ווירקליכער אדער עפעקטיווער. די אינדיצירטע איז, ווי ענגעלס גיט אן, די בערעכענטע קראפט־לייסטונג פון דער מאשין,

עס איז קלאָר, אַז אויב פּראָדוצירן אַ מאַשין קאָסט אַזויפיעל אַרבייט וויפיעל איהר געברויך פערשפּאָרט, דאַן קומט נאָר פאָר אַ פּלאַץ־איבערבייט פון דער אַרבייט, און בכן ווערט דערפון דער סך הכל פון דער אַרבייט, וואָס איז נויטיג צו פּראָדוצירן אַ סחורה, ניט קלענער, אָדער די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט ניט גרעסער. דער חלוק אָבער צווישען דער אַרבייט, וואָס זי קאָסט, און דער אַרבייט, וואָס זי שפּאָרט איין, אָדער דער גראַד פון איהר פּראָדוקטיוויטעט, הענגט גאַנץ זיכער ניט אָב פון דעם חלוק צווישען איהר אייגענעם ווערטה און דעם ווערטה פונ׳ם ווערקצייג, וועמעס פּלאַץ זי האָט פערנומען. דער חלוק דויערט אַזוי לאַנג, ווי די אַרבייט־קאָסטען פון דער מאַשין, און בכן דער טייל ווערטה, וואָס זי איז מוסיף צום פּראָדוקט, בלייבען קלענער איידער דער

געוואָרן אַלס דעם מענשענ׳ס געהילף און ווי עס איז אויך שפּעטער פאָרגעקומען דעם העררן פאָן האַללער אין זיין „רעסטאוראַציאָן דער שטאַאטסוויסענשאַפטען“. אַז דעקאַרט האָט פונקט אַזוי ווי בייקאָן בעטראַכט די פעראַנדערטע פאָרם פון דער פּראָדוקציאָן און דעם מענשענ׳ס פּראַקטישע בעהערשונג פון דער נאַטור אַלס אַ רעזולטאַט פון דער פעראַנדערטער מעטאָדע פון דענקען, צייגט אַז זיין "Discourse de la Methode" וואו ער זאָגט צווישען אַנדערעס: „עס איז מעגליך (דורך דער מעטאָדע, וואָס ער האָט איינגעפיהרט אין דער פּהילאָסאָפיע) צו דערגרייכען אַזוינע קענטעניש, וועלכע זיינען זעהר נוצליך פאַר׳ן לעבען, און להיפך צו יענער ספּעקולאַטיווער פילאָסאָפיע וואָס מען לערנט אין די שוהלען, ערלויבט אָט די מעטאָדע צו ציהען פון זיי פּראַקטישע נוצען. ווען מיר זאָלען קאָנען וויסען די קרעפטען און די ווירקונגען פון פייער, פון וואַסער, פון דער לופט, פון די שטערען און פון אַלע אַנדערע זאַכען אַרום אונז, אַזוי גענוי ווי מיר קענען די בעשעפטיגונגען פון אונזערע האַנדווערקער, וואָלטען מיר געקאָנט בענוצען די פאָרשונגס־רעזולטאַטען צו אַלע אַנווענדונגען, אויף וועלכע זיי קאָנען טויגען, און דורך דעם ווערן די הערען און בעזיצער פון דער נאַטור“, און דערביי „בייטראָגען צו דער פערפאָלקאָמונג פון מענשליכען לעבען.“— אין דער פאָררעדע צו סער דאַדלי נאָרטה׳ס "Discourses upon Trade" (1691) ווערט געזאָגט, אַז דעקאַרט׳ס מעטאָדע אַנגעווענדעט אויף דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע, האָט אָנגעפאַנגען צו בעפרייען זי פון די אַלטע באָבע מעשיות און אָבערגלויבישע איינבילדונגען וועגען געלד, האַנדעל א.אז.וו. דורכשניטליך אָבער האָבען זיך די פריהעריגע ענגלישע עקאָנאָמיסטען אַנגעשלאָסען אַן בייקאָן און האָבבס אַלס זייערע פילאָסאָפען, בעת שפּעטער איז לאָק געוואָרן „דער פילאָסאָף“ פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע פאַר ענגלאַנד, פראַנקרייך און איטאַליען.

פון אַט דעם ווערטה־טייל אָבהענגען פון דער גרויס פון דער מאַ־שינעריע׳ס אייגענעם ווערטה.[110] וואָס וועניגער ארבייט זי אליין ענטהאלט, אלץ וועניגער ווערטה איז זי מוסיף צום פּראָדוקט. וואָס וועניגער ווערטה זי גיט אָב, אלץ מעהר פּראָדוקטיוו איז זי און אלץ מעהר דערנעהענטערט זי זיך אין איהר דיענסט־לייסטונג צו די נאַטור־קרעפטען. די פּראָדוקציאָן פון מאַשינעריע דורך מאַשי־נעריע פערקלענערט אָבער זייער ווערטה, לפי ערך פון זייער אויס־בּרייטערונג און ווירקונג.

ווען מען אונטערזוכט און פערגלייכט דעם פּרייז פון סחורות, וואָס זיינען פּראָדוצירט דורך האַנדווערק אָדער מאַנופאַקטורמעסיג, מיט דעם פּרייז פון דיזעלביגע סחורות, וואָס זיינען פּראָדוצירט דורך מאַשינען, צייגט דער רעזולטאַט, אַז בכלל איז דער טייל ווערטה אין דעם מאַשין־פּראָדוקט, וואָס נעהמט זיך פון דעם אַר־בייטס־מיטעל, רעלאַטיוו פערגרעסערט, אָבער אַבסאָלוט—פערקלע־נערט. דאָס הייסט אַבסאָלוט איז דער דאָזיגער ווערטה קלענער, אָבער רעלאַטיוו, אין פּראָפּאָרציע צו דעם גאַנצען ווערטה פון דעם פּראָדוקט, דהיינו פון אַ פונט פעדים, איז ער גרעסער.[111]

---

[110] דער לעזער, וועלכער געפינט זיך אונטער דער שליטה פון קאַפּיטאַליס־טישע דמיונות, וועט נאַטירליך פיהלען, אַז דאַ פעהלט דער „צינז", וואָס די מאַשין איז מוסיף צום פּראָדוקט לויט דעם ערך פון איהר קאַפּיטאַל־ווערטה. מען קאָן אָבער לייכט איינזעהן, אַז אַזוי ווי די מאַשין שאַפט פונקט אַזוי וועניג נייעם ווערטה, ווי יעדער אַנדער בעשטאַנד־טייל פונ׳ם קאָנסטאַנטען קאַפּיטאַל, קאָן זי ניט מוסיף זיין אַזאַ ווערטה אונטער דעם נאָמען „צינז". עס איז אויך ווייטער קלאָר, אַז דאַ, וואו עס האַנדעלט זיך וועגען דער פּראדוקציאָן פון מעהר־ווערטה, קאָן שוין לכתחילה קיין טייל פון דעם ניט אַנגענומען ווערן אונטער דעם נאָמען „צינז". די ערקלערונג פון אַט דעם קאַפּיטאַליסטישען אופן פון רעכענען, וועלכער זעהט אויס פון אויבען־אויף אונזיניג און ווידערשפּרעכט די געזעצען פון ווערטה־שאַפונג, געפינט זיך אין דריטען בוך פון אַט דעם ווערק.

[111] אַט דער טייל ווערטה, וואָס ווערט צוגעגעבען פון דער מאַשין, פאַלט אי אַבסאָלוט, אי רעלאַטיוו, ווען די מאַשין פערבייט פערד אָדער בכלל ארבייט־חיות, וועלכע ווערן בענוצט נאָר אַלס בעוועגונג־קראַפט און ניט אַלס מאַשינען, וואָס ענדערן די פאָרם פון שטאָף. אגב אורחא בעמערקט, דעקאַרט מיט זיין דעפיניציאָן פון חיות אַלס פּשוט׳ע מאַשינען, קוקט מיט די אויגען פון דער מאַנופאַקטור־פּעריאָדע, ניט ווי אין מיטעלאַלטער, ווען די חיה איז בעטראַכט

מיט דער הילף פון אַ מאַן אָדער פון אַ אינגעל, אַזויפיעל פיער־פאַרביגע קאַטון אין איין שטונדע, וויפיעל פריהער פלעגען אָב־דרוקען 200 מענער.[114] איידער עלי וויטני האָט ערפונדען זיין „קאַטאַן דזשין" אין 1793, האָט פאַנאַנדערדרייסען אַ פונט באַוועל פון די זאָמען געקאָסט אַ דורכשניטליכען אַרבייטס־טאָג. אַ דאַנק זיין ערפינדונג האָט איין נעגערין געקאָנט פאַנאַנדערדרייסען 100 פונט באַוועל אַ טאָג, און די ווירקזאַמקייט פון דער „קאַטאַן־דזשין" איז זייט דאַן נאָך בעדייטענד פערגרעסערט געוואָרן. איין פונט באַוועל־פעדים, וואָס איז פריהער פּראָדוצירט געוואָרן מיט 50 סענט אַ פונט, איז שפּעטער פערקויפט געוואָרן פאַר 10 סענט נאָך מיט אַ גרעסערן פּראָפיט, דאָס הייסט עס האָט ענטהאַלטען נאָך מעהר אונבעצאָהלטע אַרבייט. אין אינדיע געברויכט מען פאַנאַנדערצורייסען דעם באַוועל פון די זאָמען אַ האַלב־מאַשינענ־אַרטיגען אינסטרומענט, וועלכער הייסט די „טשורקאַ", מיט וועל־כען איין מאַן און איין פרוי רייניגען 28 פונט אַ טאָג. מיט דער „טשורקאַ", וואָס דר. פאָרבעס האָט ערפונדען אייניגע יאָהר צוריק, פּראָדוצירן 1 מאַן און 1 אינגעל 250 פונט אַ טאָג. וואו מען גע־ברויכט אָקסען, דאַמף אָדער וואַסער אַלס טרייב־קרעפטען, פאָדערן זיך נאָר אייניגע אינגלעך און מיידלעך אַלס „פידערס" (ד.ה. צו דערלאַנגען דעם מאַטעריאַל צו דער מאַשין). 16 אַזוינע מאַשינען, געטריבען מיט אָקסען, טהוען אויף טעגליך די פריהערדיגע דורכ־שניט־אַרבייט פון 750 מענשען.[115]

ווי עס איז שוין דערמאָנט געוועןן, טהוט אויף די דאַמף־מאַשין ביים דאַמף־פּלוג אַזויפיעל אַרבייט אין אַ שטונדע פאַר 3 פּענס אָדער ¼ שילינג, וויפיעל 66 מענשען פאַר 15 שילינג אַ שטונדע. איך קעהר זיך אום צו דעם ביישפּיעל, כדי אויסצומיידען אַ פאַלשע פאָרשטעלונג. די 15 שילינג זיינען בשום אופן ניט דער אויסדרוק פון דער אַרבייט, וואָס די 66 מענשען האָבען צוגעגעבען אין דער

[114] ביי דעם מאַשינען־דרוק ווערן אויך אויסער דעם איינגעשפּאָרט פאַרבען.

[115] זעה פאָרטראַג געהאַלטען פון דר. וואַטסאַן פאַר דער „סאָסייעטי אָוו אַרטס", אַפּריל 17, 1860.

ווערטה, וואס דער ארבייטער מיט זיין ווערקצייג וואלט מוסיף געווען צום געגענשטאנד פון דער ארבייט. די פראדוקטיוויטעט פון דער מאשין מעסט זיך דעריבער לויט דעם ערך, אין וועלכען זי פערנעהמט דעם פלאץ פון מענשליכער ארבייט־קראפט. נאך הערר בעינס' רעכענונג קומט אויס אויף 450 מיול־שפינדלען מיט די פאר־בערייטונג־מאשינען, וועלכע ווערן געטריבען פון איין דאמף־פערד־קראפט 2½ ארבייטער,[112] און מיט יעדער „סעלף־אקטינג" מיול־שפינדעל, ביי א 10־שטונדיגען ארבייטס־טאג, ווערן אויסגעשפונען 13 אונצען פעדים (פון א דורכשניטליכען נומער), הייסט עס 365 ⅝ פונט פעדים ווערן אויסגעשפונען אין א וואך פון 2½ ארבייטער. כדי צו ווערן פערוואנדעלט אין פעדים, נעהמען אין זיך אריין אומ־געפעהר 366 פונט באוועל (צוליעב פערא‏יינפאכונג לאזען מיר ארויס פון חשבון דעם אבפאל) בלויז 150 ארבייט־שטונדען אדער 15 צעהנ־שטונדיגע ארבייטס־טעג, בעת מיט'ן שפינראד, אויב דער האנד־שפינער זאל מאכען 13 אונצען פעדים אין 60 שטונדען, וואלט דער־זעלביגער סכום באוועל פערנומען 2700 צעהנשטונדיגע ארבייטס־טעג אדער 27,000 ארבייטס־שטונדען.[113] וואו די אלטע מעטאדע פון „בלאק־פרינטינג" אדער די האנד־קאטון־דרוקעריי איז פערבי־טען געווארן אויף מאשינען־דרוק, דרוקט איין איינציגע מאשין,

[112] לויט א יעהרליכען בעריכט פון דעם האנדעלס־קאמער פון עססען (אקטא־בער 1863) האט קרופ'ס שטאהל־גיסעריי פאבריק פראדוצירט אין 1862, מיט 161 שמעלץ־ גליה־ און צעמענט־אויוועגס, 32 דאמף־מאשינען (אין 1800 איז דאס געווען אומגעפעהר די גאנצע צאהל דאמף־מאשינען, וואס זיינען געברויכט גע־ווארן אין מאנטשעסטער) און 14 דאמף־האמערס, וועלכע האבען רעפרעזענטירט צוזאמען 1236 פערד־קראפט, אויך 49 שמיעד־טיעגלען, 203 ווערקצייג־מאשינען און ארום 1400 ארבייטער—13 מיליאן פונט גוס־שטאהל. דא קומט אויס נאך ווייניגער ווי 2 ארבייטער אויף 1 פערד־קראפט.

[113] באבבאדזש רעכענט אויס, אז אין יאווא קומט צו דעם באוועל 117 פרא־צענט ווערטה בלויז דורך דער שפין־ארבייט. אין דערזעלביגער צייט (1832) האט אין ענגלאנד אנגעטראפען דער גאנצער ווערטה, וואס מאשינעריע און ארבייט האבען צוגעגעבען צו דער באוועל ביי דער פיינשפינעריי, אומגעפעהר 33 פראצענט פון דעם ווערטה פון דעם רויהען מאטעריאל. ("On the Economy of Machinery", London 1832, p. 214.)

דעם ווערטה פון דער אָנגעווענדעטער אַרבייט־קראַפט, איז פאַר איהם דער מאַשינען־געברויך בעגרענצט דורך דעם חלוק צווישען דעם ווערטה פון דער מאַשין און דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט, וואָס זי פערבייט. אַזוי ווי די איינטיילונג פון דעם אַרבייטס־טאָג אין נויטווענדיגע אַרבייט און מעהר־אַרבייט איז פערשיידען אין פערשיידענע לענדער, און אפילו אין דעמזעלביגען לאַנד אין פערשיידענע פעריאָדען, אָדער אין דערזעלביגער פעריאָדע אין פערשיידענע געשעפט־צווייגען; און אַזוי ווי, ווייטער, דעם אַרבייטער'ס ווירקליכער לוין פאַלט אַמאָל נידעריגער איידער דער ווערטה פון זיין אַרבייט־קראַפט, און שטייגט אַמאָל העכער איבער איהר, קאָן דער חלוק צווישען דעם פרייז פון דער מאַשינעריע און דעם פרייז פון דער אַרבייט־קראַפט, וואָס זי דאַרף פערבייטען, זיך זעהר פיעל ענדערן, אפילו ווען דער חלוק צווישען דעם סכום אַרבייט, וואָס איז נויטיג צו פּראָדוצירן די מאַשין, און דעם גאַנצען סכום אַרבייט, וואָס זי פערבייט, בלייבט דערזעלביגער.*116 אָבער נאָר דער ערשטער חלוק בעשטימט די פּראָדוקציאָנס־קאָסטען פון דער סחורה פאַר דעם קאַפּיטאַליסט אַליין און בעאיינפלוסט איהם דורך די צוואַנג־געזעצען פון דער קאָנקורענץ. עס ווערן דעריבער היינט ערפונדען מאַשינען אין ענגלאַנד, וועלכע ווערן געברויכט נאָר אין אַמעריקא, אַזוי ווי דייטשלאַנד האָט אין 16טען און 17טען י.ה. ערפונדען מאַשינען, וועלכע נאָר האָללאַנד האָט אָנגעווענדעט, און ווי איינציגע פראַנצויזישע ערפינדונגען פון 18טען י.ה. זיינען נאָר אין ענגלאַנד אויסגענוצט געוואָרן. אין די עלטער־ענטוויקעלטע לענדער פּראָדוצירט די מאַשין גופא דורך איהר אָנווענדונג אין איינציגע געשעפט־צווייגען אַזאַ איבערפלוס פון אַרבייט "Redundance of Labor" , זאָגט ריקאַרדאָ) אין אַנדערע צווייגען, אַז דאָס פאַלען פון דעם אַרבייטס־לוין אונטער דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט הינדערט דעם געברויך פון מאַשינעריע און מאַכט איהם איבערפליסיג און אָפט אונמעגליך פון'ם שטאַנדפּונקט פון

*116 נאָטע צו דער צווייטער אויסגאַבע. אין אַ קאָמוניסטישער געזעלשאַפט וואָלט די מאַשינעריע דעריבער געהאַט אַ גאַנץ אַנדער פעלד פון פערווענדונג איידער אין דער בורזשואַזער געזעלשאַפט.

שטונדע. אויב די פּראָפּאָרציע פון מעהראַרבייט צו נויטווענדיגער אַרבייט איז געווען 100 פּראָצענט, דאַן האָבען די דאָזיגע 66 אַר־בייטער פּראָדוצירט אין אַ שטונדע אַ ווערטה פון 30 שילינג, אָב־וואויל פון די 66 אַרבייט־שטונדען בלייבט פאַר זיי אַליין נאָר אַן עקוויוואַלענט פון 33, דאָס הייסט ער ווערט פאַרגעשטעלט אין אַן אַרבייטס־לוין פון 15 שילינג. ווען מיר נעהמען אָן, הייסט עס, אַז אַ מאַשין קאָסט פּונקט אַזויפיעל וויפיעל דער לוין פאַר אַ גאַנץ יאָהר פון די 150 אַרבייטער, וואָס זי האָט אַרויסגעשטופּט, לאָמיר זאָגען 3000 פונט סטערלינג, דאַן זיינען די 3000 פונט סט. נאָך בשום אופן ניט דער געלד־אויסדרוק פון דער אַרבייט, וואָס די 150 אַרבייטער האָבען געטאָן און צוגעגעבען צו דעם אַרבייטס־געגענ־שטאַנד, נאָר עס שטעלט בלויז פאַר דעם טייל פון זייער יאָהר־אַרבייט, וועלכער דריקט זיך אויס פאַר זיי אין אַרבייטס־לוין. פערקעהרט וויעדער, דער געלד־ווערטה פון דער מאַשין, די 3000 פונט סט., דריקט מיט זיך אויס די גאַנצע אַרבייט, וואָס איז אויס־געגעבען געוואָרן אויף איהר פּראָדוקציאָן, קיין אונטערשייד וואָס פאַר אַ פּראָפּאָרציע אַרבייטס־לוין פאַר דעם אַרבייטער און מעהר־ווערטה פאַר דעם קאַפּיטאַליסט די דאָזיגע אַרבייט שטעלט פאָר. ווען די מאַשין, הייסט עס, קאָסט אפילו פּונקט אַזויפיעל, וויפיעל די אַרבייט־קראַפט וואָס זי האָט פערביטען, איז דאָך די אַרבייט, וואָס איז אין איהר אַליין פערקערפּערט, אַלץ ווייניגער ווי די לעבע־דיגע אַרבייט, וואָס זי פערבייט.[116]

בעטראַכט מען די מאַשין אויסשליסליך אַלס מיטעל וועלוועלער צו מאַכען דעם פּראָדוקט, בעשטעהט דער גרעניץ פון איהר געברויך אין דעם, וואָס איהר אייגענע פּראָדוקציאָן קאָסט ווייניגער אַרבייט, איידער די אַרבייט, וואָס איהר אָנווענדונג פערבייט. פאַר דעם קאַפּיטאַל אָבער דריקט זיך אויס דער גרעניץ אין אַן ענגערע פאָרם. אַזוי ווי ער צאָהלט ניט פאַר דער פערברויכטער אַרבייט, נאָר פאַר

---

[116] „אַט די שטומע אַרבייט־קרעפטען (די מאַשינען) זיינען שטענדיג דער פּראָדוקט פון פיעל ווייניגער אַרבייט, איידער די סומע אַרבייט, וואָס זיי פערבייטען, אפילו ווען זיי האָבען ביידע דעמזעלביגען געלדווערטה." (ריקאַרדאָ, „פּרינסיפּלס אָוו פּאָליטיקאַל עקאָנאָמיע", דריטע אויסגאַבע, לאָנדאָן 1821, ז. 40.)

ברויכען זיי ניט, ווייל דער „עלענדער" ("Wretch" איז אין דער ענגלישער פּאָליטישער עקאָנאָמיע דער טעכנישער אויסדרוק פאַר דעם לאַנד־אַרבייטער), וואָס טהוט די דאָזיגע אַרבייט, קריגט בעצאָהלט אַזאַ קליינעם טייל פון זיין אַרבייט, אַז די מאַשינעריע וואָלט די פּראָדוקציאָן טייערער געמאַכט פאַר דעם קאַפּיטאַליסט."[118] אין ענגלאַנד געברויכט מען נאָך איצט אויך אָפטמאָל ווייבער אַנשטאָט פערד צו שלעפּען די קאַנאַל־שיפען א.אַז.וו.,"[119] ווייל די אַרבייט, וואָס פּאָדערט זיך צו פּראָדוצירן פערד און מאַשינען איז אַ מאַטעמאַטיש אויסגערעכענטע סומע, בעת די אַרבייט, וואָס איז נויטיג אויסצוהאַלטען די ווייבער פון דער איבער־בעפעלקערונג, שטעהט נידעריגער פון יעדער אויסרעכענונג. דערפאַר געפינט מען אין ערגיץ ניט אַ מעהר אונפערשעמטע פערשווענדונג פון מענשענקראַפט אויף לומפּערייען, איידער גראָד אין ענגלאַנד, דאָס לאַנד פון מאַשינען.

3. די נעהענטסטע ווירקונגען אויפ'ן אַרבייטער פון דער מאַשינענמעסיגער פּראָדוקציאָן.

די רעוואָלוציע פון דעם אַרבייט־מיטעל איז, ווי מיר האָבען געצייגט, דער אָנפאַנג־פּונקט פון דער גרויס־אינדוסטריע, און דער רעוואָלוציאָנירטער אַרבייט־מיטעל בעקומט זיין העכסט־ענטוויקעלטע געשטאַלט אין דעם אָרגאַניזירטען מאַשין־סיסטעם פון דער פאַבריק. איידער מיר ווילען נאָכזעהן, ווי אַזוי מענשען־מאַטעריאַל ווערט פערקערפּערט אין דעם דאָזיגען אָביעקטיווען אָרגאַניזם, ווילען מיר בעטראַכטען אייניגע אַלגעמיינע צוריק־ווירקונגען פון יענער רעוואָלוציע אויף דעם אַרבייטער גופא.

---

[118] „מאַשינען . . . קאָנען פיעל אנגעווענדעט ווערן ערשט ווען די ארבייט (ער מיינט: דער לוין) שטייגט." (ריקאַרדאָ, ד. ג. ז. 579.)

[119] זעה „רעפּאָרט און דהי סאָשעל סייענס קאָנגרעס און עדינבורג", 1863.

קאַפּיטאַל, וועמעס געווינס קומט דאָך ניט פון דעם, וואָס וועניגער אַרבייט ווערט אָנגעווענדט, נאָר פון דעם וואָס וועניגער אַרבייט ווערט בעצאָהלט. אין איינציגע צווייגען פון דער ענגלישער וואָל־מאַנופאַקטור איז אין די לעצטע יאָהרען די קינדער־אַרבייט פיעל פערקלענערט געוואָרן, און אין איינציגע פלעצער כמעט אינגאַנצען אַרויסגעשטופּט געוואָרן. פאַר וואָס? דאָס פאַבריק־געזעץ האָט געצוואונגען איינצופיהרן אַ טאָפּעלטע קינדער־רייה, איין רייה זאָל אַרבייטען 6 שטונדען און די אַנדערע 4, אָדער יעדע רייה זאָל אַרבייטען צו 5 שטונדען. די עלטערן האָבען אָבער ניט געוואָלט פערקויפען די „האַף־טיימערס“ (וואָס אַרבייטען אַ העלפט צייט) ביליגער איידער פריהער די „פול־טיימערס“ (וואָס אַרבייטען אַ גאַנצע צייט). דעריבער זיינען די „האַף־טיימערס“ פערביטען געוואָרן דורך מאַשינעריע.[117] איידער דעם פערבאָט צו לאָזען פרויען און קינדער (אונטער 10 יאָהר) אַרבייטען אין די מינען האָט קאַפּיטאַל איינגעפונען, אַז די מעטאָדע אויסצונוצען נאַקעטע ווייבער און מיידלעך אין די קויהלען־ און אַנדערע מינען, אָפט צוזאַמען מיט מענער, שטימט גאַנץ גוט איין מיט זיין מאָראַל־קאָדעקס און דער־הויפּט מאַקע אויך מיט זיין הויפּט־בוך; און ערשט נאָכ'ן פערבאָט האָט ער זיך גענומען צו מאַשינעריע. די יאַנקים האָבען ערפונדען מאַשינען אויף צו ברעכען שטיינער. די ענגלענדער גע־

117) „די אונטערנעהמער האָבען ניט געוואָלט ניט־נויטיגערהייט האַלטען צוויי שיכטען קינדער אונטער 13 יאָהר אַלט.... איינציגע פאַבריקאַנטען, ווי די שפּינער פון וואָל־פעדים, בעשעפטיגען אין דער ווירקליכקייט היינט זעהר זעלטען קינדער אונטער 13 יאָהר אַלט, ד.ה. די וואָס דאַרפען אַרבייטען אַ העלפט צייט. זיי האָבען איינגעפיהרט פערשיידענע און נייע מאַשינען, דורך וועלכע די בעשעפ־טיגונג פון קינדער (ד.ה. אונטער 13 יאָהר אַלט) איז געוואָרן איבערפליסיג. כדי צו אילוסטרירן דעם פאַקט ווי די צאָהל קינדער איז פערקלענערט געוואָרן, וויל איך דערמאָנען אַן אַרבייט־פּראָצעס, ביי וועלכען עס ווערט צוגעשטעלט אַזאַ אַפּאַראַט, וואָס רופט זיך אַ קניפּ־מאַשין, צו די געוועהנליכע מאַשינען, און דורך דעם קאָן די אַרבייט פון 6 אָדער 4 האַלב־צייט קינדער—עס העננט אָב פון די אייגענשאַפטען פון דער בעטרעפענדער מאַשין—אויפגעטאָן ווערן פון איין אינגעל (איבער 13 יאָהר אַלט).... דער האַלב־צייט־סיסטעם איז געווען דער דירעקטער שטויס פאַר דער ערפינדונג פון דער אַנקניפּ־מאַשין.“ (Reports of Inspector of Factories, for 31st Oct. 1858.)

דער װערטה פון דער ארבייט־קראַפט איז געװען בעשטימט ניט
נאָר דורך דער ארבייט־צייט, װאָס איז געװען נויטיג צו דערהאַלטען
דעם אינדיװידועלען דערװאַקסענעם ארבייטער, נאָר דורך דער אַר־
בייט־צייט, װאָס איז געװען נויטיג צו דערהאַלטען דעם ארביי־
טער׳ס פאַמיליע. דערמיט װאָס די מאַשינעריע װאַרפט אויפ׳ן
ארבייט־מארק אַלע מיטגליעדער פון דעם ארבייטער׳ס פאַמיליע,
פערטיילט זי דעם װערטה פון דעם מאַן׳ס ארבייט־קראַפט אויף
זיין גאַנצער פאַמיליע. זי פערמינערט דעריבער דעם װערטה פון
זיין ארבייט־קראַפט. איינקויפען אַ פאַמיליע, װאָס בעשטעהט
למשל פון 4 ארבייט־קרעפטען, קאָסט אפשר מעהר איידער עס האָט
פריהער געקאָסט צו קויפען די אַרבייט־קראַפט פון דעם הויפּט פון
דער פאַמיליע, אָבער דערפאַר טרעטען איצט ארויס 4 ארבייט־טעג
אויף דעם אָרט פון 1, און זייער פּרייז פאַלט לפי ערך װיפיעל די
מעהר־אַרבייט פון 4 איז מעהר איידער די מעהר־ארבייט פון 1.
כדי אַ פאַמיליע זאָל קאָנען לעבען, מוזען איצטער 4 געבען דעם
קאַפּיטאַל ניט נאָר ארבייט, נאָר מעהר־ארבייט. אָט אזוי פערגרע־
סערט די מאַשינעריע גלייך פון אָנהויב אָן צוזאַמען מיט דעם מענש־
ליכען מאַטעריאַל פון עקספּלואַטאַציע, װאָס איז דאָס אייגענטימ־
ליכסטע עקספּלואַטאַציאָנס־פעלד פון קאַפּיטאַל,[121] אויך דעם גראַד
פון דער עקספּלואַטאַציע.

געגנע שולען. עס איז נויטיג געװען אַן אמעריקאַנער רעװאָלוציע און אַ װעלט־
קריזיס, כדי די ארבייטער־מיידלעך, װעלכע שפּינען פאַר דער גאַנצער װעלט,
זאָלען זיך אויסלערנען נעהען!

[121] „די צאָהל פון ארבייטער איז שטאַרק געװאַקסען, דורכדעם װאָס די
ארבייט פון מענער איז אין אַלץ אַ גרעסערער מאָס ארויסגעשטופּט געװאָרן דורך
דער ארבייט פון פרויען, און דערהויפּט װאָס די ארבייט פון דערװאַקסענע איז
ארויסגעשטופּט געװאָרן דורך דער ארבייט פון קינדער. 3 מיידלעך פון 13 יאָהר,
מיט אַ װאָכען־לוין פון 6 ביז 8 שילינג פערנעהמען דעם פּלאַץ פון אַ דערװאַק־
סענעם מאַן מיט אַ װאָכען־לוין פון 18 ביז 45 שילינג." (Th. de Quincey, "The Logic of Political Economy", London 1845, p. 147.) אזוי װי
געװיסע פונקציעס פון דער פאַמיליע, װי צום ביישפּיעל זױגען און אויפפּאַסען
אויף קינדער א.אַז.װ. קאָנען ניט אינגאַנצען אונטערדריקט װערן, מוזען די
מוטערס, װאָס קאַפּיטאַל קאָנפיסקירט פאַר זיך, דינגען מעהר אדער װעניגער
שטעל־פערטרעטער. די ארבייטען, װאָס מוזען אַבגעטאָן װערן פאַר דעם פאַ־

א) ווי קאַפּיטאַל אייגנט זיך אָן צוגעקומענע ארבייט־קרעפטען. פרויען־ און קינדער־ארבייט.

אויף וויפיעל די מאַשינעריע מאַכט מען זאָל קאָנען אויסקומען אָהן מוסקול־קראַפט, ווערט זי אַ מיטעל צו געברויכען ארבייטער אָהן מוסקול־קראַפט, אָדער ארבייטער מיט ניט־גענוג־ענטוויקעלטע קערפּערס אָבער מיט מעהר בויגיגע גליעדער. פרויען־ און קינדער־ארבייט איז דעריבער געווען דאָס ערשטע וואָרט פון דער קאַפּיטאַליסטישער אָנווענדונג פון מאַשינעריע! אָט דער געוואַלטיגער מיטעל צו פערנעהמען דעם פּלאַץ פון ארבייט און ארבייטער איז אויף דעם אופן באַלד פערוואַנדעלט געוואָרן אין אַ מיטעל צו פערמעהרען די צאָהל פון די לוין־ארבייטער, אריינגעהמענדיג אונטער דער דירעקטער הערשאַפט פון קאַפּיטאַל אַלע מיטגליעדער פון דער ארבייטער־פאַמיליע אָהן אונטערשייד פון געשלעכט און עלטער. די צוואַנג־ארבייט, וואָס האָט געמוזט געטאָן ווערן פאַר'ן קאַפּיטאַליסט, האָט ניט נאָר פערנומען דעם פּלאַץ פון קינדערשע שפּיעלען, נאָר אויך דעם פּלאַץ פון דער פרייער ארבייט אין הויזליכען קרייז, אין די גרעניצען פון זיטליכקייט, וואָס האָט געזאָלט געטאָן ווערן פאַר דער פאַמיליע גופא.[120]

[120] אין דער צייט פון דעם באַוועל־קריזיס, וואָס האָט בעגלייט דעם אמעריקאַנער בירגער־קריעג, האָט די ענגלישע רעגיערונג געשיקט דר. עדוו. סמיטה, אין לאַנקאַשיר, טשעסיר א.אז.וו. צו אונטערזוכען דעם געזונד־צושטאַנד פון די באַוועל־ארבייטער. ער בעריכטעט צווישען אנדערעס: היגיעניש האָט דער קריזיס געהאַט פיעלערליי נוצען, שוין ניט רעדענדיג פון דעם, וואָס ער האָט פערטריבען די ארבייטער פון דער פאַבריק־אַטמאָספערע. די ארביימער־פרויען האָבען איצט די נויטיגע פרייע צייט צו געבען זייערע קינדער די ברוסט, אנשטאַט זיי צו פערגיפטען מיט „גאָדפריע'ס קאָרדיעל" (אַ אָפּיום־מיקסטור). זיי האָבען בעקומען צייט זיך אויסצולערנען קאָכען. צום אומגליק איז די קאָך־קונסט געקומען אין אַזאַ צייט, ווען זיי האָבען ניט וואָס צו עסען. אָבער מען זעהט ווי קאַפּיטאַל האָט אָנגערויבט פאַר זיין אייגענער פערווערטונג די ארבייט וואָס איז נויטיג פאַר דעם געברויך פון דער פאַמיליע. דער קריזיס איז אויך אויסגענוצט געוואָרן צו לערנען די טעכטער פון די ארבייטער נעהען אין זייערע איי־

פראַגע אויף קינדער־אַרבייט איז אָפט אפילו אין דער פאָרם גלייך צו דער נאָכפראַגע אויף נעגער־שקלאַווען, ווי מיר זיינען געוועהנט געווען זיי צו לעזען אין אַמעריקאַנער צייטונגס־אַנאָנסען. „מען האָט געצויגען מיין אויפמערקזאַמקייט“, זאָגט צום ביישפּיעל אַן ענגלישער פאַבריק־אינספּעקטאָר, „אויף אַן אַנאָנסע אין דער לאָקאַלער צייטונג פון איינער פון די גרעסטע מאַנופאַקטור־שטעדט פון מיין דיסטריקט, וועלכע האָט ענטהאַלטען די פאָלגענדע ווערטער: פערלאַנגט 12 ביז 20 אינגלעך, ניט יונגער ווי די, וואָס קאָנען גילטען פאַר 13 יאָהר. לוין 4 שילינג אַ וואָך, נאָכצופרעגען א.אַז.וו.“[123] די פראַזע „וואָס קאָנען גילטען פאַר 13 יאָהר“ בעציהט זיך דערויף, וואָס לויט דעם פאַבריק־געזעץ מעגען קינדער אונטער 13 יאָהר אַרבייטען בלויז 6 שטונדען. אַן אָפיציעל אנערקענטער דאָקטאָר מוז בעשטעטיגען דעם עלטער פון דעם קינד. דער פאַבריקאַנט פערלאַנגט, הייסט עס, אינגלעך, וועלכע זעהען אויס ווי זיי וואָלטען שוין געווען 13 יאָהר אַלט. די פערקלענערונג אין דער צאָהל פון קינדער אונטער 13 יאָהר, וועלכע זיינען בעשעפטיגט געוואָרן פון די פאַבריקאַנטען, וואָס צייגט זיך מאַנכעסמאָל אַרויס שפּרונגווייז און איבעראַשט אונז אין דער ענגלישער סטאַטיסטיק פון די לעצטע 20 יאָהר, איז, לויט די עדות פון די פאַבריק־אינספּעקטאָרען גופא, די אַרבייט פון די דאָזיגע אָפיציעלע דאָקטוירים “Certifying Surgeons” , וועלכע פערהעכערן די יאָהרען פון די קינדער אין די אינטערעסען פון קאַפּיטאַליסטישער עקספּלואַטאַציע און דעם מסחר־בעדערפעניש פון די עלטערן. אין דעם טרויעריג־בעריהמטען לאָנדאָנער דיסטריקט פון בעטהנאַל גרין ווערט יעדען מאָנטאָג און דיענסטאָג אין דער פריה געהאַלטען אַן אָפענער מאַרק,

און מאָראַליש פערזומריינינגט. דער אידישער היסטאָריקער, וואָס בעשרייבט די צערשטערונג פון ירושלים דורך טיטוס, זאָגט אַז עס איז קיין וואונדער ניט וואָס עס איז געקומען צו אַזאַ שרעקליכער פערניכטונג, ווען אַן אונמענשליכע מוטער האָט געאָפּפערט איהר אייגענעם קינד, כדי צו שטילען איהר נאָגענדען הונגער.“
("Public Economy Concentrated", Carlisle 1833, p. 56.)

[123] א. רעדגראַוו אין „רעפּאָרטס אָוו איספּ. אָוו פאַקטאָריעס, 31 אָקטאָבער 1858, ז. 40 און 41.

די מאַשינעריע רעוואָלוציאָנירט אויך פון גרונד אויס די פאַר־מעלע פערמיטלונג פון דער קאַפּיטאַל־שייכות — דעם קאָנטראַקט צווישען אַרבייטער און קאַפּיטאַליסט. עס איז געווען די ערשטע השערה, אויפ׳ן באַזיס פון סחורה־אויסטויש, אַז דער קאַפּיטאַליסט און דער אַרבייטער טרעטען אַרויס איינער לגבי דעם אַנדערן ווי פרייע פּערזאָנען, ווי אוּנאָבהענגיקע סחורה־בעזיצער: איינער ווי אַ בעזיצער פון געלד און פּראָדוקציאָנס־מיטלען, דער אַנדערער ווי אַ בעזיצער פון אַרבייט־קראַפט. אָבער איצטער קויפט דער קאַפּי־טאַל אונמינדיגע אָדער האַלב־מינדיגע. פריהער האָט דער אַרביי־טער פערקויפט זיין אייגענע אַרבייט־קראַפט, וועלכע ער אַלס פאַר־מעל פרייע פּערזאָן האָט געהאַט אין זיין רשות. איצט פערקויפט ער ווייב און קינד. ער ווערט אַ שקלאַפּענהענדלער.[122] די נאָכ־

מיליען־געברויך, ווי נעהען, פערריכטען זאַכען א.ד.ג. מוזען ערפילט ווערן דורך קויפען פאַרטיגע זאַכען. וואָס עס ווערט אויסגעגעבען וועניגער הויזליכע אַרבייט, גלייכט זיך אויס דורך גרעסערע געלד־אויסגאַבען. עס וואַקסען דעריבער די פּראָ־דוקציאָנס־קאָסטען פון אַן אַרבייטער־פאַמיליע און גלייכען זיך אויס מיט דער גרעסערער הכנסה. אַ חוץ דעם ווערט נאָך אונמעגליך צו פיהרן עקאָנאָמיע און צוועקמעסיגקייט אין דער צוגרייטונג און פערניצונג פון די לעבענסמיטלען. וועגען אַט די פאַקטען, וואָס די אָפּיציעלע פּאָליטישע עקאָנאָמיע פערבעהאַלט, קאָן מען געפינען אַ רייכען מאַטעריאַל אין די „רעפּאָרטס“ פון די פאַבריק־אינספּעקטאָרען, די „טשילדרענס עמפּלאָימענט קאָמישיאָן“ און דערהויפּט אין די „רעפּאָרטס אָן פּובליק העלטה“.

[122] אין געגענזאַץ צו דעם גרויסען פאַקט, אַז די דערוואַקסענע מענער־אַר־בייטער האָבען אויסגעקעמפט פון דעם קאַפּיטאַל די בעגרעניצונג פון די פרויען־און קינדער־אַרבייט אין די ענגלישע פאַבריקען, געפינט מען נאָך אין די לעצטע בעריכטען פון דער „טשילדרענס עמפּלאָימענט קאָמישיאָן“ אמת־שוידערהאַפטיגע און דורכאויס שקלאַווענהענדלערישע כאַראַקטער־צייכענס פון די אַרבייטער־על־טערן בנוגע צו דעם קינדער מסחר. דער קאַפּיטאַליסטישער פאַריסעער אָבער, ווי מען קאָן עס זעהן פון די זעלביגע בעריכטען, קלאָגט אויף דער דאָזיגער בעס־טיאַליטעט, וועלכע ער האָט אַליין געשאַפען, פעראייביגט און עקספּלואַטירט, און וועלכע ער רופט זאָנסט אַז „די פרייהייט פון דער אַרבייט“. „די קינדער־אַרבייט איז צוגעצויגען געוואָרן אויסצוהעלפען... איצט מוזען זיי אַרבייטען פאַר זייער איינען שטיקעל ברויט. אָהן דער קראַפט אויסצוהאַלטען אַזאַ ניט נאָך זייערע כחות אנגעמאָסטענע אָנשטרענגונג, אָהן אונטעררינכט ווי צו פיהרן זייער צוקינפ־טיג לעבען, זיינען זיי אַריינגעוואָרפען געוואָרן אין אַ לאַגע, וועלכע איז פיזיש

דוקציאָן די גלייכהייט אין די בעדינגונגען פון ארבייט־עקספּלואַ־טאַציע אַלס זיין מיטגעבוירן מענשען־רעכט, ווערט די געזעצליכע בעשרענקונג פון קינדער־ארבייט אין איין אינדוסטריע־צווייג אַן אורזאַך פאַר דערזעלביגער בעשרענקונג אין אַנאַנדער צווייג.

עס איז שוין פריהער אָנגעצייגט געוואָרן אויף דער פיזישער פערדאַרבונג פון קינדער און יונגע פּערזאָנען, ווי אויך פון די אַר־בייטער־פרויען, וואָס די מאַשינעריע האָט זיי אונטערוואָרפען צו דער עקספּלואַטאַציע פון קאַפּיטאַל, צוערשט דירעקט אין די פאַב־ריקען, וועלכע שפּראָצען אַרויס אויף'ן באַזיס פון דער מאַשינעריע, און דערנאָך אינדירעקט אין אַלע איבעריגע צווייגען פון דער אינ־דוסטריע. מיר וועלען דעריבער זיך אָבשטעלען דאָ נאָר אויף איין פונקט, אויף דער אונגעהויערער שטערבליכקייט פון ארבייטער־קינדער אין זייערע ערשטע לעבענס־יאָהרען. אין ענגלאַנד זיינען פאַראַנען 16 רעגיסטראַציאָן־דיסטריקטען, וואו עס קומען פאָר, אין יעהרליכען דורכשניט אויף 100,000 לעבענדע קינדער אונטער 1 יאָהר אַלט, בלויז 9000 טויטענפעלען (אין איין דיסטריקט בלויז 7047), אין 24 דיסטריקטען—איבער 10,000 אָבער אונטער 11,000, אין 39 דיסטריקטען איבער 11,000 אָבער אונטער 12,000, אין 48 דיסטריקטען איבער 12,000 אָבער אונטער 13,000, אין 22 דיסטריק־טען איבער 20,000, אין 25 דיסטריקטען איבער 21,000, אין 17 איבער 22,000, אין 11 איבער 23,000, אין האָאָ, וואולווערהאַמפּטאָן, אַשטאָן אנדער לעין און פּרעסטאָן איבער 24,000, אין נאָטינגהאַם, שטאַקפּאָרט און בראַדפאָרד איבער 25,000, אין וויסביטש 26,000 און אין מאַנטשעסטער 26,125.[127] ווי אַן אָפיציעלע ערצטליכע אונטערזוכונג אין יאָהר 1861 האָט בעוויזען, איז אין דער הויכער מאָס פון שטערבליכקייט הויפּטזעכליך שולדיג, אַ חוץ אָרטיגע אור־זאַכען, די בעשעפטיגונג פון די מוטערס אויסערן הויז און די פאָלג־ליכע פרנאַכלעסיגונג און שלעכטע בעהאַנדלונג פון די קינדער, צווי־שען אַנדערע: די ניט־פּאַסיגע נאַהרונג, צו־ווייניג נאַהרונג, דאָס שטאָפּען מיט אָפּיום־מיקסטורען א.אַז.וו. דערצו די אוננאַטירליכע פערפרעמדונג צווישען די מוטערס און די קינדער, וועלכע ברענגט

[127] 6טער „רעפּאָרט אַז פּובליק העלטה", לאָנדאָן 1864, ז. 34.

וואו קינדער פון 9 יאָהר אַלט אָן, פון ביידע געשלעכטער, פער־דינגען זיך אַליין צו די לאָנדאָנער זיידענס־מאַנופאַקטורען. „די געוועהנליכע בעדינגונגען זיינען 1 שילינג 8 פּענס א וואָך (וואָס געהערט צו די עלטערן) און 2 פּענס פאַר מיר אַליין מיט טהעע.“ די קאָנטראַקטען זיינען גילטיג נאָר אויף 1 וואָך. די סצענען און די שפּראַך אויף די דאָזיגע מערק זיינען באמת שוידערליך.[124] אין ענגלאַנד פּאַסירט נאָך ביז איצטער, אַז פרויען נעהמען אינגלעך פון „וואָירקהויז“ און פערדינגען זיי צו א וועלכען עס איז קונה פאַר 2 שילינג און 6 פּענס א וואָך.[125] ניט קוקענדיג אויפ׳ן געזעץ ווערן נאָך ביז איצט אין גרויס־בריטאַניען פערקויפט פון זייערע אייגענע עלטערן וועניגסטענס 2000 אינגלעך אַלס לעבעדיגע קויי־מען־קעהרער מאַשינען, (הגם עס עקזיסטירן מאַשינען צו פערנעה־מען זייער פּלאַץ).[126] די רעוואָלוציע, וואָס די מאַשינעריע האָט געמאַכט אין דער רעכט־שייכות צווישען דעם קויפער און פערקויי־פער פון אַרבייט־קראַפט, אַזוי אַז דער גאַנצער מסחר האָט איצט פערלוירן אפילו דאָס אויסזעהן פון א קאָנטראַקט צווישען פרייע פּערזאָנען, האָט שפּעטער געגעבען דעם ענגלישען פּאַרלאַמענט א יורידישען באַזיס, וואָס האָט בערעכטיגט דאָס אריינמישען זיך פון שטאַאַט אין דעם פאַבריק־עסק. אַזוי אָפּט ווי דאָס פאַבריק־געזעץ בעשרענקט די קינדער־אַרבייט אין די פריהער ניט־בעריהרטע אינ־דוסטריע־צווייגען אויף 6 שטונדען, הויבט זיך באַלד אויף א יאָמער פון די פאַבריקאַנטען, וועלכע טענה׳ן: א טייל עלטערן נעהמען אַרויס די קינדער פון די געזעצליך־רעגולירטע אינדוסטריען, כדי זיי צו פערקויפען אין אַזעלכע אינדוסטריען, וואו עס הערשט נאָך די „פרייהייט פון אַרבייט“, ד.ה. וואו קינדער פון 13 יאָהר זיינען געצוואונגען צו אַרבייטען ווי דערוואַקסענע, און קאָנען דעריבער פערקויפט ווערן טייערער. אַזוי ווי קאַפּיטאַל איז בטבע אַן אויס־גלייכער, דאָס הייסט ער פאָדערט אין אַלע ספערען פון דער פּראָ־

[124] „טשילד. עמפּ. קאָמ.“, 5טער רעפּאָרט, לאָנדאָן 1866, ז. 81 .

[125] ד. ג. דריטער רעפּאָרט, לאָנדאָן 1864, ז. 53.

[126] ד. ג. 5טער רעפּאָרט, ז. 23.

דער רעוואָלוציע אין דער בעאַרבייטונג פון באָדען איז דאָרט אויך איינגעפיהרט געוואָרן דער אינדוסטריעלער סיסטעם. „פערהייראַטעטע פרויען, וועלכע אַרבייטען אין חברותא צוזאַמען מיט מיידלעך און אינגלעך, ווערן צוגעשטעלט דעם פערמער פאַר א בעשטימטער סומע דורך א מאַן, וועלכער הייסט דער „קאָנטראַקטאָר“, וואָס דינגט זיי גאַנצע חברות'ווייז. די דאָזיגע חברות וואַנדערן אָפט אוועק מיילען־ווייט פון זייערע דערפער; מען טרעפט זיי אין דער פריה און פאַרנאַכט אויף די דאָרפישע וועגען, אָנגעטאָן אין קורצע אונטערקליידלעך מיט צוגעפּאַסטע רעק און שטיוועל, און אַמאָל אויך אין הויזען; זיי זעהען אויס שטאַרק און געזונד אָבער פערדאָרבען דורך זייער געוועהנליכער אונמאָראַלישער פיהרונג, און זיי אַהרט ניט פאַר די שעדליכע רעזולטאַטען, וואָס זייער חשק צו אָט דעם טהעטיגען און אונאָבהענגיקען לעבען ברענגט זייערע אומגליקליכע קינדער, וועלכע שמאַכטען אין דער היים.“ [132] אַלע ערשיינונגען פון די פאַבריק־דיסטריקטען ווידערהאָלען זיך דאָ, אויך, און נאָך אין א העכערן גראַד: דער בעהאַלטענער קינדער־מאָרד און די בעטויבונג פון די קינדער מיט אָפּיום־מיקסטורען.[133] „מיין בעקאַנטשאַפט מיט די דאָזיגע איבלען“, זאָגט דר. סיימאָן, דער ערצטליכער בעאַמטער פון דעם ענגלישען פּריוויי־קאָונסיל [געהיימען ראַטה] און דער הויפּט־רעדאַקטאָר פון די בעריכטען איבער פּובליק העלטה [פאָלקס־געזונדהייט], „מוז ענטשולדיגען די טיעפע אַנגסט, מיט וועלכער איך בעטראַכט יעדע גרויסע אינדוסטריעלע בעשעפטיגונג פון דערוואַקסענע פרויען.“ [134] „עס וואָלט געווען א גליק“,

---

[132] ד. ג. ז. 456.

[133] דער געברויך פון אפיום פערשפרייט זיך אלץ מעהר צווישען די דערוואקסענע ארבייטער און ארבייטערינען, אזוי גוט אין די אגריקולטור־דיסטריקטען, ווי אין די ענגלישע פאבריק־דיסטריקטען. „טרייבען דעם פערקויף פון אפיום־פרעפאראטען... איז דער צוועק פון אייניגע אונטערנעהמענדע גרויס־הענדלער. די אפטייקערס בעטראכטען עס אלס זייער גאנגבארסטען ארטיקעל. (ד. ג. ז. 459). זויג־קינדער, וועלכע קריגען אפיום, שרומפען איין ווי קליינע אלטינקע מענשען אדער ווי פערדארטע מאלפעס.“ (ד. ג. ז. 460) מען קאן אין דעם זעהן, ווי אינדיען און כינא זיינען זיך נוקם אן ענגלאנד.

[134] ד. ג. ז. 37.

מיט אבזיכטליכע אויסהונגערונג און פערגיפטונג.[128] אין די אגרי־קולטור־דיסטריקטען, „וואו אזוינע פרויען־בעשעפטיגונגען געפינען זיך אמוועניגסטען, איז דער גראַד פון שטערבליכקייט פערקעהרט דער נידעריגסטער.“ [129]

די אונטערזוכונג־קאָמיסיע פון 1861 האָט אָבער אויך ארויס־געבראַכט דעם אונדערוואַרטעטען רעזולטאַט, אַז אין אייניגע ריין־אַגריקולטור דיסטריקטען, וואָס געפינען זיך ביים נאָרד־ים, איז די שטערבליכקייט פון קינדער אונטער 1 יאָהר אַלט כמעט אזוי גרויס ווי אין די ערגסטע פאַבריק־דיסטריקטען. דר. יוליאַן האָנטער איז דעריבער בעאויפטראַגט געוואָרן אויסצופאָרשען די זאַך אין די ערטער גופא. זיין בעריכט איז אַריינגענומען געוואָרן אין דעם “Sixth Report on Public Health” [130] מען האָט ביז דאַן גערענקט, אַז מאַלאַריא און אַנדערע קראַנקהייטען, וואָס געפינען זיך אין נידעריגע און זומפּיגע ערטער, האָבען אוועקגעריסען די יונגע לעבענס. די אונטערזוכונג האָט בעוויזען אַקוראַט דעם היפּך, און דאָס איז, „אַז דיזעלביגע אורזאַך, וואָס האָט פערטריבען די מאַלאַריא—דאָס, וואָס האָט פערוואַנדעלט דעם באָדען פון זומפּיגע בלאָטעס אין ווינטער און טרוקענע לאַנקעס אין זומער אויף פּרוכט־באַרעס קאָרן־לאַנד, האָט געשאַפען די אונגעוועהנליך הויכע שטערב־ליכקייט פון די זויג־קינדער.“ [131] די 70 פּראַקטיצירענדע דאָקטוי־רים, וועלכע דר. האָנטער האָט אויסגעפרעגט אין יענע דיסטריקטען, זיינען געווען „וואונדערבאַר איינשטימיג“ וועגען דעם פּונקט. מיט

[128] „זי (די אונטערזוכונג פון 1861) צייגט איבעריגענס, אַז אונטער די בעשריבענע צושטאַנדען קומען אום פון איין זייט די קינדער דורך דער פערנאַכ־לעסיגונג און ניט־געהעריגער בעהאַנדלונג, וואָס זייערע מוטערס' בעשעפטיגונג אין די פאַבריקען ברענגט מיט, און פון דער אַנדער זייט פערלירן די מוטערס אין א שרעקליכען גראַד זייערע נאַטירליכע געפיהלען צו די קינדער. זיי אהרט ניט שטאַרק ווען די קינדער שטאַרבען, און מאַנכעסמאַל.... נעהמען זיי אליין דירעקטע מיטלען מיטצוברענגען זייער טויט.“ (ד. ג.)

[129] ד. ג. ז. 454.

[130] ד. ג. ז. 454 ביז 463.

[131] ד. ג. ז. 35, 455, 456.

האָט אַרויסגעגעבען אַ בעטריגערישען געזעץ, וואָס האָט כלומר'שט געדאַרפט זאָרגען פאַר דער ערציהונג פון די קינדער, אָבער ענט־האַלט ניט קיין איינציגע בעשטימונג, ווי אַזוי דער דאָזיגער צוועק זאָל קאָנען געזיכערט ווערן. עס בעשטימט גאָרנישט אַ חוץ דאָס, אַז די קינדער זאָלען אַ געוויסע צאָהל שטונדען (3 שטונדען) אין טאָג איינגעשלאָסען ווערן צווישען 4 ווענט פון אַ פּלאַץ, וועלכער רופט זיך די שוהלע, און אַז דער וואָס בעשעפטיגט דאָס קינד מוז יעדע וואָך בעקומען אַ כתב (סערטיפיקאַט) אונטערגעשריבען פון אַ פערזאָן, וואָס רופט זיך שוהל־לעהרער אָדער לעהרערין." [136] איידער דאָס אַמענדירטע פאַבריק־געזעץ פון 1844 איז אַרויסגע־קומען פלעגט ניט זעלטען פּאַסירן, אַז דער שיין וועגען שוהל־בעזוך איז געווען אונטערגעצייכענט מיט אַ קרייץ, ווייל דער לעה־רער אַליין האָט ניט געקאָנט שרייבען. „בעזוכענדיג אַמאָל ביי געלעגענהייט איינע פון אָט די שוהלען, וואָס שטעלען צו סער־טיפיקאַטען, בין איך אַזוי ערשטוינט געוואָרן פון דער אונוויסענ־הייט פון דעם שוהל־לעהרער, אַז איך האָב איהם געפרעגט: איך בעט אייך, מיין הערר, קאָנט איהר לעזען? זיין ענטפער איז געווען: „יאָ, עפּעס" [פערדאָרבען פון דעם וואָרט Summat Somewhat]. דערנאָך האָט ער צוגעלעגט אַלס פערענטפערונג: „יעדענפאַלס קען איך מעהר ווי מיינע שילער." בעת דער פאָר־בערייטונג פון דעם געזעץ פון 1844 האָבען די פאַבריק־אינספּעקטאָ־רען געבראַנדמאַרקט דעם שענדליכען צושטאַנד פון די פּלעצער, וואָס האָבען זיך גערופען שוהלען און וואָס זייערע סערטיפיקאַטען האָבען לויט'ן געזעץ געמוזט אָנגענומען ווערן אַלס גילטיגע. אַלץ וואָס זיי האָבען אויסגעפיהרט איז געווען, אַז זינט דעם געזעץ פון 1844 האָבען „די ציפער אין דעם שוהל־סערטיפיקאַט געמוזט אויסגעפילט ווערן אין דעם לעהרער'ס האַנדשריפט, און ער מוז אויך אַליין אונטערשרייבען זיין ערשטען און צווייטען נאָמען." [137]

---

[136] לעאָנאַרד האָרנער אין „רעפּאָרטס עטצ." פאַר דעם 30טען יוני 1857, ז. 17.

[137] דערזעלביגער אין „רעפּאָרטס עטצ." פאַר דעם 31טען אָקטאָבער 1855, ז. 18 און 19.

רופט אויס דער פאַבריק־אינספּעקטאָר ר. בייקער אין אַ אָפיציע־לען בעריכט—„עס וואָלט באמת געווען אַ גליק פאַר די מאַנופאַקטור־דיסטריקטען פון ענגלאַנד, ווען יעדע פערהייראַטע פרוי, וואָס האָט אַ פאַמיליע, זאָל זיין פערבאָטען צו ארבייטען אין וועלכער עס איז פאַבריק.“ [135]

די מאָראַלע פערדאָרבענקייט, וואָס נעהמט זיך פון דער קאַפּי־טאַליסטישער עקספּלואַטאַציע פון פרויען־ און קינדער־ארבייט, איז אַזוי פאָלשטענדיג בעשריבען געוואָרן פון פ. ענגעלס אין זיין בוך „די לאַגע פון די ארבייטענדע קלאַסען אין ענגלאַנד“ און פון אַנ־דערע שרייבער, אַז איך וויל דאָ נאָר דערמאָנען וועגען דעם. די אינטעלעקטועלע פערוויסטונג אָבער, וואָס ווערט קינסטליך פּראָדו־צירט דורך דעם, וואָס מען פערוואַנדעלט נאָך ניט צייטיגע מענשען אין בלויזע מאַשינען צו פּראָדוצירן מעהרווערטה—און מען מוז שטאַרק אונטערשיידען דעם צושטאַנד פון דער נאַטירליכער אונ־וויסענהייט, וואָס לאָזט דעם גייסט ליעגען רויה, אָבער עס פער־דאַרבט ניט זיין ענטוויקלונגס־פעהיגקייט, זיין נאַטירליכע פרוכט־באַרקייט גופא—דער דאָזיגער צושטאַנד האָט ענדליך געצוואונגען אפילו דעם ענגלישען פּאַרלאַמענט צו מאַכען די עלעמענטאַרע ביל־דונג פאַר אַ געזעצליכען בעדינג אין אַלע אינדוסטריען, וועלכע זיינען אונטערוואָרפען דעם פאַבריק־געזעץ, פאַר קינדער אונטער 14 יאָהר אַלט, וואָס ווערן געברויכט „פּראָדוקטיוו“. דער גייסט פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן לייכט קלאָר אַרויס פון דער נאַכלעסיגער רעדאַקציע פון די אַזויגערופענע ערציהונג־פּאַראַ־גראַפען פון די פאַבריק־געזעצען; פון דעם, וואָס עס פעהלט אין די תקנות דער פונקט וועגען דער אויפזיכט פון דער ממשלה איבער דעם דאָזיגען צוואַנג־אונטערריכט, און ממילא איז דער גאַנצער אויפטהו בלויז לפנים׳דיג; פון דער אָפּאָזיציע פון די פאַבריקאַנ־טען אפילו אַנטקעגען אָט דעם אונטעררויכט־געזעץ, און פון זייערע פּראַקטישע דריידלעך און קונצען איהם אויסצומיידען אינגאַנצען. „די געזעץ־געבונג אַליין פערדיענט געטאַדעלט צו ווערן, ווייל זי

[135] רעפּאָרט עטצ. אָקטאָבער 1862, ז. 59. דער פאַבריק אינספּעקטאָר איז פריהער געווען אַ דאָקטאָר.

Educated.“[139] אין שאָטלאַנד זעהען די פאַבריקאַנטען ווי ווייט מעגליך ניט אָנצונעהמען קיין קינדער, וועלכע זיינען אונטערוואָרפען דעם שוהל־בעזוך. „דאָס איז גענוג צו בעווייזען, ווי זעהר אונצופריעדען די פאַבריקאַנטען זיינען מיט דעם ערציהונג־געזעץ.“[140] לעכערליך־שוידערהאַפטיג צייגט זיך אַרויס די דאָזיגע ערציהונג אין די קאַטון־דרוקערייען, וועלכע זיינען רעגולירט דורך אַ בעזונדערן פאַבריק־געזעץ. לויט די בעשטימונגען פון דעם געזעץ, „מוז יעדעס קינד, איידער ער ווערט בעשעפטיגט אין אַזאַ דרוקעריי, האָבען בעזוכט די שוהלע וועניגסטענס 30 טעג און ניט וועניגער ווי 150 שטונדען אין די 6 מאָנאַט, וואָס זיינען פאָראַיבער דירעקט פאַר דעם ערשטען טאָג פון זיין בעשעפטיגונג. אין משך פון זיין בעשעפטיגונג אין דער דרוקעריי מוז יעדעס קינד אויך בעזוכען די שוהלע 30 טעג און 150 שטונדען יעדען צווייטען זמן פון 6 מאָנאַט.... דער שוהל־בעזוך מוז פאָרקומען צווישען 8 אוהר אין דער פריה און 6 אוהר נאָכמיטאָג. אַ בעזוך פון וועניגער ווי 2½ שטונדען אָדער מעהר פון 5 שטונדען אין דעמזעלבִיגען טאָג זאָל ניט פעררעכענט ווערן אַלס אַ טייל פון די 150 שטונדען. אונטער געוועהנליכע אומשטענדען בעזוכען די קינדער די שוהלע פאָרמיטאָג און נאָכמיטאָג פאַר 30 טעג צו 5 שטונדען אַ טאָג, און צום סוף פון די 30 טעג, ווען דער סך הכל פון 150 שטונדען, וואָס דאָס געזעץ פאָדערט, איז פאַרפול, אָדער צו בענוצען זייער אייגענעם אויסדרוק, ווען זיי האָבען „אָבגעמאַכט דעם בוך“, קעהרן זיי זיך אום צוריק אין דער דרוקעריי און אַרבייטען ווייטער 6 מאָנאַט, ביז עס קומט דער צווייטער זמן פון שוהל־בעזוך; דאַן געהען זיי ווידער אין שוהלע, ביז זיי „מאַכען אָב דעם בוך“.... פיעלע קינדער, וועלכע האָבען בעזוכט די שוהלע די 150 שטונדען, וואָס דאָס געזעץ פאָדערט, און האָבען דערנאָך געאַרבייט 6 מאָנאַט אין דער דרוקעריי, ווייסען אַזוי וועניג ווען זיי קעהרן זיך צוריק אין שוהלע, וויפיעל זיי האָבען געוואוסט אין

---

[139] לעאָנאַרד האָרנער אין „רעפּאָרטס עטצ.“, 1857, ז. 17 און 18.

[140] סער דזש. קינקייד אין „רעפּאָרטס עטצ.“, 1856, ז. 66.

מער דזשאהן קינקייד, א פאַבריק־אינספּעקטאָר פון שאָטלאַנד, דערצעהלט פון ענהליכע ערפאַהרונגען, וואָס ער האָט געהאַט אין זיין אַמט. „די ערשטע שוהלע, וואָס מיר האָבען בעזוכט, האָט געהאַלטען איינע אַ מרס. אַנן קיללין. אויף מיין אויפפאָדערונג זי זאָל אויסלעגען איהר נאָמען, האָט זי גלייך געמאַכט א פעהלער, אָנהויבענדיג מיט אַ C; זי האָט זיך אָבער גלייך פעררירכט און געזאָגט, אַז איהר נאָמען פאַנגט זיך אָן מיט א K. ווען איך האָב איבערגעקוקט איהר אונטערשריפט אין די ביכער פון שוהל־סערטי־פיקאַטען, האָב איך בעמערקט, אַז זי לעגט אוים איהר נאָמען פער־שיידען, און איהר האַנדשריפט האָט בעוויזען אָהן אַ שום ספק, אַז זי איז ניט פעהיג צו זיין א לעהרערין. זי האָט אויך אַליין צו־געגעבען, אַז זי קאָן ניט פיהרן דעם רעגיסטער.... אין א צווייטער שוהלע האָב איך געפונען, אַז דער שוהל־חדר איז געווען 15 פוס לאַנג ביי 10 די ברייט, און האָב אָנגעצעהלט 75 קינדער, וועלכע האָבען געבעקעט עפּעס אומפערשטענדליכעס.“ [138] „אָבער ניט נאָר אין אַזעלכע קלעגליכע לעכער קריגען די קינדער שוהל־סערטיפיקאַ־טען אָהן א וועלכען עס איז אונטעררירכט; דען אין פילע שוהלען, וואו דער לעהרער האָט גענוג בילדונג, קאָן ער ביי זיין בעסטען ווי־לען גאָרניט אויפטאָן מיט דער קאָפּ־פערטומלענדער כאָפּטע קינדער פון יעדען עלטער, פון 3 יאָהר אָן און העכער. זיין פּרנסה, וועלכע איז אַ קלעגליכע אין בעסטען פאַל, העננט אינגאַנצען אָב פון די פענניעס, וואָס ער בעקומט פון דער גרעסטער צאָהל קינדער, וואָס איז מעגליך אַריינצוקוועטשען אין איין צימער. דערצו קומט נאָך די קנאַפּע מעבלירונג פון דער שוהלע, דער דוחק אין ביכער און אַנדערע לעהר־מאַטעריאַלען, און די נידערשלאָגענדע ווירקונג פון דער געדריקטער, שווערער לופט אויף די אָרימע קינדער אַליין. איך בין געווען אין אַ סך אַזוינע שוהלען, וואו איך האָב געזעהען רייהען קינדער, וועלכע האָבען אַבסאָלוט גאָרנישט געטאָן, און דאָס ווערט דערנאָך אונטערגעשריבען אַלס שוהל־בעזוך, און אַזעלכע קינדער רעכענען זיך אין דער אָפיציעלער סטאַטיסטיק אַלס ערצויגענע

---

[138] מער דזשאהן קינקייד אין „רעפּאָרטס עטצ.“ פאַר 31טען אָקטאָבער 1858, ז. 31 און 32.

דערשטאַנד, וואָס דער מאַן־אַרבייטער אין דער מאַנופאַקטור האָט נאָך געשטעלט אַנטקעגען דער דעספּאָטיע פון קאַפּיטאַל."[142]

ב) פערלענגערונג פון דעם ארבייטס־טאָג.

אויב די מאַשינעריע איז דער מעכטיגסטער מיטעל צו פערגרעסערן די פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט, דאָס הייסט צו פערקירצען די אַרבייט־צייט, וואָס איז נויטיג צו פּראָדוצירן אַ סחורה, ווערט זי, אַלס טרעגער פון קאַפּיטאַל, קודם אין די אינדוסטריען, וועלכע זי פערכאַפּט דירעקט, דער מעכטיגסטער מיטעל צו פערלענגערן דעם אַרבייטס־טאָג אריבער אַלע נאַטירליכע גרעניצען. פון איין זייט בעשאַפט זי נייע בעדינגונגען, וואָס גיבען דעם קאַפּיטאַל די מעגליכקייט לויז צו לאָזען די לייצעס פון אָט דער שטענדיגער טענדענץ זיינער, פון דער אַנדער זייט שאַפט זי נייע מאָטיוועז צו פערשאַרפען זיין הייסען הונגער נאָך פרעמדער אַרבייט.

קודם פערזעלבשטענדיגט זיך אין דער מאַשין די בעוועגונג און די ווערק־טהעטיגקייט פון דעם אַרבייטס־מיטעל אַנטקעגען איבער דעם אַרבייטער. דער אַרבייטס־מיטעל ווערט אַן און פאַר זיך אַ אינדוסטריעלער „פּערפּעטואום מאָבילע" [אַ זאַך, וואָס בעוועגט זיך אָהן אויפהער], וועלכער וואָלט כסדר פּראָדוצירט אָהן אַן אונטערברעכונג, ווען ער וואָלט זיך ניט אָנגעשטויסען אויף געוויסע נאַטור־בעגרעניצונגען אין זיין מענשליכען געהילף: אין

---

[142] „הערר ע., אַ פאַבריקאַנט, דערצעהלט מיר, אַז ער בעשעפטיגט אויסשליסליך פרויען ביי זיינע מעכאַנישע וועבשטוהלען. ער ציהט פאָר פערהייראַטע פרויען, איבערהויפּט אַזעלכע, וועלכע האָבען צו הויז אַ פאַמיליע, וואָס הענגט אָב פון זייער שטיצע. זיי זיינען פיעל מעהר אויפמערקזאַם און לאָזען זיך גיכער לערנען איידער אונפערהייראַטע, און זיינען געצוואונגען זיך אָנצושטרענגען מיט אַלע כחות, כדי צו פערדיענען די נויטווענדיגע לעבענסמיטלען. אָט אַזוי ווערען די טוגענדען, די אייגענטימליכע טוגענדען פון דעם פרויען־כאַראַקטער, אויסגענוצט צו זייער שאָדען; אָט אַזוי ווערט אַלץ, וואָס איז זיטליך און צאַרט אין זייער נאַטור, געמאַכט צום מיטעל פון זייער שקלאַפעריי און זייערע ליידען."
("Ten hours Factory Bill". The Speech of Lord Ashley, March 15, 1844, p. 20.)

אָנהויב.... זיי האָבען נאַטירליך ווידער פערגעסען אַלץ וואָס זיי האָבען אויסגעלערנט אין דעם פריהערדיגען שול־בעזוך. אין אַנדערע קאַטון־דרוקערייען הענגט דער שול־בעזוך גאָר אינגאַנצען אָב פון די געשפּעטליכע פּאָדערונגען פון דער פאַבריק. די נויטיגע צאָהל שטונדען ווערט אויסגעפילט אין משך פון דעם 6 חדשים־דיגען זמן אויף אָבצאָהלונגען, פון 3 ביז 5 שטונדען אויף אַמאָל, וועלכע האָבען זיך געקאָנט אויסציהען אויף די גאַנצע 6 מאָנאַט. צום ביישפּיעל, איין טאָג בעזוכט דאָס קינד די שולע פון 8 ביז 11 אוהר אין דער פריה, אַן אַנדער טאָג פון 1 ביז 4 נאָכמיטאָג, דערנאָך עטליכע טעג נאָכאַנאַנד גאָרניט און מיט אַמאָל ווידער פון 3 ביז 6 אוהר נאָכמיטאָג; דאַן קומט ער נאָכאַנאַנד דריי־פיער טעג אָדער אפשר אַ גאַנצע וואָך און פערשווינדט ווידער אויף 3 וואָכען אָדער אַ גאַנצען מאָנאַט, און קומט צוריק עטליכע צוואַנציג טעג אויף אַ פּאָר אָבגעשפּאָרטע שטונדען, ווען צופעליג זיין באַלעבאָס נויטיגט זיך ניט אין איהם. אַט אַזוי ווערט דאָס קינד ארומגעשליידערט, אַזוי צו זאָגען, הין און צוריק, פון דער שולע אין דער פאַבריק און פון דער פאַבריק אין דער שולע, ביז עס קלייבט זיך אָן די סומע פון 150 שטונדען.[141] דורך דעם גרויסען (איבערוויעגענדען) צוגאָב פון קינדער און פרויען צו דעם קאָמבינירטען ארבייט־פּערזאָנאַל, צוברעכט די מאַשינעריע לסוף דעם ווי־

---

[141] א. רעדגראוו אין „רעפּאָרטס עטצ.‟, אָקטאָבער 1857, ז. 41 און 42. אין די ענגלישע אינדוסטריע־צווייגען, וואו דער אייגענטליכער פאַבריק־אַקט (ניט דאָס געזעץ פון די „פּרינט־וואָרקס‟, וואָס מיר האָבען געבראַכט אין טעקסט) הערשט פון אַ לענגערער צייט, זיינען די שטערונגען צו די ערציהונגס־פּאַראַגראַפען אין די לעצטע יאָהרען בעזייטיגט געוואָרן ביז אַ געוויסען גראַד. אין די אינדוסטריען, וואָס זיינען ניט אונטערוואָרפען דעם פאַבריק־געזעץ, הערשט נאָך זעהר די מיינונג פון דעם גלאָז־פאַבריקאַנט דזש. געדדעס, וועלכער האָט געגעבען צו פערשטעהן דעם אונטערזוכונגס־קאָמיסאַר ווהייט, אַז „ווי ווייט איך קאָן זעהן, איז די גרעסערע מאָס בילדונג, וואָס אַ טייל פון די ארבייטער געניעסט די לעצטע יאָהרען, אַ שלעכטע זאַך. עס איז געפעהרליך, ווייל עס מאַכט זיי צופיעל אונאָבהענגיק.‟ "Children's Employment Commission", 4th Report 1865, p. 253.

פון דעם ווערטה־טייל, וואס זי טראגט אריבער אויף דעם פראדוקט. וואס לענגער די פעריאדע, אין וועלכער זי פונקציאנירט, אלץ גרעסער איז די מאסע פראדוקטען, אויף וועלכער עס פערטיילט זיך דער ווערטה, וואס זי גיט־צו, און אלץ קלענער איז דער ווערטה־טייל, וואס זי איז מוסיף צו דער איינצעלנער סחורה. די אקטיווע לעבענס־פעריאדע פון דער מאשינעריע איז אבער גאנץ קלאר בעשטימט דורך דער לענג פון דעם ארבייטס־טאג, אדער דורך דעם דויער פון דעם ארביים־פראצעס, געכפל'ט אויף דער צאהל טעג, אין וועלכע ער געהט אן.

די אבניצונג פון דער מאשין איז בשום אופן ניט מאטעמאטיש פראפארציאנעל צו דער צייט פון איהר בענוצונג.*[144] און ווען אפילו דאס וואלט יא געווען אזוי, נעהמט ארום א מאשין, וואס דיענט 16 שטונדען א טאג אין משך פון 7½ יאהר, פונקט אזא גרויסע פראדוקציאנס־פעריאדע, ווי דיזעלביגע מאשין, וואס דיענט נאר 8 שטונדען א טאג אין משך פון 15 יאהר, און גיט אויך ניט צו מעהר ווערטה צו דעם סך הכל פון פראדוקט. אין דעם ערשטען פאל וואלט אבער דער ווערטה פון דער מאשין טאפעלט אזוי שנעל רעפראדוצירט געווארן, ווי אין דעם לעצטען פאל, און דער קאפיטאליסט וואלט דורך איהר איינגעשלונגען אין 7½ יאהר אזויפיעל מעהרווערטה, ווי אין דעם אנדער פאל אין 15 יאהר.

די מאטעריעלע אבניצונג פון א מאשין איז א טאפעלטע. איין אבניצונג נעהמט זיך פון איהר געברויך, ווי געלד־מטבעות ניצען זיך אב דורך זייער צירקולאציע; די אנדערע נעהמט זיך פון ניט־געברויך, ווי א ניט־טהעטיגער שווערד ווערט פערראסט אין שייד.

---

*[144] אויפ'ן גליון פון מארקס'עס האנד־עקזעמפלאר פון דער ערשטער אויפלאגע שטעהט די פאלגענדע בעמערקונג: דאס איז אויך ריכטיג בנוגע די אנדערע אויסגאבען, וואס זיינען פערבונדען מיט דער מאשינעריע. צום בייישפיעל: „יעדער כאבריקאנט וויים, אז ווען ער דארף איינהייצען די דאמף־מאשין, קאסט איהם פונקט אזויפיעל צו שאפען דאמף פאר 3 שטונדען ווי פאר 4. . . . דערפון נעהמט זיך (פאר אייזענבאהנען) א קליינער איינשפאר אין ברען־מאטעריאל, ווען דער צוג לויפט א גרויסען מרחק.“ (“Royal Commission on Railways”, London 1867. Evidence, n. 176) K.

דעם מענשען'ס שוואכען קערפער און זיין איינגעגעוווילען. אלס קאפיטאל—און אלס אזעלכער בעזיצט דער אויטאמאט [די מאשין] אין דעם קאפיטאליסט א בעוואוסטזיין און א ווילען—איז ער דעריבער בעלעבט פון דעם טריעב איינצוצוימען ביז צו א מינימום דעם ווידערשטאנד פון דעם אנטקעגען־שטרעבענדען אבער עלאסטישען מענשליכען נאטור־גרעניץ.[143] דער דאזיגער ווידערשטאנד איז שוין סיי־ווי פערקלענערט דורך דער כלומר'שטדיגער לייכטקייט פון דער ארבייט אויף דער מאשין און דורך דעם בויגזאמערן און מעהר־צופאסיגען עלעמענט פון פרויען־ און קינדער־ארבייט.[144]

די פראדוקטיוויטעט פון דער מאשינעריע שטעהט, ווי מיר האבען געזעהן, אין א פערקעהרטער פראפארציע צו דער גרויס

---

[143] „זינט דער אלגעמיינער איינפיהרונג פון קאסטשפיעליגע מאשינען איז די מענשליכע קראפט געטריבען געווארן ווייט אריבער איהר דורכשניטליכער לייסטונג־פעהיגקייט.“ (Robert Owen, “Observations on the Effects of the Manufacturing System”, 2d Ed., London 1817.)

[144] די ענגלענדער, וועלכע בעטראכטען גערן די ערשטע ערשיינונג־פארם פון א זאך אלס דעם גרונד פון דער זאך, גיבען אפט אן אלס אורזאך פון דער לאנגער ארבייט־צייט אין די פאבריקען די גרויסע צאהל קינדער, וואס קאפיטאל האט אין אנהויב פון דעם פאבריק־סיסטעם גערויבט ווי א הערארד פון די ארמען־היזער און ווייזען־הייזער, און דורך וועלכע ער האט זיך איינגעשאפט א גאנץ ווילענלאזען מענשען־מאטעריאל. אזוי זאגט צ.ב.ש. פיעלדען, אליין אן ענגלישער פאבריקאנט: „עס איז קיין ספק ניט, אז די פערלענגערונג פון דער ארבייט־צייט איז געקומען דורכדעם, וואס הילפלאזע קינדער פון די פערשיידענסטע טיילען פון לאנד זיינען אין א גרויסער צאהל געשטעלט געווארן אין רשות פון די אונטערנעהמער, אזוי אז זיי זיינען געווארן אונאבהענגיק פון די ארבייטער. און נאכדעם ווי זיי האבען שוין איינמאל, מיט דער הילף פון אט דעם עלענדען מאטעריאל, וואס זיי האבען זיך פערשאפט אויף אזא אופן, איינגעפיהרט די לאנגע ארבייט־צייט אלס א געוועוהנהייט, האבען זיי זי לייכט געקאנט ארויפצווינגען אויף זייערע נאכבארען.“ (J. Fielden, “The Curse of the Factory System”, London 1836, p. 11.) בנוגע פרויען־ארבייט זאגט פאבריק־אינספעקטאר סאנדערס אין דעם פאבריק־ראפארט פון 1844: „צווישען די ארבייטערינען זיינען פאראן פרויען, וועלכע ארבייטען וואכען נאכאנאנד, מיט דער אויסנאהם פון עטליכע טעג, פון 6 אוהר אין דער פריה ביז 12 ביינאכט, מיט וועניגער ווי 2 שטונדען פאר מאהלצייטען; אזוי אז 5 טעג אין וואך בלייבט זיי נאר 6 שטונדען פון די 24 אויף צו געהן צו דער ארבייט און פון דער ארבייט און אויף אויסצורוהען זיך אין בעט.“

רונגען, וועלכע גרייפען אָן ניט נאָר איינצעלנע טיילען און אַפּאַ־ראַטען, נאָר איהר גאַנצע קאָנסטרוקציע. אין איהר ערשטער לע־בענס־פּעריאָדע ווירקט דעריבער אָט דער ספּעציעלער מאָטיוו צו פערלענגערן דעם אַרבייטס־טאָג אַמשטאַרקסטען.[148]

ווען אַלע אַנדערע אומשטאַנדען בלייבען דיזעלביגע און די לענג פון אַרבייטס־טאָג איז אַ בעשטימטע, פאָדערט די עקספּלואַ־טאַציע פון אַ פערטאָפּעלטער צאָהל אַרבייטער אַ פערטאָפּלונג פון דעם טייל קאָנסטאַנטען קאַפּיטאַל, וואָס ליעגט אין מאַשינעריע און געביידען, אַזוי גוט ווי פון דעם קאַפּיטאַל, וואָס איז אויסגעלעגט אין רויה־מאַטעריאַל, הילף־שטאָפען א.אַז.וו. ווערט דער אַרבייטס־טאָג פערלענגערט, שפּרייט זיך אויס דער מאָסשטאַב פון דער פּראָ־דוקציאָן, בעת דער טייל קאַפּיטאַל, וואָס איז אַריינגעלעגט אין מאַ־שינעריע און געביידען, בלייבט אומפערענדערט.[149] ניט נאָר וואַקסט דורך דעם דער מעהרווערטה, נאָר עס ווערן אויך קלענער די נויט־ווענדיגע אויסלאָגען אויף אַרויסצוקריגען דעם מעהרווערטה. דאָס

(Babbage, "On the Economy of Machinery", London 1832, p. 211.) צווייטען.

[148] „זינט איינינע יאהר זיינען אין דער פאבריקאציע פון טיול געמאכט געווארן אזוינע וויכטיגע און צאהלרייכע פערבעסערונגען, אז א מאשין נאך גאר אין א גוטען צושטאנד, וואס האט לכתחילה געקאסט 1200 פונט סטערלינג, איז פערקויפט געווארן עטליכע יאהר שפעטער פאר 60 פונט סט.... די פערבעסע־רונגען זיינען געקומען אזוי געשווינד איינע נאך די אנדערע, אז מאשינען זיינען געבליבען ניט פערענדיגטע ביי די מאשינען־בויער, ווייל זיי זיינען שוין פער־עלטערט געווארן דורך גליקליכערע ערפינדונגען.“ אין דער דאזיגער שטורם און דראנג פעריאדע האבען דעריבער די טיול־פאבריקאנטען באלד אויסגעצויגען די אנפאנגליכע ארבייט־צייט פון 8 שטונדען אויף 24 שטונדען מיט א טאפעלטער רייהע ארבייטער. (דארט גופא, ז. 233.)

[149] „עס פערשטעהט זיך אליין, אז אין דעם שטייגען און פאלען פון די פערהעלטענישען פון מארק, און בעת די נאכפראגע ווערט גרעסער אדער קלענער, קומען פאר געלגענהייטען, ווען דער פאבריקאנט קאן פערווענדען א צוגעגעבענעם צירקולירענדען קאפיטאל, ניט מוזענדיג פערווענדען קיין צוגעגעבענעם פיקסען קאפיטאל... ווען עס קאנען אויסגעארבייט ווערן צוגעגעבענע מאסען רויה־מא־טעריאל, ניט פערגרעסערענדיג דעם אויסלאג אויף געביידען און מאשינעריע.“
(R. Torrens, "On Wages and Combination", 1834, p. 36.)

דאָס ווערט זי פערצעהרט פון די נאַטור־עלעמענטען. דער ערשטער אופן פון אָבניצונג שטעהט מעהר אָדער ווייניגער אין דירעקטער שייכות צו איהר געברויך, דער אַנדער אופן שטעהט אין א געוויסען גראַד אין א פערקעהרטער פּראָפּאָרציע צו איהר געברויך.[145]

אַ חוץ דער מאַטעריעלער אָבניצונג, קאָן א מאַשין אויך ליידען, אַזוי צו זאָגען, א מאָראַלע אָבניצונג. זי פערלירט טוישווערטה אין דעם ערך, וואָס מאַשינען פון דערזעלביגער קאָנסטרוקציע קאָנען וועלכע רעפּראָדוצירט ווערן, אָדער ווען עס קומען ארוים בעסערע מאַשינען, וואָס קאָנקורירן מיט איהר.[146] איןביידע פעלען מעג זי נאָך זיין ווי יונג און לעבענסקרעפטיג, איז איהר ווערטה שוין ניט מעהר בעשטימט דורך דער אַרבייט־צייט, וואָס איז פאַקטיש פערקערפּערט אין איהר, נאָר דורך דער אַרבייט־צייט, וואָס איז נויטווענדיג צו רעפּראָדוצירן איהר אַליין אָדער די בעסערע מאַשין. זי פערלירט אויף דעם אופן מעהר אָדער ווייניגער פון איהר ווערטה. וואָס קירצער עס איז די פּעריאָדע, אין וועלכער איהר גאַנצער ווערט ווערטה רעפּראָדוצירט, אַלץ קלענער איז די געפאַהר פון איהר מאָראַל אָבניצונג, און וואָס לענגער דער אַרבייטס־טאָג, אויף אַזויפיעל קירצער איז יענע פּעריאָדע. גלייך נאָך דעם ערשטען איינפיהר פון מאַשינעריע אין וועלכען עס איז פּראָדוקציאָנס־צווייג קומען באַלד איינע נאָך די אַנדערע נייע מעטאָדען ווי אַזוי צו רעפּראָדוצירן זיי וועלפעלער[147] און פערבעסע־

[145] „אונטהעטיגקייט פעראורזאכט א שעדיגונג פון די עמפינדליכע טיילען פון דעם געטריעב פון דער מעטאלענער מאשינעריע. (Ure, "Philosophy of Manufacture", p. 28.)

[146] דער שוין פריהער דערמאנטער „מאנטשעסטער שפינער“ (אין „טיימז“ פון 26טען נאוועמבער 1862) רעכענט אוים צווישען די קאסטען פון דער מאשינעריע: „זי (די רשימה פאר דער אבניצונג פון דער מאשינעריע) מוז אויך דעקען דעם היזק, וועלכער נעהמט זיך כסדר דערפון, וואס איידער די מאשינען זיינען נאך פאקטיש פערברויכט, ווערן זיי שוין ארויסגעשטופט דורך נייע און בעסערע קאנסטרוקציעס.“

[147] מען רעכענט בכלל, אז אויפבויען דעם ערשטען עקזעמפלאר פון א נייערפונדענער מאשין קאסט אומגעפעהר פינף מאל אזויפיעל ווי אויפבויען דעם

די מאַשין פּראָדוצירט רעלאַטיוועז מעהרווערטה ניט נאָר דורכ־דעם, וואָס זי פערקלענערט דירעקט דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט און מאַכט זי אינדירעקט וועלוועלער, ווייל זי מאַכט וועל־וועלער די סחורות וואָס רעפּראָדוצירן די אַרבייט־קראַפט, נאָר אויך דורכדעם, וואָס זי, די מאַשין, ביי איהר ערשטען ספּאָראַדישען [וואו־ניט־וואו] איינפיהר, פערוואַנדעלט די אַרבייט, וואָס דער מאַשינענבעזיצער פערברויכט, אין פּאָטענצירטע אַרבייט [אַרבייט פון אַ העכערן גראַד], וואָס זי דערהויבט דעם געזעלשאַפטליכען ווערטה פון דעם מאַשין־פּראָדוקט איבער זיין אינדיווידועלען ווערטה, און גיט אויף דעם אופן דעם קאַפּיטאַליסט די מעגליכקייט צו פערבייטען (ערזעצען) דעם ווערטה פון אַ טאָג אַרבייט־קראַפט דורך אַ קלענערן ווערטה־טייל פון דעם טאָג־פּראָדוקט. אין דער דאָזיגער איבערגאַנג־פּעריאָדע, ווען די מאַשין־פּראָדוקציאָן איז נאָך אַ מין מאָנאָפּאָל, זיינען די פּראָפיטען אונגעוועהנליך גרויס, און דער קאַפּיטאַליסט זוכט וואָס מעהר צו עקספּלואַטירן די דאָזיגע „ערשטע צייט פון דער יונגער ליעבע“ דורך דער מעגליכסט־גרעס־טער פערלענגערונג פון דעם אַרבייטס־טאָג. די גרויס פון די פּראָ־פיטען שאַרפט דעם הייסען הונגער נאָך מעהר פּראָפיטען.

מיט דער פעראַלגעמיינערונג פון דער מאַשינעריע אין דעמ־זעלביגען פּראָדוקציאָנס־צווייג פאַלט אַרונטער דער געזעלשאַפטלי־כער ווערטה פון דעם מאַשין־פּראָדוקט ביז צו זיין אינדיווידועלען ווערטה, און עס צייגט זיך אַרויס די קראַפט פונ׳ם געזעץ, אַז דער מעהרווערטה נעהמט זיך ניט פון די אַרבייט־קרעפטען, וועלכע דער קאַפּיטאַליסט האָט פערביטען (ערזעצט) דורך דער מאַשין, נאָר פערקעהרט, פון די אַרבייט־קרעפטען, וואָס ער בעשעפטיגט ביי דער

די גרויסע מאַסע פון דעם פיקסען קאַפּיטאַל, אַלץ מעהר דרינגענד.“ (דאָרט גופא, ז. 11 ביז 13.) „עס זיינען פאַראַן פערשיידענע אויסלאַגען אין אַ פאַבריק, וועלכע בלייבען אַלעמאַל דיזעלביגע, סיי די פאַבריק אַרבייט מעהר, סיי וועניגער צייט, צום ביישפּיעל דירה־געלד, לאָקאַלע און אַלגעמיינע שטייערן, פייער־פערזי־כערונג, שכירות פאַר פערשיידענע שטענדיגע אַרבייטער, אָבניצונג פון דער מאַ־שינעריע און פערשיידענע אַנדערע הוצאות, וואָס זייער פּראָפּאָרציע צום פּראָפיט וואַקסט אין אַמזעלביגען ערך ווי דער אומפאַנג פון דער פּראָדוקציאָן ווערט קלענער.“ (רעפּאָרטס עטצ.“, 31טער אָקטאָבער 1862, ז. 19.)

קומט אפילו מעהר אָדער וועניגער פּאָר ביי יעדער פערלענגערונג פונ׳ם אַרבייטס־טאָג, אין דעם פאַל אָבער קומט עס אַרויס מעהר בולט, ווייל דער טייל קאַפּיטאַל, וואָס איז פערוואַנדעלט אין דעם אַרבייט־מיטעל, ווענט איבערהויפּט מעהר אַריבער.[150] די ענטוויק־לונג פון דער מאַשין־פּראָדוקציאָן בינדט וואָס ווייטער אַלץ אַ גרע־סערן טייל קאַפּיטאַל אין אַ פאָרם, אין וועלכער ער קאָן, פון איין זייט, כסדר פערמעהרן זיין ווערטה, און פון דער אַנדער זייט פערלירן געברויך־ווערטה און טויש־ווערטה, וויבאַלד זיין בעריה־רונג מיט דער לעבענדיגער אַרבייט ווערט איבערגעריסען. „ווען אַן ערד־אַרבייטער", האָט הערר אַשוואָרטה, אַן ענגלישער באַוועל־מאַגנאַט, געלערנט דעם פּראָפעסאָר נאַסאַו וו. סיניאָר, „לעגט אַוועק אויף אַ ווייל זיין גראָב־אייזען, מאַכט ער נוצלאָז פאַר דער דאָ־זיגער צייט אַ קאַפּיטאַל פון 18 פּענס. ווען אָבער איינער פון אונזערע מענשען, (דאָס הייסט פון די פאַבריק־אַרבייטער) פער־לאָזט די פאַבריק, מאַכט ער נוצלאָז אַ קאַפּיטאַל, וואָס האָט גע־קאָסט 100,000 פונט סטערלינג."[151] דענקט נאָר! אַ קאַפּיטאַל, וואָס האָט געקאָסט 100,000 פונט סט. זאָל מען „נוצלאָז" מאַכען אפילו אויף איין אויגענבליק! עס איז דאָך ווירקליך הימעלשרייענד, אַז איינער פון אונזערע מענשען זאָל איבערהויפּט ווען עס איז פערלאָזען די פאַבריק! דער וואַקסענדער אומפאַנג פון דער מאַ־שינעריע, ווי סעניאָר, וואָס האָט זיך געלערנט ביי אַשוואָרטה׳ן, זעהט איין, מאַכט אַ שטענדיג וואַקסענדע פערלענגערונג פון דעם אַרבייטס־טאָג „ווינשענסווערטה".[152]

---

[150] דער דערמאַנטער אומשטאַנד אין טעקסט ווערט דערמאַנט נאָר פון וועגען דער פאָלשטענדיגקייט פונ׳ם געדאַנק, וואָרים די ראַטע פון פּראָפיט, ד.ה. די שייכות פון מעהרווערטה צו דעם גאַנצען אויסגעלעגטען קאַפּיטאַל, וועל איך ערשט בעהאַנדלען אין דריטען בוך.

[151] Senior, Letters on the Factory Act, London 1837, p. 31, 14.

[152] „דאָס, וואָס דער פיקסער קאַפּיטאַל וועגט אַריבער דעם צירקולירענדען קאַפּיטאַל . . . מאַכט לאַנגע אַרבייט־שטונדען ווינשענסווערטה." מיט דעם פער־גרעסערטען אומפאַנג פון דער מאַשינעריע א.אז.וו. „ווערט דער מאָטיוו צו פער־לענגערן די אַרבייט־צייט, אַלס דער איינציגער מיטעל צו מאַכען פּראָפיטאַבעל

איין אינדוסטריע־צווייג, דער רעגולירענדער געזעלשאַפטליכער ווערטה פון אַלע סחורות פון דעמזעלביגען סאָרט; און עס איז ווידער אַמאָל אַט דער ווידערשפּרוך, וואָס טרייבט דעם קאַפּיטאַל, וועלכער האָט ניט קיין קלאָרען בעוואוסטזיין דערפון,[153] צו דער געוואַלטיגסטער פערלענגערונג פון דעם אַרבייטס־טאָג, כדי ממלא צו זיין די פערקלענערונג אין דער פערהעלטניסמעסיגער צאָהל פון די עקספּלואַטירטע אַרבייטער דורך אַ פערגרעסערונג ניט נאָר פון דער רעלאַטיווער, נאָר אויך פון דער אַבסאָלוטער מעהר־אַרבייט.

אויב, אַלזאָ, די קאַפּיטאַליסטישע אָנווענדונג פון מאַשינעריע שאַפט פון איין זייט נייע מעכטיגע מאָטיווען צו פערלענגערן דעם אַרבייטס־טאָג אָהן אַ שיעור, און רעוואָלוציאָנירט דעם אַרבייטס־אופן גופא, אי דעם כאַראַקטער פון געזעלשאַפטליכען אַרבייטס־קערפּער אויף אַזאַ אַרט, אַז זי צוברעכט יעדען ווידערשטאַנד אַנטקעגען דער דאָזיגער טענדענץ; פּראָדוצירט זי פון דער אַנדער זייט—טיילווייז דורכדעם, וואָס זי שטעלט־צו דעם קאַפּיטאַל נייע שיכטען פון׳ם אַרבייטער־קלאַס, וועלכע זיינען פריהער ניט געוועזען צוגענגליך, טיילווייז דורכדעם וואָס זי זעצט אַרויס די אַרבייטער, וועלכע די מאַשין האָט אַרויסגעשטופּט — אַן איבערפליסיגע אַרבייטער־בעפעלקערונג,[154] וועלכע מוז זיך לאָזען דיקטירן דאָס געזעץ פון דעם קאַפּיטאַל. דערפון נעהמט זיך די מערקווירדיגע ערשיינונג אין דער געשיכטע פון דער מאָדערנער אינדוסטריע, וואָס די מאַשינעריע פערוואַרפט אַלע מאָראַלישע און נאַטירליכע גרעניצען פון דעם אַרבייטס־טאָג. דערפון נעהמט זיך דער עקאָנאָמישער פּאַראַדאָקס, וואָס דער מעכטיגסטער מיטעל אויף צו פער־

[153] פאַר וואָס אַט דער אימאַנענטער ווידערשפּרוך קומט ניט צום בעוואוסטזיין פון דעם איינצעלנעם קאַפּיטאַליסט און ממילא אויך ניט פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע, וואָס קוקט מיט זיינע אויגען, וועט מען אַרויסזעהן אין די ערשטע אַבטיילען פון׳ם דריטען בוך.

[154] עס איז איינע פון ריקאַרדאָ׳ס און זיסמאָנדי׳ס גרויסע פערדיענסטען, וואָס זיי האָבען בעגריפען, אַז די מאַשינעריע איז ניט אַ מיטעל צו פּראָדוצירן סחורות, נאָר אויך צו שאַפען אַן איבערפליסיגע בעפעלקערונג (redundant population).

מאַשין. דער מעהרווערטהע נעהמט זיך נאָר פון דעם וואַריאַבלען טייל פון קאַפּיטאַל, און מיר האָבען געזעהן, אַז די מאַסע פון מעהר־ווערטהע ווערט בעשטימט דורך צוויי פאַקטאָרען: די ראַטע פון דעם מעהרווערטהע און די צאָהל אַרבייטער, וואָס זיינען בעשעפטיגט אין דערזעלביגער צייט. ווען די לענג פון׳ם אַרבייטס־טאָג איז אַ בעשטימטע, ווערט די ראַטע פון דעם מעהרווערטהע בעשטימט דורך דער פּראָפּאָרציע, אין וועלכער דער אַרבייטס־טאָג צוטיילט זיך אין נויטווענדיגע אַרבייט און מעהר־אַרבייט. די צאָהל פון די גלייכ־צייטיג־בעשעפטיגטע אַרבייטער העננגט אָב פון איהר זייט פון דער פּראָפּאָרציע פון דעם וואַריאַבלען טייל קאַפּיטאַל צו דעם קאָנסטאַנ־טען טייל. עס איז דעריבער קלאָר, אַז די מאַשין־פּראָדוקציאָן, ווי־פיעל זי זאָל ניט, דורך אַ פערגרעסערונג פון דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, אויסציהען די מעהר־אַרבייט אויפ׳ן חשבון פון דער נויטווענדיגער אַרבייט, קאָן זי אַרויסברענגען אָט דעם רע־זולטאַט נאָר דורכדעם, וואָס זי פערקלענערט די צאָהל אַרבייטער, וועלכע אַ געוויסער קאַפּיטאַל בעשעפטיגט. זי פערוואַנדעלט איין טייל פון קאַפּיטאַל, וועלכער איז פריהער געווען וואַריאַבעל, דאָס הייסט, וועלכער האָט זיך פערביטען אויף לעבעדיגער אַרבייט־קראַפט, אין מאַשינעריע, הייסט עס אין קאָנסטאַנטען קאַפּיטאַל, וואָס פּראָדוצירט ניט קיין מעהרווערטה. עס איז אונמעגליך, צוםביישפּיעל, אַרויסצוקוועטשען פון 2 אַרבייטער אַזויפיעל מעהר־ווערטהע ווי פון 24. ווען יעדער איינער פון די 24 אַרבייטער גיט פון 12 שטונדען נאָר 1 שטונדע מעהר־אַרבייט, גיבען זיי צוזאַמען 24 שטונדען מעהר־אַרבייט, בעת די גאַנצע אַרבייט פון די 2 אַר־בייטער בעטרעפט ניט מעהר ווי 24 שטונדען. אין דער אָנווענדונג פון מאַשינעריע צו פּראָדוצירן מעהרווערטהע ליעגט אַלזאָ אַן אימאַ־נענטער ווידערשפּרוך, וואָרים פון די צוויי פאַקטאָרען פון מעהר־ווערטהע, וואָס אַ קאַפּיטאַל פון אַ געוויסער גרויס ברענגט אַרויס, פערגרעסערט זי דעם איין פאַקטאָר, די ראַטע פון מעהרווערטה, נאָר דורכדעם וואָס זי פערקלענערט דעם אַנדער פאַקטאָר, די צאָהל אַר־בייטער. אָט דער אימאַנענטער ווידערשפּרוך טרעט אַרויס אַזוי באַלד ווי דער ווערטה פון דער מאַשינענמעסיג פּראָדוצירטער סחורה ווערט, ווי דורך דער אַלגעמיינער איינפיהרונג פון מאַשינעריע אין

האָבען קיין בעגריף ניט געהאַט, ווי דער חכם באַסטיאַ האָט ענט־דעקט, און פריהער פאַר איהם דער נאָך־קליגערער מעקקולאָך, פון פּאָליטישער עקאָנאָמיע און קריסטענטום. זיי האָבען, צווישען אַנ־דערע זאַכען, ניט פערשטאַנען, אַז די מאַשין איז דער זיכערסטער מיטעל אויף צו פערלענגערן דעם אַרבייטס־טאָג. זיי האָבען ענט־שולדיגט אַ שטייגער די שקלאַפעריי פון איינעם אַלס אַ מיטעל פאַר דער פולער מענשליכער ענטוויקלונג פון דעם אַנדערן. אָבער פערדיגען די שקלאַפעריי פון די מאַסען, כדי צו מאַכען עטליכע רויהע אָדער האַלב־געבילדעטע אויפגעקומענע גבירים פאַר Eminent Spinner [ערהאַבענע שפּינער], Extensive Sausage Makers [וואורשט־פאַבריקאַנטען אויף אַ גרויסען שטייגער], און Influential Shoe - black dealers [איינפלוסרייכע שוה־וואקס הענדלער]—דערצו האָט זיי געפעהלט דער ספּעציפיש קריסטליכער אָרגאַן.

ג) אינטענסיפיקאַציע פון דער אַרבייט.*

די גרעניצלאָזע פערלענגערונג פון דעם אַרבייטס־טאָג, וואָס די מאַשינעריע שאַפט אין די הענד פון קאַפּיטאַל, רופט אַרויס, ווי מיר האָבען געזעהן, שפּעטער אַ רעאַקציע אין דער געזעלשאַפט, וועמעס לעבענס־וואָרצלען ווערן דורכדעם געשטעלט אין געפאַהר, און דער־מיט אַ געזעצליך בעשרענקטען נאָרמאַל־אַרבייטס־טאָג. אויפ׳ן גרונד פון דעם בעשרענקטען אַרבייטס־טאָג ענטוויקעלט זיך אַן ערשיינונג, וועלכע מיר האָבען שוין פריהער בעגעגענט, און וועלכע גרייכט אַן ענטשיידענדע וויכטיגקייט—דאָס איז די אינטענסיפי־קאַציע פון דער אַרבייט. אין דעם אַנאַליז פונ׳ם אַבסאָלוטען מעהר־ווערטה האָט זיך קודם געהאַנדעלט וועגען דער עקסטענסיווער גרויס [ד.ה. וועגען דער אויסשפּרייטונג] פון דער אַרבייט, בעת דער גראַד

* אין דער פראַנצויזישער אויסגאַבע מאַכט דאַ מאַרקס די בעמערקונג: אונטער דעם וואָרט אינטענסיפיקאַציע פון דער אַרבייט־קראַפט פערשטעה איך די וועגען און מיטלען, וועלכע האָבען די ווירקונג צו פערגרעסערן די אַנשפּאַנונג פון דער אַרבייט־קראַפט. K.

קירצען די אַרבייט־צייט, דרעהט זיך אויס און ווערט דער זיכער־
סטער מיטעל צו פערוואַנדלען די גאַנצע לעבענס־צייט פון דעם אַר־
בייטער און זיין פאַמיליע אין פערווענדבאַרע אַרבייט־צייט פאַר
דער פערווערטונג פון קאַפּיטאַל. „ווען", האָט געטרוימט אַריס־
טאָטעל, דער גרעסטער דענקער פון אַלטערטום, „ווען יעדער ווערק־
צייג וואָלט אויף בעפעהל, אָדער גאָר פון זיך אַליין, געקאָנט טהאָן
די אַרבייט, וואָס געהערט צו איהם, ווי דאַדאַלוס'עס קונסט־ווערק
האָבען זיך בעוועגט פון זיך אַליין, אָדער ווי העפאַסטאָס'עס דריי
פיס זיינען פון זיך אַליין געגאַנגען צו זייער הייליגער אַרבייט:
ווען די וועבער־שיפלעך וואָלטען אָט אַזוי פון זיך אַליין געוועבט,
דאַן וואָלטען פאַר דעם ווערק־מייסטער ניט נויטיג געוועזן קיין גע־
הילפען און פאַר דעם העררן קיין שקלאַפען." [155] און אַנטיפּאַטראָס,
אַ גריכישער דיכטער פון ציצעראָן'ס צייט, האָט בעגריסט די ער־
פינדונג פון דער וואַסער־מיהל צו מאַהלען תבואות—די עלעמענ־
טאַרע פאָרם פון אַלע פּראָדוקטיווע מאַשינעריען—אַלס די בעפריי־
ערין פון די שקלאַפינען און די איינפיהרערין פון דעם גאָלדענעם
צייט־אַלטער! [156] „די געצען־דיענער, אָה די געצען־דיענער!" זיי

---

[155] פ. ביעסע: „די פילאָסאָפיע דעם אַריסטאָטעלס". בערלין 1842, ב. 2, ז. 408.

[156] איך גיב דא איבער די איבערזעצונג פון דעם גריכישען געדיכט, ווייל ער כאַראַקטעריזירט, פונקט אַזוי ווי די פריהערדיגע ציטאַטען וועגען דער צו־טיילונג פון דער אַרבייט, דעם געגענזאַץ צווישען דער פּאַרצייטיגער אַנשויאונג און דער היינטיגער.

„שוינט די מאַהלענדע האַנד, אָה איהר מיהלערינען, און שלאָפט
רוהיג! דער האָהן קרעהט אויס אייך דעם מאָרגען אומזאָנסט!
דאַא האָט די נימפען בעפוילען טהאָן די אַרבייט פון די מיידלעך,
און איצט שפּרינגען זיי לייכט אויף די רעדער אַרום,
די צעטרייסעלטע אַקסען מיט זייערע שפּיצען צו קייקלען
און דרעהען אין קרייז די לאַסט פון דעם רייבענדען שטיין.
לאָזט אונז לעבען דאָס אַמאָליגע לעבען, און לאָזט אונז אַרבייטלאָז
זיך פרעהען מיט די מתנות, וואָס עס שענקט אונז די געטין."

(גריכישע געדיכטע איבערזעצט פון כריסטיאַן גראַף צו שטאָלבערג, האַמבורג 1782) [לייכט פעראידישט פונ'ם איבערזעצער].

מאכען אז דער ארבייטער זאל, דורך א פערגרעסערטער פּראָדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט, קאָנען מיט דערזעלביגער אויסגאבע פון ארבייט און אין דערזעלביגער צייט מעהר פּראָדוצירן. דיזעלבינע ארבייט־צייט איז נאָך אלץ ווי פריהער מוסיף דעמזעלביגען ווערטה צו דעם גאנצען פּראָדוקט, הגם דער דאָזיגער אומפערענדערטער טויש־ווערטה [ד.ה. די ארבייט־צייט] שטעלט זיך איצט פאַר אין מעהר געברויך־ווערטהען, און פאָלגליך פאלט דער ווערטה פון דער איינצעלנער סחורה. עס איז אָבער אנדערש, אזויבאלד ווי די געצוואונגענע פערקירצונג פונ׳ם ארבייטס־טאָג, מיט דעם אונגעהויערן שטויס, וואָס זי גיט דער ענטוויקלונג פון דער פּראָדוקטיוו־קראפט און דער עקאָנאָמיזירונג פון די פּראָדוקציאָנס־בעדינגונגען, צווינגט ארויף צוגלייך אויף דעם ארבייטער א פערגרעסערטע ארבייט־אויסגאבע אין דערזעלביגער צייט, א העכערע שפּאַנונג פון דער ארבייט־קראפט, א געדיכטערע אויספילונג פון די פאָרען [די צווישען־רוימען] פון דער ארבייט־צייט, ד.ה. א קאָנדענזאציע [א געדיכטער מאכען] פון דער ארבייט, וועלכע איז נאָר מעגליך צו דערגרייכען אין דעם פערקירצטען ארבייטס־טאָג. אָט די צונויפפּרעסונג פון א גרעסערער מאסע ארבייט אין א געגעבענער צייט־פּעריאָדע רעכענט זיך איצט פאר דאָס, וואָס זי איז—אלס א גרעסערער סכום ארבייט. א חוץ דער מאָס פון דער ארבייט־צייט „אין דער לענג“, איהר עקסטענסיווער גרויס, קומט איצט צו די מאָס פון איהר געדיכטקייט, איהר אינטענסיווער גראד.[157] די אינטענסיווערע שטונדע פונ׳ם צעהן־שטונדיגען ארבייטס־טאָג ענטהאלט איצט אזוי פיעל אָדער מעהר ארבייט, ד.ה. אויסגעגעבענע ארבייט־קראפט, איידער די שיטערערע

[157] עס קומען, פערשטעהט זיך, אלעמאל פאר אונטערשיידען אין דער אינטענסיוויטעט פון דער ארבייט אין פערשיידענע פּראָדוקציאָנס־צווייגען. זיי גלייכען זיך אבער אויס, ווי אדאם סמיטה האט עס שוין בעוויזען, טיילווייז דורך זייטיגע אומשטענדען, וועלכע זיינען אייגענטימליך פאר יעדען בעזונדער סאָרט ארבייט. אבער אויך אין דעם פאל ווירקט עס אויף דער ארבייט־צייט אלס ווערטה־מאָס נאר אין דעם ערך, וואס די אינטענסיווע און עקסטענסיווע גרויסען פון דער ארבייט שטעלען זיך פאר אלס אנטקעגענגעזעצטע און איינע די אנדערע אויסשליסענדע אויסדרוקען פון דעמזעלביגען סכום ארבייט.

פון איהר אינטענסיוויטעט [קראַפט־שפּאַנונג] איז אַנגענומען גע־וואָרן אַלס עטוואַס בעשטימטעס. איצטער האָבען מיר צו בע־טראַכטען די אומוואַנדלונג פון דער עקסטענסיווער גרויס אין דער אינטענסיווער, אָדער אין דער גרויס פון דעם גראַד פון דער אַרבייט.

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אַז מיט דעם פאָרטשריט פון דעם מאַשינען־סיסטעם און מיט דער אַנגעקליבענער ערפאַהרונג פון אַ ספּעציעלען קלאַס מאַשינען־אַרבייטער, מוז נאַטירליך וואַקסען די געשווינדקייט פון דער אַרבייט און דערמיט אויך די אינטענסי־וויטעט. אַזוי איז אין ענגלאַנד, אין פערלויף פון אַ האַלבען יאָהר־הונדערט, די פערלענגערונג פון דעם אַרבייטס־טאָג געגאַנגען האַנד אין האַנד מיט דער וואַקסענדער אינטענסיוויטעט פון דער פאַבריק־אַרבייט. עס פערשטעהט זיך אָבער, אַז ביי אַן אַרבייט, וואו עס האַנדעלט זיך ניט וועגען פאַראיבערגעהענדע אַנפאַלען פון פיעבער־האַפטיגער טהעטיגקייט, נאָר וועגען אַ רעגעלמעסיגער גלייכפאָר־מיגקייט, וואָס ווידערהאָלט זיך טאָג איין־טאָג אויס, מוז קומען אַ צוזאַמענשטויס־פּונקט, ווען אויסציהונג פון דעם אַרבייטס־טאָג און אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט שליסען איינע די אַנדערע אויס, אַזוי אַז די פערלענגערונג פון דעם אַרבייטס־טאָג קאָן זיך פערטראָגען נאָר מיט אַ שוואַכערן גראַד אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט, און פערקעהרט אַ פערגרעסערטער גראַד אינטענסיוויטעט קאָן נאָר געהן צוזאַמען מיט אַ פערקירצונג פון דעם אַרבייטס־טאָג. אַזוי באַלד ווי דער שטענדיג־וואַקסענדער צאָרן פון דעם אַרבייטער־קלאַס האָט געצוואונגען דעם שטאַאט מיט געוואַלט צו פערקירצען די אַרבייט־צייט און דיקטירן צוערשט די ריכטיגע פאַבריקען אַ נאָרמאַל אַרבייטס־טאָג,—פון דעם אויגענבליק, הייסט עס, וואָס די פערגרעסערטע פּראָדוקציאָן פון מעהרווערטה דורך אַ פערלענגערונג פונ'ם אַרבייטס־טאָג איז איין מאָל פאַר אַלע מאָל אָבגעשניטען גע־וואָרן—האָט זיך קאַפּיטאַל אַ וואָרף געטאָן מיט'ן גאַנצען כח און פולען בעוואוסטזיין אויף דער פּראָדוקציאָן פון רעלאַטיווען מעהר־ווערטה דורך אַ פערשנעלערטער ענטוויקלונג פון דעם מאַשין־סיס־טעם. אין דערזעלביגער צייט איז פאָרגעקומען אַ פערענדערונג אין דעם כאַראַקטער פון דעם רעלאַטיווען מעהרווערטה. בכלל בע־שטעהט די מעטאָדע ווי צו פּראָדוצירן מעהרווערטה דעריין, צו

פון דער מאַשינעריע שוין לאַנג געשאַפען די שטרענגסטע דיסציפּלין. דעריבער ווען עס האָט זיך געהאַנדעלט אין יאָהר 1844 וועגען פערקירצען דעם אַרבייטס־טאָג אויף ווייניגער ווי 12 שטונדען, האָבען די פּאַבריקאַנטען דערקלערט כמעט איינשטימיג, אַז „זייערע אויפזעהער פּאַסען שוין אויף אין די פערשיידענע אַרבייט־צימערן אַז די „הענד" זאָלען קיין צייט ניט פערלירן"; אַז „דער גראַד פון וואַכזאַמקייט און אויפמערקזאַמקייט מצד פון די אַרבייטער קאָן קוים פערגרעסערט ווערן"; און אָנגענומען, אַז אַלע אַנדערע אומשטענדען, ווי דער גאַנג פון דער מאַשינעריע א.אַז.וו., בלייבען דיזעלביגע, „איז עס דעריבער אַן אונזין צו דערוואַרטען אין גוט־געפיהרטע פּאַבריקען אַ וועלכען עס איז געניגענדען רעזולטאַט פון אַ גרעסערער אויפמערקזאַמקייט א.אַז.וו. פון די אַרבייטער."[160] עקספּערימענטען האָבען בעוויזען, אַז די ראָזיגע בעהויפּטונג איז ניט ריכטיג. הערר ר. גאַרדנער האָט אין זיינע צוויי גרויסע פּאַבריקען אין פּרעסטאָן, פון 20טען אַפּריל אָן, געלאָזט אַרבייטען אנשטאָט 12 שטונדען בלויז 11 שטונדען אַ טאָג. נאָך אומגעפעהר אַ יאָהר צייט האָט דער רעזולטאַט בעוויזען, אַז „עס האָט זיך בעקומען דערזעלביגער סכום פּראָדוקטען פאַר דיזעלביגע קאָסטען, און די אַרבייטער האָבען בכלל פערדיענט פּונקט אַזוי פיעל אַרבייט־לוין אין די 11 שטונדען, ווי פריהער אין 12."[161] איך לאָז אויס די עקספּערימענטען, וואָס זיינען געמאַכט געוואָרן אין די אָבטיילונגען פון שפּינען און קעמען די וואָל, ווייל זיי זיינען געוועזן פערבונדען מיט אַ פערגרעסערטער שנעלקייט פון דער מאַשינעריע (אויף 2 פּראָצענט). אין דער וועבען־אָבטיילונג דאַגעגען, וואו עס זיינען נאָך אַ חוץ דעם געוועבט געוואָרן זעהר פערשיידענע סאָרטען לייכטע מאַטעריען מיט פאַנטאַסטישע פיגורען, איז קיין ענדערונג ניט פּאָרגעקומען אין די אָביעקטיווע בעדינגונגען פון דער פּראָדוקציאָן. דער רעזולטאַט איז געוועזן: „פון 6טען יאַנואַר ביז'ן 20טען

---

[160] „רעפּאָרטס עטצ. פאָר 1844 אנד דהי קוואָרטער ענדינג 30 אַפּריל 1845", ז. 20 און 21.

[161] ד. ג., ז. 19. אזוי ווי דער שטיק־לוין איז געבליבען דערזעלביגער, איז די הויך פון דעם וואָכען־לוין אָבגעהאַנגען פון דעם סכום פון'ם פּראָדוקט.

שטונדע פון דעם צוועלף־שטונדיגען אַרבייטס־טאָג. איהר פּראָדוקט האָט דעריבער אַזוי פיעל אָדער מעהר ווערטה איידער דער פּראָדוקט פון דער שיטערער שטונדע און אַ פינפטעל. אויסלאָזענדיג די פּער־גרעסערונג פון דעם רעלאַטיווען מעהרווערטה דורך דער העכערער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, גיבען איצט דעם קאַפּיטאַ־ליסט צום ביישפּיעל 3⅓ שטונדען מעהר־אַרבייט אויף 6⅔ שטונדען נויטווענדיגער אַרבייט דיזעלביגע ווערטה־מאַסע ווי פריהער 4 שטונדען מעהראַרבייט אויף 8 שטונדען נויטווענדיגער אַרבייט.

עס פרעגט זיך איצטער, ווי אַזוי ווערט די אַרבייט אינטענ־סיפיצירט?

די ערשטע ווירקונג פון דעם פערקירצטען אַרבייטס־טאָג פאָלגט פון דעם זעלבסט־פערשטענדליכען געזעץ, אַז די ווירקונגס־פעהיג־קייט פון דער אַרבייטס־קראַפט שטעהט אין אַ פערקעהרטער פּראָ־פּאָרציע צו דער צייט פון איהר טהעטיגקייט. דעריבער געווינט זיך, אין געוויסע גרעניצען, אין דעם גראַד פון דער קראַפט־אויס־געבונג דאָס, וואָס עס פערלירט זיך אין איהר צייט־דויער. און כדי דער אַרבייטער זאָל ווירקליך אויסגעבען (פליסיג מאַכען) מעהר אַרבייט־קראַפט, פאַר דעם זאָרגט שוין דער קאַפּיטאַליסט דורך דער מעטאָדע פון צאָהלונג.[158] אין אַזוינע מאַנופאַקטורען, ווי צ.ב.ש. אין די טעפּערייען, וואו די מאַשינעריע שפּיעלט גאָר קיין ראָליע ניט אָדער נאָר אַ גאַנץ אונבעדייטענדע ראָליע, האָט די איינפיהרונג פון דעם פאַבריק־געזעץ איבערצייגענד בעוויזען, אַז בלויז די פערקירצונג פונ׳ם אַרבייטס־טאָג אַליין דערהעבט וואונ־דערבאַר די רעגעלמעסיגקייט, גלייכפאָרמיגקייט, אָרדנונג, בעשטענ־דיגקייט און די ענערגיע פון דער אַרבייט.[159] עס האָט אָבער אויס־געוויזען צווייפעלהאַפטיג, צי עס וועט האָבען דיזעלביגע ווירקונג אין דער עכטער פאַבריק, ווייל דאָרט האָט דעם אַרבייטער׳ס אָב־העננגיקייט פון דער בעשטענדיגער און גלייכפאָרמיגער בעוועגונג

---

[158] דהיינו דורך שטיק־לוין, א פארם, וועלכע וועט בעטראַכט ווערן שפּעטער, אין זעקסטען אַבטייל.

[159] זעה „רעפּאָרטס עטצ. 21 אָקטאָבער 1865".

ביימער דאַרף אויפּפּאַסען אויף אַ פּערגרעסערטען אומפאַנג פון מאַשינעריע, ד. ה. אויף אַ פערגרעסערטען אַרבייטס־פעלד. די פערבעסערטע קאָנסטרוקציע פון דער מאַשינעריע איז טיילוויין נויטווענדיג כדי אויסצואיבען אַ גרעסערן דרוק אויפ׳ן אַרבייטער, און טיילוויז בעגלייט זי פון זיך אַליין די אינטענסיפיקאַציע פון דער אַרבייט, ווייל די בעגרעניצונג פון דעם אַרבייטס־טאָג צווינגט דעם קאַפּיטאַליסט צו דער שטרענגסטער עקאָנאָמיע אין די קאָסטען פון פּראָדוקציאָן. די פערבעסערונג פון דער דאַמף־מאַשין פערמעהרט די צאָהל פון די קאָלבען־שלעג, וואָס זי מאַכט אין אַ מינוט, און דורך איהר קראַפט־איינשפּאָרונג ערלויבט זי אין דערזעלביגער צייט צו טרייבען מיט דעמזעלביגען מאָטאָר אַן אומפאַנגרייכערן מעכאַניזם, בעת דער פערברויך פון קויהלען בלייבט דערזעלביגער אָדער ווערט נאָך אפילו פערקלענערט. די פערבעסערונג פון דעם טראַנסמיסיאָן־מעכאַניזם פערקלענערט די רייבונג און—וואָס עס צייכענט אויס אַזוי אויפפאַלענד די מאָדערנע פון דער עלטערער מאַשינעריע—רעדוצירט ביז צו אַ מינימום דעם דיאַמעטער און דאָס געוויכט פון די גרויסע און קליינע וואַלען. און ענדליך, די פערבעסערונגען פון דער אַרבייטס־מאַשינעריע פערקלענערן איהר אומפאַנג אין דערזעלביגער צייט, וואָס זיי פערגרעסערן איהר געשווינדקייט און ברייטערן אויס איהר ווירקונג, ווי צ.ב.ש. ביי דעם מאָדערנעם דאַמף־וועבשטוהל; אָדער זיי פערגרעסערן אינאיינעם מיט דעם גוף פון דער מאַשין דעם אומפאַנג און די צאָהל ווערקציינ, וואָס ווערן פון איהר געפיהרט, ווי אין דער שפּין־מאַשין; אָדער זיי פערמעהרן די בעוועגליכקייט פון די דאָזיגע ווערקצייג דורך אונבעמערקבאַרע פערענדערונגען אין געוויסע פּרטים, ווי דאָס איז פאָרגעקומען ביי דער „סעלף־אַקטינג מיול", אין מיטען פון די 50־יגער יאָהרען, ווען די געשווינדקייט פון די שפּינדלען איז פערגרעסערט געוואָרן אויף אַ פינפטעל.

די פערקירצונג פונ׳ם אַרבייטס־טאָג אויף 12 שטונדען האָט זיך אָנגעהויבען אין ענגלאַנד אין יאָהר 1833. שוין אין 1836 האָט אַן ענגלישער פאַבריקאַנט דערקלערט: „אין פערגלייך מיט פריהער איז די אַרבייט, וואָס ווערט איצט אויפגעטאָן אין די פאַבריקען, זעהר געוואַקסען, צוליעב דער גרעסערער אויפמערקזאַמקייט און

אַפּריל 1844, ביי אַ 12־שטונדיגען אַרבייטס־טאָג, איז דער וועכענטליכער דורכשניט־לוין פון יעדען אַרבייטער געוועזען 10 שילינג 1½ פּענס; פון דעם 20טען אַפּריל ביז דעם 29טען יוני 1844, ביי אַן 11־שטונדיגען אַרבייטס־טאָג, איז דער וועכענטליכער דורכשניט־לוין געוועזען 10 שילינג 3½ פּענס.“[162] אין 11 שטונדען איז דאָ מעהר פּראָדוצירט געוואָרן ווי פריהער אין 12, אויסשליסליך אַלס רעזולטאַט פון דער גרעסערער גלייכמעסיגער אויסגעהאַלטענקייט פון די אַרבייטער און פון דער עקאָנאָמיע פון זייער צייט. בעת זיי האָבען בעקומען דעמזעלביגען לוין און געוואונען אַ שטונדע פרייע צייט, האָט דער קאַפּיטאַליסט בעקומען דיזעלביגע מאַסע פּראָדוקטען און האָט געשפּאָרט די הוצאות פון קויהלען, גאַז א.אז.וו. אויף 1 שטונדע. ענליכע עקספּערימענטען מיט דעמזעלביגען ערפאָלג זיינען אויסגעפיהרט געוואָרן אין די פאַבריקען פון די הערען האָרראָקס און דזשעקסאָן.[163]

אַזויבאַלד ווי די פערקירצונג פון׳ם אַרבייטס־טאָג ווערט אַ געזעצליך־געצוואונגענע—וואָס עס גיט קודם די סוביעקטיווע בעדינגונג פון דער קאָנדענזאַציע פון דער אַרבייט, ד.ה. עס שאַפט דעם אַרבייטער׳ס פעהיגקייט אַרויסצוגעבען (פליסיג צו מאַכען) מעהר קראַפט אין אַ בעשטימטער צייט—ווערט די מאַשין אין האַנד פון קאַפּיטאַל אַן אָביעקטיווער און סיסטעמאַטיש־אָנגעווענדעטער מיטעל אַרויסצופּרעסען מעהר אַרבייט אין דערזעלביגער צייט. דאָס קומט פאָר אויף אַ צווייפאַכיגען אופן: דורך דער פערגרעסערטער שנעלקייט פון די מאַשינען און דורכדעם, וואָס דערזעלביגער אַר־

[162] דאָרט גופא, ז. 22.

[163] דאָרט גופא, ז. 21. דער מאָראַלער עלעמענט האָט געשפּיעלט אַ בעדייטענדע ראָליע אין די אויבען־דערמאַנטע עקספּערימענטען. „מיר—האָבען די אַרבייטער דערקלערט דעם פאַבריק־אינספּעקטאָר—אַרבייטען מיט מעהר חשק, מיר האָבען שטענדיג אין אויג די בעלוינונג, וואָס מיר וועלען אין אָבענד פריהער קאָנען אַוועקגעהן. אַ גייסט פון טהעטיגקייט און אַרבייטס־פרייד נעהמט דורך די גאַנצע פאַבריק, פון דעם יינגסטען אָנדרעהער ביז דעם עלטסטען אַרבייטער, און מיר זיינען אימשטאַנד טיכטיגער צו אַרבייטען איינער דעם אַנדערען צום האַנד.“ (ד. ג.)

גערן באַוועל, וועלכער פאָדערט מעהר ארבייט.... אין דער אָב־
טיילונג וואו מען קעמט די וואָל, איז אויך פאָרגעקומען אַ גרויסע
פערמעהרונג פון דער אַרבייט. איין פערזאָן טהוט איצט די אר־
בייט, וועלכע איז פריהער געווען איינגעטיילט פאַר צווייען....
אין דער וועבעריי, וואו אַ גרויסע צאָהל פערזאָנען, דאָס רוב פרויען,
זיינען בעשעפטיגט, איז די אַרבייט אין משך פון לעצטען יאָהר
געוואַקסען אויף פולע 10 פּראָצענט, אַלס רעזולטאַט פון דער פער־
גרעסערטער געשווינדקייט פון דער מאַשינעריע. אין יאָהר 1838
זיינען אויסגעשפּונען געוואָרן 18,000 מאָטיקעס אַ וואָך; אין יאָהר
1843 האָט די צאָהל דערגרייכט 21,000. אין יאָהר 1819 איז די
צאָהל שיצען־קלעפּ (picks) ביים דאַמף־וועבשטוהל געווען 60 אין
אַ מינוט; אין יאָהר 1842 האָט די צאָהל בעטראָפען 140, וואָס עס
בעווייזט אַ גרויסען צו־וואוקס פון אַרבייט.“ [165]

איינזעהענדיג די דאָזיגע מערקווירדיגע אינטענסיוויטעט, וואָס
די אַרבייט האָט דערגרייכט אונטער דער הערשאַפט פון דעם 12־
שטונדיגען געזעץ, שוין אין 1844, האָט זיך דאַמאָלסט די ערקלע־
רונג פון די ענגלישע פאַבריקאַנטען אויסגעוויזען צו זיין בערעכ־
טיגט, אַז עס קאָן קיין וועיטערער פאָרטשריט אין דער דאָזיגער
ריכטונג שוין מעהר ניט זיין, און פאָלגליך וועט יעדע וועיטערע
פערקירצונג פון דער אַרבייט־צייט פּשוט הייסען אַ פערקירצונג פון
דער פּראָדוקציאָן. די אויבענאויפיגע ריכטיגקייט פון זייער מיינונג
ווערט אַמבעסטען בעוויזען דורך די פאָלגענדע בעהויפּטונגען, וואָס
זיינען אין דערזעלבער צייט געמאַכט געוואָרן פון זייער אונערמיעד־
ליכען צענזאָר, דעם פאַבריק־אינספּעקטאָר לעאָנאַרד האָרנער: —

„אַזוי ווי די פּראָדוצירטע סומע ווערט הויפּטזעכליך רעגולירט
דורך דער געשווינדקייט פון דער מאַשינעריע, מוז עס זיין אין דעם
פאַבריקאַנט׳ס אינטערעסען צו טרייבען די מאַשינען מיט דעם העכ־
סטען גראַד געשווינדקייט, וואָס איז נאָר מעגליך אינאיינעם מיט
די פאָלגענדע בעדינגונגען: פערהיטען די מאַשינעריע פון אַ צו־
שנעלער פערדאַרבונג, אויפהאַלטען די קוואַליטעט פון דעם פאַב־

165 Lord Ashley, "Ten Hours Factory Bill. Speech of the 15th of March", London 1844, p. 6—9.

טהעטיגקייט, וואָס די פיעל־גרעסערע געשווינדקייט פון דער מאַ־שינעריע פאָדערט פון דעם אַרבייטער."[164] אין יאָהר 1844 האָט לאָרד אַשלער, איצט גראַף שאַפטסבורי, געמאַכט אין „הויז אָוו קאמאנס" די פאָלגענדע אויף דאָקומענטען געשטיצטע בעהויפּ־טונגען :—

„די אַרבייט פון די, וואָס זיינען בעשעפטיגט אין די פאַבריק־פּראָצעסען, איז איצט דריי מאָל אַזוי גרויס ווי ווען מען האָט איינגעפיהרט די דאָזיגע אָפּעראַציעס. די מאַשינעריע האָט בלי ספק אָבגעטאָן אַן אַרבייט, וואָס האָט פערנומען דעם פּלאַץ פון די גליעדער זאון מוסקולען פון מיליאָנען מענשען. זי האָט אָבער אויך וואונדערליך פערמעהרט די אַרבייט פון די מענשען, וועלכע ווערן בעהערשט דורך איהר שרעקליכער בעוועגונג.... די אַרבייט נאָכצוגעהן הין און צוריק אַ פּאָר מיולס אויף צו שפּינען באוועל־פעדים נומער 40 אין משך פון 12 שטונדען, האָט אין יאָהר 1815 געפאָדערט דורכצוגעהן אַ מהלך פון 8 מייל. אין יאָהר 1832 האָט בעטראָפען דער מהלך נאָכצוגעהן אין משך פון 12 שטונדען אַ פּאָר מיולס, וואָס שפּינען דעמזעלביגען נומער באוועל־פעדים, 20 מייל און אַמאָל נאָך מעהר. אין יאָהר 1815 האָט דער שפּינער אין משך פון 12 שטונדען געדאַרפט מאַכען 820 אויסצוגען אויף יעדען מיול, וואָס עס מיינט אַ סך הכל פון 1640 פאַר די 12 שטונדען. אין יאָהר 1832 האָט דער שפּינער אין זיין 12־שטונדיגען אַרבייטס־טאָג געדאַרפט מאַכען אויף יעדען מיול 2200 אויסצוגען, צוזאַמען הייסט עס 4400; אין יאָהר 1844 אויף יעדען מיול 2400, צוזאַמען 4800, און אין איינִיגע פעלען איז די געגוויטיגטע מאַסע אַרבייט נאָך גרעסער.... איך האָב דאָ ביי מיר אַנאַנדער דאָקומענט פון יאָהר 1842, וואו עס ווערט בעוויזען, אַז די אַרבייט וואַקסט אַלץ מעהר און מעהר, ניט נאָר ווייל עס דאַרף דורכגעמאַכט ווערן אַ גרעסע־רער מהלך, נאָר ווייל עס פערגרעסערט זיך די סומע פון די פּראָ־דוצירטע סחורות, בעת די צאָהל אַרבייטער ווערט פּראָפּאָרציאָנעל קלענער; און אויך דערפאַר, ווייל מען שפּינט איצט אָפטער ער־

[164] John Fielden: "The Curse of the Factory System", London 1836, p. 32.

די „מיול־שפינדלען“, וואס איז פריהער געווען 5000, בעטרעפט איצט 6000 אין א מינוט: די געשווינדקייט איז אין ערשטען פאל געוואקסען אויף 1/10 און אין צווייטען אויף 1/5 [168] דזשיימס נאס־מיטה, דער בעריהמטער ציוויל־אינזשעניר פון פאטריקראפט ביי מאנטשעסטער, האט אין א בריעף צו לעאנארד האָרנער אויסגע־רעכענט די פערבעסערונגען, וואס זיינען געמאכט געוואָרן אין דער דאמף־מאשין פון 1848 ביז 1852. נאכדעם ווי ער בעמערקט, אז די דאמף־פערדקראפט, וואס ווערט נאך אלץ געשאצט אין דער אָפיציעלער פאבריק־סטאטיסטיק לויט איהר ווירקונג אין יאָהר 1828,[169] איז נאָר נאָמינעל און קאן בלויז דיענען אלס אינדעקס [אָנצייגער] פון דער ווירקליכער קראפט, זאגט ער צווישען אנ־דערעס: „עס איז גאָר קיין ספק ניט, אז דאמף־מאשינען פון דעמ־זעלביגען געוויכט (אָפט זיינען עס אינגאנצען דיזעלביגע מאשינען, צו וועלכע עס זיינען נאָר צוגעגעבען די מאָדערנע פערבעסערונגען) טהוען איצט אויף אין דורכשניט 50 פראָצענט מעהר ארבייט ווי פריהער, און אז אינגאנצען דיזעלביגע מאשינען, וואס פלעגען אין דער צייט פון א בעשרענקטער געשווינדקייט פון 220 פוס א מינוט ארויסגעבען 50 פערד־קראפט, גיבען היינט ארויס אין פיעל פעלען איבער 100 פערד־קראפט נאך מיט א פערקלענערטען פערברויך פון קויהלען.... די מאָדערנע דאמף־מאשין פון דערזעלביגער נאָמי־נעלער פערד־קראפט ווערט געטריבען מיט א גרעסערען כח ווי פריהער, מחמת די פערבעסערונגען אין איהר קאָנסטרוקציע, איהר קלענערן אומפאנג און בוי פון די דאמף־קעסלען א.אז.וו.... הגם

[168] „רעפארטס אקטאבער 1862“, ז. 62.

[169] דאס האט זיך געענדערט מיט דעם „פארלאמענטארי רעטוירן““ פון 1862. דא טרעט ארויס די ווירקליכע דאמף־פערדקראפט פון די מאָדערנע דאמף־מא־שינען און וואסער־רעדער אויף דעם ארט פון די נאָמינעלע [זעה נאטע [קסט*]. K.]. אויך זיינען די דובליער־שפינדלען ניט מעהר צוזאמענגעמישט מיט די עכטע שפין־שפינדלען (ווי אין די „רעטוירנס“ פון 1839, 1850 און 1856); איז פאל פון די וואל־פאבריקען איז צוגעגעבען די צאהל „דזשיגס“, עס ווערט געמאכט אן אונטערשייד צווישען דזשוט־ און האנף־פאבריקען פון איין זייט, און פלאקס־פאבריקען פון דער אנדער זייט; און ענדליך איז צום ערשטען מאל אריינגע־נומען געוואָרן אין בעריכט די זאקען־שטריקערייען.

ריצירטען אַרטיקעל און אויפהאַלטען די פעהיגקייט פון דעם אַר־בייטער נאָכצופאָלגען די בעוועגונג פון דער מאַשין אָהן אַ גרעסערער אָנשטרענגונג ווי ער קאָן שטענדיג אויסהאַלטען. עס פּאַסירט אָפט, אַז דער פאַבריקאַנט אין זיין האַסט פערגרעסערט די בעוועגונג צו־פיעל. ברעכעניש און שלעכטע פּראָדוקטען וועגען דאַן מעהר אַרי־בער די געשווינדקייט, און ער איז געצוואונגען צו מעסיגען דעם גאַנג פון דער מאַשינעריע. אַזוי ווי אַ טהעטיגער און אינטעלי־גענטער פאַבריקאַנט געפינט שוין אויס דעם מאַקסימום, וואָס מען קאָן דערגרייכען, האָב איך בעשלאָסען אַז עס איז אונמעגליך צו פּראָדוצירן אין 11 שטונדען אַזויפיעל ווי אין 12. איך האָב אויי־סערדעם אָנגענומען, אַז דער אַרבייטער, וואָס קריגט בעצאָהלט פון שטיק, שטרענגט זיך אָן אויפ'ן העכסטען גראַד, וואָס ער קאָן נאָכ־אַנאַנד אויסהאַלטען.״[166] האָרנער האָט דעריבער בעשלאָסען, ניט קוקענדיג אויף די עקספּערימענטען פון גאַרדנער א.א., אַז ווייטער פערקלענערן דעם אַרבייטס־טאָג אונטער 12 שטונדען, מוז פער־קלענערן די קוואַנטיטעט פון דעם פּראָדוקט.[167] צעהן יאָהר שפּע־טער האָט ער אַליין ציטירט זיין מיינונג פון 1845 צו בעווייזען ווי וועניג ער האָט נאָך דאַמאָלסט בעגריפען די עלאַסטיציטעט פון דער מאַשינעריע און פון דער מענשליכער אַרבייטס־קראַפט, וועלכע קאָנען ביידע גלייך אָנגעשטרענגט ווערן אויפ'ן העכסטען גראַד דורך דער געצוואונגענער פערקירצונג פון דעם אַרבייטס־טאָג.

מיר קומען איצט צו דער פּעריאָדע נאָך 1847, זינט מען האָט איינגעפיהרט דעם צעהן־שטונדען־געזעץ אין די ענגלישע פאַברי־קען פון באַוועל, וואָל, זייד און פלאַקס.

„די געשווינדקייט פון די שפּינדלען אויף „טראָסלס“ איז גע־וואַקסען מיט 500 דרעהונגען אין אַ מינוט און אויף „מיולס“ מיט 1000 דרעהונגען אַ מינוט; דאָס הייסט די געשווינדקייט פון „טראָסל־שפּינדלען“, וועלכע האָט אין 1839 געצעהלט 4500 דרע־הונגען אין אַ מינוט, בעטרעפט איצט (אין 1862) 5000, און פון

---

166 „רעפּאָרטס 30 סעפּטעמבער 1844 ביז 30 אַפּריל 1845“, ז. 20.

167 ד. ג., ז. 22.

2 שטונדען אָדער 1/6), ווי פריהער אין דעם לענגערן ארבייטס־טאָג." [173]

ווי גרויס דער רייכטום פון די פאַבריקאַנטען איז געוואַקסען דורך דער מעהר־אינטענסיווער עקספּלואַטאַציע פון דער ארבייט־קראַפט, בעווייזט שוין דער איין פאַקט אַליין, וואָס דער דורכ־שניטליכער פּראָפּאָרציאָנעלער וואוקס פון די ענגלישע באוועל־און אַנדערע פאַבריקען האָבען בעטראָפען פון 1838 ביז 1850 32 פּראָצענט, בעת פון 1850 ביז 1856 גאַנצע 86 פּראָצענט.*

אָבער ווי גרויס דער פּאָרטשריט פון דער ענגלישער אינ־דוסטריע איז געווען אין די 8 יאָהר, פון 1848 ביז 1856, אונטער דער הערשאַפט פון דעם 10־שטונדיגען ארבייטס־טאָג, איז ער ווייט אַריבערגעשטיגען געוואָרן אין דער נעקסטער 6־יאָהריגער פּעריאָדע, פון 1856 ביז 1862. אין די זייד־פאַבריקען צ.ב.ש. זיינען געווען שפּינדלען: אין 1856—1,093,799, אין 1862—1,388,544; וועב־שטוהלען: אין 1856—9260, אין 1862—10,709. דאַגעגען די צאָהל ארבייטער: אין 1856—56,131, אין 1862—52,429. דאָס גיט אַ וואוקס פון דער צאָהל שפּינדלען אויף 62.9 פּראָצענט און פון וועבשטוהלען אויף 15.6 פּראָצענט, מיט אַ גלייכצייטיגער פער־

[173] „רעפּארטס עטצ. פאר אקטאבער 1858, ז. 9 און 9 פערג. רעפּארטס פאר אפּריל 1860, ז. 30.

* די פּראצענט־צאהלען, וואָס זיינען דא אנגעגעבען, זיינען פּאזיטיוו פאלש און לכתחילה אונמעגליך. דא מוז שטעקען א דרוק־פעהלער. די אבסאלוטע צאהל פון די טעקסטיל־פאבריקען, וועגען וועלכע דא האנדעלט זיך, האט בע־טראפען לויט דעם אינספּעקטארען־בעריכט פון 1862:

יאהר	באוועל	וואל	קאם־פּעדים	ליין	זייד	סך הכל
1839	1911	1399	456	403	287	4454
1850	1932	1497	501	393	277	4600
1856	2210	1505	525	417	460	5117

דער וואוקס אלזא מאכט אויס פון 1839 ביז 1850 3.2 פּראצענט, פון 1850 ביז 1856 11.2 פּראצענט. K.

דיזעלביגע צאָהל אַרבייטער ווי פריהער זיינען בעשעפטיגט לפּי ערך צו דער נאָמינעלער פערד־קראַפט, ווערן וועניגער אַרבייטער בעשעפטיגט לפּי ערך צו דער אַרבייט־מאַשינעריע."[170] אין יאָהר 1850 האָבען די פאַבריקען פון פעראייניגטען קעניגרייך פערברויכט 134,217 נאָמינעלע פערד־קראַפט צו בעוועגען 25,638,716 שפּינדלען און 301,495 וועבשטוהלען. אין יאָהר 1856 האָט די צאָהל שפּינד־לען אַנגעטראָפען 33,503,580 און די צאָהל וועבשטוהלען 369,705. ווען די נויטיגע פערד־קראַפט וואָלט געבליבען דיזעלביגע ווי אין 1850, דאַן וואָלטען אין 1856 געווען נויטיג 175,000 פערד־קראַפט. זי האָט אָבער בעטראָפען לויט דעם אָפיציעלען בעריכט בלויז 161,435, ד.ה. אַריבער 10,000 פערד־קראַפט וועניגער, ווי ווען מען וואָלט גערעכענט אויפ'ן באַזיס פון 1850."[171] „די פאַקטען, וואָס זיינען פעסטגעשטעלט געוואָרן דורך דעם לעצטען בעריכט פון 1856 (אָפיציעלע סטאַטיסטיק) צייגען, אַז דער פאַבריק־סיסטעם פערגרע־סערט זיך זעהר ראַשיג, אַז לפּי ערך צו דער מאַשינעריע איז די צאָהל פון די אַרבייטער קלענער געוואָרן, אַז דורך דער פערשפּאָ־רונג פון קראַפט און אַנדערע מעטאָדען קאָן די דאַמף־מאַשין טריי־בען אַ גרעסערן מאַשינען־געוויכט, און אַז עס בעקומט זיך אַ גרע־סערער סכום פּראָדוקטען אַלס רעזולטאַט פון פערבעסערטע אַר־בייט־מאַשינען, אַנדערע מעטאָדען פון פאַבריקאַציע, גרעסערע שנעלקייט פון דער מאַשינעריע און פיעלע אַנדערע אורזאַכען."[172] „די גרויסע פערבעסערונגען, וואָס זיינען איינגעפיהרט געוואָרן אין מאַשינען פון יעדען סאָרט, האָבען זעהר פיעל פערגרעסערט זייער פּראָדוקטיווע קראַפט. בלי שום ספק האָט די פערקירצונג פון דעם אַרבייטס־טאָג . . . געגעבען דעם שטוים צו די דאָזיגע פערבעסע־רונגען. זיי און די אינטענסיווע אָנשטרענגונג פון דעם אַרבייטער האָבען פועל געווען וועניגסטענס, אַז עס ווערן פּונקט אַזויפיעל פּראָדוקטען געליפערט אין דעם פערקירצטען אַרבייטס־טאָג (אויף

[170] רעפּאָרטס אָקטאָבער 1856, ז. 11.

[171] ד. ג., ז. 14 און 15.

[172] ד. ג., ז. 20.

פערגרעסערט די מיה פון דעם פאַבריק־אַרבײַטער פאַר די לעצטע 10 יאָהר.״ [175]

דעריבער, איז הגם די פאַבריק־אינספּעקטאָרען הערן ניט אויף צו לויבען, און מיט פולער רעכט, די גינסטיגע רעזולטאַטען פון די פאַבריק־געזעצען פון 1844 און 1850, זײַנען זײ דאָך מודה, אַז די פערקירצונג פון דעם אַרבײַטס־טאָג האָט אַרויסגערופען אַזאַ אינטענסיוויטעט פון דער אַרבײַט, וואָס צערשטערט כמעט דעם אַרבײַטער׳ס געזונד און ממילא אויך די אַרבײַט־קראַפט גופא. „אין די מעהרסטע באַוועל־, וואָרשטעד־ און זײַד־פאַבריקען שײַנט צו זײַן דער ערמידענדער צושטאַנד פון אויפרעגונג בײַ דער אַרבײַט אויף די מאַשינען, וואָס זײער בעוועגונג איז די לעצטע יאָהרען אונגעוועהנליך פערשנעלערט געוואָרן, אײנע פון די אורזאַכען פון דער צו־גרויסער שטערבליכקײט פון לונגען־קראַנקהײטען, וואָס דער דר. גרינהאַו האָט בעוויזען אין זײַן לעצטען בעוואונדערנסווערטהען בעריכט.״ [176]

עס איז ניטאָ דער מינדסטער צווײפעל, אַז די טענדענץ פון קאַפּיטאַל—ווײַבאַלד אַז די פערלענגערונג פון׳ם אַרבײַטס־טאָג איז פאַר איהם אײנמאָל פאַר אַלע מאָל אָבגעשניטען דורכ׳ן געזעץ—צו פערגיטיגען זיך דורך אַ סיסטעמאַטישער פערגרעסערונג פון דעם אינטענסיוויטעט־גראַד פון דער אַרבײַט און אויסצונוצען יעדע פער־

---

[175] מיט דעם מאָדערנעם דאַמף־וועבשטוהל פאַבריצירט איצט אײן וועבער אין 60 שטונדען אַ וואָך אויף 2 שטוהלען 26 שטיק מאַטעריע פון אַ בעשטימטער לענג און ברײט, בעת אויפ׳ן אַלטען דאַמף־וועבשטוהל האָט ער געקאָנט פאַבריצירן נאָר 4 אַזעלכע שטיק. די קאָסטען פון וועבען אַזאַ שטיק זײַנען שוין אין אָנהויב פון די 50־גער יאָהרען געפאַלען פון 2 שילינג 9 פּענס אויף 5⅛ פּענס.

הוספה צו דער צווײטער אויסגאַבע: „פאַר 30 יאָהרען (1841) האָט מען פערלאַנגט פון אַ באַוועל פּאַדים־שפּינער מיט דרײ העלפער ער זאָל אויפּפּאַסען אויף אײן פּאָר „מיולס״ מיט 300 ביז 324 שפּינדלען. איצט (סוף 1871) מוז ער מיט 5 העלפער אויפּפּאַסען אַזויפיעל „מיולס״, וואָס זײער צאָהל שפּינדלען בעטרעפט 2,200 און פּראָדוצירט ווענינגסטענס 7 מאָל מעהר פּאַדים אײדער אין 1841.״ (אַלעקסאַנדער רעדגראַװ, פאַבריק־אינספּעקטאָר אין „דזשורנאַל אָװ אַרטס״, 5טען יאַנואַר 1872).

[176] רעפּאָרטס עטצ., אָקטאָבער 1861, ז. 25 און 26.

קלענערונג פון די אַרבייטער־צאָהל אויף 7 פּראָצענט. אין יאָהר 1850 זיינען אין די וואורשטעד־פאַבריקען [קאַם־וואָל] געווען בע־שעפטיגט 875,830 שפּינדלען, אין יאָהר 1856—1,324,549 (אַ וואוקס פון 51,2 פּראָצענט), און אין 1862—1,289,172 (אַ פערקלענערונג פון 2,7 פּראָצענט). רעכענט מען אָבער אַראָב די דובליער־שפּינד־לען, וועלכע זיינען אריין אין חשבון פון יאָהר 1856, אָבער ניט אין דעם יאָהר 1862, דאַן בלייבט די צאָהל שפּינדלען זינט 1856 כמעט דיזעלביגע. דאַגעגען איז זינט 1850 די געשווינדקייט פון די שפּינד־לען און וועבשטוהלען אין פיעל פעלען פערטאָפּעלט געוואָרן. די צאָהל פון די דאמף־וועבשטוהלען אין די וואורשטעד־פאַבריקען איז געווען אין 1850—32,617 אין 1856—38,956 און אין 1862—43,048. דערביי זיינען געווען בעשעפטיגט פערזאָנען: אין 1850—79,737, אין 1856—87,794 און אין 1862—86,063; אָבער דערפון זיינען געווען קינדער אונטער 14 יאָהר: אין 1850—9956, אין 1856—11,228 און אין 1862—13,178. טראָץ דער זעהר פערמעהרטער צאָהל פון וועבשטוהלען אין 1862, אין פערגלייך מיט 1856, איז דער סך הכל פון די בעשעפטיגטע ארבייטער אָבגעפאַלען, אָבער די צאָהל עקספּלואַטירטע קינדער איז געשטיגען.[174]

דעם 27טען אַפּריל 1863 האָט דער מיטגליעד פון פּאַרלאַמענט, פעררצאַנד, ערקלערט אין „האוז אוו קאמאנס": „אַרבייטער־דעלע־גאַטען פון 16 דיסטריקטען פון לאנקאשיר און טשעסיר, אין וועמעס נאָמען איך רעד דאָ, האָבען מיר מיטגעטיילט, אַז די אַרבייט אין די פאַבריקען, צוליעב דער פערבעסערונג אין דער מאַשינעריע, האַלט שטענדיג אין וואַקסען. אַנשטאָט וואָס פריהער האָט 1 אַרבייטער מיט 2 העלפער בעדיענט 2 וועבשטוהלען, בעדיענט ער איצטער 3 וועבשטוהלען אָהן העלפער, און עס איז גאָר ניט אומ־געוועהנליך, אַז 1 אַרבייטער בעדיענט 4 וועבשטוהלען. ווי עס זעהט זיך אַרויס פון די מיטגעטיילטע פאַקטען, ווערט איצט די אַרבייט פון 12 שטונדען צונויפגעפּרעסט אין וועניגער ווי 10. עס איז דעריבער לייכט צו זעהן, ווי אונגעהויער פיעל עס האָט זיך

[174] „רעפּאָרטס עטצ. פאַר אקטאָבער 1862", ז. 100 און 130.

	ווערטה פון דעם עקספּאָרט			
	1848 פונט סטערלינג	1851 פונט סטערלינג	1860 פונט סטערלינג	1865 פונט סטערלינג
באַוועל-פאַבריק.				
באוועל־גארן — — — — —	5 927 831	6 634 026	9 870 875	10 351 049
באוועל־געוועב — — — — —	16 753 369	23 454 810	42 141 505	46 903 796
פלאַקס און האַנף-פאַבריק.				
גארן — — — — — — —	493 449	951 426	1 801 272	2 505 497
געוועב — — — — — — —	2 802 789	4 107 396	4 804 803	46 903 796
זייד-פאַבריק.				
גארן — — — — — — —	77 780	195 380	918 342	768 067
געוועב — — — — — — —	410 328	1 130 398	1 587 303	1 409 221
וואָל-פאַבריק.				
וואָל און ווארסטעד־גארן				
וואָל — — — — — — — —	776 975	1 484 544	3 843 450	5 424 017
געוועב — — — — — — —	5 733 828	8 377 183	12 156 998	20 102 259

ריקען. אבער וואס פאר א גרויסען פראפארציאנעלען פלאץ זיי פערנעהמען אין דער פאבריקאציע פון גארן און געוועב איבערהויפט, קאן מען זעהן דערפון, וואס זיי אליין מאכען אויס 45.2 פראצענט פון אלע פאבריקען פון דעם סארט אין ענגלאנד, וועלס, שאטלאנד און אירלאנד; פון אלע שפינדלען קומט אויף זייער חלק 83.3 פראצענט; פון אלע דאמף־וועבשטוהלען 81.4 פראצענט; פון אלע דאמף־פערד־קראפט, וואס בעוועגען זיי—72.6 פראצענט, און פון דער גאנצער צאהל פון בעשעפטיגטע פערזאנען—58.2 פראצענט. (דארט גופא, ז. 62, 63.)

	די קוואנטיטעט פון דעם עקספארט			
	1848	1851	1860	1865
באוועל-פאבריק.				
באוועל־גארן — — — —	פונט 135 831 162	פונט 143 966 106	פונט 197 343 655	פונט 103 751 455
נעה־גארן — — — — —	" 3 728 909	" 4 392 176	" 6 297 554	" 4 648 611
באוועל־געוועב— — — —	יארד 1 096 751 823	יארד 1 543 161 789	יארד 2 776 218 427	יארד 2 105 237 851
פלאקס און האנף-פאבריק.				
גארן — — — — — —	פונט 11 722 182	פונט 18 841 326	פונט 31 210 612	פונט 36 777 334
געוועב — — — — — —	יארד 89 002 431	יארד 129 106 753	יארד 143 996 773	יארד 247 012 529
זייד-פאבריק.				
גארן — — — — — —	פונט 194 815	פונט 462 513	פונט 897 402	פונט 812 589
געוועב — — — — — —	" 411 147	" 1 181 455	" 1 060 466	יארד 2 869 837
וואל-פאבריק.				
וואל און וואורשטעד גארן	פונט 8 429 152	פונט 14 670 880	פונט 27 533 968	פונט 31 669 267
געוועב — — — — — —	יארד 84 791 846	יארד 141 120 973	יארד 190 381 537	יארד 278 837 438

זעה די בלויע ביכער "Statistical Abstracts for the United Kingdom" No. 8 and No. 13. London 1861 and 1866. אין לאנקאשיר האבען זיך די פאבריקען צווישען די יאהרען 1839 און 1850 פערמעהרט בלויז אויף 4 פראצענט, צווישען 1850 און 1856 אויף 19 פראצענט, צווישען 1856 און 1862 אויף 33 פראצענט, בעת אין די ביידע 11־יאהריגע פעריאדען איז די אבסאלוטע צאהל פון בעשעפטיגטע געוואקסען, און די רעלאטיווע איז געפאלען. פערגל. "Reports of Insp. of Fact. for 31st October, 1862", p. 93. אין לאנקאשיר זיינען דא מעהרסטענס באוועל פאב־

פון פערשיידענע קלאסען ארבייטער, דערוואקסענע און ניט־דער־וואקסענע, וועלכע פאסען־אויף מיט געניטקייט און פלייסיגקייט א סיסטעם פון פראדוקטיווער מאשינעריע, וועלכע ווערט געבראכט אין בעוועגונג אהן אן אויפהער דורך איין צענטראל־קראפט (דעם ערשטען מאטאר)"; און פון דער אנדער זייט—אלס „אן אונגע־הויערער אויטאמאט, וואס איז צוזאמענגעשטעלט פון צאהללאזע מעכאנישע און זעלבסט־בעוואוסטע ארגאנען, וועלכע ווירקען אין איינפערשטענדניש און אהן אונטערברעכונג, כדי צו פראדוצירן איין און דעמזעלבען געגענשטאנד, אזוי אז אט די אלע ארגאנען זיינען אונטערווארפען צו איין בעוועגונג־קראפט, וואס בעוועגט זיך פון זיך אליין." אט דיביידע אויסדרוקען זיינען אויף קיין פאל ניט גלייך־בעדייטענד. אין איין אויסדרוק ערשיינט דער קאמ־בינירטער קאלעקטיוו־ארבייטער אדער דער געזעלשאפטליכער אר־בייט־קערפער אלס דער הערשענדער סוביעקט, און דער מעכאני־שער אויטאמאט אלס אביעקט; אין דעם אנדער אויסדרוק איז דער אויטאמאט אליין דער סוביעקט, און די ארבייטער אלס בעוואוסט־זיניגע ארגאנען זיינען בלויז צוגעשטעלט צו זיינע בעוואוסטלאזע ארגאנען, און מיט זיי צוזאמען אונטערווארפען צו דער צענטראלער בעוועגונג־קראפט. דער ערשטער אויסדרוק געהט אויף יעדער מעג־ליכער אנווענדונג פון מאשינעריע אויף א גרויסען מאסשטאב; דער אנדערער כאראקטעריזירט די קאפיטאליסטישע אנווענדונג פון דער מאשינעריע, און פאלגליך דעם מאדערנעם פאבריק־סיסטעם. אורע האט דעריבער טאקע ליעב ארויסצושטעלען די צענטראל־מאשין, פון וועלכער די בעוועגונג קומט ארויס, ניט נאר אלס אויטאמאט, נאר אלס אויטאקראט. „אין די דאזיגע גרויסע ווערקשטאטען פער־זאמעלט ארום זיך די וואוילטהעטיגע מאכט פון דאמף איהרע טוי־זענדער אונטערטאנען." [279]

אינאיינעם מיט דעם ווערקצייג געהט אריבער פון דעם ארביי־טער צו דער מאשין אויך די געשיקטקייט ווי צו פיהרן דעם ווערק־צייג. די לייסטונג־פעהיגקייט פון דעם ווערקצייג איז פריי געווארן פון די פערזענליכע בעגרעניצונגען פון מענשליכער ארבייטס־

---

[279] אורע, „פילאסאפיע און מאנופאקטור", ז. 18.

בעסערונג אין דער מאשינעריע אלס א מיטעל צו א גרעסערער אויס־זויגונג פון דער ארבייט־קראפט, וועט באלד וויעדער מוזען טרייבען צו א פונקט, ווען די פערקירצונג פון די ארבייט־שטונדען וועט וויעדער אמאל ווערן אונפערמיידליך.[177] פון דער אנדער זייט האט דער שטורם־גאנג פון דער ענגלישער אינדוסטריע פון 1848 ביז איצט (1866), ד.ה. די פעריאדע פון 10־שטונדיגען ארבייטס־טאג, ווייט מעהר אריבערגעיאגט די פעריאדע פון 12־שטונדיגען ארבייטס־טאג (פון 1838 ביז 1847), איידער די לעצטע האט אריבער־געיאגט דעם האלבען יאהרהונדערט זינט דער איינפיהרונג פונ'ם פאבריק־סיסטעם, ד.ה. די פעריאדע פון אונבעשרענקטען ארבייטס־טאג.[178]

4. די פאבריק.

אין אנהויב פונ'ם קאפיטעל האבען מיר בעטראכט דעם גוף פון דער פאבריק, די ארגאניזירונג פון דעם מאשינען־סיסטעם. מיר האבען דאן געזעהן, ווי די מאשינעריע פערמעהרט דעם מענשליכען מאטעריאל, וואס קאפיטאל עקספלואטירט, דורכדעם וואס זי נעהמט אריין די פרויען־ און קינדער ארבייט; ווי זי קאנפיסקירט דעם ארבייטער'ס גאנצע לעבענס־צייט, דורכדעם וואס זי ציהט אויס אהן א שיעור דעם ארבייטס־טאג, און ווי איהר פארטשריט, וועלכער ערלויבט צו פראדוצירן אן אונגעהויער־וואקסענדע צאהל פראדוק־טען אין א אלץ קירצערער צייט, דיענט ענדליך אלס א סיסטעמא־טישער מיטעל ארויסצובערענגען (פליסיג צו מאכען) אין יעדען צייט־מאמענט מעהר ארבייט אדער שטענדיג־אינטענסיווער צו עקספלוא־טירן די ארבייט־קראפט. איצט וועלען מיר בעטראכטען די פאבריק אלס גאנצעס, און טאקע אין איהר העכסט־ענטוויקעלטער געשטאלט.

דר. אורע, דער פינדאר [גריכישער פאעט] פון דער אויטא־מאטישער פאבריק, בעשרייבט זי פון איין זייט אלס „קאאפעראציע

[177] די 8־שטונדען־אגיטאציע האט זיך איצט אנגעפאנגען (1867) צווישען די פאבריק־ארבייטער אין לאנקאשיר.

[178] די פאלגענדע וועניגע צאהלען צייגען דעם פארטשריט פון די ריכטיגע „פאבריקען" אין גרויס בריטאניען און אירלאנד זינט 1848: —

(זעה טאבעלען אויף זייטען 652 און 653.)

שאַפטליך געבילדעטער, טיילווייז אַ האַנדווערקמעסיגער אַרבייטער־
קלאַס, וועלכער געהט ניט אַריין אין קרייז פון די פאַבריק־אַרבייטער,
און איז נאָר צוגעשטעלט צו זיי.[181] אָט די צוטיילונג פון דער אַר־
בייט איז אַ רייז טעכנישע.

יעדע אַרבייט אויף דער מאַשין פאָדערט, אַז דער אַרבייטער
זאָל זי אויסלערנען יונגערהייט. אַלס אַ קינד לערנט ער זיך אויס
אַמלייכסטען צוצופאַסען זיין אייגענע בעוועגונג צו דער גלייכפאָר־
מיגער, ניט־אונטערבראָכענער בעוועגונג פון אַן אויטאָמאַט. אויף
וויפיעל די גאַנצע מאַשינעריע גופא שטעלט צוזאַמען אַ סיסטעם פון
פערשיידענע, גלייכצייטיג ווירקענדע און קאָמבינירטע מאַשינען,
פאָדערט איך די קאָאָפּעראַציע, וואָס איז געבויט אויף איהר, אַז די
פערשיידענאַרטיגע אַרבייטער־גרופען זאָלען ווערן פערטיילט צווי־
שען די פערשיידענאַרטיגע מאַשינען. דער מאַשינען־סיסטעם אָבער
שאַפט אָב די נויטווענדיגקייט צו פערפעסטיגען די דאָזיגע פער־
טיילונג ווי אין דער מאַנופאַקטור דורך אַ שטענדיגען צובינדען דעמ־
זעלביגען אַרבייטער צו דערזעלביגער פונקציע.[182] אַזוי ווי די גאַנצע
בעוועגונג פון דער פאַבריק געהט ניט אַרויס פון דעם אַרבייטער,

---

[181] עס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר דער כונה פון דעם סטאַטיסטישען בעטרוג
(וועלכע קאָן אַ חוץ דעם נאָך בעוויזען ווערן בפרטיות), וואָס די ענגלישע פאַבריק־
געזעצגעבונג שליסט אויס פון איהר ווירקונג־קרייז די אַלע אַרבייטער, וואָס זיינען
צולעצט דערמאָנט געוואָרן אין טעקסט, אַלס ניט־פאַבריק־אַרבייטער; פון דער
אַנדער זייט קומען די פערעפענטליכטע בעריכטען פון פאַרלאַמענט און נעהמען
אויסדריקליך אַריין אין דער קאַטעגאָריע פון פאַבריק־אַרבייטער ניט נאָר אינזשע־
ניערען, מעכאַניקער א.אז.וו., נאָר אפילו אויך די פאַבריק־פערוואַלטער, די קאָמיס,
די שיק־יונגען, די לאַגער־אויפזעהער, די פערפּאַקער א.אז.וו., קורץ אַלעמען אַ חוץ
דעם אייגענטימער פון פאַבריק אַליין.

[182] אורע גיט דאָס צו. ער זאָגט, אַז אין אַ „נויט־פאַל” קאָנען די אַרבייטער,
לויט דעם ווילען פון פערוואַלטער, צוגענומען ווערן פון איין מאַשין און אוועק־
געשטעלט ווערן ביי דער אַנדערער, און ער רופט אויס מיט טריאומף: „אַזאַ
סאָרט איבערבייט שטעהט אין אָפענעם ווידערשפּרוך מיט דער אַלטער רוטין
[געוועהנטען מנהג], וועלכע צוטיילט די אַרבייט און טיילט־צו איין אַרבייטער
די אויפגאַבע צו מאַכען דאָס קעפּיל פון אַ שפּילקע און דעם אַנדערן צו שלייפען
איהר שפּיץ.” ער האָט זיך בעסער געדאַרפט פרעגען, פאַרוואָס ווערט די דאָזיגע
„אַלטע רוטין” פערלאָזען אין דער אויטאָמאַטישער פאַבריק נור אין „שעת הדחק”?

קראַפּט. דערמיט ווערט אָבגעשאַפט די טעכנישע גרונדלאַגע, אויף וועלכער די צוטיילונג פון דער ארבייט אין דער מאַנופאַקטור איז געבויט. אנשטאָט דער היעראַרכיע פון ספּעציאַליזירטע אַרבייטער, וואָס כאַראַקטעריזירט די מאַנופאַקטור, טרעט אין דער אויטאָמאַטישער פאַבריק דעריבער אריין די טענדענץ גלייך צו מאַכען אָדער ניוועלירן די מלאכות, וואָס די העלפער פון דער מאַשין דאַרפען טהאָן ; [180] אנשטאָט די קינסטליך־געשאַפענע אונטערשיידען פון די טייל־אַרבייטער, וועגען דאָ אריבער די נאַטירליכע אונטערשיידען פון עלטער און געשלעכט.

אויף וויפיעל די צוטיילונג פון דער אַרבייט קומט ווידער פאָר אין דער אויטאָמאַטישער פאַבריק, איז זי קודם אַ פערטיילונג פון אַרבייטער צווישען די ספּעציאַליזירטע מאַשינען, און אַ פערטיילונג פון אַרבייטער־מאַסען, וועלכע שטעלען אָבער ניט צוזאַמען קיין אָרגאַניזירטע גרופּען, צווישען די פערשיידענע אָבטיילונגען פון דער פאַבריק, וואו זיי אַרבייטען אויף גלייכאַרטיגע, איינע נעבען די אַנדערע אויסגעשטעלטע ווערקצייג־מאַשינען : פאָלגליך קומט צווישען זיי פאָר נאָר אַן איינפאַכע קאָאָפּעראַציע. די אָרגאַניזירטע גרופּע פון דער מאַנופאַקטור ווערט דאָ פערביטען אויף דעם צוזאַמענהאַנג פון אַ הויפּט־אַרבייטער מיט עטליכע העלפער. די איינציגע גרינדליכע צוטיילונג בעשטעהט דאָ פון אַרבייטער, וועלכע זיינען ווירקליך בעשעפטיגט ביי די ווערקצייג־מאַשינען (אַהער־צו געהערן אויך איניגע אַרבייטער, וואָס פּאַסען־אויף און שפּייזען די בעוועגונג־מאַשין), און פון בלויז דערלאַנגער (כמעט דורכאויס קינדער) צום האַנד פון די דאָזיגע מאַשינען־אַרבייטער. צו די דערלאַנגער געהערן מעהר אָדער ווייניגער אַלע „פידערס“ (די וואָס דערלאַנגען בלויז דעם אַרבייט־שטאָף צו די מאַשינען). נעבען אָט די הויפּט־קלאַסען געפינט זיך אַ פערזאָנאַל אונבעדייטענד אין צאָהל, וואָס האָט צו טהאָן מיט דעם קאָנטראָל פון דער גאַנצער מאַשינעריע און איהר בעשטענדיגער רעפּאַראַטור, ווי אינזשעניערען, מע־כאַניקער, בויער א.אַז.וו. דאָס איז אַ העכערע, טיילווייז וויסענ־

[180] ד. ג., ז. 31. פערגלייך קאַרל מאַרקס, „דאָס עלענד דער פילאָזאָפיע“, 2טע אויפלאַגע, 1892, ז. 127 און 128.

מען די פּערזאָנען, וואָס פּלאָגען זיך ביי אַט דער נודנער אַרבייט, אַלעמאָל און שנעל איבערבייטען אויף אַנדערע.

הגם די מאַשינעריע פערוואַרפט טעכניש דעם אַלטען סיסטעם פון צוטיילונג פון דער אַרבייט, שלעפּט ער זיך אַלץ נאָך על פּי הרגל אין דער פאַבריק, קודם אַלס טראַדיציע פון דער מאַנופאַקטור, כדי דערנאָך סיסטעמאַטיש רעפּראָדוצירט און בעפעסטיגט צו ווערן פונ'ם קאַפּיטאַל אַלס אַ מיטעל צו עקספּלואַטירן די אַרבייט־קראַפט אין נאָך אַ מעהר עקעלהאַפטער פאָרם. פון דער לעבענסלאַנגער ספּעציאַליטעט צו פיהרן אַ טייל פון אַ ווערקצייג איז איצט די לעבענסלאַנגע ספּעציאַליטעט געוואָרן צו בעדיענען אַ טייל פון אַ מאַשין. די מאַשינעריע ווערט מיסברויכט, כדי צו פערוואַנדלען דעם אַרבייטער אַליין פון קינדווייז־אויף אין אַ טייל פון אַ טייל־מאַשין.[185] ניט נאָר ווערן אויף דעם אופן פערקלענערט די קאָסטען, וואָס זיינען נויטיג פאַר זיין אייגענער רעפּראָדוקציאָן, נאָר עס ווערט אויך פערפאָלשטענדיגט אין דערזעלביגער צייט זיין אונבעהאָלפענע אָבהענגיקייט פון דער גאַנצער פאַבריק, פאָלגליך פון דעם קאַפּי־טאַליסט. דאָ ווי אומעטום מוז מען אונטערשיידען צווישען דער גרעסערער פּראָדוקטיוויטעט, וואָס קומט פון דער ענטוויקלונג פון געזעלשאַפטליכען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, און דער גרעסערער פּראָ־

באַרען, בעת די מאַשינען זיינען אין בעוועגונג. פערשיידענע „מיינדערס“ (אַר־בייטער ביי די דאָזיגע מיולס) זיינען נעריכטליך פערפאָלגט געוואָרן (פון די פאַבריק־אינספּעקטאָרען) און פערורטיילט געוואָרן צו צאָהלען אַ געלד־שטראָף, פאַר אַט דער שולד, אָבער קיין אַלגעמיינע פערבעסערונג איז פון דעם ניט גע־קומען. ווען די מאַשין־מאַכער וואָלטען נאָר געוואָלט ערפינדען אַן אויטאָמאַ־טישען קעהרער, וואָס דורך זייער געברויך וואָלט מעהר ניט נויטיג געווען פאַר די קליינע קינדער צו קריכען אונטער די מאַשינען, וואָלט עס געווען אַ גליקליכער בייטראַג צו אונזערע בעשיצונגס־מיטלען.“ (רעפּאָרט אָוו אינספּ. אָוו פעקטאָרים“ פאַר 31טען אָקטאָבער 1866, ז. 36.)

[185] לויט דעם קאָן מען אָבשעצען פּרודאָן'ס פאַבעלהאַפטען איינפאַל, וועלכער „קאָנסטרואירט“ די מאַשינעריע ניט ווי אַ סינטעז [צוזאַמענפאַסונג] פון אַר־בייטס־מיטלען, נאָר ווי אַ סינטעז פון טייל־אַרבייטען פאַר די אַרבייטער אַליין. אַ חוץ דעם מאַכט ער פּונקט אַזאַ היסטאָרישע ווי אַ וואונדערבאַרע ענטדעקונג, אַז „די פּעריאָדע פון מאַשינען אונטערשיידט זיך דורך אַ בעזונדער סמן— די לוין־אַרבייט.“

נאָר פון דער מאַשין, קאָנען די פּערזאָנען זיך נאָכאַנאַנד בייטען און דער ארבייט־פּראָצעס זאָל דערפון ניט אונטערבראָכען ווערן. דעם שטאַרקסטען בעווייז דערצו גיט אונז דער „רעליי־סיסטעם“, וואָס איז איינגעפיהרט געוואָרן פון 1848 ביז 1850, אין דער צייט פון דעם בונט פון די ענגלישע פאַבריקאַנטען. ענדליך, די גע־שווינדקייט, מיט וועלכער מען לערנט זיך אויס יונגערהייט צו ארבייטען אויף דער מאַשין, בעזייטיגט אויך די נויטווענדיגקייט צוצוציהען א בעזונדער קלאַס ארבייטער אויסשליסליך אלס מאַשי־נען־ארבייטער.[183] די דיענסטען פון די פּשוט'ע האַנד־דערלאַנגער אָבער קאָנען אין דער פאַבריק טיילווייז פערביטען ווערן דורך מאַ־שינען,[184] און טיילווייז, ווייל די ארבייט איז אזא פּשוט'ע, קאָן

---

[183] אין צייטען פון גרויסער נויט, ווי צום ביישפּיעל בעת דעם אמעריקאַנער בירגער־קריעג, ווערט דער פאַבריק־ארבייטער אמאָל בעשעפטיגט ביי דעם בורזשוא אויף די גרעבסטע ארבייטען, ווי בויען גאַסען א.ד.ג. די ענגלישע „נאַציאָנאַלע ווערקשטאַטען“ פונ'ם יאָהר 1862 און שפּעטער פאַר די ארבייטסלאָזע באַוועל־ארביימער אונטערשיידען זיך פון די פראַנצויזישע נאַציאָנאַל־ווערקשטאַטען דער־מיט, וואָס אין די לעצטערע האָבען די ארבייטער געמוזט טהאָן אונפּראָדוקטיווע ארבייט אויפ'ן חשבון פון שטאַאט, בעת אין די ענגלישע האָבען זיי געטאָן פּראָדוקטיווע שטאָדטישע ארבייט לטובת דער בורזשואזיע, און דערצו נאָך ביליגער איידער די רעגעלמעסיגע ארבייטער, מיט וועלכע זיי זיינען אויף דעם אופן אריינגעטראַטען אין קאָנקורענץ. „דער קערפּערליכער אויסזעהן פון די באַוועל־ארבייטער האָט זיך בלי ספק געבעסערט. בנוגע די מענער, שרייב איך דאָס צו . . . צו זייער בעשעפטיגונג מיט קהל'שער ארבייט אויף דער פרייער לופט.“ — דאָס רעדט זיך וועגען די פאַבריק־ארבייטער אין פּרעסטאָן, וועלכע זיינען געווען בעשעפטיגט ביי די זומפּען פון פּרעסטאָן. (רעפּאָרטס אָוו אינספּ. אוו פעקטאָרים פאַר אָקטאָבער 1865, ז. 59.)

[184] צום ביישפּיעל: די פערשיידענע מעכאַנישע אַפּאַראַטען, וואָס זיינען איינגעפיהרט געוואָרן אין די וואָל־פאַבריקען צו פערבייטען די קינדער־ארבייט, זינט עס איז אריין אין קראַפט דאָס געזעץ פון 1844. זאָלען נאָר די קינדער פון די הערען פאַבריקאַנטען אליין דאַרפען דורכמאַכען „די שוהלע“ אלס פּראַסטע העלפער אין דער פאַבריק, דאַן וועט אט דער כמעט נאָך גאַרניט ענט־וויקעלטער געביט פון מעכאַניק באַלד מאַכען א מערקווירדיגען פאָרטשריט. „צווישען אנדערע מאַשינען איז די „סעלף־אקטינג מיול“ אפשר אזא געפעהר־ליכע מאַשין ווי יעדע אנדערע. די מעהרסטע אומגליק־פעלען טרעפען די קליינע קינדער צוליעב דעם וואָס זיי קריכען אונטער די „מיולס“ אויסצוקעהרן דעם

פערווערטונג־פּראָצעס פון קאַפּיטאַל, האָט דעם געמיינשאַפטליכען שטריך, וואָס ניט דער אַרבייטער געברויכט די אַרבייטס־בעדינגונג, נאָר פערקעהרט די אַרבייטס־בעדינגונג געברויכט דעם אַרבייטער, אָבער דער דאָזיגער פערקעהרטער אומשטאַנד בעקומט טעכניש אַן אויגענשיינליכע ווירקליכקייט ערשט מיט דעם איינפיהר פון מאַשינעריע. דורכדעם וואָס דער אַרבייטס־מיטעל ווערט פערוואַנדעלט אין אַן אויטאָמאַט, טרעט ער אַרויס בעת דעם אַרבייט־פּראָצעס גופא אַנטקעגענאיבער דעם אַרבייטער אַלס קאַפּיטאַל—אַלס טויטע אַרבייט, וועלכע בעהערשט און זויגט אויס די לעבעדיגע אַרבייט־קראַפט.

די צושיידונג צווישען די גייסטיגע קרעפטען פון דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס און דער האַנד־אַרבייט, און די פערוואַנדלונג פון די דאָזיגע גייסטיגע קרעפטען אַלס אַ מאַכט פון קאַפּיטאַל איבער דער אַרבייט, ווערט פערפאָלשטענדיגט, ווי עס איז שוין פריהער אָנגעדייטעט געוואָרן, אין דער גרויס־אינדוסטריע, וואָס איז אויפגעבויט געוואָרן אויפ'ן יסוד פון דער מאַשינעריע. די טייל־געניטקייט פון דעם אינדיווידועלען, אויסגעלעדיגטען מאַשין־אַרבייטער פערשווינדט ווי אַ ניט־וויכטיגע נעבענזאַך לגבי דער וויסענשאַפט, די אומגעהויערע נאַטור־קרעפטען און דער געזעלשאַפטליכער מאַסען־אַרבייט, וועלכע זיינען פערקערפּערט אין דעם מאַשין־סיסטעם און שטעלען מיט איהם צוזאַמען די מאַכט פון דעם „מייסטער“ (דעם בעל־הבית). דער דאָזיגער מייסטער, אין וועמעס מוח די מאַשינעריע און זיין מאָנאָפּאָל איבער איהר איז אַזוי צונויפגעוואַקסען, אַז זיי קאָנען ניט צושיידט ווערן, רופט דעריבער אויס מיט פעראַכטונג צו זיינע „הענד“ אין פאַל פון אַ צוזאַמענשטויס מיט זיי: „די פאַבריק־אַרבייטער דאַרפען גוט גע־דענקען, אַז זייער אַרבייט איז פאַקטיש אַ גאַנץ נידעריגער סאָרט געשיקטע אַרבייט; אַז קיין אַנדער אַרבייט קאָן מען אַזוי לייכט ניט אויסלערנען און לפי ערך פון איהר קוואַליטעט ווערט קיינע ניט בעסער בעצאָהלט; אַז קיין אַנדער אַרבייט קאָן דורך אַ קורצען למוד פון די וואָס האָבען די קלענסטע ערפאַהרונג, ניט צוגעשטעלט ווערן אין אַזאַ קורצער צייט און אין אַזאַ איבערפלוס. דעם מייסטער'ס מאַשינעריע שפּיעלט אין דער אמת'ן אַ פיעל־וויכטיגערע

דוקטיוויטעט וואָס נעהמט זיך פון דער קאַפּיטאַליסטישער עקס־
פּלואַטאַציע פון דעם דאָזיגען פּראָצעס.

אין מאַנופאַקטור און האַנדווערק בעדיענט זיך דער אַרבייטער
מיט'ן ווערקצייג, אין דער פאַבריק דיענט ער דער מאַשין. דאָרט
געהט די בעוועגונג פון אַרבייטס־מיטעל אַרוים פון איהם, דאָ מוז
ער פאָלגען דער בעוועגונג פון דעם אַרבייטס־מיטעל. אין דער
מאַנופאַקטור זיינען די אַרבייטער די גליעדער פון אַ לעבעדיגען
מעכאַניזם. אין דער פאַבריק עקזיסטירט אַ טויטער מעכאַניזם,
וועלכער איז אונאָבהענגיק פון זיי, און זיי ווערען פערקערפּערט אין
איהם אַלס לעבעדיגע אָנהאַנג־טיילען. „די טרויעריגע רוטין פון אַ
געמאַטערטער אַרבייט, וואָס האָט קיין סוף ניט, און וואו דערזעל־
ביגער מעכאַנישער פּראָצעס מוז שטענדיג וויעדער דורכגעמאַכט
ווערען, איז אַזוי ווי די אַרבייט פון סיזיפוס; די לאַסט פון דער
אַרבייט, אַזוי ווי יענער שטיין, פאַלט נאָכאַנאַנד וויעדער צוריק
אויף דעם אויסגעמאַטערטען אַרבייטער.“[186] בעת די מאַשין־אַר־
בייט גרייפט אָן דעם נערווען־סיסטעם אויפ'ן העכסטען גראַד,
אונטערדריקט זי דעם פיעל־זייטיגען שפּיעל פון די מוסקולען און
נעהמט אַוועק ביי דעם אַרבייטער יעדע פרייע קערפּערליכע און
גייסטיגע טהעטיגקייט.[187] אפילו די פערלייכטערונג פון דער אַר־
בייט ווערט אַ קוואַל פון יסורים, וואָרים די מאַשין בעפרייט ניט
דעם אַרבייטער פון דער אַרבייט, נאָר זי נעהמט אַוועק פון דער
אַרבייט יעדען אינטערעס. יעדע קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן,
אויף וויפיעל זי איז ניט נאָר אַן אַרבייטס־פּראָצעס, נאָר אויך אַ

---

[186] פ. ענגעלס, „לאַגע דער אַרבייטענדען קלאַסע אין ענגלאַנד“, לייפּציג 1845,
ז. 217 [שטוטגאַרט אויסגאַבע ז. 180] אפילו דער גאַנץ־געוועהנליכער אָפּטימיס־
טישער פריי־הענדלער, הערר מאָלינאַרי, בעמערקט: „אַ מענש ווערט שנעלער
אָבגענוצט, ווען ער פּאַסט־אויף 15 שטונדען אַ טאָג די גלייכפאָרמיגע בעוועגונג
פון אַ מאַשין, איידער ווען ער שטרענגט אָן אין דערזעלביגער צייט זיין פיזישע
קראַפט. די דאָזיגע אויפּפּאַסונגס־אַרבייט, וואָס וואָלט אפשר געקאָנט דיענען
אַלס ניצליכע גימנאַסטיק פאַר'ן גייסט, ווען זי זאָל ניט געדויערן אַזוי לאַנג,
רואינירט דורך דער איבערמעסיגקייט דעם גייסט און דעם קערפּער.“ (ג. דע
מאָלינאַרי, „עטיוד עקאָנאָמיק“, פּאַריז 1846.)

[187] פ. ענגעלס דאָרט גופא, ז. 216 [שטוטגאַרט אויסגאַבע ז. 179.]

קאַרעקס, וואו קאַפּיטאַל פאָרמולירט זיין זעלבסט־הערשאַפט איבער
זיינע אַרבייטער אויף אַ פּריוואַט־געזעצליכען און אויטאָקראַטישען
אופן, אָהן דער מאַכט־צוטיילונג, וואָס איז אַזוי בעליעבט ביי דער
בורזשואַזיע, און אָהן דעם נאָך מעהר בעליעבטען רעפּרעזענטאַטיוו־
סיסטעם—אַט דער קאָדעקס איז נאָר אַ קאַפּיטאַליסטישע קאַריקאַ־
טור פון דער געזעלשאַפטליכער רעגולירונג פונ׳ם אַרבייט־פּראָצעס,
וועלכע ווערט אַ נויטווענדיגקייט ביי דער קאָאָפּעראַציע אויף אַ
גרויסען מאָסשטאַב און ביי דער אָנווענדונג פון געמיינשאַפטליכע
אַרבייטס־מיטלען, די מאַשינעריע. אנשטאָט דעם שקלאַווען־טרייי־
בער׳ס בייטש טרעט אַרויס דעם אויפזעהער׳ס שטראָף־בוך. אַלע
שטראָפען לאָזען זיך נאַטירליך אויס צו געלד־שטראָפען און אַרונ־
טערציהונג פונ׳ם לוין, און דער געזעצגעבערישער שאַרפזין פון די
פאַבריק־ליקורגען מאַכט די פערלעצונג פון זייערע געזעצען אפשר
נאָך מעהר איינטרעגליך איידער ווען מען פאָלגט זיי.[190]

רופען נאַבעל. פון אַלע גרויסע ערפינדער פון 18טען יאהרהונדערט איז ער גאַנץ
בעשטימט געווען דער גרעסטער גנב פון פרעמדע ערפינדונגען און דער געמיינ־
סטער קערל.

[190] „די שקלאַווערייַ, אין וועלכער די בורזשואַזיע האַלט דעם פּראָלעטאַריאַט
געבונדען, בעווייזט זיך אין ערגעץ ניט אַרויס אַזוי קלאָר ווי אין דעם פאַבריק־
סיסטעם. דאָ הערט אויף יעדע פרייהייט געזעצליך און פאַקטיש. דער אַרבייטער
מוז האַלב זעקס אין דער פריה זיין אין פאַבריק; קומט ער אַ פּאָר מינוט צו־
שפּעט, ווערט ער בעשטראַפט, קומט ער 10 מינוט צו־שפּעט, לאָזט מען איהם
גאַרניט אַריין ביז נאָך פריהשטיק און ער פערלירט אַ פערטעל טאָג פון זיין
לוין. ער מוז עסען, טרינקען און שלאָפען לויט׳ן בעפעהל. . . . דאָס דעספּאָטישע
גלעקעל רופט איהם אַרויס פון בעט, רופט איהם אַוועק פון פריהשטיק און מיטאָג־
טיש. און ווי געהט עס איהם שוין אין דער פאַבריק גופא? דאָ איז דער פאַב־
ריקאַנט דער אַבסאָלוטער געזעצגעבער. ער גיט אַרויס פאַבריק־רעגולאַציעס ווי
עס גלוסט זיך איהם; ער ענדערט און מאַכט הוספות צו זיין קאָדעקס ווי עס
געפעלט איהם; און ווען ער זאָל דאָרט אַריינשטעלען דעם גרעסטען אונזין,
זאָגט אַלץ דאָס געריכט צום אַרבייטער: וויבאַלד איהר זיינט פרייוויליג איינ־
געגאַנגען אויף אַזאַ קאָנטראַקט, מוזט איהר איהם אויך פאָלגען. . . . די אַרבייטער
זיינען פערמשפּט צו לעבען אונטער אַט דעם גייסטיגען און קערפּערליכען קאַנ־
טשיק פון דעם 9טען יאָהר ביז זייער טוידט.“ (פ. ענגעלס, „די לאַגע דער אַר־
בייטענדען קלאַסע אין ענגלאַנד“, לייפּציג 1845, ז. 217.) וואָס „דאָס געריכט
זאָגט“ וויל איך דערקלערן מיט אַ פּאָר ביישפּיעלען. איין פאַל האָט זיך אָבגע־

ראַליע אין דעם געשעפט פון דער פּראָדוקציאָן, איידער די אַרבייט און דעם אַרבייטער'ס געשיקטקייט, וואָס מען קאָן זיך אויסלערנען אין 6 מאָנאַט, און וואָס יעדער דאָרף־פויער קאָן זיך עס לערנען.“ [188] די טעכנישע אונטערוואָרפענקייט פון דעם אַרבייטער אונטער דעם גלייכפאָרמיגען גאַנג פון דעם אַרבייטס־מיטעל, און די אייגענטימליכע צוזאַמענשטעלונג פון דעם אַרבייטס־קערפּער אויס אינדיווידומען פון ביידע געשלעכטער און די פערשיידענסטע עלטער־שטופען, שאַפען אַ קאַזאַרמען־מעסיגע דיסציפּלין, וואָס בילדעט זיך אויס אין אַ פאָלשטענדיגען פאַבריק־רעזשים, און די שוין פריהערדערמאָנטע אויפזיכט־אַרבייט, דאָס הייסט די איינטיילונג פון די אַרבייטער אין האַנד־אַרבייטער און אַרבייט־אויפזעהער, אין פּראָסטע אינדוסטריע־סאָלדאַטען און אינדוסטריע־אונטעראָפיציערען, ווערט אויך פאָלשטענדיג ענטוויקעלט. „די הויפּט שוועריגקייט אין דער אויטאָמאַטישער פאַבריק איז בעשטאַנען אין איינפיהרן די נויטווענדיגע דיסציפּלין, כדי צו פּועל'ן אַז די מענשען זאָלען אָוועקוואַרפען זייערע אונרעגעלמעסיגע געוועהנהייטען און ברענגען זיי אין איינשטימונג מיט דער אומפערענדערליכער רעגעלמעסיגקייט פון דעם גרויסען אויטאָמאַט. ערפינדען אָבער אַ דיסציפּלינאַר־קאָדעקס, וואָס זאָל פּאַסען צו די בעדערפעניסען און צו דער געשווינדקייט פון דעם אויטאָמאַטישען סיסטעם, און דורכפיהרן איהם מיט ערפאָלג—דאָס איז געווען אַן אונטערנעהמונג, וואָס האָט געפּאַסט פאַר אַ הערקולעס, און דאָס איז אַרקרייט'ס נאָבעלער אויפטהו! אפילו ביי היינטיגען טאָג, ווען דער סיסטעם איז אָרגאַניזירט פאָלשטענדיג, איז כמעט אונמעגליך צו געפינען ניצליכע העלפער פאַר'ן אויטאָמאַטישען סיסטעם צווישען אַרבייטער, וועלכע האָבען שוין דערגרייכט זייערע דערוואַקסענע יאָהרען.“ [189] דער פאַבריק־

---

[188] "The Master Spinners' and Manufacturers' Defense Fund. Report of the Committee." מאַנטשעסטער 1854, ז. 17. מיר וועלן שפּעטער זעהן ווי דער „מייסטער“ זינגט אַנאַנדער נגון, ווי באַלד עס שטעהט איהם פאָר צו פערלירן זיין „לעבעדיגען“ אויטאָמאַט.

[189] אורע, „פילאָסאָפיע און מאַנופאַקטור“, ז. 15. דער וואָס ווייס נאָר אַרקרייט'ס לעבענס־געשיכטע, וועט אָט דעם געניאַלען גאַלער קיינמאָל ניט אָנ־

ליידען גלייך פון דער קינסטליך־געהעכערטער טעמפעראטור, פון דער לופט וואס איז פול מיט'ן אבפאל פון דעם רויה־מאטעריאל,

---

זייגער איז אין דער געביידע ניט געווען, זיינען די אומגליקליכע „הענד" געלעגען אונטער דער מאכט פון דעם קליינעם צייט־וועכטער, וועלכען האררופ האט אנגעלערנט ווי צו האנדלען. די „הענד", וועלכע זיינען ארויס אין סטרייק, מיידלעך און מוטערס פון פאמיליען, האבען ערקלערט, אז זיי וועלען זיך ניט צוריקקעהרען צו דער ארבייט ביז וואנען מען וועט ניט פערבייטען דעם וועכטער אויף א זייגער און מען וועט ניט איינפיהרען א גערעכטערען שטראף־טאריף. האררופ האט דאן אנגעקלאגט 19 פרויען און מיידלעך פאר דעם מאגיסטראט פאר ברעכען דעם קאנטראקט. זיי זיינען פער'משפט געווארען צו בעצאהלען יעדע איינע 6 פענס שטראף און 2 שילינג 6 פענס געריכט־קאסטען. דער עולם איז געווען שטארק אויפגעבראכט און האט האררופ'ן ארויסבעגלייט פון געריכט מיט שאנד־געשרייען. — די פאבריקאנטען האבען א ליעבלינג־מעטאדע צו בעשטראפען די ארבייטער, ארונטעררציהענדיג פון זייער לוין, פאר פעהלערן אין דעם מאטעריאל, וואס ווערט זיי געגעבען. די דאזיגע מעטאדע האט אין 1866 ארויסגערופען אן אלגעמיינעם סטרייק אין די טעפער־דיסטריקטען אין ענגלאנד. די בעריכטען פון דער „טשילדרענ'ס עמפלאימענט קאמישיאן" ברענגען פעלען וואו דער ארבייטער אנשטאט צו בעקומען לוין, ווערט גאר דורך זיין ארבייט און לויט די שטראף־רעגלען נאך א בעל חוב צו זיין געשעצטען „מייסטער". דער לעצטער באוועל־קריזיס האט אויך געליפערט בעלעהרענדע שטריכען וועגען דעם שארפזין פון די פאבריק־אויטאקראטען בנוגע דער לוין־ארארבציהונג. „איך האב ניט לאנג צוריק — זאגט דער פאבריק־אינספעקטאר ר. בייקער — געמוזט אליין אנפיהרען א געריכטליכע פערפאלגונג אנטקעגען א באוועל־פאבריקאנט, ווייל ער האט אין אט די שווערע און געדריקטע צייטען ארונטערגענומען 10 פענס ביי איינינגע פון די אינגלעך (אריבער 13 יאהר), וועלכע ארבייטען ביי איהם, פאר א דאקטאר־שיין, וואס איהם אליין האט געקאסט בלויז 6 פענס, פאר וועלכע דאס געזעץ ערלויבט בלויז 3 פענס און לויט'ן מנהג דארף מען גארנישט רעכענען.... אנאנדער פאבריקאנט, כדי צו גרייכען דעמזעלביגען צוועק און ניט קומען אין קאנפליקט מיט'ן געזעץ, רעכענט די ארימע קינדער, וואס ארבייטען ביי איהם, א שילינג יעדערן אלס שכר למוד, פאר אויסלערנען זיך די קונסט און די מיסטעריע פון שפינען, און זיי מוזען עס איינצאהלען גלייך ווי דער דאקטאר דערקלערט, אז זיי זיינען רייף פאר דער מלאכה. עס זיינען, הייסט עס, פאראן אונטערשטראמען, וועלכע מען מוז וויסען, כדי צו בעגרייפען אזוינע אונגעוועהנליכע ערשיינונגען ווי סטרייקס אין היינטיגע צייטען, (עס האנדעלט זיך דא וועגען א סטרייק פון די מאשין־וועבער אין דער פאבריק אין דארווען, יוני 1863)." „רעפארטס עטצ.", 30 אפריל 1863, ז. 50 און 51. — די פאבריק־בעריכטען געהען אלעמאל ווייטער איידער זייער אפיציעלער דאטום.

מיר ציינען דא נאר אן אויף די מאטעריעלע בעדינגונגען, אונטער וועלכע די פאבריק־ארבייט ווערט געטאן. אלע חושים

שפיעלט אין שעפפיעלד, צו ענד פון יאהר 1866. אן ארבייטער האט זיך דארט פערדונגען אויף 2 יאהר אין א מעטאל־פאבריק. צוליעב א מחלקה מיט'ן פאבריקאנט האט ער פערלאזט די פאבריק און געזאגט, אז ער וועט אונטער קיינע אומשטענדען מעהר פאר איהם ניט ארבייטען. דער ארבייטער איז אנגעקלאגט געווארן פאר ברעכען דעם קאנטראקט און איז פער'משפט געווארן צו 2 מאנאט געפענגעניש. (ווען דער פאבריקאנט ברעכט דעם קאנטראקט, קאן ער אנגעקלאגט ווערן נאר פאר א ציוויל־געריכט און ריזיקירט נאר מיט א געלד־שטראף.) נאכדעם ווי ער איז אבגעזעסען די צוויי מאנאט, האט דער פאבריקאנט איהם צוגעשטעלט א פאדערונג צוריק צו קומען אין דער פאבריק לויט דעם אלטען קאנטראקט. דער ארבייטער האט זיך ענטזאגט: ער האט שוין געליטען זיין שטראף פאר ברעכען דעם קאנטראקט. דער פאבריקאנט האט איהם אנגעקלאגט פון דאס נייע, דאס געריכט האט איהם ווידער אמאל פעראורטיילט, הגם איינער פון די ריכטער, מר. שיע, האט דעם אורטייל עפענטליך פערדאמט אלס א יוריסטישען פערברעכען, לויט וועלכען א מענש קאן זיין גאנצעס לעבען פעריאדיש ווידער און ווידער בעשטראפט ווערן פאר דערזעלביגער עולה אדער פערברעכען. דעם דאזיגען אורטייל האט ארויסגעטראגען ניט א וועלכער עס איז פראווינציעלער דאגבעררי, פון די „גרייט אנפייד" [די אומזיסטע ריכטער, זעה אויבען], נאר איינס פון די העכסטע געריכטען פון לאנדאן. [ווי ענגעלס בעמערקט, איז דאס איצט שוין אבגעשאפט. א חוץ אין איניגע פעלען, ווי צ.ב.ש. אין די עפענטליכע גאז־ווערק, איז איצט דער ארבייטער אין ענגלאנד גלייך מיט'ן באלעבאס בנוגע ברעכען דעם קאנטראקט, און קאן נאר בעשטראפט ווערן ציוויל־געזעצליך. K] — דער צווייטער פאל האט זיך אבגעשפיעלט אין ווילטשיר, סוף נאוועמבער 1863. ארום 30 ארבייטערינען ביי דאמף־וועבשטוהלען, וועלכע זיינען געווען בעשעפטיגט ביי א געוויסען הארופ, א טוך־פאבריקאנט אין לעווער'ס מילל, ווערטבורי לעיה, האבען געמאכט א סטרייק, ווייל דער דאזיגער הארופ האט געהאט די ליעבע געוואוינהייט ארונטערצוציהען פון זייער לוין, ווען זיי האבען זיך פערשפעטיגט צו דער ארבייט אין דער פריה: 6 פענס פאר 2 מינוט, 1 שילינג פאר 3 מינוט און 1 שילינג 6 פענס פאר 10 מינוט. אויפ'ן חשבון פון 9 שילינג א שטונדע מאכט עס אויס 4 פונט 10 שילינג א טאג, בעת זייער דורכשניט־לוין פאר'ן גאנצען יאהר האט קיינמאל ניט אריבערגעשטיגען פון 10 ביז 12 שילינג א וואך. הארופ האט אנגעשטעלט א אינגעל אויסצופייפען מיט א פייפעל די שטונדע אין דער פריה, ווען די ארבייטער מוזען אנקומען אין פאבריק, וואס ער פלעגט אפטמאל טהאן נאך פאר 6 אין דער פריה; און ווען די „הענד" זיינען דאן ניט געווען אויפ'ן פלאץ, פלעגט מען פערשליסען די טויערן און די, וואס זיינען געבליבען דרויסען, האבען געמוזט צאהלען שטראף. און אזוי ווי קיין

ליכע פּראָדוקציאָנס־מיטלען, וואָס ווערט ערשט צייטיג אין דעם פאַבריק־סיסטעם ווי אין אַ טרייב־הויז, ווערט אין דערזעלביגער צייט אין די הענד פון קאַפּיטאַל אַ סיסטעמאַטישע בערויבונג פון דעם אַרבייטער'ס לעבענס־בעדינגונגען בעת'ן אַרבייטען, אַ בערויבונג פון לופט, ליכט און פון די פּערזענליכע שוץ־מיטלען אַנטקעגען די לעבענס־געפעהרליכע און אַנדערע אומשטענדען פון דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, וואָס שאַדען דעם געזונד—שוין ניט צו רעדען וועגען איינריכטונגען פאַר דעם אַרבייטער'ס בעקוועמליכקייט.[191] איז פוריע ניט געווען גערעכט, ווען ער האָט אָנגערופען די פאַבריקען „געמילדערטע צוכט־הייזער"?[192]

---

[191] אין דעם ערשטען אָבטייל פון דעם דריטען בוך וועל איך בעריכטען וועגען אַ קריעגס־צוג, וואָס די ענגלישע פאַבריקאַנטען האָבען דאָ ניט לאַנג געמאַכט אַנטקעגען די פּאַראַגראַפען פון דעם פאַבריק־געזעץ, וועלכע שרייבען פאָר ווי צו בעשיצען די ביינער פון די „הענד" אַנטקעגען דער לעבענס־געפעהרליכער מאַשינעריע. דאָ וועט זיין גענוג איין ציטאַטע פון אַן אָפיציעלען בעריכט פון דעם פאַבריק־אינספּעקטאָר לעאָנאַרד האָרנער: „איך האָב געהערט פאַבריקאַנטען רעדען מיט אַ לייכטזין, וואָס לאָזט זיך ניט ענטשולדיגען, וועגען אייניגע אומגליקס־פעלען; צום ביישפּיעל, אַז דער פערלוסט פון אַ פינגער איז אַ קלייניגקייט. דאָס לעבען און די אויסזיכטען פון אַן אַרבייטער הענגען אַזויפיעל אָב פון זיינע פינגער, אַז אַזאַ פערלוסט מוז פאַר איהם זיין אַ זעהר ערנסטע פּאַסירונג. ווען איך הער אַזעלכע אונזיניגע בעמערקונגען שטעל איך זיי די פראַגע: „לאָמיר זיך פאָרשטעלען, אַז איהר דאַרפט האָבען נאָך אַן אַרבייטער און עס מעלדען זיך צוויי איהרע, ביידע גלייך טיכטיג אין אַלע אַנדערע הינזיכטען, נאָר איינעם פעהלט דער גראָבער פינגער אָדער דער פאָר־פינגער—וועלכען פון די צוויי וואָלט איהר אויסגעקליבען? זיי האָבען קיינמאָל ניט אָבגעשטעלט זיך אַ רגע איבערצוטראַכטען, נאָר האָבען גלייך געענטפערט צו גונסטען פון דעם וואָס האָט אַלע פינגער.... אָט די הערען פאַבריקאַנטען האָבען פאַלשע פאָראורטיילען אַנטקעגען דאָס, וואָס זיי רופען אַן פּסעודאָ־פילאַנטראָפּישע געזעצגעבונג." („רעפּאָרטס אָוו אינספּעקטאָר אָוו פאַקטאָריס", 31 אָקטאָבער 1855.) די דאָזיגע הערען פאַבריקאַנטען זיינען „געשייטע לייט" און ניט אומזיסט זיינען זיי געווען בעגייסטערט פאַר דעם אויפשטאַנד פון די שקלאַווען־האַלטער!

[192] אין די פאַבריקען, וועלכע זיינען לענגער פאַר אַלע געווען אונטערוואָרפען צו דעם פאַבריק־געזעץ מיט זיין געצוואונגענער בעשרענקונג פון דער אַרבייטצייט און זיינע אַנדערע רעגולאַציעס, זיינען אייניגע פריהערדיגע שלעכטע צושטענדען פערשוואונדען. די פערבעסערונג פון דער מאַשינעריע גופא פאָדערט

פון דעם טויב־מאכענדען ליארם א.אז.וו., שווין ניט צו רעדען וועגען דער לעבענס־געפאהר, ווען מען געפינט זיך צווישען מאשינען, וואָס שטעהען געדיכט איינע נעבען די אנדערע און שטעלען־צו זייערע אינדוסטריעלע שלאכט־בולעטינס אזוי רעגעלמעסיג ווי דער בייט פון די יאהרעס־צייטען.[*190] די עקאנאמיזירונג פון די געזעלשאפט־

[*190] די געזעצען צו בעשיצען פון געפעהרליכע מאשינעריע האבען געהאט א גוטע ווירקונג. „אבער... עס זיינען איצט פאראן נייע אורזאכען פון אומגליקס־פעלען, וועלכע האבען ניט עקזיסטירט מיט 20 יאהר צוריק, איבערהויפט די פערגרעסערטע געשווינדקייט פון די מאשינען. רעדער, וואלצען, שפינדלען און וועב־שטוהלען ווערען איצט געטריבען מיט אלץ מעהר און מעהר געוואלט; די פינגער מוזען אלץ שנעלער און זיכערער אנכאפען דעם צעריסענעם פאדים, ווארים ווען זיי כאפען איהם ניט שנעל און פארזיכטיג גענוג, ווערען זיי געאפפערט.... א גרויסע צאהל אומגליקס־פעלען ווערט פעראורזאכט דורכדעם וואס די ארבייטער פלייסען זיך אבצוטאן שנעל די ארבייט. מען מוז געדענקען, אז עס איז פאר די פאבריקאנטען פון דער העכסטער וויכטיגקייט צו האלטען זייערע מאשינען נאכאנאנד אין בעוועגונג, דאס הייסט נאכאנאנד פראדוצירן גארן און געוועבען. יעדע מינוט וואס די מאשינען שטעהען שטיל איז א פערלוסט ניט נאר פון טרייב־קראפט, נאר אויך פון דער פראדוקציאן. די ארבייטער ווערען דעריבער געטריבען פון די אויפזעהער, וועלכע זיינען פעראינטערעסירט אין דעם סכום פון די פראדוקטען, צו האלטען די מאשינעריע כסדר אין בעוועגונג; און עס איז אויך ניט וועניגער וויכטיג פאר די ארבייטער אליין, וועלכע קריגען געצאהלט פון שטיק אדער נאכ'ן געוויכט. הגם אין די מעהרסטע פאבריקען איז דעריבער פארמעל פערבאטען צו רייניגען די מאשינען בעת זיי בעוועגען זיך, ווערט עס דאך אומעטום געטאן. אט די אורזאך אליין האט אין די לעצטע 6 מאנאט געגעבען 906 אומגליק־פעלען.... און אבוואויל די מאשינען ווערען גערייניגט יעדען טאג, איז אבער שבת דער בעשטימטער טאג פאר דער גרינדליכער רייניגונג, און דאס קומט מעהרסטענטיילס פאר בעת די מאשינען זיינען אין בעוועגונג. עס איז אן אונבעצאהלטע ארבייט און די ארבייטער זוכען פערטיג צו ווערן דערמיט אזוי שנעל ווי מעגליך. דעריבער איז די צאהל פון די אומגליקס־פעלען פיעל גרעסער פרייטאג און דערהויפט שבת איידער די אנדערע טעג פון וואך. פרייטאג פאסירן אומגעפעהר 12 פראצענט מעהר אומגליקען ווי דורכשניטליך די ערשטע 4 טעג אין וואך, און שבת—35 פראצענט מעהר איידער אין די פריהערדיגע 5 טעג; און ווען מען נעהמט אין אנבעטראכט, אז דער שבת'דיגער ארבייטס־טאג אין פאבריק איז בלויז 7½ שטונדען, בעת אין די איבעריגע טעג פון וואך ארבייט מען 10½ שטונדען, דאן שטייגט דער איבערשוס אויף מעהר ווי 65 פראצענט, (רעפארט אוו אינספ. און פאקטארים, 31 אקטאבער 1866, לאנדאן 1867, ז. 9, 15, 16 און 17.)

געזעהן אין דאַנציג אַ זעהר קינסטליכע מאַשין, וועלכע קאָן פער־פערטיגען פון 4 ביז 6 געוועבען אויף אַ מאָל. אַזוי ווי אָבער דער שטאָדט־ראַטה האָט מורא געהאַט, אַז די מאַשין וועט אַ סך ארבייטער מאַכען פאַר בעטלער, האָט ער די ערפינדונג אונטער־דריקט און דעם ערפינדער אין געהיים גלאַזט דערשטיקען אָדער דערטרינקען." אין ליידען האָט מען אַזאַ מאַשין צוערשט בענוצט אין יאָהר 1629. די בונטען פון די פּאָזומענטור־מאַכער האָבען גע־צוואונגען דעם מאַגיסטראַט צו פערבאָטען די מאַשין. דורך פער־שיידענע פעראָרדנונגען אין די יאָהרען 1623, 1639 א.אז.וו. מצד די גענעראַל־שטאַאטען האָט דער געברויך פון דער מאַשין געזאָלט בעשרענקט ווערן. ענדליך איז ערלויבט געוואָרן זי צו געברויכען אונטער געוויסע בעדינגונגען דורך אַ פעראָרדענונג פון 15טען דע־צעמבער 1661. „אין יענער שטאָדט", זאָגט באָקסהאָרן וועגען דער איינפיהרונג פון דער באַנד־מיהל אין ליידען, „האָבען איניגע מענ־שען, אַן ערך 20 יאָהר צוריק, ערפונדען אַ וועב־שטוהל, מיט וועלכען אַן איינציגער ארבייטער קאָן ארויסברענגען מעהר געוועבען און פיעל לייכטער, איידער מעהרערע ארבייטער קאָנען אין דערזעל־ביגער צייט ארויסגעבען אָהן דעם. דאָס האָט ארויסגערופען אונ־רוהען און אונצופריעדענהייט פון די וועבער, ביז דער מאַגיסטראַט האָט שליסליך פערבאָטען צו געברויכען די דאָזיגע כלי."[194] די־זעלביגע מאַשין איז אין יאָהר 1676 פערבאָטען געוואָרן אין קעלן, און איהר איינפיהרונג אין ענגלאַנד אין דערזעלביגער צייט האָט ארויסגערופען ארבייטער־אונרוהען. דורך אַ קייזערליכען געבאָט (עדיקט) פון 19טען פעברואַר 1865 איז פערבאָטען געוואָרן זי צו געברויכען אין גאַנץ דייטשלאַנד. אין האַמבורג האָט מען זי על פּי בעפעהל פון מאַגיסטראַט עפענטליך פערברענט. קאַרל דער 6טער האָט דעם 9טען פעברואַר 1719 בענייט דעם עדיקט פון 1685, און קורזאַקסען האָט ערלויבט איהר עפענטליכען געברויך ערשט אין יאָהר 1765. די דאָזיגע מאַשין, וועלכע האָט אַנגעמאַכט אַזויפיעל ליאַרם אויף דער וועלט, איז פאַקטיש געווען דער פאָר־לויפער פון די שפּין־ און וועב־מאַשינען, און דארום אויך פון דער

---

[194] (Buxhorn, "Institutiones Politicae", Leyden 1663.)

5. דער קאמף צווישען ארבייטער און מאשין.

דער קאמף צווישען דעם קאפיטאליסט און דעם לוין־ארבייטער פאנגט זיך אן גלייך פון אנהויב פון דער קאפיטאליסטישער שייכות. ער האט געשטורעמט דורך דער גאנצער צייט פון דער מאנופאקטור־פעריאדע.[193] אבער ערשט זינט דער איינפיהרונג פון דער מאשינעריע בעקעמפט דער ארבייטער דעם ארבייטס־מיטעל גופא, דעם מאטעריעלען עקזיסטענץ־אופן פון קאפיטאל. ער רע־וואלטירט אנטקעגען אט דער בעשטימטער פארם פון דעם פראדוק־ציאנס־מיטעל אלס דעם מאטעריעלען באזיס פון דעם קאפיטאליס־טישען פראדוקציאנס־אופן.

כמעט גאנץ אייראפא האט דורכגעלעבט אין 17טען יאהרהונ־דערט ארבייטער־אויפשטאנדען אנטקעגען דער אזוי גערופענער באנד־מיהל (זי האט אויך געהייסען שנור־מיהל אדער מיהל־שטוהל)—א מאשין צו וועבען בענדער און בעפוצונגען. די באנד־מיהל איז ערפונדען געווארן אין דייטשלאנד. דער איטאליענישער גלח לאנצעלאטטי דערצעהלט אין א ווערק וואס איז ערשיענען אין וועגעדיג, 1636: אנטאן מיללער פון דאנציג האט אן ערך 50 יאהר צוריק (לאנצעלאטטי האט געשריבען אין יאהר 1759)

אויף א געוויסען פונקט א „פערבעסערטע קאנסטרוקציע פון די פאבריק־געביידען", וועלכע זיינען אויך בעסער פאר די ארבייטער. (פערגלייך „רעפארטס עטצ. פאר 21 אקטאבער 1863", ז. 109.)

[193] זעה צווישען אנדערע דזשאהן האוטאן: "Husbandry and Trade Improved, London 1727. "The Advantages of the East India Trade", 1720, and John Bellers: "Proposals for raising a College of Industry", London 1696. „די מייסטער און די ארבייטער זיינען אונגליקליכערווייז אין א שטענדיגען קריעג איינע מיט די אנדערע. דער אונפערענדערליכער ציעל פון די מייסטערס איז צו קריגען געמאכט די ארבייט אזוי ביליג ווי נאר מעגליך, און זיי ווענדען אן צו דעם צוועק יעדע רמאות; בעת די ארבייטער נוצען אוים מיט פונקט אזא אייפער יעדע געלעגענהייט צו צווינגען זייערע באלעבאטים צו בעוויליגען זייערע העכערע פארדערונגען" An Inquiry into the Causes of the Present High Price of Provision", 1767, p. 61, 62. — דער פערפאסער רעווערענד נאטהאניעל פארסטער שטעהט אינגאנצען אויף דער זייט פון די ארבייטער.

די קאמפען וועגען דעם ארבייט-לוין אין דער מאנופאקטור נעהמען אן די מאנופאקטור אלס א פאקט און זיינען בשום אופן ניט געריכטעט אנטקעגען איהר עקזיסטענץ. אויף וויפיעל די אויפ־בויאונג פון מאנופאקטורען ווערט בעקעמפט, קומט עס פאר פון די צונפט־ [צעך] מייסטערס און פריווילעגירטע שטעדט, ניט פון די לוין־ארבייטער. די שרייבער פון דער מאנופאקטור־פעריאדע האבען דעריבער אויפגעפאסט די צוטיילונג פון דער ארבייט הויפט־זעכליך אלס מיטעל, וואס גיט די מעגליכקייט ווירטועל [לויט איהר ווירקונג] צו פערנעהמען דעם פלאץ פון [אויספעהלענדע] ארביי־טער, אבער ניט אלס מיטעל די ארבייטער ווירקליך ארויסצושטופען. דער אונטערשייד איז א גאנץ קלארער. ווען מען זאגט צום ביי־שפיעל, אז עס וואלטען זיך געפאדערט אין ענגלאנד הונדערט מיליאן מענשען, כדי אויסצושפינען מיט'ן אלטען שפין־ראד גאר די באוועל, וואס ווערט איצט אויסגעשפונען מיט דער מאשין פון א האלבען מיליאן מענשען, הייסט עס נאטירליך ניט, אז די מאשין האט פערנומען דעם פלאץ פון די דאזיגע מיליאנען, וועלכע האבען קיינמאל ניט עקזיסטירט. עס הייסט נאר, אז עס וואלטען זיך געפאדערט פיעלע מיליאנען ארבייטער, כדי צו פערנעהמען דעם פלאץ פון די שפין־מאשינען. ווען מען זאגט אבער פערקעהרט, אז דער דאמף־וועבשטוהל האט אין ענגלאנד ארויסגעווארפען אכט הונדערט טויזענד וועבער אויפ'ן גאס, דאן רעדט מען ניט וועגען די עקזיסטירענדע מאשינען, וועלכע וואלטען געמוזט פערביטען ווערן דורך א בעשטימטער צאהל ארבייטער, נאר מען רעדט וועגען אן עקזיסטירענדער צאהל ארבייטער, וועלכע איז פאקטיש דורך די מאשינען פערביטען אדער ארויסגעשטופט געווארן. אין משך פון דער מאנופאקטור־פעריאדע איז די האנדווערקמעסיגע פראדוקציאן, הגם שוין א צופאלענע, נאך אלץ געבליבען די גרונדלאגע. די נייע קאלאניאלע מערק האבען ניט געקאנט בעפריעדיגט ווערן דורך דער לפי ערך קליינער צאהל שטאדטישע ארבייטער, וועלכע זיינען פער־בליבען בירושה פון מיטעלאלטער, און די ריכטיגע מאנופאקטורען

אזוי צום ביישפיעל דער אויפשטאנד אין שעפפיעלד, איז יאהר 1865, ביי די פיילען־שלייפער.

אינדוסטריעלער רעוואָלוציע פון 18טען י.ה. זי האָט מעגליך געמאַכט, אַז אַ אינגעל, וואָס האָט קיין ערפאַהרונג ניט אין וועבעריי, זאָל בלויז צוציהענדיג און אָברוקענדיג אַ טרייב־שטאַנג קאָנען ברענגען דעם גאַנצען שטוהל מיט אַלע זיינע איינריכטונגען אין בעוועגונג. און אין איהר פערבעסערטער פאָרם האָט זי ארויסגעגעבען פון 40 ביז 50 שטיק אויף אַ מאָל.

צום סוף פון ערשטען דריטעל פון 17טען י.ה. איז אַ ווינד־זעג מיל, וועלכע אַ האָללענדער האָט אויפגעבויט ניט ווייט פון לאָנדאָן, צושטערט געוואָרן פון דעם אויפגערייצטען המון. נאָך אין אָנהויב פון 18טען י.ה. האָבען אין ענגלאַנד די זעג־מאַשינען, וואָס ווערן געטריבען פון וואַסער, קוים בייגעקומען דעם ווידערשטאַנד פון פאָלק, וואָס איז געשטיצט געוואָרן פונ'ם פארלאַמענט. אין 1758, ווען עווערעט האָט אויפגעבויט די ערשטע מאַשין צו שערן וואָל, וואָס איז געטריבען געוואָרן פון וואַסער, האָבען 100,000 מענשען, וואָס זיינען געבליבען אויסער ארבייט, זי פערברענט. 50,000 ארבייטער, וועלכע האָבען געלעבט פון קראַצען וואָל, האָבען דערלאַנגט אַ פּעטיציע צום פּארלאַמענט אנטקעגען ארקרייט'ס „סקריבלינג מיללס" און קאַרדיר־מאַשינען. די מאַסענהאַפטע צערשטערונגען פון מאַשינען, וואָס זיינען פאָרגעקומען אין די ענגלישע מאַנופאַקטור־דיסטריקטען, אין די ערשטע 15 יאָהר פונ'ם 19טען י.ה., אלס רעזולטאַט פון דעם געברויך פונ'ם דאַמף־וועבשטוהל, און זיינען געוועזען בעקאַנט אונטער'ן נאָמען די לודדיטען־בעוועגונג, האָבען געגעבען אַן אויסרייד דער אנטי־יאַקאָבינער רעגיערונג פון אזוינע מענשען ווי סידמאוטה, קאַסעלריה א.אז.וו. פּאַרצונעהמען די רעאַקציאָנערסטע געוואַלט־מיטלען. עס נעהמט צייט און ערפאַהרונג איידער דער ארבייטער לערנט זיך אוים אונטערצושיידען צווישען דער מאַשין און איהר קאַפּיטאַליסטישער אָנווענדונג און פאָלגליך צו ריכטען זיינע אָנגריפען ניט אויף דעם מאַטעריעלען פּראָדוקציאָנס־מיטעל גופא, נאָר אויף דער געזעלשאַפטליכער פאָרם, אין וועלכער ער ווערט געברויכט.[195]

[195] אין די אַלט־מאָדישע מאַנופאַקטורען ווידערהאַלט זיך צייטענווייז נאָך היינט די רויהע פאָרם פון ארבייטער־אויפשטאַנדען אנטקעגען דער מאַשינעריע.

זיים, די ארבייטער ווערן ארויסגעשטופּט דורך ארבייטס־מיטלען, שעפּסען, פערד א.אז.וו., זיינען דאָ די דירעקטע געוואַלט־טהאַטען אין ערשטער אינסטאַנץ דער פאָרשפּיעל (פּראַאויסזעצונג) פון דער אינדוסטריעלער רעוואָלוציע. פריהער ווערן די ארבייטער פערטריבען פון גרונד און באָדען, דערנאָך קומען די שעפּסען. די לאַנד־גנבה אויף א גרויסען מאַסשטאַב, ווי עס איז פאָרגעקומען אין ענגלאַנד, האָט ערשט געשאַפען דאָס פעלד פאַר דער אָנווענדונג פון גרויס־אַגריקולטור.[196*] די דאָזיגע איבערקעהרעניש אין דער אַגריקולטור האָט אין איהרע אָנפאַנגען דעריבער מעהר געהאַט דעם אויסזעהן פון א פּאָליטישער רעוואָלוציע.

אַלס מאַשין ווערט דער אַרבייטס־מיטעל גלייך א קאָנקורענט פונ׳ם ארבייטער גופא.[197] די זעלבסט־פערווערטונג פון קאַפּיטאַל דורך דער מאַשין שטעהט אין א דירעקטער פּראָפּאָרציע צו דער צאָהל אַרבייטער, וועמעס לעבענס־בעדינגונגען זי פערניכטעט. דער גאַנצער סיסטעם פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן איז געבויט אויף דעם, וואָס דער אַרבייטער פערקויפט זיין ארבייט־קראַפט ווי א סחורה. די צוטיילונג פון דער ארבייט מאַכט די דאָזיגע אַרבייט־קראַפט איינזייטיג און ספּעציאַליזירט זי צו דער איין פעהיגקייט צו פיהרן א טייל־ווערקצייג. אַזויבאַלד ווי די פיהרונג פון דעם ווערקצייג געהט איבער צו דער מאַשין, ווערט דער טוישווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט אויסגעלאָשען אינאיינעם מיט דעם געברויך־ווערטה. דער אַרבייטער ווערט אומפערקויפליך, ווי פּאַפּיער־געלד, וואָס איז אַרויס פון קורס. דער טייל פון דעם אַרבייטער־קלאַס, וועלכען די מאַשינעריע האָט אויף דעם אופן געמאַכט איבערפליסיג, ד.ה. וואָס זי האָט פערוואַנדעלט אין א בע־

[196*] אין דער 4טער אויפלאַגע בעמערקט דא ענגעלס: דאָס איז אויך ריכטיג וועגען דייטשלאַנד. וואו ביי אונז געהט אן גרויס־אַגריקולטור, דערהויפּט אין מזרח, איז זי ערשט מעגליך געוואָרן דורך די „בויערענלעגען" [דאָס ארונטער־וואַרפען די פּויערשע הייזער], וואָס איז געקומען זינט דעם 16טען י.ה., ספּעציעל זינט 1648.

[191] „מאַשינען און ארבייט האַלטען שטענדיג אין קאָנקורירן." (ריקאַרדאָ, „פּרינסיפּלס אוו פּאָליטיקאַל עקאָנאָמיע", לאָנדאָן 1821, ז. 479.

האָבען דאָן אויפגעעפענט נייע געביטען פון פּראָדוקציאָן פאַר דער דאָרפישער בעפעלקערונג, וועלכע איז, מיט דעם צופאַלען פון פעאָדאַליזם, פערטריבען געוואָרן פון גרונד און באָדען. דאַמאַלסט האָט זיך, הייסט עס, אין דער צוטיילונג פון דער ארבייט און אין דער קאָאָפּעראַציע אין די ווערקשטאַטען ארויסגעוויזען מעהר די פּאָזיטיווע זייט, וואָס האָט די בעשעפטיגטע ארבייטער געמאַכט מעהר פּראָדוקטיוו.[196] אמת, די קאָאָפּעראַציע און די קאָמבינאַציע פון אַרבייטס־מיטלען אין די הענד פון ווייניגע, וואָס זיינען אָנגעווענדעט געוואָרן אין דער אַגריקולטור, האָבען אין פיעלע לענדער ארויסגערופען גרויסע, פּלוצליכע און געוואַלטיגע רעוואָלוציעס פון דעם פּראָדוקציאָנס־אופן און פאָלגליך פון די לעבענס־בעדינגונגען און בעשעפטיגונגס־מיטלען פון דער דאָרפישער בעפעלקערונג א לאַנגע צייט פאַר דער פּעריאָדע פון דער גרויס־אינדוסטריע. אָבער דער דאָזיגער קאַמף האָט זיך אין אָנהויב אָבגעשפּיעלט מעהר צווישען גרויסע און קליינע לאַנד־אייגענטימער, איידער צווישען קאַפּיטאַל און לוין־אַרבייט; אויף ווי ווייט וויעדער פון דער אַנדער

[196] סער דזשיימס סטואַרט פאַסט אויך אויף די ווירקונג פון דער מאַשינעריע אינגאַנצען נאָך אין אָט דעם זין. „איך בעטראַכט אַלזאָ די מאַשינען אַלס מיטעל צו פערגרעסערן די צאָהל אַרבייטער, וועלכע מען דאַרף ניט געבען עסען.... מיט וואָס אונטערשיידט זיך די ווירקונג פון אַ מאַשין פון דער ווירקונג, וואָס נייע איינוואוינער מאַכען?“ („פּרינציפּלס אוו פּאָליטיקאַל עקאָנאָמיע“, פראַנצ. איבערזעצונג, ב. 1, בוך 1, קאַפּ. 19.) פיעל נאַאיווער איז פּעטטי, וועלכער זאָגט, אַז זי פערנעהמט דעם פּלאַץ פון „פּאָליגאַמיע“. אָט דער שטאַנדפּונקט פּאַסט העכסטענס פאַר איינציגע טיילען פון די פעראייניגטע שטאַאַטען. דאַגעגען: „מאַשינען קאָנען זעלטען געברויכט ווערן מיט ערפאָלג צו פערקלענערן די אַרבייט פון דעם איינצעלנעם; עס וואָלט זיך פאָדערן מעהר אַרבייט אויפצובויען די מאַשין, איידער מען וואָלט געקאָנט איינשפּאָרן דורך איהר געברויך. נאָר דאָרט קאָנען זיי געברויכט ווערן מיט ווירקליכע נוצען, וואו זיי ווירקען אויף גרויסע מאַסען, וואו אַן איינצעלנע מאַשין אונטערשטיצט די אַרבייט פון טויזענדער מענשען. זיי געפינען זיך דעריבער אַם מעהרסטען אין די לענדער מיט דער געדיכטסטער בעפעלקערונג, וואו עס זיינען פאַראַן די מעהרסטע אַרבייטסלאָזע מענשען. זיי ווערן ניט אַנגעווענדעט, ווייל עס זיינען ניטאָ גענוג אַרבייטס־קרעפטען, נאָר גראָד צוליעב דער לייכטקייט, מיט וועלכער מען קאָן זיי זאַין מאַסען צוציהען צו דער אַרבייט.“ (פּיערסי רייוווענסטאַן, „טהאָטס אָן דהי פאַנדינג סיסטעם עטצ.“, לאָנדאָן 1824, ז. 15.)

וועל־מאַשינעריע געהאַט אויף אָסט־אינדיען. דער דאָרטיגער גע־נעראַל־גובערנאַטאָר פון 1834 ביז 1835 האָט קאָנסטאַטירט: „דער עלענד קאָן קוים געפינען זיין גלייכען אין דער געשיכטע פון האנדעל. די ביינער פון די באַוועל־וועבער מאַכען די פליינען פון אינדיע אויסזעהן ווייס.“ געוויס, העלפענדיג די דאָזיגע וועבער זיך גע־זעגענען מיט'ן „צייטוויייליגען“ לעבען, האָט די מאַשינעריע זיי נאָר געמאַכט „צייטוויייליגע אונבעקוועמליכקייט“. איבעריגענס, אַזוי ווי די מאַשינעריע כאַפּט אַרום אַלץ נייע פּראָדוקציאָנס־געביטען, איז איהר „צייטוויייליגע“ ווירקונג אין אמת'ן אַ דויערהאַפטיגע. די פערזעלבשטענדיגטע און פערפרעמדטע געשטאַלט, וואָס דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן בכלל גיט די אַרבייט־בע־דינגונגען [אַרבייטס־מיטלען] און די אַרבייט־פּראָדוקטען קעגענ־איבער דעם אַרבייטער, ווערט מיט דער מאַשינעריע ענטוויקעלט אין אַ פאָלשטענדיגען געגענזאַץ צווישען זיי.[199] דעריבער קומען צוזאַמען מיט דער מאַשינעריע צום ערשטען מאָל די ברוטאַלע אויפשטאַנדען פונ'ם אַרבייטער אַנטקעגען דעם אַרבייטס־מיטעל.

זי וואָלט איהם נאָך מעהר אַרויסגעשטופּט, ווען די האַנדוועבער וואָלטען ניט געווען אימשטאַנד אויסצוקומען מיט די אַרונטערגעזעצטע לוינען.“ פראַגע: „אָבער נעהמט ניט דער האַנדוועבער אויף דעם אופן אַז אַ לוין, וואָס איז ניט גענוג אויף זיין חיונה, און איז ער ניט אָנגעוויזען אויף דער אַרימען־אונטער־שטיצונג ממלא צו זיין זיינע לעבענס־נויטען?“ ענטפער: „יאָ, פאַקטיש קאָן דער האַנדוועבער קאָנקורירען מיט דעם מאַשין־וועבער נאָר דורך דער אַרימען־אונטערשטיצונג.“ — אָט דאָס איז די טובה, וואָס די פלייסיגע אַרבייטער האָבען צו פערדאַנקען דער איינפיהרונג פון מאַשינען: ווערן בעטלער, אָדער פערלאָזען זייערע היימען. די טובה בעשטעהט דעריין, וואָס פון בכבוד'ע און געוויסער־מאָסען אונאָבהענגיקע האַנדווערקער ווערן זיי שלעפערישע קבצנים, וואָס עסען דאָס ערנידעריגענדע ברויט פון צדקה. אָט דאָס רופט מען „אַ צייטוויייליגע אונבעקוועמליכקייט“. (“Prize Essay on the Comparative Merits of Competition and Cooperation”, 1834, p. 29.)

[199] „דיזעלביגע אורזאַך, וועלכע קאָן פערגרעסערן די ריינע הכנסה פון לאַנד (דאָס הייסט, ווי ריקאַרדאָ דערקלערט אין דעמזעלבען אָרט, די הכנסה פון די גרונד־בעזיצער און קאַפּיטאַליסטען, וואָס זייער רייכטום, עקאָנאָמיש בעטראַכט, איז בכלל גלייך צו דעם רייכטום פון פאָלק) קאָן אין דערזעלבער צייט שאַפען אַן איבערפליסיגע בעפעלקערונג און פערערגערן די לאַגע פון דעם אַרבייטער.“ (ריקאַרדאָ, ד. ג., ז. 469.) דער בעשטענדיגער צוועק און די טענדענץ פון

פעלקערונג, וועלכע איז ניט מעהר דירעקט נויטווענדיג פאר דער זעלבסט־פערווערטונג פון קאפיטאל—געהט אונטער, פון איין זייט, אין דעם ניט־גלייכען קאמף, וואס די אלטע האנדווערקמעסיגע און מאנופאקטורמעסיגע פראדוקציאן פיהרט אנטקעגען דער מאשינען־מעסיגער פראדוקציאן; פון דער אנדער זייט, פערפלייצט ער אלע אינדוסטריע־צווייגען, וועלכע זיינען לייכטער צוגענגליך, איבער־פילט דעם ארבייט־מארק און ווארפט פאלגליך ארונטער דעם פרייז פון דער ארבייט־קראפט אונטער איהר ווערטה. א גרויסער טרויסט פאר די פאופעריזירטע [צו בעטלער געווארענע] ארבייטער זאל זיין דער אומשטאנד, וואס טיילווייז זיינען זייערע ליידען נאר „צייטליכע“ (a temporary inconvenience), און טיילווייז וואס די מאשינעריע פערכאפט א גאנצעס פראדוקציאנס־פעלד נאר ביס־לעכווייז, און ממילא ווערט דער אומפאנג און די אינטענסיוויטעט פון איהר פערניכטענדער ווירקונג געבראכען. אבער איין טרייסט צוקלאפט די אנדערע. דארט וואו די מאשין כאפט ארום א פרא־דוקציאנס־פעלד ביסלעכווייז, שאפט זי א כראנישען עלענד צווישען די ארבייטער, וואס קאנקורירן מיט איהר. וואו דער איבערגאנג איז ראשיג, איז די ווירקונג א מאסענהאפטיגע און א שארפע. די וועלט־געשיכטע ווייזט ניט אויף קיין שרעקליכערע טראגעדיע ווי דער לאנגזאמער אונטערגאנג פון די ענגלישע האנד־באוועל־וועבער, וואס האט זיך געשלעפט צעהנדליגע יאהרען און זיך פערענדיגט אין 1838. א סך פון זיי זיינען געשטארבען פון הונגער, א סך האבען זיך לאנג געמאטערט מיט זייערע פאמיליען אויף 2½ פענס א טאג.[198] א שארפע ווירקונג, פערקעהרט, האט די ענגלישע בא־

[198] די קאנקורענץ צווישען האנד־געוועב און מאשין־געוועב האט לענגער אנ־געהאלטען אין ענגלאנד, פאר דער איינפיהרונג פון דעם ארימען־געזעץ, ווייל די טיעף אונטער דעם מינימום געפאלענע לוינען זיינען ערגענצט געווארן דורך אונטערשטיצונג פון די קירכען. „דער רעווערענד מר. טורנער איז אין יאהר 1827 געווען דער גלח פון ווילמסלאו אין טשעסייר, א פאבריק־בעצירק. די פראגען פון דעם אונטערזוכונג־קאמיטעט וועגען דער אויסוואנדערונג און טורנער׳ס ענט־פערס ציינען, ווי אזוי די האנד־ארבייט האט זיך דערהאלטען אנטקעגען דער קאנקורענץ פון דער מאשין־ארבייט. פראגע: „האט ניט דער געברויך פון דער וועב־מאשין ארויסגעשטופט דעם האנד־שטוהל?“ ענטפער: „גאנץ געוויס; און

אויפפאסען.“ [202] „אין דעם אויטאמאטישען סיסטעם ווערט די געשיקטע ארבייט אלץ מעהר און מעהר ארויסגעשטופט.“ [203] די פערבעסערונג פון דער מאשינעריע ערלויבט ניט נאר א פערקלענערונג אין דער צאהל בעשעפטיגטע דערוואקסענע ארבייטער, וועלכע זיינען נויטיג צו גרייכען א בעשטימטען רעזולטאט, נאר זי שטעלט אויף דעם ארט פון איין קלאס מענשליכער ארבייט אנאנדער קלאס, אויף דעם ארט פון פעהיגערע ווענינער פעהיגע, קינדער אנשטאט דערוואקסענע, פרויען אנשטאט מענער. אט די אלע ענדערונגען פעראורזאכען שטענדיגע שוואנקונגען אין דער הויך פון דעם ארבייטס־לוין.“ [204] „די מאשינעריע ווארפט נאכאנאנד די דערוואקסענע ארויס פון פאבריק.“ [205]

די אונגעוועהנליכע עלאסטיציטעט פון דעם מאשינען־סיסטעם — מחמת דער אנגעקליבענער פראקטישער ערפאהרונג, דעם אומפאנג פון די שוין־עקזיסטירענדע מעכאנישע מיטלען און דעם שטענדיגען פארטשריט פון דער טעכניק — ציינט אונז זיין שטורם־גאנג אונטער דעם דרוק פון א פערקירצטען ארבייטס־טאג. ווער וואלט אבער אין 1860, אין דעם גרעסטען יאהר פון דער ענגלישער באוועל־אינ־

[202] אורע, „פילאסאפי אוו מאנופאקטור“, ז. 19. דער גרויסער פארטייל פון אנווענדען מאשינעריע אין ציגעלניעס בעשטעהט אין דעם, וואס עס מאכט דעם באס אינגאנצען אונאבהענגיק פון געשיקטע ארבייטער. (Children's Employment Commission, 6th report, London 1866, p. 180, n. 46.)

הוספה צו דער צווייטער אויסגאבע: הערר א. סטורראק, דער סופעראינטענדענט פון דעם מאשין־דעפארטמענט פון דער „גרייט נארטהערן ריילוויי“, זאגט אונז בנוגע דעם בוי פון מאשינען (לאקאמאטיווען א.אז.וו.): „טייער־בעצאהלטע ענגלישע ארבייטער ווערן מיט יעדען טאג אלץ ווייניגער געברויכט. די פראדוקציאן ווערט פערמעהרט דורך דער אנווענדונג פון פערבעסערטע אינסטרומענטען, און די דאזיגע אינסטרומענטען ווערן בעזארגט פון א נידעריגען סארט ארבייט.... פריהער פלעגען אלע טיילען פון דער דאמף־מאשין נויטיגערווייז פראדוצירט ווערן פון געשיקטער ארבייט. דיזעלביגע טיילען ווערן איצט פראדוצירט מיט ווייניגער געשיקטער ארבייט אבער מיט גוטע אינסטרומענטען.... אונטער אינסטרומענטען פערשטעה איך די מאשינען, וואס ווערן אנגעווענדעט ביי דעם מאשינען־בוי.“ (Royal Commission on Railways. Minutes of Evidence' n. 17862 and n. 17863, London 1867.)

[203] אורע, „פילאסאפי אוו מאנופאקטור“, ז. 20.

[204] ד. ג., ז. 321.

[205] ד. ג., ז. 23.

דער ארבייטס־מיטעל דערשלאָגט דעם ארבייטער. דער דאָזיגער דירעקטער געגענזאַץ צייגט זיך געוויס ארויס אַם קלאָרסטען ווען אַ ניי־איינגעפיהרטע מאַשין קאָנקורירט מיט דער פריהערדיגער האַנדווערק־ אָדער מאַנופאַקטור־פּראָדוקציאָן. אָבער אפילו אין דער גרויס־אינדוסטריע גופא ווירקט די שטענדיגע פערבעסערונג פון דער מאַשינעריע און די ענטוויקלונג פון דעם אויטאָמאַטישען סיסטעם אויף'ן זעלביגען אופן. „דער בעשטענדיגער צוועק פון דער פערבעסערטער מאַשינעריע איז צו פערקלענערן די האַנדארבייט אָדער צו פערפאָלקאָמען דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס אין דער פאַבריק דורכדעם, וואָס אייזערנע אַפּאַראַטען ווערן איינגעפיהרט אנשטאָט מענשליכע.“ [200] „די אָנווענדונג פון דאַמף און וואסער־קראַפט אויף מאַשינעריע, וועלכע איז ביז אהער בעוועגט געוואָרן מיט'ן האַנד, איז אַ טעגליכע פּאַסירונג.... די קלענערע פערבעסערונגען אין דער מאַשינעריע, וועלכע בעצוועקען אַ עקאָנאָמיע אין דער בעוועגונג־קראַפט, אַ פערבעסערונג אין פּראָדוקט, אַ פערגרעסערטע פּראָדוקציאָן אין דערזעלביגער צייט אָדער ארויסצושטופּען אַ קינד, אַ פרוי אָדער אַ מאַן פון דער ארבייט, געהען שטענדיג אָן, און הגם זיי זעהען ניט אויס פון אויבען־אויף אַזוי וויכטיג, האָבען זיי דאָך וויכטיגע רעזולטאַטען.“ [201] „אומעטום, וואו אַן ארבייט פאָדערט פיעל פעהיגקייט און אַ זיכערע האַנד, ווערט זי ארויסגענומען אַזוי שנעל ווי מעגליך פון די הענד פון דעם געניטען ארבייטער, וועלכער איז אָפטמאָל געניינגט צו אַלערליי אונרעגעלמעסיגקייטען, כדי צו פערטרויען דערמיט אַ ספּעציעלען מעכאַניזם, וואָס איז אַזוי גוט רעגולירט, אַז אַ קינד קאָן אויף איהם

יעדער פערפאָלקאָמונג אין מאַשינעריע איז פּאַקטיש אויסצוקומען אינגאַנצען אָהן דעם מענשען'ס ארבייט, אָדער צו פערקלענערן דעם פּרייז פון דער ארבייט, פערבייטענדיג די דערוואַקסענע מענער־ארבייטער אויף פרויען־ און קינדער־ארבייט, אָדער די געשיקטע ארבייטער אויף פּראָסטע ארבייטער.“ (אורע, ד. ג., ז. 25.)

[200] „רעפּאָרטס עטצ.“, 21 אקט, 1858, ז. 43.

[201] „רעפּאָרטס עטצ.“, 21 אקטאָבער 1856, ז. 15.

דער פאַבריק־אינספּעקטאָר א. רעדגראַװ בעמערקט דערצו: „די פערמינדערונג פון אַרבייטער ביי אַ פערגרעסערטער פּראָדוקציאָן געהט שנעל פאָרװערטס. אין די װאָל־פאַבריקען האָט זיך קירצליך אָנגעהויבען אַ נייע פערמינערונג פון „הענד", און זי געהט נאָך אָן װייטער. איינינגע טעג צוריק האָט מיר געזאָגט אַ שוהל־לעהרער, װעלכער װאוינט נעבען ראָקדייל, אַז דער פּיעל קלענערער בעזוך אין די מיידלעך־שוהלען קומט ניט נאָר פון דער געדריקטער לאַגע פון דעם קריזיס, נאָר אויך צוליעב די ענדערונגען אין דער מאַשינעריע פון דער װאָל־פאַבריק, װאָס האָט פעראורזאַכט אַ פערמינערונג פון 70 האַלבע־צייט אַרבייטערקעס." [207]

די פאָלגענדע טאַבעלע צייגט דעם אַלגעמיינעם רעזולטאַט פון די מעכאַנישע פערבעסערונגען אין דער ענגלישער באַװעל־אינדוסטריע, װאָס איז געקומען צוליעב דעם אַמעריקאַנער בירגער־קריעג:

די צאָהל פאַבריקען

	1858	1861	1868
ענגלאַנד און װיילס — — — — — — —	2,046	2,715	2,405
שאָטלאַנד — — — — — — — — —	152	163	131
אירלאַנד — — — — — — — — — —	12	9	13
פעראייניגטעס קעניגרייך — —	2,210	2,887	2,549

[207] ד. ג., ז. 109. די שנעלע פערבעסערונג פון דער מאַשינעריע אין דער צייט פון דעם באַװעל־קריזיס האָט געמאַכט מעגליך פאַר די ענגלישע פאַבריקאַנטען, גלייך װי עס האָט זיך געענדיגט דער אַמעריקאַנער בירגער־קריעג, װיעדער צו איבערפילען דעם װעלט־מאַרק. די לעצטע 6 חדשים פון יאָהר 1866 האָט מען שוין כמעט ניט געקאָנט פערקויפען קיין געװעב. דאַן האָט זיך אָנגעהויבען דאָס אַרויסשיקען סחורה נאָך כינאַ און אינדיען, װאָס האָט נאַטירליך געמאַכט די איבערפילונג פון מאַרק נאָך שטאַרקער. אָנהויב 1867 האָבען די פאַבריקאַנטען זיך גענומען פאַר זייער געװעהנליכען מיטעל—די פערקלענערונג פון׳ם אַרבייטלוין אויף 5 פּראָצענט. די אַרבייטער האָבען זיך געשטעלט אַנטקעגען און דערקלערט, טהעאָרעטיש גאַנץ ריכטיג, אַז דער איינציגער מיטעל איז צו אַרבייטען אַ קירצערע צייט, ד.ה. 4 טעג אַ װאָך. נאָך אַ לענגערן קאַמף האָבען די הערען, װעלכע האָבען זיך אַליין געגעבען דעם טיטול קאַפּיטאַנען פון אינדוסטריע, געמוזט איינגעהן אויף דעם, אין איינינגע פּלעצער מיט אַ פערקלענערונג פון׳ם לוין אויף 5 פּראָצענט, אין אַנדערע אָהן אַ פערקלענערונג פון׳ם לוין.

דוסטריע, געקאָנט פאָראויסזאָגען די גאַלאָפּירענדע פערבעסערונגען פון דער מאַשינעריע און דאָס פאָלגליכע ארויסשטופען פון האַנד־ארבייט, וועלכע די דריי נעקסטע יאָהרען האָבען ארויסגערופען אונטער דעם סטימול פון דעם אַמעריקאַנער בירגער־קריעג? עס וועט זיין גענוג צו ברענגען אַ פּאָר ביישפּיעלען פון די אָפּיציעלע בעריכטען פון די ענגלישע פאַבריק־אינספּעקטאָרען וועגען דעם דאָזיגען פונקט. אַ פאַבריקאַנט פון מאַנטשעסטער האָט דערקלערט: „אנשטאָט 75 קארדיער־מאַשינען [מאַשינען צו קעמען וואָל] גע־ברויכען מיר איצט נאָר 12, וועלכע גיבען ארויס דיזעלביגע קוואַנ־טיטעט פונקט אזעלכע גוטע, אויב ניט נאָך בעסערע ארבייט.... די איינשפּאָרונג אין ארבייט־לוין בעטרעפט 10 פונט סט. וועכענט־ליך און דער באַוועל־אָבפאַל איז 10 פּראָצענט וועניגער.“ אין אַ מאַנטשעסטער פיין־שפּינעריי האָט מען „דורך פערשנעלערטער בע־וועגונג און איינפיהרונג פון פערשיידענע אויטאָמאַטישע פּראָצעסען פערקלענערט די צאָהל ארבייטער אין איין אָבטיילונג אויף אַ פער־טעל, אין נאָך איינער אויף מעהר ווי אַ העלפט, בעת די קאָם־מאַשין, וואָס איז איינגעפיהרט געוואָרן אנשטאָט דער צווייטער קארדיער־מאַשין, האָט זעהר פערקלענערט די צאָהל „הענד“, וואָס זיינען פריהער געווען בעשעפטיגט אין דער קארדיער־אָבטיילונג.“ אַן אַנדער שפּין־פאַבריק שאַצט איהר אַלגעמיינע איינשפּאָרונג אין „הענד“ אויף 10 פּראָצענט. די הערען גילמאָר, שפּין־פאַבריקאַנ־טען אין מאַנטשעסטער, דערקלערן: „מיר שאַצען די איינשפּאָרונג אין „הענד“ און ארבייט־לוין, וואָס איז געמאַכט געוואָרן אין דער אָבטיילונג פאַר רייניגען דעם באַוועל, צוליעב דעם איינפיהר פון נייער מאַשינעריע, אויף אַ פולען דריטעל.“ אין צוויי אַנדערע צוגרייטונג־פּראָצעסען „האָבען מיר אונגעפעהר אַ דריטעל וועניגער „הענד“ און אויסלעג, אין דער שפּינעריי־אָבטיילונג אַ דריטעל ווע־ניגער אויסלעג. אָבער דאָס איז ניט אַלעס. ווען אונזער גאַרן געהט איצט צום וועבער, איז ער אַזויפיעל פערבעסערט דורך דער אָנווענדונג פון דער נייער מאַשינעריע, אַז עס קומט ארויס מעהר און אַ בעסערער געוועב איידער פון דעם אַלטען מאַשין־גאַרן.“[206]

---

[206] „רעפּארטס עטצ. 31 אקטאבער, 1863“, ז. 108.

און געמאַכט געוואָרן פאַר אַ שטענדיגע צרה דורך דעם שנעלען און אַנהאַלטענדען פּראָגרעס פון דער מאַשינעריע.

די מאַשינעריע אָבער ווירקט ניט בלויז ווי אַן איבערמעכטיגער קאָנקורענט, וועלכער איז אַלעמאָל גרייט צו מאַכען דעם לוין־אַר־בייטער „איבערפליסיג". זי ווערט הויך און מיט אַ כיון פּראָקלאַ־מירט פון קאַפּיטאַל אַלס אַ פיינדליכע מאַכט צום ארבייטער און ווערט בענוצט אַלס אַזוינס. זי ווערט דער מעכטיגסטער קריעגס־מיטעל צו אונטערדריקען די פּעריאָדישע ארבייטער־אויפשטאַנדען, סטרייקס א.ד.ג. אַנטקעגען דער אויטאָקראַטיע פון קאַפּיטאַל.[208] נאָך גאַסקעל נאָך איז די דאַמף־מאַשין געווען פון אָנהויב אָן אַ געגנער פון דער „מענשען־קראַפט" און האָט געגעבען די קאַפּיטאַ־ליסטען די מעגליכקייט צו צעשמעטערן די שטייגענדע פּאָדערונגען פון די ארבייטער, וועלכע האָבען געסטראַשעט צו טרייבען דעם אָנפאַנגענדען פאַבריק־סיסטעם צו אַ קריזיס.[209] מען וואָלט געקאָנט אָנשרייבען אַ גאַנצע געשיכטע פון די ערפינדונגען זינט דעם יאָהר 1830, וועלכע זיינען אַריינגעטראָטען אין לעבען בלויז ווי קאַפּי־טאַל'ס קריעג־מיטלען אַנטקעגען די ארבייטער־בונטען. מיר וועלען קודם כל דערמאָנען די „סעלף־אַקטינג מיול", ווייל זי האָט גע־עפנט אַ נייע עפּאָכע פון דעם אויטאָמאַטישען סיסטעם.[210]

נאַסמיטה, דער ערפינדער פון דאַמף־האַמער, אין זיין עדות־זאָגען פאַר דער קאָמיסיע צו אונטערזוכען די טרייד־יוניאָנס, בעריכ־

---

[208] „די שייכות צווישען די באַסעם און די ארבייטער אין דער פלינט־ און פלעשער גלאָז פאַבריקען איז אַ כראָנישער סטרייק." דערפון נעהמט זיך דער וואוקס פון דער פאַבריקאַציע פון געפּרעסטען גלאָז, וואו די הויפּט־אָפּעראַציעס קאָנען אויסגעפיהרט ווערן דורך מאַשינעריע. איין פירמע נעבען ניו קאַסעל, וועלכע האָט פריהער פּראָדוצירט יעהרליך 350,000 פונט געבלאָזענעם פלינט־גלאָז, פּראָדוצירט איצט אנשטאַט דעם 3,00,500 פונט געפּרעסטעם גלאָז. ("Children's Empl. Commission", 4th Report 1865, p. 262, 293.)

[209] (Gaskell, "The Manufacturing Population of England", London 1833, p. 3, 4.)

[210] העדר פערבערן האָט ערפונדען אייניגע זעהר וויכטיגע אַנווענדונגען פון מאַשינען צו בויען מאַשינען אַלס רעזולטאַט פון סטרייקס אין זיין אייגענער מאַשינען־פאַבריק.

די צאָהל דאַמף-וועבשטוהלען

	1858	1861	1868
ענגלאַנד און וויילס — — — — — — —	725,590	368,125	344,719
שאָטלאַנד — — — — — — — — — —	21,624	30,110	31,864
אירלאַנד — — — — — — — — — — —	1,633	1,757	2,746
פעראייניגטעס קעניגרייך — —	298,847	399,992	379,329

די צאָהל שפּינדלען

	1858	1861	1868
ענגלאַנד און וויילס — — — — —	25,818,576	28,352,152	30,478,228
שאָטלאַנד — — — — — — —	2,041,129	1,915,398	1,497,546
אירלאַנד — — — — — — — —	150,512	119,944	124,240
פעראייניגטעס קעניגרייך —	28,010,217	30,387,494	32,000,014

די צאָהל בעשעפטיגטע פּערזאָנען

	1858	1861	1868
ענגלאַנד און וויילס — — — — — — —	341,170	407,598	357,052
שאָטלאַנד — — — — — — — — — —	34,698	41,237	39,809
אירלאַנד — — — — — — — — — — —	3,345	2,734	4,203
פעראייניגטעס קעניגרייך — —	379,213	451,569	401,064

פון 1861 ביז 1868 זיינען אַלזאָ פערשוואונדען געוואָרן 338 באוועל־פאַבריקען; דאָס הייסט מעהר פּראָדוקטיווע און אַ גרעסערע צאָהל מאַשינעריע האָט זיך קאָנצענטרירט אין די הענד פון אַ קלענערער צאָהל קאַפּיטאַליסטען. די צאָהל דאַמף־וועבשטוהלען איז פערקלענערט געוואָרן אויף 20,663, אָבער זייער פּראָדוקט האָט זיך אין דערזעלביגער צייט פערמעהרט, אַזוי אַז איין פערבעסערטער וועבשטוהל לייסטעט מעהר איידער איינער פון די אַלטע דאַמף־וועבשטוהלען. די צאָהל שפּינדלען איז געוואַקסען אויף 1,612,541, בעת די צאָהל בעשעפטיגטע אַרבייטער איז פערקלענערט געוואָרן אויף 50,505. דער „צייטווייליגער" עלענד, מיט וועלכען דער באוועל־קריזיס האָט די אַרבייטער צודריקט, איז נאָך געשטיגען

צווינגט ער שטענדיג די רעבעלישע האַנד פון ארבייט זיך צו בויגען."[211]

הגם אורע'ס שריפט איז ערשיענען אין 1835, אין אַ צייט, הייסט עס, ווען דער פאַבריק־סיסטעם איז לפי ערך נאָך געווען שוואַך ענטוויקעלט, בלייבט זי עד היום דער קלאַסישער אויסדרוק פונ'ם פאַבריק־גייסט, ניט נאָר מחמת איהר אָפענהערציגען ציניזם, נאָר אויך צוליעב דער נאַאיוויטעט, מיט וועלכער ער, דער פערפאַסער, פּלוידערט אַרויס די זינלאָזע ווידערשפּרוכען פון דעם קאַפּיטאַליסטישען מוח. נאָכדעם ווי ער ענטוויקעלט צום ביישפּיעל די „דאָקטרין", אַז קאַפּיטאַל מיט דער הילף פון דער וויסענשאַפט, וואָס שטעהט איהם צו דיענסט, „צווינגט שטענדיג די רעבעלישע האַנד פון ארבייט זיך צו בויגען", ווערט ער אויפגעבראַכט, פאַרוואָס „מען האָט פון אַ געוויסער זייט בעשולדיגט די מעכאַניש־פיזישע וויסענשאַפט, אַז זי דיענט דעם דעספּאָטיזם פון די רייכע קאַפּיטאַליסטען ווי אַ מיטעל צו אונטערדריקען די אָרימע קלאַסען." נאָכדעם ווי ער האָט ווייט און ברייט געפּרעדיגט ווי פאָרטיילהאַפט די שנעלע ענטוויקלונג פון דער מאַשינעריע איז פאַר די ארבייטער, וואָרענט ער זיי, אַז מיט זייער עקשנות, סטרייקס א.אז.וו. פערשנעלערן זיי די ענטוויקלונג פון דער מאַשינעריע. „אַזוינע געוואַלט־זאַמע אויפשטאַנדען, זאָגט ער, צייגען די מענשליכע קורצזיכטיג־קייט אין איהר שענדליכסטען כאַראַקטער—אין דעם כאַראַקטער פון אַ מענשען, וואָס מאַכט זיך פאַר זיין אייגענעם הענקער." אייניגע בלעטלעך פריהער זאָגט ער פערקעהרט: „ווען ניט די געוואַלט־זאַמע צונויפשטויסונגען און אונטערברעכונגען, וואָס ווערן פעראור־זאַכט דורך די פעראירטע מיינונגען פון די אַרבייטער, וואָלט זיך דער פאַבריק־סיסטעם נאָך פיעל שנעלער ענטוויקעלט צום נוצען פון אַלע אינטערעסירטע צדדים." דאַן שרייט ער אויס: „צום גליק פאַר דער בעפעלקערונג פון די באַוועל־בעצירקען פון גרויס־בריטאַניען קומען פאַר די פערבעסערונגען אין דער מעכאַניקע נאָר ביסלעכווייז. מען בעשולדיגט זי (דער דאָזיגער פערבעסערונג פון דער מאַשינעריע), אַז זי פערקלענערט דעם ארבייט־לוין פון די

---

[211] אורע, ד. נ., ז. 368—70.

טעט וועגען די פערבעסערונגען פון דער מאַשינעריע, וואָס ער האָט איינגעפיהרט אַלס פאָלגע פון דעם גרויסען און לאַנגען סטרייק פון די מאַשין־אַרבייטער אין יאָהר 1851: „דער כאַראַקטעריסטישער שטריך פון אונזערע מאָדערנע מעכאַנישע פערבעסערונגען איז די איינפיהרונג פון אויטאָמאַטישע ווערקצייג־מאַשינען. אַלץ וואָס אַ מעכאַנישער אַרבייטער האָט איצט צו טהאָן, און וואָס יעדער אינגעל קאָן טהאָן, איז ניט אַליין צו אַרבייטען, נאָר אויפצופּאַסען אויף דער שעהנער אַרבייט פון דער מאַשין. דער גאַנצער קלאַס אַרביי־טער, וואָס האָבען זיך געהאַלטען אויסשליסליך אויף זייער געשיקט־קייט, איז איצט בעזייטיגט. פריהער האָב איך בעשעפטיגט 4 אינגלעך אויף 1 מעכאַניקער. אַ דאַנק די נייע מעכאַנישע הילף־מיטלען האָב איך רעדוצירט די צאָהל דערוואַקסענע אַרבייטער פון 1500 אויף 750. דער רעזולטאַט איז אַ בעדייטענדער צו־וואוקס פון מיינע פּראָפיטען.“

אורע זאָגט וועגען אַ מאַשין אין די קאטון־דרוקערייען: „ענד־ליך האָבען די קאַפּיטאַליסטען געזוכט זיך צו בעפרייען פון אָט דער אונדערטרעגליכער שקלאַווערייַ (ד.ה. פון די לעסטיגע קאָנטראַקט־בעדינגונגען פון די אַרבייטער) רופענדיג די וויסענשאַפט צו הילף, און האָבען באַלד ווידער געוואונען זייערע לעגיטימע רעכטען—דאָס רעכט פון דעם קאָפּ איבער די אַנדערע טיילען פון קערפּער.“ וועגען אַן ערפינדונג פון שליכטען די קעטען [ביים וועבען], וואָס איז דירעקט אַרויסגערופען געוואָרן דורך אַ סטרייק, זאָגט ער: „די מחנה אונצופריעדענע, וועלכע האָט געמיינט, אַז זי איז אונבעזיעג־באַר הינטער די אַלטע פעסטונגען פון דער צוטיילונג פון דער אַר־בייט, האָט איינגעזעהן, אַז זי איז אַטאַקירט פון פלאַנק, און אַז איהרע פערטיידיגונג־מיטלען זיינען פערניכטעט דורך דער מאָדער־נער מעכאַנישער טאַקטיק. זיי האָבען זיך געמוזט אונטערגעבען, וואָס עס זאָל ניט זיין.“ ער זאָגט וועגען דער ערפינדונג פון דער „סעלף־אַקטינג־מיול“: „איהר איז געווען בעשערט צוריק איינצו־פיהרן אָרדנונג צווישען די אינדוסטריעלע קלאַסען.... די דאָזיגע ערפינדונג בעשטעטיגט די שוין ענטוויקעלטע דאָקטרין, אַז ווען קאַפּיטאַל בענוצט זיך מיט די דיענסטען פון דער וויסענשאַפט,

קויהלען א.אז.וו. לאָזען מיר דאָ אויס פון בעטראכט. ער בעשעפ־טיגט 100 ארבייטער צו 30 פונט סט. א יאָהר. דער וואַריאבלער קאַפּיטאַל, וואָס ער לעגט אויס יעהרליך, בעטרעפט אויף דעם אופן 3000 פונט סט. ער זאָגט אָב 50 אַרבייטער און בעשעפטיגט די איבערגעבליבענע 50 ביי א מאַשינעריע, וואָס קאָסט איהם 1500 פונט סט. מיר נעהמען ווייטער אָן, אז דער רויה־מאַטעריאַל, וואָס ווערט פערצעהרט דורכ'ן יאָהר, קאָסט ווי פריהער 3000 פונט סט."[214]

איז א וועלכער עס איז קאַפּיטאַל „פריי געוואָרן" דורך דער דאָזיגער אומוואַנדלונג? אין דעם אַלטען אופן פון פּראָדוקציאָן איז די אויסגעלעגטע גאַנצע סומע פון 6000 פונט סט. בעשטאַנען א העלפט פון קאָנסטאַנטען און א העלפט פון וואַריאבלען קאַפּיטאַל. איצט בעשטעהט זי פון 4,500 פונט סט. (3000 פונט סט. פאַר רויה־מאַטעריאַל און 1,500 פונט סט. פאַר מאַשינעריע) קאָנסטאַנ־טען קאַפּיטאַל און 1,500 פונט סט. וואַריאבלען. אנשטאָט א העלפט מאַכט איצט אויס דער וואַריאבלער אָדער דער טייל קאַפּיטאַל, וואָס איז אויסגעביטען אויף לעבעדיגער ארבייט־קראַפט, נישט מעהר ווי א פערטעל פון דעם גאַנצען קאַפּיטאַל. אנשטאָט בעפרייאונג קומט דאָ פאָר א בינדונג פון קאַפּיטאַל אין א פאָרם, אין וועלכער ער הערט אויף זיך אויסצובייטען אויף אַרבייט־קראַפט, דאָס הייסט עס קומט פאָר א פערוואַנדלונג פון וואַריאבלען אין קאָנסטאַנטען קאַפּיטאַל. דער קאַפּיטאַל פון 6000 פונט סט. קאָן איצט, ווען אַלע איבעריגע אומשטענדען בלייבען דיזעלביגע, קיינמאָל ניט בע־שעפטיגען מעהר ווי 50 אַרבייטער. מיט יעדער פערבעסערונג פון דער מאַשינעריע בעשעפטיגט ער אַלץ וועניגער.

כדי נאָכצוגעבען די טעאָרעטיקער פון קאָמפּענסאַציע, וועלען מיר אָננעהמען, אז די נייי־איינגעפיהרטע מאַשינעריע קאָסט ווע־ניגער איידער די סומע פון דער ארבייט־קראַפט און אַרבייט־ווערק־צייג, וואָס זי האָט אַרויסגעשטופּט, למשל אנשטאָט 1500 נאָר 1000 פונט סט.

---

[214] נאָטאַ בענע: איך גיב די אילוסטראַציע איננאַנצען אויפ'ן זעלביגען שטייגער ווי די אויבען־דערמאָנטע עקאָנאָמען.

דערוואקסענע ארבייטער, דורכדעם וואס זי ווארפט ארויס א טייל פון זיי און זייער צאהל שטייגט פאלגליך אריבער די נאכפראגע אויף ארבייט. זי פערמעהרט אבער די נאכפראגע אויף קינדער־ארבייט און פערגרעסערט דערמיט זייער לוין."

דערזעלביגער טרויסטער פערטיידיגט פון דער אנדער זייט דעם נידעריגען קינדער־לוין דערמיט, וואס „עס האלט אב די עלטערן צו שיקען די קינדער צו־פריה אין דער פאבריק." זיין גאנצעס בוך איז א פערהערליכונג פון דעם אונבעגרענצטען ארבייטס־טאג, און דער פערבאט פונ'ם געזעץ צו מאטערן ביי דער ארבייט קינדער פון 13 יאהר מעהר ווי 12 שטונדען א טאג דערמאנט זיין ליבעראלע נשמה אן די דונקעלסטע צייטען פון דעם מיטעלאלטער. דאס האלט איהם ניט אב אויפצופאדערן די פאבריק־ארבייטער, זיי זאלען אבגעבען א דאנק דעם רבש"ע, וועלכער האט זיי דורך דער מאשינעריע „געגעבען געגוג פרייע צייט נאכצודענקען וועגען זייערע אונשטערבליכע אינטערעסען."[212]

6. די טעאריע פון קאמפענסאציע בנוגע די ארבייטער, וואס זיינען ארויסגעשטופט געווארן דורך דער מאשינעריע.

א גאנצע רייה בורזשואזע עקאנאמען ווי דזשיימס מילל, מעק־קולאך, טאררענס, סיניאר, דזש. סט. מילל א.א. בעהויפטען, אז יעדע מאשינעריע, וואס שטופט ארויס ארבייטער, בעפרייט אלע־מאל גלייכצייטיג און נויטיגערווייז פונקט אזויפיעל קאפיטאל צו בעשעפטיגען דיזעלביגע ארבייטער.[213]

לאמיר אנגעהמען, אז א קאפיטאליסט פערווענדט למשל אין א טאפעטען־פאבריק א קאפיטאל פון 6,000 פונט סט., און דערפון ווערט א העלפט אויסגעגעבען אויף רויה־מאטעריאל. די געביידען,

---

[212] אורע, ד. ג., ז. 368, 7, 370, 180, 321, 281, 475.

[213] ריקארדא האט אין אנהויב אויך געהאלטען אט די מיינונג, ער האט אבער שפעטער, מיט זיין כאראקטעריסטישער וויסענשאפטליכער אונבעצוואונגענקייט און ליעבע צום אמת, זיך אויסדריקליך אבגעזאגט פון איהר. זעה ד. ריקארדא, „פרינסיפלס אוו פאליט. עק.", קאפיטעל 31.

נאָר זי שאַפט אויך צוגלייך אָב זייער צוזאַמענהאַנג מיט לעבענס־מיטלען, וואָס זיינען ווערטה 1500 פונט סט., און אויף אַט דעם אופן „שטעלט זי פריי“ די דאָזיגע לעבענסמיטלען. דער פּשוט׳ער און בשום אופן ניט נייער פאַקט, אַז די מאַשינעריע שטעלט דעם אַרבייטער אַרויס פריי פון לעבענסמיטלען הייסט אין דער עקאָנאָמישער שפּראַך, אַז די מאַשינעריע שטעלט לעבענסמיטלען פריי פאַר דעם אַרבייטער, אָדער זי פערוואַנדעלט זיי אין קאַפּיטאַל פאַר זיין בעשעפטיגונג. מען זעהט טאַקע ווי אַלץ העננט אָב פון דער פאָרם פון אויסדרוק. Nominibus Mollire licet mala [דאָס שלעכטע דאַרף מען דורך שעהנע ווערטער מאַכען אויסזעהן מילדער.]

לויט דער דאָזיגער טעאָריע זיינען די לעבענסמיטלען אין דעם ווערטה פון 1500 פונט סט. א קאַפּיטאַל, וואָס פערווערטעט זיך דורך דער אַרבייט פון די 50 אָבגעזאָגטע טאַפּעטען־אַרבייטער. דער דאָזיגער קאַפּיטאַל פערלירט פאָלגליך זיין בעשעפטיגונג, אַזוי באַלד ווי די 50 ווערן אַרבייטסלאָז, און ער ראַסט ניט און רוהט ניט, ביז ער געפינט ניט אַ נייע „אַנלאַגע“, אין וועלכער יענע 50 אַרבייטער זאָלען איהם ווידער קאָנען פּראָדוקטיוו קאָנזומירן. פריהער אָדער שפּעטער, הייסט עס, מוזען קאַפּיטאַל און אַרבייט זיך ווידער צו־זאַמענטרעפען און דאַמאָלסט וועט שוין זיין די קאָמפּענסאַציע. די ליידען פון די אַרבייטער, וואָס זיינען אַרויסגעשטופּט געוואָרן דורך דער מאַשינעריע, זיינען אַלזאָ פונקט אַזוי פאַרבייגעהענדע, ווי די גיטער פון דער וועלט.

די לעבענסמיטלען אין בעטרעף פון 1500 פונט סט. זיינען קיינמאָל ניט געשטאַנען קעגענאיבער די אַרבייטער אַלס קאַפּיטאַל. וואָס איז יאָ געשטאַנען קעגענאיבער זיי אַלס קאַפּיטאַל, איז געווען די 1500 פונט סט., וועלכע זיינען איצט פערוואַנדעלט אין מאַשי־נעריע. גענויער בעטראַכט, רעפּרעזענטירן די דאָזיגע 1500 פונט סט. נאָר אַ טייל פון די טאַפּעטען, וואָס די אָבגעזאָגטע 50 אַרביי־טער האָבען פּראָדוצירט פאַר׳ן יאָהר און האָבען זיי בעקומען פון זייער באַס אַלס לוין אין געלד־פאָרם, אנשטאָט אין נאַטורא [אין פּראָדוקטען]. פאַר די טאַפּעטען, וואָס זיינען פערוואַנדעלט גע־וואָרן אין 1500 פונט סט. האָבען זיי געקויפט לעבענסמיטלען אויף דערזעלביגער סומע. די דאָזיגע לעבענסמיטלען עקזיסטירן דערי־

אונטער אָט דער בעדינגונג וואָלט א וואַריאַבלער קאַפּיטאַל פון 1000 פונט סט. פערוואַנדעלט אָדער געבונדען געוואָרן אין קאָנ־סטאַנטען קאַפּיטאַל און א קאַפּיטאַל פון 500 פונט סט. וואָלט געוואָרן פריי. ער וואָלט געוואָרן איבעריג פאַר דער טאַפּעטען־פאַבריק און וואָלט געקאָנט פונקציאָנירן אַלס נייער קאַפּיטאַל. אָנ־גענומען דעמזעלביגען יעהרליכען לוין, וואָלט ער געקאָנט אויס־מאַכען א בעשעפטיגונג־פאָנד פאַר אַן ערך 16 אַרבייטער, בעת עס זיינען אָבגעזאָגט געוואָרן 50; ניין, ער וואָלט געקאָנט בעשעפ־טיגען א סך ווייניגער איידער 16 אַרבייטער, וואָרים פון די 500 פונט סט. מוז דאָך א טייל ווידער פערוואַנדעלט ווערן אין קאָנ־סטאַנטען קאַפּיטאַל, הייסט עס, אז נאָר א טייל דערפון קאָן אויס־געביטען ווערן אויף אַרבייט־קראַפט.

גאַנץ געוויס וועט די פאַבריצירונג פון דער נייער מאַשינעריע בעשעפטיגען א גרעסערע צאָהל מעכאַניקער; זאָל מען אין דעם געפינען א קאָמפּענסאַציע פאַר די טאַפּעטען־מאַכער, וואָס זיינען אַרויסגעוואָרפען געוואָרן אויפ'ן גאַס? אויף יעדען פאַל בעשעפ־טיגט די פערפערטיגונג פון דער מאַשינעריע ווייניגער אַרבייטער, איידער איהר בענוצונג שטופּט אַרויס. די סומע פון 1500 פונט סט., וועלכע שטעלט פאָר נאָר דעם אַרבייט־לוין פאַר די אָבגעזאָגטע טאַפּעטען־מאַכער, שטעלט איצט פאָר אין דער געשטאַלט פון מאַ־שינעריע: 1) דעם ווערטה פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען וואָס פאָ־דערן זיך זי אויפצובויען, 2) דעם אַרבייט־לוין פון די מעכאַניקער, וואָס פערפערטיגען זי, 3) דעם מעהרווערטה, וואָס קומט אָן זייער „מייסטער". היינט ווייטער: איז איינמאָל די מאַשין פערטיג, דאַרף מען זי ניט בענייען ביז נאָך איהר טויט. הייסט עס, כדי צו האַלטען בעשעפטיגט די צוגעגעבענע צאָהל מעכאַניקער, מוז איין טאַפּעטען־פאַבריקאַנט נאָכ'ן אַנדערן כסדר אַרויסשטופען אַר־בייטער דורך מאַשינען.

אויף אַן אמת מיינען גאָרניט יענע פערטיידיגער פון קאַפּיטאַל אָט דעם סאָרט בעפרייאונג פון קאַפּיטאַל. זיי מיינען די לעבענס־מיטלען פון די פריי־געוואָרענע אַרבייטער. מען קאָן ניט לייקענען, אַז צום ביישפּיעל אין דעם אויבען־דערמאָנטען פאַל מאַכט די מאַ־שינעריע פריי און ממילא „פערוועגדבאַר" ניט נאָר 50 אַרבייטער,

נעריע שטופט ארויס, ווערן פון ווערקשטאט ארויסגעוואָרפען אויפ'ן ארבייט־מארק און פערמעהרן דאָרט די צאָהל פון די ארבייט־קרעפ־טען, וואָס שטעהען שוין גרייט פאר דער קאפיטאליסטישער עקס־פלואטאציע. אין דעם זיבעטען אָבטייל פון אָט דעם בוך וועט זיך ארויסצייגען, אז אָט די ווירקונג פון דער מאשינעריע, וועלכע ווערט אונז דאָ פאָרגעשטעלט אלס א קאָמפענסאציע פאר דעם אר־בייטער־קלאס, איז פערקעהרט די שרעקליכסטע פורעניות פאר'ן ארבייטער. דאָ וועלען מיר נאָר בעמערקען: די ארבייטער, וועלכע זיינען ארויסגעוואָרפען; געוואָרן פון איין אינדוסטריע־צווייג, קאָנען גאַנץ געוויס זוכען בעשעפטיגונג אין א וועלכען עס איז אַנדער צווייג. געפינען זיי אזא בעשעפטיגונג, און קניפט זיך דערמיט ווידער אָן דער באנד צווישען זיי און די לעבענסמיטלען, וועלכע זיינען אינאיינעם מיט זיי פריינעשטעלט געוואָרן, קומט עס פאָר דורך א נייעם צוגעקומענעם קאפיטאל, וואָס שפּאָרט זיך פערוועגדט צו ווערן, אָבער בשום אופן ניט דורך דעם קאפיטאל, וואָס האָט שוין פריהער פונקציאָנירט און איז איצט פערוואנדעלט אין מא־שינעריע.

און אפילו דאן, ווי קליין זיינען זייערע אויסזיכטען! פער־קריפּעלטע דורך דער צוטיילונג פון דער ארבייט, זיינען אָט די אָרימע טייוואָלים אזוי ווייניג ווערטה אויסערהאלב זייער אַלטען ארבייטס־קרייז, אז זיי האָבען אין ערגעץ קיין צוטריט ניט, א חוץ אין אייניגע נידעריגע ארבייט־צווייגען, וועלכע זיינען צוליעב זייער איינפאכקייט שטענדיג איבערפילט און שלעכט בעצאָהלט.[215]

---

[215] ריקארדא'ס א תלמיד בעמערקט וועגען דעם עניין אנטקעגען דזש. ב. סעי'ס פלוידערייען: „אין אן ענטוויקעלטער צוטיילונג פון דער ארבייט קאן דעם ארבייטער'ס געשיקטקייט בענוצט ווערן נאר אין דעם ספעציעלען צווייג, אין וועלכען ער האט זי ערווארבען. זיי אליין זיינען א סארט מאשין. עס העלפט דעריבער אבסאלוט גארנישט צו פלאפלערן ווי א פאפוגיי, אז אט די אלע זאכען האבען א טענדענץ צו געפינען זייער אויסגלייכונג. מיר מוזען זיך ארומ־קוקען און זעהן, אז א לאנגע צייט קאנען זיי נארניט געפינען זייער אויסגלייכונג; און ווען זיי געפינען זי יא, שטעהט דאס ניווא נידעריגער איידער ביים אנפאנג פונ'ם פראצעס. ("An Inquiry into those Principles respecting the Nature of Demand etc." London 1821, p. 72.)

בער פאַר זיי ניט אַלס קאַפּיטאַל, נאָר אַלס סחורות, און זיי אַליין עקזיסטירן פאַר די דאָזיגע סחורות ניט אַלס לוין־אַרבייטער, נאָר אַלס קויפער. דער אומשטאַנד, וואָס די מאַשינעריע האָט זיי „אַרויסגעשטעלט פריי“ פון קויף־מיטלען, פערוואַנדעלט זיי פון קויפער אין נים־קויפער. דעריבער ווערט קלענער די נאָכפראַגע אויף די דאָזיגע סחורות. דאָס איז אַלעס.

אויב אָט די פערקלענערטע נאָכפראַגע גלייכט זיך אויס דורך אַ פערגרעסערטער נאָכפראַגע פון אַנאַנדער זייט, פאַלט דער מאַרק־פרייז פון די וועניגער־פערלאַנגטע סחורות. איז דאָס אפשר אַ גרונד צו בעוועגען דעם קאַפּיטאַל, וואָס איז פערטאָן אין דער פּראָדוקציאָן פון יענע לעבענסמיטלען, אַז ער זאָל בעשעפטיגען די אַרבייטסלאָז־געוואָרענע טאַפּעטען־אַרבייטער? אין געגענטייל, אויב יענע געפאַלענע פּרייזען האַלטען אָן אַ לענגערע צייט, וועט מען זיך נעהמען אַרונטערזעצען די לוינען פון די אַרבייטער, וועלכע זיינען בעשעפטיגט אין דער פּראָדוקציאָן פון יענע סחורות. אויב דער דוחק אין אָבזאַץ פון די נויטווענדיגע לעבענסמיטלען דויערט אַ לענגערע צייט, וועט אַ טייל קאַפּיטאַל, וואָס איז געווען אָבגעגעבען אויף זייער פּראָדוקציאָן, זיך ציהען צוריק און זוכען אַ פער־ווענדונג ערגעץ אַנדערשוואו. בעת עס פאַלען די מאַרק־פּרייזען און קאַפּיטאַל בייט זיין פּלאַץ, ווערן אויך די אַרבייטער, וואָס זיינען בעשעפטיגט אין דער פּראָדוקציאָן פון די נויטווענדיגע לעבענס־מיטלען, „בעפרייט“ פון אַ טייל פון זייער לוין. פאָלגליך, אַנשטאָט צו בעווייזען, אַז ווען די מאַשינעריע שטעלט פריי די אַרבייטער פון לעבענסמיטלען, פערוואַנדעלט זי גלייכצייטיג די דאָזיגע לע־בענסמיטלען אין קאַפּיטאַל, וועלכער בעשעפטיגט די אַרבייטער, בעווייזט דער הערר אַפּאָלאָגעט [דער פערטיידיגער פון קאַפּיטאַל] מיט דעם פעסטען געזעץ פון נאָכפראַגע און אָנבאָט אַקוראַט פער־קעהרט, אַז די מאַשינעריע וואַרפט אַרויס די אַרבייטער אויפ׳ן גאַס ניט נאָר אין דעם פּראָדוקציאָנס־צווייג וואו זי ווערט איינגעפיהרט, נאָר אויך אין די פּראָדוקציאָנס־צווייגען וואו זי ווערט ניט איינ־געפיהרט.

די ווירקליכע פאַקטען, וועלכע ווערן פערדרעהט פון דעם עקאָ־נאָמישען אָפּטימיזם, זיינען די: די אַרבייטער, וועלכע די מאַשי־

אינטענסיוויטעט פון דער ארבייט; פאַר זיך אַליין איז זי אַ נצחון פון מענשען איבער דער נאַטור־קראַפט, בעת קאַפּיטאַליסטיש אָנ־געווענדעט אונטעריאָכט זי דעם מענשען דורך דער נאַטור־קראַפט; פאַר זיך אַליין פערמעהרט זי דאָס רייכטום פונ׳ם פּראָדוצירער, בעת קאַפּיטאַליסטיש אָנגעווענדעט פעראָרימט זי איהם א.אז.וו.— דערקלערט פּשוט דער בורזשואַזער עקאָנאָם, אַז די אַלע פאַר־זיך בעטראַכטונגען פון דער מאַשינעריע בעווייזען קלאָר ווי דער טאָג, אַז יענע אַלע אויבען־אויפיגע ווידערשפּרוכען זיינען בלויז אַ פער־בלענדעניש פון דער געמיינער ווירקליכקייט, אָבער פאַר זיך אַליין און בכן אויך אין דער טעאָריע זיינען זיי גאָרניט פאַראַנען. ער שפּאָרט זיך איין אויף דעם אופן אַלע ווייטערע קאָפּ־דרעהעניש, און מאַכט נאָך אַ חוץ דעם זיין געגנער צום נאַרן, אַזוי ווי יענער וואָלט בעקעמפּט ניט די קאַפּיטאַליסטישע אָנווענדונג פון דער מאַ־שינעריע, נאָר די מאַשינעריע גופא.

דער בורזשואַזער עקאָנאָם לייקענט בשום אופן ניט, אַז דערביי קומען אויך אָרויס צייטווייליגע אונאַנגענעהמליכקייטען; אָבער וואו געפינט זיך דען אַ מעדאַל אָהן אַ לינקער זייט! און אַנאַנ־דער אויסנוצונג פון מאַשינעריע אויסער אַ קאַפּיטאַליסטישע איז פאַר איהם אונמעגליך. עקספּלואַטירן דעם ארבייטער דורך דער מאַשין איז פאַר איהם אַלץ איינס ווי עקספּלואַטירן די מאַשין דורך דעם אַרבייטער. איז דעריבער, ווער עס דעקט אויף דעם ווירקליכען צושטאַנד אין דעם קאַפּיטאַליסטישען געברויך פון מאַ־שינעריע, דער וויל איבערהויפּט ניט, מען זאָל זיך בענוצען מיט מאַשינעריע, דער איז אַ געגנער פון סאָציאַלען פּאָרטשריט![216]

---

[216] אַ מייסטער אין דעם סאָרט העזה׳דיגען קרעטיניזם איז צווישען אַנדערע מאַקקולאָך. ער זאָגט צום ביישפּיעל מיט דער געמאַכטער נאַאיוויטעט פון אַ 8־יאָהריגען קינד: „אויב עס איז פאָרטיילהאַפט צו ענטוויקלען וואָס מעהר דעם אַרבייטער׳ס געשיקטקייט, כדי ער זאָל זיין בכח צו פּראָדוצירן אַ שטענדיג גרעסערן סכום סחורות מיט דעמזעלביגען אָדער נאָך אַ קלענערן סכום אַרבייט, דאַן מוז עס אויך זיין פאָרטיילהאַפט, אַז ער זאָל זיך בענוצען מיט דער הילף פון אַזעלכע מאַשינעריע, וועלכע אונטערשטיצט איהם אַם ווירקזאַמסטען צו דער־גרייכען דעם דאָזיגען רעזולטאַט.״ (MacCulloch, "Principles of Political Economy", London 1830, p. 166.)

אויסער דעם ציהט יעהרליך צו יעדער אינדוסטריע־צווייג, ווי צוםביישפיעל די טאפעטען־פאבריקאציע, א נייעם שטראם מענשען, פון וועלכע אויסצופילען די לעדיג־געווארענע פלעצער און צונעה־מען נייע פאר זיין רעגעלמעסיגען וואוקס. אזויבאלד ווי די מאשי־נעריע מאכט פריי א טייל ארבייטער, וואס זיינען ביז אהער געוועזן בעשעפטיגט אין א בעשטימטען אינדוסטריע־צווייג, ווערן אויך אב־געצויגען די קאנדידאטען אויף די לעדיגע פלעצער פון דעם אינ־דוסטריע־צווייג, פאר וועלכען זיי זיינען געוועזן בעשטימט, און ווערן ביסלעכווייז אויפגענומען אין אנדערע ארבייט־צווייגען, בעת די אורשפרינגליכע קרבנות ווערן אין דער איבערגאנג־צייט גרעסטענ־טיילס פערלאזט און פערלארן.

עס איז גאנץ געוויס אן אונצווייפעלהאפטער פאקט, אז די מאשינעריע פאר זיך אליין איז ניט פעראנטווארטליך פאר די ליי־דען, וואס זי ברענגט מיט זיך. עס איז ניט איהר שולד, אויב זי „זעצט ארויס פריי" דעם ארבייטער אונטער די היינטיגע אומ־שטענדען און רייסט איהם אב פון זיינע לעבענסמיטלען. זי מאכט וועלוועלער און פערמעהרט דעם פראדוקט אין דעם צווייג, וואס זי כאפט ארום, און לאזט אין אנהויב די מאסע לעבענסמיטלען, וואס ווערן פראדוצירט אין אנדערע צווייגען, אומפערענדערט. די גע־זעלשאפט בעזיצט אלזא נאכדעם, אזוי גוט ווי פריהער איידער זי איז איינגעפיהרט געווארן, פונקט אזויפיעל, אדער מעהר, לעבענס־מיטלען פאר די פריי ארויסגעזעצטע ארבייטער, שוין ניט נעהמענ־דיג אין בעטראכט דעם אונגעהויערן טייל פראדוקטען, וואס די ניט־ארבייטער פערשווענדען. אין דער ערקלערונג פון אט דעם פאקט גלענצט זעהר העל דער שעהן־פארבענדער גייסט פון די עקאנאמען. די ווידערשפרוכען און געגענזאצען, וואס לאזען זיך ניט אבטיילען פון דער קאפיטאליסטישער אנווענדונג פון דער מא־שינעריע, עקזיסטירן ניט, ווייל זיי וואקסען ניט ארויס פון דער מאשינעריע גופא, נאר פון איהר קאפיטאליסטישער אנווענדונג! אזוי ווי אבער די מאשינעריע פאר זיך אליין בעטראכטעט פער־קירצט די ארבייט־צייט, בעת קאפיטאליסטיש אנגעווענדעט פער־לענגערט זי דעם ארבייטס־טאג; פאר זיך אליין פערלייכטערט זי די ארבייט, בעת קאפיטאליסטיש אנגעווענדעט פערגרעסערט זי די

פון דער אָנווענדונג פון מאַשינעריע. אַ חוץ דעם וואָלט דער מאַ־שין־פּראָדוקט געווען פּונקט אַזוי טייער אָדער נאָך טייערער איידער דער האַנד־פּראָדוקט. אַנשטאַט אָבער צו בלייבען דערזעלביגער סכום, וואַקסט די גאַנצע מאַסע מאַשין־אַרטיקלען, וואָס ווערן פּראָ־דוצירט פון אַ פערקלענערטער צאָהל אַרבייטער, פאַקטיש ווייט איבער דעם סך הכל פון די אַרויסגעשטופּטע האַנדווערק־אַרטיק־לען. לאָמיר אָננעהמען, אַז 400,000 עלען מאַשין־געוועב וואָלטען געקאָנט פּראָדוצירט ווערן פון וועניגער אַרבייטער איידער 100,000 עלען האַנד־געוועב. אין דעם פיער מאָל פערגרעסערטען פּראָדוקט שטעקט פיער מאָל מעהר רויה־מאַטעריאַל, אַ שטייגער וואָל. די פּראָדוקציאָן פון דעם רויה־מאַטעריאַל מוז אַלזאָ פיער מאָל פער־גרעסערט ווערן. וואָס איז שייך אָבער צו די פערצעהרטע אַרבייט־מיטלען, ווי געביידען, קויהלען, מאַשינען א.אַז.וו., ענדערן זיך די גרעניצען, אין וועלכע עס קאָן וואַקסען די צוגעקומענע אַרבייט, וואָס איז נויטיג זיי צו פּראָדוצירן, לויט דעם חלוק צווישען דער מאַסע פונ׳ם מאַשין־פּראָדוקט און דער מאַסע פון דעם האַנד־פּראָדוקט, וואָס דיזעלביגע צאָהל אַרבייטער קאָן אַרויסגעבען.

ווען די מאַשין־פּראָדוקציאָן שפּרייט זיך אויס אין איין אינ־דוסטריע־צווייג, מוז דעריבער זיך פערגרעסערן די פּראָדוקציאָן צו־ערשט אין די אַנדערע צווייגען, וועלכע שטעלען איהם צו זיינע פּראָדוקציאָנס־מיטלען. ווי ווייט עס וואַקסט דורכדעם די בע־שעפטיגטע צאָהל אַרבייטער, הענגט אָב, ווען די לענג פונ׳ם אַר־בייטס־טאָג און די אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט איז בעשטימט, פון דער צוזאַמענשטעלונג פון דעם אַריינגעלעגטען קאַפּיטאַל, דאָס הייסט פון דער פּראָפּאָרציע צווישען זיינע קאָנסטאַנטע און וואַ־ריאַבלע בעשטאַנד־טיילען. די דאָזיגע פּראָפּאָרציע וויעדער בייט זיך פיעל לויט דעם ערך אויף וויפיעל די מאַשינעריע האָט שוין פערכאַפּט אָדער האַלט אין פערכאַפּען יענע אינדוסטריען גופא. די צאָהל מענשען, וואָס זיינען פעראורטיילט צו אַרבייטען אין די קויהלען־ און מעטאַל־מינען, איז אונגעהויער געוואַקסען מיט דעם פאָרטשריט פון דעם ענגלישען מאַשין־סיסטעם, הגם אין דעם לעצ־טען צעהנדליג יאָהר איז דער דאָזיגער וואוקס געווען לאַנגזאַמער

דאָס איז פּונקט ווי דער בעריהמטער גאָרנעל־שניידער ביל סייקס וואָלט גע'טענה'ט: „מיינע העררען געשוואָרענע, עס איז קיין צווייפעל ניט, אז דעם קאָמי וואָיאַזשאָר'ס האַלז איז איבערגע־שניטען געוואָרן. דער פאַקט איז אָבער ניט מיין שולד; עס איז די שולד פון דעם מעסער. זאָלען מיר אָבער צוליעב אַזעלכע צייט־ווייליגע אונאַנגענעהמליכקייטען אָבשאַפען דעם געברויך פון מע־סערס? בעקלערט זיך נאָר! וואָס וואָלט געוואָרן פון דעם אַקער־בוי און פון האַנדווערק אָהן מעסערס? ברענגט ניט דער מעסער פיעל הילף אין דער כירורגיע, און בעלעהרונג אין דער אַנאַטאָמיע? און איז ער ניט דערצו אַ געווינשטער העלפער ביי אַ פרעהליכער סעודה? שאַפט אָב דעם מעסער—און איהר שליידערט אונז צוריק אין דער טיעפסטער באַרבאַריי!" *216

הגם די מאַשינעריע שטופּט נויטיגערווייז ארויס ארבייטער אין די אַרבייט־צווייגען וואו זי ווערט איינגעפיהרט, קאָן זי פונדעסט־וועגען ארויסרופען אַ פערגרעסערטע בעשעפטיגונג אין אַנדערע צווייגען. אַזאַ ווירקונג האָט אָבער גאָרנישט געמיינשאַפטליכעס מיט דער אַזויגערופענער טעאָריע פון קאָמפּענסאַציע.

אַזוי ווי יעדער מאַשין־פּראָדוקט, צום ביישפּיעל אַן על מאַשין־געוועב, איז וועלוועלער איידער דער האַנד־געמאַכטער פּראָדוקט פון דעמזעלבען סאָרט, וועלכען ער האָט ארויסגעשטופּט, פאָלגט דער־פון גאַנץ קלאָר, ווי אַן אַבסאָלוטעס געזעץ: אויב דער גאַנצער סכום מאַשינענמעסיג־פּראָדוצירטע אַרטיקלען בלייבט גלייך צו דעם גאַנצען סכום אַרטיקלען, וואָס זיינען פריהער פּראָדוצירט געוואָרן דורך האַנדווערק אָדער מאַנופאַקטורמעסיג, דאַן פערקלענערט זיך דער סך הכל פון דער בעשעפטיגטער אַרבייט. די צוגעקומענע אַרבייט, וואָס פאָדערט זיך אַ שטייגער פאַר דער פּראָדוקציאָן פון דעם אַרבייט־מיטעל גופא, מאַשינעריע, קויהלען א.אז.וו., מוז זיין קלענער איידער די אַרבייט־פערמינערונג, וואָס איז אַ פּועל יוצא

*216 „דער ערפינדער פון דער שפּין־מאַשין האָט רואינירט אינדיען, דאָך אַהרט עס אונז ווענינ." (א. טהיער, „דע לאַ פּראָפּריעטע", פּאַריז 1848.) דער גרויסער שטאַאטסמאַן פערבייט דאַ די שפּין־מאַשין מיט דעם מעכאַנישען וועב־שטוהל, „וואָס עס אַהרט אונז אויך ווענינ."

אקער־לאַנד אין לאָנקעס צו פּיטערן שאָף, האָט ארויסגערופען א מאסענהאַפטע פעריאָגונג פון די ערד־ארבייטער און זיי געמאַכט „איבעריג“. אירלאַנד מאַכט נאָך איצט דורך דעם פּראָצעס, און איהר בעפעלקערונג, וועלכע איז זינט 1845 פערקלענערט געוואָרן אויף א העלפט, ווערט נאָך ווייטער רעדוצירט גענוי אין דער מאָס, וואָס שטימט מיט די בעדערפענישען פון איהרע לענדלאָרדס און פון די ענגלישע הערען וואָל־פאַבריקאַנטען.

ווען די מאַשינעריע כאַפּט ארום די פּאָר־שטופּען אָדער צווי־שטופּען, וואָס אַן ארבייט־געגענשטאַנד דאַרף דורכמאַכען ביז ער בעקומט זיין לעצטע פאָרם, דאַן פערמעהרט זיך צוזאַמען מיט דעם ארבייט־מאַטעריאַל אויך די נאָכפראַגע אויף ארבייט אין די פּראָדוקציאָנען, וואָס ווערען נאָך בעטריבען האַנדווערקמעסיג אָדער מאַנופאַקטור־מעסיג. אין וועלכע די דאָזיגע מאַשין־פאַבריקאַטען געהען אריין. די מאַשין־שפּינערייי צום ביישפּיעל שטעלט צו די גאַרן אַזוי וואָלוועל און אַזוי פּיעל, אַז די האַנד־וועבער האָבען אין אָנהויב געקאָנט ארבייטען די פולע צייט אָהן א פערגרעסערטען אויסלאָג. אויף דעם אופן איז געשטיגען זייער הכנסה.[220] דעריבער איז געווען אַזאַ צופלוס פון מענשען אין די באַוועל־וועבעריי, ביז די 800,000 באַוועל־וועבער, וועלכע זיינען אין ענגלאַנד צום ביי־שפּיעל ארויסגערופען געוואָרן אין לעבען דורך דער „דזשעני“, „טראָסל“ און „מיול“, צום סוף ווידער דערשלאָגען געוואָרן דורך דעם דאַמף־וועבשטוהל. אַזוי איז מיט דעם איבערפלוס פון דער מאַשינענמעסיג פּראָדוצירטע קליידונג־שטאָפען געוואַקסען די צאָהל שניידער, קליידער־מאַכערינען, נעהטערקעס א.אז.וו., ביז עס האָט זיך בעוויזען די נעה־מאַשין.

---

[220] „א פאַמיליע פון 4 דערוואַקסענע פּערזאָן (באַוועל־וועבער) מיט 2 קינדער אַלס וויקלער האָבען פערדיענט, אין ענד פון לעצטען י.ה. און אָנפאַנג פון דעם איצטיגען י.ה. 4 פונט סט. ביי א צעהן־שטונדיגען ארבייטס־טאָג; ווען עס איז געווען זעהר פּיעל ארבייט, האָבען זיי געקאָנט פערדיענען נאָך מעהר . . . פריהער פלעגען זיי שטענדיג ליידען, ווייל זיי האָבען ניט געקאָנט קריגען גענוג גאַרן.“ (Gaskell, “The Manufacturing Population of England”, London 1883, p. 25—27.)

דורך דעם געברויך פון נייער מאַשינעריע אין דער מינען־אַרבייט.[217] מיט דער מאַשין ווערט געבאָרן אַ נייער סאָרט אַרבייטער—איהר פּראָדוצירער. מיר ווייסען שוין, אַז די מאַשין־פּראָדוקציאָן בע־הערשט וואָס ווייטער אַלץ אויף אַ גרעסערן מאָסשטאַב אָט דעם פּראָדוקציאָנס־צווייג גופא.[218] ווייטער, וואָס איז שייך דעם רויה־מאַטעריאַל,[219] איז צום בייספּיעל גאָר קיין ספק ניט, אַז די ראַ־שיגע ענטוויקלונג פון דער באַוועל־שפּינערייי האָט שטאַרק סטימו־לירט די קולטיווירונג פון באַוועל אין די פעראייניגטע שטאַאַטען און צוזאַמען מיט איהר, ניט נאָר דעם אַפריקאַנער שקלאַווען־האַנ־דעל, נאָר עס האָט אויך געמאַכט די נעגער־צוכט פאַר דעם הויפּט־געשעפט פון די אַזויגערופענע גרעניץ־שקלאַווען־שטאַאַטען. ווען דער ערשטער שקלאַווען־צענזוס איז גענומען געוואָרן אין די פער־אייניגטע שטאַאַטען, אין יאָהר 1790, האָט זייער צאָהל בעטראָפען 697,000; אין 1861 האָט די צאָהל געגרייכט אַרום 4 מיליאָן. פון דער אַנדער זייט איז ניט ווייניגער זיכער, אַז דאָס אויפבליהען פון דער מעכאַנישער וואָל־פאַבריק און די שטענדיגע פערוואַנדלונג פון

---

[217] לויט דעם צענזוס פון 1861 (לאנדאן 1863, באנד 2) האט די צאהל בע־שעפטיגטע ארבייטער אין די קויהלען־מינען פון ענגלאנד און וועלס בעטראפען 246,613, פון וועלכע 73,546 זיינען געוועזן אונטער 20 יאהר אלט און 173,067 אריבער 20. אין דער ערשטער רובריק געהערן 835 פינף ביז צעהן־יעהריגע, 30,701 צעהן ביז פופצעהן־יעהריגע, 42,010 פופצעהן ביז נייןצעהן־יעהריגע. די צאהל ארבייטער, וואס זיינען געוועזן בעשעפטיגט אין די אייזען־, קופער־, בליי־, צין־ און אלע אנדערע מעטאל־מינען, האט בעטראפען 319,222.

[218] אין ענגלאנד און וועלס זיינען אין יאהר 1861 געוועזן בעשעפטיגט אין דער פראדוקציאן פון מאשינעריע 60,807 פערזאן, אריינגערעכענט די פאבריקאנ־טען מיט זייערע קאמיס, מיט אלע אגענטען און האנדעלסלייט פון דעם פאך. דאגעגען זיינען פון דער צאהל אויסגעשלאסען די פראדוצירער פון קלענערע מאשינען, ווי נעה־מאשינען א.אז.וו., אזוי אויך די פראדוצירער פון ווערקצייג פאר די ארבייט־מאשינען, ווי שפינדלען א.אז.וו. די צאהל פון אלע ציוויל־אינזשעניערען האט בעטראפען 3,329.

[219] אזוי ווי אייזען איז איינער פון די וויכטיגסטע רויה־שטאפען, דארף מען דא בעמערקען, אז אין יאהר 1861 זיינען אין ענגלאנד און וועלס געוועזן 125,771 אייזען־גיסער: 123,430 מענער און 2,341 פרויען. פון די ערשטע זיינען געוועזן 30,810 אונטער 20 יאהר, 92,620 איבער 20 יאהר אלט.

אינדוסטריע א גרעסערע מאסע פרעמדע רויה־שטאפען, טייל־פראָ־דוקטען, האלב־פאבריקאטען א.אז.וו. אלס פּראָדוקציאָנס־מיטלען. צוזאמען מיט די דאָזיגע בעציהונגען פון וועלט־מארק שטייגט די ארבייט־נאָכפראגע אין דער טראנספּאָרט־אינדוסטריע, וועלכע שפּאלט זיך אין פיעלע נייע אונטער־מינים.[222]

די פערמעהרונג פון פּראָדוקציאָנס־מיטלען און פון לעבענס־מיטלען דורך א רעלאטיוו קלענערער צאָהל ארבייטער טרייבט צו אַן אויסשפּרייטונג פון דער ארבייט אין אזוינע אינדוסטריע־צווייגען, וואָס זייערע פּראָדוקטען וועלען טראָגען פרוכט ערשט אין דער ווייטער צוקונפט, ווי למשל בויען קאנאלען, דאָקען, טונעלען, בריקען א.אז.וו. סיי דירעקט אויפ׳ן יסוד פון דער מאשינעריע, אָדער מחמת דער אלגעמיינער אינדוסטריעלער רעוואָלוציע, וואָס זי איז גורם, בילדען זיך אוים גאנץ נייע פּראָדוקציאָנס־צווייגען און פּאָלג־ליך נייע ארבייט־פעלדער. זייער טייל פּלאַץ אָבער אין דער כלל־פּראָדוקציאָן איז אפילו אין די העכסט־ענטוויקעלטע לענדער בשום אופן ניט קיין בעדייטענדער. די צאָהל ארבייטער, וואָס זיי בע־שעפטיגען, שטייגט אין א דירעקטער פּראָפּאָרציע צו דער נויט־ווענדיגקייט, וואָס זיי שאפען אין די גרעבסטע האנד־ארבייט. אלס הויפּט־אינדוסטריען פון דעם סאָרט קאָן מען געגענווערטיג בע־טראכטען גאז־ווערק, טעלעגראפיע, פאָטאָגראפיע, דאמף־שיף נא־וויגאציע און אייזענבאהנען. דער צענזוס פון 1861 (פאר ענגלאנד און וועלס) גיט אָן אין דער גאז־אינדוסטריע (גאז־ווערק, פּראָדוק־ציאָן פון מעכאנישע אפּאראטען, אגענטען פון די גאז־קאָמפּאניען א.אז.וו.) 15,211 פּערזאָנען, טעלעגראפיע 2,399, פאָטאָגראפיע 2,366, דאמף־שיף־דיענסט 3,570 און אייזענבאהנען 70,599, צווישען וועלכע עס געפינען זיך אומגעפעהר 28,000 מעהר אָדער ווייניגער שטענדיג בעשעפטיגטע „אונגעשיקטע“ ערד־גראָבער, א חוץ דעם גאנצען אדמיניסטראטיווען און קאָמערציעלען פּערזאָנאל. דער סך־הכל, אלזאָ, פון אלע בעשעפטיגטע אין די דאָזיגע פינף נייע אינ־דוסטריען בעטרעפט 94,145.

---

[222] אין יאהר 1861 אין ענגלאנד און וועלס זיינען געוועזן 94,665 מאטראזען בעשעפטיגט אין דער האנדעלס־מארין.

אין דעם ערך וואָס עס שטייגט די מאַסע רויה־שטאָפען, האַלב־פאַבריקאַטען, אַרבייט־אינסטרומענטען א.אז.וו., וועלכע די מאַשין־פּראָדוקציאָן שטעלט־צו מיט אַ פערהעלטניסמעסיג קליינער צאָהל אַרבייטער, זונדערט זיך אָב די בעאַרבייטונג פון די דאָזיגע רויה־שטאָפען און האַלב־פאַבריקאַטען אין אָהן אַ צאָהל אונטער־מינים; עס וואַקסט, הייסט עס, די פיעלפאַכיגקייט פון די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקציאָנס־צווייגען. די מאַשין־פּראָדוקציאָן טרייבט די געזעל־שאַפטליכע צוטיילונג פון דער אַרבייט ניט אַן ערך ווייטער איידער די מאַנופאַקטור, ווייל זי פערמעהרט אין ניט אַן ערך העכערן גראַד די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון די מלאָכות, וואָס זי האָט פערכאַפּט.

דער דירעקטער רעזולטאַט פון דער מאַשינעריע איז צו פער־גרעסערן דעם מעהרווערטה און צוגלייך די פּראָדוקטען־מאַסע, אין וועלכער ער שטעלט זיך אַרויס; מיט דעם סובסטאַנץ, הייסט עס, פון וואַנען דער קאַפּיטאַליסטען־קלאַס און זיינע נאָכשלעפּער לעבען, ווערן אויך פערגרעסערט די דאָזיגע געזעלשאַפט־שיכטען גופא. זייער וואַקסענדער רייכטום און די רעלאַטיוו שטענדיג־פאַלענדע צאָהל אַרבייטער, וואָס פאָדערט זיך צו פּראָדוצירן די ערשטע לע־בענסמיטלען, שאַפען צוזאַמען מיט נייע לוקסוס־בעדערפעניסען אויך נייע מיטלען זיי צו בעפריעדיגען. אַ גרעסערער טייל פון די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקטען ווערט פערוואַנדעלט אין איבערפלי־סיגע (סורפּלוס) פּראָדוקטען, און אַ גרעסערער טייל פון די איבער־פליסיגע פּראָדוקטען ווערט אין פערפיינערטע און פערפיעלפאַכטע פאָרמען רעפּראָדוצירט און פערצעהרט. מיט אַנדערע ווערטער, די לוקסוס־פּראָדוקציאָן וואַקסט.[221] די פערפיינערונג און פערפיעלפאַ־כונג פון די פּראָדוקטען קומען אויך אַרויס פון די נייע בעציהונגען פון׳ם וועלט־מאַרק, וואָס די גרויס־אינדוסטריע בעשאַפט. עס ווערן ניט נאָר מעהר אויסלענדישע גענוס־מיטלען אויסגעטוישט אויף היי־מישע פּראָדוקטען, נאָר עס געהט אויך אַריין אין דער היימישער

[221] פ. ענגעלס אין „לאַגע דער אַרבייטענדען קלאַססע אין ענגלאַנד" ווייזט אָן אויף דעם יאַמערליכען צושטאַנד פון אַ גרויסען טייל פון גראַד אָט די לוקסוס־אַרבייטער. זעהר פיעלע נייע פאַקטען וועגען דעם געפינען זיך אין די בעריכטען פון דער „טשילדרען׳ס עמפּלאָימענט קאָמישיאָן".

איוווענס, וואלצווערק א.אז.וו.) און מעטאל־מאנופאקטורען

פון אלערליי סארטען — — — — — — — — — — — — 396,998 [224]

דער דיענער־קלאס — — — — — — — — — — — — — — 1,208,648 [225]

ווען מיר רעכענען צוזאמען די בעשעפטיגטע אין אלע טעקסטיל־פאבריקען מיט די וואס זיינען בעשעפטיגט אין די קויהלען־ און

---

[224] דערפון זיינען פון ווייבליכען געשלעכט 30,501.

[225] דערפון זיינען פון מענליכען געשלעכט 137,447. פון די 1,207,648 זיינען אויסגעשלאסען אלע וואס דיענען ניט אין פריוואט־הייזער.

הוספה צו דער 2טען אויסגאבע. פון 1861 ביז 1870 האט זיך די צאהל פון מענליכע דיענער כמעט פערטאפעלט. זי איז אויסגעוואקסען ביז 267,671. אין יאהר 1847 זיינען געווען 6294 ווילד־היטער (פאר די אריסטאקראטישע געיעג־פארקען), אין יאהר 1869 דאגעגען—4921. די יונגע מיידלעך, וואס דיענען ביי די לאנדאנער קליינע שפיזבירגער, הייסען אויף דער פאלקס־שפראך „ליטל סלייוויעס“, קליינע שקלאווען.

[אין מארקס'עס האנד־עקזעמפלאר פון דער 1טער אויפלאגע געפינט זיך פערצייכענט די פאלגענדע ציטאטע פון דעם „איווענינג סטאר“, פון 11טען סעפט. 1868 : „דער אופן ווי אזוי גאנץ יונגע דיענסט־מיידלעך ווערן געפייניגט פון איבער־ארבייט איז א שאנדע פאר זייערע באלעבאסטעס. צופעליג קען איך א סך פון די דאזיגע „שקלאפינען“, ווי אנדערע רופען זיי אן, און איך האב אויף זיי רחמנות פון גאנצען הארצען. זיי מוזען פריה אויפשטעהן און ארבייטען ביז שפעט אין דער נאכט. זיי שלאפען אין א קעלער־צימער פול מיט אונגע־ציפער, אדער אין דאך־קאמערן צוזאמען מיט די ראטצען. זיי עסען וואס בלייבט פון טיש. זיי ווערן בעשימפט, פערפאלגט פון די יונגע זיהנדלעך פון הויז און געפלאגט פון 4 אדער 5 קינדער; מען שיקט זיי אין אלע שלעכטע וועטערן נאך ביער, און אפטמאל קריגען זיי קלעפ פון זייער דערצארנטע באלעבאסטע. וואר־בענלאנג לאזט מען זיי ניט געהן אין קירך. מען צאהלט זיי אן עלענדען געהאלט, און ווען זיי ווערן קראנק שיקט מען זיי אוועק צו זייער פאמיליע, אויב זיי האבען א פאמיליע, אויב ניט, איז אין שפיטאל אדער אין ארמען־הויז. קיין וואונדער ניט, וואס עס ווערט זיי מיאוס די אנשטענדיגע ארבייט און בעשליסען זיך „צו געהן צום טייוועל“, וואס זיי, די ארימע קליינע שקלאווען, טהוען דאס גערן. איך האב זיי געזעהן וויינענדיג, ווען זיי האבען מיר דערצעהלט פון זייערע ליידען, פון די שלעג, פון דעם הונגער און דער קעלט, וואס זיי זיינען אויסגעשטאנען, ווי זיי זיינען ארויסגעטריעבן געווארן פון „פלאץ“, ווען זיי זיינען קראנק געווארן, ווי זיי האבען דאן געלעבט פערקויפענדיג זייערע קליידער, און ווי זיי זיינען צום סוף, ווען אלעס האט זיך אויסגעלאזט, געזונקען אין שמוץ און זינקען זייט דאן אלץ טיעפער און טיעפער. ליידער זיינען פאראן ווייניג מענשען, וואס זאלען אויף זיי רחמנות האבען.“

ענדליך די אונגעוועהנליך־פערגרעסערטע פּראָדוקטיוו־קראַפט אין די ספערען פון דער גרויס־אינדוסטריע, בעגלייט ווי זי איז פון אַ אינטענסיוו און עקסטענסיוו געשטיגענער עקספּלואַטאַציע פון דער אַרבייט־קראַפט אין אַלע איבעריגע פּראָדוקציאָנס־ספערען, גיט די מעגליכקייט צו פערווענדען אַ שטענדיג־גרעסערן טייל פון דעם אַרבייטער־קלאַס אונפּראָדוקטיוו, און אויף אַזאַ אופן צו רע־פּראָדוצירן אין אַלץ־גרעסערע מאַסען די אַלטע הויז־שקלאַווען אונ־טער'ן נאָמען „דער דיענענדער קלאַס“, ווי בעדיענטע, הויז־מיידלעך, לאַקייען א.אַז.וו. לויט דעם צענזוס פון 1861 האָט די גאַנצע בע־פעלקערונג פון ענגלאַנד און וועלס געצעהלט 20,066,224 פּערזאָן, פון וועלכע 9,776,259 זיינען געוועזן מענער און 10,289,965 פרויען. ציהט מען דערפון אַראָב אַלע וואָס זיינען צו־אַלט אָדער צו־יונג צו אַרבייטען, אַלע „אונפּראָדוקטיווע“ פרויען, יונגע פּערזאָנען און קינדער, דאַן די „אידיאָלאָגישע“ שטאַנדען, ווי רעגיערונג־בעאַמטע, גייסטליכע, יוריסטען, מיליטער א.אַז.וו., ווייטער אַלע די, וואָס זייער איינציגע בעשעפטיגונג איז צו פערצעהרן פרעמדע אַרבייט אין דער פּאָרם פון גרונד־רענטע, צינזען א.אַז.וו., ענדליך קבצנים, אַרומשלעפּער, פערברעכער א.אַז.וו., בלייבען אין רונדע צאָהלען 8 מיליאָן מענשען פון ביידע געשלעכטער און די פערשיידענע עלטערס, אַריינרעכענענדיג אויך אַלע קאַפּיטאַליסטען, וועלכע פונקציאָנירן אויף אַ וועלכען עס איז אופן אין דער פּראָדוקציאָן, דעם האַנדעל, דער פינאַנץ א.אַז.וו. פון אָט די 8 מיליאָן קומט אויס: —

אַקערבוי־אַרבייטער (אַריינרעכענענדיג די פּאַסטוכער און די
קנעכט און דיענסטען וואָס וואוינען ביים פּערמער) — — 1,098,261

אַלע וואָס זיינען בעשעפטיגט אין די באַוועל־, וואָל־, וואָר־
שטעד־, פלאַקס־, האַנף־, זייד־, דזשוט־פאַבריקען און אין
די מעכאַנישע שטרומף־פאַבריקען און שפּיצען־פאַבריקאַציע 642,627 [223]

אַלע בעשעפטיגטע אין קויהלען־ און מעטאַל־מינען — — — 565,835
אַלע בעשעפטיגטע אין פערשיידענע מעטאַל־ווערקען (שמעלץ־

[223] דערפון זיינען בלויז 177,596 פון מענליכען געשלעכט איבער 13 יאָהר.

בעקאַנטע „פּערפּעקטיביליטע פּערפּעקטיבל“ [„פּערפאָלקאָמונגס־פעהיגע פּערפאָלקאָמונגס־פעהיגקייט“], וועלכע פוריע האָט אַזוי בייסיג אויסגעלאַכט. ווי וועניג גאַנילה פערשטעהט די בעוועגונג פון דער פּראָדוקציאָן, פיהלט ער דאָך וועניגסטענס, אַז די מאַשי־נעריע איז זעהר אַ געפעהרליכע איינריכטונג, אויב איהר איינפיה־רונג פערוואַנדעלט בעשעפטיגטע אַרבייטער אין פּאַופּערס און איהר ענטוויקלונג רופט אַרויס אין לעבען מעהר אַרבייט־שקלאַווען איי־דער זי האָט דערשלאָגען. דעם קרעטיניזם [שמאָל־קעפּיגקייט] פון זיין אייגענעם שטאַנדפּונקט קאָן מען נאָר אויסדריקען אין זיינע אייגענע ווערטער: „די קלאַסען, וועלכע זיינען פערורטיילט צו פּראָדוצירן און צו קאָנזומירן, פערמינערן זיך, און די קלאַסען, וועלכע דירעקטירן די אַרבייט, וועלכע העלפען דער גאַנצער בע־פעלקערונג, טרייסטען זי און קלערן זי אויף, זיי פערפיעלפאַכען זיך.... און נעהמען זיך צו אַלע פאָרטיילען, וואָס קומען אַרויס פון די פערקלענערטע אַרבייט־קאָסטען, פון דער איבערפולקייט פון די סחורה־אוצרות און פון דעם ביליגען פרייז פון די קאָנזום־אַר־טיקלען. געהענדיג אין אָט דער ריכטונג, דערהויבט זיך דער מענש־ליכער מין ביז צו די העכסטע שעפּפונגען פון זשעניע, ער דרינגט אַריין אין די געהיימניש־פולע טיעפענישען פון דער רעליגיאָן, ער בעפעסטיגט די היילזאַמע פּרינציפּען פון דער מאָראַל (וועלכע בע־שטעהט אין דעם, „צו נעהמען פאַר זיך אַלע פאָרטיילען א.אז.וו.“), די געזעצען צו בעשיצען די פרייהייט (די פרייהייט פאַר די קלאַסען, וועלכע זיינען פערורטיילט צו פּראָדוצירן?) און די מאַכט, די געהאָרכזאַמקייט און די גערעכטיגקייט, די פליכט און די מענש־ליכקייט.“ [226]

אין אייניגע פעלען האָט זיך שוין טאַקע אַרויסגעוויזען, צום ביישפּיעל אין די ענגלישע וואָרשטעד־ און זייד־פאַבריקען, אַז אויף אַ געוויסער שטופע פון ענטוויקלונג קאָן אַ אויסערגעוועהנ־ליכע אויסשפּרייטונג פון פאַבריק־צווייגען זיין פערבונדען ניט נאָר

---

[226] אַט דעם קוואַטש געפינט מען אין מ. ש. גאַנילה, „דע סיסטעם ד'עקאָנאָ־מיע פּאָליטיק עטצ.“, 2טע אויפלאַגע, פּאַריז 1821, ב. 2, ז. 224. זעה אויך ד. ג., ז. 212.

מעטאַל־מינען, בעקומען מיר די צאָהל 1,208,442 ; רעכענען מיר זיי צוזאַמען מיט די אַרבייטער אין אַלע מעטאַל־ווערקען און מעטאַל־מאַנופאַקטורען, איז דער סך הכל 1,039,605—ביידע מאָל קלענער איידער די צאָהל פון די מאָדערנע הויז־שקלאַווען. וואָס פאַר אַן ערהאַבענער רעזולטאַט פון דער קאַפּיטאַליסטיש־אַנגעווענדעטער מאַשינעריע !

7. אָבשטויסונג און צוציהונג פון אַרבייטער מיט דער ענט־וויקלונג פון מאַשינען־סיסטעם. די קריזיסען פון דער באַוועל־אינדוסטריע.

אַלע וויפיעל עס איז אנערקענטע פאָרשטעהער פון דער פּאָלי־טישער עקאָנאָמיע זיינען מודה, אַז די נייע איינפיהרונג פון מאַ־שינעריע ווירקט ווי אַ פּעסט אויף די אַרבייטער אין די געבליבענע האַנדווערקען און מאַנופאַקטורען, מיט וועלכע די מאַשינעריע קאָנ־קורירט אין אָנהויב. כמעט אַלע בעקלאָגען די שקלאַווערייַ פון דעם פאַבריק־אַרבייטער. און וואָס איז דער גרויסער טרומף, וואָס זיי אַלע שפּיעלען ? אַז די מאַשינעריע, נאָכדעם ווי די שרעקען פון איהר איינפיהרונג־ און ענטוויקלונג־פּעריאָדע זיינען פאָראיבער, פערמעהרט סוף כל סוף די אַרבייט־שקלאַווען אנשטאָט זיי צו פערמינערן ! יאָ, די פּאָליטישע עקאָנאָמיע צוגעהט זיך פון שמחה אויפשטעלענדיג דעם שוידערליכען טהעאָרעם—שוידערליך פאַר יע־דען פילאַנטראָפּ, וועלכער גלויבט אין דער אייביגער נאַטור־נויט־ווענדיגקייט פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן—אַז אפילו די פאַבריק, וואָס איז שוין געגרינדעט אויף מאַשין־פּראָדוק־ציאָן, נאָך אַ בעשטימטער פּעריאָדע פון וואַקסען, נאָך אַ קירצערער אָדער לענגערער „איבערגאַנגס־צייט“, מאַטערט אויס מעהר אַרביי־טער איידער זי האָט אין אָנהויב אַרויסגעוואָרפען אויפ׳ן גאַס.

גאַנילה איז אַן אויסנאַהם [פון די עקאָנאָמיסטען]. ער בע־טראַכט אַלס דעם ענד־רעזולטאַט פון דער מאַשינען־פּראָדוקציאָן אַן אַבסאָלוט פערקלענערטע צאָהל פון די אַרבייט־שקלאַווען, וואָס אויף זייער רעכענונג לעבט דאַן אַ פערגרעסערטע צאָהל פון די "Gens Honetes" [די „אנשטענדיגע לייט“] און ענטוויקלען זייער

וואוקס פון בעשעפטיגטע פאַבריק־אַרבייטער אָפּט נאָר לפּנים׳דיג, דאָס הייסט ער נעהמט זיך ניט פון דער אויסברייטונג פון דער פאַבריק, וואָס איז שוין געבויט אויף דער מאַשין־פּראָדוקציאָן, נאָר פון דעם, וואָס זייטיגע אינדוסטריען קניפּען זיך אָן ביסלעכווייז אָן דער פאַבריק. צום ביישפּיעל, „די פערמעהרונג פון מעכאַנישע וועבשטוהלען און פון די פאַבריק־אַרבייטער, וואָס זיינען ביי זיי בעשעפטיגט, פון 1838 ביז 1858, האָט זיך אין דער (בריטישער) באַוועל־פאַבריקאַציע איינפאַך גענומען פון דער אויסברייטונג פון דעם דאָזיגען געשעפט־צווייג; אין די אַנדערע פאַבריקען, דאַגעגען, איז די פערמעהרונג געקומען דורך דער נייערער אָנווענדונג פון דאַמף־קראַפט אויף די וועבשטוהלען פון טעפּיכען, באַנטען און לייוועגט, וועלכע זיינען פריהער געטריבען געוואָרן דורך מענשלי־כער מוסקול־קראַפט.“ [229] דער וואוקס אין צאָהל פון אָט די פאַב־ריק־אַרבייטער איז נאָר געווען דער אויסדרוק פון אַ פערמינערונג אין דעם גאַנצען סך הכל פון די בעשעפטיגטע אַרבייטער. ענדליך לאָזען מיר דאָ אינגאַנצען אויס פון בעטראַכט דעם פאַקט, אַז אומ־מעטום, אויסער אין די מעטאַל־פאַבריקען, בעשטעהט דער וויים־גרעסטער עלעמענט פון דעם פאַבריק־פּערזאָנאַל פון יונגע אַרביי־טער (אונטער 18 יאָהר), פרויען און קינדער.

מען קאָן פונדעסטוועגען בעגרייפען, אַז טראָץ דעם וואָס די מאַשין־פּראָדוקציאָן האָט פאַקטיש אַרויסגעשטופּט און ווירטועל [לויט איהר ווירקונג] פערנומען דעם פּלאַץ פון אַ מאַסע אַרבייטער, קאָנען די פאַבריק־אַרבייטער סוף כל סוף ווערן רייכער אין צאָהל איידער די אַרויסגעשטופּטע מאַנופאַקטור־אַרבייטער אָדער האַנד־ווערקער, סיי דורך דעם וואוקס פון דער מאַשין־פּראָדוקציאָן, וואָס דריקט זיך אויס אין אַ פערמעהרטער צאָהל פאַבריקען פון דעמ־

אויס, אַז די מאַשינען טהוען די גאַנצע אַרבייט. אויף מיין אַנפראַגע האָט מיר אַ פאַבריקאַנט געגעבען די פאָלגענדע ערקלערונג: „אונטער דעם אַלטען סיסטעם האָב איך בעשעפטיגט 63 מענשען; איינפיהרענדיג פערבעסערטע מאַשינעריע האָב איך רעדוצירט די „הענד“ ביז 33, און לעצטענס אַלס רעזולטאַט פון נייע גרויסע פערענדערונגען בין איך געווען אימשטאַנד צו רעדוצירן די 33 ביז 13.“

[229] „רעפּאָרטס עטצ., אָקטאָבער 1856“, ז. 16.

מיט אַ רעלאַטיווער, נאָר מיט אַן אבסאָלוטער פערקלענערטער צאָהל בעשעפטיגטע אַרבייטער. אין יאָהר 1860, ווען אויף'ן בעפעהל פון פאַרלאַמענט איז אויפגענומען געוואָרן אַ צענזוס פון אַלע פאַבריקען פון'ם פעראייניגטען קעניגרייך, האָט זיך איינגעפונען אין די פאַבריק־דיסטריקטען לאַנקאַשיר, טשעסיר און יאָרקשיר, וועלכע זיינען אריין אין דער אָבטיילונג פון דעם פאַבריק־אינספּעקטאָר ר. בייקער, 652 פאַבריקען; 570 פון זיי האָבען ענטהאַלטען 85,622 דאַמפּ־וועבשטוהלען, 6,819,146 שפּינדלען (אַ חוץ די דובליער שפּינדלען); פערדקראַפט אין דאַמפּ־מאַשינען 27,439, אין וואַסער־רעדער — 1,390; בעשעפטיגטע פּערזאָנען — 94,119. דאַגעגען אין דעם יאָהר 1865 האָבען דיזעלבע פאַבריקען ענטהאַלטען: וועבשטוהלען 95,163, שפּינדלען 7,025,031, פערדקראַפט אין דאַמפּ־מאַשינען 28,925, אין וואַסער־רעדער 1445, בעשעפטיגטע פּערזאָנען 88,913. פון 1860 ביז 1865 האָט, הייסט עס, אין די דאָזיגע פאַבריקען בעטראָפען דער צו־וואוקס אין דאַמפּ־וועבשטוהלען 11 פּראָצענט, אין שפּינדלען 3 פּראָצ., אין דאַמפּ־פערד־קרעפטען 5 פּראָצ., בעת די צאָהל בעשעפטיגטע פּערזאָנען האָט זיך אין דערזעלבער צייט פערקלענערט אויף 5½ פּראָצ.[227] צווישען 1852 און 1862 איז פאָרגעקומען אַ היבשער צו־וואוקס אין דער ענגלישער וואָל־פאַבריקאַציע, בעת די צאָהל בעשעפטיגטע אַרבייטער איז געבליבען כמעט דיזעלביגע. „דאָס בעווייזט אין וואָס פאַר אַ גרויסער מאָס די ניי־איינגעפיהרטע מאַשינעריע האָט אַרויסגעשטופּט די אַרבייט פון די פריהערדיגע פּעריאָדען."[228] אין איינציגע פעלען איז דער צו־

---

[227] „רעפּאָרטס עטצ., אָקט. 1865", ז. 58. אין דערזעלביגער צייט איז שוין געשאַפען געוואָרן די מאַטעריעלע גרונדלאַגע פאַר דער בעשעפטיגונג פון אַ גרעסערער צאָהל אַרבייטער אין 110 נייע פאַבריקען מיט 11,625 דאַמפּ־וועבשטוהלען, 628,756 שפּינדלען, 2,695 דאַמפּ־ און וואַסער־פערדקראַפט. ד. ג.

[228] „רעפּאָרטס עטצ., אָקט. 1862", ז. 79.

הוספה צו דער צווייטער אויסגאַבע. סוף דעצעמבער 1871 האָט דער פאַבריק־אינספּעקטאָר א. רעדגראַוו געזאָגט אין אַ פאָרטראַג, וואָס ער האָט געהאַלטען אין בראַדפאָרד, אין דער ניו מעקאַניקס אינסטיטושאַן: „וואָס מיר איז די לעצטע צייט אויפגעפאַלען, איז דאָס פערענדערטע אויסזעהן פון די וואָל־פאַבריקען. פריהער זיינען זיי געווען פול מיט פרויען און קינדער, איצט ווייזט

איז אויסגעלעגט אין אַרבייט־קראַפט, פאַלט; און מיר ווייסען אויך צוגלייך, אַז אין קיין אַנדער פּראָדוקציאָנס־אופן קומען די פערבע־סערונגען ניט פאַר אַזוי אָהן אַן אָבהאַלט ווי דאָ, פאָלגליך איז די צוזאַמענשטעלונג פון דעם גאַנצען קאַפּיטאַל אינערגעץ ניט אַזוי פערענדערליך. אָבער די דאָזיגע שטענדיגע פערענדערונג ווערט פּונקט אַזוי שטענדיג אונטערבראָכען דורך פּעריאָדען פון רוה און דורך בלויז־קוואַנטיטאַטיווע אויסברייטערונגען אויף אַ געגעבענער טעכנישער גרונדלאַגע. דערמיט וואַקסט די צאָהל פון די בעשעפ־טיגטע אַרבייטער. אַזוי האָט די צאָהל אַרבייטער אין די פאַבריקען פון באַוועל, וואָל, וואָרשטעד, פלאַקס און זייד פונ'ם פעראייניג־טען קעניגרייך, אין יאָהר 1835, בעטראָפען נישט מעהר ווי 354,684, בעת אין 1861 האָט די צאָהל דאַמף־וועבער אַליין (פון ביידע גע־שלעכטער און אין יעדען עלטער פון 8 יאָהר אָן) בעטראָפען 230,654. געוויס קוקט אויס דער דאָזיגער וואוקס ווייניגער גרויס, ווען מען בעטראַכט, אַז די בריטישע האַנד־באַוועל־וועבער אינאיינעם מיט זייערע פאַמיליען, וועלכע זיי האָבען אַליין בעשעפטיגט, האָבען נאָך אין יאָהר 1838 געצעהלט 800,000 פערזאָן,[230] אַרויסלאָזענדיג פון חשבון די וואָס זיינען געווען אויסער אַרבייט אין אַזיע און אויפ'ן אייראָפּעאישען קאָנטינענט.

אין די עטליכע בעמערקונגען, וואָס מיר האָבען נאָך צו מאַכען וועגען דעם פּונקט, וועלען מיר טיילווייז בעריהרן ריין פאַקטיש אַזוינע פערהעלטענישען, צו וועלכע אונזער טעאָרעטישע פאָרשונג גופא האָט נאָך ניט געפיהרט.

כל זמן די מאַשין־פּראָדוקציאָן שפּרייט זיך אויס אין אַ צווייג פון אינדוסטריע אויפ'ן חשבון פון דער אַלטער האַנדווערק אָדער

---

[230] „די ליידען פון די האַנד־וועבער (פון באַוועלנע און מיט באַוועל־געמישטע שטאָפען) זיינען אונטערזוכט געוואָרן פון אַ קעניגליכער קאָמיסיע, אָבער הגם זייער עלענד איז אנערקענט און בעדויערט געוואָרן, האָט מען פונדעסטוועגען איבערגעלאָזט די פערבעסערונג (!) פון זייער לאַגע צום צופאַל און דער ענדערונג וואָס די צייט קאָן ברענגען; מיר ווילען האָפען, אַז די דאָזיגע ליידען זיינען איצטער (20 יאָהר שפּעטער!) כמעט אויסגעלאָשען, און גאַנץ וואַהרשיינליך האָט דערצו בייגעטראָגען די גרויסע אויסברייטערונג פון די דאַמף־וועבשטוהלען.“ („רעפּאָרטס עטצ., אָקט. 1856“, ז. 15.)

זעלבען סאָרט, סיי דורך דעם ברייטערן פערנעהם פון די עקזיסטי־
רענדע פאַבריקען. אין דעם אַלטען פּראָדוקציאָנס־אופן, צום ביי־
שפּיעל, בעשטעהט דער קאַפּיטאַל פון 500 פונט סט., וואָס ווערט
פערווענדט יעדע וואָך, פון 2/5 קאָנסטאַנטע און 3/5 וואַריאַבלע בע־
שטאַנד־טיילען; דאָס הייסט, 200 פונט סט. זיינען אויסגעלעגט
אין פּראָדוקציאָנס־מיטלען און 300 פונט סט. אין אַרבייט־קראַפט,
לאָמיר זאָגען, 1 פונט סט. פּער אַרבייטער. אין דער מאַשין־פּראָ־
דוקציאָן ענדערט זיך די צונויפשטעלונג פון דער קאַפּיטאַל־סומע.
איצט צוטיילט ער זיך צום ביישפּיעל אין 4/5 קאָנסטאַנטע, און 1/5
וואַריאַבלען בעשטאַנד־טייל, אָדער עס ווערט איצט אויסגעלעגט
נישט מעהר ווי 100 פונט סט. אויף אַרבייט־קראַפט, און 2/3 פון די
פריהער־בעשעפטיגטע אַרבייטער ווערן אָבגעזאָגט. ווען דאָס דאָ־
זיגע פאַבריק־געשעפט וואַקסט אויס, און דער גאַנצער אַריינגעלעג־
טער קאַפּיטאַל פערגרעסערט זיך פון 500 אויף 1500 פונט סט.,
בעת די איבעריגע פּראָדוקציאָנס־בעדינגונגען בלייבען דיזעלביגע,
וועלען דאַן זיין בעשעפטיגט 300 אַרבייטער, פּונקט אַזויפיעל ווי
פאַר דער אינדוסטריעלער רעוואָלוציע. וואַקסט דער אַריינגעלעג־
טער קאַפּיטאַל ווייטער ביז 2000 פונט סט., וועלען 400 אַרבייטער
זיין בעשעפטיגט; הייסט עס, 1/3 מעהר איידער ביי דעם אַלטען
פּראָדוקציאָנס־אופן. די בעשעפטיגטע צאָהל אַרבייטער איז גע־
שטיגען אַבסאָלוט אויף 100, רעלאַטיוו אָבער, דאָס הייסט לפי ערך
צו דעם גאַנצען אויסגעלעגטען קאַפּיטאַל, איז זי געפאַלען אויף 800,
וואָרים אַ קאַפּיטאַל פון 2000 פונט סט. וואָלט אין דעם אַלטען
פּראָדוקציאָנס־אופן בעשעפטיגט 1200 אנטשאָט 400 אַרבייטער.
אַ רעלאַטיווע פערקלענערונג פון דער בעשעפטיגטער צאָהל אַרביי־
טער קאָן אַלזאָ געהן צוזאַמען מיט אַן אַבסאָלוטער פערגרעסערונג
פון דער אַרבייטער־צאָהל.

מיר האָבען פריהער אָנגענומען, אַז מיט דעם וואוקס פון גאַנצען
קאַפּיטאַל בלייבט זיין צוזאַמענשטעלונג דיזעלביגע, ווייל די פּראָ־
דוקציאָנס־בעדינגונגען זיינען ניט געענדערט. מיר ווייסען שוין
אָבער, אַז מיט יעדען פאָרטשריט פון מאַשינען־סיסטעם וואַקסט
דער קאָנסטאַנטער טייל פון קאַפּיטאַל, וואָס בעשטעהט פון מאַשי־
נעריע, רויה־מאַטעריאַל א.אז.וו., בעת דער וואַריאַבלער טייל, וואָס

קאָמוניקאַציע ווי וואַפּען צו עראָבערן פרעמדע מערק. דורכדעם וואָס די מאַשין־פּראָדוקציאָן רואינירט זייערע האַנדווערקמעסיגע פּראָדוקטען, פערוואַנדעלט זי זיי [די דאָזיגע לענדער] איבער גע־וואַלט אין פּראָדוקציאָנס־פעלדער פאַר איהרע רויה־מאַטעריאַלען. אַזוי איז אָסט־אינדיען געצוואונגען געוואָרן צו פּראָדוצירן באַוועל, וואָל, האַנף, דזשוט, אינדיגאָ א.אז.וו. פאַר גרויס־בריטאַניען.[232] דאָס שטענדיגע שאַפען פון „איבעריגע“ ארבייטער אין די לענדער פון דער גרויס־אינדוסטריע רופט ארויס א שטאַרקע אויסוואַנדע־רונג און פיהרט צו א קאָלאָניזאַציע פון פרעמדע לענדער, וועלכע ווערן פערוואַנדעלט אין פלאַנץ־פעלדער פון רויה־מאַטעריאַל פאַר׳ן מוטער־לאַנד, ווי אויסטראַליע צום ביישפּיעל איז געוואָרן א פלאַנץ־פעלד פון וואָל.[233] עס ווערט געשאַפען א נייע אינטערנאַציאָנאַלע צוטיילונג פון דער ארבייט, וועלכע איז צוגעפּאַסט צו די הויפּט־צענטערס פון דער מאַשין־פּראָדוקציאָן, וואָס פערוואַנדעלט איין טייל פון דעם ערד־קוגעל אין א הויפּטזעכליך אַגריקולטור־פּראָדוק־ציאָנס־פעלד, אַן אַנדער טייל הויפּטזעכליך אין א פעלד פאַר אינ־דוסטריעלער פּראָדוקציאָן. אָט די רעוואָלוציע איז פערבונדען מיט איבערקעהרענישען אין דער אַגריקולטור, וועלכע קאָנען דאָ נאָך נים דערקלערט ווערן.[234]

---

[232] באַוועל־עקספּאָרט פון אָסט־אינדיע נאָך גרויס־בריטאַניען: אין 1846—34,540,143 פונט; אין 1860—204,141,168 פונט; אין 1865—445,947,600 פונט. וואָל־עקספּאָרט פון אָסט־אינדיע נאָך גרויס־בריטאַניען: אין 1846—4,570,581 פונט; אין 1860—20,214,173 פונט; אין 1865—20,679,111 פונט.

[233] וואָל־עקספּאָרט פון קייפּ אָוו גוד האָופּ נאָך גרויס־בריטאַניען: אין 1846—2,958,457 פונט; אין 1860—16,574,345 פונט; אין 1865—29,920,623 פונט; וואָל־עקספּאָרט פון אויסטראַליע נאָך גרויס־בריטאַניען: אין 1846—21,789,346 פונט; אין 1860—59,166,616 פונט; אין 1865—109,734,261 פונט.

[234] די עקאָנאָמישע ענטוויקלונג פון די פעראייניגטע שטאַאַטען איז גופא א פּראָדוקט פון דער אייראָפּעאישער, ספּעציעל פון דער ענגלישער גרויס־אינ־דוסטריע. אין איהר איצטיגער געשטאַלט (1867) מוזען זיי נאָך אַלץ בעטראַכט ווערן ווי א קאָלאָניאַל־לאַנד פון אייראָפּאַ. [ענגעלס בעמערקט אין דער 4־טער אויפ־לאַגע: „זינט יענער צייט האָבען די פעראייניגטע שטאַאַטען זיך ענטוויקעלט אַלס דאָס צווייטע אינדוסטריע־לאַנד פון דער וועלט, נים האָבענדיג פונדעסט־

פון דער מאַנופאַקטור, זיינען איהרע ערפאָלגען אַזוי זיכער, ווי עס וואָלט אַ שטייגער געווען דער ערפאָלג פון אַן אַרמעע, וואָס איז בעוואָפענט מיט צינד־נאָדעל־געוועהר אַנטקעגען אַן אַרמעע פון פייל און בויגענס. די דאָזיגע ערשטע פעריאָדע, אין וועלכער די מאַשין עראָבערט ערשט איהר ווירקונג־קרייז, איז זעהר וויכטיג צוליעב די אויסערגעוועהנליכע פּראָפיטען, וואָס זי העלפט פּראָדוצירן. די דאָזיגע פּראָפיטען מאַכען אויס ניט נאָר אַ קוואַל פון שנעלער אַקומולאַציע [אָנזאַמלונג פון קאַפּיטאַל] אָן און פאַר זיך, נאָר זיי ציהען צו אין דער בעגינסטיגטער פּראָדוקציאָן־ספערע אַ גרויסען טייל פון דעם שטענדיג ניי־געשאַפענעם געזעלשאַפטליכען צוגעקו־מענעם קאַפּיטאַל, וואָס זוכט נייע אָנלאַגען. די ספּעציעלע פאָר־טיילען פון דער ערשטער שטורם־ און דראַנג־פעריאָדע ווידערהאָלען זיך שטענדיג אין יענע פּראָדוקציאָנס־צווייגען, אין וועלכע די מאַ־שינעריע ווערט נאָר־וואָס איינגעפיהרט. אַזויבאַלד אָבער ווי דער פאַבריק־סיסטעם האָט שוין געוואונען אַן אָנהאַלט פון אַ געוויסער ברייט און אַ בעשטימטען גראַד פון רייפקייט; אַזוי באַלד הויפּט־זעכליך ווי זיין אייגענער טעכנישער באַזיס, די מאַשינעריע, ווערט אַליין ווידער פּראָדוצירט דורך מאַשינען; אַזוי באַלד ווי דאָס אַרויסבעקומען פון קויהלען און אייזען, ווי אויך די בעאַרבייטונג פון די מעטאַלען און דער טראַנספּאָרט־סיסטעם ווערן רעוואָלוציאָ־נירט; איבערהויפּט ווי נאָר די געהערינע אַלגעמיינע פּראָדוק־ציאָנס־בעדינגונגען ווערן איינגעשטעלט—בעקומט דער דאָזיגער פּראָדוקציאָנס־אופן אַן עלאַסטיציטעט, אַ פּלוצליכע, שפּרונג־אַר־טיגע אויסשפּרייטונג־פעהיגקייט, וועלכע געפינט איהר גרעניץ נאָר אין דעם רויה־מאַטעריאַל און אין דעם מאַרק וואו אָבצוזעצען די פּראָדוקטען. די מאַשינעריע רופט אַרויס פון איין זייט אַ די־רעקטע פערמעהרונג פון דעם רויה־מאַטעריאַל, ווי צום ביישפּיעל דער „קאַטטאַן דזשין" האָט פערגרעסערט די באַוועל־פּראָדוקציאָן.[231] פון דער אַנדער זייט דיענען די ביליגקייט פון דעם מאַשינען־פּראָ־דוקט און דער רעוואָלוציאָנירטער סיסטעם פון טראַנספּאָרט און

---

[231] אַנדערע מעטאָדען, דורך וועלכע די מאַשינעריע האָט אַ ווירקונג אויף דער פּראָדוקציאָן פון רויה־מאַטעריאַל, ווערן דערמאָנט אין דריטען בוך.

פינף־יאָהריגע פעריאָדען און דער יאָהר 1866.

	1835־1831	1840־1836	1845־1841	1850־1846	1855־1851	1860־1856	1865־1861	1866
יעהרליכער דורכשניט								
אימפארט (אין קוואטערס) —	1,096,373	2,389,729	2,843,865	8,776,552	8,345,237	10,912,612	15,009,871	16,457,340
יעהרליכער דורכשניט								
עקספארט (קוואטערס) — —	225,363	251,770	139,056	155,461	307,491	341,150	302,754	216,318
דער עודף פון אימפארט איבער עקספארט אין א דורכשניט־יאהר (קוואטערס) —	871,010	2,173,959	2,704,809	8,621,091	8,037,746	10,572,462	14,707,117	16,241,022
בעפעלקערונג								
יעהרליכער דורכשניטס־צאהל אין יעדער פעריאָדע — —	24,621,107	25,929,507	27,262,569	27,797,598		28,391,544	29,381,460	29,935,404
דורכשניטס־סכום פון קארן א.ז.וו. אין קוואטערס, פערצעהרט יעהרליך פער פערזאָן איבער דער היימישער פראָדוקציאָן, ביי גלייכער צוטיילונג אונטער דער בעפעלקערונג — — — — — —	0.036	0.082	0,099	0.310	0.291	0.372	0.543	0.543

אויף מר. גלאדסטאן'ס פארשלאג האט דאס „הויז און קאמאנס“ בעפוילען דעם 17טען פעברואר 1867 צו מאכען א סטאטיסטיק פון אלע מינים קארן, תבואות און מעהל, וואס זיינען ארייגעפיהרט און ארויסגעפיהרט געווארן אין און פון דעם פעראייניגטען קעניג־רייך, אין דער פעריאדע פון 1831 ביז 1866. איך גיב דא איבער דעם צוזאמענפאסענדען רעזולטאט. (זעה די טאבעלע אויף דער אנדער זייט.) דאס מעהל ווערט גערעכענט אין קווארטערס [פערטלען] קארן.

די פעהיגקייט פון דעם פאבריק־סיסטעם אונגעהויער זיך אויס־צושפרייטען שפרונגווייז און זיין אבהענגיקייט פון דעם וועלט־מארק שאפען נויטיגערווייז א פיעבערהאפטע פראדוקציאן און

וועגען אינגאנצען פערלארען זייער קאלאניאל־כאראקטער.“ — אויף די נאטע איז שוין פערעלטערט געווארן. די פעראייניגטע שטאאטען זיינען געווארן דאס ערשטע אינדוסטריע־לאנד פון דער וועלט און זיי האבען אויף אזויפיעל פער־לארן זייער קאלאניאל־כאראקטער, אז זיי אליין טרייבען שוין א קאלאניאלע עקספאנסיאן פאליטיק. קאוטסקי.]

באוועל־עקספארט פון די פעראייניגטע שטאאטען נאך גרויס־בריטאניען: אין 1846—401,949,393 פונט; אין 1852—765,630,544 פונט; אין 1859—961,707,264 פונט; אין 1860—1,115,890,608 פונט.

עקספארט פון תבואה א.אז.וו. פון די פעראייניגטע שטאאטען נאך גרויס־בריטאניען (1850 און 1862) אין ענגלישע צענטנער:

	1850	1862
ווייץ — — — — — —	16,202,312	41,033,503
גערשטען — — — —	3,669,653	6,624,800
האבער — — — — —	3,174,801	4,426,994
קארן — — — — —	388,749	7,108
ווייצענמעהל — — — —	3,819,440	7,207,113
גריקע — — — — —	1,054	19,571
מאאיז — — — — —	5,473,161	11,694,818
בערע אדער ביגג (אזא מין		
גערשטען — — —	2,039	7,675
ארבעס — — — — —	811,620	1,024,722
בעבלעך — — — — —	1,822,972	2,037,137
	34,365,801	74,083,351

דער וואוקס אין צאהל פאבריק־ארבייטער הענגט אלזא אב פון דעם פראפארציאנעל פיעל שנעלערן וואוקס פון דעם גאנצען קא־פיטאל, וואס איז אריינגעלעגט אין די פאבריקען. דער דאזיגער פראצעס קומט אבער פאר נאר אין די עבב־ און פלוט־פעריאדען פון דעם אינדוסטריעלען ציקל. אויסער דעם ווערט ער שטענדיג אונטערבראכען דורך דעם טעכנישען פארטשריט, וועלכער פער־נעהמט ווירטועל דעם פלאץ פון די ארבייטער, אדער שטופט זיי פאקטיש ארויס. די דאזיגע קוואליטאטיווע ענדערונג אין דער מאשין־פראדוקציאן דערווייטערט נאכאנאנד ארבייטער פון דער פאבריק אדער פערשליסט איהרע טויערן פאר דעם שטראם פון נייע רעקרוטען, בעת די בלויז קוואנטיטאטיווע אויסברייטערונג פון די פאבריקען שלינגט איין א חוץ די ארויסגעווארפענע אויך פרישע קאנטינגענטען. די ארבייטער ווערן אט אזוי נאכאנאנד אוועקגעשטויסען און צוגעצויגען, ארומגעשליידערט אהין און אהער, און דערביי בייט זיך שטענדיג דער געשלעכט, עלטער און די גע־שיקטקייט פון די אנגעשטעלטע ארבייטער.

נוצען אפילו אויס די שווערע צייטען פון דער אינדוסטריע, כדי דורך אן איבער־טריבענער ארונטערזעצונג פון דעם ארבייט־לוין, דאס הייסט דירעקט בע׳גנב׳ענדיג דעם ארבייטער פון זיינע נויטווענדיגסטע לעבענסמיטלען, צו מאכען אונגעוועהנ־ליך־גרויסע פראפיטען. איין ביישפיעל. עס האנדעלט זיך וועגען דעם קריזיס אין דער זייד־וועבעריי אין קאווענטרי: „אויס די ידיעות, וואס איך האב בעקומען פון די פאבריקאנטען, אזוי גוט ווי פון די ארבייטער, קאן מען זעהן קלאר, אז די שכירות זיינען פערקלענערט געווארן אין א פיעל גרעסערן אומפאנג איידער עס איז געוועזן נויטיג צוליעב דער קאנקורענץ פון די אויסלענדישע פאבריקאנטען אדער דורך אנדערע אומשטענדען. דאס רוב וועבער ארבייטען איצט פאר א לוין, וואס איז קלענער מיט 30 אדער 40 פראצענט. א שטיק באנט, פאר וועלכען דער וועבער האט מיט יאהרען צוריק בעקומען 6 אדער 7 שילינג, ברענגט איהם איצט איין נישט מעהר ווי 3 שילינג מיט 3 אדער 6 פענס; אנדערע ארבייט, וואס האט זיך פריהער נעצאהלט צו 4 שילינג אדער 4 שילינג מיט 3 פענס, צאהלט איצטער נאר 2 שילינג אדער 2 שילינג מיט 3 פענס. די לוין־פערקלענערונג איז גרעסער איידער עס איז נויטיג צו סטימולירן די נאכפראגע. אין פאקט, ביי פיעלע סארטען באנט איז דאס ארונטערזעצען פון דעם לוין אפילו ניט בעגלייט געווארן פון א וועלכער עס איז ארונטערזעצונג אין דעם פרייז פון דעם ארטיקעל.״ (בעריכט פון דעם קאמיסאר פ. ד. לאנגע, אין „טשילדרענ׳ס עמפלאימענט קא־מישיאן״, 5טער רעפארט 1866, ז. 114, נ. 1.)

פאַלגליך אַן איבערפילונג פון די מערק; און ווערן די מערק קלענער, טרעט אריין אַ פּאַראַליזירונג פון דער פּראָדוקציאָן. דאָס לעבען פון דער אינדוסטריע פערוואַנדעלט זיך אין אַ כסדר'דיגער רייה פעריאָדען פון מיטעלער לעבעדיגקייט, פּראָספּעריטעט [הצלחה, שפע], איבערפּראָדוקציאָן, קריזיס און שטילשטאַנד. די אונזיכערהייט און אונבעשטענדיגקייט, אין וועלכער די מאַשין־פּראָדוקציאָן שטעלט אוועק די בעשעפטיגונג און דערמיט די לאַגע פון דעם ארבייטער'ס לעבען, ווערן אַ נאָרמאַלע ערשיינונג דורך אָט דעם פעריאָדען־וועקסעל פון דעם אינדוסטריעלען ציקל [קרייז־לויף]. נים רעכענענדיג די צייטען פון פּראָספּעריטעט, ווערט געטריבען צווישען די קאַפּיטאַליסטען דער שטאַרקסטער קאַמף פאַר זייער אינדיווידועלען חלק פּלאַץ אויפ'ן מאַרק. דער דאָזינער חלק שטעהט אין אַ דירעקטער שייכות צו דער ביליגקייט פון דעם פּראָדוקט. אַ חוץ דער קאָנקורענץ, וואָס קומט דערפון, אין דעם געברויך פון פערבעסערטע, ארבייט־קראַפט איינשפּאָרענדע מאַשינעריע און נייע פּראָדוקציאָנס־מעטאָדען, טרעט יעדעס מאָל אריין אַ פּונקט, ווען מען זוכט וועלוועלער צו מאַכען די סחורות ארונטערדריקענדיג מיט געוואַלט דעם ארבייט־לוין אונטער דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט.[235]

---

[235] אין אַן אויפרוף צו די „טרייד־סאָסייעטיס אוו ענגלאַנד“, וואָס איז ארויסגעלאָזט געוואָרן אין יולי 1866 פון די שוה־אַרבייטער אין לעסטער, ווען די פאַבריקאַנטען האָבען ארויסגעוואָרפען אויפ'ן גאַס דורך אַ „לאָק־אוט“, זאָגען זיי צווישען אַנדערעם: „זינט אַן ערך 20 יאָהר איז די שוה־מאַכעריי אין לעסטער רעוואָלוציאָנירט געוואָרן דורך דעם איינפיהר פון ניעטעווען אנשטאָט נעהען. דאַמאָלסט האָט מען געקאָנט פערדיענען גוטע שכירות. דער דאָזיגער נייער געשעפט האָט זיך באַלד זעהר פערשפּרייט. עס האָט זיך ארויסגעצייגט אַ גרויסע קאָנקורענץ צווישען די פערשיידענע פירמען ארויסצוברענגען וואָס אַ בעסערן ארטיקעל. קורץ נאָכדעם אָבער האָט זיך אָנגעהויבען אַ שלעכטער סאָרט קאָנקורענץ—צו וואַרפען די פּרייזען אויפ'ן מאַרק. די שעדליכע פאָלגען דערפון האָבען זיך באַלד בעוויזען אין אַ פערקלענערונג פון דעם ארבייט־לוין, און דאָס פאַלען פון די פּרייזען פון דער ארבייט איז געגאַנגען אַזוי רייסענד שנעל, אַז פיעלע פירמען צאָהלען איצט נישט מעהר ווי אַ העלפט פון רעם פריהערדיגען לוין. דער לוין זינקט אַלץ טיעפער און טיעפער, די פּראָפיטען אָבער וואַקסען מיט יעדער ענדערונג אין דעם ארבייט־פּרייז אַלץ העכער.“ — די פאַבריקאַנטען

זייערע טויזענדער נאָך יאָרקשיר און ווערן צוריקגעטריבען דורך דעם מיליטער; זייערע פיהרער ווערן געשטעלט פאַר׳ן געריכט אין לאַנקאַסטער. אין 1843 הערשט גרויסער עלענד. אין 1844 ווידער אַן אויפלעבונג. אין 1845 אַ גרויסע פּראָספּעריטעט. אין 1846—פון אָנהויב נאָך אַלץ אַ שפע, דערנאָך סימפּטאָמען פון אַ רעאַקציע; די קאָרן־געזעצען ווערן אָבגעשאַפט. אין 1847—אַ קריזיס; אַן אַלגעמיינע אַרונטערזעצונג פון די לוינען אויף 10 אָדער מעהר פּראָצענט, צו פייערן דעם „ביג לאָאף“ [דעם „גרויסען לאַבען ברויט“, וואָס די „פריי־טריידערס“ האָבען צוגעזאָגט די אַרבייטער אַלס נויטווענדיגע פאָלגע פון אָבשאַפען דעם טאַריף אויף תבואות]. אין 1848 האַלט נאָך אָן די געדריקטע לאַגע; מאַנטשעסטער ווערט געשטעלט אונטער מיליטערישער שוטץ. אין 1849—ווידער אַן אויפלעבונג. אין 1850—פּראָספּעריטעט. אין 1851—געפאַלענע פּרייזען אויף סחורות, ניעדריגע לוינען, אָפטע סטרייקס. אין 1852 פאַנגט אָן אַ פערבעסערונג די סטרייקס האַלטען אָן; די פאַבריקאַנטען סטראַשען מיט אריינפיהרן פרעמדע אַרבייטער. אין 1853 שטייגט דער עקספּאָרט; אַן 8־מאָנאַטדיגער סטרייק און גרויסע נויט אין פּרעסטאָן. אין 1854 אויפבליהונג; איבערגע־פילטע מערק. אין 1855 קומען אָן בעריכטען וועגען באַנקראָטען פון די פעראייניגטע שטאַאַטען, קאַנאַדאַ און מזרח־אַזיאַטישע מערק. אין 1856 גרויסע פּראָספּעריטעט. אין 1857 קריזיסען. אין 1858 אַ פערבעסערונג. אין 1859 גרויסע פּראָספּעריטעט, פער־מעהרונג פון פאַבריקען. אין 1860 גרייכט די ענגלישע באַוועל־אינדוסטריע איהר הויכפּונקט; די אינדישע, אויסטראַלישע און אַנדערע מערק זיינען אַזוי איבערפילט, אַז זיי האָבען נאָך אין 1863 קוים געהאַט פערצעהרט דעם גאַנצען פּאַק; עס קומט פאָר דער פראַנצויזישער האַנדעלס־אָבמאַך; אונגעהויערער וואוקס פון פאַב־ריקען און מאַשינעריע. אין 1861 האַלט נאָך אָן דער אויפשוואונג אַ געוויסע צייט, דאַן קומט אַ רעאַקציע, דער אַמעריקאַנער ביר־גער־קריעג, דוחק אויף באַוועל. פון 1862 ביז 1863—אַ פאָלשטענ־דיגער צוזאַמענברוך.

די געשיכטע פון דער באַוועל־נויט איז צו־כאַראַקטעריסטיש, ניט אָבצושטעלען זיך דערביי אַ קליין ווילע. מען זעהט פון די

די שיקזאַלען פון דעם פאַבריק־ארבייטער קאָנען אַמבעסטען בעוויזען ווערן דורך אַ שנעלען איבערבליק איבער דעם גורל פון דער ענגלישער באַוועל־אינדוסטריע.

פון 1770 ביז 1815 איז די באַוועל־אינדוסטריע געווען אין אַ געדריקטען צושטאַנד אָדער געשטאַנען שטיל 5 יאָהר. אין משך פון אָט דער ערשטער פּעריאָדע פון 45 יאָהר האָבען די ענגלישע פאַבריקאַנטען געהאַט די מאָנאָפּאָל פון דער מאַשינעריע און פון וועלט־מארק. פון 1815 ביז 1821 איז די אינדוסטריע געדריקט. אין 1822 און 1823—בליהענד. אין 1824 אָבשאַפונג פון די קאָאַלי־ציאָנס־געזעצען [געזעצען געגען טרייד־יוניאָנס]; אַלגעמיינע גרוי־סע אויסשפּרייטונג פון פאַבריקען. אין 1825—אַ קריזיס. אין 1826 גרויסער עלענד און אויפשטאַנדען צווישען די באַוועל־אַר־בייטער. אין 1827 אַ לייכטע פערבעסערונג. אין 1828 אַ גרויסער צו־וואוקס פון דאַמף־וועבשטוהלען און פון עקספּאָרט. אין 1829 שטייגט אריבער דער עקספּאָרט, דערהויפּט נאָך אינדיען, אַלע פרי־הערדיגע יאָהרען. אין 1830—איבערגעפילטע מערק, גרויסע נויט. פון 1831 ביז 1833—אַ אָנהאַלטענדער געדריקטער צושטאַנד; די מאָנאָפּאָל פונ'ם האַנדעל מיט מזרח־אזיע, אינדיע און כינא) ווערט אָוועקגענומען פון דער אָסט־אינדישער קאָמפּאַניע. אין 1834—אַ גרויסער וואוקס פון פאַבריקען און מאַשינעריע, אַ דוחק אין אַרבייטער; דאָס נייע געזעץ פאַר אָרימע העלפּט דער אויסוואַנ־דערונג פון די לאַנד־ארבייטער אין די פאַבריק־דיסטריקטען; קינ־דער פון די דאָרפישע קרייזען ווערן מאַסענהאַפט געטריבען אין דער אינדוסטריע; עס ווערט איינגעפיהרט אַ ווייסער שקלאַפען־האַנדעל. אין 1835 גרויסע אויפבליהונג (פּראָספּעריטעט); אין דערזעלביגער צייט ווערן די באַוועל־האַנדווערקער פערהונגערט צום טויט. אין 1836—גרויסע פּראָספּעריטעט. אין 1837 און 1838—אַ געדריקטער צושטאַנד און אַ קריזיס. אין 1839—אַ צוריק אויפ־לעבונג. אין 1840—אַ זעהר געדריקטער צושטאַנד, אויפשטאַנדען, אריינמישונג פון דער מיליטער. אין 1841 און 1842—שרעקליכע ליידען פון די פאַבריק־ארבייטער. אין 1842 וואַרפען די פאַברי־קאַנטען ארויס די ארבייטער פון די פאַבריקען, כדי צו צווינגען די אָבשאַפונג פון די קאָרן־געזעצען; די ארבייטער שטראָמען אין

בעציהט זיך אויף דעם גאנצען אינדוסטריע־צווייג, דער צושטאנד איז נאטירליך געווען פערשיידען אין די איינצעלנע דיסטריקטען. זעהר וועניג פאבריקען האבען געארבייט פולע צייט (60 שטונדען א וואך), די איבעריגע האבען געארבייט מיט הפסקות. אפילו די וועניגע ארבייטער, וועלכע האבען געארבייט די פולע צייט פאר דעם געוועהנליכען שטיק־לוין, האבען אויך פערדיענט נויטיגער־ווייז א קלענערן וואכען־לוין, מחמת די בעסערע באוועל איז פער־ביטען געווארן אויף ערגערע: דער סי־איילאנד באוועל אויף עגיפּ־טישען (אין די פיין־שפינערייען), דער אמעריקאנער און עגיפּטישער אויף סוראט (אסט־אינדישער באוועל) און דער ריינער באוועל אויף א געמיש פון באוועל־אבפאל מיט סוראט. די קירצערע פאַ־זערן פון דעם סורט־באוועל, זיין שמוציגע אייגענשאפט, דאס וואס זיינע פעדים רייסען זיך מעהרער, דער געברויך פון אלערליי שווערע שטאפען אנשטאט מעהל ביים מאכען דעם אויפצוג א.אז.וו. האבען פערקלענערט די געשווינדקייט פון דער מאשינעריע אדער די צאהל וועבשטוהלען, אויף וועלכע איין וועבער האט געקאנט אויפפאסען, האבען געמאכט מעהר ארבייט צוליעב די טעות׳ן פון דער מאשין, און מיט דעם קלענערן פראדוקט איז דער שטיק־לוין געווען קלע־נער. ביי דעם געברויך פון סוראט האט דעם ארבייטער׳ס פערלוסט, אפילו ווען ער איז געווען בעשעפטיגט די פולע צייט, בעטראפען פון 20 ביז 30 פראצענט און אמאל נאך מעהר. דאס רוב פאברי־קאנטען האבען אבער אויך ארונטערגעזעצט דעם שטיק־לוין אויף 5, 7½ און 10 פראצענט. מען קאן זיך שוין פארשטעלען די לאגע פון די, וועלכע האבען נאר געארבייט 3, 3½ אדער 4 טעג א וואך, אדער נאר 6 שטונדען א טאג. נאכדעם ווי אין 1863 איז שוין איינגעטראטען א רעלאטיווע פערבעסערונג פאר וועבער, שפינער א.אז.וו., זיינען נאך אלץ געווען וואכען־לוינען פון 3 שילינג 4 פענס, 3 שילינג 10 פענס, 4 שילינג 6 פענס, 5 שילינג 1 פעני א.אז.וו.[238] אפילו אונטער אט די צרה׳דיגע צושטענדען האט דעם פאברי־קאנט׳ס ערפינדונגס־גייסט ארונטערצורייסען דעם לוין ניט אויפגע־הערט צו ארבייטען. מען האט ארונטערגעריסען אלס שטראף פאר

---

[238] „רעפארטס עטצ.“, 31טען אקטאבער 1865, ז. 41 ביז 45.

אַנדרייטונגען וועגען די צושטענדען פון וועלט־מארק אין 1860-1861, אַז די באַוועל־נויט איז פאר די פאַבריקאַנטען געקומען פונקט ווי געוואונשען און איז טיילווייז געווען פאַר זיי פאָרטיילהאַפט—אַ פאַקט, וועלכער איז אנערקענט געוואָרן אין די בעריכטען פון דער מאַנטשעסטער האַנדעלס־קאַמער, וואָס איז פּראָקלאַמירט געוואָרן אין פּאַרלאַמענט פון פּאַלמערסטאָן און דערבי, און איז בעשטעטיגט געוואָרן דורך דער רעגיערונג.[236] עס איז זיכער, אַז אין יאָהר 1861 זיינען צווישען די 2887 באַוועל־פאַבריקאַנטען פון דעם פערייניג־טען קעניגרייך געווען אַ סך קליינע. לויט דעם בעריכט פון פאַב־ריק־אינספּעקטאָר אַ. רעדגראַוו, וועלכער האָט פון יענע 2887 פאַב־ריקען געהאַט 1209 אין זיין פערוואַלטונג־בעצירק, האָבען פון די 1209 פאַבריקען 392 אָדער 19 פּראָצענט געברויכט ווייניגער ווי 10 דאַמף־פערדקרעפטען; 145 אָדער 16 פּראָצענט האָבען געברויכט פון 10 ביז 20 פערד־קרעפטען, בעת 1372 פאַבריקען האָבען גע־ברויכט 20 און מעהר פערד־קרעפטען.[237] דאָס רוב פון די קליינע פאַבריקען זיינען געווען וועבערייען, וועלכע זיינען אויפגעבויט גע־וואָרן אין דער אויפבליהונג־פעריאָדע זינט 1858, מעהרסטענטיילס פון ספּעקולאַנטען, פון וועלכע איינער האָט צוגעשטעלט די גאַרן, דער אַנדערער די מאַשינעריע, דער דריטער די געביידען, און זיינען געפיהרט געוואָרן פון געוועזענע אויפזעהער אָדער אַנדערע לייט אָהן מיטלען. די דאָזיגע קליינע פאַבריקאַנטען זיינען מעהרסטענ־טיילס אונטערגעגאַנגען. דעמזעלביגען מזל וואָלטען זיי געהאַט אין דעם האַנדעל־קריזיס, וואָס איז פערהינדערט געוואָרן דורך דעם דוחק אין באַוועל. הגם זיי האָבען אויסגעמאַכט אַ דריטעל פון דער צאָהל פאַבריקאַנטען, האָבען זייערע פאַבריקען פערנומען גאָר אַ קליינעם טייל פון דעם קאַפּיטאַל, וואָס איז געווען אריינגעלעגט אין דער באַוועל־אינדוסטריע. וואָס אנבעטרעפט דעם אומפאַנג פון דעם חורבן אין דער אינדוסטריע, זיינען אין אָקטאָבער 1862, לויט גאַנץ זיכערע אָבשאַצונגען, געשטאַנען לעדיג 60.3 פּראָצענט פון די שפּינדלען און 58 פּראָצענט פון די וועבשטוהלען. דאָס

---

236 זעה „רעפּארטס אוו אינספּעקטארס", 31טעז אקטאבער, 1862, ז. 30.

237 ד. ג., ז. 19.

ליטעט פון דעם באַוועל־געמיש; אַמאָל איז עס נאָר 15 פּראָצענט ווענינער ווי די פריהערדיגע פּערדיענסטען, און די נעקסטע אָדער צווייטע וואָך פאַלט עס אַרונטער אויף 50 ביז 60 פּראָצענט." [241] די דאָזיגע עקספּערימענטען זיינען געמאַכט געוואָרן ניט נאָר אויפ'ן חשבון פון די אַרבייטער'ס לעבענסמיטלען; אַלע זייערע פינף חושים האָבען דערפאַר געמוזט בעצאָהלען.

„די מענשען, וואָס זיינען בעשעפטיגט ביים אויסאַרבייטען די סוראַט־באַוועל, קלאָגען זיך זעהר פיעל. זיי דערצעהלען מיר, אַז בעת מען עפענט אויף די באַלען באַוועל, פערשפּרייט זיך אַזאַ אונערטרעגליכער געשטאַנק, אַז עס ווערט זיי איבעל.... דער שטויב און שמוץ אין די צימערן וואו מען מישט, בערשט און קאַמט די באַוועל, רייצט אויף די נאָז, האַלז און לופט־רעהרען, רופט אַרויס אַ הוסט און אַ שווערען אָטהעם.... צוליעב דער קורצקייט פון די פאַזערן ווערט ביים שליכטען דעם גאַרן צוגעגעבען אַ סך קליי, וואָס ווערט צוגעריכט פון טהיערישע און פלאַנצען־שטאָפען, אנשטאָט מעהל, וואָס מען האָט פריהער געברויכט. דער־פון קומט איבעלקייט און שלעכטע פערדייאונג ביי די וועבער. פון דעם שטויב ליידען זיי פון האַלז־קאַטאַר און ענטצינדונג, אויך פון אַ הויט־קראַנקהייט, וואָס קומט פון דעם שמוץ אין דעם סוראַט, וועלכער רייצט אויף די הויט."

פון דער אַנדער זייט זיינען די מיטלען, וואָס האָבען פערביטען די מעהל געוועזען אַ „פאָרטונאַטוס זעקעל" [אַ קוואַל פון עשירות] פאַר די הערען פאַבריקאַנטען, דורכדעם וואָס עס האָט פערגרע־סערט דאָס געוויכט פונ'ם גאַרן. צוליעב זיי „וועגען 15 פונט רויה־מאַטעריאַל, ווען זיי ווערן אויסגעוועבט, 26 פונט." [242]

אין דעם בעריכט פון די פאַבריק־אינספּעקטאָרען, פון דעם 30טען אַפּריל 1864, לעזען מיר: „די אינדוסטריע מאַכט צו געלד דעם דאָזיגען הילפס־קוואַל [דעם שווערן קליי] שוין גאָר אין אַן אונאַנשטענדיגער מאָס. איך ווייס פון אַ זיכערער אויטאָריטעט, אַז אַן 8־פונטיגער געוועב ווערט געמאַכט פון 5¼ פונט באַוועל

---

[241] דארט גופא, ז. 50 און 51.

[242] ד. ג., ז. 62, 63.

פעהלערן אין דעם פּראָדוקט, וואָס איז געווען די שולד פון דעם שלעכטען באַוועל, פון ניט־פּאַסיגער מאַשינעריע א.אַז.וו. דאָרט וואו דער פאַבריקאַנט איז געווען דער אייגענטימער פון די אַר־בייטער׳ס הייזלעך, האָט ער זיך אַליין געצאָהלט די דירה־געלד, אַרונטערציהענדיג פון דעם נאָמינעלען אַרבייט־לוין. דער פאַב־ריק־אינספּעקטאָר רעדגראַוו דערצעהלט וועגען „סעלף־אַקטינג מיינ־דערס“ (אַזוינע, וואָס פּאַסען אויף אַ פּאָר „סעלף־אַקטינג מיולס“), וועלכע האָבען פערדיענט פאַר 14 טעג פולע אַרבייט 8 שילינג מיט 11 פּענס, און פון אָט דער סומע איז אַראָבגעצויגען געוואָרן די דירה־געלד, נאָר דער פאַבריקאַנט האָט זיי אַ העלפט פון דעם צוריק־געגעבען אַלס אַ מתנה, אַזוי אַז די אַרבייטער האָבען אַוועקגע־טראָגען אַ היים גאַנצע 6 שילינג מיט 11 פּענס. אין פיעלע ערטער האָט דער וואָכען־לוין פון די „סעלף־אַקטינג מיינדערס“ בעטראָפען צווישען 5 און 9 שילינג אַ וואָך, און דער וואָכען־לוין פון די וועבער איז געווען פון 2 שילינג 6 פּענס און העכער אין די לעצטע מאָנאַטען פון יאָהר 1862.“ [239] די דירה־געלד פלעגט אָפט אַרונטערגעצויגען ווערן אפילו ווען די „הענד“ האָבען געאַרבייט נאָר אַ טייל צייט.[240] קיין וואונדער ניט, וואָס אין אייניגע טיילען פון לאַנקאַשיר האָט אויסגעבראָכען אַ מין הונגער־מגפה! מעהר כאַראַקטעריסטיש ווי אַלץ אָבער איז דאָס, וואָס די רעוואָלוציאָנירונג פון דעם פּראָדוק־ציאָנס־פּראָצעס איז פאָרגעקומען אויף׳ן חשבון פונ׳ם אַרבייטער. דאָס זיינען געווען אמת׳ע „עקספּערימענטאַ אין קאָרפּאָרע ווילי“ [עקספּערימענטען אויף ווערטהלאָזע קערפּערס]. ווי די עקספּערי־מענטען, וואָס די אַנאַטאָמען מאַכען אויף פרעש. „הגם איך האָב אָנגענעבען“, זאָגט דער פאַבריק־אינספּעקטאָר רעדגראַוו, „דיווירק־ליכע הכנסות פון די אַרבייטער אין פיעלע פאַבריקען, הייסט דאָס אָבער ניט, אַז זיי פערדיענען דיזעלבע סומע פון וואָך צו וואָך. די אַרבייטער זיינען אונטערוואָרפען אונטער די גרעסטע לוין־ענ־דערונגען צוליעב דעם שטענדיגען עקספּערימענטירן פון די פאַב־ריקאַנטען . . . זייער פערדיענסט שטייגט און פאַלט מיט דער קוואַ־

[239] „רעפּאָרטס עטצ.“, אָקטאָבער 1865, ז. 41 און 42.

[240] דאָרט גופא ז. 51.

„חרוב מאַכענדיג דעם מענשליכען מין" [די מאַסענהאַפטע אויס־ראָטונג פון די אינדישע האַנדוועבער]. נאָך דער אָבשאַפונג פון די קאָרן־געזעצען, פון 1846 ביז 1863, זיינען געווען 8 יאָהר פון מיטעלמעסיגער לעבעדיגקייט און שפע אויף 9 יאָהר פון געדריקט־קייט און שטילשטאַנד. וועגען דער לאַגע פון די דערוואַקסענע מענער באַוועל־אַרבייטער, אפילו אין דער שפע־צייט, קאָן מען אורטיילען פון דאָס פאָלגענדע אונטען אין דער נאָטע.[245]

---

[245] אין אַן אויפרוף פון די באַוועל־אַרבייטער, אין פריהלינג פון יאַהר 1863, צו גרינדען אַן אויסוואַנדערונג־געזעלשאַפט געפינט מען צווישען אַנדערעס: „אַז אַ גרויסע אויסוואַנדערונג פון פאַבריק־אַרבייטער איז איצט אַבסאָלוט נויטיג, וועלען נאָר וועניגע אָבלייקענען. אַז עס פאָדערט זיך אָבער אַ שטענדיגער אויס־וואַנדערונג־שטראָם אין אַלע צייטען, און אַז אָהן דעם איז אונמעגליך אַנצוהאַלטען אונזער שטעלונג אונטער געוועהנליכע אומשטענדען, בעווייזען די פאָלגענדע פאַקטען: אין דעם יאַהר 1814 האַט בעטראָפען דער אָפיציעלער ווערטה (וואָס צייגט נאָר די קוואַנטיטעט) פון די עקספּאָרטירטע באַוועל־סחורות 17,665,378 פונט סט., איהר ווירקליכער מאַרק־ווערטה איז געווען 20,070,824 פונט סט. אין יאַהר 1858 האַט בעטראָפען דער אָפיציעלער ווערטה פון די עקספּאָרטירטע באַוועל־סחורות 182,221,681 פונט סט., איהר ווירקליכער מאַרק־ווערטה איז געווען נאָר 43,001,322 פונט סט., אַזוי אַז די פערצעהנפאַכונג פון דער קוואַנטיטעט האַט אַריינגעבראַכט נאָר עפּעס מעהר ווי אַ פערטאָפּעלונג פון דעם פּרייז. אַט דער רעזולטאַט, וואָס איז אַזוי טרויעריג פאַר'ן לאַנד בכלל און פאַר די פאַבריק־אַרבייטער בפרט, איז אַרויסגערופען געוואָרן דורך פערשיידענע צוזאַמענוויר־קענדע אורזאַכען. איינע פון די קענטיגסטע אורזאַכען איז דער שטענדיגער איבערפלוס פון אַרבייט, וואָס איז נויטיג פאַר אַט דעם אינדוסטריע־צווייג, וועלכער מוז שטענדיג האָבען פערגרעסערטע מערק, כדי ניט צו געהן צו גרונד. אונזערע באַוועל־פאַבריקען קאָנען אָבגעשטעלט ווערען דורך דעם פּעריאָדישען שטילשטאַנד פון'ם האַנדעל, וועלכער איז ביי היינטיגע איינריכטונגען אַזוי אונ־פערמיידליך ווי דער טוידט אַליין. אָבער דער מענשליכער ערפינדונגס־גייסט שטעלט זיך צוליעב דעם ניט אָב. הגם 6 מיליאָן לכל הפחות האָבען פערלאָזט דאָס לאַנד אין די לעצטע 25 יאָהר, געפינט זיך פונדעסטוועגען, מחמת די שטענ־דיגע ערפינדונגען אויסצוקומען מיט וועניגער אַרבייט, כדי צו מאַכען וועלוועלער דעם פּראָדוקט, אַ גרויסער פּראָצענט דערוואַקסענע מענער, וואָס קאָנען אפילו אין די צייטען פון דער העכסטער פּראָספּעריטעט ניט געפינען קיין שום בעשעפ־טיגונג אין די פאַבריקען אויף וועלכע ניט איז בעדינגונגען." („רעפּאָרטס און אינספּ. און פאַקטאָריעס" פאַר'ן 30טען אַפּריל 1863, ז. 51 און 52.) אין אַ וויטערן קאַפּיטעל וועלען מיר זעהען, ווי די הערען פאַבריקאַנטען האָבען אין

און 2¾ פונט קליי. אַן אנדער פינף און אַ פערטעל־פונטיגער געוועב האָט ענטהאַלטען 2 פונט קליי. דאָס איז געווען געוועהנ־ליכע שירטינג פאַר׳ן עקספּאָרט. אין אנדערע סאָרטען זיינען אָפּט־מאָל צוגעגעבען געוואָרן 50 פּראָצענט קליי, אזוי אז די פאַבריקאַנ־טען האָבען זיך געקאָנט בעריהמען און האָבען טאַקע זיך בעריהמט, אז זיי ווערן רייך פערקויפענדיג די געוועבען פאַר וועניגער געלד איידער עס קאָסט זיי דער גאַרן, וואָס ליעגט אין זיי נאָמינעל.״ [243] די אַרבייטער אָבער האָבען געהאַט צו ליידען ניט נאָר אונטער די עקספּערימענטען פון די פאַבריקאַנטען אין די פאַבריקען און פון די מוניציפּאַליטעטען אויסער די פאַבריקען, ניט נאָר פון דעם ארונ־טערגעזעצטען לוין און פון אַרבייטלאָזיגקייט. פון דחקות און קצבה, פון די לויב־רעדען פון די לאָרדס און „קאָממאָנס״. „אומגליקליכע פרויען האָבען צוליעב דעם דוחק אין באַוועל גלייך פון אָנהויב פערלאָרן זייער בעשעפטיגונג און זיינען דורכדעם געוואָרן די אויס־וואורפען פון דער געזעלשאַפט. איצט האָט די אינדוסטריע וויעדער אויפגעלעבט און אַרבייט איז פאַראַן גענוג, זיי אָבער בלייבען מיט־גליעדער פון דעם דאָזיגען אומגליקליכען קלאַס און וועלען שוין וואהרשיינליך דערביי פערבלייבען. עס געפינען זיך טאַקע איצט אין שטאָדט מעהר יונגע פּראָסטיטוטקעס איידער ווען עס איז אין די לעצטע 25 יאָהר.[244]

מיר געפינען, אַלזאָ, אין די ערשטע 45 יאָהר פון דער בריי־טישער באַוועל־אינדוסטריע נאָר 5 יאָהר פון קריזיס און שטיל־שטאַנד, אָבער דאָס איז געווען די פּעריאָדע פון איהר וועלט־מאָ־נאָפּאָל. די צווייטע 48־יאָהריגע פּעריאָדע פון 1815 ביז 1863, צעהלט נאָר 20 יאָהר פון וויעדעראויפלעבונג און בליהונג אויף 28 יאָהר פון געדריקטקייט און שטיל־שטאַנד. פון 1815 ביז 1830 הויבט זיך אָן די קאָנקורענץ מיט די איבעריגע לענדער אין איי־ראָפּאַ און מיט די פעראייניגטע שטאַאטען. זינט 1833 ווערט מיט געוואַלט דורכגעפיהרט די אויסשפּרייטונג פון די אַזיאַטישע מערק

---

243 „רעפּאָרטס עטצ., 30טען אפּריל 1864״, ז. 27.

244 פון די בריעף פון דעם „טשיעף קאָנסטאַבל״ הארריס פון באָלטאָן אין „רעפּאָרטס אוו אינספּ. אוו פאַקטאָריעס״, אָקטאָבער 1865, ז. 61 און 62.

וואַסער, פערנעהמט דעם פּלאַץ פון מענשליכע מוסקולען צו ברענגען די מאַשין אין בעוועגונג. דאָ און דאָרט, און אויך נאָר אויף אַ ווײַלע, קאָן אַ קליינע פּראָדוקציאָן אָנגעפיהרט ווערן מיט מעכאַנישער טרייב־קראַפט דינגענדיג דעם דאַמף, אַזוי ווי אין איינינגע מאַנופאַקטורען אין בירמינגאַם, אָדער דורך דעם געברויך פון קליינע קאַלאָרישע מאַשינען, ווי אין געוויסע צווייגען פון דער וועבעריי א.אַז.וו.[247] אין דער זייד־וועבעריי אין קאָווענטרי האָט זיך נאַטורמעסיג ענטוויקעלט דער עקספּערימענט פון די קאַטטעדזש־פאַבריקען [קאַטטעדזש—אַ קליין הויז צום וואָהנען]. אין מיטען פון אַ רייה „קאַטטעדזשעס“, וואָס איז געבויט ווי אַ קוואַדראַט, איז אויפגעשטעלט געוואָרען אַן אַזוי גערופענע „אינדזשען־הויז“ פאַר דער דאַמף־מאַשין, וועלכע איז פערבונדען געוואָרען דורך וואַלען מיט די וועבשטוהלען אין די „קאַטטעדזשעס“. דעם דאַמף האָט מען אין אַלע פעלען געדונגען, צום ביישפּיעל פאַר 2½ שילינג פּער וועבשטוהל. די דאַזיגע דאַמף־רענטע האָט זיך געצאָהלט פון וואָך, סיי די וועבשטוהלען זיינען געלאָפען, סיי ניט. יעדע קאַטעדזש האָט ענטהאַלטען פון 2 ביז 6 וועבשטוהלען, וועלכע האָבען געהערט צו די אַרבייטער—געקויפט אויף באָרג אָדער געדונגען. דער קאַמף צווישען דער קאַטטעדזש־פאַבריק און דער ריכטיגער פאַבריק האָט געוועהרט איבער 12 יאָהר. ער האָט זיך געענדיגט מיט דער פאָלשטענדיגער רואינירונג פון די 300 קאַטטעדזש־פאַבריקען.[248]

וואו די נאַטור פון דעם פּראָצעס האָט ניט געפאָדערט פון אָנהויב אָן קיין פּראָדוקציאָן אויף אַ גרויסען מאַסשטאַב, זיינען די ניי־אויפגעקומענע אינדוסטריען, ווי צום ביישפּיעל מאַכען קאָנווערטען, שטאָהלענע פעדער א.אַז.וו. געוועהנליך דורכגעגאַנגען

[247] אין די פעראייניגטע שטאאטען קומט אפט פאר דער דאזיגער סארט צוריק אויפשטעלען פון האנדווערק אויפ׳ן גרונד פון דער מאשינעריע. ביי דעם אונפערמיידליכען איבערגאנג צום פאבריק־סיסטעם וועט דארטן די קאנצענטראציע דעריבער טאקע מארשירן מיט קפיצת הדרך אין פערגלייך צו אייראפא און אפילו צו ענגלאנד.

[248] זעה „רעפארטס אוו אינספעק. אוו פאקטאריעס, אקטאבער 1865“, ז. 64.

8. די רעוואָלוציאָנירונג פון מאַנופאַקטור, האַנדווערק און הויז־אַרבייט דורך דער גרויס־אינדוסטריע.

א) די אָבשאַפונג פון דער קאָאָפּעראַציע, וואָס איז געבויט אויף האַנדווערק און אויף דער צוטיילונג פון דער אַרבייט.

מיר האָבען געזעהן ווי די מאַשינעריע שאַפט אָב די קאָאָפּעראַציע, וואָס איז געבויט אויף האַנדווערק, און די מאַנופאַקטור, וואָס איז בעגרינדעט אויף דער צוטיילונג פון דער האַנדווערקמעסיגער אַרבייט. אַ ביישפּיעל פון דעם ערשטען סאָרט איז די שנייד־מאַשין: זי פערנעהמט דעם פּלאַץ פון דער קאָאָפּעראַציע פון תבואה־שניידער. אַ שלאַגענדער ביישפּיעל פון דעם צווייטען סאָרט איז די מאַשין צו פאַבריצירן נעה־נאָדלען. לויט אַדאַם סמיטה האָבען אין זיין צייט 10 מענער דורך צוטיילונג פון דער אַרבייט פערטיג געמאַכט 48,000 נעה־נאָדלען אַ טאָג. איין איינציגע מאַשין פּראָדוצירט 145,000 נאָדלען אין איין אַרבייטס־טאָג פון 11 שטונדען. איין פרוי אָדער איין מיידעל פּאַסט אויף דורכשניטליך אויף 4 אַזעלכע מאַשינען און פּראָדוצירט אויף דעם אופן מיט דער מאַשינעריע אַרום 600,000 נאָדלען אַ טאָג און אַריבער 3,000,000 אַ וואָך.“[246] אַזוי ווייט ווי אַן איינצעלנע אַרבייט־מאַשין פערנעהמט דעם פּלאַץ פון קאָאָפּעראַציע אָדער פון דער מאַנופאַקטור, קאָן זי אַליין ווידער ווערן דער באַזיס פון אַ האַנדווערקמעסיגער פּראָדוקציאָן. אָבער דער דאָזיגער צוריקקעהר צו האַנדווערק־פּראָדוקציאָן, וואָס איז געגרינדעט אויף מאַשינעריע, איז נאָר אַן איבערגאַנג צו דער פאַבריק־פּראָדוקציאָן, וועלכע קומט בדרך כלל יעדעס מאָל, אַזוי באַלד ווי מעכאַנישע טרייב־קראַפט, דאַמף אָדער

דער צייט פון דער באַוועל־קאַטאַסטראָפע געזוכט מיט אַלע מיטלען, אפילו פון שטאַאַט'ס וועגען, ניט צו דערלאָזען די אויסוואַנדערונג פון פאַבריק־אַרבייטער.

[246] „טשילדרענ'ס עמפּלאָימענט קאָמישיאָן“, 4טער רעפּאָרט 1864, ז. 108, נאָטע 447.

טיילען דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס אויף זיינע קאָנסטיטואירענדע פאַזען [אויף די איינצעלנע טייל־פּראָצעסען, פון וועלכע ער איז צונויפגעשטעלט] און צו לייזען די אויפגאַבען, וואָס ווערן דורכדעם געגעבען, דורך דער אָנווענדונג פון דער מעכאַניקע, כעמיע א.אז.וו., קורץ פון די נאַטור־וויסענשאַפטען—ווערט דער בעשטימענדער פּרינציפּ אומעטום. מאַשינעריע שטופּט זיך פּאַלגליך אריין אין די מאַנופאַקטורען דאָ פאַר איין טייל־פּראָצעס, דאָ פאַר אַנאַנדערן. די פעסטע קריסטאַליזאַציע פון איהר אָרגאַניזירונג, וואָס האָט אָב־געשטאַמט פון דער אַלטער צוטיילונג פון דער ארבייט, לייזט זיך דערמיט אויף און מאַכט פּלאַץ פאַר בסדר'דיגע ענדערונגען. אָב־געזעהן דערפון, ווערט רעוואָלוציאָנירט פון גרונד אויס די צוזאַ־מענשטעלונג פון דעם ארבייטער־קאָלעקטיוו אָדער פון דעם קאָמ־בינירטען ארבייטער־פּערזאָנאַל. פערקעהרט ווי אין דער מאַנו־פאַקטור־פּעריאָדע, ווערט איצט אויפגעבויט דער פּלאַן פון דער ארבייט־צוטיילונג אויף דער אָנווענדונג פון פרויען־ארבייט, פון קינדער־ארבייט פון יעדען עלטער, פון ניט־געלערנטע ארבייטער, וואו נאָר עס לאָזט זיך; קורץ פון „טשיפּ לייבאָר", וואָלוועלער ארבייט, ווי דער ענגלענדער רופט עס אָן אַזוי כאַראַקטעריסטיש. דאָס גילט ניט נאָר פאַר יעדער פּראָדוקציאָן, וואָס איז קאָמבינירט אויף אַ גרויסען מאַסשטאַב, סיי זי ווענדעט אָן מאַשינעריע, סיי ניט, נאָר אויך פאַר דער אַזוי־גערופענער מאָדערנער הויז־אינדוסטריע, סיי זי ווערט אָנגעפיהרט אין די פּריוואַט־וואוינונגען פון די ארביי־טער, סיי אין קליינע ווערקשטאַטען. די דאָזיגע אַזוי גערופענע מאָדערנע הויז־אינדוסטריע האָט, אויסער דעם נאָמען, גאָרניט גע־מיינשאַפטליכעס מיט דער אַלט־מאָדישער הויז־אינדוסטריע, וועלכע זעצט פאָראויס אַ אונאָבהענגיקען שטאָדטישען האַנדווערק, אַ זעלב־שטענדיגע פויערן־ווירטשאַפט און קודם כל אַ הויז פאַר דעם אר־בייטער און זיין פאַמיליע. זי איז איצט געוואָרן די אויסווערטיגע אָבטיילונג פון דער פאַבריק, פון דער מאַנופאַקטור אָדער פון דעם סחורה־מאַגאַזין. אַ חוץ די פאַבריק־ארבייטער, מאַנופאַקטור־אר־בייטער און האַנדווערקער, וועלכע קאַפּיטאַל שטופּט צוזאַמען אין גרויסע מאַסען אין איין פּלאַץ און קאָמאַנדירט איבער זיי דירעקט, בעוועגט ער דורך ניט־געזעהענע פעדים אַנאַנדער אַרמעע, די הויז־

אַפריהער די שטופע פון האַנדווערק און דאַן פון מאַנופאַקטור־פּראָדוקציאָן אַלס קורצע איבערגאַנג־שטופען צו דער פאַבריק־פּראָדוקציאָן. די דאָזינע אומוואַנדלונג קומט פאָר אַם שווערסטען דאָרט, וואו די מאַנופאַקטורמעסיגע פּראָדוקציאָן פון דעם אַרטיקעל איז ניט אַ רייהע פון כסדר׳דיגע ענטוויקלונג־פּראָצעסען, נאָר בעשטעהט פון מעהרערע דיספּאַראַטע [ניט־גלייכאַרטיגע] פּראָצעסען. דאָס איז צום ביישפּיעל געווען אַ גרויסער שטער פאַר דער שטאָהלפעדער־פאַבריק. דאָך איז שוין אַן ערך 15 יאָהר צוריק [רעכענענדיג פון 1867, הייסט עס] איין אָנפאַנג פון די 50־גער יאָהרען] ערפונדען געוואָרן אַ מאַשין, וועלכע האָט אָבגעטאָן 6 בעזונדערע פּראָצעסען מיט איין מאָל. דאָס האַנדווערק האָט געליפערט, אין 1820, די ערשטע 12 טוץ שטאָהל־פעדערן פאַר 7 פונט סט. מיט 4 שילינג; די מאַנופאַקטור האָט זיי אין 1830 געליפערט פאַר 8 שילינג, און די פאַבריק ליפערט זיי היינט אַנגראָ פון 2 ביז 6 פּענס אַ גראָס.[249]

ב) די צוריקווירקונג פון דעם פאַבריק־סיסטעם אויף דער מאַנופאַקטור און הויז־אַרבייט.

מיט דער ענטוויקלונג פון דעם פאַבריק־סיסטעם און מיט דער רעוואָלוציע אין דער אַגריקולטור, וואָס בעגלייט איהם, ווערט דער פּראָדוקציאָנס־מאָסשטאַב אין אַלע אַנדערע אינדוסטריע־צווייגען ניט נאָר פערברייטערט, נאָר זיין כאַראַקטער ווערט אויך פערענדערט. דער פּרינציפּ פון דער מאַשין־פּראָדוקציאָן—פאַנאַנדערצו־

[249] הערר גיללאָט האָט אויפגעבויט אין בירמינגאַם די ערשטע שטאָהל־פעדער מאַנופאַקטור אויף אַ גרויסען מאָסשטאַב. שוין אין יאָהר 1851 האָט זי געליפערט איבער 180 מיליאָן פעדערן און פערצעהרט יעהרליך 120 טאָן שטאָהל־בלעך. בירמינגאַם, וועלכע האָט מאָנאָפּאָליזירט די אינדוסטריע אין דעם פעראייניגטען קעניגרייך, פּראָדוצירט איצטער מיליאַרדען שטאָהל־פעדערן יעהרליך. די צאָהל בעשעפטיגטע פּערזאָנען האָט בעטראָפען לויט דעם צענזוס פון יאָהר 1861, 1428 אַרבייטער; דערונטער זיינען 1268 אַרבייטערינען אין עלטער פון 5 יאָהר און העכער.

און האָט פון אָנהויב אָן אָנגעפיהרט אָן אָהן־רחמנות׳דיגע פערשווענ־דונג פון דער ארבייט־קראַפט און אַ בערויבונג פון די נאָרמאַלע בעדינגונגען פון דער ארבייט־פונקציאָן—צייגט איצט אַרויס איהר פערניכטענדע און מענשען־מערדערישע זייט אַלץ מעהר, וואָס ווע־ניגער די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקטיוויטעט פון דער ארבייט און די טעכנישע גרונדלאַגע פון די קאָמבינירטע ארבייט־פּראָצעסען זיינען ענטוויקעלט אין אַ געוויסען צווייג פון דער אינדוסטריע.

ג) די מאָדערנע מאַנופאַקטור.

איך וויל איצט קלאָר מאַכען דורך אייניגע ביישפּיעלען די אויבען־אָנגעשטעלטע זאַצען. דער לעזער איז שוין פאַקטיש בעקאַנט מיט אַ סך ביישפּיעלען פון דעם אָבטייל וועגען דעם אר־בייטס־טאָג. די מעטאַל־מאַנופאַקטורען אין בירמינגהאַם און אומ־געגענד בעשעפטיגען גרעסטענטיילס פאַר זעהר שווערער ארבייט 30,000 קינדער און יונגע פּערזאָנען צוזאַמען מיט 10,000 פרויען. מען געפינט זיי דאָ אין די אונ־היגיענישע מעש־גיסערייען, קנעפּ־פאַבריקען, עמאַלירונג־, גאַלוואַניזירונג־ און לאַקיר־ארבייטען.[251] פערשיידענע לאָנדאָנער צייטונג־ און בוך־דרוקערייען האָבען צו־ליעב דער איבערמעסיגער ארבייט פון זייערע דערוואַקסענע און ניט־דערוואַקסענע ארבייטער, בעקומען דעם שעהנעם נאָמען „דאָס שלאַכט־הויז“.[251*] דיזעלביגע איבער־ארבייט געפינען מיר אין דער בוכבינדעריי, וואו די קרבנות זיינען פרויען, מיידלעך און קינדער. ניט־דערוואַקסענע טהוען שווערע ארבייט אין די שטריק־ווערק, נאַכט־ארבייט אין זאַלץ־מינען, אין די ליכט־ און אַנדערע כעמישע מאַנופאַקטורען; יונגע פּערזאָנען ווערן געמערדערט ביי דער אר־בייט פון דרעהען די וועבשטוהלען, וואו זיי ווערן ניט געטריבען

---

[251] קינדער זיינען בעשעפטיגט אפילו ביי שלייפען פיילען אין שעפפיעלד!

[251*] „טשילדרענ׳ס עמפּלאָימענט קאָמישיאָן“, 5טער ראַפּאָרט 1866, ז. 3, נ. 24, ז. 6, נ. 55 און ז. 7, נ. 59 און 60.

אַרבייטער, וואָס זיינען צושפּרייט אין די גרויסע שטעדט און איבער די דערפער. איין ביישפּיעל: די העמדער־פאַבריק פון די הערען טיללי און לאָנראנדעררי, אירלאַנד, בעשעפטיגט 1000 פאַבריק־אַרבייטער און 9000 איבער'ן לאַנד צושפּרייטע הויז־אַרבייטער.[260]

די עקספּלואַטאַציע פון וואָלוועלע און ניט־רייפע אַרבייט־קרעפטען געהט אָן מעהר אונפערשעהמט אין דער מאָדערנער מאַנופאַקטור, איידער אין דער ריכטיגער פאַבריק, ווייל די טעכנישע גרונדלאַגע, וואָס עקזיסטירט אין דער פאַבריק—דאָס פערבייטען די מוסקול־קראַפט דורך מאַשינען און די לייכטקייט פון דער אַרבייט—פעהלט מעהרסטענטיילס אין דער מאַנופאַקטור; אין דער־זעלביגער צייט ווערט דער פרויען־קערפּער אָדער דער ניט־רייפער קערפּער [פון יונגע קינדער] העכסט געוויסענלאָז אונטערוואָרפען דעם איינפלוס פון גיפטיגע שטאָפען א.אַז.וו. די עקספּלואַטאַציע איז נאָך מעהר אונפערשעהמט אין דער אַזוי־גערופענער הויז־אַרבייט איידער אין דער מאַנופאַקטור, ווייל די ווידערשטאַנד־פעהיגקייט פון די אַרבייטער ווערט קלענער, וואָס מעהר צעוואָרפען זיי זיינען; ווייל אַ גאַנצע רייהע רויבערישע פּאַראַזיטען דרינגען אַריין צווישען דעם אייגענטליכען אַרבייט־געבער און דעם אַרבייטער; ווייל די הויז־אַרבייט מוז אומעטום קאָנקורירן מיט דער מאַשין־פּראָדוקציאָן אָדער ווענינגסטענס מיט דער מאַנופאַקטור־פּראָדוקציאָן אין דעמזעלביגען פּראָדוקציאָנס־צווייג; ווייל די אָרימקייט בערויבט דעם אַרבייטער פון די נויטווענדיגסטע אַרבייט־בעדינגונגען—רוים, ליכט, ווענטילאַציע א.אַז.וו.; ווייל די בעשעפטיגונג ווערט אַלץ מעהר אונרעגעלמעסיג; און ענדליך, ווייל אין די דאָזיגע לעצטע ערי מקלט (צופלוכטס־שטאַטען) פון די, וועמען די גרויסע אינדוסטריע און אַגריקולטור האָבען געמאַכט פאַר „איבעריגע", דערגרייכט די אַרבייטער־קאָנקורענץ נויטיגערווייז איהר העכסטען פּונקט.

די עקאָנאָמיזירונג פון די פּראָדוקציאָנס־מיטלען, וואָס האָט זיך ערשט סיסטעמאַטיש אויסגעבילדעט דורך דער מאַשין־פּראָדוקציאָן,

---

[260] „טשילדרען'ס עמפּלאָימענט קאָמישיאָן, 2טער ראַפּאָרט 1864", ז. LXVIII נ. 415.

יאָהר ווערן בעשעפטיגט. זיי ארבייטען דיזעלבע צאָהל שטונדען, ווי די דערוואקסענע, און אָפטמאָל נאָך מעהר. די ארבייט איז שווער און די זומער־היץ פערגרעסערט נאָך די אויסגעמאַטערט־קייט. אין א ציגעלניע אין מאָזלעי, צום ביישפּיעל, האָט א 24־יעהריג מיידעל געמאַכט 2000 ציעגעל א טאָג, מיט דער הילף פון 2 ניט־דערוואקסענע מיידלעך, וועלכע פלעגען טראָגען דעם לעהם און צונויפלעגען די ציעגעל־שטיינער. די דאָזיגע מיידלעך פלעגען יעדען טאָג ארויפשלעפּען א מאסע פון 10 טאָן איבער די גלי־טשיגע זייטען פון דער ציעגעל־גרוב, וואָס איז געוועזן 30 פוס טיעף, און האָבען עס געטראָגען א מהלך פון 210 פוס. „עס איז אונ־מעגליך פאר א קינד דורכצוגעהן דעם גיהנום־פייער פון א ציגעל־ניע און ניט ווערן געזונקען מאָראליש.... די גראָבע שפּראַך, וואָס זיי קומט אויס צו הערן פון קליינוויז־אויף; די שמוציגע, אונ־אנשטענדיגע און אונפערשעהמטע געוועהנהייטען, צווישען וועלכע זיי וואקסען אויף פערווילדעט און אונוויסענד, מאַכען זיי אויפ׳ן גאַנצען לעבען געזעצלאָז, פערוואָרפען, צולאָזען.... דער אופן ווי זיי וואוינען צוזאַמען איז א שרעקליכער קוואל פון דעמאָראליזאציע. יעדער „מאָלדער" (דער וואָס פורעמט די ציעגעל—א ריכטיג גע־שיקטער ארבייטער און הויפּט פון אן ארבייטער־גרופּע) בעזאָרגט זיין כתה, וואָס בעשטעהט פון 7 ארבייטער, מיט לאָזשי און קעסט אין זיין שטיבעל אָדער „קאטטעדזש". אין דעם שטיבעל שלאָפען מענער, אינגלעך און מיידלעך, סיי זיי געהערן צו זיין פאמיליע, סיי ניט. דאָס שטיבעל בעשטעהט פון 2 צימערן, נאָר אויסנאָהמס־ווייז פון 3, אַלע אונטען, און עס האָט וועניג ווענטילאַציע. די קערפּערס זיינען אַזוי אויסגעמאַטערט פון דער שווערער ארבייט דורכ׳ן טאָג, אז זיי קאָנען ניט אָבהיטען קיינע געזונדהייט־רעגעלען, ניט קיין ריינליכקייט אָדער אנשטענדיגקייט. א סך פון די שטיב־לעך זיינען מושטערס פון אונאָרדנונג, שמוץ און שטויב.... די ערגסטע צרה פונ׳ם סיסטעם, וואָס בעשעפטיגט יונגע מיידלעך פאר אָט דער ארבייט, בעשטעהט אין דעם, וואָס עס בינדט זיי צו, בדרך כלל, אויף זייער גאַנצען לעבען, פון קינדערווייז אָן, צו א חברה העכסט־צולאָזענע אויסוואורפען. זיי ווערן פערגרעבטע אינגלעך מיט מיאוס׳ע מיילער, איידער די נאַטור האָט זיי געלערנט, אז זיי

מעכאַניש.[252] איינע פון די שענדליכסטע, שמוציגסטע און ערגסט־בעצאָהלטע ארבייטען, ביי וועלכער עס ווערן אם ליעבסטען בעשעפטיגט יונגע מיידלעך און פרויען, איז די ארבייט צו סאָרטירן קאָדער. עס איז בעקאַנט, אז גרויס־בריטאַניען, ניט רעכענענדיג איהרע אייגענע מאַסען קאָדער, איז דער צענטער פון דעם קאָדער־האַנדעל פון דער גאַנצער וועלט. זיי שטראָמען אהער פון יאַפּאַן, פון די ווייטסטע שטאַאטען פון דרום־אַמעריקא און פון די קאַנאַנארישע אינזלען. די הויפּט־קוועלען אָבער פון וואַנען זיי קומען אָן, זיינען דייטשלאַנד, פראַנקרייך, רוסלאַנד, איטאַליען, עגיפּטען, טערקיי, בעלגיען און האָללאַנד. זיי דיענען פאַר בעמיסטיגונג, פאַר דער פאַבריקאַציע פון מאַטראַצען־איינשיט, פון שאַדדי, (געמאַכטע וואָל) און אַלס רויה־מאַטעריאַל פון פּאַפּיער. די פרויען, וואָס סאָרטירן די קאָדער, דיענען אַלס פערמיטלער צו פערשפּרייטען פּאָקען און אַנדערע אָנשטעקינגע קראַנקהייטען, פון וועלכע זיי אַליין זיינען די ערשטע קרבנות.[253]

אַלס קלאַסישער בייספּיעל פון איבעראַרבייט, פון שווערער און אונפּאַסענדער ארבייט, און ממילא פון דער ברוטאַליזירונג פון די ארבייטער, וואָס ווערן פערצעהרט פון קינדרווייז אָן, קאָן דיענען, א חוץ דער מינען־ און קויהלען־פּראָדוקציאָן, די ציעגעל־ און באַקשטיין־פאַבריקאַציע, ביי וועלכע די ניי־ערפונדענע מאַשין ווערט אין ענגלאַנד אָנגעווענדעט נאָר וואו־ניט־וואו (1867). צווישען מאַי און סעפּטעמבער דויערט די ארבייט פון 5 אוהר מאָרגענס ביז 8 אוהר אבענדס, און וואו דאָס טריקענען קומט פאָר אויף דער פרייער לופט—אָפט פון 4 אוהר מאָרגענס ביז 9 אוהר אבענדס. דער אַרבייטס־טאָג פון 5 אוהר אין דער פריה ביז 7 אין אבענד רעכענט זיך ווי א „רעדוצירטער“, א „מעסיגער“ אַרבייטס־טאָג. קינדער פון ביידע געשלעכטער אין עלטער פון 6 און אפילו פון 4

[252] דאָרט גופא, ז. 114 און 115, נ. 6 און 7. דער קאָמיסאַר בעמערקט ריכטיג, אז אויב געוועהנליך פערבייט די מאַשין דעם מענשען, פערבייט דאָ בוכשטעבליך א אינגעל די מאַשין.

[253] זעה בעריכט וועגען דעם קאָדער־האַנדעל און פיעלע ביישפּיעלען אין „פּובליק העלטה“, 8טער ראַפּאָרט, לאָנדאָן 1866, אַנהאַנג ז. 196—208.

ברענגען, זאָל, אויף וויפיעל דאָס הענגט אָב פון איהם, זיין פריי פון אַלע ניט־היגיענישע אומשטענדען, וועלכע קאָנען נאָר אויס־געמיטען ווערן. איך האָב נאָכגעוויזען, אז בעת די ארבייטער זיינען פראַקטיש ניט בכח זיך אַליין צו פערשאַפען דאָס דאָזיגע געזונדהייטס־רעכט, קריגען זיי אויך ניט קיין ווירקזאַמע שטיצע פון די בעצאָהלטע אדמיניסטראַטאָרען פון דער געזונדהייטס־פּאָ־ליציי.... דאָס לעבען פון צעהנדליגע טויזענדער ארבייטער און ארבייטערינען ווערט איצט אָהן שום נוצען געפּייניגט און פער־קירצט דורך די ענדלאָזע פיזישע ליידען, וואָס קומט בלויז פון זייער בעשעפטיגונג." [255] אַלס אַן אילוסטראַציע פון דעם איינ־פלוס פון די ווערקשעפער אויף דעם געזונדהייטס־צושטאַנד, גיט דר. סיימאָן די פאָלגענדע שטערבליכקייט־טאַבעלע: [256]

אינדוסטריען פערגליכען בנוגע צו דער געזונדהייט	די צאָהל פערזאָנען פון יעדען עלטער וואָס זיינען בעשעפטיגט אין די בעזונדערע אינדוסטריען	די ראַטע פון שטערבליכקייט אויף 100,000 מענער אין די בעזונדערע אינדוסטריען לויט דעם אַנגעגעבענעם עלטער		
		25 ביז 35 יאָהר	35 ביז 45 יאָהר	45 ביז 55 יאָהר
אגריקולטור אין ענגלאַנד און וועלס	958,265	743	805	1145
לאָנדאָנער שניידער	22,301 מענער 12,379 פרויען	958	1262	2093
לאָנדאָנער דרוקער	13,803	894	1747	2367

[255] „פּובליק העלטה", 6טער ראַפּאָרט, לאָנדאָן 1864", ז. 31.

[256] דאָרט גופא, ז. 30. דר. סיימאָן בעמערקט, אז די שטערבליכקייט פון די לאָנדאָנער שניידער און דרוקער פון 25 ביז 35 יאָהר איז אין דער ווירקליכקייט פיעל גרעסער, ווייל זייערע לאָנדאָנער ארבייט־געבער קריגען אריין א גרויסע צאָהל יונגע לייט אונטער 30 יאָהר פון דער פּראָווינץ אַלס „לעהרלינגע" און „אימפּראָוואוס" (וואָס ווילען זיך פערפאָלקאָמען אין דער ארבייט). די דאָזיגע

זיינען פרויען. אַנגעטאָן אין שמוציגע שמאַטעס, די פיס נאַקעט ביז אַריבער די קניה, די האָר און דאָס געזיכט אויסגעשמירט אין קויט, געוועהנען זיי זיך איין צו בעהאַנדלען מיט פעראַכטונג יעדען געפיהל פון אנשטענדיגקייט. אין דער צייט פון עסען ליעגען זיי אויסגעצויגען אויף די פעלדער אָדער קוקען זיך צו ווי די אינגלעך באָדען זיך אין אַ דערבייעדיגען קאַנאַל. ווען זיי זיינען ענדליך פאַרטיג געוואָרען מיט זייער שווערן טאָג אַרבייט, טהוען זיי זיך אָן זייערע בעסערע קליידער און בעגלייטען די מענער אין די ביער־שענקען." עס איז ניט מעהר ווי נאַטירליך, אַז אין דעם דאָזיגען גאַנצען קלאַס הערשט פון זייער קינדהייט אָן די גרעסטע שכרות. „דאָס ערגסטע איז, וואָס די ציעגעל־מאַכער פערצווייפלען אין זיך אַליין. איינער פון די בעסערע האָט געזאָגט צום גלח פון סאַוטהאַל־פיעלד: איהר, מיין הערה, קאָנט פונקט אַזוי גוט פּרובירן דער־העבען און אויסבעסערן דעם טייוועל, ווי אַ ציעגעל־מאַכער![254]

וועגען דער קאַפּיטאַליסטישער עקאָנאָמיזירונג פון די אַרבייט־בעדינגונגען אין דער מאָדערנער מאַנופאַקטור (אונטער וועלכער מיר פערשטעהען אַלע ווערקשטאַטען אויף אַ גרויסען מאַסשטאַב, אַ חוץ די ריכטיגע פאַבריקען) געפינט מען אָן אָפיציעלען און העכסט רייכען מאַטעריאַל אין דעם פערטען (1861) און זעקסטען (1864) „פּובליק העלטה רעפּאָרט". די בעשרייבונג פון די „וואָרק־שאָפּס", ספּעציעל פון די לאָנדאָנער דרוקער און שניידער, שטייגט אַריבער די עקעלהאַפטעסטע פאַנטאַזיעס פון אונזערע ראָמאַנען־שרייבער. די ווירקונג אויף דעם געזונד־צושטאַנד פון די אַרביי־טער קאָן מען שוין אַליין פערשטעהן. דר. סיימאָן, דער עלטסטער אַרצטליכער בעאַמטער פון דעם „פּריוויי קאונסיל" און אָפיציעלער אַרויסגעבער פון די „פּובליק העלטה רעפּאַרטס", זאָגט צווישען אַנדערעס: „אין מיין פערטען בעריכט (1863) האָב איך געצייגט, ווי עס איז פּראַקטיש אונמעגליך פאַר די אַרבייטער צו בעשטעהן אויף זייער ערשטען געזונדהייטס־רעכט, דאָס רעכט, אַז די אַר־בייט, פאַר וועלכער זייער בעשעפטיגער זאָל זיי ניט צוזאַמענ־

[254] „טשידדרענ'ס עמפּלאָימענט קאָמישיאָן", 5טער ראַפּאָרט, 1866, ז. XVI. נ. 96, 97, ז. 130, נ. 39, 61. אויך ד. נ. 3טער ראַפּאָרט 1864, ז. 48, 56.

1852 1 אויף 45	1856 1 אויף 15	1859 1 אויף 9
1853 1 " 28	1857 1 " 13	1860 1 " 8
1854 1 " 17	1858 1 " 15	1861 1 " 8
1855 1 " 18		

אָט דער פאָרטשריט אין דער פערשפּרייטונג פון שווינדזוכט ראַרף זיין געווגוג פאַר דעם העכסט אָפּטימיסטישען פאָרטשריטלער און ליגנערישען דייטשישען פרייהאַנדעל־קרעמער יונג.

דער פאַבריק־אַקט פון 1861 רעגולירט די אייגענטליכע שפּי־צען־מאַכעריי, אזוי ווייט ווי דאָס קומט פאָר דורך מאַשינעריע, און דער אופן איז אין ענגלאַנד דער רעגעל. די צווייגען, וועלכע מיר בעטראַכטען דאָ אינקורצען, ניט בנוגע די אַרבייטער, וואָס זיינען קאָנצענטרירט אין מאַנופאַקטורען, „ווער־הייזער“ [מאַגאַזי־נען] א.אַז.וו., נאָר בלויז אויף וויפיעל זיי זיינען אזוי־גערופענע הויז־אַרבייטער, טיילען זיך איין ערשטענס אין „ליים פינישינג“ (דאָס לעצטע צורעכטמאַכען פון די מאַשינענמעסיג־פאַבריצירטע שפּיצען—אַ קאַטעגאָריע, וועלכע שליסט ווידער איין פיעלע אונ־טער־אָבטיילונגען), און צווייטענס אין שפּיצען־העפטען.

דאָס „ליים־פינישינג“ ווערט אָנגעפיהרט אַלס הויז־אַרבייט ענטוועדער אין די אַזוי־גערופענע „מיסטרעסעס האָוזעס“ [הייזער פון מייסטערקעס], אָדער פון פרויען, אַליין אָדער מיט זייערע קינדער, אין זייערע פּריוואַט־וואוינונגען. די פרויען, וועלכע האַלטען די „מיסטרעסעס האָוזעס“, זיינען אַליין אָרים. דאָס אַר־בייט־צימער איז אַ טייל פון זייער פּריוואַט־וואוינונג. זיי בע־קומען בעשטעלונגען פון פאַבריקאַנטען, אייגענטימער פון מאַגאַ־זינען א.אַז.וו. און בעשעפטיגען פרויען, מיידלעך און יונגע קינ־דער, לויט דער גרויס פון זייערע צימערן און דער ניט־שטענדיג־גלייכער נאָכפראַגע פון דעם געשעפט. די צאָהל בעשעפטיגטע אַרבייטערינען בייט זיך פון 20 ביז 40 אין אייניגע פּלעצער, פון 10 ביז 20 אין אַנדערע. דער דורכשניטליכער מינימאַל עלטער, אין וועלכען קינדער פאַנגען אָן צו אַרבייטען, איז 6 יאָהר, אייניגע אָבער זיינען נאָך אונטער 5 יאָהר. די געוועהנליכע אַרבייט־צייט

ד) די מאָדערנע הויז־אַרבייט.

איך געה איצט איבער צו דער אַזוי־גערופענער הויז־אַרבייט. כדי זיך צו מאַכען אַ בעגריף פון אַט דער ספערע פון קאַפּיטאַליס־טישער עקספּלואַטאַציע, וואָס איז אויפגעבויט אויפ'ן הינטערגרונד פון דער גרויס־אינדוסטריע, און פון איהרע שרעקליכקייטען, דאַרף מען בעטראַכטען, צום ביישפּיעל, די גאַנץ אידילישע אויסזעהענדע נעגעל־פאַבריקאַציע אין איינִיגע פערוואָרפענע דערפער פון ענג־לאַנד.[257] עס וועט זיין גענוג צו געבען דאָ איינִיגע ביישפּיעלען פון די שפּיצען־פאַבריקאַציע און שטרוי־פלעכטעריי, וועלכע ווערן נאָך גאָרניט אָנגעפיהרט מאַשינענמעסיג, אָדער פון די צווייגען, וועלכע קאָנקורירן מיט דער מאַשין און מאַנופאַקטור־פּראָדוקציאָן.

פון די 150,000 פּערזאָן, וואָס זיינען בעשעפטיגט אין דער ענג־לישער שפּיצען־פּראָדוקציאָן, קומען אומגעפעהר 10,000 אונטער דער מאַכט פון דעם פאַבריק־געזעץ פון 1861. די אונגעהויערע מעהר־צאָהל פון די איבעריגע 140,000 זיינען פרויען, יונגע פּערזאָנען און קינדער פון ביידע געשלעכטער, הגם דער מענליכער געשלעכט איז נאָר שוואַך פּערטראָטען. דער געזונד־צושטאַנד פון דעם דאָזיגען „וואָלוועלען" עקספּלואַטאַציאָנס־מאַטעריאַל ווייזט זיך אַרויס פון דער פאָלגענדער טאַבעלע פון דר. טרומאַן, דער דאָקטאָר אין דער „דזשענעראַל דיספּענסערי" [אַלגעמיינע קליניק פאַר אָרימע] פון נאָטינגאַם. פון 686 פּאַציענטען, שפּיצען־מאַכערינס, מעהרסטענס צווישען 17 און 24 יאָהר, זיינען געוועזן שווינדזיכטיגע:[258]

יונגע לייט ווערן פערערכענט אין צענזוס אַלס לאָנדאָנער, זיי פערגרעסערן די צאָהל פּערזאָנען, אויף וועלכע די לאָנדאָנער ראַטע פון שטערבליכקייט ווערט בערעכענט, ניט פערגרעסערנדיג פערהעלטניסמעסיג די צאָהל פון די לאָנדאָנער טויט־פעלען. אַ גרויסער טייל פון זיי, ווען זיי ווערן קראַנק און ספּעציעל אין שווערע קראַנקהייטס־פעלען, קעהרן זיך אום צוריק אַהיים. (דאָרט גופא).

[257] עס האַנדעלט זיך דאָ וועגען געהעמערטע נעגעל און אונטערשייד פון די מאַשינענמעסיג־פאַבריצירטע געשמיטע נעגעל. זעה „טשילדרענ'ס עמפּלאָימענט קאָמישיאָן" 3טען ראַפּאָרט, ז. XI, XIX נ. 125—130, ז. 53, נ. 11, ז. 144, נ. 487, ז. 137, נ. 674.

[258] דאָרט גופא, 2טער ראַפּאָרט, ז. XXII, נ. 166.

ארבייט.“ [259] “Their work is like slavery.” וואו פרויען אר־בייטען מיט זייערע אייגענע קינדער צו הויז, דאס הייסט אין דעם מאדערנעם זין, אין א געדונגענעם צימער, גאנץ אפט אין א דאך־צימער, זיינען די צושטענדען, אויב מעגליך, נאך ערגער. אט דער סארט ארבייט ווערט ארויסגעגעבען אויף 80 מייל ארום נאטינגאם. ווען דאס קינד, וואס איז בעשעפטיגט אין מאגאזין, געהט אהיים 9 אדער 10 אוהר אין אבענד, גיט מען איהם אפט נאך א בינטעל ארבייט מיט זיך, פארטיג צו מאכען אין דער היים. דער קאפי־טאליסטישער פאריסעער, פערטראטען פון איינעם פון זיינע לוין־קנעכט, טהוט עס נאטירליך מיט דער בוימעלדיגער פראזע: „דאס איז פאר דער מוטער“; ער ווייס אבער גאנץ גוט, אז דאס ארימע קינד וועט מוזען זיצען ביז שפעט אין דער נאכט און העלפען.[260]

די אינדוסטריע פון שפיצען־העפטען ווערט אנגעפיהרט הויפט־זעכליך אין צוויי ענגלישע אגריקולטור־דיסטריקטען: אין דעם האָ־ניטאן שפיצען־דיסטריקט, פון 20 ביז 30 מייל לאנג ביים דרום־ברעג פון דעוואנשיר, אריינגנעהמענדיג עטליכע פלעצער פון נארד־דעוואן; און נאך א דיסטריקט, וואס נעהמט ארום א גרויסען טייל פון באקינגהעם, בעדפארד און נארטהאמפטאן „קאונטיעס“, און אויך די ארומיגע טיילען פון אקספארדשיר און האנטינגדאנשיר. די „קאטעדזשעס“ פון די אגריקולטורעלע טאג־ארבייטער זיינען געוועהנליך די ארבייט־פלעצער. אייניגע פאבריקאנטען בעשעפ־טיגען אריבער 3000 אזעלכע הויז־ארבייטער, דערהויפט קינדער און יונגע פערזאנען, אויסשליסליך פון פרויען־געשלעכט. די צושטענ־דען, וואס זיינען בעשריבען געווארן אין די „לייס־פינישינג“ פלע־צער, ווידערהאלען זיך דא. נאר אנשטאט די „מיסטרעסעס האו־זעס“ קומען דא פאר די אזוי־גערופענע „לייס־סקולס“ (שפיצען־שוהלען), וואס ווערן געהאלטען פון ארימע פרויען אין זייערע שטיבלעך. קינדער פון 5 יאהר, און אמאל נאך אינגערע, ארביי־טען אין די דאזיגע שוהלען ביז זיי זיינען 12 אדער 14 יאהר אלט; דעם ערשטען יאהר ארבייטען די אינגסטע פון 4 ביז 8 שטונדען,

---

[259] דארט גופא, 2טער ראפארט, ז. XIX, XX, XXI

[260] ד. נ., ז. XXI, XXVI

געוועהרט פון 8 אוהר אין דער פריה ביז 8 אוהר אין אבענד, מיט א שטונדע און אַ האַלב פאַר מאָהל־צייטען, וועלכע זיי עסען אונ־רעגעלמעסיג און אָפט טאַקע דאָרט אין די שמינקיגע ארבייט־לעכער גופא. ווען די געשעפטען געהען גוט, געוועהרט די ארבייט אָפט פון 8 אוהר (מאַנכעסמאָל פון 6 אוהר) אין דער פריה ביז 10, 11 אָדער 12 אוהר ביינאַכט.

אין די ענגלישע קאַזאַרמעס קומט אויס לויט'ן פאָרשריפט פון 500 ביז 600 קוביק־פוס רוים פאַר יעדען סאָלדאַט; אין די מילי־טער־לאַזאַרעטען—1200 קוביק פוס. אין יענע ארבייט־לעכער קומט אויס אויף יעדער פּערזאָן פון 67 ביז 100 קוביק־פוס. אין דער־זעלבינער צייט פערצעהרט נאָך דאָס גאַז־ליכט דעם זויערשטאָף פון דער לופט. כדי צו האַלטען די שפּיצען ריין, מוזען די קינדער אָפט אויסטאָן די שיך, אפילו אום ווינטער, אָבוואויל דער דיעל איז פון שטיין־פּלאַטען אָדער פון ציעגעל. „עס איז גאָרניט קיין אונגעוועהנליכע זאַך אין נאָטינגאַם צו געפינען פון 14 ביז 20 קינדער צונויפגעפּעקעלט אין אַ צימער פון אפשר ניט מעהר ווי 12 פוס אין קוואדראַט, און בעשעפטיגט 15 שטונדען אין מעת לעת ביי אַן אַרבייט, וואָס מאַטערט אויס שוין אַליין דורך איבערדרי־סיגקייט און איינפאָרמיגקייט, און וועלכע ווערט נאָך דערצו אָנ־געפיהרט אונטער אַלע געזונד־צושטערענדע אומשטענדען, וואָס נאָר מעגליך.... אפילו די אינגסטע קינדער אַרבייטען מיט אַזאַ אָנ־געשטרענגטער אויפמערקזאַמקייט און געשווינדקייט, וואָס איז צום ערשטוינען, און פערגינען זיך כמעט קיינמאָל ניט געבען זייערע פינגער עטוואָס רוה אָדער אַרבייטען לאַנגזאַמער. פרעגט מען זיי עפּעס, ענטפערן זיי, ניט אויפהעבענדיג די אויגען פון דער אַרבייט, ווייל זיי האָבען מורא צו פערלירן אַ מאָמענט.“ דער „לאַנגער שטעקען“ דיענט דער „מיסטרעס“ אַלס מיטעל אונטערצוטרייבען די קינדער אַלץ מעהר, וואָס לענגער עס געדויערט די אַרבייט־צייט. „די קינדער ווערן ביסלעכווייז מיעד און אונרוהיג ווי פויגלען ביים סוף פון זייער לאַנגער געבונדענקייט צו אַ בעשעפטיגונג, וואָס איז מאָנאָטאָן, שטרענגט אָן די אויגען און מאַטערט אויס דורך דער איינפאָרמיגער האַלטונג פונ'ם קערפּער. עס איז אמת'ע שקלאַווען־

4 יאָהר, מאַנכעסמאָל צווישען דריטען און פערטען יאָהר. קיין ערציהונג, פערשטעהט זיך, בעקומען זיי גאָרניט. די קינדער אַליין רופען די עלעמענטאַר־שוהלען „נאַטיוראַל סקולס" (נאַטירליכע שולען) אין אונטערשייד פון אַט די בלוט־אויסזויגענדע אנשטאַלטען, אין וועלכע זיי ווערן איינפאַך געהאַלטען ביי דער ארבייט, כדי פאַרטיג צו מאַכען די מלאכה, וואָס זייערע האַלב־פערהונגערטע מוטערס הייסען זיי טהאָן, מעהרסטענס 30 יאַרד [ענגלישע עלען] אַ טאָג. די דאָזיגע מאַמעס צווינגען זיי נאָך אָפט צו אַרבייטען צו הויז ביז 10, 11 און 12 אוהר ביינאַכט. דער שטרוי צושניידט זיי די פינגער און דאָס מויל, מיט וועלכען זיי מוזען עס שטענדיג בענעצען. לויט דר. באַלאַרד, וועלכער האָט צוזאַמענגעפאַסט די אַלגעמיינע מיינונג פון די מעדיצינישע בעאַמטע אין לאָנדאָן, זיינען 300 קוביק־פוס דער מינימום רוים פאַר יעדער פערזאָן אין אַ שלאָף־צימער אָדער אַן ארבייט־צימער. אין די שטרוי־פלעכט־שוהלען איז אָבער דער רוים נאָך שפּאָרעוודיגער צוגעמאָסטען ווי אין די שפּיצען־שוהלען — 12, 17, 18½ און וועניגער ווי 22 קוביק־פוס פאַר יעדער פערזאָן. „די קלענערע פון די דאָזיגע צאָהלען", זאָגט דער קאָמיסאַר ווהייט, „שטעלען פאַר וועניגער ווי אַ העלפט פון דעם רוים, וואָס אַ קינד וואָלט פערנומען, ווען מען זאָל עס אַריינזעצען אין אַ קעסטעל פון 3 פוס אין אַלע מאָסריכטונגען (דימענזיאָנען)." אָט דאָס איז דער לעבענס־גענוס פון די קינדער ביז צום 12טען אָדער 14טען יאָהר. די עלענדע, פערזונקענע עלטערן טראַכטען נאָר ווי אַרויסצושלאָגען פון די קינדער אַזויפיעל פערדיענסט ווי נאָר מעגליך. ווען זיי וואַקסען אויס אהרט זיי נאַטירליך ניט פאַר די עלטערן וואָס אַ גראָשען איז ווערטה און זיי פערלאָזען זיי. עס איז קיין וואונדער ניט, וואָס אונוויסענהייט און פערדאָרבענהייט הערשט אין אַ בעפעלקערונג, וואָס איז אַזוי ערצויגען געוואָרן.... איהר מאָראַל שטעהט אויף דער נידעריגסטער שטופע.... אַ גרויסע צאָהל פון די פרויען האָבען אילעגיטימע קינדער, און אייניגע פון זיי אין אַזאַ ניט־רייפען עלטער, אַז אפילו די וואָס זיינען גוט בעקאַנט מיט דער קרימינאַל־סטאַ־

שפּעטער—פון 6 אוהר אין דער פריה ביז 8 און 10 אוהר אין אבענד. „די צימערן זיינען בכלל געוועהנליכע חדרים פון קליינע הייזלעך; דער קוימען איז פערמאַכט כדי אויסצומיידען אַ צוג־ווינד; די וואָס זיצען דאָרטן, מוזען אָפּטמאָל אפילו אין ווינטער זיך בע־נוגענען מיט דער וואַרעמקייט פון זייערע אייגענע קערפּערס. אין אַנדערע פעלען זיינען די דאָזיגע אַזוי־גערופענע שוהל־צימערן עהנ־ליך צו קליינע שפּייז־קאַמערן, גאָר אָהן אַ פייער־פּלאַץ. . . . די ענגקייט אין די דאָזיגע לעכער און די פערפּעסטעטע לופט, וואָס קומט דערפון, זיינען אָפט געפעהרליך גרויס. דערצו קומט נאָך די שעדליכע ווירקונג פון די רינשטאָקען, אָבטרעטען, פערפוילטע שטאָפען און אַנדערע שמוץ, וואָס געפינען זיך אין די דורכגענג צו די קלענערע שטיבלעך.“ וואָס געהערט צו דעם שטח פון די צימערן, איז אַזוי: „אין איין שפּיצען־שוהלע פון 18 מיידלעך און איין לעהרערקע קומט אויס 35 קוביק־פוס פאַר יעדער פערזאָן; אין אַנאַנדערער, וואו דער געשטאַנק איז געוועזן אונערטרעגליך, האָבען זיך געפונען 18 פערזאָן און $24\frac{1}{2}$ קוביק־פוס פער קאָפּ. אין דער דאָזיגער אינדוסטריע געפינט מען אַרבייטען קינדער פון 2 און $2\frac{1}{2}$ יאָהר אַלט.“ [261]

אין די דאָרפישע „קאַונטיס“ (גראַפשאַפטען) פון באַקינגהאַם און בעדפאָרד, וואו דאָס שפּיצען־העפטען הערט אויף, פאַנגט זיך אָן די שטרוי־פּלעכטעריי. זי שטרעקט זיך אויס איבער אַ גרויסען טייל פון הערטפאָרדשיר און די מערב און צפון־טיילען פון עסעקס. אין יאָהר 1861 זיינען ביים שטרוי־פּלעכטען און ביי מאַכען שטרוי־היט געוועזן בעשעפטיגט 40,043 פערזאָן—3815 פון דער צאָהל פון מענליכען געשלעכט פון יעדען עלטער. די איבעריגע זיינען אַלע פון פרויען־געשלעכט, און דערפון זיינען 14,913 געוועזן אונטער 20 יאָהר אַלט און אַן ערך 7,000 קינדער.

אויף דעם אָרט פון די שפּיצען־שוהלען טרעטען דאָ אַרויס די שטרוי־פּלעכטען־שוהלען (Straw-plait Schools). די קינדער הויבען דאָ זיך אָן צו לערנען דאָס שטרוי־פּלעכטען געוועהנליך צו

---

[261] ד. נ., ז. XXIX, XXX

דער איינפיהרונג פון מאַשינעריע און פאַר דער פון איצט אָן שנעל־לער פערוואַנדלונג פון דער צובּרעקעלטער הויז־אַרבּייט (אָדער אויך מאַנופאַקטור) אין פאַבּריק־פּראָדוקציאָן.

דעם קאָלאָסאַלסטען בּיישפּיעל פון דער דאָזיגער בּעוועגונג גיט אונז די פּראָדוקציאָן פון „וועריינג אַפּפּאַרעל“ (אָלערליי קליידונג־אַרטיקלען). די דאָזיגע אינדוסטריע פאַסט אום, לויט דער קלאַ־סיפיקאַציע פון דער „טשילדרען'ס עמפּלאָימענט קאָמישאָן“, שטרוי־היט און דאַמען־היט מאַכער, קאַפּענמאַכער, שניידער, „מי־לינערס“ און „דרעססמייקערס“,[264] העמדענמאַכער און נעהטערקעס, קאָרסעטען־ האַנדשוה־ שוה־מאַכער, מיט פיעלע קלענער צוויי־גען, ווי די פאַבּריקאַציע פון קראַוואַטען, האַלז־קראַגען א.אַז.וו. דער פרויען־פּערזאָנאַל, וואָס איז געווען בּעשעפטיגט אין ענגלאַנד און וועלס אין די דאָזיגע אינדוסטריען, אין יאָהר 1861, האָט בּעטראָ־פען 586,298, פון וועלכע וועניגסטענס 115,242 זיינען אונטער 20 יאָהר און 16,650 אונטער 15 יאָהר אַלט. די צאָהל פון די דאָזיגע אַרבּייטערינען אין דעם פעראייניגטען קעניגרייך (אין יאָהר 1861) איז געווען 750,,334. די צאָהל פון מענער־אַרבּייטער, וואָס זיינען גלייכצייטיג בּעשעפטיגט בּיי הוט־, שוה־, האַנדשוה־מאַכעריי און שניידעריי אין ענגלאַנד און וועלס, איז 437,969, פון וועלכע 14,964 זיינען אונטער 15 יאָהר, 89,285 זיינען פון 15 בּיז 20 יאָהר, 333,117 אַריבּער 20 יאָהר אַלט. עס פעהלען אין דער רשימה פיעלע קלע־נערע צווייגען, וואָס געהערן אַהער. ווען מיר נעהמען אָבּער די צאָהלען ווי זיי שטעהען, קומט אוים לויט דעם צענזוס פון 1861, פאַר ענגלאַנד און וועלס אַליין, אַ סומע פון 1,024,277 פּערזאָן—אומגעפעהר אַזויפיעל, וויפיעל עס זיינען פערנומען בּיי אַקער־בּוי און פיה־צוכט. מען פאַנגט אָן דערפון צו פערשטעהן צו וואָס די מאַשינעריע העלפט אַרויסצו'כשופ'ן אַזוינע אונגעהויערע פּראָדוק־טען־מאַסען, און פאַרוואָס זי „מאַכט פריי“ אַזוינע אונגעהויערע אַרבּייטער־מאַסען.

---

[264] „מילינערי“ בּעציהט זיך אייגענטליך נאָר אויף קאָפּ־פּוץ, דאָך אָבּער נעהמט עס אויך אַריין דאַמען־מאַנטלען און מאַנטלען, בּעת „דרעססמייקערס“ איז דיזעלבּע זאַך, וואָס אין דייטש פּוצמאַכערינען.

טיסטיק זיינען ערשטווינט פון דעם.״ [262] און דאָס היימלאַנד פון אָט די מושטער־פאַמיליען איז דאָס קריסטליכע מושטער־לאַנד פון איירָאָפּא—אַזוי זאָגט דער גראַף מאָנטאַלעמבערט, וועלכער איז א מומחה אין הלכות קריסטענטום!

דער אַרבייט־לוין אין די נאָר־וואָס בעשריבענע אינדוסטריע־צווייגען, וועלכער איז איבערהויפּט א קלעגליכער (דער מאַקסימאַל־לוין פון די קינדער אין די שטרוי־פלעכט־שולען איז אין אויס־נאהם־פעלען 3 שילינג א וואָך), ווערט נאָך אַרונטערגעזעצט טיעף אונטער זיין נאָמינעלען בעטרעף דורך דעם „טראָק־סיסטעם״ [דער סיסטעם צו צאָהלען די אַרבייטען מיט סחורה אנשטאָט מיט מזומן געלד], וואָס הערשט פאָר אין די שפּיצען־דיסטריקטען בכלל.[263]

ה) דער איבערגאַנג פון דער מאָדערנער מאַנופאַקטור און הויז־אַרבייט צו גרויס־אינדוסטריע. די פערשנעלערונג פון דער דאָזיגער רעוואָלוציע דורך דער אָנווענדונג פון די פאַבריק־געזעצען אויף יענע פּראָדוקציאָנס־אופנים.

די פערבילי‏גונג פון דער אַרבייט־קראַפט דורך דעם פּשוט׳ן מיסברויכען פון פרויען־ און ניט־רייפע אַרבייט־קרעפטען, דורך פּשוט׳ער בערויבונג פון אַלע נאָרמאַלע אַרבייט־ און לעבענס־בע־דינגונגען, און דורך פּשוט׳ער ברוטאַליטעט פון איבער־אַרבייט און נאַכט־אַרבייט, שטויסט זיך לסוף אָן אויף געוויסע נאַטור־גרעניצען, וועלכע מען קאָן ווייטער ניט איבערטרעטען; און מיט איהר מוז זיך אויך אָבשטעלען די פערבילי‏גונג פון סחורות און די קאַפּיטאַ־ליסטישע עקספּלואַטאַציע איבערהויפּט, וואָס איז געבויט אויף די דאָזיגע יסודות. אַזוי באַלד ווי אָט דער פּונקט ווערט ענדליך גע־גרייכט—און עס דויערט א לאַנגע צייט—שלאָגט די שטונדע פאַר

[262] ד. ג., ז. XL. XLI

[263] ד. ג., ערשטער ראַפּאָרט 1863, ז. 185.

פון דעם מינימום אַרבייט־לוין, וואָס איז נויטיג אויפצוהאַלטען אַ טרויעריג לעבען, פערבונדען מיט דעם מאַקסימום אַרבייט־צייט, וואָס איז נאָר מעגליך פאַר אַ מענשען. טאַקע אָט די ביליגקייט פון מענשען־שוויים און מענשען־בלוט, וואָס איז פערוואַנדעלט אין סחורה, האָט שטענדיג פערגרעסערט און פערגרעסערט נאָך יעדען טאָג דעם אָבזאַץ־מאַרק, אויך דעם קאָלאָניאַל־מאַרק פאַר ענגלאַנד ספּעציעל, וואו עס הערשט פאַר אויסער דעם די ענגלישע געוואָנהייט און דער ענגלישער געשמאַק. ענדליך איז געקומען צו אַ קריטישען פּונקט. די גרונדלאַגע פון דער אַלטער מעטאָדע—בלויז ברוטאַלע עקספּלואַטאַציע פון דעם אַרבייטער־מאַטעריאַל, בעגלייט מעהר אָדער וועניגער פון אַ סיסטעמאַטיש ענטוויקעלטער אַרבייט־צוטיילונג—איז שוין מעהר ניט געווען גענוג פאַר דעם וואַקסענדען מאַרק און פאַר דער נאָך־שנעלער וואַקסענדער קאָנקורענץ פון די קאַפּיטאַליסטען. עס האָט געשלאָגען די שטונדע פון דער מאַשינעריע. די פּאָזיטיוו־רעוואָלוציאָנערע מאַשין, וואָס האָט אין אַ גלייכער מאָס אַרומגעכאַפּט אַלע אונצעהליגע צווייגען פון דער דאָזיגער פּראָדוקציאָן־ספערע, ווי פּוצמאַכעריי, שניידעריי, שוסטעריי, נעהעריי, הוטמאַכעריי א.אז.וו. איז—די נעה־מאַשין.

איהר דירעקטע ווירקונג אויף די אַרבייטער איז אומגעפעהר דיזעלביגע ווי פון אַלע מאַשינען, וועלכע האָבען עראָבערט נייע געשעפטס־צווייגען אין דער פּעריאָדע פון דער גרויסער אינדוסטריע. זעהר יונגע קינדער ווערן אַרויסגעוואָרפען. דער לוין פון די מאַשינען־אַרבייטער שטייגט פערהעלטניסמעסיג צו דעם לוין פון די הויז־אַרבייטער, וואָס אַ סך זייערע געהערן צו די „אָרימסטע פון די אָרימע“. דער לוין פון די בעסער־געשטעלטע האַנדווערקער, מיט וועלכע די מאַשין קאָנקורירט, זינקט אַרונטער. די נייע מאַשין־אַרבייטער זיינען אויסשליסליך מיידלעך און יונגע פרויען. מיט דער הילף פון דער מעכאַנישער קראַפט פערניכטען זיי דעם מאָנאָפּאָל פון דער מענערשער אַרבייט ביי שווערע אַרבייטען און

שוך־פאַבריק מיט 1300 פּערזאָן, פון וועלכע כמעט אַ העלפט זיינען געווען קינדער און יונגע פּערזאָנען א.אז.וו. („טשילד. עמפּ. קאָמ., 2טען ראַפּאָרט“, ז. ג. 319.)

די פּראָדוקציאָן פון „ווערינג אַפּפּאַרעל“ ווערט אָנגעפיהרט פון מאַנופאַקטורען, וועלכע האָבען רעפּראָדוצירט ביי זיך נאָר די צו־טיילונג פון דער ארבייט, וואָס איהרע „מעמבראַ דיזיעקטאַ [צו־שטרייטע גליעדער] האָבען זיי שוין געפונען פאַרטיג פון פריהער; פון קלענערע האַנדווערק־מייסטערס, וועלכע ארבייטען אָבער ניט ווי פריהער פאַר אינדיווידועלע פערברויכער, נאָר פאַר מאַנופאַק־טורען און סחורה־מאַגאַזינען, אַזוי אַז גאַנצע שטעדט און לאַנד־שטרעקען פערנעהמען זיך מיט אַזעלכע צווייגען ווי שוסטעריי א.ד.ג. אַלס ספּעציאַליטעט; און ענדליך ווערט די דאָזיגע פּראָ־דוקציאָן אָנגעפיהרט פון אַזוי־גערופענע הויז־ארבייטער, וועלכע מאַכען אויס די אויסערליכע אָבטיילונג פון מאַנופאַקטורען, סחורה־מאַגאַזינען און אפילו פון די קליינע מייסטערס.[265]

די מאַסען ארבייט־שטאָף, רויה־שטאָפען, האַלב־פאַבריקאַטען א.אז.וו. ליפערט די גרויס־אינדוסטריע, די מאַסע ביליגען מענשען־מאַטעריאַל (וואָס איז איבערגעלאָזט געוואָרן אויף גאָט'ס בעראָטה) בעשטעהט פון די, וואָס די גרויס־אינדוסטריע און אַגריקולטור האָבען „פריי געמאַכט“. די מאַנופאַקטורען פון אָט דער ספערע, האָבען געהאַט צו פערדאַנקען זייער אורשפּרונג הויפּטזעכליך דער פאָדערונג פון די קאַפּיטאַליסטען צו האָבען אונטער'ן האַנד א גרייטע אַרמעע, וואָס זאָל זיך קאָנען צופּאַסען צו יעדער בעוועגונג פון דער נאָכפראַגע.[266] די דאָזיגע מאַנופאַקטורען האָבען אָבער געלאָזט עקזיסטירען נעבען זיך די צעוואָרפענע האַנדווערקמעסיגע און הויז־פּראָדוקציאָן אַלס ברייטע גרונדלאַגע [פאַר זייער איי־גענער פּראָדוקציאָן].

די גרויסע פּראָדוקציאָן פון מעהרווערטה אין די דאָזיגע אַר־בייט־צווייגען, צוגלייך מיט דער שטענדיגער פערביליגערונג פון זיי־ערע אַרטיקלען, האָט זיך גענומען און נעהמט זיך הויפּטזעכליך

[265] די ענגלישע „מילינערי“ און „דרעסמייקינג“ ווערן דאָס רוב אָנגעפיהרט אין די הייזער פון די באַסעס, טיילווייז פון אָנגעשטעלטע ארבייטערינען, וועלכע וואוינען דאָרטן, טיילווייז פון טאָג־ארבייטערינען, וועלכע וואוינען אַנדערשוואו.

[266] קאָמיסאַר וועיט האָט בעזוכט איין מאַנופאַקטור פאַר מיליטער־קליידער, וועלכע בעשעפטיגט פון 1000 ביז 1200 פּערזאָן, כמעט אַלע פרויען, און איין

פּראָדוקציאָנס־מיטעל—קומט פאָר (פאָלציהט זיך) דורך אַ גאַנצען מיש־מאַש פון איבערגאַנגס־פאָרמען. זיי, די דאָזיגע פאָרמען, ביי־טען זיך לויט דעם אומפאַנג, וואָס די נעה־מאַשין האָט פערנומען אין איינעם אָדער דעם אַנדערן אינדוסטריע־צווייג, לויט דער צייט, וואָס זי האָט געווירקט, לויט דער פריהערדיגער לאַגע פון די אַר־בייטער, לויט דעם איבער־געוויכט פון דער מאַנופאַקטור־, האַנד־ווערק־ אָדער הויז־פּראָדוקציאָן, לויט די דירה־געלד קאָסטען פון די ארבייט־שעפער א.אז.וו.[269] אין דער פּוצמאַכעריי צום ביישפּיעל, וואו די אַרבייט איז מעהרסטענטיילס שוין געוועזן אָרגאַניזירט, הויפּטזעכליך דורך איינפאַכער קאָאָפּעראַציע, האָט די נעה־מאַשין אין אָנפאַנג פאָרגעשטעלט בלויז אַ נייעם פאַקטאָר פון דער מאַ־נופאַקטור־פּראָדוקציאָן. אין דער שניידעריי, העמדער־מאַכעריי, שוסטעריי א.אז.וו. מישען זיך דורך אַלע פאָרמען. אין איין אָרט געהט אָן אַ ריכטיגע פאַבריק־פּראָדוקציאָן. אין אַנאַנדער אָרט בע־קומען פערמיטלער [„קאָנטראַקטאָרס“] דעם רויה־מאַטעריאַל פון אַן איבער־קאַפּיטאַליסט און שטעלען אוועק פון 10 ביז 50 אָדער מעהר לוין־אַרבייטער ביי נעה־מאַשינען אין „קאַמערן“ אָדער „דאַך־שטיבלעך“. ענדליך, אַזוי ווי ביי אַלע סאָרטען מאַשינעריע׳ וועלכע מאַכען ניט אויס קיין אָרגאַניזירטען סיסטעם און קאָנען אָנגעווענ־דעט ווערן אין אַ קליינעם פאָרמאַט, בענוצען האַנדוווערקער אָדער הויז־אַרבייטער, מיט דער אייגענער פאַמיליע אָדער צונעהמענדיג עטליכע פרעמדע אַרבייטער, אויך נעה־מאַשינען, וועלכע געהערן צו זיי אַליין.[270] פאַקטיש וועגט איצט אַריבער אין ענגלאַנד דער סיסטעם, וואו דער קאַפּיטאַליסט קאָנצענטרירט אַ גרויסע צאָהל

---

[269] „די דירה־געלד פון די ארבייט־שעפער שיינט צו זיין דער עלעמענט, וועלכער בעשטימט סוף כל סוף די גרעניץ. דער סיסטעם ארויסצוגעבען ארבייט צו קליינע אונטערנעהמער און פאמיליען האט דעריבער אנגעהאלטען אם לענג־סטען גראד אין דער הויפט־שטאדט, און דארט קעהרט מען זיך גיכער אום צו דעם סיסטעם צוריק.“ (דארט גופא, ז. 83, נ. 123.) דער שלוס־זאץ בעציהט זיך אויסשליסליך אויף דער שוסטעריי.

[270] אין דער האנדשוה־מאכעריי א.אז.וו., וואו די לאגע פון די ארבייטער לאזט זיך קוים אונטערשיידען פון דעם צושטאנד פון פאופערס, קומט דאס ניט פאר.

פערטרייבען פון די לייכטערע סאָרטען ארבייט מאסען אַלטע ווייבער און זעהר יונגע קינדער. די איבערמעכטיגע קאָנקורענץ דערשלאָגט די שוואַכסטע האַנד־ארבייטער. דער שרעקליכער וואוקס פון הונגער־טויט (Death from Starvation) אין לאָנדאָן אין משך פון די לעצטע צעהן יאָהר, לויפט פּאַראַלעל מיט דער פערשפּרייטונג פון דער מאשין־נעהעריי.[267] די נייע ארבייטערינען ביי דער נעה־מאשין, וועלכע זיי בעוועגען מיט אַ האַנד און אַ פוס אָדער מיט דער האַנד אַליין, זיצענדיג אָדער שטעהענדיג, ווי עס קומט אויס לויט דער שווערקייט, גרויס און ספּעציאַליטעט פון דער מאשין, גיבען ארויס פיעל ארבייט־קראַפט. זייער בעשעפטיגונג ווערט שעדליך פאַר'ן געזונד דורך די לאַנגע אַרבייט־שטונדען, הגם אין די מעהרסטע פעלען זיינען זיי קירצער ווי אין דעם אַלטען סיסטעם. אומעטום וואו די נעה־מאשין ווערט אויפגעשטעלט אין ווערקשטאַטען, וועלכע זיינען אָהן דעם געוועזען ענג און איבערפילט, ווי ביים מאַכען שיך, קאָרסעטען, היט, א.אז.וו., פערגרעסערט זי די פאַר'ן געזונד־שעדליכע איינפלוסען. „די ווירקונג", זאָגט קאָמיסאר לאָרד, „אריינקומענדיג אין די נידעריגע אַרבייט־שעפּער, וואו עס אַרבייטען צוזאַמען 30 ביז 40 מאשין־אַרבייטער, איז אונערטרעגליך.... די היטץ, וואָס נעהמט זיך טיילוויז פון די גאַז־אויוועגנס אויף צו וואַרעמען די ביגעל־אייזענס, איז שרעקליך.... אַפילו ווען מען אַרבייט אין אַזוינע שעפּער אַזוי־גערופענע מעסיגע ארבייט־שטונדען, ד.ה. פון 8 אוהר אין דער פריה ביז 6 אוהר אבענדס, פאַלען פונדעסטוועגען יעדען טאָג רעגעלמעסיג 3 אָדער 4 פערזאָנען אין אונמאַכט."[268]

די רעוואָלוציע פון די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקציאָנס־אופנים— אַט דער נויטוועגדיגער רעזולטאַט פון דער אומוואַנדלונג פון דעם

---

[267] איין ביישפּיעל: דעם 26טען פעברואר 1864 ענטהאַלט דער וועכענטליכער שטערבליכקייט־בעריכט פון דעם אַלגעמיינעם רעגיסטראַר 5 פעלען פון הונגערטויט. דעמזעלביגען טאָג האָט די „טיימז" בעריכטעט נאָך אַ נייעם פאַל פון הונגערטויט. 6 קרבנות פון הונגערטויט אין איין וואָך!

[268] „טשילד. עמפּ. קאָמ., 2טער ראַפּאָרט 1864", ז. LXVII, נ. 9־406, ז. 84, נ. 124, ז. LXXIII, נ. 441, ז. 66, נ. 6, ז. 84, נ. 126, ז. 78, נ. 85, ז. 76, נ. 69, ז. LXXII, נ. 483.

זייערע אַלטע עקזעמפּלאַרען, און זיי קאָנען מאַסענהאַפט פערקויפט ווערן, פאַר שפּאָט־ביליגע פּרייזען, נאָר צו גרויסע קאַפּיטאַליסטען, די איינציגע וועלכע קאָנען זיי געברויכען מיט פּראָפיט.

די דאַמף־מאַשין, וואָס פערנעהמט דעם מענשען'ס פּלאַץ דאָ ווי אין אַלע עהנליכע רעוואָלוציאָנערע פּראָצעסען, גיט ענדליך דעם לעצטען קלאַפּ. די אָנווענדונג פון דער דאַמף־קראַפט שטויסט זיך לכתחילה אָן אויף ריין־טעכנישע הינדערנישען, ווי צ.ב.ש. דאָס טרייסלען פון די מאַשינען, די שוועריקייט צו בעהערשען זייער געשווינדקייט, די שנעלע פערדאָרבונג פון די לייכטערע מאַשינען א.אז.וו.—אַלץ אַזוינע הינדערנישען, וועלכע די ערפאַהרונג לערנט באַלד אויס ווי אַזוי בייצוקומען.[274] אויב די קאָנצענטראַציע פון פיעלע אַרבייט־מאַשינען אין די גרעסערע מאַנופאַקטורען טרייבט פון איין זייט צו דער אָנווענדונג פון דאַמף־קראַפט, פערשנעלערט פון דער אַנדער זייט די קאָנקורענץ פון דאַמף מיט מענשען־מוסקו־לען די קאָנצענטראַציע פון אַרבייטער און אַרבייט־מאַשינען אין גרויסע פאַבריקען. אַזוי לעבט איצט ענגלאַנד דורך אין דער קאָלאָ־סאַלער פּראָדוקציאָנס־ספערע פון „וועריגג אַפּפּאַרעל" [בעקליידונג־אינדוסטריע], ווי אין די מעהרסטע איבעריגע געווערקשאַפטען, אַן איבערקעהרעניש פון מאַנופאַקטור, האַנדווערק און הויז־אַרבייט אויף פאַבריק־פּראָדוקציאָן—נאָכדעם ווי יענע אַלע פאָרמען, וואָס זיינען אינגאַנצען פערענדערט און דיסאָרגאַניזירט געוואָרן אונטער דעם איינפלוס פון דער גרויס־אינדוסטריע, האָבען שוין פון לאַנג רעפּראָדוצירט און אפילו איבערטריבען אַלע שרעקליכקייטען פון דעם פאַבריק־סיסטעם אָהן זיינע פּאָזיטיווע ענטוויקלונגס־מאָ־מענטען.[275]

---

[274] צום ביישפּיעל אין דעם דעפּאָ פון קליידונג פאַר דער אַרמעע אין פּימ־ליקאָ, לאָנדאָן; אין טיליע און הענדערסאָן'ס העמדער־פאַבריק אין לאָנדאָנ־דערי; אין דער קליידער־פאַבריק פון דער פירמע אין לימעריק, וועלכע פער־ברויכט נאָהענט צו 1200 „הענד".

[275] „די טענדענץ צו דעם פאַבריק־סיסטעם" (ד. ג., ז. LXVII.) „דער גאַנצער בעשעפטיגונג־צווייג איז היינט אין אַן איבערגאַנגס־צושטאַנד, און מאַכט דורך דיזעלביגע ענדערונג, וועלכע איז פאָרגעקומען אין דער שפּיצען־אינדוסטריע, אין דער וועבעריי א.אז.וו." (ד. ג., ג. 405.) „אַ פאָלשטענדיגע איבערקעהרע־

מאַשינען אין זיין פּלאַץ, און דערנאָך פערטיילט ער די מאַשין־פּראָדוקטען פאַר וויטערער בעאַרבייטונג צווישען דער אַרמעע פון די הויז־אַרבייטער.[271]

די פערשיידענאַרטיגקייט פון די איבערגאַנג־פאָרמען פערדעקט פונדעסטוועגען ניט די טענדענץ צו ווערן פערוואַנדעלט אין אַ ריכטיגער פאַבריק־פּראָדוקציאָן. די דאָזיגע טענדענץ ווערט קול־טיווירט (געגנעהרט) דורך דעם כאַראַקטער פון דער נעה־מאַשין גופא, ווייל די מעגליכקייט אָנצו־ווענדען זי פיעלפאַכיג טרייבט צו אַ פעראייניגונג פון די פריהער־אָבגעזונדערטע געשעפט־צווייגען אין דעמזעלבען פּלאַץ און אונטער דער קאָמאַנדע פון דעמזעלביגען קאַפּיטאַל; דורך דעם אומשטאַנד, וואָס די פאַרברייטענדע נאָדעל־אַרבייט און אייניגע אַנדערע אָפּעראַציעס קאָנען אַמבעסטען געטאָן ווערן אין דעם פּלאַץ וואו די מאַשין שטעהט; און ענדליך דורך דער אונפערמיידליכער עקספּראָפּריאַציע פון די האַנדווערקער און הויז־אַרבייטער, וועלכע פּראָדוצירן מיט זייערע אייגענע מאַשינען. אָט דעם שיקזאַל האָט זי טיילווייז שוין איצטער דערגרייכט. די שטענדיג־וואַקסענדע מאַסע קאַפּיטאַל וואָס ווערט אַריינגעלעגט אין נעה־מאַשינען,[272] טרייבט אָן די פּראָדוקציאָן און שאַפט אי־בערפילונגען פונ׳ם מאַרק, וועלכע גיבען אַ סיגנאַל די הויז־אַרבייטער צו פערקויפען זייערע נעה־מאַשינען. די איבער־פּראָדוקציאָן גופא פון אַזוינע מאַשינען צווינגט זייערע פאַבריקאַנטען, וועלכע נויטיגען זיך אין אַן אָבזאַץ, צו געבען זיי אויף פּראָקאַט פאַר אַ וועכענט־ליכער געצאָהלט און שאַפט דערמיט אַ טויטליכע קאָנקורענץ פאַר די קליינע אייגענטימער פון מאַשינען.[273] די ענדערונג, וואָס קומט נאָך שטענדיג פאָר אין דער קאָנסטרוקציע פון די מאַשינען און זייער פערביליגונג, פערקלענערן פונקט אַזוי שטענדיג דעם ווערטה פון

[271] „טשילד. עמפּ. קאָמ., 2טער ראַפּאָרט, 1864", ז. 2, נ. 122.

[272] אין דער שטיוועל־ און שוה־מאַכעריי פון לייסטער, וואָס ווערן פּראָדו־צירט פאַר דעם גרויס־פערקויף אַליין, זיינען אין 1864 געוועזן אין געברויך כמעט 800 נעה־מאַשינען.

[273] „טשילד. עמפּ. קאָמישאָן, 2טער ראַפּאָרט, 1864", ז. 84, נ. 124.

ציאָנס־מיטלען און אַ צוגעפּאַסטע גרעסערע צונויפדרענגונג פון ארבייטער. דער הויפּט־איינוואַנד, וואָס איז ליידענשאַפטליך וויי־דערהאָלט געוואָרן פון יעדער מאַנופאַקטור, אויף וועלכער דער פאַב־ריק־געזעץ האָט זיך בעצויגען, איז פאַקטיש געווען דער, אַז אויב דאָס געשעפט זאָל אָנגעפיהרט ווערן אין זיין אַלטען אומפאַנג, וועט אונטער דעם פאַבריק־געזעץ זיין נויטיג אריינצולעגען גרעסערע קאַ־פּיטאַלען. וואָס עס אנבעטרעפט אָבער די צווישען־פאָרמען צווישען מאַנופאַקטור און הויז־ארבייט און די הויז־ארבייט אַליין, זינקט ארונטער זייער באָדען, אַזויבאַלד ווי עס ווערט בעגרעניצט דער ארבייטס־טאָג און די קינדער־ארבייט. אונבעשרענקטע עקספּלואַ־טאַציע פון וואָלוועלע ארבייט־קרעפטען איז די איינציגע גרונד־לאַגע פון זייער קאָנקורענץ־פעהיגקייט.

אַן עיקר תנאי פון דער פאַבריק־פּראָדוקציאָן, ספּעציעל ווי־באַלד זי ווערט אונטערוואָרפען דער רעגולירונג פון׳ם ארבייטס־טאָג, איז צו זיין נאָרמאַל זיכער מיט׳ן רעזולטאַט; דאָס הייסט צו זיין זיכער מיט דער פּראָדוקציאָן פון אַ בעשטימטען סכום סחורה אָדער פון אַ בעצוועקטען נוץ־ארטיקעל אין אַ געוויסען טייל צייט. די געזעצליכע הפסקות פון דעם רעגולירטען ארבייטס־טאָג, מוז מען ווידער משער זיין, ברענגען ניט קיין שאָדען, דורך זייער פּלוצליכען און פעריאָדישען אָבשטעל פון דער ארבייט, דעם פּראָ־דוקט, וואָס געפינט זיך אין פּראָצעס פון אויסאַרבייטונג. די דאָ־זיגע זיכערקייט מיט׳ן רעזולטאַט און די מעגליכקייט מפסיק צו זיין אין דער ארבייט קאָנען נאַטירליך לייכטער דערגרייכט ווערן אין ריין־מעכאַנישע מלאכות, איידער דאָרטן וואו כעמישע און פיזיקאַלישע פּראָצעסען שפּיעלען אַ ראָליע, ווי צום ביישפּיעל אין די מאַנופאַקטורען פון טעפּעריי, בלייכעריי, פאַרבעריי, בעקעריי און אין די מעהרסטע מעטאַל־מאַנופאַקטורען. ביי דעם אַלטען אויסגעטראָטענעם וועג פון דעם אונבעשרענקטען ארבייטס־טאָג, פון דער נאַכט־ארבייט, פון דער פרייער פערוויסטונג פון מענש־ליכען לעבען קומט גלייך פאָר יעדע נאַטירליכע שטערונג ווי אַן אייביגע „נאַטור־גרעניץ״ פון דער פּראָדוקציאָן. קיין גיפט פער־טיליטג ניט זיכערער די אומפּלייט, ווי דאָס פאַבריק־געזעץ האָט פערטיליגט אַזוינע „נאַטור־גרעניצען״. קיינער האָט ניט געשריגען

אַט די אינדוסטריעלע רעוואָלוציע, וואָס קומט פאַר בדרך הטבע, ווערט קינסטליך פערשנעלערט דורך דער אויסשפּרייטונג פון די פאבריק־געזעצען אויף אַלע אינדוסטריע־צווייגען, אין וועלכע עס אַרבייטען פרויען, יונגע פּערזאָנען און קינדער. די צוואַנגמע־סיגע רעגולירונג פון׳ם אַרבייטס־טאָג בנוגע זיין לענג, די הפסקות, דער צייט פון אָנהויבען און ענדיגען, דעם סיסטעם פון אַרבייטען נאָך דער רייה פאַר קינדער, דעם אויסשליסען אַלע קינדער אונטער א געוויסען עלטער א.אז.וו.—האָט פון איין זייט נויטיג געמאַכט פערמעהרטע מאַשינעריע[276] און די פערבייטונג פון מוסקולען דורך דאמף אַלס טרייב־קראַפט.[277] כדי וויעדער פון דער אַנדער זייט צו געווינען אין רוים, וואָס עס געהט פערלאָרן אין צייט, קומט פאָר אַן אויסשפּרייטונג פון די געמיינשאַפטליך־פערברויכטע פּראָ־דוקציאָנס־מיטלען, ווי אויווענס, געביידען א.אז.וו., מיט איין וואָרט, הייסט עס, א גרעסערע קאָנצענטראַציע פון די פּראָדוק־

ניש.״ (ד. ג., ז. XLVI, נ. 318.) אין דער צייט פון דער „טשילדרענ׳ס עמפּלאָי־מענט קאמישאַן״ פון 1840 איז די זאַקען־שטריקעריי נאָך געוועזן האַנדאַרבייט. זינט 1846 איז איינגעפיהרט געוואָרן פערשיידענאַרטיגע מאַשינעריע, וועלכע ווערט איצט געטריבען דורך דאמף. דער סך הכל פון אַלע בעשעפטיגטע פּער־זאָנען אין דער ענגלישער זאַקען־שטרילעריי, פון ביידע געשלעכטער און איז אַלע עלטער־שטופען פון 3 יאָהר אַן, האָט בעטראָפען אין יאָהר 1862 אומגעפעהר 129,000 פּערזאָן. פון דער צאָהל האָבען נאָר 4,063 געאַרבייט אונטער דער רע־גולירונג פון פאַבריק־געזעץ, לויט דעם „פּאַרלאַמענטאַרי ריטוירן״ פון 11טען פעברואַר, 1862.

[276] אזוי צום ביישפּיעל אין דער טעפּעריי בעריכטעט די פירמע קאָקריין פון דער „בריטיין פּאָטערי״, גלאַזגאָ, ווי פאָלגט: „כדי אויפצוהאַלטען אונזער לייסטונגס־פעהיגקייט, האָבען מיר זיך גענומען איינצופיהרן אין א גרויסער מאָס מאַשינען, וועלכע קאָנען בעדיענט ווערן פון ניט־געלערנטע אַרבייטער, און יעדער טאָג לערנט אונז, אז מיר קאָנען אויף דעם אופן אַרויסברענגען א גרעסערן סכום, איידער מיט די אַלטע מעטאָדען.״ („רעפּאָרטס אָוו אינספּעקטאָר אָוו פאַקטאָרים פאַר 31 אָקטאָבער 1865״, ז. 13.) „די ווירקונג פון דעם פאַבריק־געזעץ איז צו טרייבען צו א ווייטערער איינפיהרונג פון מאַשינעריע.״ (ד. ג., ז. 13 און 14.)

[277] אזוי זעהט מען אין דער טעפּעריי, נאָכ׳ן איינפיהרן פון׳ם פאַבריק־געזעץ, א גרויסען וואוקס אין געברויך פון דרעה־מאַשינקעס מיט מעכאַנישער קראַפט אַנשטאָט מיט די הענד.

אַזוי בעהויפּטעט מען נאָך איצטער אין די צווייגען פון דער שפּיצען־מאַנופאַקטור, וואָס זיינען ניט אונטערוואָרפען דעם פאַב־ריק־געזעץ, אַז מען קאָן ניט געבען קיין רעגעלמעסיגע צייט צום עסען, מחמת פערשיידענע שפּיצען־מאַטעריאַלען נעהמען אַ לענ־גערע אָדער אַ קירצערע צייט צו טריקענען זיך, וועלכע בייט זיך פון דריי מינוט ביז אַ שטונדע אָדער מעהר. אויף דערויף האָבען געענטפערט די קאָמיסאַרען פון דער „טשילדרענ'ס עמפּלאָימענט קאָמישאַן": „די אומשטענדען זיינען דיזעלביגע ווי אין דער טאַ־פּעטען־דרוקערייַ. איינִיגע פון די הויפּט־פאַבריקאַנטען אין דעם דאָזיגען צווייג האָבען שטאַרק געטענה'ט, אַז די נאַטור פון די פערברויכטע מאַטעריאַלען און די פערשיידענאַרטיגקייט פון די פּראָ־צעסען, וואָס זיי דאַרפען דורכמאַכען, ערלויבען ניט קיין פּלוצליכען אָבשטעל פון דער אַרבייט פאַר מאָהלצייטען, סיידען מען זאָל ליידען דערפון אַ גרויסען היזק. . . . דורך דעם זעקסטען פּאַראַגראַף פון דער זעקסטער סעקציע פון „פאַקטאַרי אַקטס עקסטענשאַן אַקט" (1864) האָט מען זיי געגעבען אַן 18־מאָנאַטדיגען טערמין, פון דעם דאַטום אָן, וואָס דאָס געזעץ איז אַרויסגעלאָזט געוואָרן, ביז וואַנען זיי וועלען מוזען פאָלגען די פעסטגעזעצטע הפסקות פאַר מאָהל־צייטען לויט די בעשטימונגען פון דעם פאַבריק־אַקט."[280] קורץ נאָכדעם ווי דאָס געזעץ איז סאַנקציאָנירט געוואָרן פון פּאַרלאַמענט האָבען די הערערן פאַבריקאַנטען מיט איין מאָל געמאַכט די ענט־דעקונג: „די אונבעקוועמליכקייטען, וואָס מיר האָבען דערוואַרט פון דער איינפיהרונג פונ'ם פאַבריק־געזעץ, האָבען זיך ניט פער־ווירקליכט. מיר געפינען ניט, אַז די פּראָדוקציאָן ווערט אויף וועלכען עס איז אופן געשטערט. אין פאַקט, מיר פּראָדוצירן מעהר אין דערזעלביגער צייט."[281] מען זעהט דערפון, אַז דער ענגלישער פּאַרלאַמענט, וועלכען קיינער וועט געוויס ניט פאַר־

ביז 17 יאָהר. אַט די איינשפּאַרונג פון אַרבייטער איז ווייטער געפיהרט געוואָרן אין יאָהר 1865 דורך דער אַנווענדונג פון דאַמפּ־קראַפט.

[280] ד. ג., 2טער ראַפּאָרט, 1864, ז. 11, נ. 50.

[281] „רעפּאָרטס עטצ. 31 אָקטאָבער 1865", ז. 22.

העכער וועגען „אונמעגליכקייטען“, ווי די הערדען פון דער טעפּער־אינדוסטריע. אין 1864 איז אויף זיי אַרויפגעלעגט געוואָרן דאָס פאַבריק־געזעץ, און 16 מאָנאַט שפּעטער זיינען שוין אַלע אונמעג־ליכקייטען געווען פערשוואונדען.

„די פערבעסערטע מעטאָדע“, וואָס איז אַרויסגערופען געוואָרן דורך דעם פאַבריק־געזעץ, „צו מאַכען די טעפּער־בריי דורך דרוק אנשטאָט דורך עוואַפּאָרירונג (פערדונסטונג), ווי אויך די נייע קאָנסטרוקציע פון די אויוועגס צום טריקענען די נים־געברענטע כלים א.אז.וו. זיינען פאַסירונגען פון גרויסער וויכטיגקייט אין דער קונסט פון טעפּעריי און בעצייכענען אַ פאָרטרישט אין דער מלאכה, וואָס דער לעצטער יאָהרהונדערט קאָן אַזוינס נים אויפווייזען.... די טעמפּעראַטור פון די אויוועגס איז פיעל פערקלענערט, איינ־שפּאָרענדיג דורכדעם אַ היבש ביסעל קויהלען, און עס האָט אַ שנעלערע ווירקונג אויף די כלים.“ [278] טראָץ אַלע נביאות איז דער קאָסט־פּרייז פון די טעפּער־כלים נים געשטיגען, אָבער די סומע פּראָדוקטען איז גראָד יאָ געשטיגען, אַזוי אַז דער עקספּאָרט פאַר די 12 מאָנאַט פון דעצעמבער 1864 ביז דעצעמבער 1865 איז אַרי־בערגעשטיגען אין ווערטה אויף 138,628 פונט סט. דעם דורכשניט פון די פריהערדיגע 3 יאָהר.

אין דער פאַבריקאַציע פון שוועבעלעך האָט מען עס געהאַל־טען ווי אַ נאַטור־געזעץ, אַז די אינגלעך, אפילו בעת זיי כאַפּען איבער זייער מיטאָג, מוזען טונקען די העלצלעך אין אַ וואַרעמער מישונג פון פאָספאָר, פון וועלכער דער גיפטיגער דאַמף איז זיי געקראָכען אין פּנים אריין. דער פאַבריק־אַקט (1864), וואָס האָט אַרויסגערופען די נויטיגקייט צו שפּאָרן צייט, האָט געצוואונגען צו ערפינדען אַ טונק־מאַשין, וואָס די דאַמפּען פון איהר קאָנען נים צוקומען צו די אַרבייטער.[279]

---

[278] „רעפּאָרטס עטצ., 31 אקטאבער 1865“, ז. 96, 127.

[279] די איינפיהרונג פון אט דער און אנדערע מאשינען אין דער פאבריק־קאציע פון שוועבעלעך האט אין איין איינציגען צווייג פון דער אינדוסטריע פאַרקנעשטעלט אנשטאט 230 יונגע פערזאנען 32 אינגלעך און מיידלעך פון 14

איין טייל פון טאָג אָדער פון דער וואָך קאָן גוט געמאַכט ווערן דורך שפּעטערע איבער־אַרבייט אָדער נאַכט־אַרבייט — אַ מעטאָדע, וועלכע ברוטאַליזירט דעם דערוואַקסענעם אַרבייטער און רואינירט זיינע יונגע און פרויען חברים.[283] הגם אַט די רעגעללאָזיגקייט אין ארויסגעבען פון זיך די אַרבייט־קראַפט איז אַ נאַטירליכע פּראָסטע רעאַקציע אַנטקעגען דער לאַנגווייליגקייט פון מאָנאָטאָנער שלעפּע־דיגער אַרבייט, נעהמט זי זיך אָבער אויך אין נאָך אַ פיעל העכערן גראַד פון דער אַנאַרכיע אין דער פּראָדוקציאָן גופא, וועלכע זעצט פאָראויס פון איהר זייט ווידער אַ ניט־איינגעצוימטע עקספּלואַ־טאַציע פון דער אַרבייט־קראַפט דורך קאַפּיטאַל. אַ חוץ די אַלגע־מיינע פּעריאָדישע ענדערונגען אין דעם אינדוסטריעלען קרייז (ציקל) און די ספּעציעלע שוואַנקונגען פון די מערק אין יעדען פּראָדוקציאָנס־צווייג, קומען אויך פאַר די אַזוי־גערופענע „סעזאָ־נען", וועלכע העננען אָב סיי פון דער צייטמעסיגקייט (פּעריאָדי־ציטעט) פון די גינסטיגע תקופות פון יאָהר פאַר נאַוויגאַציע, סיי פון דער מאָדע, אָדער פון דעם, וואָס עס קומען פּלוצלינג אָן גרויסע בעשטעלונגען, וועלכע מוזען ערפילט ווערן אין דער קירצעסטער צייט. די געווענהייט פון מאַכען אַזעלכע בעשטעלונגען ווערט גרעסער מיט דער פערשפּרייטונג פון אייזענבאַהנען און טעלע־גראַפיע. „די אויסשפּרייטונג פון'ם אייזענבאַהן־סיסטעם איבער'ן גאַנצען לאַנד", זאָגט צום ביישפּיעל אַ לאָנדאָנער פאַבריקאַנט,

---

[283] אין די שמעלץ־אויוועגס צום ביישפּיעל, „ווערט די אַרבייט צום סוף וואָך זעהר פיעל פערגרעסערט, מחמת דער געוועגהייט פון די אַרבייטער צו פערשווענ־דען די מאַנטאַגס און אָפּטמאָל אויך אַ טייל צייט אָדער די גאַנצע דיענסטאַגס." („טשילדרענ'ס עמפּ. קאמישאן", 3טער ראפּארט, ז. VI.) די קליינע מייסטערס האָבען געוועהנליך זעהר אונרעגעלמעסיגע שטונדען. זיי פערלירען 2 אָדער 3 טעג און דערנאָך אַרבייטען זיי גאַנצע נעכט כסדר, כדי אַנצואָגען די צייט.... זיי בעשעפטיגען שטענדיג זייערע אייגענע קינדער." (ד. ג., ז. VII.) די אונ־רעגעלמעסינקייט אין קומען צו דער אַרבייט און פערלאָזענדיג זיך דערצו אויף דער מעגליכקייט אַנצואָגען די צייט אַרבייטענדיג לענגערע שטונדען." (ד. ג., ז. XVIII.) „אַן אונגעהויערע גרויסער פערלוסט פון צייט קומט פאַר אין ביר־מינגהאַם... ווייל אַ טייל צייט גנהען זיי אַרום לעדיג און דערנאָך אַרבייטען זיי איבער די כחות, ווי די שקלאַווען." ד. ג., ז. XI.)

וואַרפען, אַז ער בעזיצט צופיעל געניאַליטעט, איז דורך ערפאַהרונג געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז אַ צוואַנג־געזעץ קאָן פשוט אַוועק־דיקטירן אַלע כלומר׳שטדיגע נאַטור־הינדערנישען פון דער פּראָדוקציאָן אַנטקעגען בעשרענקונג און רעגולירונג פונ׳ם אַרבייטס־טאָג. ווען מען דאַרף איינפיהרן דעם פאַבריק־אַקט אין אַ געוויסען אינדוסטריע־צווייג, ווערט דעריבער געשטעלט אַ טערמין פון 6 ביז 18 מאָנאַט, אין משך פון וועלכער צייט די פאַבריקאַנטען דאַרפען זעהן צו בעזייטיגען די טעכנישע שטערונגען. מיראַבאָ׳ס ווערטיל: “Impossible? Ne me dites jamais ce bete do mot!” [אונמעגליך? איהר זאָלט צו מיר קיינמאָל ניט קומען מיט אָט דעם נאַרישען וואָרט!] פּאַסט זיך ספּעציעל פאַר דער מאָדערנער טעכנאָלאָגיע. אויב אָבער דאָס פאַבריק־געזעץ מאַכט אַזוי קינסטליך צייטיג די מאַטעריעלע עלעמענטען, וואָס זיינען נויטיג פאַר דער פערוואַנדלונג פון מאַנופאַקטור־פּראָדוקציאָן אין פאַבריק־פּראָדוקציאָן, פערשנעלערט עס אויך אין דערזעלביגער צייט, דורך דער נויטווענדיגקייט פון אַריינלעגען גרעסערע קאַפּיטאַלען, דעם אונטערגאַנג פון די קלענערע מייסטערס און די קאָנצענטראַציע פון קאַפּיטאַל.[282]

אַ חוץ די ריין־טעכנישע הינדערנישען, וועלכע קאָנען בעזייטיגט ווערן דורך טעכנישע מיטלען, שטויסט זיך אָן די רעגולירונג פונ׳ם אַרבייטס־טאָג אויף די אונרעגעלמעסיגע געוועוהנהייטען פון די אַרבייטער גופא. דאָס איז ספּעציעל דער פאַל, וואו עס הערשט מעהרסטענס דער שטיק־לוין, און די פערשווענדונג פון צייט אין

[282] „מען מוז האבען אין זין, אז הגם יענע פערבעסערונגען קאנען פאלשטענדיג דורכגעפיהרט ווערן אין געוויסע אונטערנעהמונגען, זיינען זיי דאך אויף קיין פאל ניט אלגעמיין, און אין פיעלע אלטע מאנופאקטורען קאנען זיי ניט איינגעפיהרט ווערן אהן אזוינע קאפיטאל־אויסלאגען, וועלכע שטייגען ווייט אריבער די מיטלען פון זייערע איצטיגע בעזיצער.... א פאראיבערגעהענדע דעזארגאניזאציע בעגלייט נויטיגערוייז די איינפיהרונג פון דעם פאבריק־געזעץ. דער אומפאנג פון דער דאזיגער דעזארגאניזאציע שטעהט אין א דירעקטער פראפארציע צו דער גרויס פון די שלעכטע צושטענדען, וועלכע דאס געזעץ וויל אבשאפען.“ (ד. ג., ז. 96, 97.)

ווענהייטסמעסיגע אונרעגעלמעסיגקייט פון דער הויז־אַרבייט, כדי אַרויפצושרויפען די אַרבייט־צייט, ווען עס שפּאַרט אָן װעלכע עס איז עקסטראַ אַרבייט, ביז 11, 12 און 2 אוהר ביינאַכט, אין פּאַקט „אויף אַלע שטונדען", ווי עס געהט דאָס געװעהנליכע װערטעל; און די אַרבייט געהט אָן אין פּלעצער, „וואו דער געשטאַנק איז גענוג צו מאַכען אייך חלש'ן. איהר געהט אפשר צו ביז דער טיר און עפענט זי, אָבער עס שוידערט אייך צו געהן ווייטער." [285] „זיי זיינען קאָמישע לייט, אונזערע באַלעבאָסים"—האָט געזאָגט איינער פון די פערהערטע עדות, אַ שוסטער—„זיי מיינען, אַז עס טהוט אַ אינגעל ניט קיין שאַדען צו אַרבייטען איבער די כחות איין האַלב יאָהר, אויב ער געהט אַרום כמעט לעדיג דעם אַנדער האַלב יאָהר." [286]

פּונקט ווי מיט די „טעכנישע הינדערנישען", אַזוי האָבען די פּעראינטערעסירטע קאַפּיטאַליסטען גע'טענה'ט און טענה'ן נאָך, אַז די אַזוי־גערופענע „געשעפטס־געוועהנהייטען" (Usages "which have grown with the growth of trade") זיינען בעגרענצונגען, וואָס קומען פון דער נאַטור פון דער פּראָדוקציאָן. דאָס איז געווען דער ליעבלינג־געשריי פון די באַוועל־לאָרדס אין אָנהויב, בעת זיי האָבען זיך געשראָקען פאַר דעם פאַבריק־געזעץ. הגם זייער אינדוסטריע הענגט אָב מעהר ווי יעדע אַנדערע פון דעם וועלט־מאַרק, און ממילא פון דער נאַוויגאַציע, דאָך האָט די ערפאַהרונג זיי געמאַכט צו ליגנער. פון דאַן אָן ווערט יעדע פּרעטענזיע, אַז „עס וועט שטערן צום געשעפט" בעהאַנדעלט פון די ענגלישע פאַבריק־אינספּעקטאָרען ווי אַ פּשוט'ער שווינדעל. [287]

---

[285] ד. ג., ז XXXV, נ. 235, 237.

[286] ד. ג ז. 127, נ. 56.

[287] „ווען מען רעדט וועגען דעם היזק פאַר'ן האַנדעל, דורכדעם וואָס בעשטעלונגען ווערען ניט קאָנען געמאַכט ווערן אין צייט צו ווערן געליפערט, דערמאָנט איך זיך, אַז דאָס איז געווען דער ליעבלינגס־אַרגומענט פון די פאַבריקאַנטען אין די יאָהרען 1832 און 1833. אַלץ וואָס עס קאָן היינט פאָרגעבראַכט ווערן וועגען דעם ענין, האָט ניט אַזויפיעל געוויכט ווי עס האָט געהאַט דאַמאַלסט, בעת דער דאַמף האָט נאָך ניט פערקירצט אויף אַ העלפט אַלע מרחקים און האָט נאָך ניט געהאַט איינגעפיהרט גאַנץ נייע פערקעהר־איינריכטונגען. דער דאָזיגער אַרגומענט האָט זיך דאַמאַלסט, ביי אַ פּראַקטישער פּראָבע שוין אַרויסגעוויזען גאַנץ

„האָט זעהר ענטוויקעלט די געוועהנהייט צו געבען אַ קורצע צייט פאַר ערפילען אַ בעשטעלונג. קונים קומען איצטער פון גלאַזגאָ, מאַנטשעסטער און עדינבורג אומגעפעהר איינמאָל אין 2 וואָכען צו די גרויסע „סיטי“ ווער־הייזער, וואוהין מיר ליווערן די סחורות. זיי מאַכען בעשטעלונגען, וועלכע מוזען גלייך אויסגעפיהרט ווערן, אנשטאָט צו קויפען פון לאַגער, ווי זיי פלעגען טהאָן. פריהערדיגע יאָהרען פלעגען מיר אַלע מאָל קאָנען אָנגרייטען אין דער שוואַכערער צייט פאַר דער נאָכפראַגע פון נעקסטען סעזאָן; איצט אָבער קאָן קיינער ניט פאָראויסזאָגען, וואָס פאַר אַ נאָכפראַגע עס וועט דאַן זיין.“ [284]

אין די פאַבריקען און מאַנופאַקטורען, וועלכע זיינען נאָך ניט אונטערוואָרפען צו דעם פאַבריק־געזעץ, הערשט פעריאָדיש די שרעקליכסטע איבעראַרבייט אין דער צייט פון די אַזוי־גערופענע סעזאָנען, צוליעב די פּלוצליכע בעשטעלונגען. אויף דעם אויסער־ליכען געביט פון דער פאַבריק, דער מאַנופאַקטור און דעם סחורה־מאַגאַזין, ד.ה. אין דער ספערע פון דער הויז־אַרבייט, וואו די בע־שעפטיגונג איז אין בעסטען פאַל אונרעגעלמעסיג, און וועלכע העגנט אינגאַנצען אָב מיט איהר רויה־מאַטעריאַל און בעשטעלונגען פון דעם קאַפּריז פון׳ם קאַפּיטאַליסט, ווען עס בינדט דאָ ניט קיין אויסרעכענונג וועגען פערווערטהן די געביידען, מאַשינען א.אז.וו., און וועלכער ריזיקירט דאָ מיט גאָרנישט אַ חוץ מיט דעם אַרביי־טער׳ס פעל—דאָ ווערט סיסטעמאַטיש אויסגעהאָדעוועט אַ שטענ־דיג־געברויכבאַרע אינדוסטריעלע רעזערוו־אַרמעע, וועלכע ווערט מאַסענהאַפט פערוויסטעט אין משך פון איין טייל פון יאָהר דורך דעם אונמענשליכסטען אַרבייט־צוואַנג, און פערלומפט אין משך פון דעם אַנדער טייל דורך אַרבייטלאָזיגקייט. „די באָסעס“, זאָגט די „טשילדרענ׳ס עמפּלאָימענט קאָמישאַן“, „עקספּלואַטירן די גע־

---

[284] „טשילד. עמפּ. קאמ., 4טער ראפארט“, ז. XXXII, XXXIII. „די אויס־שפּרייטונג פונ׳ם אייזענבאַהז־סיסטעם האָט הפּנים זעהר ענטוויקעלט די געוועג־הייט צו מאַכעז קורץ־טערמיניגע בעשטעלונגעז און ממילא אַ צו־גרויסע איילע־ניש איז דער אַרבייט, פערנאַכלעסיגונג פוז די עסעז־צייטעז און אַרבייטעז איבער־צייט.“ ד. ג., ז. XXI.)

און פון די צוריקווירקונגען, וואָס אָט די אַלע ענדערונגען האָבען במילא אויף דעם סיסטעם פון גרויס־האַנדעל.[292] און דאָך שטימט קאַפּיטאַל קיינמאָל ניט איין צו אַזוינע ענדערונגען—ווי דאָס ווערט נאָכאַנאַנד צוגעגעבען פון זיינע אייגענע פערטרעטער—סיידען „אונ־טער דעם דרוק פון אַן אַלגעמיינעם אַקט פון פּאַרלאַמענט“,[293] וואָס רעגולירט דעם אַרבייטס־טאָג דורך געזעצליכען צוואַנג.

9. פאַבריק־געזעצגעבונג (סאַניטאַרע און בילדונג־פּאַראַגראַ־פען.) זייער אַלגעמיינע איינפיהרונג אין ענגלאַנד.

די פאַבריק־געזעצגעבונג, אָט די ערשטע בעוואוסטזיניגע און פּלאַנמעסיגע צוריקווירקונג פון דער געזעלשאַפט אויף דער נאַטיר־ליך־ענטוויקעלטער געשטאַלט פון איהר פּראָדוקציאָן־פּראָצעס, איז, ווי מיר האָבען געזעהן, פונקט אַזאַ נויטווענדיגער פּראָדוקט פון דער גרויס־אינדוסטריע, ווי באַוועל־גאַרן, „סעלף־אַקטאָרס“ און דער עלעקטרישער טעלעגראַף. איידער מיר וועלען בעטראַכטען די אַל־

אינגלעך דאַרפען ניט בעשעפטיגט ווערן אין די שעפּער לענגער ווי פון 8 אוהר אין דער פריה ביז 7 אָדער האַלב 8 אין אָווענד. עס איז נאָר אַ פראַגע פון עקסטראַ הענד. ווען איינינגע באַסעס וואָלטען ניט געוועזן אַזוי הונגעריג נאָך פּראָפיטען, וואָלטען די אינגלעך ניט גערדאַרפט אַרבייטען אַזוי שפּעט אין דער נאַכט. אַן עקסטראַ מאַשין קאָסט נור 16 אָדער 18 פונט סט. אַ סך פון דער אַרבייט איבער דער צייט קומט פון ניט־גענינגענדע צוגרייטונגען און פון מאַנגעל אין פּלאַץ.“ (ד. נ., ז. 171, נ. 31, 36, 38.)

[292] ד. נ. אַ לאָנדאָנער פאַבריקאַנט, וועלכער בעטראַכט איבעריגענס די רע־גולירונג פונ׳ם אַרבייטס־טאָג אַלס אַ שוצמיטעל פאַר די אַרבייטער אַנטקעגען די פאַבריקאַנטען און פאַר די פאַבריקאַנטען גופא אַנטקעגען דעם גרויס־האַנדעל, בעהויפּטעט: „דער דרוק אין אונזער געשעפט ווערט פעראורזאַכט דורך די טראַנספּאַרטירער, וועלכע ווילען צ.ב.ש. אוועקשיקען סחורה מיט אַ זעגעלשיף, כדי צו זיין אַם פּלאַץ אַ בעשטימטען סעזאָן, און אין דערזעלבער צייט פּראַ־פיטירן דעם פּראַכט־חלוק צווישען זעגעלשיף און דאַמף־שיף. אָדער פון צוויי דאַמף־שיפען קלייבען זיי אויס די וואָס געהט אַב פריהער, כדי צו ערשיינען אויפ׳ן פרעמדען מאַרק פריהער איידער זייערע קאָנקורענטען.“

[293] „דאָס קאָן אויסגעמיטען ווערן“, זאָגט איין פאַבריקאַנט, „לאָזענדיג זיך קאָסטען צו פערגרעסערן די פאַבריק אונטער דעם דרוק פון אַן אַלגעמיינעם פּאַרלאַמענט־געזעץ.“

די גרינדליכע און געוויסענהאַפטע אונטערזוכונגען פון דער
„טשילדרענ'ס עמפּלאָימענט קאָמישאָן" בעווייזען פּאַקטיש, אַז אין
איינִיגע אינדוסטריען איז דורך דער רעגולירונג פונ'ם אַרבייטס־
טאָג די פריהער בעשעפטיגטע אַרבייטס־מאַסע נאָר מעהר גלייכ־
מעסיג פערטיילט געוואָרן איבער'ן גאַנצען יאָהר;[288] און אַז אַט די
רעגולירונג איז געווען דער ערשטער ראַציאָנאַלער צוים אויף די
מערדערישע, אונזיניגע קאַפּריזען פון דער מאָדע, וועלכע פּאַסען
זיך איבערהויפּט ניט צו דעם סיסטעם פון דער גרויס־אינדוסט־
ריע;[289] אויך אַז די ענטוויקלונג פון נאַוויגאַציע איבער די ימים
און פון די מיטלען פון קאָמוניקאַציע אין אַלגעמיינעם האָט אָבגע־
שאַפט דעם אייגענטליך טעכנישען גרונד פון דער סעזאָן־אַרבייט,[290]
און אַז אַלע אַנדערע אָנגעגעבענע אונקאָנטראָלירבאַרע אומשטענדען
פערשווינדען דורך גרעסערע פאַבריק־געביידען, צוגעקומענע מאַשי־
נען, אַ פערגרעסערטע צאָהל גלייכצייטיג־בעשעפטיגטע אַרבייטער[291]

פאַלש, און געוויס וועט ער זיך איצטער וויעדער אַזוי אַרויסווייזען, אַזוי באַלד
ווי ער וועט געשטעלט ווערן צו דער פּראָבע." („רעפּאָרטס און אינספּ. און פאַק־
טאָרים, 31 אָקטאָבער 1862", ז. 54, 55.)

[288] „טשילד. עמפּ. קאָמישאָן", 4טער ראַפּאָרט, ז. XVIII, נ. 118.

[289] דזשאָהן בעללער האָט שוין בעמערקט אין יאָהר 1699: „די אונזיכער־
הייט פון די מאָדעס פערמעהרט בהכרח די צאָהל פון די אָרימע. זי ברענגט מיט
זיך צוויי צרה'דיגע אומשטענדען: 1) די אַרבייטער ליידען דערפון עלענד אין
ווינטער ניט האָבענדיג קיין אַרבייט, ווייל די שניט־סחורה הענדלער און די
וועבער־מייסטערס וואַגען ניט אויסצולעגען זייער קאַפּיטאַל אויף אָנשטעלען
אַרבייטער, איידער דער פריהיאָהר קומט און זיי ווייסען וואָס פאַר אַ מאָדע
עס וועט דאַן זיין. 2) ווען דער פריהיאָהר קומט, זיינען ניטאָ גענוג אַרבייטער
צו פּראָדוצירן וויפיעל עס איז נויטיג מיט אַמאָל און די וועבער־מייסטערס מוזען
דעריבער צוציהען אַ סך לעהרלינגע, כדי צו דעקען אין איין פערטעל אָדער
האַלב יאָהר דעם בעדאַרף פון גאַנצען קעניגרייך. זיי בערויבען דורכדעם דעם
אַקערבוי פון זיינע אַרבייטער, ציהען אָב די אַרבייטס קרעפטען פון לאַנד, פילען
אָן די שטעדט מיט בעטלער און לאָזען פערהונגערן פיעלע פון זיי אין ווינטער,
וועלכע שעהמען זיך צו בעטלען." "Essays about the Poor, Manufacturers etc.", p. 9.)

[290] „טשילד. עמפּ. קאָמ., 5טער ראַפּאָרט", ז. 171, נ. 31.

[291] אַזוי ווערט געזאָגט צום ביישפּיעל אין די עדות־בעריכטען פון די בראַד־
פאָרדער עקספּאָרט־הענדלער: „אונטער אַט די אומשטענדען איז קלאָר, אַז

[דער דאָקטאָר וואָס גיט אַרויס די סערטיפיקאַטען] פון די פאַב־ריקען אין דאָנפּאַטריק, דערקלערט אין אַן אָפּיציעלען בעריכט פון 15טען דעצעמבער 1865: „די אומגליקספעלען אין די „סקוטשינג מילס" זיינען פון דעם שרעקליכסטען סאָרט. אין אַ סך פעלען ווערט אַ פערטעל קערפּער אָבגעריסען פון אַ מענשען. דער טויט אָדער אַ צוקונפט פון עלענדער אונבעהאָלפענקייט און ליידען זיינען די געוועהנליכע פאָלגען פון די וואונדען. דער וואוקס פון די פאַב־ריקען אין לאַנד וועט נאַטירליך פערגרעסערן אָט די שוידערהאַפטע רעזולטאַטען. איך בין איבערצייגט, אַז מען קאָן דורך געהעריגער אויפפּאַסונג פון שטאַאט איבער די „סקוטשינג מילס" פערמיידען גרויסע אָפּפער פון לייב און לעבען." [294] וואָס וואָלט בעסער גע־קאָנט כאַראַקטעריזירן דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, ווי אָט די נויטווענדיגקייט אַרויפצוצווינגען אויף איהם שטאַאט־געזעצען, ער זאָל איינפיהרן די איינפאַכסטע איינריכטונגען צו האַלטען ריינליכקייט און פערהיטען דאָס געזונד? דער פאַבריק־אַקט פון 1864 האָט אין די טעפּעריען אויסגעווייסט און גערייניגט איבער 200 ווערקשטאַטען, וועלכע זיינען צוואַנציג יאָהר אָדער גאָר קיינמאָל ניט גערייניגט געוואָרן (אָט דאָס איז די צוריקהאַל־טונג, די „אַבסטינענץ", פון קאַפּיטאַל!), אין וועלכער 27,800 אַר־בייטער זיינען געווען בעשעפטיגט און האָבען אין דער גאַנצער צייט פון זייער איבערמעסיגער טאָג־אַרבייט און אָפט נאַכט־אַרבייט איינגעאָטהעמט אַ פערפעסטעטע לופט, וועלכע האָט פון אַ בעשעפ־טיגונג, וואָס איז זאָנסט אין פערגלייך אַן אונשעדליכע, געמאַכט אַ בעשעפטיגונג, וואָס טראָגט אין זיך קראַנקהייט און טויט. דער אַקט האָט זעהר פיעל פערמעהרט די מיטלען פון ווענטילאַציע." [295]

אין דערזעלביגער צייט בעווייזט אָט דער טייל פונ'ם פאַבריק־אַקט זעהר קלאָר, ווי דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן לויט זיין עצם נאָך שליסט אויס יעדע ראַציאָנאַלע פערבעסערונג איבער אַ געוויסען פונקט. עס איז נאָכאַנאַנד בעמערקט געוואָרן, ווי די ענגלישע דאָקטאָרען דערקלערן איינשטימיג, אַז 500 קוביק־

---

[294] ד. נ., ז. XV, ג. 72.

[295] „רעפּאָרטס אינספּ. פאַקטאָריס, 31 אָקטאָבער 1865", ז. 127.

געמיינע איינפיהרונג פון דער דאָזיגער געזעצגעבונג אין ענגלאַנד, וועלען מיר זיך אַ ווײַלע אָבשטעלען אויף איניגע פּאַראַגראַפען פון דעם ענגלישען פאַבריק־אַקט, וועלכע האָבען ניט קיין שייכות צו די צאָהל שטונדען פון'ם ארבייטס־טאָג.

די פּאַראַגראַפען וועגען סאַניטאַרע איינריכטונגען, שוין ניט צו רעדען וועגען זייער רעדאַקציע, וועלכע מאַכט לייכט פאַר'ן קאַ־פּיטאַליסט זיי ניט צו פאָלגען, זיינען זעהר ווינציג און פּאַקטיש בעשרענקט אויף פאָרשריפטען צו ווייסען די ווענד און עטליכע אנדערע ריינליכקייטס־כּללים, ווענטילאַציע און בעשיצונג אַנטקעגען געפעהרליכער מאַשינעריע. אין דריטען בוך וועלען מיר צוריקקומען צו דעם פאַנאַטישען קאַמף פון די פאַבריקאַנטען אַנטקעגען די פּונקטען, וועלכע האָבען ארויפגעלעגט אויף זיי אַ קליינע הוצאה אויף איינריכטען מיטלען צו בעשיצען די גליעדער פון זייערע אַרבייטער. דאָ בעווייזט זיך ווידער גלענצענד ארויס די דאָגמאַ פון פריי־האַנדעל, אַז אין אַ געזעלשאַפט פון געגענגעזעצטע אינטערעסען ארבייט יעדערער לטובת הכלל דורכדעם, וואָס ער זוכט נאָר זיינע פּערזענליכע נוצען. איין ביישפּיעל וועט זיין גענוג. עס איז בעקאַנט, אַז זינט דעם מיטען פון די 40־גער יאָהרען האָט זיך די פלאַקס־אינדוסטריע און צוזאַמען מיט איהר די „סקוטשינג מיללס“ (די פאַבריקען צו שלאָגען און ברעכען דעם פלאַקס) זעהר פערגרעסערט אין אירלאַנד. אין 1864 זיינען דאָרט געווען ארום 1800 אַזוינע פאַבריקען. פעריאָדיש אין הערבסט און ווינטער ווערען אָוועקגעריסען פון דער פעלד־ארבייט יונגע פּערזאָנען און פרויען, די זיהן, טעכטער און פרויען פון די ארומיגע קליינע פאַרמערס— אַלץ אַזעלכע, וואָס זיינען אינגאַנצען אונבעקאַנט מיט מאַשינעריע—כדי צו פיטערן די וואַלץ־ווערק פון די פאַבריקען מיט פלאַקס. די אומגליקספעלען, סיי אין צאָהל, סיי אין געפעהרליכקייט, האָבען קיין ביישפּיעל ניט צו זיך אין דער געשיכטע פון מאַשינעריע. איין איינציגע פאַבריק אין קילדינאַן (ניט ווייט פ׳ן קאָרק) האָט געגעבען פון 1852 ביז 1856 6 טויט־פעלען און 60 שווערע בעשעדיגונגען, וועלכע וואָלטען אַלע געקאָנט אויסגעמיטען ווערן דורך די איינפאַכסטע איינריכטונגען, וואָס האָבען געדאַרפט קאָסטען עטליכע שילינג. דר. וו. ווהייט, דער „סערטיפייאינג סוירדזשען“

ווי אָרים די בילדונגס־פּונקטען אין דעם פאַבריק־אַקט זיינען ניט אינגאַנצען גענומען, האָבען זיי דאָך פּראָקלאַמירט די עלעמענטאַרע בילדונג פאַר אַ געצוואונגענעם תנאי פון דער ארבייט.[297] זייער ערפאָלג האָט צום ערשטען מאָל בעוויזען די מעגליכקייט פון דער פערבינדונג פון בילדונג און גימנאַסטיק [298] מיט האַנד־ארבייט; הייסט עס, אויך פון האַנד־ארבייט מיט בילדונג און גימנאַסטיק. די פאַבריק־אינספּעקטאָרען האָבען באַלד אויסגעפונען, אויסהערענדיג די עדות פון די שוהל־לעהרער, אַז הגם די פאַבריק־קינדער קריגען נאָר האַלב אַזויפיעל אונטערריכט ווי די רעגעלמעסיגע טאָג־שילער, לערנען זיי זיך אויס פּונקט אַזויפיעל און אָפט נאָך מעהר ווי יענע. „די זאַך איז איינפאַך. די, וועלכע האַלטען זיך אויף אין דער שוהל נאָר אַ האַלבען טאָג, זיינען שטענדיג פריש און כמעט אַלעמאָל וויליג און פעהיג אויפצונעהמען די למודים. דער סיסטעם פון אַ העלפט ארבייט און אַ העלפט שוהל מאַכט יעדע פון דיביידע בעשעפטיגונגען אַן אָברוה און ערהאָלונג פון דער אַנדערער, און פאָלגליך איז עס מעהר צופּריעדענשטעלענד פאַר'ן קינד, איידער ווען מען האַלט איהם נאָכאַנאַנד ביי איין זאַך פון די ביידע. אַ אינגעל, וואָס זיצט פון אין דער פריה אָן אין שוהל, און אפילו אין אַ הייסען וועטער אויך, קאָן בשום אופן ניט אויפּטאָן אַזויפיעל, וויפיעל אַנאַנדערער, וואָס קומט מונטער און פריש

[297] לויט דעם ענגלישען פאַבריק־אַקט קאָנען די עלטערן ניט שיקען קיין קינדער אונטער 14 יאָהר אין די „קאָנטראָלירטע" פאַבריקען, סיידען זיי זאָלען אין דערזעלבינער צייט קריגען אַז עלעמענטאַרע בילדונג. דער פאַבריקאַנט איז פעראַנטוואָרטליך פאַר ניט פאָלגען דאָס געזעץ. „פאַבריק־אונטערריכט איז אַבּליגאַטאָריש און אַ בעדינגונג פון דער ארבייט." (רעפּאָרטס עטצ., 31 אָקטאָבער 1863", ז. 111.)

[296] וועגען די ניצליכע רעזולטאַטען פון דער פערבינדונג פון גימנאַסטיק (פאַר אינגלעך אויך מיליטערישע איבונגען) מיט געצוואונגענעם אונטערריכט פון פאַבריק קינדער און פּאָופּער־שילער זעה די רעדע פון נ. וו. סיניאָר אויף דעם 7טען יעהרליכען קאָנגרעס פון דער "National Association for the Promotion of Social Science", on Report of Proceedings etc.", לאָנדאָן 1863, ז. 63, 64. אויך דעם בעריכט פון די פאַבריק־אינספּעקטאָרען פאַר 31 אָקטאָבער 1865, ז. 118—120 און 126.

פוס לופט־רוים פער פּערזאָן איז אַ קוים געניגענדער מינימום, וואו די אַרבייט געהט אָן אַ לענגערע צייט. גאַנץ שעהן! אויב דער פאַבריק־אַקט מיט זיינע אַלע צוואַנג־רעגעלען פערשנעלערט אינדירעקט די פערוואַנדלונג פון קלענערע ווערקשטאַטען אין פאַבריקען, און פאָלגליך גרייפט ער אינדירעקט אָן דאָס אייגענטום־רעכט פון די קלענערע קאַפּיטאַליסטען און פערזיכערט די גרויסע מיט אַ מאָנאָפּאָל, איז אויב דאָס געזעץ וואָלט אַרויפגעצוואונגען אין יעדען ווערקשטאַט די נויטיגע מאָס לופט פאַר יעדען אַרבייטער, וואָלט דאָס מיט איין קלאַפּ דירעקט עקספּראָפּריאירט טויזענדער קליינע קאַפּיטאַליסטען! דאָס וואָלט אָנגעגריפען דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן ביים רעכטען וואָרצעל, ד.ה. עס וואָלט אָנגעגריפען די זעלבסט־פערווערטונג פון קאַפּיטאַל—סיי גרויס, סיי קליין—דורך דעם „פרייען" איינקויף און פערברויך פון דער אַרבייט־קראַפט. דער גאַנצער פאַבריק־געזעצגעבונג געהט דעריבער אויס דער אָטהעם, ווען עס קומט צו די דאָזיגע 500 קוביק־פוס לופט. די סאַניטאַרע אויטאָריטעטען, די אינדוסטריעלע אונטערזוכונג־קאָמיסיעס, די פאַבריק־אינספּעקטאָרען ווידערהאָלען נאָכאַנאַנד די נויטווענדיגקייט פון די 500 קוביק־פוס און אויך די אונמעגליכקייט דאָס אַרויפצוצווינגען אויפ'ן קאַפּיטאַל. זיי דערקלערן פאַקטיש אויף דעם אופן, אַז שווינדזוכט און אַנדערע לונגען־קראַנקהייטען, וואָס קומען פון דער אַרבייט, איז אַ לעבענס־בעדינגונג פאַר'ן קאַפּיטאַל.[296]

[296] מען האט אויסגעפונען דורך ערפאַהרונג, אַז אַ דורכשניטליך געזונטער מענש ציהט אַריין מיט יעדען אַטהעם פון מיטעלער שטאַרקייט אַן ערך 25 קוביק־צאָל לופט און ער אַטהעמט אומגעפעהר 20 מאָל אין אַ מינוט. דער לופט־פערברויך פון אַ אינדיווידום אין 24 שטונדען קומט אויס לויט דעם חשבון אומגעפעהר 720,000 קוביק־צאָל אָדער 416 קוביק־פוס. מען ווייס אָבער, אַז די לופט, וואָס איז איינמאָל איינגעאַטהעמט געוואָרן, קאָן ניט מעהר דיענען פאַר דעמזעלבען פּראָצעס, סיידען זי איז ווידער גערייניגט געוואָרן אין דעם גרויסען ווערקשטאַט פון דער נאַטור. לויט די עקספּערימענטען פון וואַלענטין און ברונער אַטהעמט אויס אַ געזונדער מענש אַן ערך 1300 קוביק־צאָל קויהלענזויערס אין אַ שטונדע; דאָס בעטרעפט אומגעפעהר 8 אונצען פעסטע קויהלען, וואָס ווערט אַרויסגעגעבען פון די לונגען אין 24 שטונדען. „יעדער מענש מוז וועניגסטענס האָבען 800 קוביק־פוס לופט." (האַקסלעי.)

פערגרעסערן די געזעשאפטליכע פראדוקציאן, נאר אלס די איינ־ציגע מעטאדע ווי צו פראדוצירן אלזייטיג ענטוויקעלטע מענשען.

מיר האבען געזעהן, אז די גרויס־אינדוסטריע שאפט טעכניש אב די מאנופאקטורמעסיגע צוטיילונג פון דער ארבייט, וועלכע בינדט צו דעם מענשען אויף זיין גאנצען לעבען צו איין טייל־ארבייט, בעת אבער די קאפיטאליסטישע פארם פון דער גרויס־אינדוסטריע שאפט ווידער איין יענע ארבייט־צוטיילונג נאך אויף א שרעקליכערן אופן: אין דער ריכטיגער פאבריק דורכדעם, וואס זי פערוואנדעלט דעם ארבייטער אין א זעלבסט־בעוואוסטזיניגען אנהאנג פון א טייל־מאשין, און אומעטום אויסער דער ריכטיגער פאבריק—טיילווייז דורך דעם ספאראדישען געברויך פון מאשינען און מאשין־ארבייט,[301] טיילווייז דורך דער איינפיהרונג פון פרויען־, קינדער־ און ניט־געלעהרנטער ארבייט אלס א נייע גרונדלאגע פון דער ארבייט־צוטיילונג. דער ווידערשפרוך צווישען דער מאנו־פאקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער ארבייט און דעם עצם פון דער גרויס־אינדוסטריע לאזט זיך געוואלטיג פיהלען. צווישען אנדערע ווייזט ער זיך ארויס אין דעם שרעקליכען פאקט, וואס א גרויסער טייל פון די קינדער, וועלכע זיינען בעשעפטיגט אין די מאדערנע

[301] אומעטום וואו האנדווערקמעסיגע מאשינען, געטריבען דורך מענשען־קראפט, קאנקורירן דירעקט אדער אינדירעקט מיט מעהר־ענטוויקעלטע מאשינען, וואס ווערן געטריבען דורך מעכאנישער טרייב־קראפט, קומט פאר א גרויסע אומוואנדלונג בנוגע דעם ארבייטער, וואס טרייבט די מאשין. אין אנהויב האט די דאמף־מאשין פערנומען דעם פלאץ פון דעם דאזיגען ארבייטער, איצט מוז ער פערנעהמען דעם פלאץ פון דער דאמף־מאשין. די אנשטרענגונג און די אויסגאבע פון זיין ארבייט־קראפט איז פאלגליך אונגעהויער גרויס און ספעציעל פאר ניט־דערוואקסענע, וועלכע זיינען פערורטיילט צו אזא מאטערניש! אזוי האט דער קאמיסאר לאנגע געפונען אין קאווענטרי און אומגעגענד אינגלעך פון 10 ביז 15 יאהר בעשעפטיגט ביים דרעהען די באנד־וועבשטוהלען, שוין ניט צו רעדען פון די אינגערע קינדער, וועלכע האבען געמוזט דרעהען די קלענערע וועבשטוהלען. „עס איז אונגעוועהנליך שווערע ארבייט. דער אינגעל פערטרעט דא פשוט דעם פלאץ פון דאמף־קראפט". („טשילדרען'ס עמפלאימענט קאמי־שאן, 5טער ראפארט, 1866", ז. 144, נ. 6.) וועגען די מערדערישע פאלגען פון „אט דעם סיסטעם פון שקלאווערייי", ווי דער אפיציעלער בעריכט רופט עס אן, זעה דארט גופא און די ווייטערדיגע זייטען.

פון זיין אַרבייט.״ [299] ווייטערע בעווייזען געפינט מען אין סיניאָר׳ס רעדע אויף דעם סאָציאָלאָגישען קאָנגרעס אין עדינבורג 1863. ער ווייזט דאָרט אויף צווישען אַנדערעס, ווי דער איינזייטיגער, ניט־פּראָדוקטיווער און פערלענגערטער שוהל־טאָג פון די קינדער אין די העכערע און מיטעלע קלאַסען פערמעהרט אָהן נוצען די אַרבייט פון די לעהרער, „בעת ער פערשווענדט די צייט, דאָס געזונד און די ענערגיע פון די קינדער ניט נאָר אָהן נוצען, נאָר אַבסאָלוט אויף אַ שעדליכען אופן.״ [300] פון דעם פאַבריק־סיסטעם, ווי ראָבערט אָווען האָט עס בעוויזען מיט אַלע פּרטים, האָט אַרויסגעשפּראָצט דער קערן פון דער צוקינפטיגער ערציהונג, וועלכע וועט פאַר אַלע קינדער איבער אַ געוויסען עלטער פערבינדען פּראָדוקטיווע אַרבייט מיט אונטערריכט און גימנאַסטיק, ניט נאָר אַלס אַ מעטאָדע ווי צו

[299] רעפּאָרטס עטצ., 31 אָקטאָבער 1865, ז. 118. אַ נאַאיווער זייד־פאַב־ריקאַנט האָט ערקלערט די אונטערזוכונג־קאָמיסאַרען פון דער „טשילדרען׳ס עמפּלאָימענט קאָמישאָן״: „איך בין דורכאויס איבערצייגט, אַז דער סוד פון פּראָדוצירען טיכטיגע אַרבייטער קאָן באמת אויסגעפונען ווערען אין דער פער־איינינונג פון אַרבייט מיט שוהל־למודים פון דער פּעריאָדע פון קינדהייט אָן. נאַטירליך טאָר די אַרבייט ניט זיין, ניט צופיעל־אָנשטרענגענד אָדער צו־ווידער־ליך און אומגעזונד. איך וואָלט געוואונשען, אַז מיינע איינענע קינדער זאָלען האָבען אַרבייט און שפּיעלען אַלס אַן אַבוועקסלונג פון דער שוהל.״ („טשילדרען׳ס עמפּ. קאָמישאָן״, 5טער ראַפּאָרט, ז. 82, נ. 36.)

[300] סיניאָר אין דעם „רעפּאָרט אוו פּראָסידינגס״ פון 7טען יעהרליכען קאָנגרעס פון דער „נאַשיאָנאַל אַסאָש. עטצ., ז. 66. ווי אַזוי די גרויס־אינ־דוסטריע, דערגרייכענדיג אַ געוויסען הויך־גראַד, רעוואָלוציאָנירט, דורך דער איבערקעהרעניש פון דעם מאַטעריעלען פּראָדוקציאָנס־אופן און פון די געזעל־שאַפטליכע פּראָדוקציאָן־שייכות׳ן, אויך די קעפּ, בעווייזט זעהר קלאָר אַ פער־גלייך צווישען נ. וו. סיניאָר׳ס רעדע פון 1863 און זיינע שטעכיגע בעמערקונגען אַנטקעגען דעם פאַבריק־געזעץ פון 1833; אָדער אַ פערגלייך פון די אַנזיכטען פון דעם דערמאָנטען קאָנגרעס מיט דעם פאַקט, אַז אין געוויסע דאָרפישע טיילען פון ענגלאַנד איז נאָך עד היום פערבאָטען אָרימע עלטערן, אונטער דער שטראָף פון הונגער־טויט, צו בילדען זייערע קינדער. אַזוי צום ביישפּיעל בעריכטעט הערר שנעלל אַלס אַ געוועהנליכע האַנדלונג אין סאָמערסעטשיר, אַז ווען אַן אָרימער מענש פערלאַנגט קהל׳שע שטיצע, צווינגט מען איהם אַרויסצונעהמען זיינע קינדער פון דער שוהל. אַזוי דערצעהלט הערר וואָלאַסטאָן, דער גייסט־ליכער פון פעלטהאַם, וועגען פעלען וואו מען האָט אָבגעזאָגט געוויסע פאַמיליען אין יעדער אונטערשטיצונג, ווייל זיי האָבען געשיקט זייערע קינדער אין שוהל״!

ווי נאָר זיי ווערן צו־אַלט פאַר זייער קינדערשער אַרבייט, ד.ה. שפּעטסטענס אין 17טען יאָהר, זאָגט מען זיי אָב פון דער דרוקעריי. זיי ווערן קאַנדידאַטען אויף פערברעכער. איינינגע פּראָבעס צו קריגען פאַר זיי אַרבייט ביי אַנאַנדער בעשעפטיגונג האָבען זיך אויסגעלאָזט מיט גאַרנישט צוליעב זייער אונוויסענהייט, גראָבקייט, קערפּערליכע און גייסטיגע געזונקענהייט.

אַזוי ווי מיט דער מאַנופאַקטורמעסיגער צוטיילונג פון דער אַרבייט אינעווענינג אין ווערקשטאַט, אַזוי געהט עס אויך מיט דער צוטיילונג פון דער אַרבייט אינעווענינג אין דער געזעלשאַפט. כל זמן האַנדווערק און מאַנופאַקטור שטעלען צוזאַמען די אַלגעמיינע גרונדלאַגע פון דער געזעלשאַפטליכער פּראָדוקציאָן, איז דאָס שטעלען דעם פּראָדוצירער אונטער איין אויסשליסליכען צווייג פון פּראָדוקציאָן, דאָס צערייסען די אורשפּרינגליכע פיעלפאַכיגקייט פון זיינע בעשעפטיגונגען,[304] אַ נויטווענדיגער ענטוויקלונגס־מאָמענט. אויף אָט דער גרונדלאַגע געפינט זיך עמפּיריש [דורך ערפאַהרונג] יעדער בעזונדער פּראָדוקציאָנס־צווייג די טעכנישע פאָרם, וואָס פּאַסט פאַר איהם, ער פערפאָלקאָמט זי לאַנגזאַם, און ווי נאָר עס ווערט דערגרייכט אַ געוויסער גראַד פון רייפקייט, קריסטאַליזירט ער זי שנעל. דאָס איינציגע וואָס רופט דאָ און דאָרט אַרויס אַן ענדערונג, איז אַ חוץ דעם נייעם אַרבייט־שטאָף, וואָס דער האַנדעל שטעלט־צו, די ענדערונג אין די אַרבייט־אינסטרומענטען, וואָס קומט אַלעמאָל פאָר. איינמאָל אָבער האָט זיך בעקומען די ערפאַה־

---

[304] „אין איינינגע טיילען פון הויך־שאָטלאַנד האָט ניט לאַנג צוריק, לויט דעם סטאַטיסטישען בעריכט, יעדער פּויער געמאַכט פאַר זיך שיך פון לעדער, וואָס ער האָט אַליין געגאַרבערט. פּיעלע פּאַסטוכער און אויך „קאָטטאַרען" [דאָרף־אַרבייטער וואָס וואוינען אין געדונגענע הייזער] מיט זייערע ווייבער און קינדער קומען אין קירך אין קליידער, וועלכע קיין האַנד האָט ניט אָנגעריהרט אויסער זייער אייגענע, ווייל זייער מאַטעריאַל איז פון דער וואָל, וואָס זיי האָבען אַליין געשאָרן אָדער פון פלאַקס, וואָס זיי האָבען אַליין געזועט. אין דעם אויפמאַכען פון די קליידער איז ניט אַריין קיין געקויפטער אַרטיקעל, אַ חוץ אַן אָהל, אַ נאָדעל און אַ פינגערהוט, און נאָר אַ פּאָר טיילען פון דעם אייזענווערק, וואָס ווערט געברויכט ביים וועבען. אפילו די פאַרבען האָבען די ווייבער אַליין געמאַכט פון בוימער, שטרויכען און קרייטיכער." (דוגאַלד סטואַרט אין „וואָרקס" עדיט. האַמילטאָן, ב. VIII, ז. 327 און 328.)

פאַבריקען און מאַנופאַקטורען, ווערן פון זייער פריהעסטען עלטער אָן צוגעשמידט צו אַן אַרבייט פון די איינפאַכסטע בעוועגונגען און יאָהרען־לאַנג עקספּלואַטירט, ניט אויסלערנענדיג זיך קיין סאָרט אַרבייט, וואָס וואָלט זיי שפּעטער מאַכען ניצליך אפילו אין דער־זעלביגער מאַנופאַקטור אָדער פאַבריק.

אין די ענגלישע בוכדרוקערייען צום ביישפּיעל האָט פריהער עקזיסטירט אַ סיסטעם, וואָס איז געווען צוגעפּאַסט צו דער אַלטער מאַנופאַקטור און האַנדווערק, לויט וועלכען דער לעהרלינג פלעגט אַריבערגעהן פון לייכטערע צו מעהר אינהאַלט־רייכע אַרבייטען. זיי פלעגען דורכמאַכען אַ לערן־גאַנג ביז זיי זיינען געוואָרן פאַרטיגע דרוקער. קאָנען לעזען און שרייבען איז פאַר זיי אַלעמען אַ פאָ־דערונג פון זייער פאַך. מיט דעם אָנקומען פון דער דרוק־מאַשין האָט זיך דאָס אַלץ געענדערט. זי בעשעפטיגט צוויי סאָרטען אַר־בייטער: אַ דערוואַקסענעם אַרבייטער, דעם מאַשין־אויפזעהער, און אַ מאַשין־אינגעל, דאָס רוב פון 11 ביז 17 יאָהר, וואָס זיין עסק בעשטעהט אויסשליסליך צוצורוקען דער מאַשין אַ בויגען פּאַ־פּיער, אָדער אַוועקנעהמען פון איהר דעם געדרוקטען בויגען. זיי שטעהען אָב ביי אָט דער נודנער אַרבייט, ספּעציעל אין לאָנדאָן, 14, 15 און 16 שטונדען נאָכאַנאַנד איניגע טעג אַ וואָך, און אָפט 36 שטונדען כסדר מיט נאָר 2 שטונדען רוה פאַר עסען און שלאָ־פען.[302] אַ גרויסער טייל פון זיי קאָן ניט לעזען און זיי זיינען בדרך כלל גאַנץ פערווילדעטע, משונה'דיגע ברואים. „כדי זיי זאָלען קאָנען טהאָן זייער אַרבייט, איז קיין שום אינטעלעקטועלע אויס־בילדונג ניט נויטיג; זיי האָבען ווייניג געלעגענהייט פאַר געשיקט־קייט און נאָך ווייניגער פאַר אורטיילס־קראַפט; זייער לוין איז אפילו גאַנץ הויך פאַר אינגלעך, ער וואַקסט אָבער ניט פּראָפּאָרציאָנעל צו זייער אייגענעם וואוקס, און די מעהרסטע פון זיי האָבען ניט קיין אויסזיכט צו דערדיענען זיך צו דער בעסער־בעצאָהלטער און מעהר־פעראַנטוואָרטליכער שטעלע פון אַ מאַשין־אויפזעהער, ווייל אויף יעדער מאַשין איז דאָ נאָר 1 אויפזעהער און אָפט 4 אינגלעך.“[303]

---

[302] ראַרט נופא, ז. 3, נ. 24.

[303] ראַרט נופא, ז. 7, נ. 60.

די טעכנאָלאָגיע האָט אויך ענטדעקט די עטליכע גרויסע גרונדפאָרמען פון בעוועגונג, וואָס יעדע פּראָדוקטיווע טהעטיגקייט פון מענשליכען קערפּער נעהמט אָן, טראָץ אַלע פערשיידענאַרטיגקייטען פון די אָנגעווענדעטע אינסטרומענטען; פּונקט אַזוי ווי די מעכאַניק זעהט אין די העכסט־קאָמפּליצירטע מאַשינעריע מעהר גאָרנישט ווי אַ בעשטענדיגע ווידערהאָלונג פון די איינפאַכע מעכאַנישע פּאָטענצען [קרעפּטען].

די מאָדערנע אינדוסטריע בעטראַכט און בעהאַנדעלט קיינמאָל ניט די עקזיסטירענדע פאָרם פון אַ פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס אַלס ענד־גילטיג. איהר טעכנישער באַזיס איז דעריבער רעוואָלוציאָנער, בעת דער באַזיס פון אַלע פריהערדיגע פּראָדוקציאָנס־אופנים איז געווען קאָנסערוואַטיוו.[306] דורך די מאַשינעריע, כעמישע פּראָצעסען און אַנדערע מעטאָדען רעוואָלוציאָנירט זי בעשטענדיג, איינעם מיט דער טעכנישער גרונדלאַגע פון דער פּראָדוקציאָן, אויך די פונקציעס פון די אַרבייטער און די געזעלשאַפטליכע קאָמבינאַציעס פון דעם אַרבייט־פּראָצעס. זי רעוואָלוציאָנירט דערמיט פּונקט אַזוי בעשטענדיג די צוטיילונג פון דער אַרבייט אינעווייניג אין דער געזעלשאַפט און וואַרפט אָהן אָן אויפהער מאַסען קאַפּי־

[306] „די בורזשואַזיע קאָן ניט עקזיסטירן אַוואו זי רעוואָלוציאָנירט ניט נאָכאַנאַנד די פּראָדוקציאָנס־אינסטרומענטען, ממילא די פּראָדוקציאָנס־שייכות'ן און ממילא אַלע געזעלשאַפטליכע שייכות'ן. דער ערשטער עקזיסטענץ־בעדינג פון אַלע פריהערדיגע אינדוסטריעלע קלאַסען איז, פערקעהרט, געווען די אומפערענדערטע אויפהאַלטונג פון די אַלטע אופנים פון דער פּראָדוקציאָן. די שטענדיגע רעוואָלוציאָנירונג פון דער פּראָדוקציאָן, די אונאויפהערליכע אויפטרייסלונג פון אַלע געזעלשאַפטליכע צושטאַנדען, די אייביגע אונזיכערקייט און שטענדיגע בעוועגונג—צייכענען אויס די בורזשואַזע עפּאָכע פון אַלע פריהערדיגע עפּאָכען. אַלע פעסטע, פערראָסטעטע שייכות'ן מיט זייער גאַנצער סוויטע פון אַלט־עהרווירדיגע בעגריפען און אנשויאונגען, ווערן אויפגעלייזט, אַלע ניי־געשאַפענע ווערן אַלט איידער זיי האָבען צייט פערשטיינערט צו ווערן. אַלץ וואָס איז סאָליד און שטעהט אויף איין אָרט געהט אַוועק מיט'ן רויך, אַלץ וואָס איז הייליג ווערט פּראָפאַנירט, און די מענשען ווערן ענדליך געצוואונגען צו קוקען אויף זייערע שטעלונגען אין לעבען, אויף זייערע נעגענזייטיגע בעציהונגען מיט ניכטערע אויגען.“ (פ. ענגעלס און קאַרל מאַרקס: „מאַניפעסט פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי“, לאָנדאָן 1848, ז. 5.

רוננמעסיגע פאַסיגע פאָרם פון דעם אינסטרומענט, ווערט ער פער־
האַרטעוועט, ווי מען קאָן עס זעהן פון דעם פאַקט, וואָס ער איז
אָפט איבערגעגאַנגען אויף טויזענדער יאָהרען פון איין דור צו
דעם אַנדערן.

עס איז כאַראַקטעריסטיש, וואָס ביז אין 18טען יאָהרהונדערט
אַריין האָבען די בעזונדערע געווערקשאַפטען געהייסען „מיסטעריען"
[סודות], וואָס נאָר די פערטרויטע דורך ערפאַהרונג און פּראָפּע־
סיאָנעל האָבען אין זיי געקאָנט אַריינדרינגען.[305] אין דעם בעריהמ־
טען „ליוור דע מעטיע" [בוך פון די מלאכות] פון עטיען בואַלאָ
ווערט פאָרגעשריבען צווישען אַנדערעס, אַז אַ געזעל, בעת ער ווערט
אַריינגענומען צווישען די מייסטערס, גיט אָב אַ שבועה „זיינע
ברידער צו ליעבען ברידערליך, צו שטיצען זיי, און קיינער זאָל
ניט אַרויסגעבען די סודות פון זיין געווערקשאַפט מיט'ן פרייען
ווילען."

די גרויסע אינדוסטריע האָט צעריסען דעם שלייער, וואָס האָט
פערדעקט פאַר די מענשען זייער אייגענעם געזעלשאַפטליכען פּראָ־
דוקציאָנס־פּראָצעס, און וואָס האָט געמאַכט סודות פון די פערשיי־
דענע נאַטירליך־אָבגעזונדערטע פּראָדוקציאָנס־צווייגען, ניט נאָר פון
איינעם צו דעם אַנדערן, נאָר אפילו צו די פערטרויטע אין יעדען
צווייג גופא. זייער פּרינציפּ אויפצולייזען אָן און פאַר זיך יעדען
פּראָדוקציאָנס־צווייג אין זיינע צונויפשטעלענדע עלעמענטען, ניט
אַכטענדיג, וואָס עס דאַרף אויסגעפיהרט ווערן דורך דער מענש־
ליכער האַנד, האָט געשאַפען די גאַנצע מאָדערנע וויסענשאַפט פון
דער טעכנאָלאָגיע. די פערשיידענאַרטיגע, דאַכט זיך־צוזאַמענהאַנג־
לאָזע און פערשטיינערטע געשטאַלטען פון דעם געזעלשאַפטליכען
פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס האָבען זיך אויפגעלייזט אין בעוואוסטזיניג
פּלאַנמעסיגע און סיסטעמאַטישע, לויט דער בעצוועקטער ווירקונג,
אָבגעזונדערטע אָנווענדונגען פון דער נאַטור־וויסענשאַפט.

---

[305] ער האט זאגאר געמוזט שווערן, אז אין די אינטערעסען פון אלע איבע־
ריגע וועט ער ניט אויפמערקזאם מאכען דעם קונה אויף די פעהלערן אין דעם
פראדוקט פון אנדערע בעלי מלאכות, כדי דערמיט צו עמפעהלען זיין איינענע
סחורה.

אליין, דורך איהרע קאטאסטראפען, פאר א פראגע פון לעבען און טויט אנצודערקענען די וועקסלונג פון די ארבייטען און פאלגליך די מעגליכסטע אלזייטיגקייט פון דעם ארבייטער אלס אן אלגעמיין־געזעלשאפטליכען פראדוקציאנס־געזעץ און צוצופאסען די פערהעל־טענישען צו זיין נארמאלער פערווירקליכונג. זי מאכט עס פאר א פראגע פון לעבען און טויט צו פערבייטען די אונגעהויערליכקייט פון אן עלענדער, אין רעזערוו געהאלטענער ארבייטער־בעפעלקע־רונג, וואס זאל קאנען פערווענדט ווערן פאר דער וועקסלענדער פאדערונג פון קאפיטאליסטישער עקספלואטאציע, אויף דער אבסא־לוטער פערווענדבארקייט פונ'ם מענשען פאר די וועקסעלענדע אר־בייטס־פאדערונגען; צו פערבייטען דעם טייל־אינדיווידום, דעם בלויזען טרעגער פון א געזעשאפטליכער טייל־פונקציע, אויף דעם אלזייטיג־ענטוויקעלטען אינדיווידום, פאר וועלכען די פערשיידענע געזעלשאפטליכע פונקציעס זיינען אופנים פון טהעטיגקייט, וואס בייטען אב איינער דעם אנדערן.

איין נאטירליך־ענטוויקעלטער מאמענט פון דעם דאזיגען רע־וואלוציאנערן פראצעס, אויפ'ן יסוד פון דער גרויס־אינדוסטריע, זיינען די פאליטעכנישע און לאנדווירטשאפטליכע שוהלען, א צוויי־טער זיינען די טעכנישע פארטבילדונג שוהלען, אין וועלכע די אר־בייטערס קינדער קריגען אונטערריכט אין דער טעכנאלאגיע און פראקטישער בענוצונג פון די פערשיידענע פראדוקציאנס־אינסטרו־מענטען. אויב די פאבריק־געזעצגעבונג, די ערשטע, קנאפע קאנ־צעסיע, וואס איז אויסגעקעמפט געווארן פון דעם קאפיטאל, האט נאר פערייניגט דעם עלעמענטאר־אונטערריכט מיט פאבריקמע־סיגער ארבייט, איז אבער גאר קיין ספק ניט, אז די אונפערמייד־

מאל אבער בין איך אריינגעפאלען אין אט דער וועלט פון וואונדערליכע צופאלען, וועלכע בייט איהרע מלאכות לייכטער איידער איהרע העמדער, אויף מיין ווארט! איך האב געטאן ווי אלע טהוען. אזוי ווי דער געשעפט פון מינען־ארבייט איז ניט געווען גענוג פראפיטליך, האב איך עס אוועקגעווארפען און זיך אריינגע־קליבען אין שטאדט, וואו איך בין געווארן כסדר א בוכדרוקער, א דאך־דעקער, א פלאמבער א.אז.וו. נאך אט דער ערפאהרונג, אז איך טויג זיך צו אלע ארבייט, פיהל איך זיך ווייניגער מאלוסקע [א חיה'לע אהן ביינער] און מעהר מענש." (א. קארבאן, „דע ל'ענסאנמאן פראפעסיאנעל", 2טע עדיסיאן, ז. 50.)

טאָל און מאַסען אַרבייטער פון איין פּראָדוקציאָנס־צווייג אין דעם אַנדערן.

די נאַטור פון דער גרויס־אינדוסטריע פאָדערט דעריבער וועקס־לונג פון דער אַרבייט, פערענדערליכקייט פון די פונקציעס, אַלזייטיגע בעוועגליכקייט פון דעם אַרבייטער. פון דער אַנדער זייט רעפּראָדוצירט זי אין איהר קאַפּיטאַליסטישער פאָרם די אַלטע צו־טיילונג פון דער אַרבייט מיט איהרע פערשטיינערטע בעזונדער־הייטען. מיר האָבען געזעהן ווי אָט דער אַבסאָלוטער ווידערשפּרוך נעהמט אַוועק יעדע רוה, פעסטקייט און זיכערקייט פון דעם אַר־בייטער'ס לאַגע; ווי ער דראָהעט שטענדיג אַרויסצושלאָגען איהם פון האַנד צוזאַמען מיט דעם אַרבייטס־מיטעל אויך זיין לעבענס־מיטעל,[307] און צוזאַמען מיט זיין טייל־פונקציע מאַכען איבערפליסיג איהם אַליין אויך; ווי אָט דער ווידערשפּרוך לאָזט אויסוואַקסען די אונגעהויערליכקייט פון אַ אינדוסטריעלער רעזערוו־אַרמעע, וועלכע ווערט געהאַלטען אין עלענד, כדי זי זאָל שטענדיג זיין גרייט פאַר דער קאַפּיטאַליסטישער נאָכפראַגע; ווי ער שטורמט זיך אויס אין פעריאָדישע מאַסען־הריגות פון דעם אַרבייטער־קלאַס, אין פערשווענדונגען אָהן אַ שיעור פון די אַרבייט־קרעפטען און אין די חורבנות פון דער געזעלשאַפטליכער אַנאַרכיע, וועלכע מאַכט פון יעדען עקאָנאָמישען פאָרטשריט אַן אומגליק פאַר'ן כלל. דאָס איז די נעגאַטיווע זייט.

אויב אָבער די וועקסלונג פון דער אַרבייט זעצט זיך איצט דורך נאָר ווי אַן איבערמעכטיגעס נאַטור־געזעץ און מיט דער בלינדער צערשטערענדערווירקונג פון אַ נאַטור־געזעץ, וואָס שטויסט זיך אומעטום אָן אויף שטערונגען,[308] מאַכט עס די גרויס־אינדוסטריע

[307] „איהר נעהמט מיין לעבען,
ווען איהר די מיטעל נעהמט, וואָדורך איך לעבע."
(שעקספּיער, „דער קויפמאַן פון ווענעדיג", IV, 1. שלעגעל'ס איבערזעצונג.)

[308] אַ פראַנצויזישער אַרבייטער, קומענדיג צוריק פון סאַן פראַנציסקאָ, שרייבט ווי פאָלגט: „איך וואָלט קיינמאָל ניט געגלויבט, אַז איך וואָלט געקאָנט אַבטאָן די אַלע מלאכות, וואָס איך האָב געטאָן אין קאַליפאָרניאַ. איך בין געווען פעסט איבערצייגט, אַז אויסער צו בוכדרוקעריי טויג איך צו גאָרנישט... איינ־

אַריינמישען זיך אין די עקספּלואַטירונג־רעכט פון קאַפּיטאַל. יעדע רעגולירונג אָבער פון דער אַזוי־גערופענער הויז־אַרבייט [310] וועט פּערקעהרט גלייך בעטראַכט ווערן ווי אַ דירעקטער אָנגריף אויף דער „פּאַטריאַ פּאָטעסטאַס" [די מאַכט פון די עלטערן], דאָס הייסט אויף אַ מאָדערנעם לשון, אַן אָנגריף אויף דער אויטאָריטעט פון די עלטערן — אַ שריט, וואָס דער צאַרט־פיהלענדער ענגלישער פּאַרלאַמענט האָט כלומר׳שט לאַנג מורא געהאַט צו מאַכען. די מאַכט פון די פאַקטען האָט אָבער געצוואונגען ענדליך איינצוזעהן, אַז די גרויס־אינדוסטריע האָט אויפגעלייזט צוזאַמען מיט דעם עקאָנאָמישען באַזיס פון דער אַלטער פאַמיליע און מיט דער פאַמיליען־אַרבייט, וואָס איז געווען צוגעפּאַסט צו איהם, אויך די אַלטע פאַמיליען־שייכות׳ן גופא. דאָס רעכט פון די קינדער האָט געמוזט פּראָקלאַמירט ווערן.

„אומגליקליכערווייז—ווערט געזאָגט אין דעם שלוס־בעריכט פון דער „טשילדרענ׳ס עמפּלאָימענט קאָמישאָן" פון 1866—קומט קלאָר ארויס פון אַלע בעצייגונגען פון די עדות, אַז די קינדער פון ביידע געשלעכטער נויטיגען זיך פון קיינעם ניט בעשיצט צו ווערן אַזוי־פיעל, ווי פון זייערע עלטערן". דער סיסטעם פון עקספּלואַטירן אָהן אַ מאָס די קינדער־אַרבייט בכלל און די הויז־אַרבייט בפרט ווערט דורכדעם „אויפגעהאַלטען", וואָס די עלטערן איבען אויס איבער זייערע יונגע און צאַרטע קינדערלעך אַ ווירקליכע און שעדליכע מאַכט אָהן אַ צוים און אַ קאָנטראָל.... עלטערן טאָרן ניט בעזיצען די אַבסאָלוטע מאַכט צו מאַכען פון זייערע קינדער איינפאַכע מאַשינען, כדי אַרויסצושלאָגען פון זיי אַזויפיעל לוין אַ וואָך.... קינדער און יונגע פּערזאָנען האָבען אַ רעכט אויף דעם שוץ פון דער געזעצגעבונג אַנטקעגען דער מיסברויכונג פון דער עלטערנ׳ס געוואַלט, וועלכע צוברעכט זייער קערפּערליכע קראַפט פאַר דער

[310] דאָס קומט איבעריגענס פאַר גרעסטענטיילס אויף אין די קלענערע ווערקשטאַטען, ווי מיר האָבען געזעהן ביי דער שפּיצען־מאַנופאַקטור און שטרוי־פלעכטעריי, און ווי מען וואָלט אויך געקאָנט אויספיהרליכער אויפווייזען ביי די מעטאַל־מאַנופאַקטורען אין שעפיעלד, בירמינגהאַם א.אז.וו.

ליכע עראָבערונג פון דער פּאָליטישער מאכט דורך דעם אַרבייטער־קלאַס וועט אויך עראָבערן אַ פּלאַץ פאַר דעם טעכנאָלאָגישען אונ־טעררייכט, טעאָרעטיש און פּראַקטיש, אין די אַרבייטער־שוהלען. עס איז פונקט אַזוי קיין ספק ניט, אַז די קאַפּיטאַליסטישע פאָרם פון פּראָדוקציאָן און די עקאָנאָמישע אַרבייטער־פערהעלטענישען, וואָס זיינען צוגעפּאַסט צו איהר, שטעהען אין אַן אַבסאָלוטען ווי־דערשפּרוך מיט אַזוינע רעוואָלוציאָנערע געהרונגען און מיט זייער ציעל—די אָבשאַפונג פון דער אַלטער צוטיילונג פון דער אַרבייט. די ענטוויקלונג פון די ווידערשפּרוכען פון אַ געשיכטליכער פּראָ־דוקציאָנס־פאָרם איז אָבער דער איינציגער געשיכטליכער וועג ווי אַזוי די דאָזיגע פאָרם ווערט אויפגעלייזט און אַ נייע פאָרם ווערט אויפגעבויט. „נע סוטאָר סופּרא קרעפּידאַם!“ [„שוסטער בלייב ביי דיין קאַפּול!“]—אָט דער שפּיץ פון דער בעל־מלאכה׳ישער חכמה איז געוואָרן אַ מורא׳דיגע שטות פון דעם מאָמענט אָן, ווען דער זייגער־מאכער וואַטט האָט ערפונדען די דאַמף־מאַשין, דער צירולניק אַרקרייט—די שפּין־מאַשין און דער יואוועליר־אַרבייטער פולטאָן—די דאַמף־שיף.[309]

כל זמן די פאַבריק־געזעצגעבונג רעגולירט די אַרבייט אין פאַב־ריקען, מאַנופאַקטורען א.אז.וו., ווערט עס נאָר בעטראַכט ווי אַן

[309] דזשאהן בעללערס, אַז אמת׳ער וואונדער אין דער געשיכטע פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע, האָט שוין אין סוף פון 17טען י.ה. בעגריפען מיט דער פולסטער קלאָרקייט די נויטווענדיגקייט אָבצושאַפען די איצטיגע ערציהונג און אַרבייט־צוטיילונג, וועלכע ברענגען אַרויס אַ היפּערטראָפיע [קראַנקען איבער־וואוקס] און אַן אַטראָפיע [אָבצעהרונג] אויף ביידע עקסטרעמען פון דער געזעל־שאַפט, ווען אפילו אין אַ ענטגעגענגעזעצטער ריכטונג. צווישען אַנדערעס זאָגט ער גאַנץ שעהן: „פויל לערנען איז ניט בעסער ווי לערנען פוילקייט. . . . קער־פּערליכע אַרבייט איז אַן אורשפּרינגליכע איינריכטונג פון גאָט. . . . אַרבייט פּאַדערט זיך פונקט אַזויפיעל פאַר דער געזונדהייט פון קערפּער, ווי עסען פאַר זיין דערהאַלטונג; וואָרים דעם שמערץ, וואָס מען שפּאָרט זיך איין גע־הענדיג לעדיג, ברענגט מען אַריין דורך קראַנקהייט. . . . אַרבייט גיסט אַריין אויל אין דעם לאַמפּ פון לעבען, דענקען צינדט עס אָן. . . . אַ קינדיש־נאַרישע בעשעפטיגונג (דאָס איז אַ ווארנונג בנבואה אַנטקעגען די באַסעדאָווס און זייערע מאָדערנע נאַכאַהמער) לאָזט דעם קינד׳ס שכל בלייבען דום.“ („Proposals for raising a College of Industry of all Useful Trades and Husbandry", London 1696, p. 12, 14, 18.)

אַרבייטער, איז די דאָזיגע צוזאַמענשטעלונג אַ פערפּעסטעטע קוואַל פון פערדאָרבענקייט און שקלאַווערײַ.[312]

די נויטווענדיגקייט צו פעראַלגעמיינערן דאָס פאַבריק־געזעץ און מאַכען פון איהם אנשטאָט אַן אויסנאַהם־געזעץ פאַר שפּינערייען און וועבערייען—די דאָזיגע ערשטע בעשעפּעניסען פון דעם מאַשין־סיסטעם,—אַ געזעץ פאַר אַלע געזעלשאַפטליכע פּראָדוקציאָנען, איז ענטשטאַנען, ווי מיר האָבען געזעהן, פון דעם געשיכטליכען ענטוויקלונגס־גאַנג פון דער גרויס־אינדוסטריע. די טראַדיציאָנעלע געשטאַלט פון מאַנופאַקטור, האַנדווערק און הויז־אַרבייט ווערט אויף דעם הינטערגרונד פון דער גרויס־אינדוסטריע אינגאַנצען רעוואָלוציאָנירט; די מאַנופאַקטור געהט שטענדיג איבער אין דער פאַבריק, דאָס האַנדווערק—שטענדיג אין דער מאַנופאַקטור, און ענדליך ווערן די ספערען פון האַנדווערק און הויז־אַרבייט, אין אַ לפי ערך וואונדערבאַר־קורצער צייט, אַ ריכטיגער גיהנום, וואו די ווילדעסטע אונגעהויערליכקייטען פון דער קאַפּיטאַליסטישער עקספּלואַטאַציע טרייבען זייער פרייען שפּיעל. דעם לעצטען קלאַפּ אָבער האָבען געגעבען צוויי אומשטענדען: ערשטענס די שטענדיג־ווידערהאָלטע ערפאַהרונג, אַז אַזויבאַלד ווי דער קאַפּיטאַל פאַלט אונטער דעם שטאַאטס־קאָנטראָל נאָר אין איינצעלנע פּונקטען פון דעם געזעלשאַפטליכען קרייז, לאָזט ער זיך אַלץ מעהר אונדערבאַרעמדיג בעצאָהלען אין אַנדערע פּונקטען;[313] צווייטענס דער געשריי פון די קאַפּיטאַליסטען גופא פאַר גלייכהייט אין די קאָנקורענץ־בעדינגונגען, דאָס הייסט פאַר גלייכע בעשרענקונגען אויף דער עקספּלואַטאַציע פון אַרבייט.[314]

לאָמיר אויסהערן וועגען דעם צוויי געשרייען פון ביטערע הערצער. די הערערען וו. קוקסלעי (פאַבריקאַנטען פון נעגעל, קעטען א.אַז.וו. אין בריסטאָל) האָבען פרייוויליג איינגעפיהרט די פאַבריק־

---

[312] „פאַבריק־אַרבייט קאַן זיין פונקט אַזוי ריין און גוט ווי הויזליכע אַרבייט, און אפשר נאָך בעסער.“ („רעפּאָרטס עטצ., 31 אָקט. 1865“, ז. 127.)

[313] דאָרט גופא, ז. 27, 32.

[314] מאַסענהאַפטע ביישפּיעלען דערצו קאַן מען געפינען: אין די „רעפּאָרטס אוו אינספּעקטאָרס“.

צייט און דריקט זיי אַרונטער אויף אַ נידעריגען שטאַפּעל פון מאָ־
ראַלישע און אינטעלעקטועלע וועזענס." [311]

עס איז אָבער ניט די מיסברויכונג פון דער עלטערנס מאַכט, וואָס האָט געשאַפען די דירעקטע אָדער אינדירעקטע עקספּלואַטירונג פון יונגע אַרבייט־קרעפטען דורך דעם קאַפּיטאַל, נאָר פערקעהרט, עס איז דער קאַפּיטאַליסטישער אופן פון עקספּלואַטאַציע, וואָס האָט געמאַכט די געוואַלט פון די עלטערן פאַר אַ מיסברויכענדע מאַכט, דורכדעם וואָס ער האָט צערשטערט איהר צוגעפּאַסטע עקאָנאָמישע גרונדלאַגע.

ווי שרעקליך און עקעלהאַפט אָבער עס זאָל זיך ניט אַרויסווייזען די אויפלייזונג פון דעם אַלטען פאַמיליען־וועזען אין דעם קאַפּיטאַליסטישען סיסטעם, שאַפט פונדעסטוועגען די גרויס־אינדוסטריע, דורך דער וויכטיגער ראָליע וואָס זי טיילט איין די פרויען, יונגע פּערזאָנען און קינדער פון ביידע געשלעכטער אין די געזעלשאַפטליך־אָרגאַניזירטע פּראָדוקציאָנס־פּראָצעסען מחוץ דער ספערע פון הויזליכען לעבען, די נייע עקאָנאָמישע גרונדלאַגע פאַר אַ העכערער פאָרם פון דער פאַמיליע און פון דער שייכות צווישען די געשלעכטער. עס איז, פערשטעהט זיך, פונקט אַזוי אַבסורד צו האַלטען די קריסטליך־גערמאַנישע פאָרם פון דער פאַמיליע פאַר אַן אַבסאָלוטע און ענדליכע, ווי די אַלט־רוימישע פאָרם, אָדער די אַלט־גריכישע, אָדער די אָריענטאַלישע פאָרם—וועלכע, אגב אורחא, מאַכען אויס צווישען זיך אַ געשלעכטליכע רייהע פון ענטוויקלונג. עס איז אויך פונקט אַזוי קלאָר, אַז דער פאַקט, וואָס דער קאָמבינירטער אַרבייטס־פּערזאָנאַל איז צוזאַמענגעשטעלט פון אינדיווידומען פון ביידע געשלעכטער און אַלערליי עלטער־שטופען, מוז פערקעהרט, אונטער פּאַסענדע פערהעלטענישען, ווערן אַ קוואַל פון אַ הומאַנער ענטוויקלונג; הגם אין דער נאַטורמעסיג ברוטאַלער, קאַפּיטאַליסטישער פאָרם, וואו דער אַרבייטער עקזיסטירט פאַר דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, ניט דער פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס פאַר דעם

[311] „טשילד עמפּ. קאָמ., 5טער ראַפּאָרט“, ז. XXV, נ. 162 און 2טער ראַפּאָרט ז. XXXVIII, נ. 285, 289, ז. XXV, נ. 191.

דעסטען גינסטיג פאר דער געזונדהייט, בעקוועמליכקייט, ערציהונג און אלגעמיינער פערבעסערונג פונ'ם פאלק." [317]

אין איהר שלוס-בעריכט פון 1866 שלאגט פאר די „טשילד-רענ'ס עמפלאימענט קאמישאן" (וועלכע איז אין 1862 געשאפפען געווארן פאר דער אונטערזוכונג פון דער קינדער־ארבייט) צו אונ־טערוואַרפען דעם פאבריק־אקט 1,400,000 קינדער, יונגע פערזאנען און פרויען, פון וועלכע אומגעפעהר א העלפט ווערט עקספלואטירט פון דער קליין־אינדוסטריע און דער הויז־ארבייט. [318] „אויב דער פארלאמענט", זאגט זי, „זאל אננעהמען אונזער פארשלאג אין זיין גאנצען פערנעהם, איז קיין ספק ניט, אז אזא געזעצגעבונג וועט אויסאיבען דעם בעסטען איינפלוס ניט נאר אויף די יונגע און שוואכע, אויף וועמען דאס געזעץ בעציהט זיך פריהער פון אלץ, נאר אויך אויף דער נאך גרעסערער מאסע דערוואקסענע ארבייטער, וועלכע געהט אריין דירעקט (פרויען) און אינדירעקט (מענער) אין איהר ווירקונג־קרייז. זי וועט ארויפצווינגען אויף זיי רעגעלמעסיגע און געמעסיגטע ארבייט־שטונדען ; זי וואלט אויפהאלטען און פער־בעסערן דעם אוצר פון פיזישער קראפט, פון וועלכער זייער איי־גענער וואוילזיין און דאס וואוילזיין פון לאנד הענגט אזויפיעל אב ;

---

[317] דארט גופא, ז. XXV , נ. 165 ביז 167. וועגען די מעלות פון דעם גרויס־בעטריעב אין פערגלייך צו דעם קליין־בעטריעב זעה די „טשילד. עמפ. קאמ", 3טען ראפארט, ז. 13, נ. 144, ז. 25, נ. 121, ז. 26, נ. 125, ז. 27, נ. 140 א.אז.וו.

[318] די אינדוסטריע־צווייגען, וועלכע דארפען רעגולירט ווערן, זיינען: שפי־צען־מאנופאקטור, זאקען־שטריקעריי, שטרוי־פלעכטען, מאנופאקטור פון בעקליי־דונג־ארטיקלען מיט איהרע צאהלרייכע גאטונגען, קינסטליכע בלומען־מאכעריי, שוה־, הוט־ און האנדשוה־מאכעריי, שניידעריי, אלע מעטאל־פאבריקען, פון די שמעלץ־אויוועגס ביז די נאדעל־פאבריקען א.אז.וו., פאפיער־פאבריק, גלאז־מאנו־פאקטור, טאבאק־מאנופאקטור, אינדיא־ראבער [קאוטשוק] ווערק, ליצען־פאבריקא־ציע (פאר דער וועבעריי), האנד טעפיך־וועבעריי, זונען־ און רעגען־שירם מאנו־פאקטור, פאבריקאציע פון שפינדלען און שפולען, בוכדרוקעריי, בוכבינדעריי, שרייב־מאטעריאלען־האנדעל (סטיישאנערי, דערצו געהערט די פערפערטיגונג פון פאפיער־שאכטלען, קארטען, פאפיער־פארבען א.אז.וו.), שטריק־דרעהעריי, פעד־קויהל ציערונג מאכעריי, ציגעלניעס, זיידען־מאנופאקטור ביים האנד, קאווענטרי־וועבעריי, זאלץ, חלב־ליכט און צעמענט־ווערק, צוקער־ראפינעריע, צוויבאק־מאכען, פערשיידענע האלץ־ארבייטען און אנדערע געמישטע ארבייטען.

רעגולירונג אין זייער געשעפט. „אַזוי ווי דער אַלטער אונרעגוליר־טער סיסטעם האַלט נאָך אָן אין די אַרומיגע פאַבריקען, מוזען זיי צו זייער שאָדען צוזעהן, ווי זייערע אַרבייט־אינגלעך ווערן פער־נאַרט פאַרטצוזעצען די אַרבייט אַנדערשוואו נאָך 6 אוהר אבענדס. דאָס, זאָגען זיי נאַטירליך, איז אַן אומגערעכטיגקייט אַנטקעגען אונז און אַ היזק, וואָרים דאָס נעהמט אוועק אַ טייל קראַפט פון די אינגלעך, בעת אונז געהערט די גאַנצע נוצען פון זייער קראַפט.“ [315] הערר דזש. סימפּסאָן (פאַבריקאַנט פון פּאַפּיער־זעקלעך און פּאַ־פּיער־שאַכטלען אין לאָנדאָן) דערקלערט די קאָמיסאַרען פון דער „טשילדרענ׳ס עמפּלאָימענט קאָמישאָן“: „ער איז גרייט אונטער־צושרייבען יעדע פּעטיציע פאַר איינפיהרונג פון די פאַבריק־אַקטען. ווי עס איז איצטער, פיהלט ער זיך שטענדיג אונרוהיג אין אבענד, בעת ער שליסט זיין שאָפּ, פון דעם געדאַנק, אַז אַנדערע לאָזען זייערע שעפּער אַרבייטען לענגער און נעהמען פון איהם אוועק בע־שטעלונגען אונטער די הענד.“ [316] „עס וואָלט געווען אַן אומרעכט אַנטקעגען די גרעסערע אַרבייט־געבער“, זאָגט די „טשילד. עמפּ. קאָמ.“ רעזומירענדיג, „צו שטעלען זייערע פאַבריקען אונטער דער רעגולירונג, בעת די קלענערע שעפּער פון זייער אייגענעם געשעפט־צווייג זיינען ניט אונטערוואָרפען אונטער קיין געזעצליכער בע־שרענקונג פון דער אַרבייט־צייט. צו דער אומגערעכטיגקייט פון ניט־גלייכע קאָנקורענץ־בעדינגונגען בנוגע דער אַרבייט־צייט, וואָס קומען פאָר בעת די קלענערע ווערקשטאַטען בלייבען אַן אויסנאַהם פון דעם געזעץ, קומט נאָך צו דער אַנדער שאָדען פאַר די גרעסערע פאַבריקאַנטען, וואָס דער צושטעל פון פרויען־ און קינדער־אַרבייט ווערט אָבגעצויגען פון זיי צו די שעפּער, וועלכע ווערן ניט רעגו־לירט פונ׳ם געזעץ. ענדליך וואָלט דאָס סטימולירט די פערמעהרונג פון קלענערע שעפּער, וועלכע זיינען כמעט אָהן אויסנאַהם אַם מינ־

[315] „טשילדרענ׳ס עמפּלאָימענט קאָמישאָן“, 5טער ראַפּאָרט, ז. 10, נ. 35.

[316] דאָרט גופא, ז. XXV, נ. 28.

די געזעלשאפטליכע לאגע האט זיך דערווייל געענדערט. דער פארלאמענט האט ניט געוואגט צוריקצו־ווייזען די פאדערונגען פון דער קאמיסיע פון 1862, אזוי ווי ער האט צוריקגעוויזען די פאדערונגען פון דער קאמיסיע פון 1842. דעריבער האט מען שוין אין 1864, בעת די קאמיסיע האט ערשט פערעפענטליכט איין טייל פון איהרע בעריכטען, געשטעלט די אינדוסטריע פון ליימענע כלים (איינשליסענדיג די טעפערייען), די פאבריקאציע פון טאפעטען, שוועבעלעך, פאטראנען און צינד־היטעלעך, ווי אויך דאס סאמעט־שערן אונטער דעמזעלבען געזעץ, וואס איז געווען גילטיג פאר דער טעקסטיל־אינדוסטריע. אין דער טהראן־רעדע פון 5טען פעברואר 1867 האט דער דאמאלסדיגער טארי־קאבינעט צוגעזאגט נאך געזעץ־פראיעקטען (בילס), געגרינדעט אויף די שלוס־פארשלאגען פון דער קאמיסיע, וועלכע האט אין דער צווישען־צייט—1866—געענדיגט איהר ארבייט.

דעם 15טען אויגוסט 1867 האט דער „פאקטארי אקטס עקס־טענשאן אקט" און דעם 21טען אויגוסט דער „ווארקשאפ׳ס רעגו־ליישאן אקט" בעקומען די קעניגליכע בעשטעטיגונג; דער ערשטער אקט האט רעגולירט די גרויסע געשעפט־צווייגען, דער אנדערער— די קליינע.

דער „פאקטארי אקטס עקסטענשאן אקט" האט רעגולירט די שמעלץ־אויוועגס, די אייזען־ און קופער־ווערק, די גיסערייען, מא־שינען־פאבריקען, מעטאל־ווערקשטאטען, פאבריקען פון גוטא פער־טשא, פאפיער, גלאז, טאבאק, אויך דרוקערייען און בוכבינדערייען, און בכלל אלע אינדוסטריעלע ווערקשטאטען פון דעם סארט, אין וועלכע 50 אדער מעהר פערזאנען ווערן אין איין צייט בעשעפטיגט ווענינסטענס 100 טעג אין יאהר.*320

כדי צו געבען א בעגריף וועגען דעם פערנעהם פון דעם געביט, וואס דאס דאזיגע געזעץ האט אומגעפאסט, ציטירן מיר אייניגע דעפיניציאנען, וואס זיינען פעסטגעשטעלט אין דעם געזעץ:

---

*320 איך וועל זיך צוריקקעהרן צו אט די געזעצן, דעם נייעם „מייגינג אקט" פון 1872 א.א.וו., אין צווייטען באנד.

זי וואָלט בעשיצען דעם קומענדען דור פון אַ איבער־אָנשטרענגונג אין די יונגע יאָהרען, וועלכע גראָבט אונטער זיינע כחות און פיהרט צו אַן אונטערגאַנג פאַר דער צייט; זי וואָלט שליסליך געגעבען אַ געלעגענהייט ווייניגסטענס ביז׳ן 13טען יאָהר צו קריגען אַן עלעמענטאַרע בילדונג און מאַכען דערמיט אַן ענד פון דער אונגלויבליכער אונוויסענהייט, וואָס איז אַזוי טריי געשילדערט געוואָרן אין די בעריכטען פון דער קאָמיסיע, און וועלכע קאָן נאָר בעטראַכט ווערן מיט דער שמערצליכסטער עמפינדונג און מיט דעם טיעפען געפיהל פון נאַציאָנאַלער דערנידערונג.“ [319]

שוין אין יאָהר 1840 איז בעשטימט געוואָרן אַ פּאַרלאַמענטאַרישע קאָמיסיע פאַר אַ אונטערזוכונג וועגען קינדער־אַרבייט. איהר בעריכט, וואָס איז ערשיענען אין 1842, האָט לויט די ווערטער פון נ. וו. סיניאָר אויפגעדעקט „דאָס שרעקליכסטע בילד פון גייציגקייט, עגאָאיזם און גרויזאַמקייט פון קאַפּיטאַליסטען און עלטערן, אַ בילד פון עלענד, געזונקענהייט און פערניכטונג פון קינדער און יונגע פערזאָנען, וואָס די וועלט האָט קיינמאָל ניט אָנגעזעהן.... מען וואָלט געקאָנט אפשר מיינען, אַז דער בעריכט בעשרייבט די אכזריות פון אַמאָליגע אַלטע צייטען. ליידער אָבער ליגען פאַר די אויגען בעריכטען, וואָס בעווייזען, אַז די דאָזיגע אכזריות קומט נאָך פאָר איצטער מיט דערזעלבער שטאַרקייט ווי אַמאָל. אַ בראָשור, וועלכע האַרדוויק האָט פערעפענטליכט מיט צוויי יאָהר צוריק, ערקלערט, אַז די מיסברויכונגען, אויף וועלכע מען האָט זיך בעקלאָגט אין 1842, זיינען אין פולער קראַפט ביז היינטיגען טאָג (1863).... דער דאָזיגער בעריכט (פון 1842) איז 20 יאָהר געבליבען אונבעאַכטעט, אין משך פון וועלכער צייט יענע קינדער, וואָס זיינען אויסגעוואַקסען אָהן דער קלענסטער אַהנונג פון מאָראַל און וואָס האָבען ניט געהאַט ניט קיין שוהל־בילדונג, ניט קיין רעליגיאָן אָדער נאַטירליכע פאַמיליען־ליעבע—יענע קינדער האָט מען געלאָזט ווערן די עלטערן פון דעם איצטיגען דור.“ [320]

---

[319] דאַרט גופא, ז. XXV , נ. 169.

[320] סיניאָר, „סאָשיאַל סייענס קאָנגרעס“, ז. 55 און 56.

גענומען פון זיי די דאָזיגע פּאָלמאַכט, כּדי זי איבערצוגעבען צו די פּאַבריק־אינספּעקטאָרען, וואָס האָט אויף דעם אופן פערגרעסערט זייער אויפזיכט־בעצירק מיט איין קלאַפּ אויף מעהר ווי 100,000 ווערקשטאַטען און 300 ציגעלניעס אַליין, איז זייער פּערזאָנאַל גאַנץ געניי פערגרעסערט געוואָרן בלויז מיט 8 אַסיסטענטען, בעת נאָך פריהער איז זייער צאָהל שוין געווען פיעל צו קליין.[321]

דאָס אויפפאַלענדע אין דער דאָזיגער ענגלישער געזעצגעבונג פון 1867 איז, אַלזאָ, פון איין זייט די נויטווענדיגקייט, וואָס איז אַרויפגעצוואונגען געוואָרן אויף דעם פּאַרלאַמענט פון די הערשענדע קלאַסען אָנצונעהמען אין פּרינציפּ אַזוינע אויסערגעוועהנליכע און אויסגעברייטע מאָסרעגעלען אַנטקעגען די עקסצעסען פון דער קאַפּיטאַליסטישער עקספּלואַטאַציע; און פון דער אַנדער זייט די האַלבקייט, דער ווידערווילען און די אונעהרליכקייט, מיט וועלכע ער האָט די דאָזיגע מאָסרעגעלען ווירקליך גערופען אין לעבען.

די אונטערזוכונג־קאָמיסיע פון 1862 האָט אויך פּאָרגעשלאָגען אַ נייע רעגולירונג פון דער מינען־אינדוסטריע — אַ אינדוסטריע, וועלכע אונטערשיידט זיך פון אַלע אַנדערע דערמיט, וואָס די אינטערעסען פון די גרונד־בעזיצער און די אינדוסטריעלע קאַפּיטאַליסטען געהען ביי איהר האַנד אין האַנד. דער געגענזאַץ פון די דאָזיגע ביידע אינטערעסען האָט געהאָלפען דער פּאַבריק־געזעצגעבונג; די אָבוועזענהייט פון אָט דעם געגענזאַץ איז גענוג צו דערקלערן די פערשלעפּעניש און דרעהעריי פון דער געזעצגעבונג וועגען מינען.

די אונטערזוכונג־קאָמיסיע פון 1840 האָט געמאַכט אַזוינע שרעקליכע און שוידערהאַפטיגע ענטדעקונגען און האָט אַרויסגערופען אַזאַ סקאַנדאַל איבער גאַנץ אייראָפּאַ, אַז כּדי צו שטילען זיין געוויסען האָט דער פּאַרלאַמענט געמוזט אַרויסגעבען דעם

---

[321] דער פּערזאָנאַל פון דער פּאַבריק־אינספּעקציע איז בעשטאַנען פון 2 אינספּעקטאָרען, 2 הילף־אינספּעקטאָרען און 41 סוב־אינספּעקטאָרען. אין 1871 האָט מען צוגעגעבען נאָך 8 סוב־אינספּעקטאָרען. דער סך הכּל קאָסטען פון דער דורכפיהרונג פון די פּאַבריק־געזעצען אין ענגלאַנד, שאָטלאַנד און אירלאַנד האָט בעטראָפען אין 1871-72 בלויז 25,347 פונט סט., שוין אַריינגערעכענט די געריכט־קאָסטען פאַר פּראָצעסען געגען עובר זיין אויפ׳ן געזעץ.

„האַנדווערק" (handicraft) זאָל (אין אַט דעם געזעץ) בעטייטען: יעדע האַנדאַרבייט, וואָס ווערט בעטריבען געשעפט־מעסיג אָדער מיט'ן צוועק פון פערדיענסט, אין, אָדער פערבונדען מיט, דער פערפערטיגונג, פערציערונג, רעפּאַראַטור אָדער פערטיג מאַכען צום פערקויף וועלכען עס איז אַרטיקעל אָדער אַ טייל פון אַן אַרטיקעל.

„ווערקשטאַט" זאָל בעטייטען: וועלכע עס איז שטוב אָדער אָרט אונטער'ן פרייען הימעל, וואו אַ וועלכע עס איז האַנד־אַרבייט ווערט געטאָן פון וועלכען עס איז קינד, יונגער פּערזאָן אָדער פרוי, און וואו דער, וואָס בעשעפטיגט אַזאַ קינד, יונגען אַרבייטער אָדער פרויענצימער, האָט דאָס רעכט פון צוטריט און קאָנטראָל.

„בעשעפטיגט" זאָל בעטייטען: זיין טהעטיג אין אַ „האַנד־ווערק", פאַר אַ לוין אָדער ניט, אונטער אַ מייסטער אָדער איינעם פון די עלטערן, ווי עס ווערט ווייטער גענויער בעשטימט.

„עלטערן" (parent) זאָל בעטייטען: פאָטער, מוטער, אַפּעקון אָדער אַנדערע פּערזאָנען, וואָס גיבען אַכטונג אָדער האָבען אַ קאָנ־טראָל איבער וועלכען עס איז קינד אָדער יונגען אַרבייטער."

פּאַראַגראַף 7, וועלכער לעגט אַרויף אַ שטראָף פאַר בעשעפ־טיגען קינדער, יונגע פּערזאָנען און פרויענצימער כנגד די בעשטי־מונגען פון אַט דעם געזעץ, שטעלט פעסט געוויסע געלד־שטראָפען ניט נאָר אויף דעם בעל־הבית פון ווערקשטאַט, סיי ער איז איינער פון די עלטערן אָדער ניט, נאָר אויך אויף „די עלטערן אָדער אַנדערע פּערזאָנען, וועלכע גיבען אַכטונג אויפ'ן קינד, יונגער פּערזאָן אָדער פרויענצימער, אָדער האָבען אַ דירעקטען נוץ פון זייער אַרבייט."

דער „פאַקטאָרי אַקטס עקסטענשאָן אַקט", וועלכער בעריהרט די גרויסע געשעפטען, בלייבט הינטערשטעליג אַנטקעגען דעם פאַב־ריק־אַקט אין אַ גאַנצער מאַסע שעדליכע אויסנאַהמען און פייגע קאָמפּראָמיסען מיט די קאַפּיטאַליסטען.

דער „וואָרקשאָפּס רעגולײשאָן אַקט", אַ מיזעראַבלער אַקט אין אַלע זיינע פּרטים, איז געבליבען אַ טויטער בוכשטאַב אין די הענד פון די שטאָדטישע און לאָקאַלע בעאַמטע, וועלכע האָבען איהם געדאַרפט דורכפיהרן. ווען דער פּאַרלאַמענט האָט אין 1871 אַוועק־

אין קלאַסיפיצירטע איינטיילונגען . איך וויל דערמאָנען, אַז די פראַגען און די געצוואונגענע ענטפערס זיינען אין די ענגלישע בלוי־ביכער נומערירט, און אַז די עדות, וואָס זייערע אויסזאָגונגען ווערן דאָ ציטירט, זיינען אַרבייטער אין קויהלען־מינען.

1. בעשעפטיגונג פון אינגלעך 10 יאָהר אַלט און מעהר אין די מינען. די אַרבייט צוזאַמען מיט'ן געהן צו די מינען און צוריק דויערט געוועהנליך 14 ביז 15 שטונדען, אַמאָל לענגער, פון 3, 4, 5 אוהר אין דער פריה ביז 4 און 5 אוהר אין אבענד. (נ. 6, 452, 83.) די דערוואַקסענע אַרבייטער אַרבייטען אין צוויי שיכטען פון 8 שטונדען יעדערע, אָבער פאַר די אינגלעך איז אַזאַ איבער־בייט ניטאָ, כדי צו שפּאָרן די קאָסטען. (נ. 80, 203, 204.) די אינגערע אינגלעך ווערן בענוצט הויפּטזעכליך צו עפענען און צו־מאַכען די צוג־טירען אין די פערשיידענע אָבטיילונגען פון דער מינע, די עלטערע ווערן בענוצט פאַר שווערערע אַרבייט, פיהרן די קויהלען א.אַז.וו. (נ. 122, 739, 1747.) די לאַנגע אַרבייט־שטונדען אונטער דער ערד דויערן ביז צום 18טען אָדער 22טען יאָהר, ווען זיי הויבען אָן צו טהאָן די ריכטיגע מינען־אַרבייט. (נ. 161.) די קינדער און יונגע פערזאָנען ווערן היינטיגע צייטען אַ סך שווערער אָבגעמאַטערט איידער אין אַ וועלכער עס איז פריהערדיגער צייט. (נ. 1663—1667.) די מינען־אַרבייטער פערלאַנגען כמעט איינ־שטימיג אַן אַקט פון פּאַרלאַמענט, וואָס זאָל פערבאָטען די מינען־אַרבייט פאַר קינדער וועניגער ווי 14 יאָהר אַלט. דאָ פרעגט הוססעי וויוויאַן (אַליין אַ מינען־עקספּלואַטאַטאָר) : „העננגט ניט אָב אָט דער פערלאַנג פון דער גרעסערער אָדער קלענערער אַרמוטה פון די עלטערן ?" — און מר. ברוס פרעגט : „וואָלט עס ניט געווען אַ שלעכטע זאַך, ווען דער פאָטער איז טויט אָדער אַ קאַליקע א.ד.ג. אוועקצונעהמען פון דער פאַמיליע אָט דעם מקור פון הכנסה ? . . . עס מוז דאָך הערשען אַן אַלגעמיינער רעגעל. . . . ווילט איהר אין אַלע פעלען פערבאָטען די בעשעפטיגונג אונטער דער ערד פון קינ־דער וועניגער ווי 14 יאָהר ?" ענטפער : „אין אַלע פעלען." (נ. 707—100.) וויוויאַן : „אויב די אַרבייט אין די מינען פאַר 14 יאָהר וואָלט ווערן פערבאָטען, וואָלטען די עלטערן ניט געשיקט די קינדער אין די פאַבריקען א.ד.ג. ?—בדרך כלל, ניין." (נ. 174.)

„מיינינג אַקט“ פון 1842, אין וועלכען ער האָט זיך בעשרענקט אויף דעם, וואָס ער האָט פערבאָטען צו לאָזען ארבייטען פרויען און קינדער וועניגער ווי 10 יאָהר אַלט אונטער דער ערד.

דאַן איז אין 1860 געקומען דער „מיינ׳ס אינספּעקשאָן אַקט“, לויט וועלכען די מינען מוזען שטעהן אונטער אויפזיכט פון ספּעציעלע אינספּעקטאָרען, און אינגלעך צווישען 10 און 12 יאָהר טאָרן ניט בעשעפטיגט ווערן, סיידען ווען זיי האָבען אַ שוהל־צייגניס אָדער זיי בעזוכען די שוהל אַ געוויסע צאָהל שטונדען. אָט דער אַקט איז לגמרי געבליבען אַ טויטער בוכשטאַב, מחמת דער לעכערליך־קליינער צאָהל פון די אָנגעשטעלטע אינספּעקטאָרען, זייער צו־קליינער אויטאָריטעט און צוליעב אַנדערע אורזאַכען, וואָס וועלען זיך גענויער אַרויסווייזען ווייטער.

איינס פון די לעצטע בלוי־ביכער וועגען מינען איז דער „רעפּאָרט פראָם דהי סעלעקט קאמיטע אָן מיינס עטצ., 23 יולי, 1866“. דער דאָזיגער ראַפּאָרט איז די אַרבייט פון אַ קאָמיטעט, וואָס איז ערוועהלט געוואָרן פון מיטגליעדער פון „הויז אוו קאמאנס“ מיט דער פּאָלמאַכט פאָרצורופען עדות און זיי אויסהערן. עס איז אַ דיקער פאָליאָ־באַנד, אין וועלכען דער „רעפּאַרט“ אַליין פערנעהמט גאַנצע 5 שורות, און בעשטעהט פון דער ערקלערונג, אַז דער קאָמיטעט האָט גאָרניט וואָס צו זאָגען, און אַז נאָך עדות מוזען אויסגעהערט ווערן! דאָס איבעריגע בעשטעהט פון די אונטערזוכונגען פון די עדות.

דער אופן פון דער דאָזיגער עקזאַמינירונג דערמאָנט אָן די קרייץ־פערהערן אין די ענגלישע געריכט־הייזער, וואו דער אַדוואָקאַט זוכט צו פערטומלען דעם עדות דורך אונפערשעהמטע, פערווירענדע קרייץ־ און קווער־פראַגען און צו פערדרעהען איהם די ווערטער אין מויל. די אַדוואָקאַטען זיינען דאָ געווען די פּאַרלאַמענטאַרישע אונטערזוכער אַליין, צווישען זיי אייגענטימער פון מינען און עקספּלואַטאַטאָרס; די עדות זיינען געווען מינען־אַרבייטער, מעהרסטענטיילס פון קויהלען־מינען. די גאַנצע קאָמעדיע איז אַזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר דעם גייסט פון קאַפּיטאַל, אַז מען מוז דאָ געבען איינינגע אויסצוגען. כדי זיי צו קאָנען איבערקוקען לייכטער, גיב איך די רעזולטאַטען פון דער אונטערזוכונג א.אַז.וו.

„הייסט עס“, שליסט דער בורזשואַ, „איהר זייט אַנטקעגען ער־
ציהונג? — ניין, בשום אופן ניט, אָבער א.אַז.וו.“ (נ. 443.) זיינען
די מינען־בעזיצער א.אַ. ניט געצוואונגען דורך דעם אַקט פון 1860
צו פערלאַנגען שוהל־סערטיפיקאַטען, ווען זיי בעשעפטיגען קינדער
צווישען 10 און 12 יאָהר? — על פי געזעץ, יאָ, אָבער די באַסעס
טהוען עס ניט.“ (נ. 444.) „לויט אייער מיינונג ווערט אָט דער
פּאַראַגראַף פון געזעץ ניט דורכגעפיהרט איבעראל? — ער ווערט
גאָרניט דורכגעפיהרט.“ (נ. 717.) „אינטערעסירן זיך די מינען־
ארבייטער זעהר מיט אָט דער פראַגע (וועגען ערציהונג)? — די
גרויסע מעהרצאָהל.“ (נ. 718.) „אָהרט זיי זעהר שטאַרק די דורכ־
פיהרונג פון געזעץ? — די גרויסע מעהרצאָהל.“ (נ. 720.) „איז
פאַרוואָס זעהען זיי ניט, דאָס געזעץ זאָל דורכגעפיהרט ווערן? —
ניט איין ארבייטער וואָלט זיך אָבגעזאָגט צו בעשעפטיגען אַ אינגעל
אָהן אַ שוהל־סערטיפיקאַט, אָבער מען וועט איהם געדענקען (ער
ווערט „אַ מאַרקד מאַן“).“ (נ. 721.) „ווער וועט איהם געדענק־
קען? — זיין באָס.“ (נ. 722.) „דענקט איהר, אַז די באַסעס וועלען
פערפאָלגען אַ מאַן, וואָס געהאָרכט דעם געזעץ? — איך גלויב, זיי
וואָלטען עס געטהאָן.“ (נ. 723.) „האָט איהר ווען עס איז געהערט,
אַז אַן ארבייטער האָט ניט געוואָלט בעשעפטיגען אַ אינגעל צווישען
10 און 12 יאָהר, וואָס האָט ניט געקאָנט לעזען און שרייבען? —
עס הענגט ניט אָב פון זיין וועלען אָדער ניט וועלען.“ (נ. 1634.)
„איהר פערלאַנגט, דער פּאַרלאַמענט זאָל זיך אריינמישען אין דעם?
— אויב מען וויל עס זאָל געשעהן עפּעס ווירקזאַמעס פאַר דער
ערציהונג פון די קינדער פון די מינען־ארבייטער, מוז עס געמאַכט
ווערן צוואַנגמעסיג דורך אַן אַקט פון פּאַרלאַמענט.“ (נ. 1636.)
„זאָל דאָס זיין גילטיג פאַר קינדער פון אַלע ארבייטער פון גרויס־
בריטאַניען, אָדער נאָר פאַר די מינען־ארבייטער? — „איך בין דאָ
צו רעדען אין נאָמען פון די מינען־ארבייטער.“ (נ. 1638.) „פאַר־
וואָס זאָל מען מאַכען אַ חלוק צווישען מינען־קינדער און אַנדערע?
— „ווייל זיי זיינען אַן אויסנאַהם פון כלל.“ (נ. 1639.) „אין
וועלכער הינזיכט? — „אין פיזישער.“ (נ. 1640.) „פאַר וואָס זאָל
בילדונג זיין פאַר זיי מעהר ווערטהפול ווי פאַר אינגלעך פון אַנ־
דערע קלאַסען? — „איך זאָג ניט, אַז בילדונג איז פאַר זיי מעהר

אַן אַרבייטער: „דאָס אויפמאַכען און צומאַכען די טירען זעהט אוים לייכט. עס איז אָבער אַ זעהר צרה'דיגער עסק. שוין ניט צו רעדען וועגען דעם שטענדיגען צוג, ווערט דער איינגעל געהאַלטען אַ געפאַנגענער, פּונקט ווי אין אַ טונקעלער צעל אין טורמע." בורזשוא וויוויאַן: „קאָן דער איינגעל ניט לעזען, ווען ער היט די טיר, אויב ער האָט אַ ליכט? — ערשטענס וואָלט ער אַליין גע־דאַרפט קויפען אַ ליכט, אָבער אויסער דעם וואָלט מען עס איהם ניט ערלויבט. ער איז דאָרטען אויפצופּאַסען אויף זיין אַרבייט, ער האָט צו ערפילען אַ פליכט. איך האָב קיינמאָל ניט געזעהן אַ איינגעל לעזענדיג אין דער מינע." (נ. 141—160.)

2. ערציהונג. די מינען־אַרבייטער פערלאַנגען אַ געזעץ פאַר געצוואונגענעם אונטעררריכט פאַר די קינדער, ווי אין די פאַבריקען. זיי דערקלערען אַז דער פּאַראַגראַף פון דעם אַקט פון 1860, לויט וועלכען עס פאָדערט זיך אַ בילדונג־סערטיפיקאַט פאַר איינגלעך פון 10 ביז 12 יאָהר איידער זיי קאָנען אָנגענומען ווערען צו דער אַרבייט, האָט קיין ווירקונג ניט. דער „שמערצליכער" עקזאַמען פון דעם קאַפּיטאַליסטישען „סלעדאָוואַטעל" ווערט דאָ באמת לעכערליך. (נ. 155.) איז דער אַקט מעהר נויטיג אַנטקעגען דעם אַרבייט־געבער אָדער אַנטקעגען די עלטערן? — אַנטקעגען ביידען." (נ. 116.) „מעהר אַנטקעגען איינעם ווי אַנטקעגען דעם אַנדערן? — ווי אַזוי קאָן איך דאָס ענטפערן?" (נ. 137.) „ווייזען די אַר־בייט־געבער אַרוים אַ וועלכען עס איז פערלאַנג צוצופּאַסען די אַרבייט־שטונדען צו דעם אונטעררריכט אין דער שוהל? — ניין, די אַרבייט־צייט ווערט צוליעב דעם צוועק קיינמאָל ניט פער־קירצט." (נ. 211.) „פערבעסערן די מינען־אַרבייטער זייער ער־ציהונג דאָ אַרום? — אין אַלגעמיינעם ווערען זיי דאָ פערערגערט; זיי קריגען שלעכטע געוועהנהייטען; זיי לערנען זיך אוים טרינקען און שפּיעלען און דערגלייכען, און ווערען איינגאַנצען געבראָכען." (נ. 109.) „פּראָוואָס ניט שיקען די קינדער אין אָבענד־שוהלען? — אין די מעהרסטע קויהלען־דיסטריקטען זיינען ניטאָ אַזוינע. וואו עס זיינען פאַראַן אַזוינע שוהלען, קאָנען אייניגע איינגלעך דאָרטען געהן, זיי זיינען אָבער אַזוי אויסגעמאַטערט פון דער לאַנגער אַר־בייט, אַז די אויגען קלעבען זיך ביי זיי פון מיעדקייט."

אַז אָט די אַרבייט דעגראַדירט די פרויען, און מיר מינען־אַרבייטער ווילען האָבען מעהר רעספּעקט פאַר דעם פרויען־געשלעכט, איידער צו זעהן ווי זיי זיינען פערדאַמט צו אַרבייטען אין דער קויהלען־גרוב.... די אַרבייט איז גרעסטענטיילס זעהר שווער. אַ סך פון די מיידלעך הויבען אַרויס ביז 10 טאָן אַ טאָג.“ (נ. 1715, 1717.) „גלויבט איהר, אַז די אַרבייטערקעס, וואָס זיינען בעשעפטיגט אין די מינען זיינען אונמאָראַלישער איידער די, וואָס זיינען בעשעפטיגט אין די פאַבריקען? — עס איז דאָ צווישען זיי אַ גרעסערער פּראָצענט שלעכטע איידער צווישען די פאַבריק־מיידלעך.“ (נ. 1731.) „איהר זיינט אָבער אונצופריעדען אויך מיט דעם מאָראַלען צושטאַנד פון די פאַבריקען? — ניין.“ (נ. 1733.) „ווילט איהר אויך פערבאָטען די פרויען־אַרבייט אין די פאַבריקען? — ניין, איך וויל דאָס ניט.“ (נ. 1734.) „וואָרום ניט? — די פאַבריק־אַרבייט איז פאַר דעם פרויען־געשלעכט אנשטענדיגער און פּאַסענדער. (נ. 1735.) „פונדעסטוועגען מיינט איהר, אַז זי איז שעדליך פאַר זייער מאָראַל? — ניין, ווייט ניט אַזויפיעל ווי די אַרבייט ביי די מינען. איבעריגענס רעד איך ניט נאָר אויס מאָראַלישע טעמים, נאָר אויך אויס פיזישע און סאָציאַלע גרונדען. די סאָציאַלע דעגראַדאַציע פון די מיידלעך איז אַ העכסט טרויעריגע. ווען אָט די פיער ביז פינף הונדערט מיידלעך ווערן די ווייבער פון די מינען־אַרבייטער, ליידען די מענער זעהר שטאַרק פון דער דאָזיגער דעגראַדאַציע, און עס טרייבט זיי צו אַנטלויפען פון הויז אין שענק אַריין.“ (נ. 1736.) גילט אָבער ניט דערזעלביגער גרונד אויך פאַר די פרויען, וואָס זיינען בעשעפטיגט אין די אייזען־פאַבריקען? — איך קאָן ניט רעדען פאַר אַנדערע אינדוסטריע־צווייגען.“ (נ. 1741.) „אָבער וואָס איז דען דער חלוק צווישען די פרויען, וואָס זיינען בעשעפטיגט ביי אייזען־אַרבייט אָדער ביי די מינען“ — איך האָב זיך מיט דער פראַגע ניט בעשעפטיגט.“ (נ. 1740.) „קאָנט איהר ניט געפינען אַ חלוק צווישען איין קלאַס און דעם אַנדערן? — איך האָב עס ניט אונטערזוכט, אָבער איך ווייס, בעזוכענדיג איין הויז נאָך דעם אַנדערן, דעם קלעגליכען צושטאַנד אין אונזער דיסט־ריקט.“ (נ. 1741.) „וואָלט איהר ניט געוואָלט אָבשאַפען די פרויען־בעשעפטיגונג אומעטום וואו זי דעגראַדירט זיי? — יאָ...

ווערטהפּול, אָבער ווייל זיי אַרבייטען זיך איבער אין די מינען האָבען זיי וועניגער אויסזיכטען צו בעקומען אונטערריכט אין די טאָג־ און זונטאָג־שוהלען. (נ. 1644.) „איאָ, עס איז אונמעגליך צו בעהאַנדלען פראַגען פון דעם סאָרט אויף אַן אַבסאָלוטען אופן?“ (נ. 1646.) „זיינען פאַראַן גענוג שוהלען אין די דיסטריקטען? — ניין.“ (נ. 1647.) „אויב דער שטאַאַט וועט פערלאַנגען, אַז יעדעס קינד זאָל געהן אין שוהל, פון וואַנען וועלען זיך נעהמען די שוהלען פאַר אַלע קינדער? — איך גלויב, אַזוי שנעל ווי עס וועלען ווערן די אומשטענדען, וועלען שוין ווערן די שוהלען. די גרויסע מעהר־צאָהל ניט נאָר פון די קינדער, נאָר אויך פון די דערוואַקסענע מינען־אַרבייטער קאָן ניט שרייבען און ניט לעזען.“ (נ. 705, 726.)

3. פרויען־אַרבייט. זינט 1842 ווערן פרויען ניט מעהר בע־שעפטיגט אונטער דער ערד, אָבער זיי ווערן פערברויכט אויף דער ערד אָנצולאָדען די קויהלען א.אז.וו., צו שלעפּען די קאַסטענס צו די קאַנאַלען און אייזענבאַהן־וואַגאָנען, צו סאָרטירן די קויהלען א.ד.ג. זייער צאָהל איז זעהר געשטיגען אין די לעצטע 3 ביז 4 יאָהר. (נ. 1727.) דאָס זיינען מעהרסטענטיילס די ווייבער, טעכ־טער און אַלמנות פון מינען־אַרבייטער, אין עלטער פון 12 ביז 50 און 60 יאָהר. (נ. 645, 1779, 648.) „וואָס דענקען די מינען־אַר־בייטער וועגען דער בעשעפטיגונג פון פרויען אין מינען? — זיי פערדאַמען עס בכלל.“ „וואָרום? — זיי בעטראַכטען עס ווי אַ ער־נידערונג פאַר דעם מין.“ (נ. 649.) „טראָגען זיי ספּעציעלע קליי־דער? — „יאָ... זיי טראָגען אַ געוויסען סאָרט מענער־קליידער. אין פיעל פעלען ווערט צוליעב דעם אונטערדריקט יעדער שאהם־געפיהל. מאַנכע פרויען רויכערן. די אַרבייט איז אַזוי שמוציג, ווי אין די מינען גופא. צווישען די פרויען זיינען דאָ פיעלע, וואָס האָבען קינדער, און זיי קאָנען ניט ערפילען זייערע מוטערליכע פליכטען.“ (נ. 651, 709.) וואָלטען די אַלמנות געקאָנט קריגען אַנדערשוואו אַזאַ איינטרעגליכע בעשעפטיגונג (פון 8 ביז 10 שי־לינג אַ וואָך)? — איך קאָן וועגען דעם גאָרנישט זאָגען.“ (נ. 709.) „און פונדעסטוועגען זיינט איהר ענטשלאָסען (שטיינערנע הער־צער!) אָבצושניידען פון זיי אַזאַ קוואַל פון חיונה? — אַוודאי.“ (נ. 710.) „פון וואַנען נעהמט זיך אַזאַ שטימונג? — אַלע פיהלען,

ניט, אַ חוץ אַלס עדות. בכלל נעהמט מען קרעמער פון דער נאָכ־באַרשאַפט, וועלכע שטעהען אונטער דעם איינפלוס פון די מינען־בעזיצער, זייערע קונדען, און פערשטעהען ניט צומאָל די טעכנישע אויסדרוקען פון די עדות. מיר פערלאַנגען, אַז מינען־אַרבייטער זאָלען צוזאַמענשטעלען אַ טייל פון די געשוואָרענע. זייער אורטייל איז בכלל אין ווידערשפרוך מיט די בעווייזען פון די עדות." (נ. 361, 364, 366, 368, 371, 375.) „מוזען ניט די געשוואָרענע זיין אונ־פּאַרטייאיש? — יאָ." וואָלטען די אַרבייטער געווען אונפּאַרטיי־איש? — איך זעה ניט איין, פאַרוואָס זיי זאָלען ניט קאָנען זיין אונפּאַרטייאיש. זיי ווייסען די אומשטענדען געוויס אַ סך בעסער." צי וועלען זיי אָבער ניט נוטה זיין אַרויסצוגעבען אומגערעכטע שווערע אורטיילען אין די אינטערעסען פון די אַרבייטער? — ניין, איך גלויב ניט." (נ. 378, 379, 380.)

5. פאַלשע מאָס און געוויכט א.אַז.וו. — די אַרבייטער פער־לאַנגען, מען זאָל זיי אָבצאָהלען אַלע וואָך אנשטאָט אַלע צוויי וואָכען, און לויט'ן געוויכט אנשטאָט לויט דער קוביק־מאָס פון די קאַסטענס, אויך פאָדערן זיי פערזיכערונג אנטקעגען דעם געברויך פון פאַלשע געוויכטען א.אַז.וו. „ווען די קאַסטענס ווערן בעטריי־געריש פערגרעסערט, קאָן דאָך דער אַרבייטער פערלאָזען די מינע נאָך אַ צוויי־וואָכעדיגער קינדיגונג? — אָבער, ווען ער געהט אויף אַנאַנדער פּלאַץ, געפינט ער דאָרט דיזעלביגע זאַך." (נ. 1071.) „ער קאָן אָבער דאָך פערלאָזען דעם פּלאַץ, וואו עס ווערט געטאָן אַזאַ אומרעכט? — עס איז אומעטום דאָסזעלביגע." (נ. 1072.) אָבער קאָן דער אַרבייטער פערלאָזען דעם פּלאַץ, ווען ער קינדיגט מיט 2 וואָכען פריהער? — יאָ." (נ. 1073.) דאָס איז אַלעס!

6. מינען־אינספּעקציע. — אומפעלען דורך עקספּלאָדירענדע גאַזען זיינען ניט די איינציגע צרות, פון וועלכע די אַרבייטער ליידען. „מיר האָבען זיך זעהר פיעל צו בעקלאָגען וועגען דער שלעכטער ווענטילאַציע פון די קויהלען־מינען, אַזוי אַז די אַרביי־טער קאָנען דאָרט קוים אָטהעמען; זיי ווערן דורכדעם אונ־פעהיג צו טהאָן וועלכע עס איז אַרבייט. פונקט איצטער, צום ביישפּיעל, האָט די פערפּעסטעטע לופט, אין דעם טייל פון דער מינע וואו איך אַרבייט, אַריינגעלעגט אַ סך מענשען אין קראַנקען־

דער ענגלענדער בעקומט די בעסטע געפּיהלען דורך דער ערציהונג פון דער מוטער." (ז. 1750.) „אָבער דאָס פּאַסט זיך דאָך אויך צו די לאַנדווירטשאַפטליכע בעשעפטיגונגען פון פרויען? — יאָ, די בעשעפטיגונג דויערט נאָר צוויי סעזאָנען, און ביי אונז ארבייטען זיי אין אַלע 4 צייטען פון יאָהר. (ז. 751.) זיי ארבייטען מאַנכעס־מאָל טאָג און נאַכט, נאַס ביז'ן ביין, זייער קערפּער ווערט אָבגע־שוואַכט און דאָס געזונד רואינירט." „איהר האָט די פראַגע (וועגען דער פרויען־בעשעפטיגונג) ניט שטודירט דורך און דורך? — איך האָב זיך צוגעקוקט וואו איך האָב געקאָנט און קאָן זאָגען, אַז איך האָב אין ערגעץ ניט געפונען אַזאַ לאַגע, וואָס זאָל זיך קאָנען פער־גלייכען מיט דער פרויען־בעשעפטיגונג ארום די קויהלען־מינען. עס איז אַ מאַן'ס ארבייט, און פאַר אַ שטאַרקען מאַן. (ז. 1753, 1793, 1794.) דער בעסערער קלאַס מינען־ארבייטער, וועלכער וויל זיך דערהעבען און זיך מענשלען, ווערט ארונטערגעשלעפּט נידעריגער דורך זייערע פרויען, אנשטאָט צו געפינען אין זיי אַ וועלכע עס איז שטיצע." (ז. 1808.)

נאָכדעם ווי די בורזשוען האָבען זיי געשטעלט נאָך מעהר קרייץ־ און קווער־פראַגען, קומט ענדליך ארויס דער סוד פון זייער „מיטלייד" מיט די אלמנות, אָרימע פאַמיליען א.אַז.וו. „דער קויה־לען־אייגענטימער שטעלט אָן געוויסע העררען צו האָבען די אויבער־אויפזיכט איבער דער מינען־ארבייט, און עס איז זייער פּאָליטיק, כדי נושא חן צו זיין. צו שטעלען אַלעס אויף דעם העכסט עקאָנאָ־מישען באַזיס, וואָס זיי קאָנען, און די בעשעפטיגטע מיידלעך בע־קומען 1 שילינג ביז אַ שילינג און 6 פּענס אַ טאָג, וואו אַ מאַן וואָלט געמוזט בעשעפטיגט ווערן פאַר 2 שילינג 6 פּענס אַ טאָג." (ז. 1816.)

4. געריכטען פון געשוואָרענע צו אונטערזוכען טויטען־פעלען (Coroner's Inquests). — „בנוגע די אונטערזוכונגען פון די „קאָראָנערס" אין אייערע דיסטריקטען, זיינען די ארבייטער צו־פריעדען מיט די געריכט־אונטערזוכונגען, ווען עס טרעפען אומ־פעלען? — ניין, זיי זיינען ניט צופריעדען." (ז. 360.) „„ווארום ניט? — דערהויפּט ווייל די לייט, וואָס מען מאַכט פאַר געשוואָ־רענע, וויסען גאָרניט וועגען מינען. ארבייטער רופט מען קיינמאָל

ספעקטארען? — מיר דארפען האבען מענשען, וועלכע דרעהען זיך ארום אין די מינען גופא; מענשען, וואס שרעקען זיך ניט פאר זייער אייגענער הויט.“ (נ. 295.) „ווען מען זאל, לויט אייער וואונש, אנשטעלען אינספעקטארען פון אן ערגערן סארט, מיינט איהר ניט, אז זייער אונפעהיגקייט קאן שאפען געפאהרען א.אז.וו.? — ניין, עס איז דער רעגיערונג׳ס עסק אנצושטעלען פאסענדע מענשען.“ (נ. 297.)

אט דער סארט אונטערזוכונג ווערט ענדליך שוין צו־לעבערליך אפילו פאר דעם פארזיצענדען פון דעם אונטערזוכונגס־קאמיטעט. „איהר ווילט—אונטערברעכט ער זייערע פראגען מיט דער בעמער־קונג—פראקטישע מענשען, וועלכע זאלען ארומדרעהען זיך אין די מינען גופא און בעריכטען וואס זיי געפינען צו דעם אינספעקטאר, וועלכער וואלט דאן אנגעווענדט זיין העכערן וויסען וואו נויטיג.“ (נ. 298, 299.) „וואלט די איינפיהרונג פון ווענטילאציע אין אט די אלע אלטע מינען ניט פערארזאכט גרויסע קאסטען? — יא, די קאסטען וואלטען געוואקסען, אבער מענשליכע לעבענס וואלטען בעשיצט געווארן.“ (נ. 531.) איין קויהלען־ארבייטער פראטעס־טירט אנטקעגען די 17טע סעקציע פון דעם אקט פון 1860: „איצ־טער, ווען דער מינען־אינספעקטאר געפינט א וועלכען עס איז טייל פון דער מינע אין א צושטאנד וואו מען קאן ניט ארבייטען, מוז ער דאס בעריכטען צו דעם מינען־בעזיצער און צו דעם מיניסטער פון אינלאנד אנגעלעגענהייטען. דערנאך האט דער מינען־בעזיצער 20 טעג צייט איבערצודענקען; צום סוף פון די 20 טעג קאן ער זיך ענטזאגען צו מאכען וועלכע עס איז ענדערונג אין דער מינע. אויב ער ענטזאגט זיך אבער, מוז ער שרייבען צו דעם מיניסטער און איהם פארשלאגען 5 מינען־אינזשעניערען, פון וועלכע דער מי־ניסטער מוז אויסקלייבען די פשרה־מאכער (שייד־ריכטער). מיר בעהויפטען, אז אין דעם פאל בעשטימט פאקטיש דער מינען־בע־זיצער זיינע אייגענע ריכטער.“ (נ. 581.) דער בורזשוא־עקזאמע־נירער, אליין א מינען־בעזיצער: „דאס איז א ריין־ספעקולאטיווער איינוואנד.“ (נ. 586.) „איהר האט, הייסט עס, זעהר א נידעריגע מיינונג וועגען דער אויפריכטיגקייט פון די מינען־אינזשעניערען? — איך זאג, אז עס איז זעהר אומגערעכט און ניט יושר׳דיג.“ (נ.

בעט. די הויפּט־דורכגעגנג זיינען דאָס רוב לופטיג געגוג, אָבער גראָד ניט די פּלעצער וואו מיר אַרבייטען.“ „פּאַרוואָס ווענדעט איהר זיך ניט צו דעם אינספּעקטאָר? — פּיעל מענער זיינען ליי־דער שרעקעדיג אין דעם פּרט. עס איז פּאָרגעקומען, אַז אַן אַר־בייטער איז געוואָרן אַ קרבן און האָט פערלאָרן זיין בעשעפטיגונג, דערפאַר ווייל ער האָט זיך געווענדעט צו אַן אינספּעקטאָר.“ „אַזוי? איז ער דעריבער געוואָרן אַן „אָנגעצייכענטער מענש“? — יאָ.“ און עס איז שווער פאַר איהם צו געפינען אַרבייט ערגעץ אַנדערש־וואו? — יאָ.“ „דענקט איהר, אַז די מינען אין אייער געגענד ווערן גענוג אינספּעקטירט, אַזוי אַז די דורכפיהרונג פון די בע־שטימונגען פון׳ם געזעץ איז געזיכערט? — ניין. זיי ווערן איבער־הויפּט ניט אינספּעקטירט... אין 7 יאָהר איז דער אינספּעקטאָר פּונקט איינמאָל געוועזן אין דער מינע. אין דעם דיסטריקט, צו וועלכען איך געהער, זיינען ניטאָ גענוג אינספּעקטאָרען. איין אַל־טער מאַן, שוין אַריבער 70 יאָהר, דאַרף אַכטונג געבען אויף מעהר ווי 130 קויהלען־מינען. אַ חוץ מעהר אינסעפּקטאָרען, דאַרפען מיר אויך האָבען סוב־אינספּעקטאָרען.“ (נ. 234, 241, 251, 254, 274, 275, 276, 293.) „דענקט איהר, אַז די רעגיערונג קאָן אָנשטעלען אַזאַ אַרמעע אינספּעקטאָרען, וועלכע זאָלען אַלץ, וואָס איהר פער־לאַנגט, אַליין קאָנען טהאָן, אָהן אינפאָרמאַציאָן פון די אַרבייטער? — דאָס איז אונמעגליך; זיי זאָלען אָבער אָפטער קומען און קריגען די אינפאָרמאַציאָן אין די מינען גופא.“ (נ. 277, 280.) „דענקט איהר ניט, אַז דער פּועל יוצא וואָלט געווען, אַז די פעראַנטוואָרט־ליכקייט (!) פאַר דער ווענטילאַציע א.אז.וו. וואָלט אַראָבגענומען געוואָרן פון די מינען־בעזיצער און אַרויפגעלעגט געוואָרן אויף די רעגיערונגס־בעאַמטע? — אויף קיין פאַל ניט; עס דאַרף זיין זייער עובדא צו זעהן, אַז די געזעצען, וואָס עקזיסטירן שוין, זאָלען דורכ־געפיהרט ווערן.“ (נ. 285.) „ווען איהר רעדט וועגען סוב־אינ־ספּעקטאָרען, מיינט איהר מנעשען מיט אַ קלענערן געהאַלט און פון אַ נידעריגערן סאָרט איידער די איצטיגע אינספּעקטאָרען? — איך וואָלט ניט געוואָלט זיי זאָלען זיין נידעריגער, אויב איהר קאָנט קריגען בעסערע.“ (נ. 294.) „ווילט איהר נאָר מעהר אינספּעק־טאָרען, אָדער איהר ווילט אַ נידעריגערן קלאַס מענשען אַלס אינ־

אגריקולטור, ווען אפילו אין אַ מאָדיפיצירטער פאָרם, די פּרינ־ציפּען פון דער פאַבריק־געזעצגעבונג, זיי זיינען אָבער אַלע גע־בליבען אָהן ערפאָלג ביז איצטער. וואָס איך וויל נאָר דאָ אויפ־מערקזאם מאכען איז, אַז עס איז דאָ אַ פעסטע (אונווידערשטעה־ליכע) טענדענץ פאר אַן אַלגעמיינער אָנווענדונג פון די דאָזיגע פּרינציפּען.

אויב די אַלגעמיינע אויסשפּרייטונג פון דער געזעצגעבונג אַלס אַ פיזישער און גייסטיגער שוצמיטעל פאר דעם אַרבייטער־קלאַס איז געוואָרן אונפערמיידליך, שפּרייט זי אויס און פערשנעלערט פון דער אַנדער זייט, ווי מיר האָבען שוין דאָס אָנגעדייטעט, די פער־וואַנדלונג פון די צעוואָרפענע אַרבייט־פּראָצעסען אויף אַ קליינעם מאָסשטאַב אין קאָמבינירטע אַרבייט־פּראָצעסען אויף אַ גרויסען, געזעלשאַפטליכען מאָסשטאַב; זי פיהרט, הייסט עס, צו אַ קאָנ־צענטראַציע פון קאַפּיטאַל און צו דער אויסשליסליכער הערשאַפט פון דעם פאַבריק־רעזשים. זי צערשטערט אַלע אַלטע און איבער־גאַנג־פאָרמען, הינטער וועלכע עס בעהאַלט זיך נאָך טיילווייז די הערשאַפט פון קאַפּיטאַל, און פערנעהמט זייער פּלאַץ מיט זיין די־רעקטער און אָפענער הערשאַפט. דערמיט אָבער פעראַלגעמיינערט זי אויך דעם דירעקטען קאַמף אַנטקעגען דער דאָזיגער הערשאַפט. בעת זי צווינגט איינצופיהרען גלייכפאָרמיגקייט, רעגעלמעסיגקייט, אָרדנונג און עקאָנאָמיע אין יעדען אינדיווידועלען ווערקשטאַט, פער־מעהרט זי, דורך דעם אונגעהויערן סטימול, וואָס די בעשרענקונג און רעגולירונג פונ'ם אַרבייטס־טאָג גיט דער טעכניק, די אַנאַרכיע און די קאַטאַסטראָפען פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן אינ־גאַנצען גענומען, ווי אויך די אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט און די קאָנקורענץ פון דער מאַשינעריע מיט דעם אַרבייטער. פערניכ־טענדיג די קליינע און הויזליכע אינדוסטריען, פערניכטעט זי די לעצטע ערי מקלט פון די „איבעריגע אַרבייטער“ און דערמיט אויך דעם ביזאהעריגען זיכערהייט־דעקעל פון דעם גאַנצען געזעלשאַפט־מעכאַניזם. רייף מאַכענדיג די מאַטעריעלע בעדינגונגען און די געזעלשאַפטליכע קאָמבינאַציע פון דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס, מאַכט זי אויך רייף די ווידערשפּרוכען און געגענזאַצען פון זיין קאַפּיטאַליסטישער פאָרם, און פאָלגליך אין דערזעלביגער צייט,

588.) „דענקט איהר ניט, אַז די מינען־אינזשעניערען האָבען אַ סאָרט עפענטליכען כאַראַקטער, און אַז זיי שטעהען העכער איידער דער מעגליכקייט ארויסצוגעבען אַ פּאַרטייאישען בעשלוס, ווי איהר האָט מורא? — איך ענטזאָג זיך צו ענטפערן אויף פראַגען וועגען דעם פּערזענליכען כאַראַקטער פון די דאָזיגע לייט. איך בין איבער־צייגט, אַז אין פיעלע פעלען האַנדלען זיי זעהר פּאַרטייאיש, און אַז וואו מענשליכע לעבענס שטעהען אין קאַן, דאַרף אָט די מאַכט פון זיי אָוועקגענומען ווערן.“ (נ. 589.)

דערזעלביגער בורזשואַ האָט געהאַט די אונפערשעהמטקייט צו פרעגען: „גלויבט איהר ניט, אַז די מינען־בעזיצער ליידען אויך אַ היזק פון עספּלאָדירונגען?“ צולעצט: קאָנט איהר ארבייטער אַליין ניט אויפּפּאַסען אויף אייערע אינטערעסען, ניט רופענדיג די רעגיערונג צו הילף? — ניין.“ (נ. 1042.)

אין יאָהר 1865 זיינען געווען 3217 קויהלען־מינען אין גרויס־בריטאַניען און—12 אינספּעקטאָרען. אַ מינען־בעזיצער פון יאָרק־שיר („טיימז“, 26 יאַנואַר 1867) האָט אַליין בערעכענט, אַז שוין ניט רעדענדיג וועגען זייערע ריין־ביוראָקראַטישע געשעפטען, וועלכע נעהמען אָוועק זייער גאַנצע צייט, וואָלט יעדע מינע גע־קאָנט אינספּעקטירט ווערן איינמאָל אין 10 יאָהר. קיין וואונדער ניט, וואָס די קאַטאַסטראָפען אין די לעצטע יאָהרען (ספּעציעל אויך אין 1866 און 1867) האָבען זיך שטענדיג פערגרעסערט אין צאָהל און אומפאַנג (אָפטמאָל מיט קרבנות פון צוויי ביז דריי הונדערט אַרבייטער). דאָס זיינען די שעהנקייטען פון דער „פרייער“ קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן!

יעדענפאַלס איז דער אַקט פון 1872, ווי פעהלערהאַפטיג ער זאָל ניט זיין, דער ערשטער, וואָס רעגולירט די אַרבייט־שטונדען פון די קינדער, וואָס זיינען בעשעפטיגט אין די מינען, און וועלכער מאַכט די מינען־בעזיצער פעראַנטוואָרטליך אין אַ געוויסער מאָס פאַר די אַזוי־גערופענע אומפעלען.

אַ קעניגליכע קאָמיסיע פון 1867 צו אונטערזוכען די בעשעפ־טיגונג פון קינדער, יונגע פערזאָנען און פרויען אין דער אַגריקולטור האָט פערעפענטליכט אייניגע זעהר וויכטיגע בעריכטען. עס זיינען געמאַכט געוואָרן פערשיידענע פּראָבעס אַנצו־ווענדען אויף דער

10. גרויס־אינדוסטריע און אַגריקולטור.

די רעוואָלוציע, וואָס די גרויס־אינדוסטריע רופט אַרויס אין דער אַגריקולטור און אין די סאָציאַלע שייכות׳ן פון די אַגריקולטורעלע פּראָדוצירער, קאָן ערשט שפּעטער בעשריבען ווערן. דאָ וועט זיין גענוג אַ קורצע אָנדייטונג פון איינינע פאָראויס־גענומענע רעזולטאַטען. אויב דער געברויך פון מאַשינעריע אין דער אַגריקולטור איז מעהרסטענטיילס פריי פון די שעדליכע פיזישע ווירקונגען, וואָס זי האָט אויף דעם פאַבריק־אַרבייטער,[323] איז איהר

פאַר אַט דער קאַטעגאָריע גילטען נאָך וויטערע ערלייכטערונגען. — 5. דאָמעסטיק וואַרקשאָפּס, וואו עס ווערן בעשעפטיגט נאַר פאַמיליען־מיטגליעדער אין דער פאַמיליען־וואוינונג. די בעשטימונגען זיינען דאָ נאָך מעהר עלאַסטיש, און דערצו קומט נאָך די בעשרענקונג, אַז דער אינספּעקטאָר מעג אָהן אַ בעזונדערער מיניסטערשער אָדער ריכטערליכער ערלויבניש אַריינקומען נאַר אין אַזעלכע הייזער, וועלכע ווערן ניט בענוצט גלייכצייטיג אויך פאַר וואוין־הייזער, און ענדליך דאָס שטעלען פריי די שטרוי־פלעכטעריי, שפּיצען־האַפטען און האַנדשוה־מאַכעריי אין דער פאַמיליע. מיט אַלע זיינע חסרונות איז דער אַקט, אין פערגלייך מיט דעם שווייצאַרישען בונדעס־פאַבריק־געזעץ פון 23טען מערץ 1877, נאָך אַלץ וויייט דער בעסטער געזעץ איבער דעם געגענשטאַנד. אַ פערגלייך פון די ביידע געזעצען איז בעזונדערס אינטערעסאַנט, ווייל דאָס מאַכט קלאָר די מעלות און די חסרונות פון די ביידע געזעצגעבערישע מעטאָדען—פון דער ענגלישער „היסטאָרישער״ מעטאָדע, וואָס געהט פון איין פאַל צו דעם אַנדערן, און פון דער קאָנטינענטאַלער מעהר גענעראַליזירענדער מעטאָדע, וואָס איז געבויט אויף די טראַדיציעס פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע. ליידער איז דער ענגלישער קאָדעקס אין זיין אַנווענדונג אויף וואַרקשאָפּס גרעסטענטיילס נאָך אַלץ אַ טויטער בוכשטאַב—צוליעב דעם וואָס עס זיינען ניטאָ גענוג אינספּעקטאָרען.״ — זינט ענגעלס האָט דאָס געשריבען, איז אַרויסגעגעבען געוואָרן אַ רייהע וויייטערע געזעצען אין ענגלאַנד צום שוץ פון די אַרבייטער, דער וויכטיגסטער פון זיי איז דער אַקט פון 1901, וואָס פערבאָט די בעשעפטיגונג פון קינדער אונטער 12 יאָהר אין פאַבריקען און וואַרקשאָפּס, און וואָס פערקירצט די אַרבייט־צייט אין די טעקסטיל־פאַבריקען אום שבת אויף 1 שטונדע, אַזוי אַז דער סך הכל פאַר דער וואָך מאַכט אויס 55½ שטונדען. קאַוטסקי.]

[323] אַ אויספיהרליכע בעשרייבונג פון דער מאַשינעריע, וואָס ווערט אַנגעווענדט אין דער ענגלישער אַגריקולטור, געפינט מען אין דר. וו. האַמ׳ס ווערק: „די לאַנדווירטהשאַפטליכען גערעטהע אונד מאַשינען ענגלאַנדס״, 2טע אויפלאַגע 1856. אין זיין סקיצע וועגען דעם ענטוויקלונגס־גאַנג פון דער ענגלישער אַגריקולטור געהט הערר האַם נאָך צופיעל קריטיקלאָז דעם הערר לעאָנס דע לאַווערן.

וואס זי שאפט די עלעמענטען צו פארמירן א נייע געזעלשאפט,
שאפט זי אויך די קרעפטען, וואס רעוואלוציאנירן די אלטע גע־
זעלשאפט.[322]

---

[322] ראבערט אווען, דער פאטער פון די קאאפעראטיווע פאבריקען און
קראמען, וועלכער האט אבער, ווי פריהער בעמערקט, בשום אופן ניט געטיילט
די אילוזיעס פון זיינע נאכפאלגער בנוגע דער ווייטער ווירקונג פון די דאזיגע
איזאלירטע אומוואנדלונגס־עלעמענטען, האט ניט נאר פראקטיש געבויט זיינע
עקספערימענטען אויף דעם פאבריק־סיסטעם, נאר האט אויך טעארעטיש דער־
קלערט דעם דאזיגען סיסטעם אלס דעם אויסגאנג־פונקט פון דער סאציאלער רע־
וואלוציע. הערר וויסערינג, דער פראפעסאר פון פאליטישער עקאנאמיע אין
דער לעידען אוניווערזיטעט, האט הפנים געמוזט האבען א פאר־געפיהל וועגען
דעם, ווען ער האט זיך שטארק איינגעשטעלט פאר דעם האנדווערק־סיסטעם אנט־
קעגען דער גרויס־אינדוסטריע, אין זיין „האנדבוך פון פראקטישער שטאאט־
וויסענשאפט“, אמסטערדאם 1860־62, וואס ברענגט ארויס אין דער פאסענדסטער
פארם אלע אויסגעדראשענע חכמות פון דער וואולגאר־עקאנאמיע. — [ענגעלס
בעמערקט צו דער 4־טער אויפלאגע: „דער נייער יוריסטישער „ראטטען־קעניג“
(ז. 248), וואס די ענגלישע געזעצגעבונג האט ארויסגערופען אין לעבען דורך
די „פאקטארי אקטס“, „פאקטארי עקסטענשאן אקט“ און „ווארקשאפס' אקט“,
וואס ווידערשפרעכען איינע די אנדערע, איז ענדליך געווארן אונערטרעגליך, און
אזוי איז אין דעם „פאקטארי אנד ווארקשאפ אקט“ פון 1878 געקומען א קאדי־
פיקאציע פון דער גאנצער בעטרעפענדער געזעצגעבונג. קיין אויספיהרליכע
קריטיק פון דעם איצט גילטיגען אינדוסטריע־קאדעקס פון ענגלאנד קאן נאטיר־
ליך דא ניט געגעבען ווערן. דעריבער וועלען מיר זיך מוזען בעגנוגענען מיט די
פאלגענדע נאטיצען: דער אקט נעהמט ארום 1־טענס—די טעקסטיל־פאבריקען.
דא בלייבט כמעט אלץ ביים אלטען: די ערלויבטע ארבייט־צייט פאר קינדער
איבער 10 יאהר איז 5½ שטונדען טעגליך, אדער 6 שטונדען, אבער דאן מוז
זיין שבת פריי; יונגע פערזאנען און פרויען מעגען ארבייטען 5 טעג צו 10
שטונדען און שבת—העכסטענס 6½ שטונדען. — 2. ניט־טעקסטיל פאבריקען.
דא קומען די בעשטימונגען נעהענטער צו די בעשטימונגען פון נומר 1 איידער
זיי זיינען פריהער געווען, אבער עס בעשטעהען נאך אלץ איינינגע פאר די קא־
פיטאליסטען גינסטיגע אויסנאהמען, וועלכע לאזען זיך אין מאנכע פעלען נאך
מעהר אויסציהען דורך א ספעציעלער ערלויבניש פון דעם מיניסטער פון אי־
נערן. — 3. ווארקשאפס, דעפינירט אומגעפעהר ווי אין דעם פריהערדינען אקט.
אויף וויפיעל עס זיינען אין זיי בעשעפטיגט קינדער, יוגענדליכע ארבייטער
אדער פרויען, זיינען די ווארקשאפס געשטעלט גלייך צו די ניט־טעקסטיל פאב־
ריקען, אבער ווייטער מיט ערלייכטערונגען אין איינצעלנע פעלען. — 4. ווארק־
שאפס, אין וועלכע עס ווערן ניט בעשעפטיגט קיינע קינדער אדער יוגענדליכע
ארבייטער, נאר בלויז פערזאנען פון ביידערליי געשלעכטער איבער 18 יאהר

ניגונג פון אגריקולטור און אינדוסטריע אויף דער גרונדלאגע פון זייער בעזונדער־אויסגעארבייטע געשטאלטען. מיט דעם שטענדיג־וואקסענדען איבער־געוויכט פון דער שטאָדטישער בעפעלקערונג, וואָס די קאפיטאליסטישע פראָדוקציאָן שלעפּט צוזאמען אין די גרויסע צענטערס, פערמעהרט זי פון איין זייט די געשיכטליכע בע־וועגונגס־קראפט פון דער געזעלשאפט, זי שטערט אָבער פון דער אנדער זייט דעם שטאָף־וועקסעל צווישען מענש און ערד, ד.ה. דעם צוריקקעהר צו דער ערד פון די בעשטאנד־טיילען פונ'ם באָדען, וואָס דער מענש פערנוצט אין דער פאָרם פון נאהרונג־ און קלייר־דונג־מיטלען; זי שטערט, הייסט עס, די אייביגע נאטור־בעדינ־גונג פון א דויערנדער באָדען־פרוכטבארקייט. זי צערשטערט דערמיט אויך די פיזישע געזונדהייט פון דעם שטאָדט־ארבייטער און דאָס גייסטיגע לעבען פון די דאָרף־ארבייטער.[324] אָבער דורך דער צערשטערונג פון די אומשטענדען פון יענעם שטאָף־וועקסעל, וועלכער איז ענטשטאנען בלויז ווי א נאטירליכער וואוקס, צווינגט זי איהם איצט ארויף סיסטעמאטיש אלס רעגולירענדעס געזעץ פון דער געזעלשאפטליכער פראָדוקציאָן און אין א פאָרם, וואָס איז אָנגעמאָסטען פאר דער פאָלשטענדיגער ענטוויקלונג פון דער מענש־ליכער ראסע. די קאפיטאליסטישע אומוואנדלונג פון דעם פּראָ־דוקציאָנס־פּראָצעס ערשיינט צוגלייך אין דער אגריקולטור ווי אין דער אינדוסטריע אלס מארטיראָלאָגיע [ליידענס־געשיכטע] פון דעם פראָדוצירער: דער ארבייטס־מיטעל ווערט א מיטעל פון אונ־טעריאָכונג, עקספּלואטירונג און פעראָרעמונג פונ'ם ארבייטער, די געזעלשאפטליכע קאָמבינאציע פון די ארבייט־פּראָצעסען ווערט אן

[324] „איהר צוטיילט דאס פאלק אין צוויי פיינדליכע לאגערן, אין איינעם פון חסר דעה'דיגע פויערים און איינעם פון ענטנערווטע שוועכלינגע. גוטער גאט! א נאציאן, וועלכע איז צוטיילט אין אגריקולטורעלע און קאמערציעלע אינטערעסען, רופט זיך אן גייסטיג געזונד, נאך מעהר זי שטעלט זיך ארויס פאר אן אויפגעקלערטע און ציוויליזירטע ניט נאר טראץ דער צוטיילונג, נאר דוקא צוליעב דער דאזיגער שרעקליכער און אומנאטירליכער צוטיילונג.“ (דייוויד אורקהארט, „פאמיליאר ווארדס“, לאנדאן 1855, ז. 119.) אט די שטעלע צייגט צוגלייך די שטארקייט און די שוואכקייט פון דעם סארט קריטיק, וועלכע קאן אורטיילען און פעראורטיילען די געגענווארט, אבער קאן זי ניט בעגרייפען.

ווירקונג אין איבעריג מאַכען און אַרויסזעצען די אַרבייטער דאָ נאָך מעהר אינטענסיוו און שטויסט זיך ניט אָן אויף קיין ווידערשטאַנד, ווי מיר וועלען עס שפּעטער זעהן בפּרטיות. אין די „קאַונטיעס" קאַמברידזש און סאַפּאָלק, צום ביישפּיעל, האָט זיך דער שטח פון בעאַרבייטען לאַנד זעהר פערגרעסערט אין די לעצטע 20 יאָהר, בעת די לאַנד־בעפעלקערונג איז פאַר דערזעלבער פעריאָדע פערקלענערט געוואָרען ניט נאָר רעלאַטיוו, נאָר אַבסאָלוט. אין די פעראייניגטע שטאַאטען פון נאָרד־אַמעריקא פערנעהמען די אַגריקולטור־מאַשינען דעם פּלאַץ פון די אַרבייטער דערווייליג נאָר ווירטועל, ד.ה. זיי גיבען דעם פערמער די מעגליכקייט צו קולטיווירען אַ גרעסערן שטח, אָבער זיי טרייבען ניט אַרויס קיין ווירקליך־בעשעפטיגטע אַרביי־טער. אין יאָהר 1861 האָט די צאָהל פערזאָנען, וואָס זיינען געוועזען בעטייליגט אין דער פאַבריקאַציע פון אַגריקולטור־מאַשינען אין ענג־לאַנד און וועלס, בעטראָפען 1034, בעת די צאָהל אַגריקולטור־אַר־בייטער, וואָס זיינען געוועזען בעשעפטיגט ביי די דאַמף־ און אַרבייט־מאַשינען, האָט בעטראָפען נאָר 1205.

אין דער ספערע פון דער אַגריקולטור ווירקט די גרויס־אינ־דוסטריע מעהר רעוואָלוציאָנער ווי אַנדערשוואו, אויף אַזוי וויט ווי זי פערניכטעט דעם פעסטען זייל פון דער אַלטער געזעלשאַפט, דעם „בויער", און שטופּט אונטער אויף זיין פּלאַץ דעם לוין־אַר־בייטער. די פאָדערונגען פון סאָציאַלע איבערקעהרענישען און [קלאַסען־] געגענזאַצען ווערן אויף דעם אופן אויסגעגליכען אויפ'ן לאַנד ווי אין שטאָדט. אַנשטאָט די על פּי הרגל העכסט פוילע, ניט־שכל'דיגע, אונצוועקמעסיגע מעטאָדען, טרעט אַרויס די בע־וואוסטזיניגע, טעכנאָלאָגישע אָנווענדונג פון דער וויסענשאַפט. דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן פערענדיגט דאָס צערייסען פון דעם אורשפּרינגליכען פאַמיליען־באַנד, וואָס האָט צוזאַמענגע־האַלטען די קינדיש־אונענטוויקעלטע געשטאַלט פון אַגריקולטור און אינדוסטריע. ער שאַפט אָבער אין דערזעלביגער צייט די מאַטע־ריעלע בעדינגונגען פון אַ נייעם, העכערן סינטעז,—פון אַ פעראיי־

[אַז אַט די בעמערקונג איז פערעלטערט, ווי ענגעלס האָט דאָס שוין בעמערקט אין 1890, פערשטעהט זיך היינט פון זיך אַליין. קאַוטסקי.]

קעלט דעריבער די טעכניק און די קאמבינירונג פון געזעלשאפט־ליכען פראָדוקציאָנס־פראָצעס נאָר דורכדעם, וואָס זי גראָבט אונ־טער אין דערזעלביגער צייט די שפרינג־קוועלען פון אַלע רייכטי־מער—די ערד און די ארבייטער.

„פרינסיפּלס און פּאָליטיקאַל עקאנאמיע“, ב. 1, ז. 17, אויפ׳ן פאלגענדען אופן: „אז דער וואוקס פון דער פּראָדוקטען־מאַסע פון באָדען, ביי זאנסט גלייכע פער־העלטניסען, קומט אין א קלענערער מאָס איידער דער וואוקס פון די בעשעפטיגטע ארבייטער, איז דאָס אַלגעמיינע געזעץ פון דער לאנדווירטשאפט“—(הערר מילל וויעדערהאָלט אפילו דאָס ריקאַרדאָ׳שע שוהל־געזעץ אין א פאַלשער פאָרמולע, וואָרים וויבאלד די פערקלענערונג פון דער צאָהל בעשעפטיגטע ארבייטער איז אין ענגלאנד געגאַנגען צוזאמען מיט דעם פאָרטשריט פון דער אגריקולטור, האָט דאָס געזעץ, וואָס איז ערפונדען געוואָרן אין און פאר ענגלאנד, ווענינגסטענס אין ענגלאנד ניט געפונען קיין אנווענדונג) זעהר מערקווירדיג, היות ווי דער גרונד דערפון איז איהם געווען אונבעקאנט.“ (ליעביג אין דעם ציטירטען ווערק, ב. 1, ז. 143 און נאָטע.) א חוץ וואָס ליעביג איז זיך טועה אין דער בעדייטונג פונ׳ם וואָרט „ארבייט“, אונטער וועלכען ער פערשטעהט עפּעס אנדערעס איידער די פאָליטישע עקאנאָמיע, איז עס יעדענפאַלס „מערקווירדיג גענוג“ וואָס ער מאכט העררן דז. סט. מילל׳ן פאר דעם ערשטען ארויסזאגער פון א טעאָריע, וועלכע דזשיימס אנדערסאָן אין אדאַם סמיטה׳ס צייט האָט צוערשט פערעפענטליכט און האָט זיך וויעדערהאָלט אין פערשיידענע שריפטען ביז אין 19טען י.ה. אריין; וועלכע מאלטהוס, א מייסטער אין ליטערארישע גנבות, האָט אין 1815 געמאכט פאר זיין אייגענעם (זיין גאַנצע בעפעלקערונג־טעאָריע איז אן אונפערשעהמטער פּלאגיאט); וועלכע וועסט האָט אין דערזעלבינער צייט ענטוויקעלט אונאבהענגיק פון אנדערסאָנ׳ען; וועלכע ריקאַרדאָ האָט אין 1817 געבראכט אין צוזאמענהאנג מיט דער אַלגעמיינער ווערטה־טעאָריע, און וועלכע איז פון דאמאָלסט אן ארומ־געגאנגען די גאַנצע וועלט אונטער ריקאַרדאָ׳ס נאָמען; וועלכע דזשיימס מילל (דזש. סט. מילל׳ס פאָטער) האָט אין 1820 וואולגאריזירט, און ענדליך איז זי וויעדערהאָלט געוואָרן אויך פון דזש. סט. מילל צווישען אנדערע אלס א געוועהנ־ליכע שוהל־דאָגמע. מען קאָן ניט לייקענען, אז דזש. סט. מילל פערדאַנקט זיין יעדענפאַלס „מערקווירדיגע“ אויטאָריטעט כמעט אינגאַנצען נאָר אזוינע טעות׳ן.

אָרגאַניזירטע אונטערדריקונג פון זיין אינדיווידועלער לעבעדיגקייט, פרייהייט און זעלבשטענדיגקייט. די פאַנאַנדערוואַרפונג פון די ערד־אַרבייטער איבער גרעסערע שטח׳ן ברעכט זייער ווידער־שטאַנדס־קראַפט, בעת די קאָנצענטראַציע פערגרעסערט די ווידער־שטאַנדס־קראַפט פון די שטאָדטישע אַרבייטער. ווי אין דער שטאָדטישער אינדוסטריע אַזוי אויך אין דער מאָדערנער אַגרי־קולטור ווערט די געהעכערטע פּראָדוקטיוו־קראַפט און די גרעסערע פליסיגקייט פון דער אַרבייט געוואונען דורך אַ פערוויסטונג און אַן אויסצעהרונג פון דער אַרבייט־קראַפט גופא. און יעדער פאָרט־שריט פון דער קאַפּיטאַליסטישער אַגריקולטור איז ניט נאָר אַ פאָרטשריט אין דער קונסט צו בערויבען דעם אַרבייטער, נאָר אין דערזעלביגער צייט אויך אין דער קונסט צו בערויבען דעם באָדען; יעדער פאָרטשריט אין פערגרעסערן זיין פרוכטבאַרקייט פאַר אַ בעשטימטען צייט־טייל איז צוגלייך אַ פאָרטשריט אין דעם חורבן פון די דויערנדע קוואַלען פון דער דאָזיגער פרוכטבאַרקייט. וואָס מעהר אַ לאַנד פאַנגט אָן זיין ענטוויקלונג אויף דעם באַזיס פון דער גרויס־אינדוסטריע, ווי צוםביישפּיעל די פעראייניגטע שטאַא־טען פון נאָרד־אַמעריקא, אַלץ שנעלער געהט אָן דער דאָזיגער צער־שטערונגס־פּראָצעס.[235] די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן ענטווי־

---

[325] זעה ליעביג: „די כעמיע אין איהרער אנווענדונג אויף אַגריקולטור אונד פיזיאָלאָגיע“, 7טע אויפלאַגע 1862, ספּעציעל אויך, אין ערשטען באַנד, די „איינלייטונג אין די נאַטורגעזעצע דעס פעלדבויעס“. די ענטוויקלונג פון דער נעגאַטיווער זייט פון דער מאָדערנער אַגריקולטור, פון׳ם נאַטור־וויסענ־שאַפטליכען שטאַנדפּונקט, איז איינס פון ליעביג׳ס אונשטערבליכע פערדיענסטען. אויך זיינע היסטאָרישע בעמערקונגען איבער דער געשיכטע פון דער אַגריקולטור, הגם זיי זיינען ניט פריי פון גראָבע טעות׳ן, ענטהאַלטען ליכט־שטראַהלען. עס איז נאָר צו בעדויערן, וואָס ער וואַגט צו מאַכען סתם־בעהויפּטונגען, ווי די פאָל־גענדע: „דורך אַ ווייטער־געטריבענער פּולווערי־זירונג און אָפטערן אַקערן ווערט פערגרעסערט די לופט־וועקסלונג אין די געלעכערטע ערד־טיילען און די אויבער־פלעך, אויף וועלכער די לופט קאַן ווירקען, ווערט פערגרעסערט און בעניי־ט; אָבער עס איז לייכט פערשטענדליך, אַז דער גרעסערער ערטראַג פון פעלד קאַן ניט זיין פּראָפּאָרציאָנעל צו דער אַרבייט, וואָס ווערט פערווענדט אויפ׳ן פעלד, נאָר זי מוז שטייגען אין אַ פיעל קלענערן ערך. דאָס דאָזיגע געזעץ—לעגט צו ליעביג—איז צוערשט אויסגעזאָגט געוואָרן פון דזשאָהן סטואַרט מילל, אין זיין

פערצעהנטער קאַפּיטעל.

אַבסאָלוטער און רעלאַטיווער מעהרווערטה.

דער ארבייט־פּראָצעס איז אין אָנהויב (זעה פינפטען קאַפּי־טעל) בעטראַכט געוואָרן אין אבסטראַקט, אונאָבהענגיק פון זיינע געשיכטליכע פאָרמען, אַלס אַ פּראָצעס צווישען מענש און נאַטור. מיר האָבען דאָרט געזאָגט: „בעטראַכט מען דעם גאַנצען פּראָצעס פונ׳ם שטאַנדפּונקט פון זיין רעזולטאַט, פון דעם פּראָדוקט, בע־ווייזען זיך ביידע, דער ארבייטס־מיטעל און דער ארבייטס־געגענ־שטאַנד, ווי פּראָדוקציאָנס־מיטלען, און די ארבייט גופא ווי אַ פּראָדוקטיווע ארבייט.“ (ז. 276.) און אין נאָטע 7 איז צוגעלעגט געוואָרן: „אָט די בעשטימונג פון פּראָדוקטיווער ארבייט, וואָס עס בעקומט זיך פון דעם שטאַנדפּונקט פון דעם איינפאַכען אר־בייט־פּראָצעס, דעקט אויף קיין פאַל ניט דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס.“ אָט דאָס ווילען מיר דאָ ווייטער ענט־וויקלען.

אַזוי ווייט ווי דער ארבייט־פּראָצעס איז אַ ריין־אינדיווידועלער, פעראייניגט דער אַרבייטער אין זיך אַלע פונקציעס, וועלכע ווערן שפּעטער אָבגעזונדערט. ווען ער אייגענט זיך אָן די נאַטור־גע־גענשטאַנדען אינדיווידועל פאַר די צוועקען פון זיין לעבען, קאָנטראָ־לירט ער זיך אַליין. שפּעטער ווערט ער קאָנטראָלירט פון אַנדערע. דער איינצעלנער מענש קאָן ניט ווירקען אויף דער נאַטור אָוואו ער ברענגט ניט אריין אין שפּיעל זיינע אייגענע מוסקולען אונטער דעם קאָנטראָל פון זיין אייגענעם מוח. אַזוי ווי אין דעם נאַטור־סיסטעם [פון זיין קערפּער] געהערען קאָפּ און האַנד צוזאַמען, אַזוי פעראיי־ניגט אויך דער ארבייט־פּראָצעס קאָפּ־ארבייט און האַנד־ארבייט. שפּעטער צושיידען זיי זיך ביז צו אַ פיינדליכען געגענזאַץ. דער פּראָדוקט פערוואַנדעלט זיך בכלל פון אַ דירעקטען פּראָדוקט פון דעם אינדיווידועלען פּראָדוצירער אין אַ געזעלשאַפטליכען, אַ גע־מיינשאַפטליכען פּראָדוקט פון אַ קאָלעקטיוו־ארבייטער, דאָס הייסט

פינפטער אָבטייל.

די פּראָדוקציאָן פון אַבסאָלוטען און רעלאַטיווען מעהרווערטה.

צווישען ארבייטער און ארבייטס־פראָדוקט, נאָר עס שליסט אויך איין א ספעציפיש געזעלשאפטליכע, געשיכטליך־ענטשטאנענע פראָדוקציאָן־שייכות, וועלכע שטעמפעלט דעם ארבייטער אלס א דירעקטען פערווערטונגס־מיטעל פון קאפיטאל. צו זיין א פראָדוקטיווער ארבייטער איז דעריבער ניט קיין גליק, נאָר א שלים־מזל. אין פערטען בוך פון אָט דער שריפט, וואָס בעהאנדעלט די געשיכטע פון דער טעאָריע, וועט מען זעהן גענויער, אז די קלאסישע פאָליטישע עקאָנאָמיע האָט פון אָנהויב־אָן געהאלטען, אמאָל אינסטינקטיוו, אמאָל בעוואוסטזיניג, די פראָדוקציאָן פון מעהרווערטה פאר דעם ענטשיידענדען כאראקטער פון דעם פראָדוקטיווען ארבייטער. איהר דעפיניציאָן פון פראָדוקטיווען ארבייטער בייט זיך דעריבער מיט איהר אויפפאסונג וועגען דער נאטור פון מעהרווערטה. אַזוי האָבען די פיזיאָקראטען דערקלערט, אז נאָר די אקערבוי־ארבייט איז פראָדוקטיוו, וויל זי אליין האָט געגעבען א מעהרווערטה. פאר די פיזיאָקראטען אָבער האָט דער מעהרווערטה נאָר עקזיסטירט אין דער פאָרם פון גרונד־רענטע.

די פערלענגערונג פון דעם ארבייטס־טאָג אריבער דעם פונקט, ווען דער ארבייטער האָט נאָר פראָדוצירט אן עקוויוואלענט פאר דעם ווערטה פון זיין ארבייט־קראפט, און די אָנאייגענונג פון דער דאָזיגער מעהר־ארבייט דורכ'ן קאפיטאל—דאָס איז די פראָדוקציאָן פון דעם אבסאָלוטען מעהרווערטה. אָט דער פראָצעס קאָן פארקומען, און קומט פאָר, אויפ'ן יסוד פון פראָדוקציאָנס־אופנים, וועלכע זיינען איבערגעליפערט געוואָרן היסטאָריש אָהן דער מיטווירקונג פון קאפיטאל. עס קומט נאָר א פאָרמעלע געשטאלט־ענדערונג (מעטאמאָרפאָזע), אָדער דער קאפיטאליסטישער עקספּלואטירונגס־אופן אונטערשיידט זיך פון דעם פריהערדיגען אופן, דהינו דעם שקלאווען־סיסטעם א.ד.ג., נאָר דורכדעם, וואָס דאָרטען ווערט די מעהר־ארבייט ארויסגעריסען דורך א דירעקטען צוואנג, און דאָ קומט זי צושטאנד דורך דעם „פרייוויליגען" פערקויף פון דער ארבייט־קראפט. די פראָדוקציאָן פון אבסאָלוטען מעהרווערטה איז דעריבער משער נאָר א פאָרמעלע אונטערוואָרפענקייט פון דער ארבייט אונטער דעם קאפיטאל.

די פראָדוקציאָן פון אבסאָלוטען מעהרווערטה מאַכט אויס די

פון אַ קאָמבינירטען אַרבייט־פּערזאָנאַל, וואָס יעדער איינער פון זיי נעהמט אַ נעהענטערן אָדער ווייטערן טייל אין דער מאַניפּו־לירונג פון דעם אַרבייט־געגענשטאַנד. וואָס ברייטער עס ווערט דער קאָאָפּעראַטיווער כאַראַקטער פון דעם אַרבייט־פּראָצעס גופא, אַלץ ברייטער ווערט נויטינגערווייז דעריבער דער בעגריף פון **פּראָ־דוקטיווער אַרבייט** און פון איהר טרעגער, דעם **פּראָ־דוקטיוועז אַרבייטער**. כדי צו אַרבייטען פּראָדוקטיוו, איז שוין איצט ניט נויטיג אַליין צוצולעגען אַ האַנד; עס איז גענוג צו זיין אַן אָרגאַן פון דעם קאָלעקטיוו־אַרבייטער, דורכצו־פיהרן וועלכע עס איז פון זיינע קלענערע פונקציעס. די ערשטע דעפיניציאָן, וואָס איז אויבען געגעבען געוואָרן פון פּראָדוקטיווער אַרבייט, אַ דעפיניציאָן, וואָס איז אַרויסגעפיהרט געוואָרן פון דער נאַטור פון דער מאַטעריעלער פּראָדוקציאָן גופא, בלייבט נאָך אַלץ ריכטיג פאַר דעם קאָלעקטיוו־אַרבייטער, בעטראַכט אַלס אַ גאַנצעס (געזאַמטהייט). זי גילט אָבער ניט מעהר פאַר יעדען פון זיינע גליעדער, גענומען אין איינצעלנעם.

פון דער אַנדער זייט אָבער ווערט דער בעגריף פון פּראָדוק־טיווער אַרבייט ענגער. די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן איז ניט נאָר אַ פּראָדוקציאָן פון סחורה, זי איז בעצם אַ פּראָדוקציאָן פון מעהרווערטה. דער אַרבייטער פּראָדוצירט ניט פאַר זיך, נאָר פאַר'ן קאַפּיטאַל. עס איז דעריבער מעהר ניט גענוג, וואָס ער פּראָדוצירט בכלל. ער מוז פּראָדוצירן מעהרווערטה. נאָר **דער** אַרבייטער איז פּראָדוקטיוו, וועלכער פּראָדוצירט מעהרווערטה פאַר'ן קאַפּי־טאַליסט אָדער דיענט פאַר דער זעלבסט־פערווערטונג פון קאַפּיטאַל. אויב מען מעג נעהמען אַ ביישפּיעל מחוץ פון דער ספערע פון דער מאַטעריעלער פּראָדוקציאָן, קאָן מען זאָגען, אַז אַ שוהל־לעהרער איז אַ פּראָדוקטיווער אַרבייטער, ניט ווען ער בעאַרבייט נאָר די קינ־דערשע קעפּלעך, נאָר ווען ער אַרבייט זיך אויס, כדי צו מאַכען רייך דעם אונטערנעהמער. דאָס, וואָס דער לעצטער האָט זיין קאַ־פּיטאַל אַריינגעלעגט אין אַ לעהר־פאַבריק אנשטאָט אין אַ וואורשט־פאַבריק, מאַכט אין דער שייכות קיין ענדערונג ניט. דער בעגריף פון דעם פּראָדוקטיווען אַרבייטער שליסט דעריבער בשום אופן ניט איין בלויז די שייכות צווישען טהעטיגקייט און נוץ־ווירקונג,

שטופּע צו איהם, ווי זי איז עס טאַקע געווען ביים סוף פון מיטעל־אַלטער. ענדליך קאָנען געוויסע צווישענדיגע פאָרמען, ווי עס בע־ווייזט דערביישפּיעל פון דער מאָדערנער הויז־אַרבייט, ערטערווייז רעפּראָדוצירט ווערן אויף דעם הינטערגרונד פון דער גרויס־אינ־דוסטריע, הגם מיט אַ גאַנץ פערענדערטען אויסזעהן.

אויב די בלויז־פאָרמעלע אונטערוואָרפענקייט פון דער אַרבייט אונטער דעם קאַפּיטאַל איז גענוג פאַר דער פּראָדוקציאָן פון אַב־סאָלוטען מעהרווערטה; אויב עס איז גענוג, צום ביישפּיעל, אַז האַנדווערקער, וועלכע האָבען פריהער געאַרבייט פאַר זיך אַליין, אָדער אפילו אַלס געזעלען פון אַ צעך־מייסטער, זאָלען איצטער אַריינטרעטען אַלס לוין־אַרבייטער אונטער דעם דירעקטען קאָנטראָל פון אַ קאַפּיטאַליסט—צייגט זיך, פון דער אַנדער זייט, ווי די מע־טאָדען פאַר דער פּראָדוקציאָן פון דעם רעלאַטיווען מעהרווערטה זיינען אין דערזעלביגער צייט אויך מעטאָדען פאַר דער פּראָדוק־ציאָן פון דעם אַבסאָלוטען מעהרווערטה. מעהר נאָך, די אָהן אַ שיעור'דיגע פערלענגערונג פון דעם אַרבייטס־טאָג האָט זיך אַרויס־געשטעלט אַלס דער אייגענטימליכסטער פּראָדוקט פון דער גרויס־אינדוסטריע. בכלל הערט אויף דער ספּעציפיש־קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן צו זיין בלויז אַ מיטעל פאַר דער פּראָדוקציאָן פון רעלאַטיווען מעהרווערטה, אַזויבאַלד ווי ער קאָנטראָלירט אַ גאַנצען פּראָדוקציאָנס־צווייג, און נאָך מעהר—אַזויבאַלד ווי ער האָט געוואונען דעם קאָנטראָל איבער אַלע וויכטיגע פּראָדוקציאָנס־צוויי־גען. ער ווערט דאַן די אַלגעמיינע, געזעלשאַפטליך הערשענדע פאָרם פון דעם פּראָדוקציאָנס־פּראָצעס. אַלס ספּעציעלע מעטאָדע פאַר דער פּראָדוקציאָן פון רעלאַטיווען מעהרווערטה ווירקט ער נאָך, ערשטענס נאָר אַזוי ווייט ווי ער כאַפּט אַרום אינדוסטריען, וועלכע זיינען ביז אַהער געווען בלויז פאָרמעל אונטערגעוואָרפען אונטער דעם קאַפּיטאַל, דאָס הייסט בעת ער פערגרעסערט די ספערע פון זיין ווירקונג. צווייטענס, אַזוי ווייט ווי די אינדוסט־ריען, וואָס זיינען שוין אַרונטערגעפאַלען אונטער זיין איינפלוס, ווערן נאָכאַנאַנד רעוואָלוציאָנירט דורך ענדערונגען אין די מעטאָדען פון פּראָדוקציאָן.

אַלגעמיינע גרונדלאַגע פון דעם קאַפּיטאַליסטישען סיסטעם און דעם אָנהויב־פּונקט פון דער פּראָדוקציאָן פון רעלאַטיווען מעהרוועֶרטה. ביי דער לעצטער איז דער אַרבייטס־טאָג שוין לכתחילה צוטיילט אין צוויי שטיקער: אין נויטווענדיגער אַרבייט און מעהר־אַרבייט. כדי צו פערלענגערן די מעהר־אַרבייט, ווערט די נויטווענדיגע אַר־בייט פערקירצט דורך מעטאָדען, וועלכע מאַכען אַז דער עקוויוואַ־לענט פון דעם אַרבייט־לוין זאָל פּראָדוצירט ווערן אין וועניגער צייט. די פּראָדוקציאָן פון דעם אַבסאָלוטען מעהרוועֶרטה דרעהט זיך נאָר אַרום דער לענג פון דעם אַרבייטס־טאָג; די פּראָדוקציאָן פון דעם רעלאַטיווען מעהרוועֶרטה רעוואָלוציאָנירט דורך און דורך די טעכנישע פּראָצעסען פון דער אַרבייט און די געזעלשאַפטליכע גרופּירונגען.

די פּראָדוקציאָן פון דעם רעלאַטיווען מעהרוועֶרטה איז דעריי־בער משער אַ ספּעציפיש־קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, וועלכער ענטשטעהט נאַטורמעסיג און ווערט ענטוויקעלט, צוזאַמען מיט זיינע מעטאָדען, מיטלען און בעדינגונגען גופא, ערשט אויפ׳ן באַזיס פון דער פאָרמעלער אונטערוואָרפענקייט פון דער אַרבייט אונטער דעם קאַפּיטאַל. אָנשטאָט דער פאָרמעלער אונטערוואָר־פענקייט קומט [אין פערלויף פון דער ענטוויקלונג] די רעעלע אונ־טערוואָרפענקייט פון דער אַרבייט אונטער׳ן קאַפּיטאַל.

עס וועט זיין גענוג בלויז אָנצו־ווייזען אויף צווישענדיגע פאָר־מען, אין וועלכע די מעהר־אַרבייט ווערט ניט אַרויסגעפּומפּט דורך דירעקטען צוואַנג פון דעם פּראָדוצירער, און וואו דער פּראָדוצירער אַליין איז נאָך ניט פאָרמעל אונטערוואָרפען צום קאַפּיטאַל. אין די דאָזיגע פאָרמען האָט דער קאַפּיטאַל נאָך ניט בעקומען קיין דירעקטען קאָנטראָל איבער דעם אַרבייט־פּראָצעס. נעבען די זעלב־שטענדיגע פּראָדוצירער, וועלכע פיהרן אָן זייערע מלאכות און אַקער־בוי אויף דעם טראַדיציאָנעלען, אַלט־מאָדישען וועג, טרעט אַרויס דער וואוכערער אָדער דער סוחר, דער וואוכער־קאַפּיטאַל אָדער דער האַנדעלס־קאַפּיטאַל, וועלכער זויגט זיי אויס ווי אַ פּאַראַזיט. ווען אָט די פאָרם פון עקספּלואַטאַציע איז די פאָרהערשענדע אין אַ גע־זעלשאַפט, שליסט זי אויס דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן; זי קאָן אָבער, פון דער אַנדער זייט, זיין אַן איבערגאַנג־

אָהן געצאָלט פאַר אַנדערע. אָהן אַ געוויסען פּראָדוקטיוויטעט־גראַד פון דער אַרבייט האָט דער אַרבייטער ניט קיין איבעריגע צייט אין זיין רשות; אָהן אַזאַ איבערפליסיגע צייט איז ניטאָ קיין מעהר־אַרבייט און ממילא קיינע קאַפּיטאַליסטען, אָבער אויך ניט קיין שקלאַווען־האַלטער, קיינע פעאָדאַלע באַראָנען, מיט איין וואָרט: קיין קלאַס פון גרויס־בעזיצער.[1]

מען קאָן אויף דעם אופן זאָגען, אַז מעהרווערטה רוהט אויף אַ נאַטור־באַזיס, אָבער דאָס קאָן נאָר געזאָגט ווערן אין דעם גאַנץ־אַלגעמיינעם זין, אַז עס איז ניטאָ קיין אַבסאָלוטע שטערונג פון דער נאַטור, וואָס זאָל איינעם אָבהאַלטען צו בעפרייען זיך אַליין פון דער אַרבייט, וואָס איז נויטיג פאַר זיין אייגענער עקזיסטענץ, און אַרויפוואַרפען דאָס אויף אַנאַנדערען: פּונקט אַזוי ווי צום ביישפּיעל, עס איז ניטאָ קיין אַבסאָלוטע שטערונג פון דער נאַטור, וואָס זאָל איינעם אָבהאַלטען צו פערברויכען אַנאַנדער מענשען'ס פלייש אַלס נאַהרונג.*[1]

מען מוז כלל ניט צונויפבינדען קיינע מיסטישע פאָרשטעלונגען, ווי דאָס קומט אָפט פאָר, מיט דער דאָזיגער פון נאַטור אויסענטוויקעלטער פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט. נאָכדעם ערשט ווי די מענשען האָבען זיך אַרויסגעאַרבייט פון זייער טיערישען צושטאַנד, ווען זייער אַרבייט גופא, הייסט עס, איז שוין אין אַ געוויסען גראַד פערגעזעלשאַפטליכט, וואַקסען אויס פערהעלטעניסען, אין וועלכע די מעהר־אַרבייט פון איין מענשען ווערט דער עקזיסטענץ־בעדינג פון אַנאַנדערען. אין בעגינען פון דער ציוויליזאַציע זיינען די בעקומענע פּראָדוקטיוו־קרעפטען פון דער אַרבייט קליין, אָבער אַזוי זיינען אויך די בעדערפענישען, וועלכע

[1] די עקזיסטענץ אַליין פון קאַפּיטאַליסטישע אונטערנעהמער אַלס אַ בעזונדער קלאַס הענגט אָב פון דער פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט.“ (Ramsay, “An Essay on the Distribution of Wealth”, London 1821, p. 206.)

„ווען יעדער מענשען'ס אַרבייט וואָלט נאָר געווען גענוג צו פּראָדוצירן פאַר זיין אייגענער חיונה, וואָלט ניט געקאָנט זיין קיין אייגענטום.“ (Ravenstone, “Thoughts on the Funding System”, London 1824, p. 14, 15.)

[1*] לויט אַן אויסרעכענונג, וואָס איז ניט לאַנג געמאַכט געוואָרן, לעבען אין די שוין אויסגעפאָרשטע ערד־טיילען אַליין ווייניגסטענס 4 מיליאָן קאַניבאַלען.

פון אַ געוויסען שטאַנדפּונקט זעהט אויס, אַז דער אונטערשייד צווישען אבסאָלוטען און רעלאַטיווען מעהרווערטה איז איבערהויפּט נישט מעהר ווי אַ פערבלענדעניש. דער רעלאַטיווער מעהרווערטה איז אבסאָלוט, וואָרים ער איז משער אַן אבסאָלוטע פערלענגערונג פון דעם אַרבייטס־טאָג אריבער דער אַרבייט־צייט, וואָס איז נויטווענדיג פאַר דער עקזיסטענץ פון דעם אַרבייטער גופא. דער אבסאָלוטער מעהרווערטה איז רעלאַטיוו, וואָרים ער איז משער אַן ענטוויקלונג פון דער אַרבייטס־פּראָדוקטיוויטעט, וועלכע מאַכט מעגליך צו בעשרענקען די נויטווענדיגע אַרבייט־צייט אויף איין טייל פון דעם אַרבייטס־טאָג. האַלט מען אָבער אין אויג די בעוועגונג פון דעם מעהרווערטה, דאַן פערשווינדט אָט דער אויסזעהן פון איינערלייקייט. ווי נאָר דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־אופן איז איינמאָל איינגעפיהרט און איז געוואָרן דער אַלגעמיינער פּראָדוקציאָנס־אופן, לאָזט זיך דער אונטערשייד צווישען אבסאָלוטען און רעלאַטיווען מעהרווערטה פיהלען, אזוי באַלד ווי עס האַנדעלט זיך וועגען פערגרעסערן די ראַטע פון מעהרווערטה איבערהויפּט. אָנגענומען, אַז די אַרבייט־קראַפט ווערט בעצאָהלט לויט איהר ווערטה, שטעהט אונז דאַן אַנטקעגען די פאָלגענדע אַלטערנאַטיווע [ברירה]: אויב די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט און איהר נאָרמאַל־גראַד פון אינטענסיוויטעט איז אַ בעשטימטע, קאָן די ראַטע פון מעהרווערטה פערגרעסערט ווערן נאָר דורך אַן אבסאָלוטער פערלענגערונג פון דעם אַרבייטס־טאָג; אויב, פון דער אַנדער זייט, דער גרעניץ פון דעם אַרבייטס־טאָג איז אַ בעשטימטער, קאָן די ראַטע פון מעהרווערטה פערגרעסערט ווערן נאָר דורך אַ רעלאַטיווער ענדערונג אין דער גרויס פון זיינע בעשטאַנדטיילען, פון דער נויטווענדיגער אַרבייט און דער מעהר־אַרבייט—אַן אומשטאַנד, וואָס איז משער פון זיין זייט, אויב דער לוין זאָל ניט אַרונטערפאַלען אונטער דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט, אַן ענדערונג ענטוועדער אין דער פּראָדוקטיוויטעט אָדער אין דער אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט.

אויב דער אַרבייטער דאַרף האָבען זיין גאַנצע צייט, כדי צו פּראָדוצירן די נויטיגע לעבענסמיטלען צו דערהאַלטען זיך אַליין און זיין פאַמיליע, דאַן בלייבט איהם ניט קיין צייט צו אַרבייטען

וואָס קלענער עס איז די צאָהל נאַטור־בעדערפעגישען, וועלכע מוזען אבסאָלוט בעפריעדיגט ווערן, און וואָס גרעסער עס איז די נאַטירליכע באָדען־פרוכטבאַרקייט און די גינסטיגקייט פון קלימאַט, אַלץ קלענער איז די אַרבייט־צייט, וואָס איז נויטווענדיג פאַר דער אויפהאַלטונג און רעפּראָדוקציאָן פון דעם פּראָדוצירער. פאָלגליך קאָן אויך זיין אַלץ גרעסער דער עודף (איבערשוס) פון זיין אַרבייט פאַר אַנדערע אַריבער זיין אַרבייט פאַר זיך אַליין. אַזוי האָט שוין דיאָדאָרוס בעמערקט וועגען די אַלטע עגיפּטיאַנער: „עס איז לחלוטין אונגלויבליך, ווי ווייניג מיה און קאָסטען די ערציהונג פון זייערע קינדער פעראורזאַכט זיי. זיי קאָכען פאַר זיי די נעקסטע בעסטע איינפאַכע שפּייז; זיי גיבען זיי אויך צו עסען דעם נידע־ריגען טייל פון דעם פּאַפּירוס־שטאַם, אויף וויפיעל מען קאָן איהם בראָטען אין פייער, און די וואָרצלען און שטענגלעך פון די זומפּ־געוויקסען, טיילווייז רויה, טיילווייז געקאָכט און געבראָטען. די מעהרסטע קינדער געהען אַרום נאַקעט און באָרפוס, ווייל די לופט איז אַזוי מילד. דעריבער קאָסט אַ קינד זיינע עלטערן, ביז עס וואַקסט אויס, איינגאַנצען נישט מעהר ווי 20 דראַכמען [ווייניגער אַן ערך ווי 20 דייטשע מאַרק]. דאָס איז די הויפּט־דערקלערונג פאַר וואָס די בעפעלקערונג איז אין עגיפּטען אַזוי צאָהלרייך, און פאַר וואָס זיי האָבען געקאָנט אונטערנעהמען אַזעלכע גרויסע ווערק.“ [3] פונדעסטוועגען זיינען די גרויסע בוי־ווערק פון דעם אַלטען עגיפּטען ניט אַזויפיעל די פאָלגע פון דעם אומפאַנג פון זיין בעפעלקערונג, ווי פון דער גרויסער פּראָפּאָרציע, אין וועלכער מען האָט די בעפעלקערונג געקאָנט פריי אויסנוצען. אַזוי ווי דער איינצעלנער אַרבייטער קאָן אַרויסגעבען אַלץ מעהר מעהר־אַרבייט, וואָס ווייניגער עס איז זיין נויטווענדיגע אַרבייט־צייט, אַזוי אויך, וואָס קלענער עס איז דער טייל אַרבייטער־בעפעלקערונג, וואָס פאָ־דערט זיך צו פּראָדוצירן די נויטווענדיגע לעבענסמיטלען, אַלץ גרע־סער איז איהר טייל, וואָס קאָן בענוצט ווערן פאַר אַנדערע אַרבייטען.

נעהמען מיר איינמאָל אָן די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן, ווערט דאַן, אויב די אומשטענדען בלייבען זאָנסט דיזעלביגע און די

[3] דיאָדאָרוס סיקולוס, „ביבליאָטהעקאַ היסטאָריקאַ, בוך 1, קאַפּ. 80.

ענטוויקלען זיך מיט און דורך די מיטלען פון זייער בעפּריעדיגונג. אין יענער ערשטער פּעריאָדע, וויעדער, איז די פּראָפּאָרציע פון די טיילען פון דער געזעלשאַפט, וועלכע לעבען פון פרעמדער אַרבייט, אונענדליך קליין לגבי דער מאַסע פון דירעקטע פּראָדוצירער. מיט דעם פאָרטשריט פון דער געזעלשאַפטליכער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט וואַקסט די דאָזיגע פּראָפּאָרציע אַבסאָלוט און רעלאַ־טיוו.[2] די קאַפּיטאַל־שייכות וואַקסט איבעריגענס אויס אויף אַן עקאָנאָמישען באָדען, וועלכער איז דער פּראָדוקט פון אַ לאַנגען ענטוויקלונגס־פּראָצעס. די עקזיסטירענדע פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט, וועלכע איז די גרונדלאַגע פון דער קאַפּיטאַל־שייכות, איז ניט אַ מתנה פון דער נאַטור, נאָר פון דער געשיכטע, פון אַ נע־שיכטליכער ענטוויקלונג, וואָס איהרע פּעריאָדען פאַסען אום ניט קיין יאָהרהונדערטען, נאָר טויזענדע יאָהרהונדערטען.

אָבגעזעהן פון דער מעהר אָדער ווייניגער ענטוויקעלטער גע־שטאַלט פון דער געזעלשאַפטליכער פּראָדוקציאָן, הענגט אָב די פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט פון נאַטור־בעדינגונגען. זיי קאָנען אַלע צוריקגעפיהרט ווערן צו דער נאַטור פון׳ם מענשען גופא, ווי ראַסע א.אז.וו. און צו דער נאַטור וואָס רינגעלט איהם אַרום. די אויסערליכע נאַטור־בעדינגונגען צופאַלען עקאָנאָמיש אויף צוויי גרויסע קלאַסען: אויף נאַטירליכען רייכטום אין ל ע ב ע נ ס מ י ט־ ל ע ן, ד.ה. פרוכטבאַרקייט פון באָדען, וואַסערן רייך אין פיש א.אז.וו., און אויף נאַטירליכען רייכטום אין אַ ר ב י י ט ס־מ י ט־ ל ע ן, ווי וואַסערפאַלען, שיפבאַרע טייכען, האָלץ, מעטאַלען, קויה־לען א.אז.וו. אין אָנפאַנג פון דער ציוויליזאַציע וועגט אַריבער די ערשטע פאָרם פון נאַטירליכען רייכטום, אויף אַ העכערער ענט־וויקלונג־שטופע—די צווייטע פאָרם. פערגלייכט צום ביישפּיעל ענגלאַנד מיט אינדיען, אָדער אין דער אַלטער וועלט אַטהען און קאָרינטה מיט די לענדער ביים ברעג פון שוואַרצען ים.

[2] ביי די ווילדע אינדיאַנער פון אַמעריקא געהערט כמעט אַלץ דעם אַרביי־טער, 99 הונדערטלעך פון דעם פּראָדוקט קאָן צוגעשריבען ווערן צו דער אַרבייט. אין ענגלאַנד קומט אפשר קיין צוויי־דריטעל ניט אויס פאַר דעם אַרבייטער. “The Advantages of the East India Trade etc.”, London 1720, p. 73.)

אָדער אייננעהמען דורך דער אַרבייט פון מענשליכע הענד אויף אַ גרויסען מאַסשטאַב, שפּיעלט די וויכטיגסטע ראָליע אין דער געשיכטע פון דער אינדוסטריע. אַזוי צום ביישפּיעל איז די וואַסער־רעגולירונג אין עגיפּטען,[5] אין דער לאַמבאַרדיי, האָללאַנד א.אז.וו. אָדער אין אינדיע, פּערסיע א.אז.וו., וואו די בעוואַסערונג דורך קינסטליכע קאַנאַלען גיט דעם באָדען ניט נאָר דאָס אונבעדינגט־נויטיגע וואַסער, נאָר ברענגט איהם אויך, מיט דעם שליים פון די בערג, מינעראַלע פּערטיליזאַטאָרס. דער סעקרעט פון דער בליהענדער אינדוסטריע אין שפּאַניען און סיציליען, אונטער דער אַראַבישער הערשאַפט, איז געווען די קאַנאַליזאַציע.[6]

גינסטיגע נאַטור־בעדינגונגען גיבען אַלעמאָל נאָר די מעגליכקייט, אָבער קיינמאָל ניט די ווירקליכקייט פון דער מעהר־אַרבייט, פאָלגליך פון מעהרווערטה אָדער פון מעהר־פּראָדוקט. די פערשיידענע נאַטור־בעדינגונגען פון דער אַרבייט האָבען די ווירקונג, וואָס דערזעלביגער סכום אַרבייט בעפריעדיגט אין פערשיידענע לענדער פערשיידענע בעדערפעניסען,[7] און פאָלגליך וואָס די נויטווענדיגע

[5] די נויטווענדיגקייט צו בערעכענען די פּעריאָדען פון דער בעוועגונג פון דעם נילוס האָט געשאַפען די עגיפּטישע אַסטראָנאָמיע און מיט איהר די הערשאַפט פון דעם פּריסטער־קלאַס אַלס אַנפיהרער פון דער אַגריקולטור. „די ווענדונג פון דער זון איז דער צייט־פּונקט פון יאָהר, ווען דער נילוס הויבט אָן צו ווערן פול, און דעריבער האָבען די עגיפּטיאַנער געמוזט בעאָבאַכטען די דאָזיגע ווענדונג מיט דער גרעסטער אויפמערקזאַמקייט.... עס איז געווען וויכטיג פאַר זיי פעסטצושטעלען די דאָזיגע פּעריאָדע, כדי צו וויסען ווי זיך צו פיהרען אין זייערע לאַנדווירטשאַפטליכע אונטערנעהמונגען. זיי האָבען דעריבער געמוזט זוכען אַ דייטליכען צייכען אין הימעל פון דעם ווידערקעהר פון דעם דאָזיגען פּונקט. (קיוויע, „אבהאַנדלונג וועגען די בעוועגונגען פון דער ערד“, פּראַנצ., פּאַריז 1863, ז. 141.)

[6] איינע פון די מאַטעריעלע גרונדלאַגען פון דער מאַכט פון׳ם שטאַאַט איבער די צעוואָרפענע קליינע פּראָדוקציאָנס־אָרגאַניזמען פון אינדיע איז געווען די רעגולירונג פון דעם וואַסער־צופלוס. די מאַהאַמעדאַנישע הערשער פון אינדיע האָבען דאָס בעסער פערשטאַנען איידער זייערע ענגלישע נאַכפאָלגער. מיר ווילען נאָר דערמאָנען דעם הונגער פון 1866, וועלכער האָט געקאָסט דאָס לעבען פון מעהר ווי אַ מיליאָן הינדוסען אין דעם דיסטריקט אָריססאַ פון בענגאַלען.

[7] „עס זיינען ניטאָ קיינע צוויי לענדער, וועלכע גיבען אַרוים אַ גלייכע צאָהל לעבענסמיטלען אין דערזעלביגער מאָס און מיט דעמזעלביגען סכום אַרבייט. די

לענג פון ארבייטס־טאָג איז א בעשטימטע, זיך בייטען די גרויס פון דער מעהר־אַרבייט לויט די נאַטור־בעדינגונגען פון דער אַרבייט, ספּעציעל לויט דער פּרוכטבאַרקייט פון באָדען. דערפון פאָלגט אָבער בשום אופן ניט פערקעהרט, אז דער פּרוכטבאַרסטער באָדען איז דער פּאַסענדסטער פאַר דעם וואוקס פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן. ער איז משער די הערשאַפט פונ׳ם מענשען איבער דער נאַטור. וואו די נאַטור איז צו־פערשווענדעריש, „האַלט זי דעם מענשען אין די הענד, ווי א קינד פאַר די פיהר־שנירלעך.“ זי לעגט אויף איהם ניט ארויף די נויטווענדיגקייט זיך אַליין צו ענטוויקלען.[4] ניט דער טראָפּישער קלימאַט מיט זיין איבערוואוקס פון פלאַנצען־לעבען איז דאָס מוטער־לאַנד פון קאַפּיטאַל, נאָר דער ערד־פּאַס מיט א מעסיגען קלימאַט. ניט די אבסאָלוטע פּרוכטבאַרקייט פון באָדען, נאָר די דיפערענצירונג פון באָדען, די פערשיידענאַרטיגקייט פון זיינע נאַטירליכע פּראָדוקטען, מאַכט אויס דעם באַזיס פון דער געזעלשאַפטליכער צוטיילונג פון דער אַרבייט און טרייבט דעם מענשען, דורך די וועקסלונגען פון די נאַטור־אומשטענדען, אין וועלכע ער לעבט, צו פערפיעלפאַכען זיינע אייגענע בעדערפענישען, פעהיגקייטען, אַרבייטס־מיטלען און אַרבייטס־אופנים. די נויטווענדיגקייט צו קאָנטראָלירן א נאַטור־קראַפט געזעלשאַפטליך, צו זיין שפּאָרעוודיג מיט איהר, זי אָנצואייגענען

[4] „דער ערשטער (דער נאַטירליכער רייכטום), ווי גוט און ניצליך ער איז, מאַכט ער אבער די בעפעלקערונג זאָרגלאָז, שטאָלץ און גענייגט צו זיין פערשווענדעריש; פערקעהרט דער לעצטער פאַל צווינגט צו וואַכזאַמקייט, צו שאַפען ליטעראַטור, קונסט און פּאָליטיק.“ (“England’s Treasure by Foreign Trade. Or the Balance of Our Foreign Trade is the Rule of Our Treasure. Written by Thomas Mun, of Lodon, Merchant, and now published for the Common Good by his Son John Mun.” London 1669, p. 181, 182.) „איך קאָן אויך ניט געפינען קיין זאך, וואָס וואָלט געווען אַן ערגערע קללה פאַר א פאָלק, ווי צו ווערן פערזעצט אויף א שטיק לאַנד, וואו די שאַפונג פון לעבענסמיטלען קומט גרעסטענטיילס פאַר פון זיך אַליין, און דער קלימאַט פאָדערט ווינציג זאָרג פאַר קליידונג און בעשיצונג פון וועטער.... געוויס קאָן אויך זיין אן עקסטרעם אויף דער אַנדער זייט. א באָדען, פון וועלכען די אַרבייט קאָן ניט ארויסבעקומען קיין פּראָדוקט, איז פונקט אַזוי שלעכט ווי א באָדען, וועלכער טראָגט רייכע פרוכט גאָר אָהן אַרבייט.“ (“An Inquiry into the Present High Price of Provisions”, London 1767, p. 10.)

און קאָן אויך געבען פון 500 ביז 600 פונט. מען געהט דאָרט אין וואַלד און מען האַקט זיך אָן ברויט, פּונקט ווי מען געהט ביי אונז און מען האַקט אָן האָלץ."[9] אָנגענומען, אַז אַזאַ מזרח־אַזיאַטישער ברויט־האַקער דאַרף האָבען 12 אַרבייט־שטונדען אַ וואָך, כּדי צו בעפריעדיגען אַלע זיינע בעדערפעניסען. וואָס די גוטסקייט פון דער נאַטור גיט איהם, איז אַ סך לעדיגע צייט. כּדי צו קאָנען די לעדיגע צייט פערווענדען פאַר זיך אַליין, איז נויטיג אַ גאַנצע רייה פון געשיכטליכע אומשטענדען; כּדי ער זאָל זי אוועקגעבען אין מעהר־אַרבייט פאַר פרעמדע פּערזאָנען, פאָדערט זיך אָן אויסער־ליכער צוואַנג. וואָלט איינגעפיהרט געוואָרן אַ קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן, וואָלט דער בראַווער מענש אפשר געדאַרפט אַרביי־טען 6 טעג אַ וואָך, כּדי צו נעהמען פאַר זיך אַליין דעם פּראָדוקט פון איין אַרבייטס־טאָג. די גוטסקייט פון דער נאַטור דערקלערט ניט פאַרוואָס ער אַרבייט איצטער 6 טעג אַ וואָך, אָדער פאַרוואָס ער גיט אַרויס 5 טעג מעהר־אַרבייט, ד.ה. איז אַזאַ אונגעהויערן מעהר־פּראָדוקט. זי דערקלערט נאָר פאַרוואָס זיין נויטווענדיגע אַרבייט־צייט איז בעשרענקט נאָר אויף איין טאָג אין דער וואָך. אויף קיין פאַל אָבער נעהמט זיך ניט זיין מעהר־פּראָדוקט פון עפּעס אַ געהיימער אייגענשאַפט, וואָס איז איינגעבוירן אין דער מענש־ליכער אַרבייט.

אַזוי ווי די געשיכטליך־ענטוויקעלטע, די געזעלשאַפטליכע פּראָ־דוקטיוו־קרעפטען פון דער אַרבייט, אַזוי ווייזען זיך אַרויס אויך די נאַטור־בעדינגטע פּראָדוקטיוו־קרעפטען אַלס פּראָדוקטיוו־קרעפטען פון דעם קאַפּיטאַל, אין וועלכען די אַרבייט איז פערקערפּערט.

ריקאַרדאָ קימערט זיך קיינמאָל ניט וועגען דעם אורשפּרונג פון מעהרווערטה. ער בעהאַנדעלט איהם ווי אַ זאַך, וואָס ליעגט אין דער נאַטור פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, וועלכער אופן איז אין זיינע אויגען די נאַטירליכע פאָרם פון דער געזעל־שאַפטליכער פּראָדוקציאָן. ווען ער רעדט וועגען דער פּראָדוקטי־וויטעט פון דער אַרבייט, זוכט ער ניט אין איהר די אורזאַך פון

[9] פ. שואוו: „די ערדע, די פלאַנצע אונד דער מענש", 2טע אויפלאַגע, לייפּציג 1854, ז. 148.

אַרבייט־צייט איז פערשיידען ביי זאַנסט גלייכע (אַנאַלאָגע) אומ־שטענדען. די אומשטענדען ווירקען אויף דער מעהר־אַרבייט נאָר ווי נאַטור־גרעניצען, ד.ה. דורכדעם וואָס זיי בעשטימען דעם פּונקט, ווען עס קאָן זיך אָנפאַנגען די אַרבייט פאַר אַנדערע. אין דעם ערך וואָס די אינדוסטריע מאַכט פאָרטשריט, רוקט זיך דער דאָזיגער נאַטור־גרעניץ אויף צוריק. אינמיטען פון דער וועסט־אייראָפּעאי־שער געזעלשאַפט, וואו דער אַרבייטער קויפט זיך איין די ערלויב־ניש צו אַרבייטען פאַר זיין אייגענער עקזיסטענץ, נאָר דורך מעהר־אַרבייט, בילדעט מען זיך לייכט איין, אַז עס איז אַ מיטגעבוירענע אייגענשאַפט פון דער מענשליכער אַרבייט אַרויסצוגעבען אַ מעהר־פּראָדוקט.[8] נעהמט אָבער צום ביישפּיעל דעם איינוואוינער פון די מזרח־אינזלען פון דעם אַזיאַטישען אַרכיפּעלאַגוס, וואו דער סאַגאָ וואַקסט ווילד אין וואַלד. „בעת די איינוואוינער האָבען זיך אי־בערצייגט, בויערענדיג אַ לאָך אין דעם בוים, אַז דער מאַרך פון בוים איז שוין צייטיג, האַקען זיי אָב דעם שטאַם און צוטיילען איהם אין עטליכע שטיקער; דער מאַרך ווערט אַרויסגעקראַצט, געמישט מיט וואַסער און דורכגעזייהט, און עס ווערט דערפון סאַגאָ־מעהל פאַרטיג צום געברויך. איין בוים גיט געוועהנליך 300 פונט

בעדערפענישען פון די מענשען ווערן גרעסער אדער קלענער, לויט דער שטרענג־קייט אדער מילדקייט פון דעם קלימאַט, אין וועלכען זיי לעבען. דער ערך פון דעם האַנדעל וואָס די איינוואוינער פון פערשיידענע לענדער זיינען געצוואונגען צו פיהרן, קאָן דעריבער ניט זיין אומעטום דערזעלביגער, און עס איז ניט פּראַקטיש צו בעשטימען די גרויס פון דעם חלוק אַנדערש ווי דורך די גראַדען פון היטץ און קעלט. מען קאָן דעריבער ציהען דערפון דעם אַלגעמיינעם שלוס, אַז די מאַסע אַרבייט, וואָס פאָדערט זיך פאַר אַ בעשטימטער צאָהל פון דער בעפעלקערונג, איז אין אַ קאַלטען קלימאַט די גרעסטע און איז אַ וואַרעמען די קלענסטע. דען אין דעם ערשטען דאַרפען די מענשען האָבען ניט נאָר מעהר קליידער, נאָר אויך מעהר אַרבייט צו בעאַרבייטען דעם באָדען, איידער אין דעם אַנדערן.“ (“An Essay on the Governing Causes of the Natural Rate of Interest”, London 1750, p. 60.) דער פערפאַסער פון אַט דער עפּאָכע־מאַכענדער אַנאָנימער שריפט, איז J. Massey. יום האָט פון דעם ווערק גענומען זיין צינז־טעאָריע.

[8] „יעדע אַרבייט (עס שיינט אַז דאָס געהערט אויך צו דעם בירגער׳ס רעכט און פליכטען) מוז געבען אַן איבערשוס.“ (פּרודאָן.)

גער אויסגעהאלטען ווי די צייט, וואס פאדערט זיך זיי צו בויען, וואלטען די פויגלען זיך געמוזט בעגעהן אהן נעסטען.

איינמאל האט מילל פעסטגעשטעלט אט די פונדאמענטאלע וואהרהייט, שטעלט ער שוין דורכדעם פעסט זיין יתרון איבער די מערקאנטיליסטען: „מיר זעהען, הייסט עס, אז דער פראפיט ענטשטעהט ניט פון דעם צווישען־פאל פונ׳ם אויסטויש, נאר פון דער פראדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט; און דער אלגעמיינער פראפיט פון א לאנד ווערט אלעמאל בעשטימט דורך דער פראדוקטיוו־קראפט פון דער ארבייט, סיי עס קומט פאר א וועלכער עס איז אויסטויש, סיי ניט. ווען עס וואלט ניט געווען קיין צוטיילונג פון בעשעפטיגונגען, וואלט ניט געווען ניט קיין קויף, ניט קיין פערקויף, אבער פראפיט וואלט אלץ געווען.“ עס קומט, הייסט עס, אויס, אז אויסטויש, קויף און פערקויף—די אלגעמיינע בעדינגונגען פון דער קאפיטאליסטישער פראדוקציאן—זיינען ניט מעהר ווי א ריינער צווישען־פאל, און עס וואלט אלץ געווען פראפיט אפילו אהן דעם קויף און פערקויף פון דער ארבייט־קראפט!

ווייטער: „אויב אלע ארבייטער פון א לאנד צוזאמען פראדוצירן 20 פראצענט מעהר איידער די סומע פון זייער לוין, דאן וועלען די פראפיטען זיין 20 פראצענט, קיין חלוק ניט ווי די פרייזען פון סחורות האלטען.“—דאס איז פון איין זייט א העכסט־געלונגענע טאוטאלאגיע, ווארים ווען ארבייטער פראדוצירן א מעהר־ווערטה פון 20 פראצענט פאר זייערע קאפיטאלען, וועלען די פראפיטען זיך פערהאלטען צום גאנצען לוין ווי 20 צו 100. פון דער אנדער זייט איז עס אבסאלוט פאלש, אז די פראפיטען „וועלען זיין 20 פראצענט.“ זיי מוזען אלעמאל זיין קלענער, ווייל פראפיטען ווערן בערעכענט אויף דער גאנצער סומע פון דעם אויסגעלעגטען קאפיטאל. דער קאפיטאליסט האט צום ביישפיעל אויסגעלעגט 500 פונט סטערלינג, דערפון 400 פונט סט. אין פראדוקציאנס־מיטלען און 100 פונט סט. אין ארבייט־לוין. די ראטע פון מעהר־ווערטה איז, ווי מיר האבען אנגענומען, 20 פראצענט, פאלגליך וועט זיין די פראפיט־ראטע ווי 20 צו 500, ד.ה. 4 פראצענט, און ניט 20 פראצענט.

דער עקזיסטענץ פון מעהרווערטה, נאָר בלויז די אורזאַך, וואָס בע־שטימט זיין גרויס. זיין שוהלע, פערקעהרט, האָט הויך פּראָקלאַ־מירט די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער ארבייט אַלס די ענטשטעהונג־אורזאַך פון פּראָפיט (לעז: מעהרווערטה). עס איז יעדענפאַלס א פאָרטשריט לגבי די מערקאַנטיליסטען, וועלכע האָבען פון זייער זייט ארויסגעפיהרט דעם גרעסערן פרייז פון די פּראָדוקטען איבער זייערע פּראָדוקציאָנס־קאָסטען פון דעם אויסטויש, פון דעם וואָס זיי ווערן פערקויפט פאַר מעהר איידער זייער ווערטה. טראָץ דעם האָט ריקאַרדאָ'ס שוהלע אויך נאָר ארומגעדרעהט זיך ארום דעם פּראָבלעם, אָבער זי האָט איהם ניט געלייזט. אָט די בורזשואזע עקאָנאָמען האָבען אין דער אמת'ן געהאַט דעם ריכטיגען אינ־סטינקט, אז עס איז זעהר געפעהרליך צו גריבלען זיך צו־טיעף אין דער ברענענדער פראַגע וועגען דעם אורשפּרונג פון מעהרווערטה. וואָס זאָל מען אָבער זאָגען וועגען דזשאהן סטוארט מילל, וועלכער קאָנסטאַטירט מיט גרויס חשיבות, א האַלבען יאָהרהונדערט נאָך ריקאַרדאָ, זיין העכערע שטעלונג איבער די מערקאַנטיליסטען, שלעכט ווידערהאָלענדיג די פוילע פּשט'לעך פון ריקאַרדאָ'ס ער־שטע וואולגאַריזירער?

מילל זאָגט: „די אורזאַך פון פּראָפיט איז דאָס, וואָס די ארבייט פּראָדוצירט מעהר איידער עס איז נויטיג פאַר איהר אויפ־האַלט.“ דאָס איז נאָך דערווייל נישט מעהר ווי די אַלטע גע־שיכטע; אָבער מילל וויל עפּעס צוגעבען זיין אייגענעס: „אָדער אַנדערש אויסגעדריקט, קומט אויס אַזוי: דער גרונד פאַרוואָס קאַ־פּיטאַל גיט אַ פּראָפיט איז דער, וואָס נאַהרונג, קליידער, רויה־שטאָפען און ארביימס־מיטלען געדויערן אַ לענגערע צייט איידער די צייט, וואָס פאָדערט זיך זיי צו פּראָדוצירן.“ מילל פערבייט דאָ די דויער פון דער ארבייט־צייט מיט דער דויער פון איהרע פּראָ־דוקטען. לויט אָט דער מיינונג וועט א בעקער, וואָס זיינע פּראָ־דוקטען געדויערן נאָר 1 טאָג, קיינמאָל ניט קאָנען ארויסציהען פון זיינע לוין־ארבייטער דעמזעלביגען פּראָפיט ווי א מאַשין־בויער, וועמעס פּראָדוקטען עס געדויערן 20 יאָהר און לענגער. געוויס פערשטעהט זיך, אז אויב די פויגעלשע נעסטען וואָלטען ניט לענ־

ווי ער וואָלט אויסגעליהען דעם דיפערענץ (?) צו זיין באַכ און דערנאָך בעקומען עס צוריק מיט צינזען."*° אין דער פאַקטישער ווירקליכקייט ליהט אויס דער ארבייטער דעם קאַפּיטאַליסט זיין ארבייט פאַר אַ וואָך אָדער מעהר אומזיסט, כדי צום סוף וואָך אָדער מעהר צו בעקומען איהר מארק־פּרייז; דאָס מאַכט איהם, לויט מילל'ן, פאַר אַ קאַפּיטאַליסט! אויף אַ פלאַכען פליין, זעהען אויס אפילו הויפענס ערד ווי בערגלעך; די פלאַך־קעפּיגקייט פון אונזער היינטיגער בורזשואזיע קאָן מען מעסטען לויט דעם קאַ־ליבער פון איהרע גרויסע גייסטער."

*° דזש. סט. מילל: „פּרינסיפּלס אוו פּאָליטיקאַל עקאָנאָמיע", לאָנדאָן 1868, ז. 252—253 און ווייטער.

מילל זאָגט ווייטער: * „איך נעהם אומעטום אָן דעם היינ־טיגען צושטאַנד, וועלכער הערשט מיט ווייניגע אויסנאַהמען אוּ־מעטום, וואו קאַפּיטאַליסטען און ארבייטער זיינען פערשיידענע קלאַסען, דאָס הייסט, אַז דער קאַפּיטאַליסט לעגט אויס אַלע הוצאות, אריינרעכענענדיג אויך דעם ארבייטער׳ס גאַנצע בעלוי־נונג." מילל נעהמט טאַקע אָן, אַז „עס איז ניט אבסאָלוט נויט־ווענדיג עס זאָל אַזוי זיין", אפילו ניט דאָרט, „וואו קאַפּיטאַליסטען און ארבייטער זיינען בעזונדערע קלאַסען." אין גענענטייל, „דער ארבייטער וואָלט געקאָנט וואַרטען ביז די ארבייט איז פאָלשטענדיג פאַרטיג מיט דעם גאַנצען טייל פון זיין לוין, וועלכער שטייגט אריבער די אבסאָלוט־נויטיגע לעבענס־בעדערפעניסען, און אפילו מיט דעם גאַנצען לוין, אויב ער האָט די נויטיגע מיטלען צו לעבען אין דער צווישען־צייט. אָבער אין דעם לעצטען פאַל וואָלט ער אין אַ געוויסען גראַד געווען אַ קאַפּיטאַליסט, וואָס האָט אריינ־געלעגט קאַפּיטאַל אינ׳ם געשעפט און שטעלט צו אַ טייל פון דעם פאָנד, וואָס איז נויטיג, כדי צו קאָנען פיהרן דאָס געשעפט ווייטער." פונקט אַזוי גוט האָט מילל געקאָנט זאָגען, אַז דער ארבייטער וועלכער לעגט אויס פאַר זיך ניט נאָר לעבענס־מיטלען, נאָר אויך די ארבייטס־מיטלען, איז אין דער ווירקליכקייט זיין אייגענער לוין־ארבייטער. אָדער ער וואָלט געקאָנט זאָגען, אַז דער אַמעריקאַנער פאַרמער איז זיין אייגענער שקלאַוו, נישט מעהר וואָס ער ארבייט פאַר זיך אנשטאָט פאַר אַ פרעמדען פריץ.

נאָכדעם ווי מילל האָט אונז אויף דעם אופן קלאָרליך בעוויזען, אַז די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן וואָלט אַלעמאָל עקזיסטירט, אפילו ווען זי עקזיסטירט ניט, איז ער קאָנזעקווענט גענוג צו בע־ווייזען, אַז אפילו ווען זי עקזיסטירט, עקזיסטירט זי אויך ניט. „און אפילו אין דעם פאָריגען פאַל (ווען דער קאַפּיטאַליסט לעגט אויס דעם לוין־ארבייטער פאַר גאָר די לעבענסמיטלען) קאָן דער ארביי־טער בעטראַכט ווערן פון דעמזעלבען שטאַנדפּונקט (דאָס הייסט אַלס קאַפּיטאַליסט). ווארים דערמיט, וואָס ער גיט אוועק זיין ארבייט אונטער דעם מאַרק־פּרייז (!), קאָן ער בעטראַכט ווערן,

*ווענדט אָט דער ציטאַטע זעה איבערזעצער׳ס פאָרוואָרט (ז. 16 און 17). מ.

מעהרווערטה ענגגען אָב פון דריי אומשטענדען : 1. די לענג פון
דעם אַרבייטס־טאָג אָדער די עקסטענסיווע גרויס פון דער אַרבייט ;
2. די נאָרמאַלע אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט אָדער איהר אינ־
טענסיווע גרויס, אַזוי אַז אַ בעשטימטער סכום אַרבייט ווערט
אַרויסגעגעבען אין אַ בעשטימטער צייט ; 3. ענדליך די פּראָדוק־
טיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, אַזוי אַז דערזעלביגער סכום אַרבייט
גיט אַרויס אין דערזעלביגער צייט אַ גרעסערן אָדער קלענערן סכום
פּראָדוקט, לויט דעם ענטוויקלונגס־גראַד פון די בעדינגונגען פון
דער פּראָדוקציאָן. עס איז קלאָר פון אויבען־אויף, אַז עס קאָנען
פאָרקומען זעהר פערשיידענע קאָמבינאַציעס, לויט נאָכדעם צי איי־
נער פון די דריי פאַקטאָרען איז קאָנסטאַנט און צוויי זיינען וואַ־
ריאַבעל, אָדער צוויי פאַקטאָרען זיינען קאָנסטאַנט און איינער איז
וואַריאַבעל, אָדער ענדליך צי אַלע זיינען גלייכצייטיג וואַריאַבעל.
די דאָזיגע קאָמבינאַציעס ווערן נאָך מעהר פערפיעלפאַכט דורכדעם,
וואָס בעת די דאָזיגע פאַקטאָרען ענדערן זיך אין דערזעלביגער צייט,
קאָנען אי די גרויס, אי די ריכטונג פון דער ענדערונג זיין פער־
שיידען. אין דאָס פאָלגענדע ווערן בעטראַכט נאָר די הויפּט־קאָמ־
בינאַציעס.

I. די גרויס פונ'ם אַרבייטס־טאָג און די אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט זיינען קאָנסטאַנט, די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט איז וואַריאַבעל.

אויף אָט דער השערה זיינען דער ווערטה פון דער אַרבייט־
קראַפט און דער מעהרווערטה בעשטימט דורך דריי געזעצען.

1. דער אַרבייטס־טאָג פון אַ געגעבענער גרויס שטעלט
זיך שטענדיג פאָר אין דעמזעלביגען ווערטה־פּראָדוקט [שאַפט
דיזעלביגע סומע ווערטה], וויפיעל עס זאָל זיך ניט בייטען די
פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט און מיט איהר די פּראָ־
דוקטען־מאַסע, און פאָלגליך דער פּרייז פון דער איינצעלנער
סחורה.

אויב 1 אַרבייט־שטונדע פון נאָרמאַלער אינטענסיוויטעט פּראָ־
דוצירט אַ ווערטה פון ½ שילינג, וועט אַן אַרבייטס־טאָג פון 12

פּופּצעהנטער קאַפּיטעל.

ענדערונג אין דער גרויס פונ׳ם פּרייז פון דער אַרבייט-קראַפט און פון מעהרווערטה.

מיר האָבען געזעהן, אַז דער ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט איז בעשטימט דורך דעם ווערטה פון די געוועהנהייטמעסיג-נויטווענדיגע לעבענסמיטלען פון דעם דורכשניטליכען אַרבייטער. די מאַסע [סומע, צאָהל] פון די דאָזיגע לעבענסמיטלען, הגם איהר פאָרם מעג זיך בייטען, איז אין אַ בעשטימטער עפּאָכע פון אַ בעשטימטער געזעלשאַפט אַ פעסט־געשטעלטע, און דעריבער קאָן זי בעהאַנדעלט ווערן אַלס אַ קאָנסטאַנטע גרויס. וואָס עס בייט זיך, איז דער ווערטה פון דער דאָזיגער מאַסע. עס זיינען פאַראַן צוויי אַנדערע פאַקטאָרען, וואָס געהען אַריין אין דער ווערטה־בעשטימונג פון דער אַרבייט־קראַפט. איינער איז די קאָסטען פון איהר ענטוויקלונג, וועלכע ענדערן זיך מיט דעם אופן פון איהר פּראָדוקציאָן; דער אַנדערער איז איהר נאַטור־פערשיידענהייט, צי זי איז די אַרבייט־קראַפט פון מענער אָדער פון פרויען, פון קינדער אָדער פון דער־וואַקסענע (רייף אָדער אונרייף). דער פערברויך פון די דאָזיגע פערשיידענע אַרבייט־קרעפטען, וועלכער העננט ווידער אָב פון דעם פּראָדוקציאָנס־אופן, מאַכט אַ גרויסען אונטערשייד אין די רעפּראָדוקציאָנס־קאָסטען פון דער אַרבייטער־פאַמיליע און אין דעם ווערטה פון דעם דערוואַקסענעם מענליכען אַרבייטער. אין דער פאָלגענדער אונטערזוכונג אָבער בלייבען אָט דיביידע פאַקטאָרען אויסגעשלאָסען.

מיר נעהמען אָן, 1. אַז די סחורות ווערן פערקויפט לויט זייער ווערטה; 2. אַז דער פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט שטייגט אמאָל אַריבער איהר ווערטה, אָבער פאַלט קיינמאָל ניט אונטער דעם ווערטה.

איז דאָס איינמאָל אָנגענומען, שטעלט זיך אַרויס, אַז די רע־לאַטיווע גרויסען פונ׳ם פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט און פון

סיידען די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט שטייגט; צום ביי־שפּיעל אין דעם אויבערשטען פאַל קאָן דער ווערטה פון דער אַר־בייט־קראַפט ניט אַרונטערפאַלען פון 3 אויף 2 שילינג, סיידען די פערגרעסערטע פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט ערלויבט צו פּראָדוצירן אין 4 שטונדען דיזעלביגע מאַסע לעבענסמיטלען, וועלכע האָבען פריהער געפאָדערט 6 שטונדען פאַר זייער פּראָדוקציאָן. פערקעהרט, דער ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט קאָן ניט שטייגען פון 3 אויף 4 שילינג, סיידען די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַר־בייט פאַלט, ד.ה. עס פאָדערן זיך 8 שטונדען פאַר דער פּראָדוקציאָן פון דערזעלביגער מאַסע לעבענסמיטלען, פאַר וועלכער עס זיינען פריהער גענוג געווען 6 שטונדען. דערפון פאָלגט, אַז די פערגרע־סערונג פון דער פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט וואַרפט אַרונ־טער דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט און הויבט דערמיט דעם מעהרווערטה; בעת פערקעהרט, די פערקלענערונג פון דער פּראָ־דוקטיוויטעט הויבט דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט און וואַרפט אַרונטער דעם מעהרווערטה.

פאָרמולירענדיג אָט דעם געזעץ האָט ריקאַרדאָ פערזעהן איין אומשטאַנד: הגם אַן ענדערונג אין דער גרויס פון דעם מעהר־ווערטה אָדער פון דער מעהר־אַרבייט מאַכט אַ פערקעהרטע ענ־דערונג אין דער גרויס פונ'ם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט אָדער פון דער נויטווענדיגער אַרבייט, פאָלגט אָבער בשום אופן ניט, אַז זיי ענדערן זיך אין דערזעלביגער פּראָפּאָרציע. אמת, זיי פער־מעהרן זיך אָדער פערמינערן זיך אויף דערזעלבער גרויס. די פּראָ־פּאָרציע אָבער, אין וועלכער יעדער טייל פונ'ם ווערטה־פּראָדוקט אָדער פון דעם אַרבייטס־טאָג פערמעהרט זיך אָדער פערמינערט זיך, הענגט אָב פון דער איינטיילונג, וואָס איז לכתחילה פאָרגע־קומען פאַר דער ענדערונג אין דער פּראָדוטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט. אויב דער ווערטה פון דער אַרבייט־קאַפט איז געווען 4 שילינג, אָדער די נויטווענדיגע אַרבייט־צייט 8 שטונדען, דער מעהרווערטה 2 שילינג אָדער די מעהר־אַרבייט 4 שטונדען, און אויב, צוליעב דער פערגרעסערטער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, פאַלט דער ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט אויף 3 שילינג אָדער די נויטווענדיגע אַרבייט אויף 6 שטונדען, דאַן שטייגט דער

שטונדען אלעמאל ארויסגעבען א ווערטה־פּראָדוקט פון 6 שילינג. מיר נעהמען אלעמאל אן, אז דער ווערטה פון געלד בלייבט אומ־פערענדערט. ווערט די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער ארבייט גרע־סער אָדער קלענער, דאן וועט דערזעלביגער ארבייטס־טאג ארויס־ברענגען מעהר אָדער ווייניגער ארטיקלען, אזוי אז דער ווערטה פון די 6 שילינג וועט זיך פאלגליך פערטיילען אויף מעהר אָדער ווע־ניגער סחורות.

2. דער ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט און דער מעהר־ווערטה ענדערן זיך אין א פערקעהרטער ריכטונג איינער צום אנדערן. אן ענדערונג אין דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער ארבייט, איהר פערגרעסערונג אָדער פערקלענערונג, ווירקט אין א פערקעהרטער ריכטונג אויף דעם ווערטה פון דער אר־בייט־קראַפט און אין א דירעקטער ריכטונג אויף דעם מעהר־ווערטה.

דער ווערטה־פּראָדוקט פון דעם 12־שטונדיגען ארבייטס־טאג איז א קאָנסטאַנטע גרויס, צום ביישפּיעל 6 שילינג. אט די קאָנ־סטאַנטע גרויס איז גלייך צו דער סומע פון מעהרווערטה פּליוס דעם ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט, פאר וועלכען דער ארבייטער גיט אן עקוויוואלענט. עס איז זעלבסט־פערשטענדליך, אז ווען א קאָנסטאַנטע גרויס בעשטעהט פון צוויי טיילען, קאָן קיינער פון זיי ניט ווערן גרעסער, אוואו דער אנדערער זאל ניט ווערן קלענער. דער ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט קאָן ניט שטייגען פון 3 שילינג אויף 4, סיידען דער מעהרווערטה פאלט פון 3 שילינג אויף 2, און דער מעהרווערטה קאָן ניט שטייגען פון 3 שילינג אויף 4, סיידען דער ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט פאלט פון 3 שילינג אויף 2. אונטער אט די אומשטענדען, הייסט עס, איז קיין ענ־דערונג ניט מעגליך אין דער אבסאָלוטער גרויס, סיי פון דעם ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט, סיי פון דעם מעהרווערטה, אָהן אן ענדערונג אין דערזעלביגער צייט פון זייערע רעלאַטיווע אָדער פערהעלטניסמעסיגע גרויסען. עס איז אונמעגליך זיי זאָלען פאלען אָדער שטייגען אין דערזעלביגער צייט.

דער ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט, ווייטער גערעדט, קאָן ניט פאלען, און פאלגליך קאָן דער מעהרווערטה ניט שטייגען,

גרויס; אַזוי ווי מיט יעדער ענדערונג אין דער גרויס פון מעהר־
ווערטה קומט אַן אומגעקעהרטע ענדערונג פון דער גרויס אין דעם
ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט; און אַזוי ווי דער ווערטה פון
דער אַרבייט־קראַפט קאָן זיך נאָר ענדערן מיט אַן ענדערונג אין
דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט: פאָלגט אונטער אָט די
בעדינגונגען גאַנץ קלאָר, אַז יעדע ענדערונג אין דער גרויס פון
מעהרווערטה נעהמט זיך פון אַן אומגעקעהרטער ענדערונג פון דער
גרויס אין דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט. אויב דעריבער,
ווי מיר האָבען געזעהן, אַז עס איז ניט מעגליך קיין אַבסאָלוטע
ענדערונג פון דער גרויס אין דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט
און פון דעם מעהרווערטה אָהן אַן ענדערונג פון זייערע רעלאַטיווע
גרויסען, פאָלגט דערפון איצטער, אַז עס איז ניט מעגליך קיין ענ־
דערונג פון זייערע רעלאַטיווע ווערטה־גרויסען אָהן אַן ענדערונג
אין דער אַבסאָלוטער ווערטה־גרויס פון דער אַרבייט־קראַפט.

לויט דעם דריטען געזעץ איז די ענדערונג אין דער גרויס פון
דעם מעהרווערטה משער אַ ווערטה־בעוועגונג פון דער אַרבייט־
קראַפט, וועלכע קומט אַרויס דורך אַן ענדערונג אין דער פּראָדוק־
טיוו־קראַפט פון דער אַרבייט. דער גרעניץ פון דער דאָזיגער ענדערונג
איז בעשטימט דורך דעם נייעם ווערטה־גרעניץ פון דער אַרבייט־
קראַפט. אָבער אפילו ווען די אומשטענדען ערלויבען דעם
געזעץ צו ווירקען, קאָנען פאָרקומען צווישען־בעוועגונגען, וועלכע
ווירקען אַנטקעגען דער צופּאַסונג פון דעם פּרייז פון דער אַרבייט־
קראַפט צו איהר ווערטה. צום בייישפּיעל: אויב דער ווערטה פון
דער אַרבייט־קראַפט וואָלט מחמת אַ פּערגרעסערטער פּראָדוקטיוו־
קראַפט פון דער אַרבייט געפאַלען פון 4 שילינג אויף 3, אָדער די
נויטוועדיגע אַרבייט־צייט פון 8 שטונדען אויף 6, וואָלט אַלץ
געווען מעגליך, אַז דער פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט זאָל נאָר
פאַלען פון 4 אויף 3 שילינג 8 פּענס, 3 שילינג 6 פּענס, 3 שילינג
2 פּענס א.אז.וו., און דער מעהרווערטה וואָלט דעריבער נאָר גע־
שטיגען אויף 3 שילינג 4 פּענס, 3 שילינג 6 פּענס, 3 שילינג 10
פּענס א.אז.וו. דער גראַד פון דעם פאַלען, וואָס זיין מינימום־
גרעניץ איז 3 שילינג, העננט אָב פון דעם רעלאַטיווען געוויכט.

מעהרווערטה אויף 3 שילינג אָדער די מעהר־ארבייט אויף 6 שטונ־דען. עס איז דיזעלביגע גרויס פון 2 שטונדען אָדער 1 שילינג, וועלכע ווערט דאָ צוגעגעבען און דאָרט אוועקגענומען. אָבער די פּראָפּאָרציאָנעלע גרויס־ענדערונג איז אויף ביידע זייטען פערשיי־דען. בעת דער ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט פאַלט פון 4 שילינג אויף 3, ד.ה. אויף ¼ אָדער 25 פּראָצענט, שטייגט דער מעהרווערטה פון 2 שילינג אויף 3, הייסט עס, אויף ½ אָדער 50 פּראָצענט. עס קומט דעריבער אויס, אַז די פּראָפּאָרציאָנעלע פערמעהרונג אָדער פערמינערונג פון דעם מעהרווערטה, צוליעב אַ געגעבענער ענדע־רונג אין דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער ארבייט, איז אויף אַזוי־פיעל גרעסער, אויף וויפיעל עס איז לכתחילה געווען קלענער דער טייל פונ׳ם ארבייטס־טאָג, וואָס פערווירקליכט זיך אין מעהר־ווערטה, און פערקעהרט, איז אויף אַזויפיעל קלענער, אויף וויפיעל יענער טייל פונ׳ם ארבייטס־טאָג איז געווען גרעסער.

3. די פערמעהרונג אָדער פערמינערונג פונ׳ם מעהר־ווערטה איז שטענדיג אַ פאָלגע און קיינמאָל ניט די אורזאַך פון דער פערמינערונג און פערמעהרונג פונ׳ם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט, וואָס קומט דערמיט.[10]

אַזוי ווי דער אַרבייטס־טאָג האָט אַ קאָנסטאַנטע גרויס און ווערט פאָרגעשטעלט אין אַ ווערטה, וואָס האָט אַ קאָנסטאַנטע

[10] צו אט דעם דריטען געזעץ האט מאקולא געמאכט צווישען אנדערעס דעם אונזיניגסטען צוזאץ, אז דער מעהרווערטה קאן שטייגען, אפילו ווען דער ווערטה פון דער ארבייט־קראפט איז ניט געפאלען, דורך אז אבשאפונג פון די שטייערן, וועלכע דער קאפיטאליסט האט פריהער געמוזט צאהלען. די אבשאפונג פון אזוינע שטייערן ענדערט אבסאלוט גארנישט אין דעם סכום מעהרווערטה, וואס דער אינדוסטריעלער קאפיטאליסט שלעפט ארויס אין ערשטער האנד פון דעם ארבייטער. זי ענדערט נאר די פראפארציע, אין וועלכער ער שטעקט אריין דעם מעהרווערטה אין זיין אייגענער קעשענע, אדער ער מוז זיך טיילען מיט דריטע פערזאנען. זי ענדערט פאלגליך גארנישט אין דער פראפארציע צווישען ווערטה פון דער ארבייט־קראפט און מעהרווערטה. די אויסנאהם וואס מאקולא מאכט בעווייזט דעריבער נאר, אז ער פערשטעהט ניט דעם כלל—א צרה, וואס פאסירט איהם אין דער וואולגאריזאציע פון ריקארדא פונקט אזוי אפט ווי דאס פאסירט דזש. ב. סעי אין דער וואולגאריזאציע פון אדאם סמיטה.

לעבענס־לאַגע פון דעם אַרבייטער און דעם קאַפּיטאַליסט וואָלט אויף דעם אופן געוואָרן אַלץ טיעפער.[11]

ריקאַרדאָ איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט שטרענג פאָר־מולירט די אויבען־אויפגעשטעלטע דריי געזעצען. די חסרונות פון זיין פאָרמולירונג זיינען, ערשטענס, וואָס ער בעטראַכט די ספּע־ציעלע בעדינגונגען, אונטער וועלכע די דאָזיגע געזעצען גילטען, פאַר די זעלבסט־פערשטענדליכע, אַלגעמיינע און אויסשליסליכע בעדינגונגען פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן. ער ווייס ניט פון קיין ענדערונג, סיי אין דער לענג פון'ם אַרבייטס־טאָג, סיי אין דער אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט, אַזוי אַז די פּראָ־דוקטיוויטעט פון דער אַרבייט ווערט ביי איהם פון זיך אַליין דער איינציגער וואַריאַבלער פאַקטאָר. צווייטענס אָבער—און דאָס פער־פאַלשעוועט זיין אַנאַליז אין אַ פיעל גרעסערן גראַד—האָט ער פונקט אַזוי ווייניג ווי די אַנדערע עקאָנאָמען ווען עס איז אונטער־זוכט דעם מעהרווערטה אַלס אַזעלכען, דאָס הייסט אונאָבהענגיק פון זיינע בעזונדערע פאָרמען, ווי פּראָפיט, גרונד־רענטע א.אַז.וו. ער מישט דעריבער דירעקט צו זאַמען די ראַטע פון דעם מעהר־ווערטה מיט די געזעצען פון דער פּראָפּיט־ראַטע. די פּראָפּיט־ראַטע איז, ווי מיר האָבען שוין געזאָגט, די פּראָפּאָרציע פון דעם מעהר־ווערטה צו דעם גאַנצען אויסגעלעגטען קאַפּיטאַל, בעת די מעהר־ווערטה־ראַטע איז די פּראָפּאָרציע פון דעם מעהרווערטה צו דעם בלויז־וואַריאַבלען טייל פון דעם דאָזיגען קאַפּיטאַל. נעהמט אָן, אַז אַ קאַפּיטאַל פון 500 פונט סט. (ק) טיילט זיך איין אין רויה־שטאָפען, אַרבייטס־מיטלען א.אַז.וו., צוזאַמען 400 פונט סט. (ק) און אין 100 פונט סט. אַרבייט־לוין (וו), און אַז דער מעהרווערטה איז גלייך צו 100 פונט סט. (מ). דאַן איז די מעהרווערטה־ראַטע $\frac{\text{מ}}{\text{וו}} = \frac{\text{100 פונט סט.}}{\text{100 פונט סט.}} = 100$ פּראָצענט. אָבער די פּראָפּיט־ראַטע $\frac{\text{מ}}{\text{ק}} = \frac{\text{100 פונט סט.}}{\text{500 פונט סט.}} = 20$ פּראָצענט. עס איז אויסער דעם קלאָר, אַז די פּראָפּיט־ראַטע קאָן אָבהענגען פון אומשטענדען, וועלכע האָבען בשום אופן קיין ווירקונג ניט אויף דער מעהרווערטה־ראַטע. איך

---

[11] „ווען עס טרעט אריין אן ענדערונג אין דער פּראָדוקטיוויטעט פון דער אינדוסטריע און עס ווערט איצטער דורך אַ בעשטימטער סומע פון אַרבייט און

וואָס עס וואַרפט אויפ'ן וואָגשאָל דער דרוק פון קאַפּיטאַל פון איין זייט און דער ווידערשטאַנד פון די אַרבייטער פון דער אַנדער זייט.

דער ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט איז בעשטימט דורך דעם ווערטה פון אַ בעשטימטען סכום לעבענסמיטלען. וואָס עס ענדערט זיך מיט דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, איז דער ווערטה פון די דאָזיגע לעבענסמיטלען, ניט זייער מאַסע. ביי אַ פּערגרעסערטער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט קאָן די מאַסע גופא וואַקסען גלייכצייטיג און אין דערזעלביגער פּראָפּאָר־ציע פאַר דעם אַרבייטער און דעם קאַפּיטאַליסט אָהן אירגענד וועלכער ענדערונג אין דער גרויס צווישען דעם פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט און דעם מעהרווערטה. אויב דער אורשפּרינגליכער ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט איז 3 שילינג און די נויטווענ־דיגע אַרבייט־צייט בעטרעפט 6 שטונדען, אויב דער מעהרווערטה איז אויך אַזוי 3 שילינג אָדער די מעהר־אַרבייט בעטרעפט אויך 6 שטונהען, דאַן וואָלט אַ פערטאָפּלונג אין דער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, ווען די איינטיילונג פונ'ם אַרבייטס־טאָג בלייבט דיזעלביגע, געלאָזט דעם פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט און דעם מעהרווערטה אונפערענדערט. דער איינציגער רעזולטאַט וואָלט געווען, וואָס יעדערער פון זיי וואָלט פאָרגעשטעלט נאָך אַמאָל אַזוי פיעל אָבער לפי ערך װעלכע־װעלכער־געװאָרענע געברויך־ווערטהען. אָבוואויל דער פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט וואָלט געבליבען אונ־פערענדערט, וואָלט ער דאָך געשטיגען אַריבער איהר ווערטה. ווען אָבער דער פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט וואָלט געפאַלען, ניט ביז צו 1½ שילינג, דעם מינימום־גרעניץ לויט איהר נייעם ווערטה, נאָר אויף 2 שילינג 10 פּענס, 2 שילינג 6 פּענס א.אז.וו., וואָלט אָט דער געפאַלענער פּרייז אַלץ נאָך רעפּרעזענטירט אַ פערגרעסערטע מאַסע לעבענסמיטלען. דער פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט וואָלט אויף דעם אופן, ביי אַ פערגרעסערטער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַר־בייט, געקאָנט נאָכאַנאַנד פאַלען, און דאָך געהן צוזאַמען מיט אַ גלייכצייטיגען און שטענדיגען וואַקסען פון דער מאַסע פון דעם אַרבייטער'ס לעבענסמיטלען. רעלאַטיוו אָבער, דאָס הייסט פער־גליכען מיט דעם מעהרווערטה, וואָלט דער ווערטה פון דער אַר־בייט־קראַפט שטענדיג געזונקען, און דער אָבגרונד צווישען דער

נאָרמאַל־גראַד. דערזעלבינגער אַרבייטס־טאָג שטעלט זיך דעריבער מעהר ניט פאָר אין אַ קאָנסטאַנטען, נאָר אין אַ וואַריאַבלען ווערטה־פּראָדוקט—דער אינטענסיווערע, 12־שטונדיגער אַרבייטס־טאָג, צום ביישפּיעל, אין 7 שילינג, 8 שילינג א.אז.וו., אַנשטאָט אין 6 שילינג, ווי דער 12־שטונדיגער אַרבייטס־טאָג פון געוועהנליכער אינטענסיוויטעט. עס איז קלאָר, אַז אויב דער ווערטה־פּראָדוקט פון'ם אַרבייטס־טאָג ענדערט זיך אַ שטייגער פון 6 אויף 8 שילינג, דאַן קאָנען ביידע טיילען פון דעם דאָזיגען ווערטה־פּראָדוקט—דער פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט און דער מעהרווערטה—וואַקסען אין דערזעלבינגער צייט, סיי אין אַ גלייכען, סיי אין אַ ניט־גלייכען גראַד. ווען דער ווערטה־פּראָדוקט שטייגט פון 6 אויף 8 שילינג, קאָן דער פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט און דער מעהרווערטה וואַקסען, ביידע אין דערזעלבינגער צייט, פון 3 שילינג אויף 4. די פּרייז־העכערונג פון דער אַרבייט־קראַפט שליסט אין דעם פאַל ניט איין נויטיגערווייז, אַז איהר פּרייז שטייגט אריבער איהר ווערטה. פערקעהרט, די העכערונג אין פּרייז קאָן גאָר קומען צוזאַמען מיט אַן אַרונטערפאַל אין איהר ווערטה. דאָס קומט פאָר אַלע מאָל, ווען די פּרייז־העכערונג פון דער אַרבייט־קראַפט גלייכט זיך ניט אויס מיט איהר פערשנעלערטער אָבניצונג.

מיר ווייסען, אַז אַן ענדערונג אין דער פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט ברענגט, מיט פּאַראַיבער־געהענדע אויסנאַהמען, נאָר דאַן אַן ענדערונג אין דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט און ממילא אין דער גרויס פון'ם מעהרווערטה, ווען די פּראָדוקטען פון די אַנגעריהרטע אינדוסטריע־צווייגען געהען אריין אין דעם אַרבייטער'ס געוועהנהייטמעסיגען געברויך. אָט די בעגרעניצונג פאַלט דאָ אוועק. ווארים סיי די גרויס פון דער אַרבייט בייט זיך עקסטענסיוו אָדער אינטענסיוו, קומט מיט איהר אַלעמאָל מיט אַן ענדערונג אין דער גרויס פון איהר ווערטה־פּראָדוקט, אונאָבהענגיק פון דער נאַטור פון דעם אַרטיקעל, אין וועלכער דער דאָזיגער ווערטה איז פערקערפּערט.

ווען די אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט וואָלט פערגרעסערט געוואָרן אין אַלע אינדוסטריע־צווייגען אין דערזעלביגער צייט און אין אַ גלייכער מאָס, דאַן וואָלט דער נייער העכערער גראַד פון

וועל שפּעטער בעווייזען, אין דעם דריטען בוך פון אָט דער שריפט, אַז דיזעלביגע ראַטע פון מעהרווערטה קאָן זיך אויסדריקען אין די פערשיידענסטע פּראָפיט־ראַטען, און פערשיידענע ראַטען פון מעהרווערטה קאָנען זיך אויסדריקען, אונטער בעשטימטע אומשטענדען, אין דערזעלביגער פּראָפיט־ראַטע.

II. קאָנסטאַנטער אַרבייטס־טאָג, קאָנסטאַנטע פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, די אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט איז וואַריאַבעל.

פערגרעסערטע אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט מיינט אַ פערמעהרטע אויסגאַבע פון אַרבייט אין אַ געגעבענער צייט. דער אינטענסיווער אַרבייטס־טאָג פערקערפּערט זיך דעריבער אין מעהר פּראָדוקטען איידער דער ווייניגער־אינטענסיווער טאָג פון דערזעלביגער צאָהל שטונדען. אמת, מיט אַ פערגרעסערטער פּראָדוקטיוו־קראַפט גיט דערזעלביגער אַרבייטס־טאָג אויך אַרויס מעהר פּראָדוקטען. אָבער אין אָט דעם לעצטערן פאַל זינקט דער ווערטה פון דעם איינצעלנעם פּראָדוקט, ווייל ער קאָסט ווייניגער אַרבייט איידער פריהער, בעת אין דעם ערשטען פאַל בלייבט ער אומפערענדערט, ווייל דער פּראָדוקט קאָסט דיזעלביגע אַרבייט ווי פריהער. די צאָהל פּראָדוקטען שטייגט דאָ אָהן אַן אַרונטערפאַל פון זייער פּרייז. די פּרייז־סומע וואַקסט צוזאַמען מיט זייער פּרייז, בעת דאָרט שטעלט זיך אַרויס דיזעלביגע ווערטה־סומע נאָר אין אַ פערגרעסערטער מאַסע פון פּראָדוקטען. ווען די צאָהל שטונדען בלייבט דיזעלביגע, פערקערפּערט זיך דעריבער דער אינטענסיווערער אַרבייטס־טאָג אין אַ פעגרעסערטען ווערטה־פּראָדוקט, און פאָלגליך, ווען דער ווערטה פון געלד בלייבט דערזעלביגער, אין מעהר געלד. דער ווערטה, וואָס ער שאַפט, ענדערט זיך אין דעם ערך אויף וויפיעל זיין אינטענסיוויטעט ווייכט אָב פון דעם געזעלשאַפטליכען

קאַפּיטאַל פּראָדוצירט מעהר אָדער ווייניגער איידער פריהער, קאָן די פּראָפּאָרציע פון דעם אַרבייט־לוין גאַנץ קלאָר זיך ענדערן, בעת די פּראָדוקטען־מאַסע, וואָס די דאַזיגע פּראָפּאָרציע שטעלט פאָר, בלייבט דיזעלביגע, אָדער עס קאָן זיך אויף ענדערן די פּראָדוקטען־מאַסע, בעת די פּראָפּאָרציע בלייבט דיזעלביגע." ("Outlines of Political Economy", London 1832, p. 67.)

בייט־קראַפט נעהמט זיך פון אַ פערענדערונג אין דער אַבסאָלוטער גרויס פון דער מעהר־אַרבייט און פאָלגליך פון דעם מעהרווערטה.

3. דער אַבסאָלוטער ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט קאָן זיך נאָר ענדערן דורך דער צוריקווירקונג, וואָס די פערלענגערונג פון דער מעהר־אַרבייט איבט אויס אויף דער אָבניצונג פון דער דאָזיגער קראַפט. יעדע ענדערונג פון איהר אַבסאָלוטען ווערטה איז פאָלגליך אַ ווירקונג, קיינמאָל ניט די אורזאַך פון אַן ענדערונג אין דער גרויס פונ'ם מעהרווערטה.

מיר נעהמען אַלעמאָל אָן, אין דעם קאַפּיטעל ווי אויך שפּעטער, אַז דער אַרבייטס־טאָג מאַכט לכתחילה אויס 12 שטונדען: 6 שטונדען נויטווענדיגע אַרבייט און 6 שטונדען מעהר־אַרבייט; אַז דער פּראָדוקט מאַכט אויס 6 שילינג, פון וועלכע איין העלפט קומט אָן דעם אַרבייטער און די אַנדער העלפט דעם קאַפּיטאַליסט.

מיר וועלען בעטראַכטען ערשטענס די **פערקירצונג פון דעם אַרבייטס־טאָג**, אַ שטייגער פון 12 אויף 10 שטונדען. ער גיט אַרויס אַ ווערטה נישט מעהר ווי פון 5 שילינג. די מעהר־אַרבייט איז אַרונטערגעזעצט פון 6 שטונדען אויף 4, דער מעהר־ווערטה פאַלט פון 3 שילינג אויף 2. די דאָזיגע פערמינערונג פון זיין אַבסאָלוטער גרויס ציהט מיט זיך מיט אַ פערמינערונג פון זיין רעלאַטיווער גרויס. ער האָט זיך פערהאַלטען צום ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט ווי 3 צו 3, איצט פערהאַלט ער זיך נישט מעהר ווי 2 צו 3. דער ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט געווינט דערפאַר אין רעלאַטיווער גרויס, הגם זיין אַבסאָלוטע גרויס בלייבט דיזעל־ביגע. ער וואַקסט פון 3:3 אויף 2:3.

די פערקירצונג פון דעם אַרבייטס־טאָג אונטער די געגעבענע בעדינגונגען, דאָס הייסט ווען די פּראָדוקטיוו־קראַפט און די אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט בלייבען דיזעלביגע, לאָזט אויף דעם אופן דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט און ממילא די נויטווענדיגע אַרבייט־צייט אומפערענדערט. זי פערקירצט די מעהר־אַרבייט און דעם מעהר־ווערטה. מיט דער אַבסאָלוטער גרויס פון דעם מעהרווערטה פאַלט אויך זיין רעלאַטיווע גרויס, ד.ה. זיין גרויס אין פערהעלטעניש צו

אינטענסיוויטעט געוואָרן דער געוועהנליכער געזעלשאַפטליכער נאָרמאַל־גראַד, און וואָלט דערמיט זיך אויפגעהערט צו רעכענען אַלס עקסטענסיווע גרויס. פונדעסטוועגען וואָלטען אפילו דאַן די דורכשניטליכע אינטענסיוויטעט־גראַדען פון דער אַרבייט געבליבען פערשיידען ביי פערשיידענע נאַציאָנען, און וואָלטען דעריבער מאָדיפיצירט די אָנווענדונג פון דעם ווערטה־געזעץ אויף די פערשיידענע נאַציאָנאַל־אַרבייטס־טעג. דער אינטענסיווערער אַרבייטס־טאָג פון איין נאַציאָן וואָלט זיך פאָרגעשטעלט אין אַ העכערן געלד־אויסדרוק איידער דער ווייניגער־אינטענסיווער אַרבייטס־טאָג פון דע אַנדער נאַציאָן. [12]

III. די פּראָדוקטיוו־קראַפט און די אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט זיינען קאָנסטאַנט, דער אַרבייטס־טאָג איז וואַריאַבעל.

דער אַרבייטס־טאָג קאָן זיך ענדערן אין צוויי ריכטונגען. ער קאָן פערקירצט ווערן אָדער פערלענגערט ווערן. מיר בעקומען אונטער די נייע בעדינגונגען די פאָלגענדע געזעצען:

1. דער אַרבייטס־טאָג פערקערפּערט זיך אין אַ ווערטה, וועלכער בייט זיך אין גרויס אין דעמזעלביגען זין ווי דער אַרבייטס־טאָג: ער וואַקסט אָדער פאַלט צוגלייך מיט איהם; בכן איז ער וואַריאַבעל, ניט קאָנסטאַנט.

2. יעדע פערענדערונג אין דער שייכות צווישען דער גרויס פונ׳ם מעהרווערטה און דער גרויס פון דעם ווערטה פון דער אַר־

[12] „אונטער זאנסט גלייכע בעדינגונגען קאן דער ענגלישער פאבריקאנט ארויסגעבען א פיעל־גרעסערע סומע פראדוקטען אין א בעשטימטער צייט איידער אן אויסלענדישער פאבריקאנט, אזוי אז עס קאן זיך דערמיט אויסגלייכען דער אונטערשייד אין דעם ארבייטס־טאג, צווישען 60 שטונדען א וואך דא און 72 אדער 80 שטונדען א וואך אין אויסלאנד.“ („רעפּארט און אינספּעקטאר און פאקטארים 31 אקטאבער 1885“, ז. 65.) דער זיכערסטער מיטעל ווי אזוי צו פערקלענערן אט דעם חלוק צווישען דער קאנטינענטאלער און ענגלישער ארבייט־שטונדע וואלט געווען א געזעץ צו פערקירצען אין כמות די לענג פון דעם ארבייס־טאג אין די קאנטינענטאלע פאבריקען.

אַרבייטס־טאָג און ביי אַ פּערגרעסערטער אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט אָהן אַזאַ פערלענגערונג פונ׳ם אַרבייטס־טאָג.

מיט אַ פערלענגערטען אַרבייטס־טאָג קאָן דער פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט פאַלען אונטער איהר ווערטה, הגם נאָמינעל בלייבט ער אומפערענדערט אָדער איז אפילו געשטיגען. דער טאָג־ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט ווערט געשאַצט, ווי מיר געדענקען, לויט איהר נאָרמאַלען דורכשניטליכען דויער אָדער לויט דער נאָרמאַלער לעבענס־פּעריאָדע פון דעם אַרבייטער, און לויט דעם צוגעפּאַסטען נאָרמאַלען אומזאַץ פון לעבענס־שטאָפען אין בעוועגונג, ווי עס איז אָנגעמאָסטען פאַר דער מענשליכער נאַטור.[14] ביז צו אַ געוויסען פּונקט קאָן די פערגרעסערטע אָבניצונג פון דער אַרבייט־קראַפט, וואָס לאָזט זיך ניט אָבטיילען פון אַ פערלענגערונג פון אַרבייטס־טאָג, אויסגעגליכען ווערן דורך אַ גרעסערן לוין. אָבער אריבער דעם פּונקט וואַקסט די אָבניצונג אין אַ געאָמעטרישען סדר, און אַלע נאָרמאַלע בעדינגונגען פון רעפּראָדוקציאָן און פונקציאָנירונג פון דער אַרבייט־קראַפט ווערן צערשטערט. דער פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט און דער גראַד, אין וועלכען זי ווערט עקספּלואַטירט, הערן אויף צו זיין סומען, וואָס קאָנען זיך מעסטען איינע מיט די אַנדערע (הערן אויף צו זיין קאָמענזוראַבלע גרויסען).

IV. גלייכצייטיגע ענדערונגען אין דויער, פּראָדוקטיוו־קראַפט און אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט.

מען זעהט קלאָר, אַז דאָ איז מעגליך אַ גרויסע צאָהל קאָמבינאַציעס. וועלכע עס איז צוויי פאַקטאָרען קאָנען זיך ענדערן און איינער זאָל בלייבען קאָנסטאַנט, אָדער אַלע דריי קאָנען זיך ענדערן אין דערזעלביגער צייט. זיי קאָנען זיך ענדערן אין דעמזעלביגען אָדער אין אַ פערשיידענעם גראַד, אין דערזעלביגער אָדער אין אַן ענטקעגען־געזעצטער ריכטונג, און פאָלגליך קאָנען זייערע וואַריאַ־

[14] „די סומע אַרבייט, וואָס אַ מענש האָט געלייסטעט אין משך פון 24 שטונדען, קאָן אויסגעפונען ווערן כמעט גענוי דורך אַן אונטערזוכונג פון די כעמישע ענדערונגען, וועלכע זיינען פאַרגעקומען אין זיין קערפּער. דען די פאָרם־ענדערונגען פון דער מאַטעריע זיינען אַ מאַסשטאַב פון דער פריהערדיגער ווירקונג פון די בעוועגענדע קרעפטען.“ (Grove, “On the Correlation of Physical Forces”, London 1864.)

דער ווערטה־גרויס פון דער ארבייט־קראַפט, וועלכע בלייבט די־
זעלביגע. נאָר אראָבדריקענדיג דעם פּרייז פון דער ארבייט־קראַפט
אונטער איהר ווערטה וואָלט דער קאַפּיטאַליסט זיך געקאָנט האַלטען
אָהן היזק.

אַלע געוועהנליכע ארגומענטען אנטקעגען דער פערקירצונג פון
דעם ארבייטס־טאָג זיינען משער, אז די פערקירצונג קומט פאַר
אונטער די אומשטענדען, וואָס מיר האָבען דאָ אָנגענומען, בעת אין
דער ווירקליכקייט איז די זאַך פערקעהרט: אן ענדערונג אין דער
פּראָדוקטיוויטעט און אינטענסיוויטעט פון דער ארבייט קומט ענט־
וועדער פריהער פאַר דער פערקירצונג פון דעם ארבייטס־טאָג אָדער
דירעקט נאָך איהר.[13]

ביי א פערלענגערונג פון דעם ארבייטס־טאָג. א שטייגער פון 12 אויף 14 שטונדען, וואַקסט דער מעהר־
ווערטה פון 3 שילינג אויף 4, ווען די 2 שטונדען צוגעגעבענער אר־
בייט זיינען מעהר־ארבייט פאַר'ן קאַפּיטאַליסט. דער מעהרווערטה
וואַקסט אבסאָלוט און רעלאַטיוו, בעת די גרויס פון דעם ווערטה
פון דער ארבייט־קראַפט בלייבט אומפערענדערט אבסאָלוט, אָבער
פאַלט רעלאַטיוו, פון 3 : 3 אויף 3 : 4. אונטער די בעדינגונגען
פון פאַל I האָט די רעלאַטיווע ווערטה־גרויס פון דער ארבייט־
קראַפט זיך ניט געקאָנט ענדערן אָהן אן ענדערונג פון איהר אב־
סאָלוטער גרויס. דאָ, אין געגענטייל, איז די רעלאַטיווע ענדערונג
אין דער גרויס פונ'ם ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט דער רעזול־
טאַט פון אן אבסאָלוטער ענדערונג אין גרויס פון דעם מעהרווערטה.

אַזוי ווי דער ווערטה־פּראָדוקט, אין וועלכען דער ארבייטס־טאָג
שטעלט זיך פאָר, וואַקסט מיט דער פערלענגערונג פון דעם טאָג,
קאָנען ביידע, אי דער פּרייז פון דער ארבייט־קראַפט, אי דער
מעהרווערטה וואַקסען אין דערזעלביגער צייט, אין א גלייכער אָדער
ניט־גלייכער מאָס. אָט דער גלייכצייטיגער וואוקס איז דעריבער
מעגליך אויף צוויי אופנים, ביי אן אבסאָלוטער פערלענגערונג פונ'ם

[13] „עס זיינען פאראן אויסגלייכענדע אומשטענדען... וועלכע האבען זיך
ארויסגעוויזען דורך דער ווירקזאמקייט פון דעם 10־שטונדען־געזעץ." (רעפארטס
און אינספ. און פאקטארים, 1 דעצעמבער 1848", ז. 7.)

דיגער אַרבייט, אומפּערענדערט, אָבער די אַבסאָלוטע גרויס פון דעם מעהרוועטה וואַקסט פון 3 אויף 4 שילינג, די גרויס פון דער מעהר־אַרבייט—פון 6 אויף 8 אַרבייט־שטונדען, ד. ה. אויף ⅓ אָדער 33⅓ פּראָצענט. ביי אַ פערקלענערטער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט און אַ פערלענגערונג אין דערזעלביגער צייט פון דעם אַרבייטס־טאָג, קאָן, הייסט עס, די אַבסאָלוטע גרויס פון דעם מעהרווערטה בלייבען אומפערענדערט, בעת זיין פּראָפּאָרציאָנעלע גרויס פאַלט; זיין פּראָפּאָרציאָנעלע גרויס קאָן בלייבען אומפערענדערט, בעת זיין אַבסאָלוטע גרויס וואַקסט, און לויט דעם גראַד פון דער פערלענגערונג פונ'ם אַרבייטס־טאָג קאָנען זיי ביידע וואַקסען.

אָט דער רעזולטאַט ווערט נאָך שנעלער דערגרייכט, ווען צוגלייך מיט דער לענג פון דער אַרבייט וואַקסט אויך איהר אינטענסיוויטעט.

אין דעם צייט־משך פון 1799 ביז 1815 האָבען די שטייגענדע פּרייזען פון די לעבענסמיטלען אין ענגלאַנד מיטגעבראַכט אַ נאָמינעלע לוין־העכערונג, אָבוואויל דער ווירקליכער אַרבייט־לוין, אויסגעדריקט אין לעבענסמיטלען, איז געפאַלען. וועסט און ריקאַרדאָ האָבען דערפון בעשלאָסען, אַז די פערמינערונג אין דער פּראָדוקטיוויטעט פון דער ערד־אַרבייט האָט פעראורזאַכט אַן אַראָבפאַל פון דער מעהרווערטה־ראַטע, און אָט די השערה פון אַ פאַקט, וואָס האָט נאָר עקזיסטירט אין זייער פאַנטאַזיע, האָבען זיי געמאַכט פאַר דעם אָנהויב־פּונקט פון וויכטיגע אונטערזוכונגען וועגען די רעלאַטיווע גרויסען פון אַרבייט־לוין, פּראָפּיט און גרונדרענטע. אין דער ווירקליכקייט אָבער איז דער מעהרווערטה דאַן געווען געוואַקסען אַבסאָלוט און רעלאַטיוו, אַ דאַנק דער געהעכערטער אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט און דער געצוואונגענער פערלענגערונג פון דער אַרבייט־צייט, מיט וועלכע אַ שנעלער וואוקס פון קאַפּיטאַל און אַ פעראָרימונג פון די אַרבייטער איז געגאַנגען האַנד אין האַנד.[15] דאָס איז געווען די פּעריאָדע, ווען די פערלענ־

---

[15] „אַ הויפּט־אורזאַך פון דעם וואוקס פון קאַפּיטאַל אין משך פון דער מלחמה האָט זיך גענומען פון די גרעסערע אַנשטרענגונגען און אפשר אויך פון דער גרע־

ציעס באַלאַנסירן אינגאַנצען אָדער טיילווייז איינע די אַנדערע. פונדעסטוועגען איז דער אַנאַליז פון יעדען מעגליכען פאַל גאַנץ לייכט, לויט די רעזולטאַטען, וואָס זיינען געגעבען געוואָרן אין די כללים I, II און III. מען קאָן געפינען דעם רעזולטאַט פון יעדער מעגליכער קאָמבינאַציע, בעהאַנדלענדיג יעדען פאַקטאָר כסדר אַלס וואַריאַבעל און די אַנדערע בעת מעשה אַלס קאָנסטאַנט. מיר וועלען דאָ דעריבער אינקורצען בעטראַכטען נאָר צוויי וויכטיגע פעלען.

1. פערקלענערטע פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט מיט אַ גלייכצייטיגער פערלענגערונג פון דעם אַרבייטס־טאָג.

ווען מיר רעדען דאָ וועגען אַ פערקלענערטער פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, מיינען מיר אין אַזוינע אַרבייט־צווייגען, וואָס זייערע פּראָדוקטען בעשטימען דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט; אַזאַ פערקלענערונג צום ביישפּיעל, וואָס קומט פון אַ פערקלענערטער פרוכטבאַרקייט פון באָדען און דערפון, וואָס די באָדען־פּראָדוקטען ווערן לפי ערך טייערער. דער אַרבייטס־טאָג, לאָמיר זאָגען, איז אַ 12־שטונדיגער און זיין ווערטה־פּראָדוקט איז 6 שילינג: אַ העלפט דערפון קעהרט אום די הוצאות פון דער אַר־בייט־קראַפט, די אַנדער העלפט מאַכט אויס דעם מעהרווערטה. דער אַרבייטס־טאָג צופאַלט אויף דעם אופן אין 6 שטונדען נויט־ווענדיגער אַרבייט און 6 שטונדען מעהר־אַרבייט. צוליעב דעם, וואָס די באָדען־פּראָדוקטען זיינען טייערער געוואָרן, שטייגט דער ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט פון 3 אויף 4 שילינג, און פאָלגליך די נויטווענדיגע אַרבייט־צייט פון 6 אויף 8 שטונדען. אויב דער אַרבייטס־טאָג בלייבט אומפערענדערט, דאַן פאַלט די מעהר־אַר־בייט פון 6 אויף 4 שטונדען, דער מעהרווערטה—פון 3 אויף 2 שילינג. אויב דער אַרבייטס־טאָג ווערט פערלענגערט אויף 2 שטונדען, ד.ה. פון 12 אויף 14 שטונדען, דאַן בלייבט די מעהר־אַרבייט 6 שטונדען, דער מעהרווערטה 3 שילינג, אָבער זיין גרויס פאַלט אין פערגלייך צום ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט, גע־מאָסטען דורך דער נויטווענדיגער אַרבייט. ווען דער אַרבייטס־טאָג ווערט פערלענגערט אויף 4 שטונדען, פון 12 אויף 16 שטונדען, דאַן בלייבען די פּראָפּאָרציאָנעלע גרויסען פון מעהרווערטה און ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט, פון מעהר־אַרבייט און נויטווענ־

2. פערגרעסערטע אינטענסיוויטעט און פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט מיט אַ גלייכצייטיגער פערקירצונג פונ׳ם אַרבייטס־טאָג.

פערגרעסערטע פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט און איהר וואַקסענדע אינטענסיוויטעט ווירקען ביידע גלייך אין דערזעלביגער ריכטונג. ביידע פערמעהרן די מאַסע אַרטיקלען, וואָס ווערן פּראָדוצירט אין אַ געגעבענער צייט. ביידע פערקירצען, הייסט עס, דעם טייל פון אַרבייטס־טאָג, וואָס דער אַרבייטער פערברויכט צו פּראָדוצירן זיינע לעבענסמיטלען אָדער זייער עקוויוואַלענט. דער אַבסאָלוטער מינימאַל־גרעניץ פון דעם אַרבייטס־טאָג ווערט בכלל אויפגעשטעלט דורך אָט דעם נויטיגען בעשטאַנד־טייל זיינעם, וועלכער לאָזט זיך אָבער פערקירצען. ווען דער גאַנצער אַרבייטס־טאָג וואָלט איינגעשרומפּט געוואָרן ביז צו אָט דעם טייל, וואָלט פערשוואונדען געוואָרן די מעהר־אַרבייט, וואָס איז אונמעגליך אונטער דעם רעזשים פון קאַפּיטאַל. די בעזייטיגונג פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָנס־פאָרם אַליין וואָלט ערלויבט צו בעשרענקען דעם אַרבייטס־טאָג אויף דער נויטווענדיגער אַרבייט־צייט. אָבער אפילו אין דעם פאַל, אויב די איבעריגע אומשטענדען בלייבען דיזעלביגע, וואָלט די נויטווענדיגע צייט אויך אויסגעשפּרייט איהר פערנעהם. פון איין זייט, ווייל דעם אַרבייטער׳ס לעבענס־בעדינגונגען וואָלטען געוואָרן רייכער און זיינע פאָדערונגען פון לעבען גרעסער. פון דער אַנדער זייט, ווייל אַ טייל פון דער איצטיגער מעהר־אַרבייט וואָלט זיך גערעכענט פאַר נויטווענדיגער אַרבייט, און דאָס איז די אַרבייט, וואָס וואָלט געווען נויטיג צו שאַפען אַ געזעלשאַפטליכען רעזערוו־ און אַקומולאַציאָנס־פאָנד.

וואָס מעהר עס וואַקסט די פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט, אַלץ מעהר קאָן דער אַרבייטס־טאָג פערקירצט ווערן, און וואָס מעהר דער אַרבייטס־טאָג ווערט פערקירצט, אַלץ מעהר קאָן די אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט וואַקסען. פון דעם געזעלשאַפטליכען שטאַנדפּונקט בעטראַכט, וואַקסט די פּראָדוקטיוויטעט פון דער אַרבייט אויך מיט דער עקאָנאָמיע פון דער אַרבייט. די דאָזיגע עקאָנאָמיע שליסט איין ניט נאָר די עקאָנאָמיזירונג פון

גערונג אָהן אַ שיעור פון דעם ארבייטס־טאָג האָט געקריגען אַ פעסטע בערעכטיגונג.[16]

סערער דחקות פון די ארבייטער־קלאַסען, די צאָהלרייכסטע איז יעדער געזעל־שאַפט. מעהר פרויען און קינדער זיינען געווען געצוואונגען דורך די געדריקטע אומשטענדען צו פערדינגען זיך אַלס ארבייט־קרעפטען: און יענע, וועלכע זיינען שוין פריהער געווען ארבייטער, האָבען זיך געפיהלט געצוואונגען צו פערווענדען אַ גרעסערן טייל פון זייער צייט אויף צו פערמעהרען די פּראָדוקציאָן.״ (“Essays on Political Economy in which are illustrated the Principal Causes of the Present National Distress’ London 1830, p. 248.)

16 „קאָרן און ארבייט געהען זעלטען־ווען פּאַראַלעל (בנוגע זייער פּרייז). עס איז אָבער פאַראַן אַ קלאָרער גרעניץ, וואָס ווייטער פאַר דעם קאָנען זיי ניט אָבגעזונדערט ווערן. אין צייטען פון יקרות, וועלכע ברענגען־מיט אַן אראָבפאַל פון ארבייט־לוין, ווי עס איז בעמערקט געוואָרן אין די צייגונגען (פון דער פּאַר־לאַמענטאַרישער אונטערזוכונגס־קאָמיסיע פון די יאָהרען 1814־15), מאַכט דער ארבייטער־קלאַס אויסערגעוועהנליכע אַנשטרענגונגען, וואָס עס איז זעהר שעהן פון די בעטרעפענדע אינדיווידומען, און עס העלפט זיכער דעם וואוקס פון קאַפּיטאַל. אָבער קיין מענשען־פריינד וועט ניט ווינשען די לאַגע זאָל זיין אַ שטענדיגע און ניט קיין בעשרענקטע. זיי זיינען העכסט בעוואונדערונגסווערטה אַלס אַ צייטווייליגע פערלייכטערונג; ווען זיי וואָלטען אָבער שטענדיג געווען טהעטיג, וואָלטען פאַרגעקומען עהנליכע פאָלגען, ווי ווען די בעפעלקערונג פון אַ לאַנד ווערט געטריבען ביז צו דעם אויסערסטען גרעניץ פון איהרע שפּייז־מיטלען.״ (Malthus, “Inquiry into the Nature and Progress of Rent”, London 1815, p. 48 n.) עס מאַכט מאַלטוס'ן גרויס עהרע, וואָס ער בעטאָנט די פערלענגערונג פון דעם ארבייטס־טאָג, וועגען וואָס ער רעדט אויף אין אַנאַנדער אָרט פון זיין שריפט, בעת ריקאַרדאָ און אַנדערע, ניט קוקענדיג אויף די שרייענדע פאַקטען, האָבען די קאָנסטאַנטע גרויס פון ארבייטס־טאָג געמאַכט פאַר דעם יסוד פון זייערע אַלע אונטערזוכונגען. די קאָנסערוואַטיווע אינטערעסען אָבער, וועמעס קנעכט מאַלטוס איז געווען, האָבען איהם געשטערט צו זעהן, אַז די פערלענגערונג אָהן אַ מאָס פון דעם ארבייטס־טאָג, צוגלייך מיט אַן אויסערגעוועהנליכער ענטוויקלונג פון מאַשינעריע און דער עקספּלואַטאַציע פון פרויען־ און קינדער־ארבייט, מוז מאַכען אַ גרויסען טייל פון דעם ארבייטער־קלאַס איבערפליסיג, דערהויפּט אַזוי שנעל ווי די נאָכפראַגע צוליעב דעם קריעג און דער ענגלישער מאָנאָפּאָל פון דעם וועלט־מאַרק וועלען אויפהערן. עס איז נאַטירליך געווען אַ סך בעקוועמער און פיעל פּאַסיגער פאַר די אינטערעסען פון דעם הערשענדען קלאַס, וועלכע מאַלטוס האָט עכט גלח'יש פערגעטערט, די דאָזיגע „איבער־פעלקערונג״ צו דערקלערן דורך די אייביגע געזעצען פון דער נאַטור, איידער נאָר דורך די היסטאָרישע געזעצען פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָ־דוקציאָן.

זעכצעהנטער קאַפּיטעל.

פערשיידענע פאָרמולען פאַר דער ראַטע פונ׳ם מעהרווערטה.

מיר האָבען געזעהן, אז די ראטע פון מעהרווערטה איז פאָר־געשטעלט אין די פאָלגענדע פאָרמולען:

I

$$\frac{\text{מעהרווערטה}}{\text{וואריאבלער קאפיטאל}} = \left[\frac{\text{מ}}{\text{ו}}\right] = \frac{\text{מעהרווערטה}}{\text{ווערטה פון דער ארבייט־קראפט}} = \frac{\text{מעהרווערטה}}{\text{נויטווענדיגע ארבייט}}$$

די צוויי ערשטע פאָרמולען שטעלען פאָר אלס א פערהעלטנים פון ווערטהען דאָס, וואָס די דריטע פאָרמולע שטעלט פאָר אלס א פערהעלטנים פון די צייטען, אין וועלכע די דאָזיגע ווערטהען ווערן פראָדוצירט. אָט די פאָרמולען, וועלכע זיינען ממלא איינע די אנדערע, זיינען שטרענג לאָגיש. מען געפינט זיי דעריבער לויט דעם עצם נאָך, הגם ניט בעוואוסטזיניג, אויסגעאַרבייט אין דער קלאַסישער פאָליטישער עקאָנאָמיע. דאָרט בעגעגענען מיר דאָ־געגען די פאָלגענדע אַרויסגעדרונגענע (אבגעלייטעטע) פאָרמולען:

II [16*]

$$\left(\frac{\text{מעהר־אַרבייט}}{\text{ארבייטס־טאָג}}\right) = \frac{\text{מעהר־ווערטה}}{\text{פראָדוקטען־ווערטה}} = \frac{\text{מעהר־פראָדוקט}}{\text{סך הכל פראָדוקט}}$$

איין און דיזעלביגע פראָפּאָרציע ווערט דאָ כסדר אויסגעדריקט אין דער פאָרם פון די אַרבייט־צייטען, פון די ווערטהען, אין וועלכע זיי פערקערפּערן זיך, און פון די פראָדוקטען, אין וועלכע די דאָ־זיגע ווערטהען עקזיסטירן. עס ווערט נאַטירליך אָנגענומען, אז אונטער דעם ווערטה פון פּראָדוקט דאַרף מען פערשטעהן נאָר דעם ווערטה־פּראָדוקט פון דעם אַרבייטס־טאָג, דער קאָנסטאַנטער טייל אָבער פון דעם פּראָדוקטען־ווערטה איז אויסגעשלאָסען.

[16*] מיר שטעלען די ערשטע פארמולע אין קלאמערן, ווייל דער בעגריף פון דער מעהר־ארבייט איז ניט דייטליך אויסגעשפראכען אין דער בורזשואזער פא־ליטישער עקאנאמיע. [נאטע צו דער פראנצויזישער אויסגאבע.]

די פּראָדוקציאָנס־מיטלען, נאָר אויך די פערמיידונג פון אַלע נוצ־
לאָזע אַרבייטען. בעת דער קאַפּיטאַליסטישער אופן פון פּראָדוק־
ציאָן צווינגט איינצופיהרן עקאָנאָמיע אין יעדען אינדיווידועלען
געשעפט, ברענגט־מיט איהר אַנאַרכישער סיסטעם פון קאָנקורענץ
די גרעסטע פערשווענדונג פון די געזעלשאַפטליכע פּראָדוקציאָנס־
מיטלען און אַרבייט־קרעפטען, ניט צו רעדען פון דער גרויסער צאָהל
פונקציעס, וואָס זיינען איצט נויטיג, אָבער זיינען אַן און פאַר זיך
איבערפליסיג. ווען די אינטענסיוויטעט און פּראָדוקטיוו־קראַפט
פון דער אַרבייט זיינען בעשטימט, איז דער טייל פון געזעלשאַפט־
ליכען אַרבייטס־טאָג, וואָס איז נויטווענדיג פאַר דער מאַטעריעלער
פּראָדוקציאָן, אויף אַזויפיעל קירצער, און פאָלגליך דער טייל, וואָס
ווערט עראָבערט פאַר דער פרייער, גייסטיגער און געזעלשאַפטלי־
כער טהעטיגקייט פון די איינצעלנע איז אויף אַזויפיעל גרעסער,
אויף וויפיעל די אַרבייט איז גלייכמעסיגער פערטיילט צווישען אַלע
אַרבייט־פעהיגע מיטגליעדער פון דער געזעלשאַפט, און אויף ווי־
פיעל וועניגער איין קלאַס פון דער געזעלשאַפט קאָן אַראָבוואַרפען
פון זיך די נאַטירליכע לאַסט פון דער אַרבייט און אַרויפוואַרפען
זי אויף אַנדערע. דער אַבסאָלוטער גרעניץ פאַר דער פערקירצונג
פונ'ם אַרבייטס־טאָג איז, נאָך דער ריכטונג נאָך, די אַלגעמיינהייט
פון דער אַרבייט. אין דער קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפט ווערט
געשאַפען פרייע צייט פאַר איין קלאַס, דורכדעם וואָס די גאַנצע
לעבענס־צייט פון די מאַסען ווערט פערוואַנדעלט אין אַרבייט־צייט.

אַזוי ווי די מעהר־ארבייט קאָן שטענדיג אויסמאַכען נאָר אַ טייל פון דעם ארבייטס־טאָג, אָדער דער מעהרווערטה קאָן זיין נאָר אַ טייל פון דעם ווערטה־פּראָדוקט, איז די מעהר־ארבייט נויטיגער־ווייז שטענדיג קלענער איידער דער ארבייטס־טאָג, אָדער דער מעהרווערטה איז שטענדיג קלענער איידער דער ווערטה־פּראָדוקט. אָבער כדי זיך צו פערהאַלטען ווי $\frac{100}{100}$, מוזען זיי זיין גלייך. כדי די מעהר־ארבייט זאָל ארומנעהמען דעם גאַנצען ארבייטס־טאָג (עס רעדט זיך דאָ וועגען דעם דורכשניט־טאָג פון דער ארבייט־וואָך, פון דעם ארבייט־יאָהר א.אז.וו.), וואָלט די נויטוועדיגע ארבייט געמוזט אַרונטערפאַלען צו נול. פערשווינדט אָבער די נויטוועדיגע ארבייט, פערשווינדט אויך די מעהר־ארבייט, היות ווי די לעצטע איז נאָר אַ פונקציע פון דער ערשטער [ד.ה. אַ גרויס, וואָס העננט אָב פון יענער און איז נויטיגערווייז צוזאַמענגעבונדען מיט איהר]. די פּראָפּאָרציע $\frac{\text{מעהר־ארבייט}}{\text{ארבייטס־טאג}} = \frac{\text{מעהרווערטה}}{\text{ווערטה־פּראָדוקט}}$ קאָן דעריבער קיינמאָל ניט גרייכען דעם גרעניץ $\frac{100}{100}$ און נאָך וועניגער קאָן עס שטייגען צו $\frac{100+10}{100}$. די ראַטע פון דעם מעהרווערטה, אָדער דער ווירקליכער גראַד פון עקספּלואַטאַציע פון דער ארבייט קאָן זעהר גוט גרייכען אַזאַ גרעניץ. נעהמט צום ביישפּיעל די אָבשאַצונג פון דעם העררן ל. דע לאַווערן, לויט וועלכער דער ענגלישער אַקערבוי־

פּאַסט אויף די טהעטיגקייט פון דעם אינדוסטריעלען קאַפּיטאַליסט ווי פּאָליטישע און עקאָנאָמישע פונקציעס, וועלכע זיינען דעלעגירט געוואָרן צו איהם דורך דעם קאַפּיטאַל־אייגענטום. און זיינע פּראָפיטען ווי אַ פאָרם פון געהאַלט, ווייל מיר האָבען נאָך דערווייל קיין ניט אנדערע סאָציאַלע אָרגאַניזאַציע. געהאַלטער דאַרפען אָבער רעגולירט ווערן און אויך רעדוצירט ווערן, אויב זיי נעהמען צופיעל אוועק פון דעם ארבייט־לוין. אויף דעם אופן קאָן מען זיך אויך וועהרען אנטקעגען מאַרקס'עס איינברוך אין דער געזעלשאַפט—אַזוי וואָלט איך אַנגערופען זיין בוך. . . . בכלל איז מאַרקס'עס בוך ניט אַזויפיעל אַן אונטערזוכונג וועגען קאַפּיטאַל, ווי אַ פּאָלעמיק אַנטקעגען די היינטיגע קאַפּיטאַל־פאָרם, וועלכע ער פערבייט מיט דעם קאַפּיטאַל־בעגריף גופא, פון וואַנען עס נעהמען זיך טאַקע זיינע טעות'ן." (בריעפע א.ז.וו. פון דר. ראָדבערטוס־יאַגעצאָוו, הערויסגעגעבען פון דר. רודאָלף מייער, בערלין 1881, ב. 1, ז. 111, 48) — אין אַט אַזעלכע אידיאָלאָנישע פלאַכקייטען האָט זיך לסוף אויסגעלאָזט די געוואָגטע אַטאַקען פון די ראָדבערטושע סאָציאַלע בריעף."]

אין אָט די אַלע פאָרמולען [אונטער II] איז דער ווירקליכער גראַד עקספּלואַטאַציע פון דער ארבייט, אָדער די ראַטע פון מעהר־ווערטה, פאַלש אויסגעדריקט. לאָמיר זאָגען, דער ארבייטס־טאָג איז 12 שטונדען. מיט די אַנדערע השערות פון אונזער פריהער־דיגען ביישפּיעל שטעלט זיך פאָר אין דעם פאַל דער ווירקליכער גראַד עקספּלואַטאַציע פון דער ארבייט אין די פאָלגענדע פּראָ־פּאָרציעס:

6 שטונדען מעהר־ארבייט / 6 שטונדען נויטווענדיגע ארבייט = מעהרווערטה פון 3 שילינג / וואַריאַבלער קאפּיטאל פון 3 שילינג = 100 פּראָצענט.

נאָך די פאָרמולען II בעקומען מיר דאַגעגען:

6 שטונדען מעהר־ארבייט / ארבייטס־טאַג פון 12 שטונדען = מעהרוורטה פון 3 שילינג / ווערטה־פּראָדוקט פון 6 שילינג = 50 פּראָצענט.

אָט די ארויסגעדרונגענע פאָרמולען דריקען אין דער ווירקליכ־קייט אויס די פּראָפּאָרציע, אין וועלכער דער ארבייטס־טאָג אָדער זיין ווערטה־פּראָדוקט טיילט זיך איין צווישען דעם קאפּיטאליסט און דעם ארבייטער. אויב מען זאָל זיי אָננעהמען אַלס דירעקטע אויסדרוקען פון דעם גראַד פון זעלבסט־פערווערטונג פון קאַפּיטאַל, דאַן נעהמט מען אָן דאָס פאַלשע געזעץ, אַז די מעהר־ארבייט אָדער דער מעהרווערטה קאָן קיינמאָל ניט דערגרייכען קיין 100 פּראָצ.[17]

[17] אזוי געפינט מען עס צום ביישפיעל אין „דריטער בריעף אן פאן קירכמאן פאן ראדבערטוס. ווידערלעגונג דער ריקארדאשען טהעאריע פאן דער גרונד־רענטע אונד בעגרינדונג איינער נייען רענטענטהעאריע. בערלין 1854.“ איך וועל נאך שפּעטער קומען צוריק צו דער דאזיגער שריפט, וועלכע האט טראָץ איהר פאלשער טהעאריע וועגען דער גרונד־רענטע איינגעזעהן דעם עצם פון דער קאפיטאליסטישער פּראדוקציאן. — [אין א נאטע צו דער דריטער אויפ־לאגע בעמערקט ענגעלס: „מען זעהט פון דאנען מיט וואס פאר א געפעליגקייט מארקס האט געאורטיילט וועגען זיינע פארגענגער, וויבאלד ער האט נאר ביי זיי געפונען א ווירקליכען פּארטשריט, א ריכטיגען נייען געדאנק. די שפּעטיגערע פערעפענטליכונג פון ראדבערטוס׳עם בריעף צו רוד. מייער האט איינינערמאסען פערקלענערט די אנערקענונג, וואס מארקס האט איהם געגעבען. אין יענע בריעף געפינט זיך אזא שטעלע: „מען מוז ראטעווען דעם קאפּיטאל ניט נאר פון דער ארבייט, נאר אויך פון זיך אליין, און דאס קאן געטאן ווערן אמבעסטען, ווען מען

דער שייכות פון זייערע פערשיידענע פאקטארען אין שאפען דעם פראדוקט.[19]

איבעריגענס קאנען די פארמולען I אלעמאל צוריק־פערוואנדעלט ווערן אין די פארמולען I. אויב מיר האבען צום ביישפיעל מעהר־ארבייט פון 6 שטונדען / ארבייטס־טאג פון 12 שטונדען דאן איז די נויטווענדיגע ארבייט־צייט גלייך צו דעם ארבייטס־טאג פון 12 שטונדען און פערמינערט אויף דער מעהר־ארבייט פון 6 שטונדען, און בכן בעקומט זיך:

מעהר ארבייט פון 6 שטונדען / נויטווענדיגע ארבייט פון 6 שטונדען = 100/100

א דריטע פארמולע, וועלכע איך האב שוין ביי געלעגענהייט פערכאפט אויף פריהער, איז:

III

מעהר־ארבייט / ווערטה פון דער ארבייט־קראפט = מעהר־ארבייט / נויטווענדיגע ארבייט = אונבעצאהלטע ארבייט / בעצאהלטע ארבייט

דאס מיספערשטענדניש, צו וואס די פארמולע אונבעצאהלטע ארבייט / בעצאהלטע ארבייט קאן פיהרן, ווייל עס קאן מיינען אזוי ווי דער קאפיטאליסט וואלט געצאהלט פאר דער ארבייט און ניט פאר דער ארבייט־קראפט פאלט אוועק נאך דער פריהער־געגעבענער אונטערזוכונג. אונבעצאהלטע ארבייט / בעצאהלטע ארבייט איז נאר א פאפולערער אויסדרוק פאר מעהר־ארבייט / נויטווענדיגע ארבייט דער קאפיטאליסט בעצאהלט פאר דעם ווערטה פון דער ארבייט־קראפט — אויף וויפיעל דער פרייז, וואס ער צאהלט, שטימט מיט דעם ,ווערטה—און בעקומט אין אויסטויש דעם רשות איבער דער לעבעדיגער ארבייט־קראפט גופא. זיין נוץ־געניסונג פון דער דאזיגער ארבייט־קראפט צופאלט אין צוויי פעריאדען. אין משך פון איין פעריאדע פראדוצירט דער ארבייטער

[19] אזוי ווי אלע ענטוויקעלטע פארמען פון דעם קאפיטאליסטישען פראדוקציאנס־פראצעס זיינען פארמען פון קאאפעראציע, איז נאטירליך די לייכטסטע זאך צו פערזעהן זייער אייגענטימליכען אנטאגאניסטישען כאראקטער און אריינדמיונ'ען זיי אין פרייע אסאציאציאנס־פארמען, ווי דאס האט געטאן דער גראף א. דע לאבארד: “De l’Esprit de l’Association dans tous les interets de la Communaute.” Paris 1818. דער יאנקי ה. קארעי טהוט אב ביי געלעגענהייט דעמזעלביגען קונצשטיק מיט דעמזעלביגען ערפאלג אפילו פאר די שייכות'ן וואס נעהמען זיך פון דעם שקלאווען־סיסטעם.

אַרבייטער בעקומט נאָר ¼, דער קאַפּיטאַליסט (דער פּערמער) דאַגעגען בעקומט ¾ פונ׳ם פּראָדוקט[18] אָדער פון זיין ווערטה, ניט רעדענדיג וועגען דעם ווי אַזוי דער רויב צוטיילט זיך דערנאָך צווישען דעם קאַפּיטאַליסט און גרונד־אייגענטימער א.אַז.וו. די מעהר־אַרבייט פון דעם ענגלישען ערד־אַרבייטער פערהאַלט זיך אויף דעם אופן צו זיין נויטווענדיגער אַרבייט ווי 3 : 1—אַ ראַטע פון עקספּלואַטאַציע פון 300 פּראָצענט.

די אָנגענומענע מעטאָדע, צו בעהאַנדלען דעם אַרבייטס־טאָג אַלס אַ קאָנסטאַנטע גרויס, איז בעפעסטיגט דורך דער אָנווענדונג פון די פאָרמולען II, ווייל די מעהר־אַרבייט ווערט אין די פעלען שטענדיג פערגליכען מיט אַן אַרבייטס־טאָג פון אַ געגעבענער גרויס. דאָס אייגענע איז ריכטיג, ווען מען האַלט אויסשליסליך אין אויג די צוטיילונג פון דעם ווערטה־פּראָדוקט. דער אַרבייטס־טאָג, וואָס האָט זיך שוין רעאַליזירט אין אַ ווערטה־פּראָדוקט, איז שטענדיג אַן אַרבייטס־טאָג פון בעשטימטע גרעניצען.

די מעטאָדע פאָרצושטעלען דעם מעהרווערטה און דעם ווערטה פון דער אַרבייטס־קראַפט ווי ברוך־טיילען פון דעם ווערטה־פּראָדוקט—אַ פאָרשטעלונגס־אופן, וועלכער וואַקסט איבעריגענס אַרויס פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן גופא, וואָס זיין בעדייטונג וועט זיך אַרויסווייזען שפּעטער—פערדעקט דעם ספּעציפישען כאַראַקטער פון דער קאַפּיטאַל־שייכות, ד.ה. דעם אויסטויש פונ׳ם וואַריאַבלען קאַפּיטאַל מיט דער לעבעדיגער אַרבייט־קראַפט און דעם פאָלגליכען אויסשליסען דעם אַרבייטער פון דעם פּראָדוקט. אנשטאָט דעם ווירקליכען פאַקט, טרעט אַרויס דער פאַלשער שיין פון אַן אַסאָציאַציאָן־שייכות, אין וועלכער דער אַרבייטער און קאַפּיטאַליסט צוטיילען זיך מיט דעם פּראָדוקט לויט

[18] דער טייל פון דעם פּראדוקט, וועלכער קעהרט נאר אום דעם אויסנעלעגטעז קאנסטאנטעז קאפּיטאל, ווערט ביי אט דער רעכענונג זעלבסטפערשטענדליך אראבגעצויגעז. — הערר ל. דע לאווערן, א בלינדער בעוואונדערער פון ענגלאנד ניט ניכער אז א צו־נידעריגע פּראפּארציע איידער א צו־הויכע.

זעקסטער אָבטייל.

דער אַרבייטס-לוין.

א ווערטה, וואָס איז נאָר גלייך צו דעם ווערטה פון זיין אַרבייט־קראַפט, ד.ה. נאָר אַן עקוויוואַלענט. דער קאַפּיטאַליסט, הייסט עס, בעקומט פאַר דעם אויסגעלעגטען פרייז פון דער אַרבייט־קראַפט א פּראָדוקט פון דעמזעלביגען פרייז. עס איז אַלץ איינס, ווי ער וואָלט דעם פּראָדוקט געקויפט א פאַרטיגען אויפ׳ן מאַרק. פערקעהרט, אין דער פעריאָדע פון מעהר־אַרבייט שאַפט די נוץ־געניסונג פון דער אַרבייט־קראַפט א ווערטה פאַר דעם קאַפּיטאַליסט, וועלכער קאָסט איהם ניט קיין ווערטה־עקוויוואַלענט.[20] ער קריגט אַט די אויסגעבונג (פליסיגמאַכונג) פון דער אַרבייט־קראַפט אומזיסט. אין אַט דעם זין קאָן די מעהר־אַרבייט הייסען אונבעצאָהלטע אַרבייט.

דער קאַפּיטאַל איז דעריבער ניט נאָר די קאָמאַנדע איבער דער אַרבייט, ווי אַדאַם סמיטה זאָגט. עס איז אין גרונד גענומען די קאָמאַנדע איבער דער אונבעצאָהלטער אַרבייט. יעדער מעהר־ווערטה, אין וועלכער ספּעציעלער געשטאַלט—פּראָפיט, צינז, רענטע א.אז.וו.—ער זאָל זיך שפּעטער ניט אַרויסקריסטאַליזירן, איז לויט זיין עצם נאָך א פערקערפערונג פון אונבעצאָהלטער אַרבייט־צייט. דער סעקרעט פון דער זעלבסטפערווערטונג פון קאַפּיטאַל לייזט זיך אויף אין דעם, וואָס ער האָט אין זיין רשות א בעשטימטען סכום אונבעצאָהלטע פרעמדע אַרבייט.

---

[20] הנם די פיזיאָקראַטען האָבען ניט דורכגעדרונגען דעם סעקרעט פון מעהר־ווערטה, איז דאָך געוועזען פאַר זיי אַזויפיעל קלאָר, אַז „ער איז א זעלבשטענדיגער און בענוצבאַרער רייכטום, וואָס ער (דער בעזיצער) האָט ניט געקויפט, און וועלכען ער פערקויפט.“ (Turgot: Reflections sur la Formation et la Distribution des Richesses", p. 11.)

כדי צו קאָנען פערקויפט ווערן אויפ'ן מארק ווי א סחורה, מוז די ארבייט על כל פּנים עקזיסטירן, איידער זי ווערט פערקויפט. ווען דער ארבייטער אָבער וואָלט איהר געקאָנט געבען א זעלבשטענדיגע עקזיסטענץ, דאַן וואָלט ער דאָך פערקויפט סחורה, ניט ארבייט.[22]

אָבגעזעהן פון אָט די ווידערשפּרוכען, וואָלט א דירעקטער אויסטויש פון געלד, ד.ה. פון רעאַליזירטער ארבייט, אויף לעבעדיגער ארבייט, ענטוועדער בטל געמאַכט דאָס געזעץ פון ווערטה, וואָס ענטוויקעלט זיך גראָד ערשט אויפ'ן יסוד פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן, אָדער ער וואָלט אָבגעשאַפט די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן גופא, וועלכע איז דירעקט געבויט אויף דער לוין-ארבייט. דער ארבייטס-טאָג פון 12 שטונדען שטעלט זיך פאָר צום ביישפּיעל אין א געלד-ווערטה פון 6 שילינג. ענטוועדער עס ווערן אויסגעטוישט עקוויוואַלענטען, איז דאַן בעקומט דער ארבייטער פאַר 12-שטונדיגער ארבייט 6 שילינג. דער פּרייז פון זיין ארבייט וואָלט געווען גלייך צו דעם פּרייז פון זיין פּראָדוקט. אין דעם פאַל פּראָדוצירט ער ניט קיין מעהר-ארבייט פאַר דעם קויפער פון זיין ארבייט, די 6 שילינג ווערן ניט פערוואַנדעלט אין קאַ־

דער ווערטה פון דער ארבייט דאַרף געמאָסטען ווערן לויט דער קוואַנטיטעט ארבייט, וואָס פאָדערט זיך צו פּראָדוצירן דעם לוין; מיינענדיג דערמיט די קוואַנטיטעט ארבייט, וואָס פאָדערט זיך צו פּראָדוצירן דאָס געלד אָדער די סחורה, וואָס ווערט געגעבען דעם ארבייטער. דאָס איז אַקוראַט ווי מען וואָלט זאָגען, אַז דער ווערטה פון טוך דאַרף ווערן געשאַצט ניט לויט דער קוואַנטיטעט ארבייט, וואָס איז פערווענדעט געוואָרן אויף זיין פּראָדוקציאָן, נאָר לויט דער קוואַנטיטעט ארבייט, וואָס איז אריינגעטאָן געוואָרן צו פּראָדוצירן דאָס זילבער, פאַר וועלכען דאָס טוך ווערט אויסגעטוישט." ("A Critical Dissertation on the Nature etc. of Value", p. 50, 51.)

[22] „ווען מען רופט אַז ארבייט א סחורה, איז עס דאָך ניט גלייך צו א סחורה, וואָס ווערט א פריהער פּראָדוצירט כדי זי אויסצוטוישען און ווערט דערנאָך געבראַכט אויפ'ן מארק, וואו זי מוז אויסגעטוישט ווערן אויף אַנדערע סחורות, לויט די בעשטימטע סומען פון יעדער סחורה, וואָס געפינט זיך אויפ'ן מארק. ארבייט ווערט געשאַפען אין דעם מאָמענט, ווען זי ווערט געבראַכט אויפ'ן מארק, אָדער ריכטיגער געזאָגט, זי ווערט געבראַכט אויפ'ן מארק איידער זי ווערט נאָך געשאַפען." ("Observations on some Verbal Disputes etc.", p. 75, 76.)

זיבעצעהנטער קאפיטעל.

די פערוואנדלונג פון דעם ווערטה (רעספעקטיוו פון דעם פרייז) פון דער ארבייטס-קראפט אין ארבייטס-לוין.

אויף דער אויבערפלעך פון דער בורזשואזער געזעלשאפט ווייזט זיך ארויס דעם ארבייטער'ס לוין אלס פרייז פון דער ארבייט— א בעשטימטער סכום געלד, וואס ווערט געצאהלט פאר א בעשטימטען סכום ארבייט. מען רעדט וועגען דעם ווערטה פון דער ארבייט און זיין געלד־אויסדרוק רופט מען אן איהר נויטווענדיגער אדער נאטירליכער פרייז. פון דער אנדער זייט רעדט מען וועגען מארק־פרייזען פון דער ארבייט, דאס הייסט וועגען פרייזען, וואס בעוועגען זיך אריבער אדער ארונטער איהר נויטווענדיגען פרייז.

אבער וואס איז דער ווערטה פון א סחורה? די אביעקטיווע פארם פון דער געזעלשאפטליכער ארבייט, וואס איז אויסגעגעבען געווארן אין איהר פראדוקציאן. און דורך וואס מעסטען מיר די גרויס פון איהר ווערטה? דורך דער גרויס פון דער ארבייט, וואס ליעגט אין איהר. ווי אזוי, אלזא, קאן דער ווערטה צום ביישפיעל פון א 12־שטונדיגען ארבייטס־טאג ווערן בעשטימט? דורך די 12 ארבייט־שטונדען, וואס זיינען ענטהאלטען אין אן ארבייטס־טאג פון 12 שטונדען—וואס איז אן אונזיניגע טאוטאלאגיע.[21]

---

[21] „ריקארדא מיידט אויס זעהר געשיקט א שוועריגקייט, וועלכע שיינט אויפ'ן ערשטען בליק צו שטעהן אין וועג פון זיין טעאריע, אז דער ווערטה העננט אב פון דער קוואנטיטע ארבייט, וואס איז פערבויכט געווארן אין דער פראדוקציאן. ווען מען האלט זיך שטרענג אן דעם פרינציפ, קומט דערפון ארויס, אז דער ווערטה פון דער ארבייט איז אבהענגיק פון דער קוואנטיטע ארבייט, וואס ווערט פערווענדט אויף איהר פראדוקציאן—וואס איז פון אויבען־אויף אן אונזין. דורך א געשיקטער ווענדונג לאזט דעריבער ריקארדא דעם ווערטה פון דער ארבייט אבהענגען פון דער קוואנטיטע ארבייט, וואס פאדערט זיך צו פראדוצירן דעם לוין; אדער, צו געברויכען זיין אייגענעם אויסדרוק, ער בעהויפטעט, אז

ווערן אין 3 שטונדען, פאַלט דער ווערטה אויף אַ העלפט אפילו פון דער סחורה, וואָס איז שוין פּראָדוצירט געוואָרן. זי שטעלט איצט פאָר 3 שטונדען, אנשטאָט וואָס פריהער 6 שטונדען נויט־ווענדיגע געזעלשאַפטליכע ארבייט. די גרויס פון איהר ווערטה ווערט, הייסט עס, בעשטימט דורך דעם סכום אַרבייט, וואָס פאַ־דערט זיך פאַר איהר פּראָדוקציאָן, ניט דורך דער רעאַליזירטער פאָרם פון דער ארבייט.

דעם געלד־בעזיצער טרעט דירעקט ארויס אַנטקעגען אויפ'ן סחורה־מאַרק פאַקטיש ניט די אַרבייט, נאָר דער אַרבייטער. וואָס דער אַרבייטער פערקויפט, איז זיין ארבייט־קראַפט. אַזוי שנעל ווי זיין אַרבייט פאַנגט זיך ווירקליך אָן, האָט זי שוין אויפגעהערט צו געהערן צו איהם, ער קאָן זי שוין דעריבער מעהר ניט פערקוי־פען. די אַרבייט איז די סובסטאַנץ און די אימאַנענטע מאָס פון די ווערטהען, אָבער אַליין האָט זי קיין ווערטה ניט.[25]

אין דעם אויסדרוק „דער ווערטה פון ארבייט" איז דער בעגריף „ווערטה" ניט נאָר אינגאַנצען אויסגעמעקט, נאָר ער ווערט אומ־געקעהרט אין זיין היפך. עס איז אַ דמיונ'דיגער אויסדרוק, אַ שטייגער ווי דער ווערטה פון דער ערד. אָט די דמיונ'דיגע אויס־דרוקען נעהמען זיך אָבער פון די פּראָדוקציאָן־שייכות'ן גופא. זיי זיינען קאַטעגאָריען פאַר פאָרמען, אין וועלכע עס ערשיינען וויכ־טיגע שייכות'ן (וועזענטליכע פערהעלטניסע). אַז אין דער ער־שיינונג שטעלען זיך די זאַכען אָפט פאַר פערקעהרט, איז גאַנץ גוט בעקאַנט אין אַלע וויסענשאַפטען, אַ חוץ אין דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע.[26]

[25] „אַרבייט, דער אויסשליסליכער מאַסשטאַב פון ווערטה... די בעשאַפערין פון אַלע רייכטימער, איז ניט קיין סחורה." (Th. Hodgskin, "Popular Political Economy", p. 186.)

[26] פערקעהרט וויעדער, דערקלערן אַז אַלע אַזעלכע אויסדרוקען זיינען נישט מעהר ווי ליסענציאַ פּאָעטיקאַ [פּאָעטישע פרייהייט], בעווייזט נאָר די אוממאַכט פון דעם אַנאַליז. פּרודאָן דריקט זיך אויס: „מען זאָגט וועגען דער אַרבייט, אַז זי האָט אַ ווערטה ("Valoir")' ניט אַזויפיעל ווי אַ ריכטיגע סחורה, נאָר האָבענדיג אין זיך די ווערטהען, וועלכע מען נעהמט אַן, אַז עס ליעגען אין איהר פּאָטענציעל [בכח]. דער ווערטה פון דער אַרבייט איז אַ פיגוראַטיווער

פּיטאַל, דער יסוד פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן פּערשווינדט; אויף דעם יסוד אָבער פערקויפט ער זיין אַרבייט און אויף דעם גרונד איז זיין אַרבייט לוין־אַרבייט. אָדער ער בעקומט פאַר 12 שטונדען אַרבייט וועניגער איידער 6 שילינג, דאָס הייסט וועניגער איידער 12 שטונדען אַרבייט. עס קומט אויס, אַז 12 שטונדען אַרבייט טוישען זיך אויס אויף 10, 6 א.אַז.וו. שטונדען אַרבייט. גלייכשטעלען אָט אַזוי ניט קיין גלייכע גרויסען איז מבטל ניט נאָר די ווערטה־בעשטימונג אַליין. אַזאַ ווידערשפּרוך, וואָס צערשטערט זיך אַליין, קאָן בכלל אפילו ניט אויסגעשפּראָכען אָדער פאָרמולירט ווערן אַלס געזעץ.[23]

עס איז קיין פּעולה ניט צו וועלען אַרויספיהרן דעם אויסטויש פון מעהר אַרבייט אויף וועניגער אַרבייט פון דעם אונטערשייד אין פאָרם, וואָס איינע איז רעאַליזירטע אַרבייט און די אַנדערע איז לעבעדיגע אַרבייט.[24] דאָס איז נאָך מעהר אונזיניג דערפאַר, וואָס דער ווערטה פון אַ סחורה ווערט ניט בעשטימט דורך דעם סכום אַרבייט, וואָס איז ווירקליך אין איהר פערקערפּערט, נאָר דורך דעם סכום לעבעדיגער אַרבייט, וואָס איז נויטווענדיג פאַר איהר פּראָדוקציאָן. אַ סחורה שטעלט דהינו פאַר 6 אַרבייט־שטונדען. אויב עס ווערן געמאַכט ערפינדונגען, דורך וועלכע זי קאָן פּראָדוצירט

---

[23] „בעטראַכט מען אַרבייט אַלס סחורה און קאַפּיטאַל, וואָס איז אַ פּראָדוקט פון אַרבייט, אויך ווי אַ סחורה, און אויב די ווערטהען פון די דאָזיגע ביידע סחורות וואָלטען בעשטימט געוואָרן דורך גלייכע קוואַנטיטעטען אַרבייט, דאַן וואָלט אַ בעשטימטע סומע אַרבייט... זיך אויסגעטוישט אויף אַזאַ סומע קאַפּיטאַל, וואָס איז פּראָדוצירט געוואָרן דורך דערזעלביגער סומע אַרבייט: פערגאַנגענע אַרבייט וואָלט... זיך אויסגעטוישט פאַר דערזעלביגער סומע, וואָס געגענוואַרטיגע אַרבייט. אָבער דער ווערטה פון אַרבייט בשייכות צו אַנדערע סחורות ווערט ניט בעשטימט דורך גלייכע קוואַנטיטעטען אַרבייט.“ (ע. דזש. ווייקפיעלד אין זיין אויסגאַבע פון אַדאַם סמיטה׳ס „וועלטה און ניישאַנס“, לאָנדאָן 1836, ב. 1, ז. 231, נאָטע.)

[24] „מען האָט געמוזט אָבמאַכען (אויך אַ מין פאָרם פון דעם „קאָנטראַ סאָסיאַל“), אַז אין יעדען פאַל, ווען מען דאַרף אויסטוישען פערגאַנגענע אַרבייט אויף צוקינפטיגער אַרבייט, זאָל דער לעצטער (דער קאַפּיטאַליסט) האָבען געווינען אַ גרעסערן ווערטה איידער דער ערשטער (דער אַרבייטער)“. (סיסמאָנד דע סיסמאָנדי, „דע לאַ רישעס קאָמערסיאַל“, זשענעווע 1803, באַנד 1, ז. 37.)

צום ביישפיעל א יאהר, און מען האט אויסגעפונען, אז איהר ארויף און אראב גלייכט זיך אויס ביז צו א מיטעלער דורכשניט־גרויס, ביז צו א קאנסטאנטער גרויס. אט די מיטעלע גרויס האט, פערשטעהט זיך, געמוזט בעשטימט ווערן אויף אנאנדער אופן, איידער איהרע ווארויאציעס, וואס גלייכען זיך דורכשניטליך אויס. אט דער פרייז, וואס הערשט איבער די צופעליגע מארק־פרייזען פון דער ארבייט און רעגולירט זיי: דער „נויטווענדיגער פרייז" (פיזיאקראטען) אדער „נאטירליכער פרייז" פון דער ארבייט (אדאם סמיטה) קאן זיין, ווי ביי אנדערע סחורות, נאר דער ווערטה, וואס איז אויסגעדריקט אין געלד.

אויף דעם אופן האט די פאליטישע עקאנאמיע געמיינט, אז זי וועט קאנען דורכדרינגען דורך די צופעליגע פרייזען פון דער ארבייט און צוקומען צו איהר ווערטה. דער דאזיגער ווערטה איז דאן ווייטער, ווי ביי אנדערע סחורות, בעשטימט געווארן דורך די פראדוקציאנס־קאסטען. אבער וואס זיינען די פראדוקציאנס־קאסטען—פון דעם ארבייטער, דאס הייסט די קאסטען, כדי דעם ארבייטער גופא צו פראדוצירן אדער רעפראדוצירן? אט די פראגע האט זיך בעוואוסטלאז אונטערגערוקט דער פאליטישער עקאנאמיע אנשטאט דער אורשפרינגליכער פראגע, ווארים מיט די פראדוקציאנס־קאסטען פון דער ארבייט אלס אזעלכע האט זי זיך געדרעהט אין קרייז און ניט געריהרט זיך פון ארט. פאלגליך, וואס זי האט אנגערופען דער ווערטה פון דער ארבייט (value of labor), איז אין דער ווירקליכקייט דער ווערטה פון דער ארבייט־קראפט, וואס עקזיסטירט אין דער פערזענליכקייט פון דעם ארבייטער, און איז פונקט אזוי פערשיידען פון איהר פונקציע, פון דער ארבייט, ווי א מאשין איז פערשיידען פון איהרע אפעראציעס. זיינענדיג בעשעפטיגט מיט דעם אונטערשייד צווישען די מארק־פרייזען פון דער ארבייט און איהר אזוי־גערופענעם ווערטה, מיט דער שייכות פון דעם דאזיגען ווערטה צו דער פראפיט־ראטע, צו די ווערטהען פון סחורות, וואס ווערן פראדוצירט דורך דער פערמיטלונג פון דער ארבייט, א.אז.וו., האט מען קיינמאל ניט ענטדעקט, אז דער גאנג פון דעם אנאליז האט געפיהרט ניט נאר פון די מארק־פרייזען פון דער ארבייט צו איהר כלומר'שטיגען ווערטה, נאר אז ער האט

די קלאַסישע פּאָליטישע עקאָנאָמיע האָט געבאָרגט אָהן ווײטערער קריטיק ביי דעם אַלטעגליכען לעבען די קאַטעגאָריע „פּרייז פון דער אַרבייט“, כדי דערנאָך זיך צו פרעגען, ווי אזוי ווערט אָט דער פּרייז בעשטימט? זי האָט באַלד איינגעזעהן, אז די וועקסלונג פון דער שייכות פון נאָכפראַגע און אָנבאָט דערקלערט בנוגע דעם פּרייז פון דער אַרבייט, ווי בנוגע יעדער אַנדער סחורה, מעהר גאָרנישט ווי די וועקסלונג, ד.ה. די שוואַנקונג פון די מאַרק־פּרייזען אַריבער אָדער אַרונטער אַ געוויסער גרויס. אויב דער אָנבאָט און די נאָכפראַגע דעקען איינע די אַנדערע, הערט אויף די פּרייז־שוואַנקונג, ווען די אומשטענדען בלייבען זאָנסט דיזעלביגע. אָבער דאַן הערן נאָכפראַגע און אָנבאָט אויך אויף צו דערקלערן וואָס עס איז. דער פּרייז פון דער אַרבייט, ווען נאָכפראַגע און אָנבאָט דעקען זיך, איז איהר בעשטימטער פּרייז, וואָס העננט ניט אָב פון דער נאָכפראַגע און דעם אָנבאָט; עס איז איהר נאַטירליכער פּרייז, וועלכער איז אויף דעם אופן קלאָר געוואָרן אַלס דער ריכטיגער געגענשטאַנד פון דער אונטערזוכונג. אָדער מען האָט גענומען אַ לענגערע פּעריאָדע פון די שוואַנקונגען פון מאַרק־פּרייז,

---

אויסדרוק א.אז.וו.“ דערויף בעמערק איך (אין „מיזער דע לא פילאסאפיע, ז. 34, 35): „ער זעהט אין דער סחורה ארבייט, וועלכע איז א מורא׳דיגע רעאליטעט, נישט מעהר ווי א גראמאטישען טעות. לויט דעם נאך קומט אויס, אז די גאנצע היינטיגע געזעלשאפט, וואס איז געבויט אויף דעם סחורה־כאראקטער פון דער ארבייט, איז פון איצט אן א פאעטישע פרייהייט, בעגרינדעט אויף א פיגוראטיווען אויסדרוק. ווייל די געזעלשאפט „אויסראטען אלע איבלען“, פון וועלכע זי האט צו ליידען, איז זאל זי אויסראטען די ניט־ריכטיגע אויסדרוקען, זאל זי אנדערן די שפראך; און וועגען דעם דארף זי זיך בלויז ווענדען צו דער אקאדעמיע, כדי צו פערלאנגען פון איהר א נייע אויסגאבע פון איהר ווערטערבוך.“ נאך בעקוועמער, נאטירליך, איז גאר ניט אריינצודענקען זיך אין דעם בעגריף ווערטה. מען קאן דאן, גאר ניט קלערענדיג, אלץ אריינשטעלען אין אט דער קאטאגאריע. אזוי טהוט צ.ב.ש. זש. ב. סעי: „וואס איז „ווערטה“? ענטפער: „דאס, וואס א זאך איז ווערטה.“ און וואס איז „פּרייז“? ענטפער: „דער ווערטה פון א זאך, אויסגעדריקט אין געלד.“ און ווארום האט „די ארבייט פון דער ערד... א ווערטה? ווייל מען גיט פאר איהר א פרייז.“ אלזא, ווערטה איז וואס א זאך איז ווערטה, און די ערד האט א „ווערטה“, ווייל מען דריקט אויס איהר ווערטה אין געלד. דאס איז יעדענפאלס א זעהר איינפאכע מעטאדע ווי צו פערענטפערן זיך דעם „ווארום“ און „ווי אזוי“ פון זאכען.

אַזוי ווי דער ווערטה פון דער אַרבייט איז נאָר אַן אונראַציאָנאַלער אויסדרוק פאַר דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט, פערשטעהט זיך ממילא, אַז דער ווערטה פון דער אַרבייט מוז שטענדיג זיין קלענער איידער איהר ווערטה־פּראָדוקט, וואָרים דער קאַפּיטאַליסט לאָזט שטענדיג די אַרבייט־קראַפט פונקציאָנירן לענגער איידער עס איז נויטיג פאַר דער רעפּראָדוקציאָן פון איהר אייגענעם ווערטה. אין דעם פריהערדיגען ביישפּיעל איז דער ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט, וואָס פונקציאָנירט אין משך פון 12 שטונדען, 3 שילינג—אַ ווערטה, וואָס זי דאַרף האָבען כדי איהם צו רעפּראָדוצירן, נאָר 6 שטונדען. איהר ווערטה־פּראָדוקט איז דאַגעגען 6 שילינג, ווייל אין דער ווירקליכקייט פונקציאָנירט זי אין משך פון 12 שטונדען, און איהר ווערטה־פּראָדוקט הענגט ניט אָב פון איהר אייגענעם ווערטה, נאָר פון דער צייט וואָס איהר פונקציע געדויערט. מען בעקומט אויף דעם אופן דעם רעזולטאַט, וואָס קוקט אויס אויפ'ן ערשטען בליק ווי אַן אונזין, אַז אַרבייט, וועלכע שאַפט אַ' ווערטה פון 6 שילינג, בעזיצט אַ ווערטה פון 3 שילינג.[27]

מיר זעהען ווייטער: דער ווערטה פון 3 שילינג, אין וועלכען עס איז פאַרגעשטעלט דער בעצאָהלטער טייל פון דעם אַרבייטס־טאָג, ד.ה. די 6־שטונדיגע אַרבייט, ערשיינט אַלס ווערטה אָדער פּרייז פון דעם גאַנצען אַרבייטס־טאָג פון 12 שטונדען, וועלכער ענטהאַלט 6 ניט־בעצאָהלטע שטונדען. די פאָרם פון דעם אַרבייטס־לוין לעשט אויף דעם אופן אויס יעדען שפּור פון דער צוטיילונג פונ'ם אַרבייטס־טאָג אויף נויטווענדיגער אַרבייט און מעהר־אַרבייט, אויף בעצאָהלטער און ניט־בעצאָהלטער אַרבייט, די גאַנצע אַרבייט ערשיינט אַלס בעצאָהלטע אַרבייט. אין דער לייבאייגענשאַפט אונטערשיידט זיך די אַרבייט, וואָס דער לייב־אייגענער טהוט פאַר זיך אַליין, פון דער צוואַנג־אַרבייט, וואָס ער

[27] זעה „צור קריטיק דער פּאָליטישען עקאָנאָמיע", בערלין 1859, ז. 40, וואו איך דערקלער, אַז ביי דער בעטראַכטונג פון קאַפּיטאַל וועט געלייזט ווערן דער פּראָבלעם: „ווי אַזוי פיהרט די פּראָדוקציאָן, אויפ'ן באַזיס פון טויש־ווערטה, וועלכער ווערט בעשטימט בלויז דורך דער אַרבייט־צייט, צו דעם רעזולטאַט, אַז דער טויש־ווערטה פון דער אַרבייט איז קלענער איידער דער טויש־ווערטה פון איהר פּראָדוקט?"

געפיהרט ווייעדער אויפצולייזען דעם דאָזיגען ווערטה פון דער אר־בייט גופא אין דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט. די בע־וואוסטלאָזיגקייט וועגען אַט דעם רעזולטאַט פון איהר אייגענעם אַנאַליז, די קריטיקלאָזע אָננאהמע פון די קאטעגאָריען „ווערטה פון דער אַרבייט“, „נאַטירליכער פּרייז פון דער אַרבייט“ א.אז.וו. אַלס ענדליכע און פאַלשטענדיג־גענוגענדע אויסדרוקען פון דער בע־האַנדעלטער ווערטה־שייכות, האָט פערוויקעלט, ווי מיר וועלען שפּעטער זעהן, די קלאַסישע פּאָליטישע עקאָנאָמיע אין טומלעני־שען און ווידערשפּרוכען, פון וועלכע זי האָט זיך ניט געקאָנט אַרויספּלאָנטערן, געבענדיג אין דערזעלביגער צייט דער וואולגאַר־עקאָנאָמיע אַ זיכערן אָפּעראַציאָנס־באַזיס פאַר איהר פלאַכקייט, וועלכע דיענט פּרינציפּיעל נאָר שיינבאַרקייטען.

לאָמיר איצט זעהן, ווי ווערטה און פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט שטעלען זיך פאָר אין זייער פערוואַנדעלטער פאָרם אַלס אַרבייטס־לוין.

מיר ווייסען, אַז דער טאָג־ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט איז אויסגערעכענט אויף אַ געוויסער לענג פון דעם אַרבייטער׳ס לעבען, מיט וועלכער עס שטימט אַ געוויסע לענג פון דעם אַרבייטס־טאָג. נעהמט אָן, אַז דער געוועהנהייטמעסיגער אַרבייטס־טאָג בעטרעפט 12 שטונדען און דער טאָג־ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט 3 שי־לינג—דער געלד־אויסדרוק פון אַ ווערטה, אין וועלכען עס שטעלען זיך פאָר 6 אַרבייטס־שטונדען. אויב דער אַרבייטער בעקומט 3 שילינג, הייסט עס אַז ער קריגט דעם ווערטה פון זיין אַרבייט־קראַפט, וועלכע פונקציאָנירט אין משך פון 12 שטונדען. אויב אַט דער טאָג־ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט ווערט איצט אויס־געדריקט אַלס דער ווערטה פון דער טאָג־אַרבייט, בעקומט זיך דאַן די פאָרמולע: די 12־שטונדיגע אַרבייט האָט אַ ווערטה פון 3 שילינג. דער ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט בעשטימט אויף דעם אופן דעם ווערטה פון דער אַרבייט, אָדער אויסגעדריקט אין געלד—איהר נויטווענדיגען פּרייז. אויב, פון דער אַנדער זייט, דער פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט ווייכט אָב פון איהר ווערטה, דאַן ווייכט אָב אויף׳ן זעלביגען אופן דער פּרייז פון דער אַרבייט פון איהר אַזוי־גערופענעם ווערטה.

וויסע געלד־סומע, דער פערקויפער—אן ארטיקעל וואס איז עפעס אנדערש איידער געלד. דער יוריסטישער קאפ דערקענט אין דעם העכסטענס א מאטעריעלען חלוק, וואס דריקט זיך אויס אין די יורידיש־גלייכווערטיגע פארמולען: "Do ut des: do ut facias; facio ut des; facio ut facias." ["איך גיב כדי דו זאלסט געבען; איך גיב כדי דו זאלסט טהאן; איך טהו כדי דו זאלסט געבען; איך טהו כדי דו זאלסט טהאן"—די פיער גרונד־פארמען פון דעם רוימישען אבליגאציאנס־רעכט.]

ווייטער. אזוי ווי טויש־ווערטה און געברויך־ווערטה זיינען אן און פאר זיך גרויסען, וואס לאזען זיך ניט מעסטען איינע אויף די אנדערע (אינקאמענזוראבלע גרויסען), זעהט דעריבער ניט אויס דער אויסדרוק „דער ווערטה פון דער ארבייט“, „דער פרייז פון דער ארבייט“ מעהר אונראציאנעל, איידער דער אויסדרוק „דער ווערטה פון באוועל“, דער פרייז פון באוועל“. דערצו קומט נאך דער אומשטאנד, וואס דער ארבייטער קריגט בעצאהלט נאכדעם ווי ער האט געליפערט זיין ארבייט. דאס געלד אבער, אין זיין פונקציע אלס צאהלונגס־מיטעל, רעאליזירט דערנאך (נאכטרעגליך) דעם ווערטה אדער פרייז פון דעם געליפערטען ארטיקעל, ד.ה. אין אט דעם פאל—דעם ווערטה אדער פרייז פון דער געליפערטער ארבייט. ענדליך, דער „געברויך־ווערטה“, וואס דער ארבייטער ליפערט דעם קאפיטאליסט, איז אין דער ווירקליכקייט ניט זיין ארבייט־קראפט, נאר איהר פונקציע, א בעשטימטע ניצליכע ארבייט, שניידער־ארבייט, שוסטער־ארבייט, שפין־ארבייט א.אז.וו. אז אט דיזעלביגע ארבייט איז, פון אנאנדער זייט בעטראכט, דער אלגעמיינער ווערט־שאפענדער עלעמענט, און בעזיצט אן אייגענ־שאפט, דורך וועלכער זי אונטערשיידט זיך פון אלע אנדערע סחורות—אזוי וייט גרייכט ניט די השגה פון דעם געוועהנליכען פערשטאנד.

ווען מיר שטעלען זיך אויף דעם שטאנדפונקט פון דעם אר־בייטער, וועלכער בעקומט צום ביישפיעל פאר 12־שטונדיגער אר־בייט דעם ווערטה־פראדוקט פון 6־שטונדיגער ארבייט, לאמיר זאגען 3 שילינג, דאן זעהען מיר, אז זיין 12־שטונדיגע ארבייט איז פאר איהם פאקטיש דער קויף־מיטעל פון די 3 שילינג. דער ווערטה פון

טהוט פאַר'ן פריז, אין רוים און אין צייט, בחוש און ממשות'דיג. אין דער שקלאַווערײַ ערשיינט אפילו דער טייל פונ'ם ארבייטס־טאָג, אין וועלכען דער שקלאַוו קעהרט נאָר אום דעם ווערטה פון זיינע אייגענע לעבענס־מיטלען, ווען ער אַרבייט, הייסט עס, פּאַקטיש פאַר זיך אַליין, אויך ווי אַרבייט, וואָס ער טהוט פאַר זיין הארן. די גאַנצע ארבייט זיינע ערשיינט אַלס ניט־בעצאָהלטע אַרבייט.[28] אין דער לוין־אַרבייט ערשיינט, פערקעהרט, אפילו די מעהר־אַרבייט אָדער ניט־בעצאָהלטע אַרבייט אויך ווי בעצאָהלטע. די אייגענטום־שייכות פערבאָרגט דאָרטען דעם שקלאַוו'ס אַרבייטען פאַר זיך אַליין, די געלד־שייכות פערבאָרגט דאָ דאָס אומזיסט אַרבייטען פון דעם לוין־אַרבייטער.

מען קאָן דעריבער בעגרייפען ווי ענטשיידענד וויכטיג עס איז די פערוואַנדלונג פון ווערטה און פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט אין דער פאָרם פון אַרבייטס־לוין אָדער אין דעם ווערטה און פּרייז פון דער אַרבייט גופא. אויף אָט דער ערשיינונג־פאָרם, וועלכע פערשטעלט די ווירקליכע שייכות און צייגט אַרויס גראָד איהר היפך, זיינען געבויט אַלע רעכט־פאָרשטעלונגען פון די אַרבייטער ווי פון די קאַפּיטאַליסטען, אַלע מיסטיפיקאַציעס פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, אַלע זיינע פרייהייט־אילוזיעס, אַלע אַפּאָלאָגעטישע פּשט'לעך פון דער וואולגאַר־עקאָנאָמיע.

אויב עס האָט דער וועלט־געשיכטע גענומען אַ לאַנגע צייט ביז זי איז דערגאַנגען דעם סוד פונ'ם אַרבייט־לוין, איז פערקעהרט דערפאַר ניטאָ קיין לייכטערע זאַך צו פערשטעהן ווי די נויטווענדיגקייט, דעם רעזאָן ד'עטר פון דער דאָזיגער ערשיינונג־פאָרם.

דער אויסטויש צווישען קאַפּיטאַל און אַרבייט שטעלט זיך פאָר צוערשט פאַר'ן שכל פּונקט אויפ'ן זעלביגען שטייגער ווי דער קויף און פערקויף פון אַלע אַנדערע סחורות. דער קויפער גיט אַ גע־

[28] דער „מאָרנינג סטאַר“, אַ נאַריש־נאַאיווער לאָנדאָנער פרייהאַנדעל־אָרגאַן, האָט אין דער צייט פונ'ם אַמעריקאַנער בירגער־קריעג נאָכאַנאַנד מרעיש עולמות געווען מיט גרויס מאָראַלישען גרימצאָרן, אַז די נעגער אין די „קאָנפעדערייט סטייטס“ אַרבייטען גאָר אומזיסט. ער האָט געדאַרפט מוחל זיין פערגלייכען די טאָג־קאָסטען פון אַזאַ נעגער מיט די קאָסטען צום ביישפּיעל פון דעם פרייען אַרבייטער אין לאָנדאָנער איסט־ענד.

ווערטה. ער זעהט דעריבער קיינמאל ניט איין, אז אויב עס וואלט ווירקליך עקזיסטירט אזא זאך ווי דער ווערטה פון דער ארבייט, און ער וואלט ווירקליך בעצאהלט אט דעם ווערטה, וואלט קיין קאפיטאל ניט עקזיסטירט און זיין געלד וואלט קיינמאל ניט פערוואנדעלט געווארן אין קאפיטאל.

דערצו צייגט די ווירקליכע בעוועגונג פון דעם ארבייטס־לוין אזוינע ערשיינונגען, וועלכע בעווייזען אין פלוג, אז עס איז ניט דער ווערטה פון דער ארבייט־קראפט, וואס ווערט בעצאהלט, נאר דער ווערטה פון איהר פונקציע, פון דער ארבייט גופא. אט די ערשיינונגען קאנען מיר איינטיילען אין צוויי גרויסע קלאסען. 1. אן ענדערונג פון ארבייטס־לוין מיט דער געענדערטער לענג פון דעם ארבייטס־טאג. מען וואלט אבער פונקט אזוי גוט געקאנט קומען צום שלוס, אז מען בעצאהלט ניט דעם ווערטה פון דער מאשין, נאר דער ווערטה פון איהרע אפעראציעס, ווארים עס קאסט מעהר צו דינגען א מאשין אויף א וואך, איידער אויף איין טאג. 2. דער אינדיווידועלער אונטערשייד אין די לוינען פון פערשיידענע ארבייטער, וועלכע פיהרן דורך דיזעלבע פונקציע. מיר געפינען דעמזעלביגען אונטערשייד—נאר מיר לאזען זיך פון איהם ניט פערפיהרן—אויך אין דעם סיסטעם פון שקלאווערייע, וואו די ארבייט־קראפט גופא ווערט פערקויפט פראנק און פריי אהן הרייד־לעך. נישט מעהר, אין דעם שקלאווען־סיסטעם געהערט דער ריוח פון אן ארבייט־קראפט, וואס שטעהט איבער דעם דורכשניט, אדער דער היזק פון אן ארבייט־קראפט, וואס שטעהט אונטער דעם דורכ־שניט, צו דעם שקלאווען־אייגענטימער, און אין דעם סיסטעם פון דער לוין־ארבייט געהערט עס דעם ארבייטער אליין, ווייל אין איין פאל פערקויפט ער אליין זיין ארבייט־קראפט, און אין דעם אנדער פאל ווערט זי פערקויפט פון א דריטער פערזאן.

איבעריגענס, וואס איז שייך דער ערשיינונגס־פארם „ווערטה און פרייז פון דער ארבייט" אדער „ארבייטס־לוין", אין אונטער־שייד צו דער עצמ׳דיגער שייכות, וועלכע ערשיינט, ד.ה. דעם ווערטה און פרייז פון דער ארבייט־קראפט, קאן מען זאגען דאס־זעלביגע, וואס פון אלע ערשיינונגס־פארמען און זייער פערבאר־

זיין אַרבייט־קראַפט מעג זיך ענדערן, לויט דעם ווערטה פון זיינע געוועהנהייטמעסיגע לעבענס־מיטלען, פון 3 אויף 4 שילינג, אָדער פון 3 אויף 2 שילינג; אָדער ווען דער ווערטה פון זיין אַרבייט־קראַפט בלייבט דערזעלביגער, מעג איהר פּרייז שטייגען אויף 4 שילינג אָדער פאַלען אויף 2 שילינג, צוליעב אַן ענדערונג אין דער שייכות פון נאָכפראַגע און אָנבאָט—ער גיט שטענדיג 12 אַרבייט־שטונדען. יעדע ענדערונג אין דער גרויס פון דעם עקוויוואַלענט, וואָס ער בעקומט, זעהט איהם דעריבער נויטיגערווייז אויס ווי אַן ענדערונג אין דעם ווערטה אָדער פּרייז פון זיינע 12 אַרבייט־שטונדען. אָט דער אומשטאַנד האָט גראָד פערקעהרט געפיהרט אַדאַם סמיטה'ן, וועלכער האָט בעטראַכט דעם אַרבייטס־טאָג אַלס אַ קאָנסטאַנטע גרויס,[29] צו דער בעהויפּטונג, אַז דער ווערטה פון דער אַרבייט איז קאָנסטאַנט, אפילו ווען דער ווערטה פון די לעבענס־מיטלען ענדערט זיך און דערזעלביגער אַרבייטס־טאָג שטעלט זיך פאַלגליך פאַר פאַר'ן אַרבייטער אין מעהר אָדער ווייניגער געלד. ער זאָגט:

„דער פּרייז (אין אַרבייט), וואָס דער אַרבייטער צאָהלט, מוז אַלעמאָל זיין דערזעלביגער, וויפיעל עס זאָל ניט וואַקסען די סומע גיטער, וואָס ער בעקומט דערפאַר. דער דאָזיגער פּרייז קאָן איינמאָל קויפען אַ גרעסערע סומע גיטער, אַנאַנדערש מאָל—אַ קלענערע סומע; אָבער דאַן איז דאָס זייער ווערטה, וואָס בייט זיך, און ניט דער ווערטה פון דער אַרבייט, וועלכער קויפט זיי.“ [29*]

ווען מיר נעהמען פון דער אַנדער זייט דעם קאַפּיטאַליסט, זעהען מיר, אַז ער וויל קריגען אַזויפיעל אַרבייט ווי מעגליך פאַר אַזוי ווייניג געלד ווי מעגליך. פּאַקטיש אינטערעסירט איהם דיערייבער נאָר דער דיפערענץ צווישען דעם פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט און דעם ווערטה, וואָס איהר פונקציע שאַפט. ער זוכט אָבער אַלע סחורות צו קויפען אַזוי ביליג ווי מעגליך, און דערקלערט זיך אַלעמאָל, אַז זיין פּראָפיט קומט פון פּשוט'ער רמאות, פון קויפען אונטער דעם ווערטה און פערקויפען איבער דעם

---

[29] אדאם סמיטה דייטעט אַז נאָר צופעליג אויף די פערענדערונגען פון דעם אַרבייטס־טאָג, בעת ער רעדט וועגען דעם שטיק־לוין.

[29*] (A. Smith, "Wealth of Nations", b. I, ch. 5.)

אכטצעהנטער קאַפּיטעל.

דער צייט-לוין.

דער ארבייטס־לוין גופא נעהמט ווידער אָן זעהר פיעלפאַכיגע פאָרמען — אַן אומשטאנד, וואָס מען קאָן ניט ארויסזעהן פון די עקאָנאָמישע לעהר־ביכער, וועלכע זיינען אזוי ברוטאל פעראינטערעסירט אין דער מאטעריעלער זייט, אז זיי פערנאכלעסיגען יעדען אונטערשייד אין פאָרם. א פאנאנדערלעגונג אָבער פון די דאָזיגע אַלע פאָרמען געהערט צו דער ספּעציעלער לעהרע וועגען דער לוין־ארבייט, און בכן ניט אין אָט דעם ווערק. דאָך מוז מען דאָ קורץ ענטוויקלען די צוויי הערשענדע גרונד־פאָרמען.

דער פערקויף פון דער ארבייט־קראפט, ווי מען קאָן זיך ערינערן, קומט פאָר אויף א בעשטימטער פעריאָדע פון צייט. די פערוואנדעלטע פאָרם, אין וועלכער עס שטעלט זיך דירעקט פאָר דער טאָג־ווערטה, וואָך־ווערטה א.אז.וו. פון דער ארבייט־קראפט, איז דעריבער די פאָרם פונ׳ם צייט־לוין, ד.ה. דער טאָג־לוין א.אז.וו.

מען מוז דאָ גלייך בעמערקען, אז די געזעצען, וואָס זיינען דערקלערט געוואָרן אין 15טען קאפּיטעל וועגען די ענדערונגען אין דער גרויס פונ׳ם פרייז פון דער ארבייט־קראפט און דעם מעהרווערטה, פערוואנדלען זיך דורך אַן איינפאַכער פאָרם־פערענדערונג אין געזעצען פון דעם ארבייט־לוין. אַזוי אויך ווייזט זיך איצט ארויס דער אונטערשייד צווישען דעם טוישווערטה פון דער ארבייט־קראפט און דער סומע לעבענסמיטלען, אין וועלכע דער דאָזיגער ווערטה געהט אריבער, אלס אונטערשייד צווישען א נאָמינעלען און רעעלען ארבייט־לוין. עס וואָלט געווען נוצלאָז צו ווידערהאָלען דאָ בנוגע דער ערשיינונגס־פאָרם, דאָס וואָס איז שוין ענטוויקעלט געוואָרן בנוגע דער עצמ׳דיגער פאָרם. מיר וועלען זיך דעריבער בעשרענקען אויף איינִיגע פונקטען, וועלכע כאראקטעריזירן דעם צייט־לוין.

גענעם הינטערגרונד. די ערשטע ווידערהאָלען זיך דירעקט, פון זיך אליין, אלס קוראַנטע דענק־פאָרמען, די אנדערע מוז ערשט ענטדעקט ווערן דורך דער וויסענשאַפט. די קלאַסישע פּאָליטישע עקאָנאָמיע שטויסט זיך נאָהענט אָן אויף דער אמת'ער לאַגע פון דער זאַך, זי פאָרמולירט עס אָבער ניט בעוואוסטזיניג. זי קאָן דאָס ניט טהאָן, כל זמן זי שטעקט אין איהר בורזשואזער הויט.

דער ארבייט־קראפט 3 שילינג, האט דער פרייז פון דער ארבייט־שטונדע בעטראפען $3\frac{3}{5}$ פענס; ער פאלט ארונטער צו 3 פענס, אזויבאלד ווי דער ארבייטס־טאג שטייגט צו 12 שטונדען, און צו $2\frac{2}{5}$ פענס, אזויבאלד ווי דער ארבייטס־טאג שטייגט צו 15 שטונדען. דער טאג־ אדער וואכען־לוין בלייבט אלץ אומפערענדערט. פערקעהרט, דער טאג־לוין אדער וואך־לוין קאן שטייגען, הגם דער פרייז פון דער ארבייט בלייבט קאנסטאנט אדער אפילו אויב ער פאלט. אויב, צום ביישפיעל, דער ארבייטס־טאג איז געוועזן 10־שטונדיג און דער טאג־ווערטה פון דער ארבייט־קראפט איז 3 שילינג, דאן איז דער פרייז פון אן ארבייט־שטונדע $3\frac{3}{5}$ פענס. אויב עס ווערט מעהר ארבייט און דער ארבייטער ארבייט 12 שטונדען אויף דעמזעלביגען פרייז פון דער ארבייט, שטייגט דאן זיין טאג־לוין אויף 3 שילינג $7\frac{1}{5}$ פענס, הגם דער פרייז פון דער ארבייט האט זיך ניט געענדערט. דערזעלביגער רעזולטאט וואלט געקאנט ארויסקומען, ווען אנשטאט דער עקסטענסיווער גרויס פון דער ארבייט, וואלט גרעסער געווארן איהר אינטענסיווע גרויס.[32] דאס שטייגען פון דעם נאמינעלען טאג־ אדער וואכען־לוין קאן דעריבער זיין בעגלייט פון א גלייכבלייבענדען אדער פאלענדען פרייז פון דער ארבייט. דאס אייגענע איז ריכטיג וועגען דער הכנסה פון דער ארבייטער־פאמיליע, אזויבאלד ווי דער סכום ארבייט, וואס דער הויפט פון דער פאמיליע ליפערט, ווערט פערמעהרט דורך דער ארבייט פון די פאמיליען־מיטגליעדער. עס זיינען אלזא פאראן מעטאדען ארונטערצוזעצען דעם פרייז פון דער ארבייט,

---

[32] „דער ארבייטס־לוין העננט אב פון דעם פרייז פון דער ארבייט און דער סומע געלייסטעטער ארבייט.... א העכערונג פון דעם ארבייט־לוין בעטייט נאך ניט נויטיגערוויז א העכערונג פון דעם פרייז פון דער ארבייט. ביי לענגערער ארבייט־צייט און גרעסערער אנשטרענגונג קאן דער ארבייט־לוין היבש פערגרעסערט ווערן, בעת דער פרייז פון דער ארבייט בלייבט אלץ דערזעלביגער.“ (וועסט, דארט גופא, ז. 67, 68, 112.) די הויפט פראגע, ווי אזוי ווערט בעשטימט דער פרייז פון דער ארבייט פטר׳ט איבעריגענס וועסט אב מיט באנאלע פראזען.

די געלד־סומע.[30] וואס דער ארבייטער בעקומט פאר זיין טאג־ארבייט, וואך־ארבייט א.אז.וו., מאכט אויס דעם בעטרעף פון זיין נאמינעלען ארבייט־לוין, אדער פון דעם לוין, וואס איז געשאצט לויט דעם ווערטה. עס איז אבער קלאר, אז דערזועלביגער טאג־לוין, וואכען־לוין א.א.וו. קאן פארשטעלען, לויט נאך דער לענג פונ'ם ארבייטס־טאג, לויט נאך דער סומע ארבייט, הייסט עס, וואס ער ליפערט טעגליך, א זעהר פערשיידענעם פרייז פון דער ארבייט, דאס הייסט זעהר פערשיידענע געלד־סומען פאר דעמזעלביגען סכום ארבייט.[31] בנוגע דעם צייט־לוין מוז מען, הייסט עס, ווידער אונטערשיידען צווישען דעם סך הכל פון דעם ארבייט־לוין, טאג־לוין, וואכען־לוין א.אז.וו., און דעם פרייז פון דער ארבייט. ווי אזוי אבער געפינט מען את דעם פרייז, דאס הייסט דעם געלד־ווערטה פון א בעשטימטען סכום ארבייט? דעם דורכשניטליכען פרייז פון דער ארבייט געפינט מען צוטיילענדיג דעם דורכשניטליכען טאג־ווערטה פון דער ארבייט־קראפט אויף דער צאהל שטונדען פון דעם דורכשניטליכען ארבייטס־טאג. אויב צום ביישפיעל דער טאג־ווערטה פון דער ארבייט־קראפט איז 3 שילינג —דער ווערטה פון דעם פראדוקט פון 6 ארבייט־שטונדען—און דער ארבייטס־טאג איז א 12־שטונדיגער, דאן איז דער פרייז פון איין ארבייט־שטונדע = 3 שילינג / 12 = 3 פענס. דער פרייז פון דער ארבייט שטונדע, וואס איז אויף דעם אופן אויסגעפונען געוואָרן, דיענט ווי אן איינהייט־מאס פאר דעם פרייז פון דער ארבייט.

דערפון פאלגט, אז דער טאג־לוין, וואך־לוין א.אז.וו. קאן בלייבען דערזועלביגער, הגם דער פרייז פון דער ארבייט האלט נאכאנאנד אין פאלען. אויב, צום ביישפיעל, דער געוועהנהייטמעסיגער ארבייטס־טאג איז געווען 10 שטונדען און דער טאג־ווערטה פון

---

[30] דער געלד־ווערטה גופא ווערט דא אלעמאל אנגענומען אלס קאנסטאנט.

[31] „דער פרייז פון דער ארבייט איז די סומע, וואס ווערט געצאהלט פאר א בעשטימטער קוואנטיטעט ארבייט.“ (Sir Edward West, "Price of Corn and Wages of Labor" London 1826, p. 67.) וועסט איז דער פערפאסער פון אן אנאנימער עפאכע־מאכענדער שריפט אין דער געשיכטע פון דער פאליטישער עקאנאמיע. Essay on the Application of Capital to Land. By a Fellow of the University College of Oxford. London 1815.

3 פּענס און איהר ווערטה־פּראָדוקט—6 פּענס. אויב דער אַרבייטער ווערט בעשעפטיגט וועניגער איידער 12 שטונדען אַ טאָג (אָדער וועניגער איידער 6 טעג אין דער וואָך), צום ביישפּיעל נאָר 6 אָדער 8 שטונדען, דאַן בעקומט ער, ביי דעם דאָזיגען פּרייז פון דער אַרבייט, נאָר 2 שילינג אָדער 1½ שילינג טאָג־לוין. אַזוי ווי לויט דער השערה מוז ער אַרבייטען אין דורכשניט 6 שטונדען אַ טאָג, כדי צו פּראָדוצירן נאָר איין טאָג־לוין, וואָס שטימט מיט דעם ווערטה פון זיין אַרבייט־קראַפט; און אַזוי ווי, לויט דערזעלביגער השערה, אַרבייט ער אין יעדער שטונדע נאָר אַ העלפט פאַר זיך און די אַנדער העלפט פאַר דעם קאַפּיטאַליסט—איז דערפון קלאָר, אַז ער קאָן ניט אַרויסשלאָגען דעם ווערטה־פּראָדוקט פון 6 שטונדען, ווען ער איז בעשעפטיגט וועניגער איידער 12 שטונדען. אויב מיר האָבען פריהער געזעהן די צערשטערענדע פאָלגען פון איבער־אַרבייט, ענטדעקט מען דאָ די קוואַלען פון די ליידען, וואָס דער אַרבייטער האָט אויסצושטעהן פון צו־וועניג אַרבייט.[34]

אויב דער שטונדען־לוין איז פעסטגעשטעלט אויף אַזאַ אופן, אַז דער קאַפּיטאַליסט פערפליכטעט זיך ניט צו צאָהלען אַ טעגליכען אָדער וועכענטליכען לוין, נאָר בלויז פאַר די אַרבייט־שטונדען, וואָס איהם געפעלט צו בעשעפטיגען דעם אַרבייטער, קאָן ער איהם בעשעפטיגען אויף אַ קירצערער צייט איידער די, וואָס איז לכתחילה געווען דער באַזיס אויף אָבצושאַצען דעם שטונדען־לוין אָדער וואָס האָט אויסגעמאַכט די מאָס־איינהייט פאַר דעם פּרייז פון דער אַרבייט. אַזוי ווי די דאָזיגע מאָס־איינהייט איז בעשטימט

[34] די ווירקונג פון אַזאַ אַבנאָרמאַלען דוחק אין אַרבייט איז לגמרי פערשיידען פון דער פערקלענערטער בעשעפטיגונג, וואָס קומט דורך אַן אַלגעמיינער געזעצליכער פערקירצונג פון'ם אַרבייטס־טאָג. דער ערשטער האָט מיט דער אַבסאָלוטער לענג פון דעם אַרבייטס־טאָג גאָרניט צו טהאָן און קאָן פּאַרקומען פּונקט אַזוי גוט ביי אַ 15־שטונדיגען אַרבייטס־טאָג, ווי ביי אַ 6־שטונדיגען. דער נאָרמאַלער פּרייז פון דער אַרבייט איז אין דעם ערשטען פאַל אויסגערעכענט אויפ'ן באַזיס, וואָס ער אַרבייט דורכשניטליך 15 שטונדען אַ טאָג, אין דעם צווייטען פאַל—אויפ'ן באַזיס פון 6 שטונדען. די ווירקונג בלייבט דעריבער דיזעלביגע, ווען ער ווערט בעשעפטיגט אין איין פאַל נאָר 7½ שטונדען, און אין דעם אַנדערען פאַל נאָר 3 שטונדען.

וואָס הענגען ניט אָב פון דער פערקלענערונג פון דעם נאָמינעלען טאָג־ אָדער וואָכען־לוין.[33]

אַלס אַן אַלגעמיינעס געזעץ אָבער קומט אויס ווי פאָלגט: איז די סומע פון דער טאָג־ אָדער וואָכען־אַרבייט אַ בעשטימטע, הענגט אָב דער טאָג־ אָדער וואָכען־לוין פונ'ם פּרייז פון דער אַרבייט, וועלכער ענדערט זיך אַליין, ענטוועדער מיט דעם ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט, אָדער מיט די דיפערענצען צווישען איהר פּרייז און איהר ווערטה. אויב פערקעהרט, דער פּרייז פון דער אַרבייט איז אַ בעשטימטער, דאַן הענגט אָב דער טאָג־ אָדער וואָכען־לוין פון דער סומע פון דער טאָג־ אָדער וואָכען־אַרבייט.

די מאָס־איינהייט פון דעם צייט־לוין—דער פּרייז פון דער אַר־בייט־שטונדע—געפינט זיך אַרויס, ווען מען צוטיילט דעם טאָג־ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט דורך דער צאָהל שטונדען פון דעם געוועהנהייטמעסיגען אַרבייט־טאָג. אָנגענומען אַז דער אַרבייטס־טאָג איז 12 שטונדען און דער טאָג־ווערטה פון דער אַרבייט־קראַפט איז 3 שילינג, דער ווערטה־פּראָדוקט פון 6 אַרבייט־שטונדען. אונ־טער אָט די אומשטענדען איז דער פּרייז פון דער אַרבייט־שטונדע

---

[33] דאָס שפּירט ריכטיג אַרויס דער פאַנאַטישעסטער פערטערטער פון דער אינדוסטריעלער בורזשואַזיע פון 18טען י.ה., דער פערפאַסער פון דער „עססעי אָן טרייד אַנד קאָמערס", וועלכען מיר האָבען אָפט ציטירט, אָבוואויל ער האָט ניט קיין קלאָרע פאָרשטעלונג פון דער זאַך. „די קוואַנטיטעט פון דער אַרבייט, ניט איהר פּרייז (אונטער'ן פּרייז פערשטעהט ער דעם נאָמינעלען טאָג־לוין אָדער אויך וואָך־לוין), ווערט בעשטימט דורך דעם פּרייז פון די לעבענסמיטלען. ווערט דער פּרייז פון די לעבענסמיטלען שטאַרק אַרונטערגעזעצט, ווערט, פערשטעהט זיך, אַרונטערגעזעצט לפי ערך אויך די קוואַנטיטעט פון דער אַרבייט... די פאַבריקאַנטען ווייסען, אַז עס זיינען פאַראַן פערשיידענע מעטאָדען צו הויבען אָדער וואַרפען דעם פּרייז פון אַרבייט אַ חוץ די מעטאָדע צו ענדערן זיין נאָמינעלען בעטרעף." (אין דער דערמאָנטער שריפט, ז. 48, 61.) אין "Three Lectures on the Rate of Wages", London 1830 פון נ. וו. סיניאָר, וואו ער בענוצט וועסט'ס שריפט ניט דערמאָנענדיג זי, זאָגט ער צווישען אַנדערעס: „דער אַרבייטער איז הויפּטזעכליך פעראינטערעסירט אין דער הויך פון דעם אַרבייט־לוין." (ז. 14.) הייסט עס, דער אַרבייטער איז הויפּטזעכליך פעראינטערעסירט אין דאָס, וואָס ער בעקומט, דעם נאָמינעלען בעטרעף פון דעם לוין, ניט אין דעם, וואָס ער גיט, אין דער קוואַנטיטעט פון דער אַרבייט!

ניצונג, מיט דעם דויער פון איהר פונקציע, און אין א שנעלערער פראפארציע איידער דער וואוקס פון דעם דאזיגען דויער. אין א סך אינדוסטריע־צווייגען, וואו צייט־לוין איז דער אלגעמיינער רעגעל, און עס זיינען ניטא קיין געזעצליכע גרעניצען צו דער ארבייט־צייט, האט זיך דעריבער פון זיך אליין אויסגעבילדעט די געוועהנהייט, אז דער ארבייטס־טאג רעכענט זיך אלס נארמאל נאר ביז א געוויסען פונקט, צום ביישפיעל ביז עס ענדיגט זיך די צעהנטע שטונדע ("The regular hours of work," "The day's work", "Normal working day") איבער דעם דאזיגען גרעניץ הייסט עס שוין איבער־צייט (overtime), און נעהמענדיג די שטונדע אלס מאס־איינהייט, ווערט די צייט בעסער בעצאהלט (Extra pay), הגם אפט אין א לעכערליך־קליינער פראפארציע.[35] דער נארמאלער ארבייטס־טאג עקזיסטירט דא אלס א ברוך־טייל פון דעם ווירקליכען ארבייטס־טאג, און דער לעצטער געוועהרט אפט דורכ'ן גאנצען יאהר לענגער איידער דער ערשטער.[36] דער וואוקס אין פרייז פון דער ארבייט, מיט דער פערלענגערונג פון דעם ארבייטס־טאג איבער א געוויסען נארמאל־גרעניץ, נעהמט אן אין פערשיידענע בריטישע אינדוסטריע־צווייגען אזא פארם, אז דער נידעריגער פרייז פון דער ארבייט אין משך פון דער אזוי־גערופענער נארמאלצייט צווינגט ארויף אויף דעם ארבייטער די בעסער־בעצאהלטע איבער־

---

[35] די ראטע פון געצאהלט פאר איבער־צייט (אין דער שפיצען־מאנופאקטור) איז אזוי קליין, ½ פעני און מעהר א שטונדע, אז זי שטעהט אין א פיינליכען קאנטראסט צו דעם גרויסען חורבן וואס זי מאכט פון דעם געזונד און דער לעבענסקראפט פון די ארבייטער. . . . די קליינע סומע, וואס זיי פערדיענען אויף דעם אופן, מוזן אויסערדעם אפט אויסגעגעבען ווערן אויף עקסטרא נאהרונג. ("Children's Employment Commission", 2d Report, p. XVI, n. 117.)

[36] צום ביישפיעל אין דער טאפעטען־דרוקעריי פאר דער איינפיהרונג ניט לאנג צוריק פון דעם פאקריק־אקט. „מיר האבען געארבייט אהן הפסקות פאר מאהלצייטען, אזוי אז דער טאג ארבייט פון 10½ שטונדען האט זיך געענדיגט 4½ אוהר נאכמיטאג, און די ארבייט דערנאך, וואס האט זעלטען־ווען אויפגעהערט פאר 8 אוהר אבענדס, איז איבער־צייט, אזוי אז מיר האבען פאקטיש דעם גאנצען יאהר געארבייט איבער־צייט." (Mr. Smith's Evidence in "Children's Employment Commission", 1st Report, p. 125.)

דורך דער פּראָפּאָרציע טאָג־ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט / ארבייטס־טאָג פון א בעשטימטער צאָהל שטונדען
פערלירט זי נאַטירליך יעדען זין, אזויבאַלד ווי דער ארבייטס־טאָג הערט אויף צו צעהלען א בעשטימטע צאָהל שטונדען. דער צוזאַ־מענהאַנג צווישען דער בעצאָהלטער ארבייט און ניט־בעצאָהלטער ארבייט ווערט פערשוואונדען. דער קאַפּיטאַליסט קאָן איצט ארויס־שלאָגען פון דעם ארבייטער א בעשטימטען סכום מעהר־ארבייט, ניט געבענדיג איהם די נויטווענדיגע ארבייט־צייט פאַר זיין איי־גענער חיונה. ער קאָן פערניכטען יעדע רעגעלמעסיגקייט פון דער בעשעפטיגונג און קאָן, לויט זיין בעקוועמליכקייט, קאַפּריז אָדער מאָמענטאַנעם אינטערעס, לאָזען די שרעקליכסטע איבער־ארבייט זיך בייטען אויף א רעלאַטיווער אָדער אבסאָלוטער ארבייטלאָזיג־קייט. אונטער דעם אויסרייד, אַז ער צאָהלט דעם „נאָרמאַלען פּרייז פון דער ארבייט", קאָן ער פערלענגערן אבנאָרמאַל דעם ארבייטס־טאָג אָהן א וועלכער עס איז געהעריגער פערגעלטונג פאַר דעם ארבייטער. דעריבער האָבען די לאָנדאָנער ארבייטער, וואָס זיינען בעשעפטיגט אין דעם בוי־פאַך, גאַנץ פערנינפטיג געמאַכט אַן אויפשטאַנד (1860) אַנטקעגען דעם פערזוך פון די קאַפּיטאַ־ליסטען ארויפצוצווינגען אויף זיי דעם דאָזיגען שטונדען־לוין. די געזעצליכע בעשרענקונג פון דעם ארבייטס־טאָג מאַכט א סוף פון אזאַ צרה'דיגען צושטאַנד, הגם, פערשטעהט זיך, ניט צו דעם דוחק אין ארבייט, וואָס נעהמט זיך פון דער קאָנקורענץ פון מאַשינעריע, פון דער ענדערונג אין דער קוואַליטעט פון די בעשעפטיגטע אר־בייטער, אָדער פון טיילווייזע און אלגעמיינע קריזיסען.

מיט א פערגרעסערטען טאָג־ אָדער וואָכען־לוין קאָן דער פּרייז פון דער ארבייט נאָמינעל בלייבען קאָנסטאַנט און דאָך ארונטער־זינקען אונטער זיין נאָרמאַלען גראַד. דאָס קומט אַלעמאָל פאָר, וויבאַלד דער ארבייטס־טאָג ווערט פערלענגערט אריבער זיין גע־וועהנהייטמעסיגען דויער און דער פּרייז פון דער ארבייט, ד.ה. פון דער ארבייט־שטונדע, בלייבט קאָנסטאַנט. אויב אין דעם ברוך־צאָהל: טאָג־ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט / ארבייטס־טאָג וואַקסט דער בעצייכנער [נעננער, דענאָמינאַטאָר], וואַקסט דער צעהלער נאָך שנעלער. דער ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט וואַקסט, מחמת איהר אָב־

עס איז אַן אַלגעמיין־בעקאַנטער פאַקט, אַז וואָס לענגער דער אַרבייטס־טאָג איז אין אַ געוויסען אינדוסטריע־צווייג, אויף אַזוי־פיעל נידעריגער איז דער אַרבייט־לוין.[39] דער פאַבריק־אינספּעקטאָר אַ. רעדגראַוו אילוסטרירט דאָס דורך אַ פערגלייכענדער איבערזיכט פון דער צוואַנציג־יאָהריגער פּעריאָדע פון 1839 ביז 1859, לויט וועלכער עס ווייזט זיך אַרויס, אַז אין די פאַבריקען, וואָס זיינען אונטערוואָרפען דעם 10־שטונדען־געזעץ, איז דער אַרבייטס־לוין געשטיגען, בעת אין די פאַבריקען, וואו מען אַרבייט פון 14 ביז 15 שטונדען טעגליך, איז דער לוין געפאַלען.[40]

מיר האָבען אויבען פאָרמולירט דאָס געזעץ: ווען דער פּרייז פון דער אַרבייט איז אַ בעשטימטער, העננגט אָב דער טאָג־ אָדער וואָכען־לוין פון דער קוואַנטיטעט געליפערטער אַרבייט. פון אָט דעם געזעץ פאָלגט ערשטענס, אַז וואָס נידעריגער עס איז דער פּרייז פון דער אַרבייט, אַלץ גרעסער מוז זיין דער סכום אַרבייט, אָדער אַלץ לענגער מוז זיין דער אַרבייטס־טאָג, כדי דער אַרבייטער זאָל זיין געזיכערט אפילו מיט אַן עלענדען דורכשניט־לוין. די נידעריגקייט פון דעם אַרבייט־פּרייז ווירקט דאָ אַלס אַ סטימול צו פערלענגערן די אַרבייט־צייט.[41]

---

[39] „עס איז אַ בעקאַנטער פאַקט, אַז דאָרט וואו לאַנגע אַרבייט־צייט איז דער רעגעל, געפינט מען פונקט אַזוי רעגעלמעסיג קליינע לוינען.“ („רעפּאָרטס עטצ., 31 אָקטאָבער 1863“, ז. 9.) „די אַרבייט, ביי וועלכער מען פערדיענט בלויז אויף דער אַרימסטער נאַהרונג, איז דאָס רוב אַזאַ, ביי וועלכער מען אַרבייט די לענגסטע שטונדען.“ (“Public Health, 6th Report 1864”, p. 15.)

[40] „רעפּאָרטס און אינספּעקטאָר און פאַקטאָרים, 30 אַפּריל 1860“, ז. 31, 32.

[41] די האַנד־נעגעל מאַכער אין ענגלאַנד צום ביישפּיעל מוזען, צוליעב דעם נידעריגען אַרבייט־פּרייז, אַרבייטען 5 שטונדען אַ טאָג, כדי אַרויסצושלאָגען דעם עלענדסטען וואָכען־לוין. „עס זיינען פיעל, פיעל שטונדען אין אַ טאָג און ער מוז שווער אַרבייטען די גאַנצע צייט אַרויסצושלאָגען 11 פּענס אָדער 1 שילינג, און דערפון געהען אַוועק פון 2½ ביז 3 פּענס אין אָבניצונג פון די געצייג, די קאָסטען פון פייער און אָבפאַל פון אייזען.“ („טשילדרען'ס עמפּ. קאָמ.“, 3טער ראַפּאָרט, ז. 136, נ. 671.) די פרויען פערדיענען ביי דערזעלבינער אַרבייט־צייט ניט מעהר ווי 5 שילינג אַ וואָך. (דאָרט גופא, ז. 137, נ. 674.)

ציים, אויב ער וויל ארויסשלאָגען א געניגענדען ארבייטס־לוין.[37] די געזעצליכע בעשרענקונג פון דעם ארבייטס־טאָג האָט געמאכט א סוף פון אָט דעם פערגעניגען.[38]

---

[37] צום ביישפּיעל אין די שאָטלאַנדישע בלייכערייען. „אין איינינע טיילען פון שאָטלאַנד איז די דאָזיגע אינדוסטריע (איידער עס איז איינגעפיהרט געוואָרן דאָס פאַבריק־געזעץ פון 1862) אַנגעפיהרט געוואָרן אויף דעם סיסטעם פון איבער־ציים, דאָס הייסט 10 שטונדען האָבען זיך גערעכענט אַלס נאָרמאַלער ארבייטס־טאָג. א מאַן האָט פאַר דער ארבייט בעקומען 1 שילינג מיט 2 פּענס. דערצו אָבער איז טעגליך צוגעקומען אַן איבער־צייט פון 3 אָדער 4 שטונדען, פאַר וועלכער מען האָט געצאָהלט 3 פּענס א שטונדע. דער רעזולטאַט פון דעם סיסטעם: א מאַן, וואָס האָט נאָר געאַרביים די נאָרמאַל־צייט, האָט נאָר געקאָנט פערדיענען א וואָכען־לוין פון 8 שילינג. אָהן איבער־צייט איז דער לוין ניט געווען גענוג אויף א לעבען.“ („רעפּאָרטס אוו אינספּ. אוו פאַקטאָריעס“, 30 אַפּריל 1863, ז. 10.) „די עקסטרא־צאָהלונג פאַר איבער־צייט איז א נסיון, וועלכען די ארבייטער קאָנען ניט ביישטעהן.“ (ד. ג., ז. 5.) די בוכבינדעריי אין סיטי אוו לאָנדאָן בעשעפטיגט זעהר פיעל יונגע מיידלעך פון 14 ביז 15 יאָהר אַלט, און געוועהנליך אונטער א לעהרלינג־קאָנטראַקט, וואָס שרייבט פאָר בעשטימטע ארבייט־שטונדען. ניט קוקענדיג אויף דעם ארבייטען זיי די לעצטע וואָך פון יעדען מאָנאַט ביז 10, 11, 12 און 1 אוהר ביינאַכט, צוזאַמען מיט די עלטערע ארבייטער, אין א זעהר געמישטער געזעלשאַפט. „די מייסטערס רעדען זיי איבער דורך אַן עקסטרא לוין און א גוטען אבענד־מאָהלצייט, וואָס זיי גיבען זיי צו עסען אין די דערבייאיגע טראַקטירען. די גרויסע אויסגעלאַסענקייט וואָס ווערט אויף דעם אופן געשאַפען צווישען די דאָזיגע “Young Immortals” [יונגוואַרג, וואָס שטאַרבט קיינמאָל ניט אויס], ווי די „קאָמישיאָן“ (ד. ג., 5טער רעפּאָרט, ז. 44, נ. 191) דריקט זיך אויס, ווערט דורכדעם פערגיטיגט, וואָס צווישען אַנדערע זאַכען בינדען זיי אויך איין פיעלע ביבעלס און אַנדערע רע־ליגיעזע ביכער.

[38] זעה „רעפּאָרטס עטצ., 30 אַפּריל 1863“, ז. 5. די לאָנדאָנער ארבייטער, וואָס זיינען בעשעפטיגט אין דעם בוי־פאַך, האָבען מיט א גאַנץ ריכטיגער קריטיק פון דער זאַך־לאַגע ערקלערט בעת דעם גרויסען סטרייק און „לאָק־אוט“ פון 1860, אַז זיי וועלען אַננעהמען דעם שטונדען־לוין נאָר אונטער צוויי בעדינגונגען: 1) אַז צוזאַמען מיט דעם פּרייז פון דער ארבייט־שטונדע זאָל פעסטגעשטעלט ווערן א נאָרמאַל־ארבייטסטאָג פון 9 און 10 שטונדען, און דער פּרייז פאַר דער שטונדע פון דעם צעהן־שטונדיגען ארבייטס־טאָג זאָל זיין גרעסער ווי פאַר דעם ניין־שטונדיגען; 2) אַז יעדע שטונדע אריבער דעם נאָרמאַל־טאָג זאָל אַלס איבער־צייט בעצאָהלט ווערן לפי ערך העכער.

פּרייז פון דער אַרבייט. דער ניט־בעצאָהלטער טייל פון׳ם אַרבייט־פּרייז מוז זיך ניט רעכענען אין דעם פּרייז פון דער סחורה. ער קאָן אוועקגעשענקט ווערן דעם סחורה־קויפער. דאָס איז דער ער־שטער טריט, צו וועלכען די קאָנקורענץ פיהרט. דער צווייטער טריט, צו וואָס זי טרייבט, איז אויסצושליסען פון דעם פערקויף־פּרייז פון דער סחורה וועניגסטענס אַ טייל פון דעם אבנאָרמאלען מעהרווערטה, וואָס איז געשאַפען געוואָרן דורך דער פערלענגערונג פון דעם אַרבייטס־טאָג. אויף אַט דעם אופן בילדעט זיך אויס צוערשט ספּאָראַדיש, און וואָס ווייטער אַלץ מעהר בעפעסטיגט, אַן אבנאָרמאל־נידעריגער פערקויף־פּרייז פון סחורה, וועלכער ווערט פון דאַן אָן די שטענדיגע גרונדלאַגע פון אַ טרויעריגען אַרבייטס־לוין פאַר אַן איבערמעסיגער אַרבייט־צייט, ווי ער איז לכתחילה געווען דער פּראָדוקט פון פונקט דיזעלביגע אומשטענדען. מיר ווייזען בלויז אָן אויף אַט דער בעוועגונג, היות ווי דער אַנאַליז פון דער קאָנקורענץ געהערט ניט דאָ אהער. דאָך וועלען מיר אַ ווײַלע לאָזען דעם קאַפּיטאַליסט אַליין רעדען.

„אין בירמינגאַם איז די קאָנקורענץ צווישען די מייסטערס אַזוי גרויס, אַז פיעלע פון זיי זיינען געצוואונגען צו טהאָן געוויסע זאַכען אַלס אַרבייט־געבער, וואָס זיי וואָלטען זאָנסט זיך געשעהמט צו טהאָן; און דאָך מאַכט מען ניט מעהר געלד, נאָר דאָס פּובליקום האָט די נוצען דערפון.“ [43] דער לעזער וועט זיך דערמאָנען וועגען די צוויי סאָרטען לאָנדאָנער בעקער, פון וועלכע איין סאָרט פערקויפט ברויט צום פולען פּרייז (“the full-priced bakers”), און דער אַנדערער פערקויפט אונטער דעם נאָרמאַלען פּרייז (the “under-priced”, the under-sellers). די „פול־פּרייזד“ קלאָגען אָן זייערע קאָנקורענטען פאַר דער פּאַרלאַמענטאַרישער אונטערזוכונגס־קאָמיסיע ווי פאָלגט: „זיי עקזיסטירן נאָר דורכדעם, וואָס זיי בעטריגען ערשטענס דאָס פּובליקום (פעלשענדיג די סחורה), און צווייטענס, וואָס זיי שינדען אַרויס פון זייערע אַרבייטער אַכטצעהן־שטונדען אַרבייט פאַר דעם לוין פון צוועלף־שטונדיגער אַרבייט.

---

[43] “Children’s Employment Commission, 3d Report”, Evidence p. 66, n. 22.

פערקעהרט ווייעדער, די פערלענגערונג פון דער ארבייט־צייט ברענגט ארויס פון איהר זייט אַן ארונטערפאַל אין דעם ארבייט־פּרייז און ממילא אין דעם טאָג־ אָדער וואָכען־לוין.

די בעשטימונג פון דעם ארבייט־פּרייז דורך דער ברוך־צאָהל: $\frac{\text{טאָג־ווערטה פון דער ארבייט־קראַפט}}{\text{ארבייטס־טאָג פון אַ בעשטימטער שטונדען־צאָהל}}$ בעווייזט, אַז די בלויזע פערלענגערונג פון דעם ארבייטס־טאָג וואַרפט שוין ארונטער דעם ארבייט־פּרייז, אויב עס טרעט ניט אריין קיין פערגיטיגונג. אָבער דיזעלביגע אומשטענדען, וועלכע לאָזען דעם קאַפּיטאַליסט דויער־האַפטיג פערלענגערן דעם ארבייטס־טאָג, גיבען איהם אויך צוערשט די מעגליכקייט און ענדליך צווינגען זיי איהם ארונטער־צו־וואַרפען אפילו דעם נאָמינעלען ארבייט־פּרייז, ביז דער גאַנצער פּרייז פון די פערמעהרטע צאָהל שטונדען ווערט געפאַלען, דאָס הייסט עס פאַלט דער טאָג־ אָדער וואָכען־לוין. דאָ וועט זיין גענוג אָנצו־ווייזען אויף צוויי אומשטענדען. ווען 1 מאַן טהוט אָב די ארבייט פון 1½ אָדער 2 מענער, וואַקסט דערמיט דער צושטעל פון ארבייט, הגם דער צושטעל פון די ארבייט־קרעפטען, וואָס געפינען זיך אויף'ן מאַרק, בלייבט דערזעלביגער. די קאָנקורענץ, וואָס ווערט אויף דעם אופן געשאַפען צווישען די ארבייטער, דערלאָזט דעם קאַפּי־טאַליסט אראָבדריקען דעם פּרייז פון דער ארבייט, און דער גע־פאַלענער פּרייז גיט איהם ווייעדער די מעגליכקייט ארויפצוציהען נאָך מעהר די ארבייט־צייט.[42] באַלד אָבער ווערט אָט די געוועל־טיגונג איבער אַבנאָרמאַלע סכום'ען פון ניט־בעצאָהלטער ארבייט, ד.ה. קוואַנטיטעטען, וואָס שטייגען אריבער דעם געזעלשאַפטליכען דורכשניטס־גראַד, אַ מיטעל פון קאָנקורענץ צווישען די קאַפּיטאַ־ליסטען גופא. אַ טייל פון דעם סחורה־פּרייז בעשטעהט פון דעם

---

[42] ווען אַ פאַבריק־ארבייטער צ.ב.ש. ענטזאַגט זיך צו ארבייטען די איינגע־פיהרטע לאַנגע שטונדען, ווערט באַלד זיין פּלאַץ פערנומען פון אַנאַנדערן, וועלכער איז גרייט צו ארבייטען ווי לאַנג מען וויל, און דער ערשטער ווערט ארויסגעוואָרפען אויפ'ן גאַס. („רעפּאָרטס עטצ., אָקטאָבער 1848, „עווידענס", ז. 39, נ. 58.) „ווען איין מאַן טהוט די ארבייט פון צווייען . . . ווערט די ראַטע פון פּראָפיט בכלל שטייגען . . . ווייל אָט דער גרעסערער אָנבאָט פון ארבייט זעצט ארונטער איהר פּרייז." (Senior, "Three Lectures on the Rate of Wages", London 1830, p. 14.)

ער אפילו, יענער זאָל צאָהלען עקסטרא פאר דער דאָזיגער איבער־צייט. ווידער אמאָל ווייס ער ניט, אז די דאָזיגע עקסטרא־צאָה־לונג שליסט פונקט אזוי גוט איין אונבעצאָהלטע ארבייט, ווי דער פרייז פון דער געוועהנליכער ארבייט־שטונדע. צום ביישפּיעל, דער פרייז פון א שטונדע פון דעם 12־שטונדיגען ארבייטס־טאָג איז 3 פענס—דער ווערטה־פּראָדוקט פון ½ ארבייט־שטונדע, בעת דער פרייז פון אן איבער־צייטיגער ארבייט־שטונדע איז 4 פענס—דער ווערטה־פּראָדוקט פון ⅔ ארבייט־שטונדע. אין ערשטען פאל נעהמט זיך צו דער קאפּיטאליסט פון יעדער ארבייט־שטונדע ½, אין דעם אנדערן פאל ⅓, פאר וועלכער ער בעצאָהלט ניט.

....די אונבעצאָהלטע אַרבייט פון די אַרבייטער איז דער מיטעל, מיט וועלכען דער קאָנקורענץ־קאַמף ווערט אָנגעפיהרט.... די קאָנקורענץ צווישען די בעקער־מייסטערס איז די אורזאַך פון דער שווערינקייט אָבצושאַפען די נאַכט־אַרבייט. אַ בעקער, וואָס פערקויפט ברויט אונטער דעם קאָסט־פּרייז פון די מעהל, מוז אַרויסשלאָגען זיין ריוח פון דער איבעריגער אַרבייט פון זיינע אַרבייטער. ווען איך קריג אַרויס נאָר 12 שטונדען אַרבייט פון מיינע מענשען און מיין נאכבאַר בעקומט אַרויס 18 אָדער 20 שטונדען, קאָן ער מיך, פערשטעהט זיך, שלאָגען אין דעם פערקויף־פּרייז. ווען די אַרבייטער וואָלטען געקאָנט פּועל'ן, מען זאָל זיי בעצאָהלען פאַר איבער־צייט, וואָלט שוין רעכט געוואָרן.... אַ גרויסע צאָהל פון די, וואָס אַרבייטען ביי די דאָזיגע אונטערן פּרייז־פערקויפער, זיינען פרעמדע און יונגע לייט, וועלכע זיינען געצוואונגען אָנצונעהמען יעדען לוין, וואָס זיי קאָנען קריגען.“[44]

אָט די יערעמיאַדע [קלאָג־טענות] איז אינטערעסאַנט אויך דעריבער, ווייל זי בעווייזט, ווי אין דעם קאַפּיטאַליסטישען מוח שפּיעגעלט זיך נאָר אָב דער שיין פון די פּראָדוקציאָנס־שייכות'ן. דער קאַפּיטאַליסט ווייס ניט, אַז דער נאָרמאַלער פּרייז פון דער אַרבייט שליסט אויך איין אַ בעשטימטען סכום אונבעצאָהלטער אַרבייט, און אַז טאַקע די דאָזיגע אונבעצאָהלטע אַרבייט איז דער נאָרמאַלער קוואַל פון זיין ריוח. די קאַטעגאָריע מעהר־אַרבייט־צייט עקזיסטירט בכלל ניט פאַר איהם, היות ווי עס איז איינגעשלאָסען אין דעם נאָרמאַלען אַרבייטס־טאָג, פאַר וועלכען ער מיינט, אַז ער בעצאָהלט אין דעם טאָג־לוין. דערפאַר אָבער עקזיסטירט פאַר איהם די איבער־צייט, די פערלענגערונג פונ'ם אַרבייטס־טאָג אַריבער דעם גרעניץ, וואָס שטימט מיט דעם געוועהנטען פּרייז פון דער אַרבייט. בנוגע זיין קאָנקורענט, וואָס פערקויפט אונטער'ן פּרייז, פערלאַנגט

[44] “Report etc. relative to the Grievances complained of by the Journeymen Bakers.” London 1862′ p. LII. Evidence, n. 479, 359, 27. יעדענפאַלס אויך די „פול־פּרייזד“, ווי עס איז פריהער דערמאָנט געוואָרן און ווי זייער וואָרט־פיהרער בעננעטט איז מודה, לאָזען זייערע מענשען, „אָנפאַנגען די אַרבייט אום 11 אוהר אבענדס אָדער פריהער און פערלענגערן זי אָפט ביז 7 אוהר אויף מאָרגען אין אבענד.“ (דאָרט גופא, ז. 22.)

נעבען די אַנדערע אין דיזעלביגע געשעפט־צווייגען. צום בײַ־
שפּיל: „די זעצער אין לאָנדאָן אַרבייטען בדרך כלל לויט
שטיק־לוין, בעת צײַט־לוין איז בײַ זיי נאָר אַן אויסנאַהם. פאַר־
קעהרט, בײַ די זעצער אין די פּראָווינצען איז צײַט־לוין דער רעגעל
און שטיק־לוין די אויסנאַהם. די שיפען־בויער אין לאָנדאָנער
האַפען קריגען געצאָהלט לויט שטיק־לוין; אין אַלע אַנדערע ענג־
לישע האַפענס—לויט צײַט־לוין." [46] אין דיזעלביגע לאָנדאָנער
זאָטלער־ווערקשטאַטען צאָהלט מען אָפט פאַר דערזעלביגער אַר־
בייט די פראַנצויזען לויט שטיק־לוין און די ענגלענדער לויט צײַט־
לוין. אין די ריכטיגע פאַבריקען, וואו עס הערשט אין אַלגעמיין
דער שטיק־לוין, לאָזען זיך איינצעלנע אַרבייט־פונקציעס צוליעב
טעכנישע גרונדען ניט מעסטען מיט דער מאָס און ווערן פאָלגליך
געצאָהלט לויט צײַט־לוין. [47] עס איז אָבער קלאָר פאַר זיך אַליין,
אַז די פערשיידענהייט אין דער פאָרם פון אויסצאָהלען דעם אַר־
בייטס־לוין ענדערט גאָרניט בנוגע זיין עצם, הגם איין פאָרם קאָן

[46] T. J. Dunning, "Trade Unions and Strikes", London 1860, p. 22.

[47] ווי אַזוי די עקזיסטענץ פון אַט די צוויי פאָרמען פון אַרבייט־לוין גלײַכ־
צײַטיג און איינע נעבען די אַנדערע גיט דעם פאַבריקאַנט אַ מעגליכקייט אָבצו־
נאַרן די אַרבייטער, קאָן מען זעהן פון דאָס פאָלגענדע: „אַ פאַבריק בעשעפטיגט
400 מענשען, פון וועלכע אַ העלפט אַרבייטען פון שטיק און האָבען דעריבער אַ
דירעקטען אינטערעס צו אַרבייטען לענגערע שטונדען. די אַנדערע 200 קריגען
בעצאָהלט פון טאָג, אַרבייטען פונקט אַזוי לאַנג ווי די אַנדערע און קריגען ניט
קיין געצאָהלט פאַר דער איבער־צײַט.... די אַרבייט פון אַט די 200 מענשען
אין משך פון ½ שטונדע איז גלײַך צו דער אַרבייט פון איין מענשען אין משך
פון 50 שטונדען אָדער צו ⅝ פון דער וועכענטליכער אַרבייט־לייסטונג פון איין
מאַן, און בעטייט פאַר דעם פאַבריקאַנט אַ גאַנץ היבשען ריוח." („רעפּאָרטס
עטצ.", 31 אָקטאָבער 1860, ז. 9.) „איבערצײַט־אַרבייט הערשט נאָך אַלץ אין
אַ גרויסען ערך; און אין די מעהרסטע פעלען מיט דער זיכערקייט אַנטקעגען
ענטדעקונג און בעשטראָפונג, וועלכע דאָס געזעץ אַליין גיט זיי. איך האָב אין
פיעלע פריהערדיגע בעריכטען... אויפגעצייגט דאָס אומרעכט, וואָס ווערט בע־
גאַנגען אַנטקעגען אַלע אַרבייטער, וועלכע זיינען ניט בעשעפטיגט פון שטיק, נאָר
בעקומען אַ וואָכען־לוין." (לעאָנאַרד האָרנער אין „רעפּאָרטס עטצ.", 30 אַפּריל
1859, ז. 8, 9.)

ציינצעהנטער קאפיטעל.

דער שטיק-לוין.

דער שטיק-לוין איז מעהר גארנישט ווי א פערוואנדעלטע פארם פון דעם צייט-לוין, אזוי ווי דער צייט-לוין איז די פערוואנדעלטע פארם פון דעם ווערטה אדער פרייז פון דער ארבייטס-קראפט.

ביי דעם שטיק-לוין זעהט עס אויס אויפ'ן ערשטען בליק אזוי ווי דער געברויך-ווערטה, וואס דער ארבייטער פערקויפט, איז ניט די פונקציע פון זיין ארבייטס-קראפט, לעבעדיגע ארבייט, נאר ארבייט, וואס איז שוין רעאליזירט אין דעם פראדוקט, און אזוי ווי דער פרייז פון דער דאזיגער ארבייט ווערט ניט בעשטימט, ווי ביי דעם צייט-לוין, דורך דער ברוך-צאהל (טאג-ווערטה פון דער ארבייט-קראפט) / (ארבייטס-טאג פון א בעשטימטער צאהל שטונדען), נאר דורך דער לייסטונג-פעהיגקייט פון דעם פראדוצירער.[45]

ערשטענס מוז דער צוטרוי צו אט דעם בליק שטארק אויפגעטרייסעלט ווערן שוין דורך דעם פאקט אליין, וואס ביידע פארמען פון דעם ארבייט-לוין געפינען זיך אין דערזעלביגער צייט איינע

---

[45] „דער סיסטעם פון שטיק-ארבייט בעצייכענט א בעשטימטע עפאכע אין דער געשיכטע פון דעם ארבייטער. עס מאכט אויס א מיטעל-וועג צווישען דער פאזיציע פון דעם פשוט'ן טאג-ארבייטער, וועלכער הענגט אב פון דעם קאפיטאליסט'ס ווילען, און דעם קאאפעראטיווען בעל מלאכה, וועלכער וועט אין דער נאהענטער צוקונפט פעראייניגען אין זיין אייגענער פערזאן דעם ארבייטער און דעם קאפיטאליסט. שטיק-ארבייטער זיינען פאקטיש זייערע אייגענע בעלי בתים, אפילו ווען זיי ארבייטען מיט דעם ארבייט-געבער'ס קאפיטאל." (John Watts: "Trade-Societies and Strikes, Machinery and Cooperative Societies", Manchester 1865, p. 52, 53.) איך ציטיר אט דאס קליין ביכעל ווייל עס איז א וואהרער רינשטאק פול מיט אלע שוין לאנג-פערפוילטע, אפאלאגעטישע אויסגעדראשענע בעהויפטונגען. דערזעלביגער הערר וואטטס האט פריהער זיך געעסק'ט אין אוועניזם און האט אין 1842 פובליצירט אנאנדער ביכעל "Facts and Fictions of Political Economy", אין וועלכער ער האט צווישען אנדערעס דערקלערט אז אייגענטום איז רויב. עס איז שוין אן אלטע געשיכטע.

דעם ווערטה פון דאס שטיק דורך דער ארבייט־צייט, וואס עס איז פערקערפערט אין איהם, נאר פערקעהרט, צו מעסטען די ארבייט, וואס דער ארבייטער האט אויסגעגעבען, דורך דער צאהל שטיקער, וואס ער האט פראדוצירט. ביי דעם צייט־לוין מעסט זיך די ארבייט לויט איהר דירעקטען צייט־דויער, ביי דעם שטיק־לוין— לויט דעם סכום פראדוקטען, אין וועלכע די ארבייט האט זיך פער־קערפערט אין משך פון א בעשטימטער צייט.[48] דער פרייז פון דער ארבייט־צייט גופא ווערט שליסליך בעשטימט דורך דער גלייכונג: ווערטה פון א טאג ארבייט = דער טאג־ווערטה פון דער ארבייט־קראפט. דער שטיק־לוין איז דעריבער נאר א מאדיפיצירטע [פערוואנדעלטע] פארם פון צייט־לוין. לאמיר איצטער בעטראכטען די כאראקטעריסטישע אייגענשאפטען פון דעם שטיק־לוין אביסעל נעהענטער.

די קוואליטעט פון דער ארבייט ווערט דא קאנטראלירט דורך דער ארבייט גופא. וועלכע מוז זיין פון א דורכשניטליך־גוטען גראד, כדי צו קריגען בעצאהלט דעם פולען שטיק־פרייז. אין אט דעם פרט ווערט דער שטיק־לוין דער פרוכטבארסטער קוואל פון לוין־אבציהונגען און קאפיטאליסטישער בעטריגעריי.

ער גיט דעם קאפיטאליסט א גאנץ־בעשטימטע מאס פאר דער אינטענסיוויטעט פון דער ארבייט. נאר די ארבייט־צייט, וועלכע פערקערפערט זיך אין א סכום סחורה, וואס איז פון פריהער בע־שטימט און פעסטגעשטעלט על פי ערפאהרונג, גילט אלס געזעל־שאפטליך־נויטווענדיגע ארבייט־צייט און קריגט בעצאהלט אלס אזעלכע. אין די לאנדאנער גרעסערע שניידער־שעפער הייסט דע־ריבער א געוויסעס שטיק ארבייט, צ.ב.ש. א וועסט, א שטונדע אדער א האלבע שטונדע א.ד.ג., צו 6 פענס א שטונדע. פון דער פראקטיקע ווייס מען וויפיעל עס איז דער דורכשניט־פראדוקט פון א שטונדע. ווען עס קומט א נייע מאדע, אדער ביי רעפאראטור־

48 „דער לוין לאזט זיך מעסטען אויף צוויי אופנים: ענטוועדער לויט דעם דויער פון דער ארבייט, אדער לויט איהר פראדוקט." ("Abrege elementaire des principes de l'Economie Politique." Paris 1796, p. 32.) דער פערפאסער פון אט דער אנאנימער שריפט איז ג. גארניע.

זיין גינסטיגער פאר דער קאפיטאליסטישער פראדוקציאן איידער אנאנדער פארם.

אנגענומען, אז דער געוועהנליכער ארבייטס־טאג פערנעהמט 12 שטונדען, פון וועלכע 6 זיינען בעצאהלטע און 6 ניט־בעצאהלטע. זיין ווערטה־פראדוקט, לאמיר זאגען, איז 6 שילינג, און פון איין ארבייט־שטונדע איז פאלגליך 6 פענס. מיר וועלען אננעהמען, אז עס שטעלט זיך ארויס על פי ערפאהרונג, אז אן ארבייטער, וואס ארבייט מיט דעם דורכשניט־גראד פון אינטענסיוויטעט און פע־היגקייט—וועלכער, הייסט עס, פערווענדעט פאקטיש נאר די גע־זעלשאפטליך־נויטווענדיגע ארביים־צייט פאר דער פראדוקציאן פון אן ארטיקעל—ליפערט 24 שטיקער אין 12 שטונדען, סיי גאנץ בע־זונדערע פראדוקטען, סיי טיילען, וואס לאזען זיך מעסטען, פון א צוזאמענהעגנגענדען פראדוקט. אויף דעם אופן איז דער ווערטה פון די דאזיגע 24 שטיקער, נאכדעם ווי מען ציהט אראב דעם טייל קאנסטאנטען קאפיטאל, וואס ליעגט אין זיי, 6 שילינג, און דער ווערטה פון יעדען איינצעלנעם שטיק איז 3 פענס. דער ארבייטער קריגט 1½ פענס פער שטיק און פערדיענט אויף דעם אופן אין 12 שטונדען 3 שילינג. אזוי ווי בנוגע דעם צייט־לוין איז אלץ איינס צי מען נעהמט אן, אז דער ארביימער ארבייט 6 שטונדען פאר זיך און 6 שטונדען פאר דעם קאפיטאליסט, אדער ער ארבייט פון יעדער שטונדע איין העלפט פאר זיך און די אנדערע פאר דעם קאפיטאליסט, אזוי איז אויך דא קיין אונטערשייד ניט, צי מען זאגט, אז יעדעס איינצעלנע שטיק איז האלב בעצאהלט און האלב ניט־בעצאהלט, אדער אז דער פרייז פון די 12 שטיקער קעהרט נאר אום דעם ווערטה פון דער ארבייט־קראפט, בעת אין די אנ־דערע 12 איז פערקערפערט דער מעהרווערטה.

די פארם פון שטיק־לוין איז פונקט אזוי ניט־ראציאנאל ווי די פארם פון צייט־לוין. בעת צום ביישפיעל צוויי שטיק סחורה, נאכ־דעם ווי מען ציהט אראב דעם ווערטה פון די פראדוקציאנס־מיט־לען, וואס זיינען אין זיי פערטאן, זיינען אלס פראדוקט פון איין ארבייט־שטונדע ווערטה 6 פענס, בעקומט דער ארבייטער פאר זיי א פרייז פון 3 פענס. דער שטיק־לוין דריקט פאקטיש ניט אויס דירעקט קיין ווערטה־שייכות. עס האנדעלט זיך ניט, צו מעסטען

דאָזיגער סיסטעם הייסט אין ענגלאַנד כאַראַקטעריסטיש דער „סוועטינג סיסטעם" (אַ סיסטעם פון אויסשוויצען). פון דער אַנדער זייט ערלויבט דער שטיק־לוין דעם קאַפּיטאַליסט צו שליסען אַ קאָנטראַקט פאַר אַזויפיעל פער שטיק מיט דעם הויפּט־אַרבייטער—אין דער מאַנופאַקטור מיט דעם שעף פון אַ גרופּע, אין די מינען מיט דעם קויהלען־ברעכער, אין דער פאַבריק מיט דעם אייגענטליכען מאַשין־אַרבייטער—אויף אַ פּרייז, פאַר וועלכען דער הויפּט־אַרבייטער אַליין נעהמט זיך אונטער אָנצושטעלען און צאָהלען זיינע אַרויס־העלפער. די עקספּלואַטירונג פון דער אַרבייט דורך דעם קאַפּיטאַל פערווירקליכט זיך דאָ דורך דער עקספּלואַטירונג פון דעם אַרבייטער דורכ'ן אַרבייטער.[51]

איינמאָל עקזיסטירט שטיק־לוין, איז עס נאַטירליך דעם אַרבייטער'ס פערזענליכער אינטערעס אָנצושטרענגען זיין אַרבייטס־קראַפט אַזוי אינטענסיוו ווי מעגליך, און דאָס מאַכט גרינגער פאַר'ן קאַפּיטאַליסט צו העכערן דעם נאָרמאַלען גראַד פון אינטענסיוויטעט.[51*] אַזוי אויך איז עס דעם אַרבייטער'ס פערזענליכער אינ־

אַרבייט, דאָז איז דער לוין, וואָס די אַרבייטערקע בעקומט פאַקטיש, איינגעטיילט אין אַ קלענליך־פאַלשער פּראָפּאָרציע." ("Children's Employment Commissio", 2d Report, p. LXX, n. 424.)

[51] אפילו דער אפּאָלאָגעטישער וואַטטס בעמערקט: עס וואָלט געווען אַ גרויסע פערבעסערונג אין דעם סיסטעם פון שטיק־אַרבייט, ווען אַלע אַרבייטער, וואָס זיינען בעשעפטיגט ביי איין אַרבייט, וואָלטען געווען שותפים אין דעם קאָנטראַקט, יעדער לויט זיינע פעהיגקייטען, אנשטאָט וואָס איין מענש זאָל זיין פּעראינטערעסירט אָנצושטרענגען זיינע חברים איבער'ן מאָס צוליעב זיינע אייגענע נוצען." ווענען די געמיינהייטען פון דעם דאָזיגען סיסטעם זעה „טשילדרענ'ס עמפּ. קאָמ.", 3טער ראַפּאַרט", ז. 66, נ. 22, ז. 11, נ. 124, ז. XI, נ. 13, 53, 59 עטצ.

[51*] אַט דעם נאַטירליכען רעזולטאַט העלפט מען נאָך אָפּט־צו קינסטליך. צום ביישפּיעל ביי דעם מאַשינען־בוי אין לאָנדאָן איז עס אַ געוועהנליכער שפּיצעל, „אַז דער קאַפּיטאַליסט קלייבט אויס אַ מאַן, וואָס פערמאָגט אַן איבערגעוועהנליכע פיזישע קראַפט און שנעלקייט. ער צאָהלט איהם פערטעל־יעהרליך אָדער אין אַנדערע טערמינען אַן עקסטראַ לוין מיט דעם אַבמאַך, אַז ער זאָל טהאָן אַלעס מעגליכע, כדי צו בעוועגען זיינע מיט־אַרבייטער, וועלכע בעקומען נאָר דעם געוועהנליכען לוין, זיי זאָלען איהם נאָכהאַלטען וויפיעל זיי קאָנען. . . .

רען א.אז.וו.. הויבט זיך אָן אַ מחלקה צווישען באָס און ארבייטער, צי אַ געוויסעס שטיק ארבייט איז גלייך צו אַ שטונדע א.אז.וו., ביז די ערפאַהרונג ענטשיידעט דאָ אויך. דאָס גלייכען קומט פאָר אין די לאָנדאָנער מעבעל־פאַבריקען א.אז.וו. אויב דער ארבייטער בעזיצט ניט די דורכשניטליכע לייסטונגס־פעהיגקייט, קאָן ער פאָלגליך ניט ליפערן אַ בעשטימטען מינימום פון טאָג־ארבייט, זאָגט מען איהם אָב.[49]

אַזוי ווי די קוואַליטעט און אינטענסיוויטעט פון דער ארבייט ווערן דאָ קאָנטראָלירט דורך דער פאָרם פון דעם ארבייט־לוין גופא, מאַכט זי אַ גרויסען טייל פון דער אויפזיכט איבער דער ארבייט איבערפליסיג. דער שטיק־לוין שאַפט דעריבער די גרונדלאַגע פאַר דער „מאָדערנער הויז־ארבייט", ווי עס איז פריהער געשילדערט געוואָרן, ווי אויך פאַר אַ היעראַרכיש־אָרגאַניזירטען סיסטעם פון עקספּלואַטאַציע און אונטערדריקונג. דער לעצטער בעזיצט צוויי גרונד־פאָרמען. פון איין זייט מאַכט דער שטיק־לוין לייכטער פאַר פאַראַזיטען זיך אריינצושטעלען צווישען דעם קאַפּיטאַליסט און דעם לוין־ארבייטער—דאָס אַרויסגעבען די ארבייט צו קאָנטראַקטאָרס (sub letting of labor). דער ריוח פון די דאָזיגע צווישען־פּערזאָנען קומט אויסשליסליך פון דעם דיפערענץ צווישען דעם ארבייט־פּרייז, וואָס דער קאַפּיטאַליסט צאָהלט, און דעם טייל פון דעם דאָזיגען פּרייז, וואָס זיי לאָזען דעם ארבייטער פאַקטיש קריגען.[50] דער

---

[49] „אַ בעשטימטעס געוויכט באַוועל ווערט איהם (דעם שפּינער) איבערגעגעבען, און ער מוז נאָך אַ געוויסער צייט אָבליפערן אנשטאַט דעם אַ בעשטימטעס געוויכט „טוויסט" אָדער גאָרן פון אַ געוויסען גראַד פיינקייט, און ער קריגט בעצאָהלט אַזויפיעל און אַזויפיעל פער פונט פון אַלץ, וואָס ער האָט אויסגעשפּונען. אויב זיין ארבייט איז פעהלערהאַפטיג אין קוואַליטעט, קריגט ער אַ שטראָף; אויב עס איז ווייניגער אין קוואַנטיטעט איידער דער מינימום, וואָס איז פעסטגעשטעלט פאַר אַ בעשטימטער ארבייט־צייט, וואַרפט מען איהם אַרויס און מען שטעלט אָן אַ געשיקטען ארבייטער." Ure, "Philosophy of Manufacture" p. 317.

[50] ווען דאָס שטיק ארבייט לויפט דורך פיעלע הענד, וואָס יעדע איינע פון זיי זוכט צו קריגען אַ טייל פּראָפיט, בעת די לעצטע נאָר טהוט ווירקליך די

א.אז.וו. פון דעם אינדיווידועלען ארבייטער.[53] דאָס ענדערט, פערשטעהט זיך, גאָרנישט די אַלגעמיינע שייכות'ן צווישען קאַפּיטאַל און לוין־ארבייט. ערשטענס גלייכען זיך אוים די אינדיווידועלע חלוקים פאַר דעם גאַנצען ווערקשטאַט, אזוי אַז ער גיט ארוים דעם דורכשניט־פּראָדוקט אין אַ בעשטימטער ארבייט־צייט, און דער סך הכל פון דעם אויסגעצאָהלטען לוין וועט זיין דער דורכשניט־לוין פאַר דעם געשעפט־צווייג. צווייטענס בלייבט די פּראָפּארציע צווישען ארבייטס־לוין און מעהרווערטה אומפערענדערט, היות ווי דער אינדיווידועלער לוין פון דעם איינצעלנעם ארבייטער שטימט מיט דער מאַסע מעהרווערטה, וואָס ער ליפערט אינדיווידועל. אָבער דער גרעסערער שפּיעל־רוים, וואָס דער שטיק־לוין גיט דער אינדיווידואַליטעט, שטרעבט פון איין זייט צו ענטוויקלען די דאָזיגע אינדיווידואַליטעט, און דערמיט אויך דעם פרייהייטס־געפיהל, די זעלבשטענדינקייט און דעם זעלבסט־קאָנטראָל פון די ארבייטער; פון דער אנדער זייט—זייער קאָנקורענץ צווישען זיך און איינער אנטקעגען דעם אנדערן. דער שטיק־לוין האָט דעריבער אַ טענדענץ אויפצוהעבען די אינדיווידועלע ארבייט־לוינען איבער דעם דורכשניט־גראַד, אָבער אין דערזעלביגער צייט ארונטערצוּוואַרפען דעם דאָזיגען דורכשניט־גראַד גופא. דאָרט, וואו אַ בעשטימטער שטיק־לוין האָט זיך על פּי טראַדיציע שוין בעפעסטיגט פון לאַנג־אָן, און עס זיינען דעריבער געווען ספּעציעלע שוועריגקייטען איהם ארונטערצודריקען, האָבען די באַלעבאַטים אין אזוינע אויסנאַהם־פעלען זיך געכאַפּט פאַר דעם מיטעל צו פערוואַנדלען איהם מיט געוואַלט אין צייט־לוין. אַנטקעגען דעם צום ביישפּיעל איז פאָרגעקומען אין 1860 אַ גרויסער סטרייק צווישען די באַנד־

[54] „וואו די ארבייט איז אַ וועלכען עס איז אינדוסטריע־צווייג ווערט בעצאָהלט פון שטיק. . . קאָנען די לוינען זיין זעהר שטאַרק פערשיידען אין בעטרעף.... אבער ביים טאָג־לוין הערשט אין אַלגעמיין אַן איינהייטליכע הויך.... וועלכע ווערט אַנערקענט אי פון'ם ארבייט־געבער, אי פון דעם ארבייטער, אַלס אַ לוין־נאָרמע פאַר דער דורכשניטליכער לייסטונגס־פעהיגקייט פון די ארבייטער פון אַ געוויסען פאַך.“ (Dunning, "Trades-Unions and Strikes, London 1890", p. 17.)

טערעס צו פערלענגערן דעם ארבייטס־טאָג, ווייל דורכדעם וועט שטייגען זיין טאָג־ אָדער וואָכען־לוין.[52] דאָס ברענגט מיט א רע־אקציע, ווי עס איז שוין בעשריבען געוואָרן ביים צייט־לוין—אָב־געזעהן פון דעם, וואָס די פערלענגערונג פונ'ם ארבייטס־טאָג, אפילו ווען דער שטיק־לוין בלייבט קאָנסטאַנט, שליסט איין אן און פאַר זיך אן ארונטערפאַל אין דעם פּרייז פון דער ארבייט.

ביי דעם צייט־לוין הערשט מיט ווייניגע אויסנאהמען א גלייכער ארבייטס־לוין פאַר דיעלביגע ארבייטען, בעת ביי דעם שטיק־לוין מעסט זיך טאַקע דער פּרייז פון דער ארבייט־צייט דורך א בע־שטיממטען סכום פּראָדוקטען, אָבער דער טאָג־ אָדער וואָכען־לוין בייט זיך לויט דער אינדיווידועלער פערשיידענהייט פון די אר־בייטער, פון וועלכע איינער ליפערט נאָר א מינימום פונ'ם פּראָ־דוקט אין א געגעבענער צייט, דער אנדערער ליפערט דעם דורכ־שניט, דער דריטער—מעהר איידער דעם דורכשניט. בנוגע דער ווירקליכער הכנסה קומען דאָ דעריבער פאַר גרויסע חלוקים, לויט דער פערשיידענער געשיקטקייט, קראַפט, ענערגיע, אויסדויער

דאָס דערקלערט שוין אהן ווייטערע פּירושים דעם יאמער פון די קאַפּיטאַליסטען אז „די טרייד־יוניאָנס לעהמען די טהעטיגקייט, די העכערע געשיקטקייט און די קראַפט פון דער ארבייט." (Dunning, "Trade-Unions and Strikes", London 1860, p. 22, 23.) אַזוי ווי דער פּערפאַסער איז אליין אן ארבייטער און דער סעקרעטער פון א יוניאָן, קאָן מען אפשר מיינען, אז ער איבער־טרייבט. מען קאָן אָבער זעהן צום ביישפּיעל די „חויף־רעספּעקטאַבעלע" לאַנד־ווירטשאַפליכע ענציקלאָפּעדיע פון דזש. טש. מאָרטאָן, ארטיקעל "Labourer", וואו אט די מעטאָדע ווערט רעקאָמענדירט צו די פערמער אלס א גוט־אויס־געפּרובירטע.

[52] „אלע וואָס ארבייטען פון שטיק . . . פּראָפיטירן פון דעם עובר זיין אויף די געזעצליכע גרעניצען פון דעם ארבייטס־טאָג. אט די בעאָבאכטונג וועגען דער בערייטוויליגקייט צו ארבייטען איבער־צייט בעציהט זיך ספּעציעל אויף די פרויען, וועלכע ווינען בעשעפטיגט אלס וועבערינען און פעדים־וויקלער." („רע־פּאָרטס עטצ." 30 אפּריל 1858, ז. 9.) אט דער סיסטעם פון שטיק־לוין, וואָס איז אַזוי פאָרטיילהאַפט פאַר'ן קאַפּיטאַליסט . . . שטרעבט דירעקט אויפצומונטערן דעם יונגען טעפּער שטאַרק זיך איבערצואַרבייטען אין פערלויף פון די 4 אָדער 5 יאָהר, אין וועלכע ער ארבייט פון שטיק, אבער פאַר א נידעריגען לוין. דאָס איז איינע פון די גרויסע אורזאַכען, צו וועלכע מען דאַרף צושרייבען די פיזישע רעגענעראַציע פון די טעפּער." ("Children's Employment Commission, 1st Report, p. XIII.)

פון דער ביזאהעריגער בעשרייבונג ווייזט זיך ארויס, אז דער שטיק־לוין איז די פארם פון ארבייטס־לוין, וואס פאסט זיך אם־בעסטען צו דעם קאפיטאליסטישען פראדוקציאנס־אופן. הגם ער איז בשום אופן ניט ניי—ער פיגורירט נעבען דעם צייט־לוין אפי־ציעל צווישען אנדערע אין די פראנצויזישע און ענגלישע ארביי־טער־געזעצען פון 14טען יאהרהונדערט—געווינט ער אבער א גרע־סערעס פעלד ערשט אין פערלויף פון דער אייגענטליכער מאנו־פאקטור־פעריאדע. אין דער שטורם־ און דראנג־פעריאדע פון דער גרויס־אינדוסטריע ספעציעל פון 1797 ביז 1815, דיענט ער ווי א הויב־שטאנג פאר דער פערלענגערונג פון דער ארבייט־צייט און דער ארונטערדריקונג פון דעם צייט־לוין. זעהר א וויכטיגען מא־טעריאל פאר דער בעוועגונג פון דעם ארבייט־לוין אין משך פון יענער פעריאדע געפינט מען אין די בלוי־ביכער: "Report and Evidence from the Select Committee on Petitions respecting the Corn Laws" (פארלאמענט־סעסיע פון די יאהרען 1813-14) און "Reports from the Lords' Committee, on the State of the Growth Commerce and Consumption of Grain, and all Laws relating thereto." (סעסיע 1814-15) מען געפינט דא דעם דאקומענטאלען בעווייז פאר דעם שטענדיגען וואריפען פון דעם ארבייט־פרייז זינט דעם אנהויב פון דעם אנטי־יאקאבינער קריעג. אין דער וועבעריי, צום ביישפיעל, איז דער שטיק־לוין געוועזען אזוי געפאלען, אז טראץ דעם זעהר פערלענ־גערטען ארבייטס־טאג, איז דער טאג־לוין געשטאנען נידעריגער ווי פריהער.

„דעם וועבער'סווירקליכע הכנסה איז זעהר פיעל קלענער ווי פריהער; זיין יתרון איבער דעם געוועהנליכען ארבייטער, וואס איז צוערשט געוועזען זעהר גרויס, איז כמעט אינגאנצען פערשוואונ־דען. אין פאקט, דער אונטערשייד צווישען דעם לוין פון געלערנ־טער און געוועהנליכער ארבייט איז איצטער פיעל קלענער איידער אין וועלכער עס איז פריהערדיגער פעריאדע." [56]

[56] "Remarks on the Commercial Policy of Great Britain", London 1815, p. 48.

וועבער אין קאווענטרי.“[54] דער שטיק־לוין איז ענדליך א הויפט־שטיצע פון דעם שטונדען־סיסטעם, וואס איז פריהער בעשריבען געווארן.“[55]

---

[54] „די ארבייט פון די האנדווערק־געזעלען רעגולירט זיך פון טאג אדער פון שטיק. . . . די מייסטערס ווייסען אומגעפעהר וויפיעל ארבייט די ארבייטער קאנען מאכען טעגליך אין יעדען פאך, און צאהלען זיי אפט לפי ערך פון דער ארבייט, וואס זיי טהוען אב; אט אזוי ארבייטען די דאזיגע געזעלען וויפיעל זיי קאנען, אין זייערע אייגענע אינטערעסען, אהן א וויטערער אויפזיכט איבער זיי.“ (Cantillon, “Essai sur la Nature do Commerce en General, ed. Amsetrdam 1756”, p. 185, 202.) די ערשטע אויסגאבע איז ערשיענען אין 1755. קאנטיללאן, פון וועמען קעניי, פער דזשיימס סטוארט און אדאם סמיטה האבען זעהר פיעל געשעפט, שטעלט אלזא שוין דא ארויס דעם שטיק־לוין אלס בלויז א מאדיפיצירטע פארם פון דעם צייט־לוין. די פראנצויזישע אויסגאבע בעצייכענט זיך אין טיטעל אלס אן איבערזעצונג פון ענגליש, אבער די ענגלישע אויסגאבע: “The Analysis of Trade, Commerce etc. by Philipp Cantillon, late of the City of London, Merchant” איז ניט נאר פון א שפעטיגערן דאטום (פון 1759), נאר עס ווייזט זיך ארויס לויט איהר אינהאלט אלס א שפעטיגערע בעארבייטונג. אזוי צום ביישפיעל געפינען מיר, אז אין דער פראנצויזישער אויסגאבע ווערט היום נאך ניט דערמאנט, בעת פערקעהרט אין דער ענגלישער פיגורירט פעטטי שוין כמעט ניט מעהר. די ענגלישע אויס־גאבע האט טעארעטיש א קלענערע בעדייטונג, זי ענטהאלט אבער אלץ וואס איז שייך צום ענגלישען האנדעל, דעם האנדעל מיט די עדעלע מעטאלען א.אז.וו., וואס עס פעהלט אין דעם פראנצויזישען טעקסט. די ווערטער אין דעם טיטעל פון דער ענגלישער אויסגאבע, לויט וועלכע די שריפט איז “taken chiefly from the manuscript of a very ingenious gentleman deceased, and adopted etc.” [ענטנאמען הויפטזעכליך פון דעם מאנוסקריפט פון א זעהר גייסטרייכען, איצט פערשטארבענעם עדעלמאן, און צוגעפאסט א.אז.וו.] שיינען דעריבער צו זיין מעהר איידער א פשוט׳ע פיקציע, וואס איז זעהר א געוועהנליכע זאך פאר יענער צייט.

[55] „ווי אפט האבען מיר געזעהן, אז אין אייניגע ווערקשטאטען זיינען אנ־געשטעלט געווארן פיעל מעהר ארבייטער איידער די ארבייט האט עס פאקטיש געפאדערט. אין דער ערוואַרטונג פון אן אויפטראג, וועלכער איז נאך גאנץ צווייפעלהאפטיג, אדער עקזיסטירט איבערהויפט נאר אין דער איינבילדונג, ווערן שוין אפט אנגענומען ארבייטער: אזוי ווי מען צאהלט זיי פון שטיק, טראכט מען זיך, ריזיקירט מען גארנישט, ווארים דעם גאנצען פערלוסט פון צייט וועלען דאך מוזען טראגען די אונבעשעפטיגטע.“ (H. Gregoir, “Les Typographes devant le Tribunal Correctionnel de Bruxelles.” Bruxelles, 1865, p. 9.)

דער איינציגער וועג ווי אזוי קאפיטאל קאן נאך אויסציהען דעם ארבייטס־טאג, איז מאכענדיג די ארבייט מעהר אינטענסיוו.[59]

ווען די פראדוקטיוויטעט פון דער ארבייט ווערט געענדערט, שטעלט פאר דערזעלביגער סכום פראדוקטען א געענדערטע ארבייט־צייט. פאלגליך ענדערט זיך אויך דער שטיק־לוין, וואָרים ער איז דער פרייז־אויסדרוק פון א בעשטימטער ארבייט־צייט. אין אונזער פריהערדיגען ביישפיעל זיינען אין 12 שטונדען פראדוצירט געוואָרן 24 שטיק, בעת דער ווערטה־פראדוקט פון די 12 שטונדען איז געווען 6 שילינג, דער טאג־ווערטה פון דער ארבייט־קראפט 3 שילינג, דער פרייז פון דער ארבייט־שטונדע 3 פענס און דער לוין פאר 1 שטיק 1½ פענס. אין איין שטיק איז געווען אריינגעזויגט ½ ארבייט־שטונדע. אויב דערזעלביגער ארבייטס־טאג ליפערט איצטער, מחמת דער פערטאפעלטער פראדוקטיוויטעט פון דער ארבייט, לאמיר זאגען, 48 שטיקער אנשטאט 24, און אויב אלע אנדערע אומשטענדען בלייבען אומפערענדערט, דאן פאלט דער שטיק־לוין פון 1½ פענס אויף ¾ פענס, אזוי ווי יעדעס שטיק שטעלט איצט פאר ניט מעהר ווי ¼ אנשטאט ½ ארבייט־שטונדע. 24×1½ פענס = 3 שילינג און אזוי איז אויך 48×¾ פענס = 3 שילינג. מיט אנדערע ווערטער: דער שטיק־לוין ווערט ארונטערגעזעצט אין דער־זעלביגער פראפארציע, אין וועלכער עס וואקסט די צאהל שטיקער, וואס ווערן פראדוצירט אין משך פון דערזעלביגער צייט,[60] און

[59] „די וואס ארבייטען אויף שטיק־לוין, מאכען וואהרשיינליך אויס פיער פינפטעל פון אלע ארבייטער אין די פאבריקען.“ („רעפארטס עטצ. 30 אפריל 1858, ז. 9.)

[60] „די פראדוקטיוו־קראפט פון זיין שפין־מאשין ווערט גענוי אויסגעמאסטען, און די ראטע פון געצאהלט פאר דער ארבייט, וואס איז געטאן געווארן מיט איהר הילף, ווערט קלענער מיט דעם וואוקס פון איהר פראדוקטיוו־קראפט, ווען אפילו ניט אין דערזעלביגער פראפארציע.“ (אורע, „פילאסאפי אוו מאנופאקטור“, ז. 317.) די לעצטע אפאלאגעטישע פראזע נעהמט אורע אליין ווידער צוריק. ער גיט צו, צום ביישפיעל, אז די פערלענגערונג פון דער „מיול“ ברענגט מיט א געוויסע פערגרעסערונג פון דער ארבייט. די ארבייט ווערט, הייסט עס, ניט ווייניגער, אין דעם ערך, אין וועלכען איהר פראדוקטיוו־קראפט וואקסט. ווייטער: „דורך אט דער פערמעהרונג ווערט די פראדוקטיוו־קראפט

ווי ווייניג די אינטענסיוויטעט און אויסשפּרייטונג פון דער ארבייט, וואָס איז געשטיגען מיט דעם שטיק־לוין, האָט געטאָן גוטס דעם אַגריקולטור־פּראָלעטאַריאַט, בעווייזט די פאָלגענדע שטעלע, וואָס איז אַרויסגענומען פון אַ פּאַרטיי־שריפט פאַר לאַנד־לאָרדס און פערמער:

„דער פיעל גרעסערער טייל פון די אַגריקולטור־אַרבייטען ווערט אויפגעטאָן פון מענשען, וועלכע זיינען געדונגען פון טאָג אָדער לויט שטיק־אַרבייט. זייער וואָכען־לוין בעטרעפט אומגעפעהר 12 שילינג; און הגם מען מעג אָננעהמען, אַז אַ מאַן פערדיענט ביים שטיק־לוין, אונטער דער גרעסערער אָנרעגונג צו אַרבייטען, 1 שילינג אָדער אפשר 2 שילינג מעהר איידער ביים וואָכען־לוין, געפינט מען אָבער אויס, ווען מען רעכענט צוזאַמען דעם סך הכל פון זיין הכנסה, אַז זיין פערלוסט צוליעב אונבעשעפטיגונג אין משך פון יאָהר וועגט אַריבער דעם פערדיענסט.... ווייטער קאָן מען בכלל געפינען, אַז דער לוין פון אָט די מענשען שטעהט אין אַ געוויסער פּראָפּאָרציע צו דעם פּרייז פון די נויטווענדיגע לעבענס־מיטלען, אַזוי אַז אַ מאַן מיט צוויי קינדער קאָן דערנעהרען זיין פאַמיליע ניט אָנקומענדיג צו קהל'שער שטיצע." [57] אויב דער מאַן האָט דריי קינדער, וואָלט ער, הייסט עס, שוין געווען אָנגעוויזען אויף צדקה פון קהל.

בנוגע צו די דאָזיגע פאַקטען, וואָס דער פּאַרלאַמענט האָט פערעפענטליכט, האָט מאַלטהוס דאַמאָלסט בעמערקט: „איך בין זיך מודה, אַז איך קוק מיט אַ שווער האַרץ אויף דער פערשפּרייטונג פון דעם איינפיהר פון שטיק־לוין. אמת־שווערע אַרבייט אין משך פון 12 אָדער 14 שטונדען אַ טאָג, פאַר אַ לענגערע צייט, איז צו־פיעל פאַר מענשען." [58]

אין די ווערקשטאַטען, וואָס זיינען אונטערוואָרפען דעם פאַבריק־געזעץ, ווערט דער שטיק־לוין דער אַלגעמיינער רעגעל, ווייל

---

[57] "A Defence of the Landowners and Farmers of Great Britain", London 1814, p. 4, 5.

[58] Malthus, "Inquiry into the Nature etc. of Rent", London 1815.

צולעגען א שטייער אויף דעם פארטשריט פון דער אינדוסטריע, און דערקלערט פשוט, אז די פראדוקטיוויטעט פון דער ארבייט איז איבערהויפט ניט דעם ארבייטער׳ס עסק.[63]

מיט דערזעלביגער (!) ארבייט, וואס האט פריהער גענומען צו פראדוצירן 160 יארדס. די ארבייטער האבען לגמרי קיין תביעה ניט געהאט אויף א חלק אין די פראפיטען, וואס זיינען געקומען פון דעם קאפיטאל, וואס זייערע ארבייט־געבער האבען אריינגעלעגט אין די נייע מאשינען. די הערען ברייט האבען דעריבער פארגעשלאגען אראבצוזעצען די לוין־ראטע פון 1½ פענס פער יארד אויף 1 פעני, לאזענדיג דערביי דעם ארבייטער׳ס הכנסה פאר דער געלייסטעטער ארבייט גענוי דיזעלביגע ווי פריהער. דאס איז אבער געווען א נאמינעלע אראב־זעצונג פון פרייז, און די ארבייטער זיינען פריהער ניט בענאכריכטיגט געווארן וועגען דעם.

[63] „אין זייער פערלאנג אויפצוהאלטען דעם ארבייטס־לוין, זוכען די טרייד־יוניאנס צו נעהמען א חלק אין דעם פראפיט פון דער פערבעסערטער מאשי־נעריע! (שרעקליך!) . . . זיי פערלאנגען א העכערן לוין, ווייל די ארבייט איז געווארן פערקירצט . . . אין אנדערע ווערטער, זיי שטרעבען ארויפצולעגען א שטייער אויף די אינדוסטריעלע פערבעסערונגען." ("On Combination of Trades", New Edition, London 1834, p. 42.)

פּאַלגליך ווי די אַרבייט־צייט, וואָס ווערט פערווענדעט אויף דעמזעלבען שטיק, פּאַלט. אַט די ענדערונג פון דעם שטיק־לוין, וואָס איז ריין נאָמינעל, רופט אַרויס שטענדיגע קאַמפּען צווישען קאַפּיטאַליסט און אַרבייטער. ענטוועדער ווייל דער קאַפּיטאַליסט בענוצט עס אַלס אַן אויסרייד, כדי ווירקליך אַרונטערצוזעצען דעם פּרייז פון דער אַרבייט, אָדער ווייל די פערגרעסערטע פּראָדוקטיוו־קראַפט פון דער אַרבייט איז בעגלייט פון אַ פערגרעסערטער אינטענסיוויטעט פון דער אַרבייט. אָדער ווייל דער אַרבייטער נעהמט אָן אין ערנסט דעם שיין פון דעם שטיק־לוין, ד.ה. אַז מען צאָהלט איהם פאַר זיין פּראָדוקט און ניט פאַר זיין אַרבייט־קראַפט, און ער שטעלט זיך אַנטקעגען אַן אַראָבזעצונג פונ׳ם לוין, וואָס איז ניט בעגלייט אין דערזעלביגער צייט פון אַן אַראָבגעזעצטען פּרייז פון דער סחורה. „די אַרבייטער גיבען גוט אַכטונג אויף דעם פּרייז פון רויה־מאַטעריאַל און אויף דעם פּרייז פון די פאַבריצירטע אַרטיקלען, און קאָנען אויף דעם אופן גענוי אָבשאַצען די פּראָפיטען פון זייערע באָסעס.“ [61] אַזעלכע טענות פאַרטיגט אָב דער קאַפּיטאַל מיט רעכט אַלס אַ גראָבען טעות וועגען דער נאַטור פון לוין־אַרבייט. [62] ער שטורמט אַנטקעגען דעם דאָזיגען פערזוך אַרויפ־

פון דער מאַשינעריע העכער אויף איין פינפטעל. ווען דאָס קומט פאַר, קריגט שוין ניט מעהר דער שפּינער בעצאָהלט פאַר די געטאָנענע אַרבייט, אַזוי ווי פריהער. אַזוי ווי אָבער זיין לוין ווערט ניט אַראָבגעזעצט איז דערזעלביגער פּראָפּאָרציע פון 1/5, הויבט אויף די פערבעסערונג (פון דער מאַשינעריע) זיין געלד־הכנסה פאַר יעדער שטונדע פון זיין אַרבייט“—אָבער, אָבער—„אַט די דערקלערונג פאָדערט אַ געוויסע מאָדיפיקאַציע. . . . דער שפּינער מוז פון זיין צוגעקומענעם 1/2 שילינג עפּעס מעהר אויסצאָהלען פאַר די יונגע אַרויסהעלפער, און דערצו ווערן אויך אַרויסגעשטופּט דערוואַקסענע אַרבייטער“ (דאָרט גופא, ז. 321) וואָס צייגט בשום אופן ניט קיין טענדענץ צו אַ העכערונג פון דעם אַרבייטס־לוין.

[61] H. Fawcett, “The Economic Position of the British Labourer”, 1865, p. 178.

[62] אין דעם לאָנדאָנער „סטאַנדאַרד“ פון 26טען אָקטאָבער 1861 געפינט מען אַ בעריכט וועגען אַ פּראָצעס פון דער פירמע דזשאָהן ברייט און קאָמפּ. ביי דעם ראָטשדיילער מאַגיסטראַט „אַנטקעגען די פערטרעטער פון די טעפּיך־וועבער׳ס יוניאָן פאַר דראָהונגען. ברייט׳ס געזעלשאַפט האָט איינגעפיהרט נייע מאַשינעריע, וואָס זאָלען אַרויסגעבען 240 יאַרדס טעפּיך אין דערזעלביגער צייט און

פון דעם ארבייטער, די ראַליע פון פרויען־ און קינדער־ארבייט, די פּראָדוקטיוויטעט פון דער ארבייט, איהר עקסטענסיווע און אינ־טענסיווע גרויס. אפילו א גאַנץ־אויבערפלעכליכער פערגלייך פאָ־דערט, מען זאָל קודם רעדוצירן דעם דורכשניטס־טאָג לוין פאַר דיזעלביגע אינדוסטריען אין פערשיידענע לענדער אויף אַן אר־בייטס־טאָג פון דערזעלביגער גרויס. נאָך אזא אויסגלייכונג פון די טאָג־לוינען, מוז דער צייט־לוין ווידער איבערגעזעצט ווערן אין שטיק־לוין, אזוי ווי נאָר דער לעצטער קאָן זיין א גראַד־מאָס פאַר דער פּראָדוקטיוויטעט, אזוי גוט ווי פאַר דער אינטענסיווער גרויס פון דער ארבייט.

אין יעדען לאַנד גילט א געוויסע דורכשניטליכע אינטענסיווי־טעט פון דער ארבייט. אויב די ארבייט, וואָס ווערט פערברויכט אין דער פּראָדוקציאָן פון א סחורה, איז וועניגער אינטענסיוו [איי־דער דער גילטיגער דורכשנים], דאַן פערברויכט זי מעהר איידער די געזעלשאַפטליך־נויטווענדיגע צייט און רעכענט זיך דעריבער ניט אַלס ארבייט פון א נאָרמאַלער קוואַליטעט. נאָר א גראַד פון אינטענסיוויטעט, וואָס דערהויבט זיך אריבער דעם נאַציאָנאַלען דורכשניט, ענדערט אין א געגעבענעם לאַנד די מאָס פון ווערטה בלויז דורך דעם דויער פון דער ארבייט־צייט. דאָס איז אָבער ניט דער פאַל אויף דעם וועלט־מארק, וואו דאָס איינצעלנע לאַנד שטעהט ווי א וויכטיגער טייל פון דאָס גאַנצע. די דורכשניטליכע אינטענסיוויטעט פון דער ארבייט בייט זיך פון לאַנד צו לאַנד; דאָ איז זי גרעסער, דאָרט איז זי קלענער. אָט די נאַציאָנאַלע דורכ־שניטען שטעלען צונויף א טרעפּ־לייטער, וואָס זייער מאָס־איינהייט איז די דורכשניטס־איינהייט פון דער אוניווערזעלער ארבייט. די מעהר־אינטענסיווע נאַציאָנאַלע ארבייט פּראָדוצירט דעריבער, אין פערגלייך מיט דער וועניגער אינטענסיווער, מעהר ווערטה אין דער־זעלביגער צייט, וועלכער דריקט זיך אויס אין מעהר געלד.

דאָס געזעץ פון ווערטה אין זיין נאַציאָנאַלער אָנווענדונג ווערט נאָך מעהר מאָדיפיצירט דורכדעם, וואָס אויפ׳ן וועלט־מארק רעכענט זיך די מעהר־פּראָדוקטיווע נאַציאָנאַלע ארבייט אויך אַלס א מעהר־אינטענסיווע—אזוי לאַנג ווי די פּראָדוקטיווערע נאַציאָן איז ניט

צוואַנציגסטער קאַפּיטעל.

נאַציאָנאַלע פערשיידענהייט פון די אַרבייטס־לוינען.

אין דעם פופצעהנטען קאַפּיטעל זיינען מיר געווען פערנומען מיט די פיעלפאַכיגע קאָמבינאַציעס, וועלכע אַן ענדערונג אין דער אַבסאָלוטער אָדער רעלאַטיווער ווערטה־גרויס (ד.ה. ווען פערגליכען מיט דעם מעהרווערטה) פון דער אַרבייט־קראַפט, קאָן אַרויסברענגען; בעת פון דער אַנדער זייט האָט דער סכום לעבענס־מיטלען, אין וועלכען דער פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט ווערט רעאַליזירט, געקאָנט דורכמאַכען בעוועגונגען, וואָס זיינען אומאָבהענגיק אָדער פערשיידען פון דער ענדערונג פון דעם דאָזיגען פּרייז.[64] ווי עס איז שוין בעמערקט געוואָרן, פערוואַנדעלט די איינפאַכע איבערזעצונג פון דעם ווערטה אָדער פּרייז פון דער אַרבייט־קראַפט אין דער עקזאָטערישער [אויבען־אויפיגער] פאָרם פונ׳ם אַרבייט־לוין יענע אַלע געזעצען אין געזעצען פון דער בעוועגונג פון דעם אַרבייטס־לוין. דאָס, וואָס ערשיינט אין דער דאָזיגער בעוועגונג [פונ׳ם אַרבייט־לוין אין אַ איינציג לאַנד] אַלס געענדערטע קאָמבינאַציעס, קאָן ערשיינען פאַר פערשיידענע לענדער אַלס אַ גלייכצייטיגע פערשיידענהייט פון נאַציאָנאַלע אַרבייט־לוינען. פערגלייכענדיג די לוינען ביי פערשיידענע נאַציאָנען, מוזען מיר דעריבער נעהמען אין בעטראַכט די אַלע פאַקטאָרען, וואָס בעשטימען די ענדערונגען אין דער ווערטה־גרויס פון דער אַרבייט־קראַפט; דעם פּרייז און דעם אומפאַנג פון די נאַטירליכע און היסטאָריש־ענטוויקעלטע הויפּט לעבענס־בעדערפענישען; די ערציהונגס־קאָסטען

[64] „עס איז ניט גענוי צו זאָגען, אַז דער לוין (עס האַנדעלט זיך דאָ וועגען זיין אויסדרוק אין געלד) איז געשטיגען, ווייל ער קאָן קויפען מעהר פון אַ ביליגערן אַרטיקעל.“ (דייוויד בוכאַנאַן אין זיין אויסגאַבע פון אַדאַם סמיטה׳ס „וועלטה און ניישאַנס“, 1814, ב. 1, ז. 417, נאָטע.)

ווערטה אזוי גוט ווי צו דעם ווערטה פונ'ם פּראָדוקט, שטעהט העכער ביי דער צווייטער נאַציאָן, איידער ביי דער ערשטער.[65]

דזש. וו. קאָועל, א מיטגליעד פון דער פאבריק־קאָמיסיע פון 1833, איז געקומען צום רעזולטאַט, נאָך א גענויער אונטערזוכונג פון דער שפּינעריי, אז „אין ענגלאנד זיינען די לוינען פאקטיש נידעריגער פאר די פאבריקאנטען, איידער אויפ'ן קאָנטינענט, אָב־וואויל פאר דעם ארבייטער קאָנען זיי זיין העכער.“ (אורע, „פילאסאפי אוו מאנופאקטור“, ז. 314). דער ענגלישער פאבריק־אינ־ספּעקטאָר אַלעקסאנדער רעדגראַוו ווייזט נאָך, אין דעם פאַבריק־בעריכט פון 31 אקטאבער 1866, דורך א פערגלייכענדער סטאַטיס־טיק מיט די שטאאטען אויפ'ן קאָנטינענט, אז טראָץ דעם נידע־ריגען לוין און פיעל לענגערער ארבייט־צייט, איז די קאָנטינענ־טאַלע ארבייט בשייכות צום פּראָדוקט טייערער איידער די ענגלישע ארביים. אַן ענגלישער דירעקטאָר אין א באוועל־פאבריק אין אָל־דענבורג דערקלערט, אז די ארבייט־צייט געוועהרט דאָרטן 14½

[65] דזשיימס אַנדערסאָן בעמערקט אין זיין פּאָלעמיק אנטקעגען אדאם סמיטה: „עס פערדיענט אויך בעמערקט צו ווערן, אז אָבוואויל דער פּרייז פון דער ארבייט שיינט געוועהנליך צו זיין נידעריגער אין די אָרימע לענדער, וואו די פּראָדוקטען פון דער ערד און ספּעציעל די תבואות זיינען ביליגער, איז ער אין דער ווירק־ליכקייט דאָרט דאָס רוב פאקטיש העכער איידער אין אַנדערע לענדער. ווארים ניט דער לוין, וואָס ווערט געגעבען דעם ארבייטער פאר'ן טאָג, איז דער אמת'ער פּרייז פון דער ארבייט, אפילו ווען דאָס איז איהר שיינבארער פּרייז. דער אמת'ער פּרייז בעשטעהט אין דעם, וואָס א בעשטימטער סכום פון א פארטיג־געמאַכטען פּראָדוקט קאָסט פאקטיש דעם אונטערנעהמער; און ווען מען בע־טראַכט עס אין אָט דעם ליכט, איז די ארבייט כמעט אין אַלע פאַלען ביליגער אין די רייכע לענדער איידער אין די אָרימע, הגם דער פּרייז פון תבואות און אַנדערע לעבענס־מיטלען איז בדרך כלל בעדייטענד נידעריגער אין די לעצטע איידער אין די ערשטע. . . . ארבייט, געשאַצט ביים טאָג איז פיעל ביליגער אין שאָטלאנד איידער אין ענגלאנד . . . ארבייט, געשאַצט ביים שטיק איז בכלל ביליגער אין ענגלאנד.“ — (James Anderson, “Observations etc.”, Edinburgh 1777, p. 350, 351.) פערקעהרט, די נידעריגקייט פונ'ם ארבייטס־לוין פּראָדוצירט פון איהר זייט א פערטייערונג פון דער ארבייט. „ארבייט איז טייערער אין אירלאנד איידער אין ענגלאנד, טראָץ דעם אָדער ריכטיגער טאקע צוליעב דעם, ווייל די לוינען זיינען אזויפיעל נידעריגער.“ (נ. 2079 אין „ראיאל קאמישיאָן אָן ריילוויים, מינוטס, 1867.“)

נעצוואונגען דורך קאָנקורענץ אַרונטערצוזעצען דעם פּערקויף־פּרייז פון איהר סחורה צו דעם גראַד פון זייער ווערטה.

אין דעם ערך ווי די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָן איז ענט־וויקעלט אין אַ לאַנד, אין דעמזעלביגען ערך שטייגען דאָרט אויך די דורכשניטליכע אינטענסיוויטעט און פּראָדוקטיוויטעט פון דער נאַציאָנאַלער אַרבייט איבער דעם אינטערנאַציאָנאַלען גראַד.*[64] די פערשיידענע סכום׳ען סחורות פון דעמזעלביגען סאָרט, וועלכע ווערן פּראָדוצירט אין פערשיידענע לענדער אין דערזעלביגער אַר־בייט־צייט, האָבען דעריבער ניט קיין גלייכע אינטערנאַציאָנאַלע ווערטהען און דריקען זיך אויס אין פערשיידענע פּרייזען, דאָס הייסט אין געלד־סומען, וואָס זיינען פערשיידען לויט די אינטער־נאַציאָנאַלע ווערטהען. דער רעלאַטיווער ווערטה פונ׳ם געלד וועט, הייסט עס, זיין קלענער ביי דער נאַציאָן מיט אַן ענטוויקעלטערן קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן, איידער ביי דער נאַציאָן מיט אַ ווייניגער־ענטוויקעלטען פּראָדוקציאָנס־אופן. עס פאָלגט דע־ריבער דערפון, אַז דער נאָמינעלער אַרבייטס־לוין, דער עקוויוואַ־לענט פון דער אַרבייט־קראַפט אויסגעדריקט אין געלד, וועט אויך זיין העכער ביי דער ערשטער נאַציאָן ווי ביי דער צווייטער; דאָס מיינט אָבער בשום אופן ניט צו זאָגען, אַז דאָס איז אויך ריכטיג בנוגע דעם ווירקליכען לוין, דאָס הייסט בנוגע די לעבענס־מיטלען, וואָס דער אַרבייטער קאָן פאַר דעם קריגען.

אָבער אפילו אַ חוץ אַט דער רעלאַטיווער פערשיידענהייט פון דעם געלד־ווערטה אין פערשיידענע לענדער, וועט מען אָפט גע־פינען, אַז דער טאָג־ אָדער וואָכען־לוין איז העכער ביי דער ער־שטער נאַציאָן מיט אַ מעהר־ענטוויקעלטען פּראָדוקציאָנס־אופן, איידער ביי דער צווייטער, בעת דער רעלאַטיווער אַרבייט־פּרייז, דאָס הייסט דער אַרבייטס־פּרייז אין זיין בעציהונג צו דעם מעהר־

---

*[64] אין אַנאַנדער אָרט וועלען מיר אונטערזוכען וועלכע אומשטענדען קאָנען, בנוגע דער פּראָדוקטיוויטעט, מאָדיפיצירן אַט דעם געזעץ פאַר איינצעלנע פּראָ־דוקציאָנס־צווייגען.

דורכשניט־צאָהל שפּינדלען פּער פאַבריק.

אין ענגלאַנד	12,600	שפּינדלען אויף 1 פאַבריק
„ דער שווייץ	8,000	„ „ 1 „
„ עסטרייך	7,000	„ „ 1 „
„ זאַקסען	4,500	„ „ 1 „
„ בעלגיען	4,000	„ „ 1 „
„ פראַנקרייך	1,500	„ „ 1 „
„ פּרייסען	1,500	„ „ 1 „

דורכשניט־צאָהל שפּינדלען פּער בעשעפטיגטע אַרבייטער.

אין פראַנקרייך	14	שפּינדלען אויף 1 פּערזאָן
„ רוסלאַנד	28	„ „ 1 „
„ פּרייסען	37	„ „ 1 „
„ באַיערן	46	„ „ 1 „
„ עסטרייך	49	„ „ 1 „
„ בעלגיען	50	„ „ 1 „
„ זאַקסען	50	„ „ 1 „
„ די קלענערע דייטשע שטאַאטען	55	„ „ 1 „
„ דער שווייץ	55	„ „ 1 „
„ גרויס־בריטאַניען	74	„ „ 1 „

„אָט די פערגלייכונג“, זאָגט הערר רעדגראַוו, איז אַ חוץ אַנ־דערע טעמים, ספּעציעל אויך צוליעב דעם ניט גינסטיג פאַר גרויס־בריטאַניען, ווייל עס איז פאַראַן אַ זעהר גרויסע צאָהל פאַבריקען, אין וועלכע די מאַשין־וועבעריי איז פערבונדען מיט דער שפּינעריי (בעת אין דער טאַבעלע ווערן די וועבער ניט אַרונטערגערעכענט). די אויסלענדישע פאַבריקען זיינען פערקעהרט דאָס רוב בלויז שפּי־נערייען. ווען מיר וואָלטען געקאָנט פערגלייכען גענוי גלייכע מיט גלייכע, וואָלט איך געקאָנט אויסרעכענען פיעל באַוועל־שפּינערייען אין מיין דיסטריקט, אין וועלכע „מיולס“ מיט 2,200 שפּינדלען

שטונדען א טאָג, פון האלב 6 אין דער פריה ביז 8 אוהר אבענדס, שבת איינגעשלאָסען, און אז די דאָרטיגע ארבייטער, אין משך פון אָט דער צייט ליפערן ניט אזויפיעל פּראָדוקטען וויפיעל ענגלאנד אין 10 שטונדען, ווען זיי ארבייטען אונטער ענגלישע אויפזעהער, און זיי פּראָדוצירן נאָך א סך ווייניגער, ווען זיי ארבייטען אונטער דייטשע אויפזעהער. דער לוין שטעהט א סך נידעריגער ווי אין ענגלאנד, אין פיעל פעלען אויף 50 פּראָצענט, אָבער די צאָהל הענד לפי ערך צו דער מאשינעריע איז פיעל גרעסער, אין פערשיידענע אָבטיילונגען אין דער פּראָפּאָרציע פון 5 צו 3.

הערר רעדגראוו ברענגט זעהר גענויע פּרטים וועגען די רוסישע באוועל־פאבריקען. די פאקטען האָט איהם געגעבען אן ענגלישער דירעקטאָר, וועלכער איז דאָרט געווען בעשעפטיגט ביז ניט לאנג צוריק. אויף אָט דעם רוסישען באָדען, וואָס איז אזוי פרוכטבאר אין אלערליי שאנדטהאטען, שטעהען אויך די אלטע שרעקליכקייטען פון דער קינדהייט־פעריאָדע פון די ענגלישע פאבריקען אין פולער בליהונג. די פיהרער זיינען נאטירליך ענגלענדער, אזוי ווי דער געבוירענער רוסישער קאפּיטאליסט טויג זיך ניט צום פאבריק־געשעפט. טראָץ דער איבער־ארבייט, דער שטענדיגער טאָג־ און נאכט־ארבייט, און דער שענדליכסטער ניט־דערצאָהלונג פון די ארבייטער, זשיפעט קוים די רוסישע מאנופאקטור נאָר דורך דעם פערבאָט פון אויסלענדישער קאָנקורענץ.

איך גיב צום שלוס נאָך איין פערגלייכענדען איבערבליק פון הערר רעדגראוו וועגען דער דורכשניטליכער צאָהל שפּינדלען פער פאבריק און פער שפּינער אין די פערשיידענע אייראָפּעאישע לענדער. הערר רעדגראוו בעמערקט אליין, אז ער האָט די דאָזיגע צאָהלען געזאמעלט איניגע יאָהר פאר 1866, און אז זינט יענער צייט זיינען די גרויס פון די פאבריקען און די צאָהל שפּינדלען פון די ארבייטער געוואקסען אין ענגלאנד. ער נעהמט אָבער אָן לפי ערך פונקט אזא גרויסען פּאָרטשריט אין די אויסגערעכענטע לענדער פון קאָנטינענט, אזוי אז די אָנגעגעבענע צאָהלען האָבען נאָך דעמזעלבינען ווערטה פאר דעם צוועק פון דער פערגלייכונג.

אַזוי ווי זי וואָלט לויט דער טעאָריע נאָך זיך געדאַרפט פערהאַלטען. די אַריינמישונג פון שטאַאט האָט דאָס געמאַכט פאַלש די נאַטירליכע עקאָנאָמישע שייכות. מען מוז דעריבער אַזוי בערעכענען די נאַציאָנאַלע אַרבייטס־לוינען, אַזוי ווי דער דאָזיגער טייל זייערע, וואָס קומט אָן דעם שטאַאט אין דער פאָרם פון שטייערן, פאַלט אויס אויפ׳ן חלק פון דעם אַרבייטער גופא. האָט ניט הערר קאַרעי געדאַרפט אַ קלער טהאָן, צי אָט די שטאַאט־קאָסטען זיינען אויך ניט די נאַטירליכע פרוכט פון דער קאַפּיטאַליסטישער ענטוויקלונג? אַזאַ געדאַנק וואָלט זיך ריכטיג געפּאַסט פאַר דעם מאַן, וועלכער האָט דער ערשטער דערקלערט די קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָנס־שייכות׳ן אַלס אייביגע נאַטור־ און פערנונפט־געזעצען, וואָס זייער פרייער האַרמאָנישער שפּיעל ווערט נאָר געשטערט דורך דער אַריינמישונג פון דעם שטאַאט, כדי גלייך דערנאָך צו ענטדעקען, אַז ענגלאַנד׳ס טיפעלשער איינפלוס אויפ׳ן וועלט־מאַרק—אַן איינפלוס, וועלכער, ווי עס שיינט, נעהמט זיך ניט פון די נאַטור־געזעצען פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן—מאַכט נויטיג אַן אַריינמישונג פונ׳ם שטאַאט, ד.ה. מאַכט נויטיג, דער שטאַאט זאָל בעשיצען די דאָזיגע נאַטור־ און פערנונפט־געזעצען: מיט אַנדערע ווערטער, די איינפיהרונג פון אַ שוץ־צאָהל סיסטעם. ווייטער האָט ער ענטדעקט, אַז די טעאָרעמען פון ריקאַרדאָ און אַנדערע, אין וועלכע עס זיינען פאָרמולירט די עקזיסטירענדע געזעלשאַפטליכע געגענזאַצען און ווידערשפּרוכען, זיינען ניט דער אידעאַלער פּראָדוקט פון דער ווירקליכער עקאָנאָמישער בעוועגונג, נאָר פערקעהרט, אַז די ווירקליכע געגענזאַצען פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן אין ענגלאַנד און אַנדערשוואו זיינען דער רעזולטאַט פון די טעאָריען פון ריקאַרדאָ און די אַנדערע! לסוף האָט ער ענטדעקט, אַז דער האַנדעל איז אין לעצטער ליניע דער, וואָס פערניכטעט די מיטגעבוירענע שעהנקייטען און האַרמאָניען פון דעם קאַפּיטאַליסטישען פּראָדוקציאָנס־אופן. נאָך איין טריט ווייטער און ער וועט אפשר ענטדעקען, אַז די איינציגע צרה פון דער קאַפּיטאַליסטישער פּראָדוקציאָן איז דער קאַפּיטאַל גופא. נאָר אַ מאַן פון אַזאַ שרעקליכער קריטיקלאָזיגקייט און פון אַזאַ פאַלשער געלעהרזאַמקייט האָט פערדיענט צו ווערן, טראָץ זיין פּראָטעקציאָניסטישער

ווערן אויפגעפאסט פון אן איינציגען מאן ("the Minder") מיט צוויי העלפער און פראדוצירן טעגליך 220 פונט גארן, וואס מעסטען 400 (ענגלישע) מיילען אין דער לענג." (רעפארטס עטצ., 31 אק־טאבער 1866", ז. 31-37.)

עס איז בעקאנט, אז ענגלישע געזעלשאפטען האבען אנגענומען צו בויען אייזענבאהנען אין מזרח־אייראפא ווי אויך אין אזיע, און האבען דערביי בעשעפטיגט, צוזאמען מיט די איינגעבוירענע אויך א געוויסע צאהל ענגלישע ארבייטער. זיינענדיג געצוואונגען דורך פראקטישער נויטווענדיגקייט אריינצונעהמען אין חשבון די נאציאנאלע אונטערשיידען אין דער אינטענסיוויטעט פון דער אר־בייט, האט דאס זיי ניט געבראכט קיין שאדען. זייער ערפאהרונג בעווייזט, אז ווען אפילו די הויך פון דעם לוין שטימט מעהר אדער ווייניגער מיט דער דורכשניטליכער אינטענסיוויטעט פון דער אר־בייט, בעוועגט זיך אבער בכלל דער רעלאטיווער ארבייט־פרייז (ד.ה. לפי ערך צום פראדוקט) אין דעם אנטקעגען־געזעצטען זין.

אין דער „עססעי וועגען די ראטע פון ארבייטס־לוין",[66] איינע פון זיינע ערשטע עקאנאמישע שריפטען, זוכט ה. קארעי צו בע־ווייזען, אז די ארבייטס־לוינען פון די פערשיידענע נאציאנען זיינען דירעקט פראפארציאנעל צו דעם פראדוקטיוויטעט־גראד פון די נא־ציאנאלע ארבייטס־טעג, כדי צו ציהען דעם שלוס פון אט דער אינטערנאציאנאלער שייכות, אז דער ארבייטס־לוין שטייגט און פאלט בכלל לפי ערך צו דער פראדוקטיוויטעט פון דער ארבייט. אונזער גאנצער אנאליז פון דער פראדוקציאן פון מעהרווערטה בע־ווייזט די אונזיניגקייט פון דעם דאזיגען שלוס, ווען אפילו קארעי אליין וואלט געהאט בעוויזען זיינע פרעמיזען [הנחות], אנשטאט וואס ער טאשט נאר איבער, ווי זיין געוועהנהייט איז, א מיש־מאש פון סטאטיסטישען מאטעריאל, וואס איז אונקריטיש און אויבער־פלעכליך צוזאמענגעווארפען געווארן. דאס בעסטע איז, וואס ער בעהויפטעט נים, אז די זאך פערהאלט זיך אין דער ווירקליכקייט,

[66] "Essay on the Rate of Wages: with an examination of the Causes of the Differences in the Conditions of the Laboouring Population throughout the World". Philadelphia 1835.

אפיקורסות, דער געהיימער קוואל פון דער הארמאנישער חכמה פון א באסטיא און אלע אנדערע פריי־הענדלערישע אפטימיסטען פון היינטיגער צייט."[67]

---

[67] איך וועל אין דעם פערטען בוך געגויער בעווייזען די אויבערפלעכליכקייט פון זיין וויסענשאפט.